
ROMVLVS REX.
S.C.
S.P.Q.R.
IMP. IX.
PIETAS AVG.
NVMA REX.
S.P.Q.R.
G: H:
NIEUPOORT
de
RITIBVS ROMA-
NORVM
Editio Quarta
multo auctior
& emendatior.
DIVVS IVLIVS.
Ex Libraria J: BROEDELET.
1734.

AMPLISSIMIS. AC. NOBILISSIMIS.

VIRIS.

J. CAROLO. VAN. DER. MUELEN.

DOMINO. IN. BLEYENBURG.

I. U. D.

ET.

FERDINANDO. VAN. HATTING.

DOMINO. IN. STOETWEGEN.

CONSULIBUS.

CETERISQUE.

CIVITATIS. TRAJECTINAE.

SENATORIBUS.

VENERANDIS. PATRIAE. PATRIBUS.

ET. PATRONIS.

HOC. OPUSCULUM. SACRUM. FACIT.

SEQUE. SUAQUE. OMNIA. COMMENDAT. DEVOTISSIMUS.

EORUM. CLIENS.

JOANNES BROEDELET.

PROOEMIUM.

GUL. OTHO REIZIUS

LECTORI SAL.

Quando earum quidem rerum, quae ad priſcas litteras pertinent, nihil viris doctis hodie ab ullo, nedum ab homine grammatico, ſcribi poteſt, quod ex antiquiorum libris haurire non queant; id ſolum ſcripturientibus videtur eſſe relictum, ut ſtudioſae juventuti ſcribant, cui ſane pro virili quemque prodeſſe decet: ita tamen, ut ne (excuſſis ex eorum manibus majorum gentium ſcriptoribus) intra ejusmodi ſubſidia conſiſtere doceantur; ſed ut iisdem tanto magis ad ipſos eruditionis omnigenae fontes penitius luſtrandos avidiusque bibendos provocentur. Pluribus haec jam perſequi nihil adtinet: quoniam non aliud pro-

positum in edendis his RITIBUS sibi stetisse, ipse NIEUPORTIUS in praefatione hujus libelli satis candide prae se fert. Mihi vero, qui & rogatu bibliopolae & maxime hortatu IENSII nostri, Viri Clarissimi atque Humanissimi, cujus nominandi occasionem capto, quo magnis ejus non dico officiis, sed meritis gratias publicas persolvam: mihi inquam, qui quartae editionis curam, auctore fatis functo, in me suscepi, idem in adspergendis notulis & correctionibus propositum fuisse, non est quod multis probem. Soleo enim tribus tantum, quod ajunt, verbis ostendere, ex quibus auctoribus aliqua suppleri possint: ut sic adolescentuli ipsorum, quos citamus, volumina consulere cogantur. Immo si licuisset per bibliopolam, passim nonnulla, quae Nieuportius justo fusius tractat, expunxissem; ipsis tamen auctoritatibus relictis: non quo vel Manibus ejus vel manui ulla fieret injuria; sed quia verebar, ne Compendii nomen

men re vera tueri jam amplius non posset. Hic enim libellus tertium nunc auctus, plus dimidio exsistit major, quam quantus primum editus fuit. Non potui tamen a me impetrare, quin scribarum Romanorum *Notas* sive *Siglas* maxime memorabiles adjicerem, ex SERTORII URSATI Commentario ac Mantissa (Tomo XI. Antiquitt. Romanarum a Cl. Graevio insertis) potissimum excerptas. Quum vero is in Breviario & Mantissa earum praecipue delectum addiderit, quae obviae magis & frequentius in veterum monumentis & nummis occurrunt; mihi e re tironum videbatur, si ex ipso Commentario adderem Notas, quae in Fastis & Latinae linguae auctoribus, tam historicis, quam oratoribus & jurisconsultis, reperiuntur. In quibus brevitati sic studuimus, ut singularium maxime litterarum rationem habuerimus. Itaque, si BEN. ME. frustra quaesiveris, recurrendum tibi scito, Lector, ad singulas. B. M.

De *Servis* etiam adpendicem subnectere animus erat, eumque in finem unum PIGNORIUM (qui hanc materiam tam diligenter exhausit, ut perquam pauca vel ex T. *Popma* vel ex aliis ei addi possint) excerptum habeo: sed quando praescriptum plagularum addititiarum numerum jam excessi, malo operam lusisse, quam libelli molem ac pretium gravare. Attamen erunt fortasse, qui in hoc Compendio quatuor aut quinque capita desiderabunt; *primum* de horologiis & clepsydris: *alterum* de re navali: *tertium* de re vehiculari: *quartum* de veterum libris & ratione scribendi ac studendi: *quintum* de moribus & religione; quo pertinet liberorum educatio atque institutio &c. Sed hi meminerint, Compendium esse juventuti scriptum; maxime juris studiosis: unde factum, ut materiam de magistratibus, comitiis atque judiciis fusius quam alia exsecutus sit auctor. Jam vero

vero qua ratione hunc libellum emendare ſtuduerim, clarius aperiam.

I. Neque in orthographia, neque in ſtilo auctoris quidquam mutandum duximus, etiamſi non ſatis Latine locutus videbatur; quod ei tamen non ita ſaepe accidit: ut pag. 1. *noſcituro*. pag. 4. *idem cum eo*. pag. 5. *juxta Petavium*. pag. 300. *Panem* pro *Pana*. Ea tantum, quae manifeſta operarum eſſe σφάλματα adparebat, correximus. Et ſic praeter accentuum graecorum notulas ſaepius reformatas

Pag.			
9.	Curia	*mutavimus in*	Curias.
10.	praetio	. . . .	pretio.
27.	magiſtrum	. . . . . .	magiſtratum.
	. . . .		
44.	queſturam	. . . .	quaeſtutam.
49.	praeferrerentur.	. . . .	praeferrentur.
51.	duco	. . . .	dico.
58.	centuria	. . . .	centurias.
ib.	centurias	. . . . . .	centuriae.
90.	unus	. . . .	unius.
106.	(102.) A. U. 1243.	. .	A. U. 1293.
133.	(129. magiſtratus	. . .	magiſtratibus.
ib.	quaeritur	. . . .	queritur.
141.	(137) δομικαστὰς	. . .	δοκιμαστὰς.
160.	(156) ἱεροτάτη	. . . .	ἱερωτάτη.
171.	(167) duae tabulae	. . .	duas tabulas.

 alia-

aliaque permulta, quorum plurimam partem a prima editione, quam Vir Cl. Drakenborchius pro sua humanitate concessit, firmari, laetus deinde deprehendi: unde pariter

II. non paucis locis vel male adfectis; vel mutilis, etiam medicinam fecimus; ut pag. 8. 19. 40 42. 101. 122-123. 128. 140. 275. 376. Tum

III. in conferendis inter se editionibus ternis haud parum taedii devorandum fuit: namque nulli ex iis tantum prae reliquis fidei tribuendum censui, ut novam hanc ad illam unam exigerem. Itaque ea non modo loca, quae discrepabant, in ipsis auctoribus quaesivi, ut, utra citatio veracior esset, innotesceret: sed &, si quae citationes suspectae erant, eas examinavi, & ubi opus erat, sedulo castigavi. Perpetuum

IV. vitium fuit, quod *Id.* vel *ibid.* ex prioribus editionibus passim remansisset, etsi alii auctores in editionibus

po-

posterioribus interserti erant, quae suis locis similiter emendavimus.

V. Numeros paginarum indices post pag. 96. & iterum post pag. 556. perperam notatos, non correxi modo, tum in ipso contextu, tum in toto rerum indice, quem multis etiam locis auxi; sed singulis quoque paginis sectionis opusculi & contenta in fronte adscripsi: quod quantae sit utilitatis, hic docere supervacaneum est.

VI. Ne autem in eosdem errores operae librariae aut speciminum correctores inciderent, placuit litteras, auctoritatum indices, quae in singulis paginis a principe *a* incipiebant, semper ad postremam *z* continuare; & inde ab *a* denuo incipere: nisi quod unam aut alteram ex. c. *j*, *v*, *w*, interdum addiderim aut exemerim, ne veteres totius paginae mutare cogerer: quod monendum duxi, ne quis citationes aliquot excidisse, inde suspicetur. Si vulgarem eorum, qui tam vendibiles

libros

libros denuo emittunt, (quos deteriores plerumque reddunt, uti mox pluribus sum dicturus) sequi voluissem morem, multo equidem labore supersedere potueram: sed malo diligentiae nimiae incusari, quam juvenum studiis, quacumque demum ratione, non inservire. Quum enim tota hujus opellae ἀκρίβεια usus que maximus in scriptorum veterum auctoritatibus consistat, omni eas religione sartas tectas oportuit conservare. Denique in notulis nostris subitaria opera, ubi quid in mentem veniebat, adscriptis, atque ab auctoris manu hac uncorum nota [ ] tam in contextu, quam in margine inferiori secretis, supra dixi, quid propositi mihi fixum fuerit. Quibus autem litteras F. R subjunctas vides, Lector, eas JOANNI FREDERICO, Fratri amantissimo, mecum acceptas referes.

At, inquiet aliquis, tantos ob minutias

nutias grammaticas ſumere ſpiritus, adeoque diligentiam & induſtriam in tantillis rebus praedicare, putidum eſt ac puerile. Lubens hoc faterer, ſi juſta cauſſa defuiſſet. Jam vero non ſolum bibliopola id a me petiit, quo ſua merx eſſet vendibilior, ſed eo potiſſimum talia fuſius ſum exſecutus, ut adpareat, quam mendax ſit horum Rituum *Etitio Quarta Corectior*, quae Budiſſae in charta viliſſima cum delineationibus ſive figuris ejusdem farinae ſuperiori anno prodiit. *Editio Quarta Correctior* ſcripſiſſem, niſi ipſe titulus vitioſam alteram prae ſe ferret inſcriptionem. Ex ungue leonem ſcilicet! Plures ejus editionis naevos perſequi haud erit operae pretium, ubi dixero: omnium primam editionem cum ipſa dedicatione ad V. C. Gerardum Noodt tantummodo repetitam atque erroribus auctam eſſe. Phy ſordidam iſtius bibliopolae lucri captationem! qua ne juvenes ubicum-

cumque terrarum sibi imponi patiantur, hic eos monitos volumus.

Finem facerem, nisi haec me occasio ad declarandas rationes impelleret, cur in edendo BELGA GRAECISSANTE adeo festinaverim, ut ipsam, qua vel maxime indigere videbatur, praefationem omitterem. Scias ergo, Cordate Lector, propter valetudinem minus prosperam id esse factum: instabant etiam tum temporis feriae nostrae, quas otio & quieti, non laboribus destinabam. Sed praestat hic pro testimonio ipsa verba, quibus Idib. Octobr. A. 1730. ad Amplissimum HUIDECOPERUM in litteris privatis usus fui, publice repraesentare: „ Confitear necesse est, me nunc „ pudibundum in Belga Graeciss. ani„ madvertere, ut interdum cogitata „ mea apertius declarare debuerim. „ At enim duabus id adscribendum est „ caussis: primo, corpore (quo & „ animus & ingenium adficitur) non

„ ad-

„ admodum valebam per totum illud
„ tempus, quo libellum illum ex con-
„ gestis, aut si mavis dispersis obser-
„ vationibus conscribebam: deinde
„ vixdum aliquas, si & valetudo & a
„ scholasticis negotiis otium sinebant,
„ paginas impleveram, quum conti-
„ nuo exspectantes typographi eas mi-
„ hi extorquerent: in quorum speci-
„ minibus multa quidem, at non omnia,
„ corrigere aut licebat aut vacabat.
„ Id omne in Epilogo Lectorem mo-
„ nere, non consultum mihi videba-
„ tur.

„ Liceat ergo mihi in re non dissi-
„ mili cum Ovidio ita te compella-
„ re, mi HUIDECOPER:

Est opus exiguum vastisque patratibus
impar:
Quale tamen cumque est, ut tueare
rogo.
Firma valent per se, nullumque Ma-
chaona

chaona quaerunt:
Ad medicam dubius confugit aeger opem.
{*Non opus est magnis placido lectore poëtis*
Non opus auctori est magno lectoribus aequis,}
Quamlibet invitum difficilemque tenent.
Nos (quibus ingenium longi minuere labores,
Aut etiam nullum forsitan ante fuit)
Viribus infirmi vestro candore valemus:
Quem mihi si demas, omnia rapta putem.

Haec tum illi uni dicta, nunc vobis omnibus atque singulis, Lectores quicumque, dicta sunto. Vestra certe aequanimitas, quam (ne quid dissimulem) Belga Graecissans praeter spem expertus fuit, ad scribendum nobis auxit

auxit & augebit industriam. Amicas autem virorum doctorum castigationes hoc tempus non patitur, ut vel ingenuus & gratus agnoscam, vel modestus refellam. Dabitur fortasse opportunior ei rei locus, quum vel *Synonyma* nostra, ad quae Lectorem in hisce notulis saepius remitto, vel aliud quid foras edo.

Tu interim, juventus studiosa, nostris conatibus fave & Vale.

Dabam ROTTERODAMI Nonis Martiis,

CIƆ IƆ CC XXXIIII.

PRAEFATIO

AUCTORIS,

Tertiae Editioni A. CIↃ IↃ CC XXIII. Praefixa.

Nullum unquam Imperium, quod quidem literis proditum sit, ad tantam amplitudinem a tam exiguis initiis pervenit, quam Imperium Romanorum (1); *ita ut in ipsos Reges dominatum exercuerint* (2) *: cujus rei in historia eorum varia exstant exempla* (3). *Et, licet verissimum sit, soli Deo regnorum incrementa deberi* (4); *hoc tamen etiam certum est, eum, ut ad finem sibi destinatum pertingat, hominibus variisque eorum institutis uti solere: unde sane liquet, eam Rempublicam, quae prae ceteris adeo emersit, praestantissimis plane legibus & moribus fuisse fundatam* (5). Nam, *ut eleganter dicit* Cicero (6), neque viri, nisi

(1) Vid. Dion. Hal. L. 1. c. 3. [& 9]. (2) Vid. Abram. not. ad Cic. Orat. pro Dejot. c. 1. (3) Tac. Hist. II. 81. (4) Vid. Plut. Romul. p. m. 22. C. (5) Vid. Liv. prooem. (6) De Rep. L. v. apud Augustin. de Civ. Dei L. II. c. 21.

nisi ita morata civitas fuisset, neque mores, nisi hi viri praefuissent, aut fundare, aut tamdiu tenere potuissent tantam, & tam juste lateque imperitantem Rempublicam (7). *Et vere Romanos* (*praesertim*, *si antiquiora videamus tempora*, *&* *paucos excipiamus*, *quorum mores vulgo sunt improbati*) *possumus vocare viros in exemplum omnium virtutum natos*: *ita tamen*, *ut virtutes eas non ad normam veritatis* Christianae, *sed ad gentilium Sapientum praecepta exigamus. Nec aliter unquam tot gentes robore*, *numero*, *divitiis*, *aliisque commodis longe excellentiores* (8) (Graeci *facundia*, Galli *gloria belli ante Romanos fuerunt*) (9) *sibi subjicere*, *vel subjectas in fide retinere potuissent. Hinc tot Viri insignes*, *praecipue qui Rempublicam vel domi*, *vel belli administrandi scientiam sibi comparatam vellent*, *hujus Populi mores & leges pernoscere cupiverunt. Hinc etiam tot viri eruditione conspicui*, *ut aliorum*, *quibus vel otium*, *vel occasio non suppetebat*, *conatus sublevarent*, *in Antiquitatibus his explicandis operam suam posuerunt. Altera quo-*

(7) Vid. etiam Dion. Hal. L. III. c. 11. (8) Vid. Veget. de re mil. L. 1. c. 1. (9) Sallust. Catil. c. 53.

que ratio dari potest, cur non ii tantum, qui ad Rempublicam aliquando sunt accessuri; verum etiam qui Latinos, cujuscunque tandem ordinis sint, scriptores paullo accuratius intelligere cupiunt, necessario huic studio aliquam operam navare debeant: quod scilicet & Oratores & qui Philosophi, praecipue vero Historici, (quorum lectio ut jucundissima est cunctis, qui non plane ab omnibus artibus humanioribus sunt alieni, ita etiam ut utilissima) Historici, inquam, & Poëtae passim alludant ad ritus suo tempore usitatos: ita ut verus auctorum illorum sensus, & recta verborum, quibus utuntur, scientia haberi nequeat absque istorum rituum cognitione. Nam proprium quasi huic eruditionis parti & insitum est facem praeferre veterum scriptis: unde non solum linguae Latinae copiam; sed civilis etiam prudentiae praecepta hauriant melioris literaturae candidati. Praecipue autem iis adolescentibus necessarium est hoc studium, qui Juri civili noscendo operam dant; cum plurimae leges, imo Tituli Digestorum & Codicis sine ejus ope explicari nequeant. At cum Cl. Vir Joannes Clericus *Artis suae Criticae P.* I. *c.* I. §. 3. *pluribus tum rationibus, tum exemplis hoc firmaverit, plura non addam, ne aliena*

na scrinia compilasse videar: verum operam meam elegantioris literaturae studiosis probatum iri sperans, paucis coepti mei rationes prodam.

Cum multis operosum nimis esset tot scripta virorum eruditorum, Panviniorum, *exempli gratia,* Sigoniorum, Lipsiorum *aliorumque, qui his ritibus illustrandis insudarunt, perlegere; plurimi jam dudum fuerunt, qui breviter eos explicare aggressi sunt: ut* Cantelius, Goodwinus, *multique alii. Sed nullum adhuc tale compendium vidi, (vidi autem satis multa) in quo non defectus aliquot utentibus incommodos animadvertisse mihi visus sim: vel, quod rebus quibusdam minus necessariis diutius, quam aequum videtur, inhaereant; alia autem majoris momenti vel omnino praetereant, vel breviter saltem delibent: vel quod ordine non satis congruo utantur. Tum praeterea, quod plerique (ut, exempli gratia, Cantelius) fontes antiquos, unde sua hauserunt, non indicent: quod tamen mihi perutile, si non plane necessarium esse videtur, in eorum praesertim gratiam, qui ex ipsis veterum scriptorum locis de veritate dictorum convinci cupiunt; aliisque ansam praebet multa veterum scriptorum loca, quae eatenus*

tenus non bene intellexerant, explicandi. Verum est, Kippingium *multos (& nimis sane multos) auctores citare: at cum ille simul scateat nugis ineptissimis de praestigiis daemonum, sagarum, & similium, corrumpendo potius, quam formando juventutis judicio natus videtur. Mitto digressiones maximam partem ab instituto suo alienissimas, quas nullo ordine, nullo modo pertractat; ingentem ubique sylvam auctorum; veterum, recentiorum; notorum, ignotorum; bonorum, sequiorum* (10) *absque ullo dilectu citans. Tum ineptissimas opiniones philosophorum de rebus physicis, quae tamen sua aetate a cordatioribus plerisque explosae erant, immiscet; & stilo passim utitur neglectissimo* *.

Sed eum mittentes seriem potius instituti operis nostri videamus. Distributum illud est in sex partes, sive Sectiones; quarum unaquaeque rursus in membra quaedam, sive capita est divisa. PRIMA SECTIO agit de variis divisionibus, & ordinibus Populi Romani; ejus-

(10) Ex. gr. Pomponacium, Trithemium, Wierium, Schottum IV. viros Reip. lycanthropicae constituendae. * [Quin vel eo nomine justum Compendium non dedit, quod neque hilum aut de Comitiis aut de Judiciis differit. Taceo, editorem novissimum in eo errores non paucos confiteri, nimis ingenue.]

ejusdemque Comitiis. Et capite quidem primo, exposita breviter Urbis origine, agitur de divisione Romanorum in Tribus & in Curias; caput II. *tractat de Senatoribus, sive Senatu, quo nihil toto orbe in suo genere majus Sol hic unquam vidit: caput* III. *agit de Ordine Equestri: caput* IV. *de ordine Populari: caput* V. *de Comitiis in genere: caput* VI. *de Comitiis curiatis: caput* VII. *de Censu, & de Comitiis centuriatis: caput* VIII. *de Comitiis tributis. SECTIONE SECUNDA agitur de Magistratibus, tum Majoribus, tum Minoribus; tum Ordinariis, tum Extraordinariis; tum Urbanis, tum Provincialibus: & primo quidem capite de Magistratibus in genere; capite* II. *de Rege, & qui ei adjunctus erat, Tribuno Celerum; capite* III. *de Consulibus; capite* IV. *de Praetoribus; capite* V. *de Aedilibus; capite* VI. *de Tribunis plebis; capite* VII. *de Quaestoribus. Inde explicantur Magistratus Extraordinarii: itaque capite* VIII. *agitur de Dictatore & Magistro Equitum: capite* IX. *de Censoribus, quos alii inter Ordinarios recensent: capite* X. *de Interrege; capite* XI. *de Praefectis Urbi & de Praefactis Praetorio; capite* XII. *de Decemviris legibus scribendis Consulari potestate, & de qui-*

bus-

busdam aliis; capite XIV. *de Magistratibus Provincialibus, sive de Proconsulibus, Propraetoribus, eorumque Legatis: & denique capite* XV. *de ministris Magistratuum. SECTIO TERTIA agit de Judiciis, duobus tantum capitibus, quorum primum est de Judiciis Privatis; alterum de Judicis Publicis: quae ex Sigonii libris* de Judiciis, *& ex* Sibrandi Tetardi Siccamae *duobus de Judicio Centumvirali libris fere sunt collecta; cui capiti pauca de suppliciis noxiorum apud Romanos usitatis accesserunt. SECTIO QUARTA Sacra Romanorum explicat: quae quidem in multis cum Graecorum sacris conveniunt; ita ut eorum explicatio tam ad Graecas, quam ad Romanas antiquitates pertineat; veruntamen ad scopum nostrum obtinendum (qui, ut diximus, est vera Scriptorum Latinorum, & inter eos Poëtarum, intelligentia) brevis eorum enarratio plane fuit necessaria. In his Sacris primo consideravimus Deos, quos coluerunt Romani; neque eos omnes, sed praecipuos; neque omnia de iis diximus, quae dici poterant, verum ea tantum, quae maxime necessaria esse putavimus: & ea capite primo. Caput* II. *agit de Ministris Sacrorum, sive variorum ordinum & variorum Deorum Sacerdotibus:*

caput

caput III. *de ritibus, quibus Diis sacra facere solebant. Sed quia ad Pontifices etiam spectabat ordinatio Temporis, addidimus huic sectioni caput* IV. *de Anno, Mensibus, & de Dierum discrimine. Denique claudit hanc Sectionem, Caput* V. *& satis longum de Ludis Romanorum, (qui saepissime in honorem Deorum fiebant): quorum explicatio nostris quidem spectatis temporibus & moribus levis momenti haberi possit; sed qui apud Romanos* (11) *inter res maxime serias numerabantur. Imo in Acta Urbis referebatur, quo apparatu, quibusve sumptibus hi ludi essent. Ea autem pars hujus capitis, quae agit de Amphitheatro, & de Gladiatoribus, tota, ut ingenue fatear, ex Lipsii libris duobus* Saturnalium Sermonum, *& libro* de Amphitheatro *est excerpta; nisi quod forte paucula in hac editione ex nostro penu adspersa sint. SECTIO QUINTA de Militia Romana agens ex ejusdem Lipsii libris quinque de* Militia Romana *potissimum est desumpta: (licet etiam hic varia passim aliunde accesserint) & itidem in quinque Capita distributa. Eorum primum est, de Dilectu;* II. *de Ordinibus;* III. *de Armis;* IV. *de Acie;* V. *de Disci-*

plinae

(11) Cic. ad Famil. II. 8.

plina militari. In hoc autem Lipsio, ut id obiter addam, praeter reliquas ingenii dotes, praecipue admirationem nostram & imitationem meretur ordo accuratissimus, quem tum in aliis suis scriptis, tum in his de Militia Romana libris servavit; de quo plura dici possent, si praefationis modulus id pateretur. SEXTA denique SECTIO, de Vita Romanorum privata agens, primo capite enarrat Vestes a Romanis gestari solitas: caput II. *agit de ratione Conviviorum: caput* III. *de Pecunia Romanorum, & simul aliquid tangit de Divitiis eorum & Luxu; tum in hac demum editione breviter hic de mensuris & ponderibus Romanorum egimus: caput* IV. *de Nuptiis Romanorum loquitur; caput* V. *de Nominibus eorum, Gentibus ac Familiis; tum de Manumissionibus, & de Patria Potestate: caput* VI. *denique ultimum actum humani dramatis explicat, scilicet ritus, quibus circa Funera Romani sunt usi. In omnibus autem, ut jam diximus, hoc nobis proposuimus, ut ea tantum, quae ad intelligendos Graecorum Romanorumque libros omnino erant necessaria, poneremus; cum etiam vix ea huic non magnae molis libro includere potuerimus. Cumque viderimus ex iteratis hujus opusculi brevi*

an-

*annorum ſpatio quater editionibus laborem noſtrum erudito Orbi ſatis gratum fuiſſe, animum hoc nobis addidit paullo majoris molis opus conſcribendi, Hiſtoriam nempe Romanam, quae jam etiam, Deo favente, intra pauciſſimos dies, prodibit in publicum *. Cumque otium cane pejus atque angue oderimus, jam aliam quandam materiam tractandam, ſi Deus adſpiraverit coeptis, animo deſtinavimus. Tu interim, LECTOR, hanc opellam benigno animo ſuſcipe; & ſicubi erraverimus, humanitatis memor eſſe velis. Vale, & utere.*

* [Prodiit ea Trajecti ad Rhenum A. CIↃ IↃ CC XXIII. menſe Septembri.]

I. F. REITZIUS

L. S.

Erratis operarum notandis hoc ſpatium deſtinatum erat; quantumvis enim ſtudioſe repurgata haec ſit editio ab erroribus quibusdam proximae, tamen haud fuerit dubium, quin alii irrepſerint; eos autem tam exiguo numero reperies, ut vix operae ſit de iis quidquam monere, aut feſtinantem typographum morari, donec abſens editor omnia ad ſe remiſſa folia relegerit. Ceterum, quod inſertis paucis quibusdam animadverſionibus nomen meum adpoſitum legatur, id quidem mallem non factum; neque enim illae ſunt alicujus momenti, neque ulla cura elaboratae, ſed ex tempore conſcriptae, atque eo conſilio cum fratre communicatae, ut vel ulterius elaboraret ac pro ſuis uteretur, vel prorſus rejiceret. Ille vero nimis religioſus omnia mihi reddere, quam ſibi quidquam vindicare maluit.

RITUUM,
Qui olim apud
ROMANOS
OBTINUERUNT,
SUCCINCTA EXPLICATIO.

SECTIO PRIMA

De variis divisionibus & Ordinibus Populi ROMANI, ejusdemque Comitiis.

CAPUT PRIMUM.

De origine Urbis Romae, & divisione Romanorum in Tribus & Curias.

Antiquitates Romanas noscituro operae pretium est breviter ipsius Urbis Romae originem altius paulo repetere; quam juxta vulgarem, & quae apud plerosque hactenus obtinuit, opinionem explicabimus, de ipsa rei veritate non anxie nimis solliciti; quia id tan-

Pag. 1.

p. 2. tantum agimus, ut Latini ſcriptores penitius ab harum literarum ſtudioſis intelligantur: nec compendii brevitas eam disquiſitionem patitur. Sed commodiore loco & paulo latius de hac re agimus in prolegomenis ad Compendium Hiſtoriae Romanae, quae videri poſſunt.

De prima Urbis origine.

§. I. Nihil in antiquiorum apud *Graecos* temporum hiſtoria celebratius eſt, quam excidium *Trojae*; de quo praeter infinitos alios auctores, ſcripſerunt duo poëtarum principes *Homerus* & *Virgilius*. Hac urbe a Graecis capta *Aeneas Anchiſae* & *Veneris*, ut fingitur, filius, ([a] regio certe genere ortus) poſt varios errores oraculi monitu in regionem *Italiae*, quae *Latium* dicebatur, appulit, [b] ductaque ibi *Lavinia Latini* Regis filia, *Lavinium* urbem ex uxoris nomine condidit. Aeneae hujus ex priore uxore

a *Virg. Aen.* 1. 329. *& alibi ſaepiſſime.* b *Vid. Dionyſ. Halic. & Tit. Livius initiis hiſtoriar. ſuarum.* [*A. ante C. N.* 1180. *ut vulgo numeramus: at immortalis Vir memoriae Iſ. Newtonus Trojae excidium accidiſſe ſtatuit A.* 904. *ante C. N. qui fuerit* 76. *poſt Salomonis regis obitum.*]

re *Creüsa* filius *Ascanius* a noverca dissidens post triginta annos *Albam Longam* exstruxit: ubi ei in regno successit *Sylvius Postumus* Aeneae ex Lavinia filius, [c] a quo omnes deinceps *Albani Reges Sylvii* sunt cognominati; quorum seriem vide apud *Liv.* 1. *c.* 3. & apud *Dionys. Halic. l.* 1. *c.* 70. *seq.* Duodecimus a Postumo *Procas* duos reliquit filios, quorum minor natu *Amulius* fratrem majorem *Numitorem* per vim paterno honore privavit: utque regnum scelere partum sibi posterisque suis servaret, *Aegestum* Numitoris filium inter venandum interfecit, [d] filiam vero Numitoris *Iliam*, sive *Rheam Sylviam*, ut se *Vestae* cultui consecraret, coëgit: specie quidem honoris; revera autem, ne ullam prolem ederet, quia illius Deae sacerdotes in perpetuum viris se abstinere debebant. At Ilia a viro aliquo militari (quem, quia *Deus auctor culpae honestior erat*, [e] *Martem* fuisse finxerunt) compressa geminum

p. 3.

c *Dion. Hal. I.* 70. *Sext. Aur. Vict. de or. gent. Rom. ex Valer. Antiate*, & *paulo aliter Liv. I.* 3. d *Dion. Hal.* 1. 76. e *Liv. I.* 4.

partum, & quidem masculum, edidit: qua re cognita Amulius pueros in *Tiberim* projici jussit. *f* Cum vero is fluvius forte ripis restagnasset, in proxima alluvie ministri eos deposuerunt, ubi *a pica* & *lupo g* (quae animalia Marti sacra sunt) enutriti finguntur: hodieque Romae in Capitolio exstat aeneum lupae simulacrum, ex cujus uberibus *Romulus* & *Remus* pendent: quod idem esse creditur cum eo, de quo loquitur Cic. *in Catil.* III. *c.* 8. Vid. *Marlian. Urbis Romae topogr. l.* II. *c.* 9. sed rei veritas esse videtur, eos a *Faustulo* regii pecoris magistro fuisse inventos, & ab ejus uxore (cui ex moribus *lupae*, hoc est, *meretricis h* cognomen adhaeserat) fuisse educatos. Hi pueri cum adolevissent, Numitoris avi sui pastores latrocinia exercentes pulsant *i*; eaque occasione capti, ad regiam perducti, & ab avo agniti Amulium obtruncant, avum reponunt, qui nepotibus suis statim novae urbis condendae

p. 4.

f *Vid. ingens fragm. de expositione Romuli ex Q. Fabio Pictore ap. Dion. Hal.* I. 79. g *Ovid. Fast.* III. 37. *S. Aur. Vict. de or. gent. Rom. Plut. Quaest. Rom. n.* 21. h *Vid. Plaut. Epid.* III. III. 22. i *Liv.* I. 5.

dae auctor fuit [k]; tum, ut urbanam multitudinem quondam sibi adversam exhauriret; tum, ut juvenum ambitioni satisfaceret. Ne autem dissensio inter duos fratres (quibus Romulo & Remo nomen erat) oriretur, uter regnaret, auspiciis, more tunc temporis usitato, decerni placuit. [l] Remus prior in *Aventino* colle sex vultures, Romulus, sed posterior, in *Palatino* duodecim vidit: inde contentione & pugna orta caesus est Remus; licet alii eum fossam a Romulo novae suae urbi circumdatam per ludibrium transilientem interfectum fuisse velint: fossae enim urbium, ut & muri & portae sanctae apud veteres habebantur. [m] Romulus porro ita solus superstes Urbem, vel proprie arcem tantum, in monte Palatino (ad cujus radices cum fratre expositus fuerat) condidit, eamque a nomine suo ROMAM dixit. * Condita est Urbs, juxta *Petavium Rationar. Tempor. P.* II. *L.* III. *c.* 2. Anno mundi 3231.

p. 5.

 qui

k *Dion. Hal.* I. 85. l *Ib.* I. 86. *seq. Liv.* I. 7. m §. 10. *Instit. de rer. divis.* * [*De arcano urbis hujus nomine v. Serv. ad Æn.* I. 277. & 281. & *Falsteri Amoenitt. Philolog. P. II. p.* 136-7.]

qui fuit *Periodi Julianae* 3961. ante *Christum* natum A. 753. (ita ut hodie a die Palilium, sive ab XI. Kal. Maji 1722. incipiat annus Urbis conditae 2475.) *Olympiadis* VI. anno tertio; post Trojam eversam A. 431. cum in *Judaea* pius Rex *Jotham* quintum jam annum regnum obtineret: juxta alios vero uno anno serius. [n] Eo tempore Romulus aetatis annum decimum octavum agebat. * Dies, quo Urbs condita est, fuit XI. Kalend. *Maji*; [o] qui dies *Palilia* a *Pale* pastorum Dea, cui tum sacra fiebant, dicebatur; & postea semper festus fuit habitus [p]. Urbe ita condita, cum Romulus de forma regiminis ad Populum retulisset, communi omnium consensu regnum ei est delatum, captisque

p. 6.

n *V. Pigh. Ann. Rom. T. I. p.* 11. *Scalig. de emend. temp. L. V. p.* 385. *ed. Genev.* 1629. [*Petav. Rat. Temp. P. II. L. II. c.* 10. *& inprimis Dion. Hal. I.* 74-5. *ubi multis probat, annum primum VII. Olymp. natalem fuisse Romae. Octo diversae de Romana aera opiniones examinantur in Memoriis Litterariis Acad. Paris. T. IV. aut verius T. III. p.* 54. *sqq. At Cl. Newtono urbs condita videtur A. post captam Trojam* 277. *ante C. N.* 627. *regnante in Judaea Josia pio.*] * [*Dionys. Hal. II.* 56. *f.*] o *Plut. Romul. p. m.* 23. *E.*
p *Propert. IV.* 4. 73.

tisque prius rite auspiciis Rex fuit renunciatus; quod deinde semper servatum est [q], ne quid publice, nisi *captis auspiciis*, gereretur.

Ut vero multitudinem civium augeret Romulus, inter Palatinum & *Capitolinum* montem *Asylum* aperuit [r], quod patebat servis fugitivis, obaeratis & maleficis [s]: dicebatur autem *Asylum* ab α privativo & verbo συλάω, h. e., *spolio*; quia aliquem ibi *spoliare*, vel inde detrahere nefas erat. [t]

p. 7.

De ulteriore Urbis incremento.

§. II. Verum cum etiam sic penuria mulierum res Romana hominis duntaxat aetatem duratura videretur, [v] nec finitimi filias suas Romanis (collecticiae quippe undique hominum turbae) elocare vellent, eos cum filiabus suis [x] & sororibus ad spectaculum equestre in honorem Dei *Consi*, sive *Neptuni* celebrandum invitavit Romulus; &, ut quisque

 ci-

q *Dion. Hal. II. 6. Cic. de Divin. I. 16.* r *Dion. Hal. II. 15. Liv. I. 8.* s *Virg. Æn. VIII. 342. Juven. VIII. 272.* [*Quod etiam colligitur ex Tacit. Ann. III. 60.*] t *V. Serv. ad Virg. Aen. II. 760.* v *Liv. I. 9. Dion. Hal. II. 30. Flor. I. 1. §. 10.* x *Ovid. de Arte I. 101.*

civium suorum uxorem sibi ex constituto inde raperet, jussit. Ab hac injuria bellum cum istis gentibus est ortum; & primum quidem cum *Caeninensibus*, qui a Romulo victi & saluberrimo consilio (quo etiam semper fere deinceps Romani sunt usi [y] *quodque inter praecipuas causas incrementi hujus tanti Imperii censeri debet* [z]) non deleti, sed in civitatem recepti sunt; ut etiam [a] mox *Antemnates*, & his potentiores *Crustumini*. At ultimum, ob hanc causam, & gravissimum bellum fuit cum *Sabinis*, qui proditione *Tarpejae* virginis (sed vide, quae de veritate an falsitate hujus narrationis diximus in *Hist. reip. Rom. L.* 1. *c.* 1. §. 4.) arce Romanorum in monte *Tarpejo* potiti media in Urbe praelium cum iis committebant, cum raptarum (quae jam maritis suis erant conciliatae) intercessione pax non tantum, sed & arctissimum foedus inter duos hos populos factum est, ita, ut Sabini quotquot vellent Romam migrarent [b]; Urbs a Romulo pristino nomine [c] *Roma*; cives vero *Qui-*

p. 8.

y *V. Plut. Romul. p.* 27. *A.* z *Cic. pro Balbo c.* 13. a *Dion. Hal. II.* 35. b *Dion. Hal.* II. 46. c *Plut. Romul. p.* 30. *A.*

Quirites dicerentur, vel a *Curibus* Sabinorum oppido; vel, quod *Curis* [d] Sabinorum lingua *hastam* (*fortitudinis* symbolum, ut quod praecipuum telorum olim esset, vide Virg. *Aen.* XII. *v.* 95.) denotet; Sabinorum autem Rex *T. Tatius* aequato cum Romulo imperio regnaret. *

De Tribubus.

§. III. Postquam autem Rex esset constitutus Romulus, universum, quem possidebat, [e] agrum in tres partes divisit; quarum una ministeriis sacrorum, & templis exstruendis inserviret; altera usibus publicis, ut foris & basilicis; tertia denique usibus privatis reservaretur. Haec postrema rursus in triginta partes aequales, pro numero triginta *Curiarum* fuit divisa. Nam omnem Populum Romulus in tres partes distribuerat; quae vel a *tributo dando* [f]; vel *a numero ternario* [g]; vel denique (quod

p. 9.

A 5 ve-

d *Dion. Hal.* II. 48. [*Ex* I. *Edit. addo Ovid. Fastor. II.* 477.] * [*De magnitudine tam urbis quam civitatis Romanae agit Lipsius singulari libro. Et J. B. Casalius de Splendore Romani Imperii. Adde Stat.* IV. *Silv.* II.]
e *Dion. Hal.* II. 7. f *Ascon. ad l.* I. *in Verr.* 5. g *Plut. Rom. p.* 31. *B. Auson. Grypho.* X. 79.

verissimum est) a Graeca voce τριτύς (quae apud *Athenienses tertiam tribus partem* notavit) *Tribus* sunt dictae [h]; easque singulas iterum divisit in decem *Curias*; de quibus mox paulo latius. Unicuique Tribui a Romulo *Tribunus* praefectus dicitur [i]; quod tamen posterioribus temporibus non obtinuit, nisi hoc prius de Tribuno militari intelligas. Erat autem haec divisio apta ad dilectum militarem habendum; nam ex quaque tribu primo illo tempore mille legebantur pedites (unde etiam *miles* est dictus a *mile* pro *mille* [k], quia veteres consonas in medio vocis non geminabant) & centum equites; ex quibus prima *Legio* Romana constitit.

p. 10.

Post pacem, de qua diximus, cum Sabinis initam, licet plurimum aucta [l] civitate (praesertim, cum multi, qui ex Latio & *Etruria* Romulo auxilio venerant, in Urbe restitissent) idem tamen Tribuum numerus mansit, sed nomina tum demum sor-

h *Graev. Praef. in T.* I. *Ant. Rom. Voss. Etymolog. hac* v. i *Vid. Dion. Hal. l. prox. d.* k *Vid. Isidor. Orig.* IX. 13. *& Varr. de L. L.* IV. *p.* 23. *ed. Durdrecht.* l *Vid. Plut. Romul. p.* 33. *A.*

sortitae sunt, ita, ut prima diceretur *Ramnensium* a *Romulo*, ut volunt [m], in quam omnes Romani, & postea a *Tullo Hostilio* Rege etiam Albani conjecti sunt; Varro [& Propert. IV.1.31.] hujus tribus cives *Ramnes* vocant: ut etiam *Horatius Art. poët.* v. 342. *Liv. L.* x. *c.* 6. ubi vid. *Gronov.* Et *Varro* dicit, omnia illa vocabula *Tusca* fuisse; ita ut frustra, vel certe sine operae pretio iis explicandis insudetur; secunda *Tatiensium*, a *T. Tatio* Sabinorum Rege, in qua Sabini omnes; tertia denique *Lucerum*, dicta vel a *Lucumone* Etrusco, qui Romulo adversus Sabinos suppetias tulerat; vel, a *luco*, in quo asylum Romulus aperuerat: & in hanc tribum omnes peregrini, qui tum erant, & qui postea ante novam tribuum divisionem a *Tullio* institutam ex victis gentibus accesserunt, sunt relati.

p. 11

Procedentibus temporibus, cum quotidie res Romana augeretur, primus *Tarquinius Priscus* [n] quintus Romanorum Rex numerum tribuum du-

m *V. Weitz. ad Pervigil. Ven.* 72. & *Acron. ad Horat. de art. poët.* 342. *Varr. de L. L.* IV. 9. n *V. Fest.* v. *Sex Vestae Sacerdotes.*

duplicavit [o], retentis tamen iisdem nominibus; ita, ut dicerentur *primi Ramnenses* & *secundi Ramnenses*, & sic porro. *Servius* vero *Tullius* Rex Romanorum sextus, cum Lucerum praecipue tribus immensum augeretur, totam hanc rationem mutavit, & universam Urbem in quatuor, agrum vero Romanum in quindecim, vel septemdecim (variant enim auctores [p]) portiones divisit; quarum quaedam dicebantur Tribus *Urbanae*, quaedam *Rusticae*; ita ut ille tribus, quae ex Romuli institutione distinctae erant juxta genera hominum, distinxerit juxta loca habitationis, sicque quot * ἐκ τῶν γενικῶν fecerit τοπικάς. Vid *Sigon. de ant. jure civ. Rom. L.* 1. *c.* 3. *Urbanae* tribus fuerunt [q] *Suburana*, [quae & Sucusana dicebatur **] *Esquilina*, *Collina* & *Palatina* a locis ita denominatae [r], in quas initio omnes nobiliores homines conjecti sunt. Sed

p. 12.

o *Vid. Manut. de comit. Rom. c.* 2. *T.* 1. *Thes. Ant. R. Graev. n.* 481. *D.* p *Vid. Dion. Hal.* IV. 15. * [*Malim scripsisset: atque*] q *Vid. omn. Sigon. ant. jur. civ. Rom. l.* 1. *c.* 3. ** [*Varro de L. L. p. m.* 15. & *Sertorius de Notis Romanor. h. v.*] r *V. On. Panvin. de civit. Rom. c.* 48. *edit. Graev.*

Sed hi, postquam *Fabius* Censor A. U. 450. omnem turbam forensem in eas conjecisset [s], & postea iis accessissent etiam libertini, in rusticas tribus sunt relati [t]; ideoque probrosum fuit a Censoribus ex rustica tribu in urbanam transferri: postea vero A. V. 584. Ti. Gracchus Censor omnes, qui servitutem serviissent, & quibus quinquennio major filius, praediave rustica pluris XXX. M. HS. non essent, in unam tribum Esquilinam conjecit. Liv. L. XLV. c. 15. [v]. Rusticae Tribus vel a *locis*, vel a *gentibus* sunt denominatae; a *locis*, ut *Romilia*, [x] *Crustumina*, &c. a *gente*, ut *Fabia*, *Horatia*, & sic porro [y]. Nomen autem tribus saepe tanquam agnomen reliquis nominibus additur; ut C. Septimius T. F. Quirina, M. Oppius M. F. Terentina. Coelius ad Cic. Famil. VIII. 7. & saepissime in Inscriptionibus. Instituit praeterea Servius Tribuum, vel Vicorum Praefectos [z], qui nomina, sexum, aeta-

s *Liv.* IX. 46. t *Vid. Ascon. ad Cic. pro Mil.* 32. *Epit: Liv.* XX. v *Plin. H. N.* XVIII. 3. x *Varr. de L. L.* IV. 9. y *Inscript. ap. On. Panv. de rep. Rom. c.* 49. z *Dion. Hal.* IV: 14. *sq.*

aetatem, opes, &c. tribulium suorum scire debebant; vetuitque quemquam ex tribu sua demigrare. Postea diversis temporibus aliae adhuc Tribus additae sunt, ita ut tandem triginta quinque numero essent, a locis pleraeque dictae, ut *Stellatina*, *Pomptina*, &c. (Vid. Panvin. de civ. Rom. c. 1. T. 1. Graev.) Post bellum *Marsicum* tota Italia civitate donata, octo vel decem etiam aliae Tribus sunt adjectae [a], verum paulo post ad pristinum numerum sunt redactae [b]. Atque hae sunt triginta quinque illae Tribus, in quarum aliqua quisque civis Romanus, sive intra, sive extra Urbem degeret, censeri debebat. Manumissi tamen tribum, sive jus suffragii non statim accipiebant: hoc enim non nisi a Populo olim & postea a Principe concedebatur. Tempore autem Pandectarum hoc jus emebatur: unde legimus patronos aliquando jussisse, ut haeredes sui tribum libertis suis emerent. *l. 31. §. pr. ff. de legat. 3.*

p. 14.

De Curiis. §. IV. Diximus a Romulo singulas Tribus in decem *Curias* fuisse divisas,

a *V. App. Alex. Civ. L. 1. p. 641. edit. Toll.*
b *Vid. Gruch. de Comit. Rom. L. 1. c. 4.*

visas, quibus a raptis Sabinis nomina fuisse indita quidam volunt [c]; sed, cum ea (maximam saltem partem) ad nos non pervenerint, incerta haec sunt: dictae autem sunt *Curiae* juxta quosdam a *curando*, scilicet *sacra*; quaeque enim Curia sacra quaedam sibi peculiaria habebat, quae a *Curione* (is Curiae praeerat [d]) curabantur. Unde curiae similes fere erant Paroeciis vel Parochiis, ut corrupte hodie dicuntur. Vid. Fam. Nardinum Roma vet. L. II. T. IV. Graev. Omnibus vero Curionibus praeerat, qui *Curio Maximus* dicebatur. Vel forte ita sunt dictae, quod Rempublicam *curarent*; hoc enim primis illis temporibus Comitiis *Curiatis* (de quibus suo loco) faciebant *Curiae*; unde etiam locus, ubi Senatus Romae habebatur, *Curia* est dictus: vel denique, & hoc verius est, a Graeco κυρία [e], quemadmodum Atheniensibus dicebatur tota populi concio legitime

p. 15.

c *Liv.* I. 13. *Aliter Dion. Hal. L.* II. 47. *ex Varr. & Plut. Romulo p. m.* 30. *Vid. Fam. Nardini Romam vet. L.* II. *c.* I *Tom.* IV. *Graev. n.* 948. d *Vid. Plaut. Aulul.* I. II. 29. e *Vid. Graev. Praef. Tom.* I. *Antiquit.*

time convocata ad vetandum, jubendumve, quod e republica esse censebat. In curiarum aliquam descripti erant omnes cives in Urbe vel in agro Romano degentes; coloni enim & municipes suas quasdam peculiares *f* curias in coloniis & municipiis habebant. Numerus triginta Curiarum semper mansit, licet postea Tribuum numerus augeretur. *

f *Vid. Gruch. ad poster. Sigon. disp. refut. c. 6.*
* [*Fuse de Tribubus agitur in Memoriis Litterariis Academiae Parisiensis T.* 11. *p.* 91. *sqq. it. T.* v. *a p.* 88. *ad* 150.]

CAPUT SECUNDUM.

De Senatoribus.

p. 16. *De institutione & numero Senatorum.*

§. I. Regnum adeptus Romulus tres *Ordines* Populi Romani fecit. Et primum quidem eos, qui virtute, aetate, genere, vel opibus excellebant, a reliquis secrevit, [a] eosque * *Patricios* dixit, cujus appellationis

a *Dion. Halic.* 11. 8. * [*Quem tamen contra se citat. Namque is cum Livio* 1. 8. *f. Patres eos ait fuisse dictos, progeniemque eorum Patricios.*]

nis variae traduntur rationes. Quidam Patricios fuisse dicunt eos tantum, qui a primis *Patribus*, sive *Senatoribus* erant orti: alii propterea *Patricios* eos appellatos ajunt, quod soli *patrem ciere*, sive *nominare* possent, quasi alii essent fugitivi, vel servi, neque suos patres ingenuos nominare possent [b]. Sed verius est, juxta *Vossium Etymolog. v. patricii*, duas posteriores syllabas in voce *patricius* esse tantum *patris* vocis productiones, quemadmodum ab *aedilis* fit *aedilicius*, a *novus*, *novicius*, &c. Ex his porro patriciis Romulus jussit [c] ut singulae tribus ternos, quos maxime probassent, viros legerent; & idem etiam singulis Curiis mandavit: tum his nonaginta novem viris unum, quem ipse maxime idoneum judicasset, adjecit, cui rerum urbanarum curam committeret, quoties ipse exercitum extra fines agri Romani ducturus esset: & hi centum viri *Senatores* & *Patres* honoris, benevolentiæ [d] & aetatis causa sunt dicti [e]. Et sic ho-

p. 17.

 die

b *Plut. Romul. p.* 24. *D. Festus V. Patricios.* c *Dion. Halic.* 11. 12. d *Plut. Rom. p.* 24. *B. Sal. Catil.* 6. e *Flor. Flor.* 1. 1.

die (ut majoris lucis causa hoc addamus) in *Anglia* dicuntur *Aldermanni*, *Hamburgi die Oberalten*, qui quinque paroeciarum nomine reliquis Senatoribus adjuncti sunt. Hinc etiam est Gallorum hodierna vox *Seigneur*, quasi *seniorem* dicas: & in patriae metropoli *Durdrechto* Senatores *Oud-raaden* dicuntur. Etiam Christianis *Presbyteri* sunt sacrorum ministri: & *Vossius de vitiis Serm. l.* 11. *c.* 8. putat Belgice *Graven* dici Comites a *graauw*, *canus*: nam olim *Graviones* illi judices tantum fuerunt. Et haec obiter adjecta sunto. Possunt etiam dicti fuisse *Patres*, quia revera nullos alios in Senatum legerit Romulus, nisi qui p. 18. *Patres* * essent, cum tales majorem Reipublicae curam gesturos esse censeri debeat.

Paulo post Urbem conditam Romanis & Sabinis societate junctis, ex his etiam centum curiarum suffragio in Senatum lecti sunt: *f* *Tullus* quidem *Hostilius* tertius Romanorum Rex Senatorum numerum non auxit, sed Albanis Romam traductis, & nobi-

* [*Quod clare significat Liv. l. d.*] *f* *Dion. Hal.* II. 47.

bilissimis eorum familiis (quales fuerunt Juliae, Serviliae, Quinctiae &c. [g]) inter patricios adscitis Senatum supplevit: [h] Tarquinius vero Priscus, qui homo novus & peregrinae originis erat, potestati suae firmandae [i] centum ex praestantissimis plebejis inter patricios, & inde inter Senatores retulit *, *factionem haud dubiam Regis, cujus beneficio in Curiam venerant* [k]; ita ut trecenti jam numero essent. Hi postremi Senatores tunc quidem dicti sunt *Minorum gentium*; nam aliis Senatoribus a *Bruto* allectis tractu temporis *Majorum gentium* dici coeperunt: itaque conciliandus est *Tacitus Annalium l.* XI. *c.* 25. cum Livio *l.* I. *c.* 25. *Junius* enim *Brutus* (vel, juxta alios, *P. Valerius Poplicola*) cum *Tarquinius Superbus* Patricium & Senatorium ordinem caedibus exhausisset, (nam qui justo majorem potestatem cupiunt, ejusmodi Concilia abolere conantur, ut praeterito seculo in Francia factum, in Anglia tentatum fuit) praecipuis ex

p. 19.

 equestri

g *Liv.* I. 30. h *V. Dion. Hal.* III. 29. i *Ib.* 67. * [*Malim: centum in Patres legit, cum Livio.*] k *Liv.* I. 35.

equestri ordine inter *Patres conscriptis* Senatum supplevit [l]; unde *Patrum Conscriptorum* appellationem (quae deinceps solennis fuit, ut nempe in Senatum vocarentur, *qui* Patres, quive Conscripti essent,) ortam fuisse multi volunt: *Panvinius* vero [de civit. Rom. c. 9. ex I. Edit.], omnes post Romuli primam lectionem assumtos *Patres Conscriptos* fuisse dictos asserit. *C. Gracchus* Tribunus plebis A. U. 631. trecentos ex Equitibus in Senatum allegisse a *Plutarcho* dicitur; [m] at verius est, eum talem aliquam legem quidem tulisse, sed non pertulisse. Vid. Sigon. de ant. jur. Civ. Rom. l. 11. c. 2. [n]. A. U. 622. *M. Livius Drusus* Tribunus plebis de trecentis equitibus in Senatum legendis legem tulit [o]; verum ea, aeque ac aliae omnes ab eodem latae, statim eo caeso abrogata est. *Sullam* Dictatorem Senatum auxisse certum est [p], sed quot Sena-

p. 20.

tores

l *Liv.* 11. 1. *Dion. Hal.* v. 13. m *In ejus vita p. m.* 837. *qui locus tamen aliter explicari possit: nempe, ut ex equitibus* 300. *judices legerit Gracchus, qui simul cum* 300. *Senatoribus omnes caussas judicare possent.* n *Vid. Pigh. annal. ad A. U.* 631. o *Appian. Alexandr. L.* 1. *civil. p.* 630. *edit. Toll.* p *Id. p.* 650. & 688.

tores adjecerit, incertum: hoc constat post Sullam ultra quadringentos fuisse [q]. Tempore vero Julii Caesaris & per insecutas turbas Triumvirorum multis indignis (facile patientibus Triumviris, ut ita eorum tyrannis etiam magis firmaretur) in Senatum se ingerentibus, numerus Senatorum vel ad mille excrevit; ideoque ab *Augusto* [r], postquam rerum potitus est, ad pristinum numerum sexcentorum debuit redigi. Et haec de numero & institutione Senatorum dicta sunto.

De lectione Senatus.

§. II. *Lectus* fuit *Senatus* primo quidem, uti vidimus, ab ipsis Regibus, iisque pulsis, a Consulibus. Nam, licet ex verbis Ciceronis *pro Sextio c.* 65. (*deligerentur autem in id Consilium* ab *universo populo*) videri possit, ante Censores creatos, Senatores nominante Consule a Populo fuisse cooptatos, rectius tamen & *Hottomannus* & Cl. *Graevius* apud Ciceronem pro *ab* legunt *ex*. Quod non videtur observasse R. Abbas *Vertotius* in *epist. ad Ill. Stanhopium de difficultatibus quibusdam circa constitutionem Senatus Rom. p.* 20. donec A. U. 310. *Censores* crearen-

p. 21.

 tur,

[q] *Vid. Cic. Attic.* 1. 13. [r] *Suet. Aug.* 35.

tur, quibus id munus peculiariter fuit demandatum: & semel tantum libera Republica *Dictator Senatui legendo* creatus legitur, post cladem scilicet *Cannensem*, *N. Fabius Buteo* [s]. Sub Imperatoribus *Triumviri Senatui legendo* creati sunt [t]. Cujus Senatoris nomen a Censore Senatum legente primum recitabatur, ille erat & dicebatur *Princeps Senatus*; isque olim quidem fuit qui primus Censor ex iis, qui viverent, fuisset. Sed post A. U. 544. quem Censor dignissimum censuisset, eum Senatus Principem legebat [v]. Licet autem haec dignitas nec imperium, nec potestatem conferret, tamen amplissima omnino habebatur, p. 22. quia scilicet nemo, nisi vita innocentissime acta, eo adspirare poterat, unde honoris caussa saepe aliquis inde designatur [x]: ac fere, qui semel Princeps Senatus lectus fuerat, sequentibus lectionibus eam dignitatem retinebat [y]: eaque dignitas *Principatus* dicitur [z]: &

s *Liv.* XXIII. 23. [*In meis exempl. legitur M. Fabius Buteo: Solus autem Sigonius malebat N.*] t *Suet. Aug.* 37. v *Liv.* XXVII. 11. x *Cic. pro Rabir.* 7. *Id. Phil.* VIII. 40. y *Liv.* XXXIX. 52. z *Cic. frag. Or. pro Scauro. Vid. Onuph. Panvin. Fast. L.* V.

& hinc postea ipse Imp. *Princeps* fuit dictus; quae vox proprie tantum *ordinem* notat, non *potestatem*.

Singulis lustris Senatus ab alterutro Censore recensebatur; & si quis moribus esset amplissimo ordine minus dignis, vel censum minuisset Senatorium [a], in recitatione catalogi Senatorii nomen ejus silentio praetermittebatur; ita tamen, ut praeteritioni caussa adderetur. Vide Val. Max. l. II. c. 9. n. 2, 3, 4, 5. atque eo ipso, nulla alia nota adscripta *Senatu motus* habebatur, hoc est, *Senator porro non erat*. Senatu tamen moti infames non erant, nisi infami judicio, vel de ambitu damnati essent *Dio Cassius l.* XXXVI. *p.* 8. *sq. edit. regiae* 1548. Ita ut etiam in judices legi possent. Cic. *pro Clu. c.* 42. *sq.* Porro lege Cassia cautum fuit, ut quem populus damnasset, cuive imperium abrogasset, in Senatu nec esset. Ascon. ad Cornel. l. p. 969. ed. Graev. * p. 23.

§. III. In Senatoribus legendis haec quinque potissimum spectabantur, *genus*, *ordo*, *census*, *aetas* & *magistratus*. *Requisita, ut quis Senator esse posset.*

a *Cic. Fam.* XIII. 5. * [*Sub finem Orat. pro C. Cornelio.*]

Primo, antiquissimis temporibus solis patriciis aditus in Senatum patuit; adeo ut illi, qui a Tarquinio Prisco [b], & deinde a Junio Bruto ex plebe fuerunt allecti, prius inter patricios cooptari debuerint [c]; at circa tempora Decemvirorum, sive circa A. U. 302. plebeji directo in Senatum admissi videntur [d]. Secundo, quod ad ordinem, servatum est, ut ex equestri maxime ordine Senatores legerentur; unde equestris ordo *Seminarium Senatus* [e] appellatus fuit: sed hoc tamen perpetuum non fuit; *Appius* enim *Claudius* Censor etiam libertinorum filios in Senatum legisse traditur [f]. Tertio etiam ratio fuit habita *Census* qui antiquissimis quidem temporibus nullus spectatus fuisse videtur [g]; sed florente Republica fuit 800. *HS.* sive 800000. *nummorum sestertiorum*, qui faciunt nostra moneta 20000. *Philip-paeo-*

b *Dion. Hal.* III. 67. c *Id.* V. 13. d *Vid. omn. Sigon. de jure ant. civ. R. L.* II. 2. e *Liv.* XLII. 61. f *Id.* IX. 46. *Suet. Claud.* 24. [*Qua in re proauctorem generis sui se sequi, falso dictitavit Claudius Caesar. Suet. ib.*] (*Appii lectionem tamen per vim & ignominiose factam, ex utroque auctore adparet. F. R.*) g *Plin. H. N. praef. L.* XIV.

paeorum; vel, ut alii, *Imperialium*: verum Augustus jussit [h], ut census Senatorius esset 1200. *HS.* hoc est, 30000. *Philippaeorum*, vel *Imperialium*; juxta *Dionem* vero *Cassium libr.* 54. 1000. *HS.* Nempe *Suetonius loco in margine citato* posuit censum, quem primum invenit Augustus ad Remp. accedens; & quem reliquit moriens. *Dio* vero talem posuit, ut primum post bellum civile constitutus fuerat; & ut deinde primo fuerat auctus. QUARTO, *aetatis* quoque habitam fuisse rationem certum est [i]: sed quae ea fuerit non satis constat; verum cum, ut QUINTO loco innuimus, ex iis fere tantum, qui jam *Magistratum* aliquem gessissent [k], lecti sint, primusque qui in Urbe caperetur, magistratus fuerit Quaestura, (nempe ex muneribus honoratioribus; nam vigintiviratum, ex. gr., etiam juniores capiebant), consequens est neminem ante quaestoriam aetatem Senatorem fieri potuisse [l]: ea autem probabiliter fuit annus aetatis vicesimus

h *Suet. Aug.* 41. i *Tacit.* xv. 28. k *Vid. Sigon. de ant. jur. civ. Rom.* II. 2. l *Vid. Zamosc. de Senatu Rom.* I. 8.

quintus m, ut infra dicemus [v. pag. 89. & 139.]. Licet autem aliquis magiſtratum geſſiſſet, propterea tamen continuo Senator non erat n, niſi a Cenſoribus in Senatum eſſet lectus; ſed Equites, qui Curulem magiſtratum geſſerant, licet Senatores proprie non eſſent, tamen jus ſuffragii in Senatu habebant; ita, ut ipſi quidem ſententiam non dicerent, ſed ut *pedibus in aliorum ſententiam irent*; (qui mos hodieque a Cardinalibus in eligendo Papa ſervatur. Vid. *Amelott. ad Tacit. A. l.* VI. *c.* 12.) unde hi Senatores *Pedarii* ſunt dicti o. Verum, ut hoc addam, probabilis ſatis videtur *Manutii* opinio, qui vult (de *Sen. Rom. c.* 1.) Quaeſtores, Tribunos & aediles plebis, quamdiu magiſtratum gererent, aditum in Senatum habuiſſe; Curules vero magiſtratus ſemper; imo hos in legendo Senatu

m *Vid. Omn. Dion.* LII. *p.* 323. *edit. reg.* [*Quinct.* XII: 6. *& inprimis Lipſii Excurſ. D. ad Tacit. Ann.* III. 29. n *Gell.* III. 18. [*Cic. in Verr. L.* II. 51. *pr.*] o *Id. d. l.* [*At ipſe Gellius eam opinionem reprobat, aliamque veriorem proponit: quam ibi velim legas.*]

natu a Cenſoribus, niſi ſontica cauſa eſſet, praeteriri non potuiſſe. p. 26.

§. IV. *Inſignia* Senatorum fuerunt, PRIMO *Latus clavus*, ſive *tunica laticlavia* [p], (χιτὼν πλατύσημος) hoc eſt, *cui linea purpurea oblonga & quadrata inſtar faſciae erat adſuta* [q], quae faſcia *clavus* dicebatur; *latus* autem, quia Equites *anguſtiorem* habebant; de quo ſuo loco: SECUNDO, *Calcei nigri* [r] ad medium uſque crus ſubducti [hinc proverbium: *calceos mutare*, de quo vide Eraſmi Chil.] TERTIO, *lunula argentea*, ſive *figura numeri centenarii in calceis* [s], quod, ſcilicet, primi Senatores *centum numero* fuiſſent: QUARTO, *locus ſeparatus in ſpectaculis* proxime podium, vel arenam; qui locus dicebatur *Orcheſtra*, undè haec vox aliquando pro *ipſo Senatu* ponitur [t], quae proprie quidem ſignificat, *locum ubi hiſtriones ſaltabant*; (ab ὀρχοῦμαι, *ſalto*) juxta quem proxime Senatores ſedebant; verum a theatro etiam ad alia ſpectacula haec vox translata fuit.

Inſignia Senatorum.

§. V.

p *Ovid. Triſt.* IV. 10. 35. q *Vid. Graev. Praef. T.* VI. *Ant. R.* r *Horat. Serm.* I. VI. 27. s *Juven.* VII. 192. t *Id.* III. 178.

De ratione habendi Senatum. p. 27.

§. V. Jus convocandi Senatum habebant olim quidem Reges, regibusque pulsis Consules, Dictatores, Magistri Equitum [v], Praetores, Tribuni plebis, Praefecti Urbis; &, qui extra ordinem Reipublicae praefuerunt, Decemviri legibus scribendis, Tribuni militum consulari potestate, & Triumviri Reipublicae constituendae: de Praefecto Urbis Latinarum caussa dubitatum fuit, quum ea aetate fieret, quae sentoria non esset [x]; verius tamen videtur eum Senatum cogere potuisse. Observandum autem est, minorem magistratum non potuisse habere Senatum, nisi absente majore, ut Cornutus Praetor Urbanus absentibus Consulibus Senatum habet more majorum. Cic. *Famil. L.* x. *n.* 12. & hoc etiam non nisi in re nova fieri poterat. Ib. *L.* VII. *n.* 28. quod tamen non obtinuit in Tribunis plebis, qui etiam invito Consule Senatum vocabant, ut colligi potest ex Cicerone de Orator. L. III. in initio. Convocabatur autem Senatus vel edicto, in quo caussa convocationis addi so-

v *Liv.* VIII. 33. *Dio l.* XLII. *p.* 197. *edit. Lat.*
x *Gell.* XIV. 8.

ſolebat. Vid. Tac. *Ann. L.* 11. *c.* 28. *f.* vel per praeconem [y]; & ſi quis Senator non adeſſet, pignoris captione multabatur [z]. Haberi non potuit Senatus niſi in *Templo*, hoc eſt, *in loco ab Auguribus conſecrato* [a]; unde in curiis *Hoſtilia*, *Julia*, *Pompeja* templa conſtituta ſunt: verum etiam ſaepe in templis vulgo ita dictis habebatur [b], ut in templo *Honoris*, *Apollinis*, *Concordiae* [c], *&c.* [d]. Et hinc templum Veſtae non fuit augurio conſecratum, ne illuc conveniret Senatus, ubi erant virgines [e]. Legatis autem, quos in Urbem admittere nolebant, & magiſtratibus, qui ad Urbem erant, Senatus in aede *Bellonae* extra Urbem dabatur. *Liv. L.* XXXI. *c.* 47. *L.* XXXIII. *c.* 22. & 24. *&c. Feſtus v. Senacula.*

p. 28

Legitimum *tempus* habendo Senatum erant Kalendae, Nonae & Idus cujuſque menſis: ſed, ſi neceſſitas urgeret, omnibus diebus haberi poterat; niſi *Comitiales* eſſent, hoc eſt, *qui-*

y *Vid. Zamoſc. de Senat. Rom.* II. 4. *Juven.* IV. 75. z *Cic. Phil.* I. 5. *Liv.* III. 38. a *Gell.* XIV. 7. b *Liv.* XXXVII. 52. *Salluſt. Catil.* 47. c *Coelius ad Cic. Famil.* VIII. 8. d *Salluſt. Catil.* 47. e *Serv. ad Virg. Aen.* VII. 153.

quibus re ipsa Comitia haberentur, non quibus haberi possent; uti abunde probat *Zamoscius de Senat. Rom.* 11. *c.* 7. Ex instituto vero Augusti singulis modo Kalendis & Idibus habebatur Senatus; ita tamen, ut mense Septembri & Octobri nullos alios adesse necesse esset quam sorte ductos, per quorum numerum Senatus consulta confici possent *f*: nam, ex. gr., nemo legibus solvi poterat, nisi ducenti Senatores adfuissent, ex lege quam tulit Cornelius Tr. pl. A. U. *686 g* quod fecit Augustus specie quidem, ut molestiam muneris Senatorii levaret; sed revera, quia minus expediebat ei, qui libertatem patriae suae oppresserat, frequenter adeo tam augustum procerum concilium convenire.

p. 29.

Nullum ergo Senatusconsultum fieri potuit, nisi legitimus adesset Senatorum numerus *h*; quis vero ille fuerit, non satis constat: ante Sullam numerus centenarius suffecisse videtur; sed Augusti aetate quadringenti desiderabantur, quod tamen ipse abo-

f *Suet. Aug.* 35. g *Ascon. argum. in Or.* 1. *pro Corn.* h *Vid. Liv.* XXXIX. 18.

abolevit; &, ut infra eum numerum Senatus-consultum fieri posset, jussit [i], ut etiam ea ratione sensim Senatus potentiam enervaret. Hinc autem mos inoleverat, ut qui Senatus-consulto intercedere vellet, diceret Magistratui ad Senatum aliquid referenti, * *Numera Senatum.*

Magistratus, qui Senatum habiturus erat, ante curiam hostiam immolabat, & auspicabatur; [k] atque ita demum curiam intrabat. Olim *fere* servabatur, ut primus sententiam rogaretur Princeps Senatus [l]; &, si post [m] comitia consularia Senatus haberetur, Consul designatus: & hoc merito, ut, nempe, cautius & circumspectius censeret, quia executio decretorum Senatus facile, & plerumque se in eorum consulatum extenderet. Vid. *Appian. Alex. Civ. l.* 11. *n.* 430. Celeberr. *Jo. Vinc. Gravinam de ortu & progr. jur. civ. l.* 1. §. 18. *fere* dico; nam jam olim libertatis consularis fuisse videtur, ut eum, quem vellet, primum

i *Dio. Cassius L.* 54. *f.* * [*Vide Fest. h. Vv. & Brissonium de Formulis p.* 183.] k *Vid. Suet. Jul.* 81. l *Gell.* XIV. 7. m *Cic. Phil.* V. 16. *Sallust. Catil.* 50.

mum rogaret [n]. Tempore vero Julii Caesaris, vel paulo ante, Consul, [o] quem voluisset, primum rogabat; (modo ex Consularibus [p] esset) & inde reliquos pro ordine dignitatis, (honoris enim & amicitiae signum hoc erat [q]) ut primum Consulares, deinde Praetorios, & sic porro: post aedilicios autem ordo aetatis in rogandis sententiis servatus esse videtur [r]: & aliquando honoris causa quibusdam concessum est, ut consulari loco sententiam dicerent, licet Consules nunquam fuissent [s]. Tum etiam servatum fuit, ut quem Consul Kalendis Januariis primum rogasset [t], eum deinceps toto anno primum rogaret; sed postea hoc, ut alia, quoque neglexit Caesar: & Augustus nullum ordinem servavit: prudenti consilio, ut ita parati ad dicendum venire cogerentur [v]. Quod si res maximi momenti esset, aliquando jurati Senatores sententiam dicebant [x]. Fiebant Senatus-

p. 31.

n *Liv.* v. 20. o *Suet. Jul.* 21. p *Vid. Cic. Famil.* x. 12. q *Vid. eund. post red. in Sen.* 7. r *Dion. Hal.* VII. 21. s *Cic. Philipp.* I. 6. t *Gell.* IV. 10. v *Suet. Aug.* 35. x *Liv.* XXVI. 33. *& ibi Gron. Id.* XXX. 40. XLII. 21.

tus-consulta ordinario *per discessionem*, hoc est, ita, ut, qui censuisset, in certam curiae partem *discederet*, eumque, qui idem censerent, sequerentur; unde *pedibus in alicujus sententiam ire* dicimus pro *eam amplecti* y [& contra: *discedere in alia omnia*] cujus locutionis exempla passim sunt obvia.

p. 32.

§. VI. *Referre* Magistratus *ad Senatum* debebat, primum de rebus divinis, tum de humanis z: neque Magistratus tantum, qui Senatum habebat, ad eum referre poterat, verum omnes, quibus jus Senatum convocandi competebat; unde aliquando legimus diversa a diversis Magistratibus eodem tempore fuisse relata a. Sed Consul vetare poterat, ne quid se invito ad Senatum referretur: quod de Tribunis plebis tamen non est intelligendum; nam illi non tantum de alia aliqua re referre poterant, & ad relationem Consulis aliquid addere, vel eam mutare b; verum etiam, si ille referre nollet, ipsi id facere poterant, c vel etiam ejus re-

De ratione referendi ad Senatum.

y *Vid. omn. Plin. Epist.* VIII. 14. z *Gell.* XIV. 7. a *Cic. Philipp.* VII. *init.* b *Vid. Manut. ad Cic. Famil.* I. 1. c *Ibid.* X. 16.

relationi intercedere [d]; quod jus quoque omnibus, qui parem majoremve cum referente Magistratu potestatem habebant [e], competebat: potuit etiam Consul videns, quo animi inclinaturi essent, antequam omnes sententiae dictae essent, orationem paraeneticam interponere; cujus rei exemplum est *quarta Catilinaria*; eam enim Cicero habuit ante, quam *Cato* sententiam dixisset. Perdita autem Rep. Princeps, licet Consul non esset, de una, duabus, tribus rebus referre poterat; quod jus primae, secundae, tertiae relationis dicebatur. Vid *Casaub. ad Suet. Jul. c.* 20. *Lips. ad Tac. Ann. L.* XV. *cap.* 22. *Cll. Barbeiraccium ad Gron. de L. Regia p.* 48. *sqq. ed. Gall.* Gravinam *libr. sing. de Rom. Imp. p. m.* 473. [f] Quod si aliquis in dicenda sententia plures res complexus esset, quisque Senator dicere poterat, *Divide*; ut scilicet de unaquaque re seorsim referretur. * Et magna haec vis erat referentis ad Senatum, quod duas

p. 33.

d *V. Tacit. Annal.* I. 13. e *Cic. de LL.* III. 3. *Gell.* XIV. 7. f *Ascon. ad Verr.* III. 46. * [*Cic. Famil.* I. 2. *Senec. Epist.* 21. *sub f. Plura dabit Brisson. de Formulis L.* II. *p.* 182--3. *Adde omnino Ascon. in Milon. c.* 6.]

duas res aliquando ita una rogatione comprehenderet, ut dividi vix possent. Vid. Polyb. exc. leg. n. 129. Senatorum [g] etiam singulorum † jus erat, cum de aliqua re Consules retulissent, & ad se ordo dicendi pervenisset, de alia quadam re quam e Republica esse ducebant, sententiam suam addere, & petere, ut Consules de ea re ad Senatum referrent; quod *censere* dicebatur [h]: & hoc aliquando faciebant, ut *diem dicendo eximerent*; (sic enim proprie loquebantur, [i] vel *diem consumere*. Cic. *Att. L.* IV. *n* 2. *& in Verr.* II. *c.* 39. & *tollere diem.* Id. *de LL.* III. *c.* 18.) nam post horam decimam nova relatio in Senatu non poterat fieri [k]: nec post solem occasum Senatus-consultum fieri poterat [l]. Sententiam stantes dicebant, unde *excitari* dicitur *Postumius* ap.

p. 34.

g *Ascon. ad Cic. pro Mil. 6. Vid. exem. ap. Liv.* VIII. 14. *& omn. Senec. de vita beata* 2. *& epist.* 3. † [*Non adeo singulis hoc licebat, sed praecipuis tantum; nam juniores non rogabantur, V. Zamosc. de Sen. R.* X. *quamquam neque Gron. mox citandus, hoc distinxit. F. R.*] h *Vid. Cic. pro Sex.* 32. *Graev. ad Suet. Jul.* 20. (*Gron. obs.* I. 22. *& Suet. Aug.* 35. *F. R.*) *Gell.* IV. 10. i *Quintil. dial. de orat.* 19. k *Senec. de tranquil. an. c. ult.* l *Cic. Phil.* III. 10.

Liv. *L.* IX. *c.* 8. cum jubetur sententiam dicere. Vid. etiam Cic. ad Att. L. I. n. 13. * Quod si aliquis intercessisset, non *Senatus-consultum*, sed p. 35. *Senatus-auctoritas* perscribebatur; quod etiam fiebat, si Senatus alieno loco, aut tempore, aut non legitimo edicto, aut numero convenisset [m]. Hoc casu de ea re ad Populum referebatur; cujus rei insigne exemplum est in epistolis *Coelii* ad Ciceronem, quae exstant inter eas, quas vulgo *ad Familiares* dicunt, libro octavo. Consul autem sententiam, quam vellet, primam pronunciare poterat, ut in eam discessio fieret; quae ipsius maxima vis in Senatu erat [n]: ejusque formula talis fere erat, *Qui hoc censetis illuc transite; qui alia omnia, in hanc partem:* rationem hanc subjicit *Festus* [o], *his verbis praeit, ominis videlicet causa, ne dicat, qui non censetis*, quae ex ridicula veterum superstitione desumpta sunt. Primus autem discedebat, qui retulisset. [p] Senatus-

* [*Confer notulam Annae Fabri ad Hom. Il. A.* 58.] m *Dio L.* 55. *non procul ab init. qui locus est clariss.* n *Cic. Famil.* I. 2. *ubi Vid. Man. & Gron.* o *Vid.* v. *qui hoc censetis; &c.* p *Manut. ad Cic. l. d.*

tus-conſulto facto ii, in quorum ſententiam factum erat, nomina ſua ſubſcribebant [q]; de qua re feſtive loquitur Cicero Famil. IX. n. 15. & tum in aerarium condebatur, [r] ubi etiam leges & alia ſcripta ad Rempublicam pertinentia adſervabantur: olim vero in aedem Cereris aedilibus cuſtodienda dabantur [s]. Locus autem ubi *tabulae* publicae cuſtodiuntur, *tabularium* dicitur. [t] His peractis Senatus dimittebatur ab eo, qui Senatum habuerat, ſolemni formula, *Non amplius vos moramur, Patres Conſcripti* [v]. Res, de quibus ad Senatum referebatur, erant omnes quae Reipublicae adminiſtrationem ſpectabant, praeter creationem magiſtratuum, lationem legum, & belli vel pacis arbitrium [x], quarum rerum poteſtas penes Populum erat. Erat itaque Senatus conſilium ſempiternum Reipublicae * propoſitum: deligebantur autem in id conſilium ab univerſo populo, adi-

p. 36.

C 3 tus-

q *Vid. Cic. Famil.* XV. 6. *Liv.* XXXIX. 4. r *Tacit. Ann.* III. 51. s *Liv.* III. 55. t *Cic. pro Rabir.* 3. *Liv.* XLIII. 16. v *Capitol. in Anton. Phil.* 10. x *Dion. Halic.* IV. 20. *&* VI. 66. * [*An voluit*, praepopoſitum? *& mox*, ex univerſo populo?]

tusque in illum summum ordinem omnium civium industriae ac virtuti patebat. Senatus Reipublicae custos, praeses, propugnator collocatus erat; & hujus ordinis auctoritate uti magistratus, & quasi ministros gravissimi consilii esse, voluerunt majores [y]. Judices etiam ex Senatu legebantur usque ad legem *Semproniam* a *C. Sempronio* Graccho A. U. 631. latam, qua judicia a Senatu ad Equestrem ordinem transtulit; quae tamen postea cum Senatu rursus sunt communicata. Denique aerarii quoque cura suprema penes Senatum fuit [z]. Ex quibus omnibus rebus patet dignitatem Senatoriam in Republica Romana fuisse maximam; unde etiam hic ordo *Amplissimus* ordinario cognomine dicebatur [a]. *Sanctissimum ordinem* eum vocat Cic. pro *Rege Dejotaro c.* 3. *summum Pop. Rom. populorumque & gentium omnium ac Regum consilium*, idem *pro domo sua c.* 28. [Maximum ordinem *Martial.*

p. 37.

IV.

y *Vid. Cic. pro Sext.* 65. *& de singulorum ordinum officiis & potestate vid. omn. Polyb.* VI. 13. *seq.* z *Polyb.* VI. 11. a *Leg.* 30. *pr. ff. ad SC. Vellej.*

IV. 2.] *Patrum ſanctum concilium* Horatius *od.* IV. 5. & *Curiam* Cicero *pro Milone c.* 33. *Templum ſanctitatis, amplitudinis, mentis, conſilii publici, caput Urbis, aram ſociorum, portum omnium gentium, &c.* Sub Imperatoribus ſane, comitiis ad Senatum translatis, hic in jura Populi ſucceſſit. Vid. Cl. Gravinam *lib. ſing. de Rom. Imp.* §. 16. *ſq.* & ita etiam legislatoria poteſtas ad Senatum tranſiit. Ibid. §. 20. Et haec de primo Ordine dicta ſufficiant; transeamus jam ad *ſecundum Ordinem*, ſive *Equeſtrem.*

p. 38.

CAPUT TERTIUM.

De ordine Equeſtri.

De origine ordinis Equeſtris.

§. I. Romulus, cum Populum Romanum in tres tribus diviſiſſet, ex quaque Tribu centum juvenes genere, opibus, reliquisque dotibus praeſtantiſſimos legit, qui *equo* mererent, quorumque opera ad cuſtodiam corporis ſui uteretur. Hi *Celeres* primo ſunt dicti, ſive a primo eorum Praefecto *Fabio Celere*; ſive potius a Graeco Κέλης, (*Aeo-*

(*Aeolice*, Κέλης) quod *Celerem* notat, ut recte censet *Jul. Caes. Scaliger Poëtices* I c. 22. Distributi autem fuerunt a Romulo in tres Centurias, quae *Ramnensium*, *Tatiensium* & *Lucerum* iisdem nominibus ac priscae illae Tribus dicebantur. Tarquinius Priscus numerum eorum auxit, ita ut essent mille & octingenti,* eodem tamen Centuriarum numero retento: Servius vero Tullius octodecim Equitum Centurias conscripsit: & haec origo Equestris ordinis fuit. Et hic summae utilitatis in Rep. fuit; inter Senatum & plebem, ut vinculum aliquod medium intercedens [a]. Postea autem *Equites* sunt dicti non omnes proprie, qui *Equo* merebant; sed ii tantum, qui a Censoribus in ordinem Equestrem lecti, & *equo publico* erant donati; (omnes enim patricii non erant Equites, ut qui, exempli gratia, censum equestrem non habebant [b]) quidam vero etiam equo privato militabant.

p. 39.

§. II.

* [*Liv.* I. 36.] a *Vid. Gravin. de Or. Jur. Civ. L.* II. *p: m.* 304. b *Liv.* III. 27.

§. II. In Equitibus legendis spectabatur *Aetas*, *Genus* & *Census*. Primo, *Aetas* requirebatur octodecim circiter annorum. [c] Secundo, *Genus* quidem erat promiscuum, patricium & plebejum; sed tamen ingenui esse debebant, nisi quod sub Imperatoribus aliquando libertini hac dignitate donati sunt. [d] Tertio, spectabatur *Census*, qui florente Republica fuit 400. *HS*. hoc est, *florenorum Hollandicorum* 25000. [e].

Quid requisitum fuerit, ut quis Eques esse posset.

p. 40.

§. III. *Insignia Equitum* fuerunt primo *Equus publicus*, quo Censor eos donabat *f*, vel etiam Dux exercitus militiae tempore. Secundo, *Annulus aureus*; *g* plebs enim *ferreis annulis* fere utebatur; *h* unde dictio est orta: *Annulo aureo donari* *i*, qua significatur *inter Equites legi*. Tertio, *angu-*

De insignibus Equitum.

c *Dio L*. 52. *p*. 476. *edit*. *Lat*. d *Suet*. *Galba* 14. e *Martial*. v. 26. [*&* 39. *It*. iv. 67.] *Juven*. xiv. 323. *Horat*. *Epist*. i. i. 57. f *Liv*. v. 7. *Cl*. *Graev*. *Praef*. *ad T*. i. *Ant*. *R*. g *Horat*. *Serm*. ii. vii. 53. *Juven*. xi. 43. h *Plin*. *H*. *N*. xxxiii. i. [*Quod tamen sero coepit: quum vel triumphantes annulis ferreis antea usi fuerint. Jocum Martialis* v. *epigr*. 29. *L*. iii. *Addo Juven*. iii. 154--9. *ex* i. *Edit*.] i *Suet*. *Jul*. 39.

stus clavus, [k] sive *Tunica angusticlavia*, στενόσημος χιτών; cum Senatores ut vidimus, *latum Clavum* gestarent: & sine his insignibus in publico conspici tam Equiti, quam Senatori turpissimum erat. [l] Quarto, *locus separatus in spectaculis publicis*: *Roscius* [m] enim *Ottho* Tribunus plebis A U. 686. legem tulerat, [n] ut Equites in *quatuordecim gradibus* proxime orchestrae junctis sederent; unde dicimus, *sedere in quatuordecim*, [o] pro *Equitem esse*: pro quo etiam dicebant, *sedere in Equestribus*. [p]

p. 41.

De muneribus Equitum.

§. IV. *Munus Equitum* erat primo, ut bella obirent; nam in iis vel praecipuum robur exercitus Romani consistebat: [q] Secundo, ut judicia exercerent, [r] utique post legem Semproniam, qua (ut capite praecedente diximus) judicia a Senatu ad Equestrem ordinem sunt translata; sed quae, ut ibidem vidimus, rursum cum

k *Ovid. Trist.* IV. X. 35. l *Horat. l. d. Gell.* XIII. 21. m *Liv. Epit.* 99. n *Horat. Epist.* I. I. 62. [*Quam legem Domitianus revocavit*, *Martial.* V. 8. & 14. & 36.] o *Suet. l. prox. d.* [*Martial.* V. 28.] p *Vid. Petron.* 126. q *Liv.* XLII. 61. r *Senec. de benef.* III. 7.

cum Senatu communicata sunt. Equites etiam Romae vectigalia conducebant *; idque in societates quasdam divisi. Cic. *Famil. l.* XIII. *n.* 9. Quique tali Societati praeerat, *Magister Societatis* dicebatur, *ib.* Et adeo honorati hi erant, ut *scriptuarios*, sive publicanos *amplissimos homines* vocet Cicero *ibid. ep.* 65. *Honestissimos & ornatissimos Or. pro L. Manil. c.* 7. *& pro Plancio c.* 9. dicit, *florem Equitum R. ornamentum civitatis, firmamentum Reip. publicanorum ordine contineri.*

p. 42. *De transvectione Equitum.*

§. V. Dignitas Equitum Senatoriae proxima fuit, quia ex iis Senatores legebantur; [s] unde hic ordo *Senatus seminarium* est dictus: [*Minor ordo* Martiali vocatur IV. 2.] [t] quam dignitatem etiam Census & reliqua, quae jam diximus, adstruunt: & hinc quoque *splendor* Equitibus proprie tribuitur. [v] Nec parvum huic Ordini splendorem afferebat *annua Transvectio*;

* *V. Cl. Burmanni Dissert. de Vectigall. P. R.*]
s *Vid. Ovid. Trist.* IV. X. 35. t *Liv.* XLII. 61. *Lamprid. Alex. Sev.* 19. v *Cic. Famil.* I. 3. *& ibi Manut. quem vide et. ad l.* II. *in Verr.* 71.

ctio; [x] quae fiebat hoc modo. Quotannis idibus *Quinctilibus*, hoc est, decimo tertio [*Legend.* decimo quinto.] die *mensis Julii* omnes Equites corona oleaginea cincti, togas palmatas [y] sive *trabeas* induti, equis suis insidentes & ornamenta militaria, quae ab Imperatoribus virtutis causa acceperant, manu gestantes ab aede *Honoris* extra Urbem ad Capitolium transvehebantur. Et hoc quidem quotannis fiebat: (eoque tempore etiam in jus eos vocare non licebat [z]) sed quinto quoque anno, dum ita transveherentur, ad Censorem in sella curuli ante Capitolium sedentem accedebant, & ex equis descendentes manu eos ante Censorem traducebant. Quod si tum Eques aliquis esset corruptis moribus, [a] vel censum suum equestrem minuisset, vel denique equum negligentius habuisset, [b] Censor, ut *equum venderet*, jubebat (isque proprie *impolitiae*, hoc est, *incuriae* notari dicebatur [c]; atque eo ipso talis Eques ordine equestri

p. 43.

x *Vid. Dion. Hal.* VI. 13. [*Addo Valer. Max.* II. 2. *ex.* 9. *e prima Edit.*] y *Vid. Octav. Ferrar. de Re Vest.* II. 5. & 8. [*Plin.* XV. 4.] z *L.* 2. *ff. de in jus voc.* a *Vid. Suet. Cajo* 16. b *Gell.* IV. 20. c *Id.* IV. 12.

stri motus censebatur; sin placuisset Eques, *equum traducere* jubebatur [d]. Recitabat etiam Censor hac occasione Equitum catalogum; &, quem primum recensuisset, is *Princeps juventutis* dicebatur [e]: non quidem quod revera omnes juvenes essent, (multi enim in hoc ordine consenuerunt, & quidem viri illustrissimi, ut, ex. gr., *Maecenas* ille Augusti Imperatoris amicus, [& Pomp. Atticus]) sed quod prima institutione ita fere fuissent: & praeterea aetas juvenilis olim apud Romanos ad annum aetatis quadragesimum quintum extendebatur [f]: nec ex nostris hodie moribus de hac appellatione, & similibus, judicari debet, cum *adolescentulus* etiam dicatur Julius Caesar, cum Pontificatum Maximum peteret, [g] cum tamen esset annorum triginta sex, ut ex *Suetonio* patet, qui eum quaesturam anno demum trigesimo tertio aetatis gessisse scribit; [h] & postea etiam aedilitatem, ante-

p. 44.

d *Ovid. Trist.* II. 89. e *Vid. Tacit. Annal.* I. 3. f *Dion. Hal.* IV. 16. g *Sall. Catil.* 49. [*Et Liv.* IX. 17. *Alexandrum M. adolescentem ait decessisse. Plura in Synonymis nostris dabimus.*] h *c.* 7.

antequam Pontifex fieret, gessit [i]. Et seipsum *adolescentem* vocat Cicero, cum jam esset Consul [k]. Sub Principibus haeredes Imperii *Principes Juventutis* sunt dicti [l].

i *Via. Manut. ad Sallust. d. l.* k *Philipp.* 11. *f.* l *Vid. numm. ad Spanh. Diss.* XII. *p.* 353. [*Suet. Calig.* 15. *Tac. Ann.* 1. 3. *F. R.*]

CAPUT QUARTUM.

De ordine Populari.

De differentia vocum populus & plebs.

§. I. P*opuli* appellatio diverse sumitur: Primo enim notat *universam aliquam gentem*, ut cum dicimus, ex. gr., *clementiam Populi Romani*, *fortitudinem Populi Carthaginiensis*. Secundo, aliquando opponitur *Senatui*, ut in celebri illa formula, quae his literis denotatur S. P. Q. R. significantibus, *Senatum, Populumque Romanum*. Tertia significatio est, cum omnes, qui neque Senatores, neque Equites sunt, *de Populo* esse dicuntur; atque ita in hujus Capitis inscriptione sumitur. Hac autem notione Cicero [a] & Livius aliquando

p. 45.

voce

a *Pro Balbo* 15.

voce *plebis* utuntur; [b] licet haec vox proprie *genus* potius, quam *ordinem* significet; ut, cum dicimus, *Consules esse creatos de plebe*, hoc est, *ex iis, qui Patricii non erant.* Itaque, postquam Senatores de plebe legi coeperunt (quod a Decemviris primum factum est, ut diximus [c]) triplex ordo & patriciorum & plebejorum exstitit; ita, ut diceretur aliquis *civis Romanus patricius Senator, patricius Eques, patricius de populo*; & rursus, civis Romanus *Senator plebejus, Eques plebejus, & plebejus privatus.*

Differentia inter patricios & plebejos.

§. II. Hic porro notandum, *Patricios*, Ευπατρίδας Graece, apud Romanos fere similes fuisse iis, quos nos hodie *nobiles* vulgo dicimus; scilicet, fuisse eos, qui ex antiquissimis familiis erant orti, licet ipsi honores nullos gessissent: * *Nobiles* vero eorum convenisse cum iis, quos nos hodie vulgo *Patricios* vocamus; ii nempe erant, qui vel ipsi, vel quorum majores Magistratus Curules gesserant, &

p.45

b *Etiam Ovid. Fast.* II. 127. c *Vid. Sigon. de antiquo jur. civ. Rom.* II. 2. * [*V. etiam Histor. Acad. Litter. Paris. T.* I. *p.* 194.]

& inde *jus imaginum* habebant, hoc est, qui majorum suorum imagines in atriis aedium servare, [d] &, ut illae in pompa funebri praeferrentur, curare poterant; licet ex antiquissimis illis familiis orti non essent. Dico autem hoc jus non fuisse, nisi eorum, qui Magistratus Curules gesserant; nam Tribunatus, Quaestura, & alii inferiores Magistratus hoc jus non dabant. Hae imagines, ut ὡς ἐν παρέδῳ illud addamus, nihil aliud fuerunt, [e] quam expressae humerorum tenus corporis e cera effigies [f]; quas in atriis aedium collocare solebant ligneis thecis, sive armariis inclusas, easque non nisi diebus festis aperuisse videntur. Iis subscripti erant *tituli*, sive *indices honorum*, & rerum in iis honoribus gestarum [g]: & hinc *imagi-* p. 47. *nes* aliquando pro *ipsa nobilitate* ponuntur [h]. Aliquando autem in eadem gente erant & patriciae & plebejae familiae [i]; ut, exempli gratia, in gente

d *Vid. Juven. Sat.* VIII. *init.* e *Plin.* XXXV. 2. f *Juven. l. d.* g *Vid. vet. Scholiast. ad Juven.* X. 57. *& hinc* vir honoratissimae imaginis futurus ad posteros *dicitur ap. Liv.* III. 58. h *Tacit. Hist.* II. 76. i *Vid. infra Sect.* VI. *c.* V. §. I.

gente *Claudia*, in qua fuerunt *Claudii Regillenses*, *Pulchri*, *Nerones*, omnes patricii: *Claudiorum* vero *Marcellorum* familia plebeja erat, [k] licet patriciis ejusdem gentis familiis longe nobilior. Hoc autem accidebat [l] duabus potissimum de caussis: primo, si patricius aliquis ad plebem se contulisset, quod saepe faciebant patricii; vel, ut Tribuni plebis fieri possent, eaque ratione inimicos suos vexare; (cujus rei exemplum illustre habemus in nobili illo, non virtutibus, sed flagitiis, *Clodio*, Ciceronis inimico [m]) vel, ut facilius honores favore plebis consequerentur. Secunda hujus rei causa erat *civitatis beneficium*; qui enim civitate donabantur plebeji fiebant, non vero patricii; & tamen ejus, cujus beneficio in civitatem venerant, nomen assumebant; quemadmodum videmus in *Cornelio Balbo*, qui *L. Cornelii Lentuli* beneficio [n] civitatem adeptus erat. Quod si patricius a plebejo, aut plebejus a patricio adoptaretur, ille quidem

p. 48.

 dem

k *Suet. Tiber.* I. l *Vid. Strein. de gent. Rom. ap. Graev. T.* VII. *Ant. p.* 1124. m *Suet. Jul.* 20. n *Vid. P. Manut. argum. in Or. Cic. pro Balbo.*

dem in ordinem adoptantis transibat; verum hoc personam ejus non excedebat [o].

Initio Reipublicae ingens differentia inter patricios & plebejos fuit; ita, ut illi soli sacra facere, & sacerdotia ac magistratus gerere possent; neque plebs jus connubiorum cum ipsis haberet [p]: sed haec fere omnia sensim cum plebe sunt communicata, ut suis locis docebimus.

De patronis & clientibus.

§. III. Ut autem nexus aliquis inter patricios & plebejos esset, Romulus instituit, ut quisque homo plebejus [q] quem vellet ex patriciis *Patronum* sibi deligeret; cujus ipse, quod eum *coleret*, *Cliens* diceretur. *Patroni* (τῦ προςάτυ [r]) *munus* erat clienti de jure respondere, lites pro eo suscipere: uno verbo, ejus causa facere quicquid parentes liberorum causa vulgo facere solent. *Cliens* vero patronum omni modo, qua viribus, qua opibus juvare debebat. Patroni etiam clientum, si intestati decessissent,

p. 49.

o *Vid. Strein. de gent. Rom. p.* 1124. p *Liv.* IV. 2. q *Dion. Halic.* II. 9. r *Plut. Romulo p. m.* 25. [*Eidem Cliens Dicitur* πελάτης, *& sic in Gloss. Lab.*]

ſent, legitimi haeredes erant; & ideo quoque legitimi liberorum eorum tutores; [s] quia plerumque ubi ſucceſſionis eſt emolumentum, ibi & tutelae onus eſſe debet. Jus hoc erat haereditarium, & ſanctum adeo, ut clientes hoſpitibus & cognatis praeferrentur. [t] Hujus juris ſimilitudine creſcente Republica univerſi populi in clientela illuſtrium familiarum fuerunt, ut *Siculi* in clientela Marcellorum [v], *Allobroges* in clientela *Fabiorum*, [x] *Cyprus* & *Cappadocia* in clientela *Catonis*, [y] *Bononienſes* in clientela *Antoniorum* [z]. Vid. Dial. de cauſſis corr. el. c. 36. erant autem fere in clientela familiae ejus Imperatoris, qui eos primum ſubegerat, quemadmodum in majore parte allatorum exemplorum videmus.

Atque ita vidimus tres illos ordines, ex quibus Populus Romanus conſtitit, [a] ſi vocem *populus* ſumamus

p. 50.

D 2

s §. *un. Inſtit. de legit. patron. tutel.* t *Gell.* v. 13. *&* xx. 1. v *Vid. Eminentiſſ. Norris. ad cenotaph. Pis. Diſſ.* 11. 7. [*& Cic. Divin. in Verr. c.* 1. *ibique Aſcon.*] x *Sall. Catil.* 41. y *Cic. ad Famil.* xv. *n.* 4. z *Suet. Aug.* 17. a *Vid. Ovid. Faſt.* iv. *v.* 293. *Martial. L.* viii. *n.* 15.

mus ea notione, quam primam initio hujus capitis posuimus. Hac mente capite secundo diximus, penes Populum fuisse potestatem creandi Magistratus, ferendi leges, & pacis bellique arbitrium; quod jam inde ab initio Reipublicae obtinuit, ita ut Regi nihil fere praeter curam sacrorum [b] relictum esset, & praeter administrationem rerum bellicarum, quae plerumque celeritatem desiderant, & ab uno facilius peragi possunt: unde constat *Majestatem penes Populum fuisse*, quod etiam ex *provocatione*, quae ad Populum semper fieri poterat, etiam [ab] Rege [c], & [d] ex *submissione fascium*, quae Populo fiebat, patet [e].

b *Vid. Serv. ad Virg. Aen.* III. *vs.* 80.
c *Liv.* I. 26. d *Liv. ib.* & III. 55.
e *Vid. infra Sect.* II. *c.* 3. §. 2. *Liv.* II. 7.

CAPUT QUINTUM.

De Comitiis in genere.

p. 51.
De Comitiis in genere.

§. I. *Comitia* dicta sunt a *coëundo*, sive *comeundo*, ut veteres loquebantur; [a] unde etiam *Comitium* dictus est locus in foro, ubi ad Comitia curiata, & quandoque ad lites decidendas conveniebatur [b]; sunt enim *Comitia* nihil aliud, nisi *Conventus universi Populi ad ferendum de aliqua re suffragium*. Dico, *universi Populi*; nam, si pars tantum conveniebat, *Concilium* [c] potius dicebatur; licet hae voces non nimis accurate loquentibus saepius confundantur. [d] Dico praeterea, *ad ferendum de aliqua re suffragium*; nam, si alia de causa Populus conveniebat, non erant Comitia.

Habebantur Comitia a *Magistratu*, vel in quibusdam causis a *Pontifice*

 Maxi-

a *Fest.* v. *Comitiales.* b *Varro de L. L.* IV. 32. *Vid. Plaut. Curc.* IV. I. *vs.* 9. c *Gell.* XV. 27. d *Vid. P. Merul. de comit. p.* 4. *edit.* 1675. *Grucch. Praef. ad libr. de comit. Rom.*

Maximo (licet de Pont. Max. dubitetur. Vid. Cl. Graev. Praef. ad T. V. Ant. R.) hoc eſt, *Magiſtratus*, vel *Pontifex Maximus Comitiis praeerat, eaque dirigebat*; & quidem ab uno ex Magiſtratibus, cui id vel ſorte, vel comparatione, vel conſenſu obtigerat. Comitiis agebantur omnia, quae ſummam rem publicam ſpectabant, & quorum poteſtatem penes Populum fuiſſe diximus: iis ſcilicet Magiſtratus omnes, & quidam Sacerdotes creabantur: nam quidam cooptabantur a collegio, ut Augures; leges ferebantur, (inter quas vel praecipuae erant leges de bello indicendo, & de pace facienda) & judicia publica extraordinaria exercebantur. Magiſtratuum comitia ſemper in campo Martio habebantur; ad leges vero ferendas, vel ad judicia exercenda aliquando in foro, aliquando in Capitolio. Non poterant autem haberi Comitia niſi *diebus Comitialibus*, hoc eſt, *quibus cum Populo agere licebat*.

p. 52.

Comitiorum diſtinctio.

§. II. Tria porro fuerunt *Comitiorum genera*: primo nempe *Curiata*, inſtituta a Romulo; ſecundo, *Centuriata* ex praeſcripto, ſive commenta-

riis

riis [e] Servii Tullii habita; tertio, *Tributa*, a Tribunis plebis A. U. 263. primum introducta. Nam *Kalata* quae dicuntur *Comitia*, non faciunt aliud Comitiorum genus, sed ita dicuntur aliquando Curiata & Centuriata *Comitia* ἀπὸ τȣ̃ καλεῖν, sive ab antiquo verbo *kalo*, hoc est, *voco*; & quidem proprie ea Comitia, in quibus testamenta *f* condebantur, vel Sacerdotes creabantur.

P. 53.

e *Liv.* I. *cap.* 60. f §. 1. *Institut. de testament. ordin. & ibi omn. Theophil.* [*V. Gell.* 15: 27.]

CAPUT SEXTUM.

De Comitiis Curiatis.

De modo habendi Comitia Curiata.

§. I. *Curiata Comitia erant, quando Populus curiatim*, hoc est, *in Curias* (κατὰ Φρατρίας, unde legem Curiatam νόμον Φρατρικὸν dicit Dio *L.* XLI. *p.* 112. *edit. regiae* 1548.) *divisus suffragia ferebat; ita ut, quod plures Curiae jussissent, id jussum Populi diceretur:* ergo statim ac sexdecim Curiae in unum consensissent, finis erat Comitiorum; cum universus Po-

pulus in triginta Curias, ut vidimus, esset divisus. Habebantur autem hoc modo: convocatis per praeconem Curiis, is qui Comitia habebat, rogationem suam Populo exponebat; tum Populus in suas quisque Curias discedebat, quae deinde eo ordine, quo sorte exiverant, suffragium dicebant: quae autem Curia prima exibat, *Principium dicebatur.* [a] Haberi haec Comitia debebant *auspicato* [b]; atque adeo Augures adesse oportebat. Requirebatur etiam in iis *auctoritas Patrum*, [c] sive *Senatus*, hoc est, *ut id, quod pluribus Curiis placuisset, ad Senatum referretur:* sed postea crescente plebis auctoritate, Patres *in incertum Comitiorum eventum auctores fiebant*, hoc est, *promittebant, se id, quod Populus jussisset, ratum habituros* [d]. *Locus* his Comitiis erat, ut praecedente capite jam diximus, *Comitium.*

p. 54.

Causae Comitiorum Curiatorum.

§. II. *Causae* Comitiorum Curiatorum primis quidem temporibus, cum nulla alia Comitia essent, fuerunt omnes

a *Liv.* IX. 38. *Vid. legem ant. ap. Frontin. de aquaed. L.* 11. *n.* 1667. *T.* IV. *Graev.* b *Vid. Gell.* XIII. 14. *Cic. pro domo* 15. *de har. resp.* 23. c *Dion. Hal.* II. 14. *Cic. pro Planc.* 3. *omn.* d *Liv.* I. 17.

omnes res, quas Populi arbitrio permiſſas fuiſſe diximus. Verum poſtea, inſtitutis primum Comitiis Centuriatis, & deinde etiam Tributis, haec Comitia minus celebrari coeperunt; maxime cum Lex *Publilia* de minoribus Magiſtratibus Tributis Comitiis creandis perlata eſſet *. Ergo poſt haec duae tantum generales cauſae horum Comitiorum habendorum fuerunt: ſcilicet prima cauſa fuit, ut Leges quaedam ferrentur; ſecunda, ut Sacerdotes quidam crearentur. Prima & praecipua Lex his Comitiis lata fuit de *Imperio Magiſtratibus dando*, hoc eſt, *de adminiſtratione rei bellicae*, e ſine qua lege nemini rem militarem attingere licebat f: Magiſtratus autem, quibus Imperium dabatur, erant Dictatores, Conſules, Proconſules, Praetores, Propraetores; & denique Quaeſtores, qui jure praetorio in provincias mittebantur. Verum poſtea ad uſurpationem quandam vetuſtatis, & auſpiciorum cauſa triginta tantum

p. 55.

 licto-

* [*V. pag.* 79.] e *Vid. Liv.* v. 52. *Cic. de L. Agr. Or.* II. 12. *& Phil.* v. 16. f *Vid. Grucch. & Sigon. disputationes de hac materia in Tom.* I. *Theſ. Graev.*

lictores, qui Curias convocare solebant, in suffragia iverunt, si lex de imperio ferenda esset. Secundo, lex de *Camillo* ab exilio revocando his Comitiis fuit lata. [g] Tertio, lege Curiata etiam fiebant *arrogationes*, cum civis R. injussu Populi statum suum mutare non posset [h]; (quae sunt *hominis sui juris in filium assumtiones* [i]) eaque Lex arbitris Pontificibus ferebatur; scilicet ita, ut illi, an justa causa arrogationis esset, cognoscerent. Quarto, antiquissimis temporibus quidem *Testamenta* sua his Comitiis condebant; & tum proprie *Kalata* Comitia dicebantur. [k] Quinto in iis fiebant *sacrorum detestationes*, [l] hoc est, *haeredi, aut legatario cuidam denunciabatur, sacra, quae haereditatem sequebantur, esse suscipienda.* Cic. de leg. L. II. c. 9. unde apud *Plautum* [m] *sine sacris haereditas* vocatur, *quae sine ulla incommoda appendice*

p. 56.

g *Liv.* v. 46. h *Vid. Celeberr. Noodt ad tit.* π. *de adopt.* i *L.* I. §. I. *ff. de adopt. Tac. Hist.* I. 15. k §. I. *Instit. de testam. & ibi Theophil.* l *Vid. Graev. Praef. ad Tom.* I. *Antiq. Rom. Scalig. ad Fest.* v. *Puri.* m *Captiv. A.* IV. *S.* I. *vs.* 8. *Fest.* v. *sine sacris.*

pendice alicui obvenit. Talia ſacra fuerunt ex. gr. in gente *Nautia*. *Serv. ad Aen. L.* II. *v.* 166. *L.* III. *v.* 407. *L. V. v.* 704. in gente *Horatia*. *Liv. L.* I. *c.* 26. in gente *Fabia*. Id. *L. V. c.* 46.

P. 57.

Secunda horum Comitiorum cauſa fuit *Sacerdotum* quorundam *creatio*, qui erant *Flamines*, & *Curio Maximus*. [n] Quod autem diximus ſubſecutis primam Rempublicam temporibus triginta tantum lictores in ſuffragium iviſſe, [o] ſciendum eſt, hoc duntaxat factum fuiſſe dicis cauſſa, cum lex militaris eſſet ferenda. Habebantur haec Comitia non niſi a majoribus Magiſtratibus, quia ſcilicet auſpicato haberi debebant; (minores enim Magiſtratus auſpicia non habebant [p]) initio nempe Reipublicae a Rege; poſtea a Conſule, Dictatore, Praetore & Interrege; Sacerdotum vero creandorum cauſa a Pontifice [q]: licet hoc poſtremum non ſatis certum ſit.

n *Vid. Grucch. de comit. Rom.* III. 2. o *Cic. Agrar.* II. 12. p *Gell.* XIII. 15. q *Vid. Grucch. d. l.* 3.

CA-

CAPUT SEPTIMUM.

De Censu, & de Comitiis Centuriatis.

p. 58. Alterum, & praecipuum quidem, Comitiorum genus fuerunt *Comitia Centuriata*, (ἡ λοχῖτις ἐκκλησία, quae etiam *Majora* dicuntur [a]) *quibus Populus per Classium Centurias* (κατὰ λόχους) *divisus suffragia ferebat; ita ut, quod plures Centuriae jussissent, id ratum haberetur.* Sed ante quam de iis plura dicamus, prius explicandum est, quid fuerit Census; absque eo enim, quae *Classes*, (συμμορίας vocat Dion. Hal. *L.* VII. *c.* 59. *) quae *Centuriae* fuerint, intelligi nequit.

De Censu. §. I. *Census est enumeratio Populi cum aestimatione facultatum.* Instituit eum Servius Tullius sextus Romanorum rex sapientissimo plane consilio; qui jussit, ut omnes cives, sive intra sive extra Urbem habitarent, bona sua jurati *censerent*, [b] hoc est, *aestimarent*; & illum censum, ac simul numerum & nomina uxorum, libero-

a *Cic. post red. in Sen.* 11. * [*it.* IV. 18. & 16. *etiam* συντάξεις.] *Dion. Hal.* IV. 15.

TABULA CLASSIUM ET CENTURIARUM PRO RATIONE CENSUS

Classis	Census	Centuriae	
Prima Classis *Civium Ditissimorum.*	Census C. ∞. *Sive 100000. aeris hoc est nostra moneta 1000. Imperiales vel ut alii Philippaei.*	Centuriae LXXX. *Seniorum XL. Juniorum XL. quibus additae 18 Equitum Centuriae et duae fabrûm secundum Livium.*	*Seniores ad Urbis Custodiam praesto esse Juniores foris bella gerere debebant. Vide notulam.*
Secunda Classis *Ditiorum.*	Census LXXV. ∞. *Sive 75000. aeris hoc est 750. Imperiales.*	Centuriae XX. *Seniorum X. Juniorum X. huic classi Dionys. Hal. illas fabrum centurias adjicit.*	
Tertia Classis *Divitum.*	Census L. ∞. *Sive 50000. aeris hoc est 500. Imperiales.*	Centuriae XX. *Seniorum X. Juniorum X.*	
Quarta Classis *Mediocrium.*	Census XXV. ∞ *Sive 25000. aeris hoc est Imperiales 250.*	Centuriae XX. *Seniorum X. Juniorum X. quibus additae 2 tibicinum et accensorum juxta Dionys. Halicarn. Vide not.*	
Quinta Classis *Modicorum.*	Census XI. ∞. *Sive 11000 aeris hoc est Imperiales 110.*	Centuriae XXX. *Seniorum XV. Juniorum XV. Livius 3 tibicinum et accensorum Centurias huic classi adscribit. V. not.*	
Sexta Classis *Tenuissimorum.*	Census *Minor XI. ∞. aeris hoc est minor 110. Imperialibus.*	Centuria una *Duntaxat, in qua etiam proletarii et capite censi, qui omnes a militia et tributis immunes.*	

rorum, (& suam liberorumque aetatem [c]) servorum, & libertorum, item domicilii locum indicarent [d]; qui secus fecissent, eorum bona publicarentur, ipsi virgis caesi venundarentur [e], quasi qui sibi ipsis libertatem abjudicassent. [f] Praeterea prudentissime instituit, ut cum *Paganalia* celebrarentur in singula capita certum numismatis genus conferretur; sed aliud a viris, aliud a mulieribus, aliud denique ab impuberibus. [g] Et hac ratione certo, breviter, & quasi uno intuitu omnium civium numerum & opes, atque adeo totius civitatis vires poterat cognoscere. Inde omnes cives pro ratione Census in sex *Classes* distribuit, [h] quae rursus in *Centurias* erant divisae modo, quem tabula juncta indicat. * Et in acie etiam singulis Classi-

p. 59.

c *Id.* v. 75. d *Vid. l.* 4. *ff. de censibus.* e *Cic. Or. pro Caecin.* 34. f *Ibid. l. st. cit.* g *Dion. Hal.* IV. 15. [*Confer Levitic.* XXVII.] h *Liv.* I. 43. * [*Notulae in hanc tabulam*: *In* 1. *serie n.* 1. *lege* Civium. *In* 3. *serie n.* 1. *lege* secundum Livium. *Ib. n.* 2. *adde*: huic classi Dionysius Hal. illas fabrûm centurias adjicit. *Ib. n.* 4. de accensis nihil Dionys. sed σαλπιστῶν, τυμπανιστῶν & βυκανιστῶν meminit. *Ib. n.* 5. *lege*, Seniorum XV.

classibus locum digniorum pro ratione census adsignavit, ita, ut quintae classis cives non nisi inter Velites militarent [i]. In infima *classe*, (licet haec proprie *classis* non haberetur, unde p. 60. quinque duntaxat classes nominat Livius III. c. 30.) videmus nominari *Proletarios* & *capite censos*. [k] *Proletarii* ita dicebantur, quod quasi *proli* tantum *procreandae* vacarent; unde *proletarium sermonem* pro *vili* eleganter dicit *Plautus Milit. Glor. A.* III. *S.* 1. *vs.* 157. *Capite censi* vero erant, in quibus non pecuniae, sed capitis tantum ratio habebatur; & qui nihil aliud quam civium numerum augebant. Qui in prima Classe censebantur, soli proprie *Classici* dicebantur, reliqui omnes *infra classem* [l]; (illos Graece τὰς ἐν τιμήματι dicas; nam τιμήματα *classes* vocat *Plutarch. Solon. p. m.* 87. *f.* nisi potius λαβεῖν τὰ τιμήματα

XV. Juniorum XV. Livius in his accensos, cornicines, tibicinesque in tres scribit centurias distributos. *Postremo in* 4. *serie adde:* Arma singularum classium recensent Livius I. 43. & Dionys. Hal. IV. 16. 17. Hic ib. c. 18. CLXXXXIII. centurias omnino fuisse ait.] i *Dion. Hal.* IV. 16. *seq.* k *Gell.* XVI. 10. l *Id.* VII. 13.

ματα τῶν πολιτῶν apud eum significat, *censum agere*) unde hodieque *Classicos auctores* [m] pro *antiquis & probatis* vulgo dicimus. Hinc quinque tantum classes memorat *Sallust. Or.* II. *de Rep. ord.* Liv. III. *c.* 30. *Ascon. in Cornel.* I. *p.* 968. *ed. Graev.* Arma quaeque Classis habebat digniora [n] pro ratione census; quinta autem Classis nihil habebat praeter fundas [o], & extra ordinem militabat. [p] Mirum autem nemini videri debet, tot centurias fuisse ditissimorum, mediocrium pauciores, infimorum tantum unam; sciendum enim est ditiorum centurias parvo admodum civium numero constitisse, cum ultima Centuria omnibus aliis simul sumtis forte major fuerit: & haec in tres quasi classiculas subdivisa fuisse videtur [q].

p. 64

Causa hujus instituti.

§. II. *Causa hujus instituti* non una fuit. *Prima* erat, ut in ferendis suffragiis omnis fere potestas penes ditiores esset: cum enim in Comitiis Centuriatis singularum centuriarum singula valerent suffragia, & ditissimorum

m *Id. L.* XIX. 8. n *Liv.* I. 43. o *Dion. Hal.* V. 67. p *Dion. Hal.* IV. 17. q *Vid. Lips. de Milit. Rom.* I. 2.

morum (Equitum & fabrorum centuriis illis additis) centuriae essent centum, reliquorum autem tantum nonaginta & tres, manifestum est adversus illorum consensum reliquas classes nihil potuisse [r]. Et hinc C. Gracchus legem promulgavit, ut ex confusis quinque classibus sorte centuriae vocarentur [s]. *Altera* causa fuit, ut tributorum onera maxime in ditissimos inclinarentur, [t] cum non amplius per capita, sed pro ratione census tributum penderetur. *Tertia* denique causa fuit, ut militiae gerendae onus in eosdem derivaretur; cum enim pauciores essent ditissimi, & in plures centurias divisi, sine ulla fere intermissione militabant. Unde etiam Resp. fidelioribus militibus utebatur; cum ditiorum magis intersit Remp. salvam esse. Atque ita licet omnis in Republica potestas revera penes ditiores tantum esset, [v] non tamen hoc inique ferebant pauperes, cum divites simul omnia fere onera sustinerent: & cum praeterea pauperiores quo-

p. 62.

r *Dion. Hal.* VII. 59. [*Liv.* I. 43.] s *Sall. de Rep. Ord. Orat.* II. t *Dion. Hal.* IV. 19. [*Liv.* I. 47. *f.*] v *Ibid. c. seq.*

quoque viritim in suis quisque Centuriis sententias rogarentur, omnes se pari jure Rempublicam administrare arbitrabantur, [x] quemadmodum ima plebes saepe talibus artibus deludi amat. Et haec Reipublicae apud Romanos constitutio, quamdiu ipsa Respublica salva, hoc est, libera fuit, est servata.

p. 63. *De Censu & Lustro.*

§. III. Censu peracto *Lustrum condidit* Tullius, hoc est, in campo Martio *suem*, *ovem* & *taurum* circum exercitum, sive circum Populum Romanum ibi congregatum ducendo eum *lustravit*: (unde *lustrare* etiam pro *circumire* ponitur. Virg. *Ecl.* x. *v.* 55.) eaque animalia mox immolavit; quod sacrificium *Suovetaurilia*, vel potius *Solitaurilia* est dictum; quia *solidum*, sive *integrum* [y] (id enim *sollum* *Oscorum* lingua [z] significat) *taurum* mactabant. *Lustrum* autem vocatum est a *luendo*, hoc est, *solvendo*; quia eo tempore omnia vectigalia a publicanis *luebantur*, sive *persolvebantur* Censoribus [a]: & quia hoc *quinto* quoque

E anno

x *Dion. Hal. l. d.* 21. y *Virg. Aen.* vi. 253. z *Fest. V. Solitaurilia.* [*Quinctil.* 1. 5. *f. & qui ad eum laudantur.*] a *Varro de L. L.* v. 2.

anno fiebat, *lustrum* pro *tempore quinquennali* saepe, Poëtis maxime [b], ponitur: differt autem Lustrum ab *Olympiade*, quae quarto quoque anno finito apud Graecos celebrabatur. * *Condi* solebat *lustrum* (haec enim est propria huic rei dictio) olim a Rege, eoque pulso a Consule; donec A. U. 310. Censores, proprius huic rei Magistratus, crearentur: & olim quidem condebatur in foro; postea in *Villa publica* in campo Martio [c]. Censa sunt prima lustro civium *octoginta millia*. ** Et haec de Censu: de ipsis porro Comitiis Centuriatis jam dicemus.

p. 64.

De ipsis Comitiis, & primo de ipsorum causis.

§. IV. *Centuriata comitia* habebantur tribus de causis. Primo, *ut Magistratus crearentur*: secundo, *ut Leges ferrentur*: tertio, *ut judicium perduellionis exerceretur*.

Primo, *Magistratus* his Comitiis *creabantur*, omnes Magistratus Majores Or-

b *Hor. Od.* IV. 1. 6. *Stat. Sylv.* II. 6. * [*Doctorum dissidium circa Olympiadis notionem facillime ex Dionys. Hal.* I. 74. 75. *&c. componitur.*] c *Liv.* IV. 24. ** [*Liv.* I. 44. *At Dionys.* IV. 22. *e censoriis tabulis* LXXXV. *millia, demtis* CCC. *numerat.*]

Ordinarii, hoc est, Consules, & Praetores: tum Extraordinarii, quales fuerunt Censores, Decemviri legum scribendarum, & Tribuni militum Consulari potestate. [Qui sic creati in annum sequentem *Designati* dicebantur. Vid. unius Ciceronis titulos Epistolarum.] Unus praeterea *Sacerdos* his Comitiis creatus est; nempe *Rex sacrorum*; qui quidem Magistratus non erat, sed ei dignitas tamen a Populo non alia ratione, quam si fuisset Magistratus, dabatur.

Secundo, *Leges* his Comitiis *ferebantur* fere omnes, quae a Magistratibus Majoribus promulgabantur; nam quasdam curiatis Comitiis latas fuisse vidimus: sic, exempli gratia, lex *Valeria de provocatione ad Populum*, leges *duodecim Tabularum* [d], lex *de Cicerone ab exilio revocando* [e], & similes his Comitiis latae sunt; eaeque *Plebiscitis*, quae Tributis comitiis constituebantur, opponuntur. Tum Lex, qua *bellum* Populo alicui, aut Regi *indicebatur*, Centuriatis comitiis ferenda fuit [f]; nam *de pace facienda* fere-

p. 65.

E 2 batur

d *Liv.* III. 34. & 37. e *Ipse Cic. ad Attic.* IV. I. f *Liv.* VI. 30.

batur comitiis Tributis. Tertio, *judicium* unum, idque capitale, his Comitiis exercitum fuit, nempe *Judicium Perduellionis* [g]: sic enim in lege duodecim tabularum erat, *de capite civis, nisi per maximum Comitiatum* (hoc est, *Comitiis centuriatis*) *ne ferunto. Perduellis* autem est, [h] *qui hostili in Rempublicam animo esse deprehenditur*; (vel brevius, si quis eum *hostilitatis reum* diceret) *perduelles* enim veteres *hostes* vocabant [i]. *Angli* hodie illud crimen vocant *High treason*; (*Hoog verraad* nobis) *Galli* vero barbare, *crimen laesae Majestatis in primo capite*. Diversum igitur est hoc crimen a *crimine Majestatis*, & eo gravius: nam perduellionis crimine tenetur, [k] qui civem Romanum quasi peregrinum tractaverit; aut contra leges *Porciam* (Vid. Vaill. de fam. Rom G. Porcia n. 10.) & *Semproniam* servili supplicio affecerit: vel etiam qui regnum affectavit; quod *crimen regni* vocat *Ovid. Fast.* VI. *vs.* 189. Cum igitur jus civitatis plane penes Po-

p. 66.

g *Vid. Liv.* VI. 20. h *l. ult. ff. ad L. Jul. Majest.* i *l.* 234. *pr. ff. de V. S.* k *Vid. Cic. in Verr.* I. 5. *Grucch. de comit. Rom.* I. 2.

Populum esset, merito, qui hoc jus aliqua ratione violasset, judicio Populi subjiciebatur. Deinde hoc crimine reus est, qui, aut regnum affectavit, aut omnino aliquid per proditionem contra Reipublicae commodum molitus est. *Majestatis* vero crimen erat seditionem in exercitu concitasse, magistratui pro imperio agenti restitisse, & similia.

De iis, qui his Comitiis interveniebant.

§. V. Haec Comitia *habebantur* a Magistratibus Majoribus [l], hoc est, a Consule, Praetore, Dictatore, vel Interrege & ab hoc tantum, si magistratus creandi essent: Censores enim Populum quidem centuriatim convocabant; sed haec tamen proprie comitia non erant, ut ex data Comitiorum definitione patet; non enim conveniebat Populus ad *ferendum de aliqua re suffragium.* At si Rex Sacrificulus esset creandus, habebantur a Pontifice.

p. 67.

Interesse iis poterant omnes, qui *pleno jure* cives Romani erant, hoc est, *qui jus suffragii habebant*, sive illi in

l *Vid. Gell. noct. Att.* VII. 9. [*Nullam ibi de comitiis verbum: sed videatur* XIII. 15.]

in Urbe, sive extra Urbem in municipiis, vel coloniis, quibus id juris datum esset, habitarent. Anno Urbis 663. a *L. Julio Caesare* Consule lata lex est, qua universae Italiae civitas cum suffragio data fuit; licet *Grucchius* [m] putet etiam tempore Ciceronis colonias quasdam jus suffragii non habuisse.

De iis, quae ipsa Comitia praecedebant.

§. VI. Ante Comitia per *trinundinum*, hoc est, per *tres nundinas*, (εἰς [n] τρίτην ἀγοράν) sive per *dies viginti & octo* * edictum proponebatur, (saltem tem-

m *De comit. Rom.* I. 3. n *Dion. Hal.* VII. 58. * [*Sed rectius Puteanus de Nund. Rom.* III. *trinundinum ait dierum septem & decem fuisse.* v. *Gronov. ad Gell.* XX. I. *Sic sane hodie de ternis promulgationibus, quas proclamationes dicimus, & quae octavo quoque die fiunt, postrema in diem* XV. *incidit, non in* XXII. *Et tamen aliter etiam erratum in numero* XXVIII. *dierum; quasi nundinae decimo quoque die recurrissent: saltem* XXV. *dies numerari oportuisset. Non ignoro quidem Macrobio Sat.* I. 16. *rusticos dici octo diebus in agris opus fecisse; nono autem die venisse Romam &c. Sed, nisi pro* VII. *sciolus quis* VIII. *scripsit, ille quam maxime falsus est: cum inter duas nundinas septem tantum dies medii fuerint, ut non modo Halic. scribit* VII. 58. *sed & Kalendarium vetus ostendit, in quo octonae litterae A B C D E F*

tempore Ciceronis : antea enim in Magiſtratibus creandis hoc omiſſum videtur) quo dies Comitiorum edicebatur, ut cives in agris , vel extra Urbem degentes etiam adeſſe poſſent; idque Lege *Junia Licinia* cautum erat. Cic. *ad Att. L.* 11. *n.* 9. *& ibi Man.* Vid. eund. & *Abram. ad Or. pro Sext. c.* 64. Quod ſi legibus ferendis Comitia eſſent, etiam ſummarium legis proponebatur, ut ita quisque , an ea ſuadenda , an vero antiquanda eſſet, apud animum ſtatuere poſſet; & nundinis a *Latore Legis* recitabatur, ac ab amico aliquo diſerto (qui *Auctor legis* , [o] Graecis ὁ γράφων, [p] dicebatur) oratione habita ſuadebatur; qualis fuit, exempli gratia, *oratio Ciceronis pro lege Manilia*, (& hoc idem fiebat in judiciis) quod proprie eſt *promulgare legem.* Auctoritas

p. 68.

E F G H continue recurrunt. Quem (Macrobii) Librarii errorem fere omnes certatim ſunt ſecuti. Et ſimilis circa Olympiadas commiſſus a multis error. Ignoſcas quaeſo, lector , ſi , quia Puteani libello careo, juſto longior fui. (Videatur omnino Cl. Drakenborch. ad Liv. III. 35. *F. R.*)] o *Cic. ad Att.* I. 19. *Suet. Jul.* 16. p *Lucian. Timone p. m.* 151.

ritas Senatus etiam his Comitiis, ut Curiatis, accedere debebat; sed posterioribus temporibus Patres ante suffragia in incertum Comitiorum eventum auctores fiebant, quemadmodum capite praecedente de Curiatis comitiis diximus. q Praeterea ante Comitia *auspicia* rite *capi* debebant intra pomoerium: unde *augusta centuriarum auspicia* dicit Cic. *pro Mil. c.* 16. quod si non recte esset factum; vel, si esset *obnunciatum*, hoc est, si *infausta signa de coelo* essent *nunciata*, vitiosa erant Comitia, & in alium diem rejiciebantur solemni formula Auguris dicentis, *Alio die* r: posterioribus autem temporibus auspicia duntaxat ad usurpationem vetustatis retenta sunt. Non poterant haec Comitia, ut neque alia, haberi nisi *diebus Comitialibus*, sive *quibus cum Populo agendi jus erat*. Tali ergo die, sacris in Urbe prius rite peractis, Populus in campum Martium descendebat: nam haec Comitia in Urbe haberi non poterant, quia non nisi *exercitu imperato* habebantur; s in

P. 69.

q *Liv.* 1. 17. r *Vid. Cic. Phil.* 11. 33. & *ibi Manut.* [*Brisson. de Form. p.* 119.]

[s] in Urbe autem exercitum imperari nefas erat. Et olim quidem universus Populus armatus, & sub signis conveniebat; postea vero pars Populi in Janiculo monte excubuit vexillo ex arce sublato; quod postremum Dionis Cassii tempore adhuc obtinuit [t]. Ita inchoata Comitia adhuc dirimi poterant, si etiam tum obnunciatum esset; vel, si aliquis *morbo comitiali* (quem *caducum* nos vulgo dicimus, & olim etiam *Major* dicebatur [v]) corriperetur: vel etiam si Tribunus plebis, aut alius Magistratus ejusdem auctoritatis [x], ac ille erat, qui Comitia habebat, intercessisset solemni illo verbo, *Veto* [y]; aut etiam si vexillum e Janiculo monte avulsisset. [z] Etiam tempestate exorta dirimebantur Comitia, ita tamen, ut Magistratus, qui jam creati essent, vitiosi non redderentur [a].

p. 70.

Ipsorum comitiorum ratio.

§. VII. Congregato Populo Magistratus, qui Comitiis praeerat, concionem ad Populum habebat (& ta-

 les

s *Fest. V. Justi dies. Dio Cassius L.* 37. [*Gellius* XV. 27.] t *Dio Cassius d. l.* v *Fest. V. Probibere.* x *Vid. Ascon. ad Verrin.* III. 46. y *Liv.* VI. 35. z *Dio L.* 37. *de Rabirio perduellionis reo.* a *Liv.* XL. *fin.*

les conciones interdum etiam inter ipsa Comitia habebantur ad emendicanda Populi suffragia [b]). Et quidem, si lex ferenda esset, ut eam Populus vel juberet, vel vetaret: si vero Magistratus creandi essent, ut ex iis Candidatis, qui legitime petierant, quorumque adeo nomina accepta erant, ita ut eorum ratio Comitiis haberi oporteret, Magistratus eligeret: & ante legem tabellariam etiam alios, quam candidatos, Populus creare potuit, modo ut legibus eorum ratio haberi posset.

p. 71.

De Candidatis.

§. VIII. *Candidati* autem dicebantur, *qui honores petebant*, & *hoc intra legitimos dies professi* [c] *erant* [d], a *candida toga*, quae petitionis erat signum: nam omnes quidem ditiores Romani vulgo *albam* togam gestabant, non tamen *candidam*; qualis erat cum fullones eam creta addita [e] splendidam fecissent: *candidum* enim proprie est *resplendens* a verbo *candere*, quod idem notat ac *splendere*; unde Horatius etiam *purpuram* vestem *candere* dixit

b *Vid. insigne exemp. ap. Liv.* XXIV. 8.
c *Cic.* II *Agrar.* 9. *Vell. Pat.* II. 92.
d *Sallust. Catil.* 18. e *Pers. Sat.* V. 177.

dixit f, & idem rursus *purpureos* vocat *olores* g: & sic quoque Graeci λαμπρὸν *candidum* h, λευκὸν vero *album* vertunt. Tunicas autem non gestabant Candidati, sive, ut ita submissiores viderentur, sive, ut cicatrices adverso corpore acceptas facilius monstrare possent i. Candidatorum caussa a Magistratibus cognosci debebat, p. 72. ne a Populo honores indignis mandarentur; an, scilicet, etiam tum minores * essent Candidati; an publico, vel turpi judicio notati, aut ambitus damnati, vel denique an eo tempore criminis alicujus rei agerentur. Quod si *eorum rationem habendam* esse Magistratus censuissent (nam poterant eorum *nomina* non *recipere* k) tum hi Candidati per trinundinum l Populum *prensabant*, hoc est, *hominum obviorum manus prehendebant*, eosque amice compellabant; unde *officiosissimam nationem Candidatorum* eleganter

f *Serm.* II. VI. 103. g *Od.* IV. I. 10. [*V. hic dacerium.*] h *Vid. Lips. Elect.* I. 13. *Grucch. de comit. l.* 3. i *Plut. Coriol. p. m.* 220. *A. & in problem. p.* 276. * [*i. e. an justos ad petendum honorem annos non haberent.*] k *Vid. elegans exemplum ap. Val. Max.* III. 8. 3. l *Cic. ad Famil.* XVI. *n.* 12.

ganter dicit Cicero *orat. in Pison. c.* 23 [m], & hoc jam biennio ante *annum suum* faciebant occasione Comitiorum; at anno demum sequente petebant. [n] Cum dies Comitiorum venisset, amicos quosdam, qui gratiosi essent apud Populum, secum habentes, ab iisque in campum deducti [o] Candidati in *Colle Hortulorum*, qui Campo Martio imminebat, consistebant; ut p. 73. ita ab omnibus possent conspici: praeterea in concione ad Populum se petituros profitebantur, & jam aliquid in ejus gratiam, si honorem consecuti essent, facturos pollicebantur [p]. Habebant etiam servos, quos *nomenclatores* vocabant (Gr. ὀνοματολόγους [q]) qui eos de *nominibus* civium obviorum monerent; [r] & *divisores*, qui argentum Populo *dividerent* [s]: licet hoc saepe vetitum, vel ad certam summam usque duntaxat concessum sit [t].

[v] Tum

m *Et pro Muren.* 33. n *Vid. Manut. ad Cic. Att.* I. I. *init.* o *Vid. Casaub. ad Cic. Att.* I. I. *p.* 12. *edit. Graev.* p *Vid. Cic. ad Att.* II. 18. *& ibi Graev.* q *Plut. Cat. Min. p. m.* 763. r *Horat. Epist.* I. VI. 50. s *Cic. Verr.* II. 8. *& ibi Ascon.* t *Vid. Cic. Att.* I. 18. *Vid. omn. etiam Suet. Jul.* 19. *Lucan.* I. 178.

[w] Tum praeterea erant *sequestres* (Gr. μεσέγγυοι) qui submittebantur ad corrumpenda Populi suffragia [x], & apud quos pecunia promissa deponebatur; [y] & denique *interpretes*, per quos pactio (de suffragio alicujus pro certa pecuniae summa obtinendo) indiceretur [z].

De ratione ferendi suffragia. p. 74.

§. IX. Cum jam Populus in Centurias suas discessisset, *sortitio* [inter classis primae centurias] instituebatur; & Centuria, quae prima sorte exibat, dicebatur *praerogativa*, [a] ejusque suffragium maximi erat momenti (Vid. exemplum ap. Liv. *l.* XXVI. *c.* 22.) unde *praerogativa* pro *signo futurae voluntatis* ponitur ap. Cic. *Verr.* I. *c.* 9. & *Catonem ad Cic. Famil.* XV. *n.* 5. Haec itaque a Magistratibus vocata per *ponticulos* [b] quosdam in *septum*, sive *ovile* [c] transibat, (qui locus erat in Campo Martio cancellis clausus [d], vel, si alio loco Comitia

w *Vid. Petron.* 119. x *Vid. Cic. pro Coel.* 7. 13. *& alibi.* y *Id. pro Planc.* 18. z *Ascon. ad Cic. Verr.* II. 12. a *Liv.* XXIV. 7. b *Cic. ad Att.* I. 9. [*De Prov. Sexagenarios de ponte dejicere. v. Erasm. & Sigon. de A. Jure* I. 17.] c *Lucan.* II. 197. d *Ovid. Fast.* I. 53.

mitia haberentur, septa *extensis funibus* faciebant, unde περισχοινίσματα ea vocat *Appian. Alex. Civil.* III. *p.* 885. *edit. Tollii*) eamque deinceps ordine reliquae Centuriae sequebantur. Tulerat quidem C. Gracchus legem, ut ex confusis quinque classibus sorte Centuriae vocarentur; sed eam perferre non potuit. [e] Et olim quidem ante A. U. 614. voce suffragia ferebant; sed hoc legibus *Gabinia*, *Cassia* [f], aliisque *tabellariis* (ut Papiria A. 622. Coelia A. 46. qua etiam in judicio perduellionis tabella data est) abrogatum est; ut ita plus libertatis populus in ferendis suffragiis haberet. Ergo in introitu ponticulorum quisque civis a *Diribitoribus* [g] (hi a *diribendo*, hoc est, *distribuendo* sunt dicti) accipiebat tabellas, [h] quibus, si Magistratus creandi essent, inscripta erant nomina Candidatorum. Si Leges essent ferendae, in altera tabella erant literae *U. R.* significantes, *Uti Rogas*

p. 75.

e *Sallust.* [*Vellilius Orat.* II. *de rep. ordin.*] f *Vid. Vaillant. in numm. famil. gente Cassia n.* V. *Cic. de LL.* III. 16. g *Cic. post. red. in Sen.* II. h *Id. ad Attic.* I. 14.

gas [i]; quibus notabatur, eum, qui suffragium dederat, ita censere, quemadmodum ille, qui legem tulerat, *rogasset*: unde formula initialis legum erat, *Coss. populum jure rogaverunt, populusque jure scivit* [k]: in altera vero tabella erat litera A. hoc est, *antiquo*. Si denique judicium habendum esset; in altera tabula erat litera *A*. notans *Absolvo*; in altera litera *C*. notans *Condemno*; in tertia literae *N. L*. hoc est, *Non liquet* [l]: & hinc *tabella* pro ipso *suffragio* ponitur. [m] Ex his tabellis quisque, quam vellet, in cistam [n], quae in introitu ovilis a *Rogatoribus* [o] (ita dicebantur, *qui tabellas rogarent*, sive *reposcerent*) monstrabatur, conjiciebat. Tum *Custodes* (erant autem hi omnes, ut & Rogatores, & Diribitores ex viris nobilissimis; [p] & quidem ex amicis ejus, cujus res Comitiis agebatur; [q] qui quo essent majoris dignitatis, eo major candidati gloria habebatur [r]: postea vero certi quidam

p. 76.

i *Id. l. d. & de LL.* III. 17. k *Cic. Phil.* I. 10. l *Vid. Gell.* XIV. 2. m *Cic. Famil.* I. 9. n *Auctor. ad Herenn.* I. 12. II. 12. o *Cic. post red. in Sen.* II. p *Id. in Pison.* 15. q *Id. post red. in Sen.* 7. r *Ib.* II.

dam *custodes* ex Equestri ordine sunt creati) *custodes*, inquam, tabellas educebant, & *punctis* in alia tabella notatis singulorum sententias numerabant, (unde *puncta* vocantur *singulorum hominum sententiae* [s]) & quod pluribus placuisset, per praeconem pro istius centuriae suffragio pronunciabatur. Sic dimissa centuria praerogativa, vocabantur aliae centuriae, quae dicebantur *Jure vocatae* [t]: & hoc eatenus fiebat, donec major numerus centuriarum, nonaginta septem scilicet, in eandem sententiam convenissent: ac quod illae censuissent, omnino ratum habebatur. Quod si paria puncta unius centuriae essent, nullum ejus suffragium pronunciabatur, praeterquam in Judiciorum Comitiis; ubi centuria, quae non damnasset, absolvisse credebatur [v].

p. 77.

Finis Comitiorum.

§. X. Candidatus, qui suffragiis vicerat, statim a Magistratu Comitia habente appellabatur; & precatione solemni habita designabatur, ac magna

s *Horat. de Arte* 343. *Cic. pro Mur.* 34. *Id. pro Planc.* 22. t *Vid. Liv.* XXVII. 6. *Ascon. ad Act.* I. *in Verr.* 9. v *Vid. Dion. Hal.* VII. 64.

gna pompa domum deducebatur. [x] Primum autem a Populo pronunciari perhonorificum habebatur [y].

Postquam Consules Kalendis Januariis magistratum inire coeperunt, comitia Consularia Julio vel Augusto mense habita sunt; Praetoria paulo post, & Censoria circa idem tempus: sed Censores statim ac creati essent inibant [z]. Et mature adeo hoc fiebat; tum, ne periculum esset interregni; tum, ut spatium haberent discendi ea, quae ad munus suum pertinerent; &, ut inquiri posset, an per ambitum essent designati.

Manserunt haec Comitia (ut etiam Tributa, de quibus mox dicemus) libera, ad Julium Caesarem usque, qui Comitia cum Populo partitus est, ita, [a] ut, exceptis Consulatus competitoribus, de cetero numero candidatorum pro parte dimidia, quos Populus vellet, pronunciarentur; pro altera parte, quos ipse dedisset. Ab Augusto libertas Comitiorum aliqua ex parte restituta est [b]: sed a Ti-

p. 78.

F berio

x *Cic. Act.* 1. *in Verr.* 7. y *Cic. pro L. Manil.* 1. *Id. in Pis.* 1. z *Liv.* XL. 45. a *Suet. Jul.* 41. b *Id. Aug.* 40.

berio penitus neglecta sunt; [c] & postea omnino in Principis potestate fuerunt; ita tamen, ut etiamnum haberentur [d].

c *Tacit. Annal.* I. 15. d *Vid. Cl. Noodt Observ.* I. 3.

CAPUT OCTAVUM.

De Comitiis Tributis.

Definitio & origo horum Comitiorum.

§. I. Tertium genus Comitiorum erant Comitia *Tributa*; (ἡ φυλέτις ἐκκλησία) *quibus ex regionibus & locis*, hoc est, *tributim* suffragia ferebantur. [a] Haberi primum coeperunt altero anno post creatos Tribunos plebis, hoc est, A. U. 263. occasione *C. Marcii Coriolani*; [b] qui in judicium a Tribunis plebis vocabatur, quod in magna annonae caritate enixe in Senatu contendisset, ne frumentum e *Sicilia* advectum Populo divideretur: [c] qua ratione plebem ad ultimam necessitatem redigere volebat, ut ita optimatibus obsequentior

p. 79.

a *Laelius Felix ap. Gell.* XV. 27. b *Dion. Halic.* VII. 59. c *Liv.* II. 34.

tior esset. Quia autem apud optimates gratiosus erat Marcius, & Centuriata comitia, ut diximus, in potestate ditiorum fere erant; fore videbant Tribuni plebis, ut Coriolanus absolveretur: ergo voluerunt, ut Populus *tributim* vocaretur; quo casu aeque pauperiorum, ac ditiorum suffragia valebant. Sed magis haec Comitia frequentari coeperunt post legem *Publiliam* latam A. U. 282. qua cavebatur, [d] ut plebeji magistratus Tributis Comitiis fierent.

Causae horum Comitiorum.

§. II. Habebantur haec Comitia ob quatuor *causas*: quarum prima erat *Magistratuum creandorum*; secunda, *Sacerdotum subrogandorum*; tertia, *Legum ferendarum*; quarta, *Judiciorum exercendorum*.

p. 80.

Magistratus, qui his Comitiis creabantur, erant primo, *omnes Magistratus Urbani Minores Ordinarii*; quales erant Aediles Curules & Plebeji, Tribuni plebis, Quaestores, Triumviri Capitales, [e] Nocturni, Monetales, Tribuni militum comitiales [f], (licet hos inter urbanos magistratus non re-

d *Ib.* 56. e *Cic. pro Cluent.* 13. f *Vid. Ascon. ad Act.* 1. *in Verr.* 10.

feram) &c. Secundo, *Magistratus Urbani Minores Extraordinarii*, ut Praefecti annonae, Duumviri navales, Quaestores parricidii, Curatores viarum, &c. Tertio, *Magistratus Provinciales Ordinarii*; Proconsules nempe g, Propraetores, & Proquaestores. Quarto, *Magistratus Provinciales Extraordinarii*, ut Triumviri, vel Quinque-viri coloniarum deducendarum, vel agrorum dividundorum causa creati.

Secunda horum Comitiorum caussa erat *subrogatio Sacerdotum*. Et quidem ante legem *Domitiam* h latam A. U. 650. solus Pontifex Maximus his p. 81. Comitiis creabatur, reliqui vero Sacerdotes a collegiis suis cooptabantur: postea vero non tantum omnes *Pontifices*, sed etiam *Augures*, *Feciales*, *Septemviri epulones*, *&* *Quindecim-viri sacris faciundis* his Comitiis creati sunt.

Tertio, his Comitiis *ferebantur Leges*, quae dicebantur *Plebiscita* i; & erant variae, ut de Imperio triumphaturis

g *Liv.* VIII. 23. XXIX. 13. *&c.* h *Vid. Suet. Neron.* 2. i §. 4. *Instit. de jur. N. G. & C.*

phaturis die triumphi sui in Urbe decernendo [k], de Civitate danda, de solvendo aliquem legibus, de quaestionibus publicis constituendis, & maxime de foedere cum hostibus feriendo [l].

Quarto denique Comitiis Tributis *exercebantur judicia*, non quidem capitis; (quod Centuriatorum erat, ut diximus) sed quibus alicui mulcta irrogabatur [m]; vel etiam, si quis capitis damnatus ad Populi judicium venire recusaret, haec Comitia ad exilium ei indicendum sufficiebant [n].

De personis, quae his Comitiis interveniebant.

§. III. *Habebantur* haec Comitia, si Magistratus creandi essent a Dictatore, vel Consule, vel Tribuno militum Consulari potestate; nisi quod Tribuni & Aediles plebis a Tribunis plebis crearentur [o]. Sacerdotum Comitia nemo, nisi Consul, habebat: (quod ex epist. 4. Ciceronis *ad Brutum* colligi potest) judiciorum vero & legum comitiis Consules, Praetores, vel Tribuni plebis praeerant.

p. 82.

Interesse his Comitiis poterant omnes,

k *Liv. l.* XXVI. 21. l *Liv.* XXXIII. 25. m *Id.* IV. 41. *Id.* XXVI. 3. n *Id.* XXV. 4. & XXVI. 3. o *Val. Max.* VI. 3. *ex.* 2.

omnes, qui Centuriatis, nempe cives jus suffragii habentes; quanquam Latinis etiam aliquando datum sit ex indulgentia magistratuum, ut in tribu praerogativa suffragium ferrent *p*. Quidam duas habebant tribus, alteram in qua erant nati, alteram, vel jure adoptionis; (ut Augustus Fabiam & *Scaptiam*, Suet. *c*. 40.) vel in praemium accusationis de repetundis *q*. Vel denique emptam, ut quis majorem in distributionibus partem haberet *r*.

Ratio horum Comitiorum. p. 83.

§. IV. Reliqua fere cum Centuriatis Comitiis communia habebant, sed hoc his Comitiis peculiare erat, quod etiam inconsulto Senatu haberi possent *s*; & quod auspiciis non impedirentur, nisi hactenus si de coelo servatum esset *t*; plebeji enim magistratus auspicia non habebant; *v* & hoc quia ex institutione Romuli sacra solis patriciis erant commissa *x*: unde Plebis in his Comitiis major erat potestas *y*.

Locus

p *Vid. Liv.* xxv. 3. q *Cic. pro Balbo* 23. & *seqq.* r *Panvin. de civ. Rom.* 283. *Ed. Graev.* s *Dion. Halic.* ix. 41. t *Cic. in Vatin.* 8. v *Liv.* iv. 6. x *Dion. Halic.* ii. 9. y *Vid. Vales. ad Liv.* ii. 56.

Locus his Comitiis erat, si Magistratus quidem creandi essent, campus Martius; si leges ferendae, vel judicia exercenda, forum, vel Capitolium, vel etiam aliquando Circus Flaminius [z]: & si forum, loca ibi singulis tribubus funibus tensis distinguebantur; [a] quod etiam *Athenis* olim usitatum fuit [b].

Singulare etiam in his Comitiis erat, quod si Sacerdotes creandi essent, non omnes tribus in suffragium irent, sed ex lege Domitia (quam abrogavit Sulla, restituit Labienus Tr. pl. A. U. 690. [c]) septemdecim duntaxat ad id sorte legerentur; ita ut, qui a novem tribubus renunciatus esset, Sacerdotium obtineret [d].

P. 84.

Magistratuum Comitia habebantur circa Kalendas Sextileis; Sacerdotum, cum aliquis Sacerdos obiisset; reliqua vero, ut legum & judiciorum, omnibus comitialibus diebus haberi poterant.

Desierunt haec Comitia eodem tempore & modo, quo Centuriata.

z *Liv.* XXVII. 21. *Plut. Marc. p. m.* 314. a *Dion. Halic.* VII. 59. b *Vid. Poll. Onomast.* VIII. 5. 20. c *Dio.* 37. *p.* 27. *edit. reg.* d *Vid. Cic. Agrar.* II. 7.

SECTIO SECUNDA.

CAPUT PRIMUM.

De Magistratibus in genere.

Magistratus definitio & etymon.

§. I. Magistratus species est *honoris publici*; *Publicus* enim *Honor est jus & titulus super ceteros lege, aut moribus concessus*: & est vel *Divinus*, ut *Sacerdotum*; vel *Humanus*: qui rursus est vel *Dignitas*, ut *Senatorum*, & *Judicum*; vel *Potestas*, quae est *extra Urbem*; vel denique *Magistratus*, qui est *in Urbe*: & omnes quidem Magistratus cum *potestate* erant; sed cum *imperio* illi tantum, quibus id nominatim lege a Populo datum esset.

p. 85.

Dicitur autem *Magistratus* a *Magistro*: *Magister* porro est, *qui plus aliis potest*. [a] Omnes olim *Praetores* dicti sunt; [b] vel, quod ceteros honore *praeirent*; vel, quod aliis *praeessent*. Sic *Dictator* apud Livium VII. c. 3.

a *l.* 57. *ff. de V. S. Fest.* v. *Magisterare.* b *Ascon. ad Cic. in Verr.* 1. 14.

c. 3. in lege antiqua de *clavo figendo* dicitur *Praetor Maximus:* & de Conſulibus ita loquitur Cicero *de Legibus* III. *Regio Imperio duo ſunto; iique praeeundo, judicando, conſulendo, Praetores, Judices, Conſules appellantor.* Imo etiam *Proconſules, legati Caeſaris,* ſive *Praeſides*; quin & *Praefecti vigilum* & *Aediles, Praetores* quandoque vocantur. Imo Praetor dicitur pro Sacerdote ap. Gruter. p. CCCXVIII. n. 6 7. CCCXCVIII. n. 7.

Magiſtratuum diviſio. p. 86.

§. II. *Magiſtratus* Romanorum fuerunt varii generis, & *dividuntur* primo a *temporibus*, quod alii ſint *Ordinarii*, qui ſtatis temporibus & ſemper in Republica fuerunt; alii *Extraordinarii*, qui non ſemper. *Ordinarii Magiſtratus* fuerunt Conſules, Praetores, Aediles, Tribuni plebis, Quaeſtores, aliique: *Extraordinarii*, Dictator cum ſuo Magiſtro Equitum, Cenſor, Interrex & plures ſuo loco dicendi.

Secunda diſtinctio Magiſtratuum procedit a *Perſonis*, quod alii ſint *Patricii*, alii *Plebeji*, alii denique *Mixti.* Et initio quidem Reipublicae

c *Vid. Celeb. G. Noodt Probab.* 1. 6.

omnes Magistratus erant ex Patriciis; sed processu temporis honores omnes cum plebe communicati sunt, praeter solum Interregnum; quemadmodum de singulis mox dicemus. *Plebeji* autem Magistratus fuerunt Tribuni & Aediles plebis; reliqui omnes *Mixti.*

Tertio dividuntur Magistratus a *qualitate* in *Majores* & *Minores*, idque duplici ratione: primo enim *Majores Magistratus* dicuntur qui *majora* habent *auspicia* [d]; scilicet Consules, Praetores & Censores; *Minores*, qui *minora*; inter quae differentiam non aliam statuit Messalla apud Gellium loco in margine citato, quam quod majora minoribus magis rara essent: secundo *Majores* dicuntur, qui lictorem, vel viatorem habent; quos nec Aediles, nec Quaestores habuerunt.

p. 87.

Quarto ab *insignibus*; fuerunt enim Magistratus quidam *Curules*, quidam *non Curules*. *Curules* Magistratus erant, quibus jus erat *Sella Curuli* * utendi; quod competebat Dictatori, Consuli, Praetori, Aedili Curuli: *non Curules*,

d *Gell.* XIII. 15. * [*h. v. etymon v. ap. Gell.* III. 18.]

rules, quibus id jus non competebat, qui erant reliqui omnes.

Quinta denique inter Magistratus differentia fuit a *locis*: quidam enim erant *Urbani*, quidam Provinciales; quales fuerunt Proconsules, Propraetores & Proquaestores.

De iis qui apti ad Magistratus, & de lege annali.

§. III. *Habilitas* ad Magistratum gerendum duplex requirebatur, altera a *Gente*, altera ab *annis*. A *Gente* olim quidem maxime, cum soli Patricii Magistratus gerere possent [e]: sed hoc paulatim, ut diximus, mutatum est; & per factiones & secessiones plebis effectum fuit primo, ut A. U. C. 261. crearentur [f] Tribuni & Aediles plebis, qui peculiares plebi magistratus fuere. Deinde A. U. 344. primi de plebe Quaestores sunt creati. [g] A. U. 353. primus Tribunus militum Consulari potestate, [h] & A. 387. primus de plebe Consul factus est; [i] anno autem sequente primi Aediles Curules. [k] A. U. 397. primus Dictator, [l] cum jam A. 385. Magister Equitum de plebe dictus esset. [m] A. U. 402.

p. 88.

e *Dion. Halic.* II. 8. 9. f *Liv.* II. 33. g *Id.* IV. 54. h *Id.* V. 12. i *Id.* VII. 1. k *Ibid.* l *Id.* VII. 17. m *Id.* VI. 39.

U. 402. idem ille, qui primus de plebe Dictator fuerat, Censuram est [n] adeptus: & denique annus Urbis 417. primum Praetorem plebejum [o] vidit, ita ut sola Interregia potestas penes patricios remanserit, nec plebi unquam communicata fuerit.

Habilitas altera fuit ab *Annis*, utique post *legem Annalem*, sive *Annariam* [p] A. U. 573. a *L. Villio Tappulo* latam [q], qua certus aetatis annus singulis magistratibus capiendis praefixus fuit; [r] quanquam forte jam antea aliquid ea de re constitutum fuerit: sed vix aliquid certi; (*Vid. Cic. Phil. V. c.* 17. *Tac. Ann. L. XI. c.* 22.) & haec lex novam quandam formam illi rei induxisse videtur; unde etiam ille Tappulus *Annalis* cognominatus est. Quis autem annus cuique magistratui petendo praefixus fuerit, non satis liquet. Quidam Quaesturae nullum certum annum, alii tricesimum primum, alii vicesimum septimum adsignant: Lipsius autem [s], ut mihi quidem

p. 89.

n *Id.* VII. 22. o *Id.* VIII. 15. p *Fest. hac v.293rid. Commodo* 2. q *Liv.* XL. 43. r *Ovid. Fast.* V. 65. s *De magistrat. Rom.* 5.

quidem videtur, verosimilius vicesimum quintum. Tribunatui & Aedilitati Lipsius septimum vel octavum & vicesimum annum adscribit; cum alii dicant Aedilitatem anno demum tricesimo septimo aetatis geri potuisse. *Manutius* vero *de legibus capite* 6. putat hanc legem Curules tantum magistratus spectasse. Quicquid sit, constat Praeturam biennio post aedilitatem geri fuisse solitam [t]. De Consulatu certum est quadragesimum tertium [v] annum ei praefixum fuisse: sub Principibus autem hae leges fere sunt neglectae. De Extraordinariis Magistratibus quid obtinuerit, adhuc incertius est; nisi quod constat Dictatores [x] & Censores fere ex Consularibus creatos fuisse. In municipiis quoque & coloniis talis quaedam lex fuit; [y] quemadmodum etiam de Senatoribus & Equitibus similia diximus. Observari hic velim ritum singularem, qui sub Impp. obtinuit (sub Rep. id non invenio) ut pro singulis liberis gratia

p. 90.

t *Cic. Famil.* x. 25. v *Cic. Philip.* v. 17. [*Sequentia ex.* 1. *Edit. hic repetere non ab re fuerit:* sed stante Rep. aliquando cives gratiosi his legibus soluti sunt. Liv. xxv. 2.]
x *Liv.* II. 18. y *Plin. Epist.* x. 84.

gratia unius anni petenti fieret; quod retulit Ulpianus *L. XIX. ad L. Jul. & Pap.* [z].

Communia Magistratuum.

§. IV. *Leges* praeterea omnibus Magistratibus communes fuerunt, *Lex Romuli, ne quis Magistratum aliquem iniret, nisi addicentibus avibus: Lex Cornelia, de ordine in Magistratibus gerendis servando*; ne, scilicet, quis, exempli causa, Praeturam ante Quaesturam, vel Consulatum ante Praeturam gereret [a]; quemadmodum ex aedilitate omissa Praetura Consulatum petere licitum non fuisse videmus apud Ciceronem *Phil.* XI. *c.* 5. *ubi omnino vide notas in editione Graevii.* *Lex* etiam *prisca* fuit *de intervallo Magistratuum*, quae vetabat, *ne intra decennium idem Magistratus repeteretur.* [b] Magistratus etiam plures (majores certe & ordinarii) ab uno simul geri non poterant; sed labascente libertate hae leges, ut reliquae similes, vulgo neglectae sunt Commune praeterea omnium Magistratuum erat, quod

p. 91.

z *l. 2. ff. de minoribus.* a *Appian. Alex. Civ.* I. *n.* 413. *Ascon. ad Or. pro M. Scauro p.* 175. *ed. L. Bat.* 1675. b *Liv.* X. 13. *Plut. Coriol. p.* 214. *init.*

quod intra quinque dies quam magistratum inivissent, in leges jurare cogerentur [c]: & quod iis magistratu defunctis diem dicere liceret, si quid forte ea occasione deliquissent [d]. Atque haec fere sunt communia Magistratuum; transeamus jam ad singulos.

c *Liv.* XXXI. 50. d *Id.* XXXVII. 57. *Exempl. vid. ap. Suet. Jul.* 23.

CAPUT SECUNDUM.

De Rege, & de Tribuno Celerum.

§. I. Nascente Urbe Roma, ut jam supra vidimus, *Regium imperium* more illorum temporum [a] reliquis est praelatum: sed illud non absolutum, verum arctis satis limitibus circumscriptum: praecipua enim Regum munia erant haec, [b] quae sequuntur: sacrorum omnium curam supremam habere; legum, morum, & juris patrii custodiam gerere; injurias maximas judicare; Senatum habere, ejusque decreta ad Populum referre, atque

De Rege.

p. 92.

a *Justin.* I. 1. b *Dion. Halic.* II. 14.

atque ita rata facere [c]; Populum ad concionem vocare, ejusque & Senatus decreta exsequi. Et haec quidem in pace; in bello vero maximam potestatem habebant, quia res belli celeritatem plerumque & arcanum desiderant, ita ut pluribus facile communicare nequeant: sed hoc ita tamen, ut summum rerum arbitrium, ac jus belli & pacis semper esset penes populum [d], quemadmodum jam alibi diximus.

Insignia Regum fuerunt *corona aurea* [e], *sceptrum*, & *sella* ex ebore *curulis*: (Gr. δίφρος ἁρμάτιος [f]) tum *Trabea*, sive, *Toga purpurea immixto albo*; *Lictores* duodecim cum *fascibus* & *securibus*, quos jam inde a Romulo institutos fuisse quidam volunt, alii a Tullo Hostilio, plurimi, & verius, ut videtur, a Tarquinio Prisco [g]. Regnatum est Romae per annos 243. [verius 244.] a septem Regibus, quorum ultimus fuit Tarquinius, qui distinguendi a superiore Tarquinio causa, a scriptoribus *Superbus* est dictus

p. 93.

c *Id.* VII. 38. d *Dion. Halic. l. d.* e *Id.* IV. 74. & 75. f *Vid. Polluc.* X. II. 47. g *Flor.* I. 5.

ctus, (non enim ei viventi hoc nomen adhaesit, non magis quam *Brevibus*, *Calvis*, *Balbis*, &c. *Franciae* Regibus; vel ei, qui patriam nostram olim injuria oppressit, *Godefrido Lotharingiae* Duci *Gibboso* vulgo dicto) & propter superbiam & crudelitatem Urbe fuit ejectus [h]. Et hinc postea ortae fuerunt locutiones: *regii spiritus*, *regia superbia*, *regie facere* pro *crudeliter*. (Vid. Ampliss. H.R. Schelium de jure Imperii *p. m.* 107.) licet non nominis regii pertaesos fuisse Rom., sed fastum crudelitatemque Regis perosos testetur *Horatius* apud Livium *L. III. c.* 39.

De Tribuno Celerum. p. 94.

§. II. Institutus est etiam a Romulo *Praefectus*, vel *Tribunus Celerum*, quorum primus dicitur fuisse, ut jam *c.* 3. *praec. Sectionis* diximus, quidam *Fabius Celer* [i]: hic Equitibus proprie praeerat, & proximam a Rege dignitatem & potestatem in bello obtinebat [k]; sicut postea apud Dictatorem Magister Equitum: sed pulsis Regibus etiam hic honos fuit gestari desi-

h *Liv.* I. 60. i *Dion. Halic.* II. 13. *Plut. in Romulo p. m.* 23. & 34. k *l.* 2. §. 15. *ff. de Orig. Jur.*

tus; imo a Numa jam dimissos Celeres vult *Plutarchus in Numa p. m.* 64.

CAPUT TERTIUM.

De Consulibus.

De nomine & institutione Consulum.

§. I. **S***ummus* libera Republica *omnium honorum Populi finis* fuit *Consulatus* [a]: unde Graeci eos ὑπάτους vocant, quasi *summos* dicas [b]. Et sub Impp. Consulatum ipsa Praefectura Praetorii superiorem fuisse ex *l.* 1. *de Senator.* probat egregium hujus Academiae decus Cl. *Ev. Otto* in *Papiniano suo c.* XIV. §. 7. Olim tri-

p. 95.

plici nomine hic Magistratus appellatus fuit: ita enim loquitur Cicero in loco capite primo hujus sectionis citato, *Regio imperio duo sunto: iique praeeundo, judicando, consulendo, Praetores, Judices, Consules appellantor. Consulere* autem hic videtur significare *ad Senatum referre*: nam hoc inter praecipua Consulum munera fuit. *Quintilianus* vero *Instit. Oratoriar. L.*

1. c.

a *Cic. pro Planc.* 25. b *Dion. Halic.* IV. 76.

1. *c.* 6. dicit *consulere* verbum idem olim significasse, quod *judicare*; atque inde quosdam putare *Consules* esse dictos. *Pomponius* denique *I. C. l.* 2. §. 16. *ff. de Orig. Jur.* [c] *Consules*, ait, *dicti sunt ab eo, quod plurimum Reipublicae consulerent. Praetores* autem sunt dicti, quod *praeirent jure & exercitu* [d].

Instituti sunt Consules statim post Reges exactos [e] A. U. * 244. cum Respublica gubernatoribus carere non posset. Creati autem sunt *bini*, ne unius imperium libertati periculosum foret: nam, ut *Q. Catulus* dicebat, *Non saepe unus Consul improbus, duo vero nunquam post Romam conditam fuerant, excepto illo Cinnano tempore* [f]: *annui* sunt creati, ne diuturnitate imperii insolescerent [g]; unde etiam, si alter Consul mortuus esset, in reliquum anni tempus alius ei subrogabatur [h], qui dicebatur *suffectus*; sed hic

p. 96.

 Co-

c *Vid. etiam Cic. de Orat.* II. 39. d *Varro L. L.* IV. 14. *Vid. omn. eund. de vita P. R.* II. *ap. Nonium p.* 53. *ed. opt.* e *Liv.* I. 60. * [Verius 245. Alias autem annorum passim citatorum differentias adnotare supersedemus.] g *Cic. post red. in Senat.* c. 4. h *Flor. l. d.* i *Liv.* II. 8.

Comitia rogandis Consulibus habere non poterat [k].

Insignia Consulum.

§. II. *Insignia* Consulum fuerunt primo, *Lictores duodecim cum fascibus* [l] *& securibus:* (quibus etiam aliae gentes Latii utebantur [m]) & initio quidem quisque Consul duodecim fasces habebat; sed mox ex lege *Valerii Poplicolae* penes alterum duntaxat Consulem [n], idque alternis mensibus, fasces fuerunt: licet paulo aliter haec explicet *Dion. Halic.* v. *c.* 2. qui etiam tradit penes eum Consulem, qui fasces habebat, imperium quoque fuisse. Praecedebant singuli & in lineam; unde Lictor, qui proximus erat Consuli, *postremus* dicitur [o]. Antiquis temporibus prior fasces sumebat major natu [p]: post legem vero *Julium de maritandis ordinibus* latam ab Augusto Imperatore A. U. 736. ille, qui plures liberos habebat; vel, si par numerus liberorum esset, ille qui maritus

p. 97.

k *Id.* XLI. 18. l *Horat. Od.* II. XVI. 9. *Ovid. Pont.* IV. *El.* IX. 42. m *Dion. Hal.* VIII. 44. n *Val. Max.* IV. I. *exem.* I. o *Cicer. Divin.* I. 28. *quem locum non habet Lipf. Elect.* I. 23. *ubi fusissime agit de lictoribus,* p *Plut. Popl. p. m.* 103. *Gell.* II. 15.

tus erat [q]. Invenio etiam priorem habuisse fasces Consulem, qui primus renunciatus erat [r]. Alterum autem Consulem *accensus*, hoc est, *minister quidam publicus* praecedebat, lictores pone cum virgis & bacillis sequebantur [s]: aliquando autem servatum fuit, ut alternis diebus fasces permutarentur. [t] Secures etiam Poplicola (qui, quod tot leges *populares* tulisset, a *populo colendo Poplicola* est dictus [v]) fascibus exemit; saltem in Urbe; nam extra Urbem eas retinuerunt. [x] Secundo utebantur *sella curuli eburnea*, ut antea Reges. Tertium fuit, *toga praetexta*, hoc est, quae in extrema ora purpuram *praetextam* haberet; & hanc olim quidem ante Deos Penates primo magistratus sui die sumebant; postea vero ex templo *Jovis Capitolini*, ubi publicitus servabatur. [y] Quarto gestabat *Scipionem eburneum*, [z] quod vulgo minus notum. Sub Imperatoribus imminuta quidem Consulum au-

p.98.

 ctori-

q *Suet. Jul.* 23. r *Liv.* IX. 8. s *Suet. Jul.* 20. t *Diarium vetus ap. Pigh. ad A. U.* 585. v *Dion. Halic.* V. 19. x *Id.* X. 59. *Liv.* XXIV. 9. y *Vid. Capitol. in Gordian.* 4. z *Dion. Halic.* III. 62. *Juven.* X. 43. *Vopisc. Aureliano* 13.

ctoritate, sed aucto fastu, plura insignia accessere, ut *toga picta*, [a] *laurus* in fascibus, [b] *secures* iterum iisdem additae, &c. [c].

De Consulum potestate & munere.

§. III. Sunt itaque, ut vidimus, Consules loco Regum creati; & initio quidem pleno eorum jure; [d] quemadmodum etiam omnia eorum insignia primi Consules tenuere [e]; unde recte Cicero loco paulo antea citato Imperium eorum *Regium* vocat. [f] Sed primo statim institutionis eorum anno hoc jus imminuit ille, de quo jam diximus, Poplicola; lege lata *de provocatione* ad Populum: nam ea quidem ut notum est, jam tempore Tulli Regis obtinuerat [g]; sed tyrannide Tarquinii Superbi obliteratam renovavit Valerius; tempore vero Ciceronis in desuetudinem abiisse videtur. [h] Huic addidit leges *de fascium submissione* [i] quae Populo fiebat, & *de Magistratu injussu Populi non gerendo.* [k] Postea vero eorum potestas etiam

p. 99.

a *Lamprid. Alex. Sev.* 40. b *Martial.* x. 10. c *Vid. Claudian. prol.* 11. *in Eutrop.* 7. d *Liv.* IV. 3. e *Id.* II. 1. f *Vid. & Ovid. Pont.* IV. *El.* IX. 65. g *Vid. Liv.* I. 26. h *Ipse Philipp.* I. 9. i *Vid. Liv.* II. 7. k *Dion. Halic.* V. 19.

etiam magis imminuta fuit, cum Tribuni plebis fuerunt instituti, quibus jus datum fuit intercedendi omnibus omnino Magistratuum actis. Tamen etiam postea aliquando extra ordinem summa potestas (& eadem, quae Dictatoris: vid. omn. Liv. *L. VI. c.* 19. quod Pompejo in III. Consulatu obtigit, vid. *Ascon. ad Or. pro Mil. c.* 25.) illis delata fuit; turbidis, scilicet, & in summum discrimen adductis civitatis rebus, solemni Senatusconsulti formula [l], *Viderent Consules, ne quid Respublica detrimenti caperet.* Hoc Graeci dicebant, διὰ φροντίδος αὐτοὺς ἔχειν, ὥστε μηδεμίαν ἀποτριβὴν τῷ δημοσίῳ συμβῆναι: [m] eaque forma Senatusconsulti ultimae semper necessitatis habita est: [n] & aliquando etiam Praetores, Tribuni plebis & Proconsules, qui ad Urbem erant, ea formula comprehensi fuerunt [o].

p. 100.

Et semper quoque stante Republi-

 ca

l *Vid. omn. Manut. ad Cic. Philipp.* v. 12. *Sallust. Catil.* 29. *Liv.* III. 4. [Ad alios quoque magistratus S. C. hujusmodi pertinebat. V. exempla ap. Brisson. de Form. II. p. 112.] m *Dio* 37. n *Liv.* III. 4. o *Caes. de B. C.* I. 5. *Sall. fragm. Hist.* I.

ca multa eorum munia, magna & amplissima plane dignitas fuerunt [p]; ita ut *Curio* non sine ratione Ciceronis Consulatum vocaverit ἀποθέωσιν [q]. Nam PRIMO Caput erant totius Reipublicae, & tantae auctoritatis, ut reges & nationes exterae gloriae sibi ducerent, si in eorum tutela forent [r]. & hinc omnes magistratus ipsis erant subjecti praeter Tribunos plebis; qui, ut diximus, omnibus eorum actis intercedere poterant. SECUNDO, mili-
p. 101.
tiae tempore supremam potestatem obtinebant, quemadmodum antea Reges; tribunos militum (pro parte; nam pars creabatur a populo) centuriones, praefectos constituebant [s]. TERTIO, imperium in provincias habebant; & subditos inde evocare [t], coërcere, punire poterant. QUARTO, Populum convocare, cum eo agere, leges ad Populum ferre, iisque de se nomen

p *Polyb.* VI. 10. q *Cic. ad Attic.* I. 16. *nam licet hoc maxime spectet oppressionem conjurationis Catilinariae, & reliqua gesta Ciceronis, tamen etiam dignitatem consularem notat.* r *Id. pro Sext.* 30. s *Cic. de LL.* III. *Polyb.* VI. 24. t *Cic. act.* I. *in Verr.* 7. & 18. & I. *in Verr.* 33. II. 39. *Id. Attic.* VIII. 23. *Tacit. Ann.* XIII. 4.

nomen dare poterant. QUINTO, literas omnes a praesidibus provinciarum, vel exteris recipiebant, [v] legatos audiebant, Senatus vel populi decreta exequebantur. SEXTO, Senatum convocabant, consulebant, sententias numerabant, eumque dimittebant. SEPTIMO denique annus ab iis denominabatur [x]: quod etiam apud Athenienses solebat fieri ab uno ex Archontibus, qui ἐπώνυμος inde dicebatur [y]. Et haec omnia ita obtinuerunt, quamdiu libertas Reipublicae constitit: ea vero Julii Caesaris, secutorumque proxime Principum scelere oppressa, consulebant duntaxat Senatum, & Principum placita ad eum referebant, [z] tutores dabant, [a] servos manumittebant, (atque inde quidem Consulare munus auspicabantur [b]) [c] vectigalia locabant [d], (quod antea Censorum erat) ludos quosdam publicos edebant, annum nomine signabant: quo ele-

p. 102.

 ganter

v *Caes. b. civ.* I. I. & 6. x *Lucan.* v. 399. *Senec. de ben.* III. 16. y *Pollux.* VIII. IX. 89. *Pausan. Lacon.* z *Ovid. de Pont.* IV. *El.* V. 17. a *Capitol. in Anton. Phil.* 10. b *Claudian in Eutrop.* I. 310. c *l. c. Amm. Marc.* XXII. 4. *Claudian. l. c.* d *Ovid. d. l.* 19. & *El.* IX. 45.

ganter alludit *Seneca Epist.* 4. his verbis: *Nulli potest secura vita contingere, qui de producenda nimis cogitat; qui inter magna bona multos Consules numerat.* Cum vero sub Imperatoribus plures in singulos annos Consules crearentur (ut ita sensim eorum dignitas evilesceret) a primis tantum, qui *ordinarii* dicebantur [e] & reliquis honoratiores erant, annus denominabatur; reliqui vero dicebantur *suffecti*: [f] quemadmodum tales jam libera Republica vocatos fuisse vidimus p. 103. Quin alii adhuc sub Principibus fuerunt Consules *honorarii*, qui ex codicillis tantum a Principe acceptis hoc nomen consequebantur [g].

De aliis ritibus Consularibus.

§. IV. Antiquis temporibus, sive ante primum bellum *Punicum*, Kalendis Martiis consulatum iniisse videntur [h], quod tamen non satis certum est: sed post A. U. 598. Kalendae Januariae huic rei destinatae sunt, [i] Eo die Consules primo mane a Senatu

e *Vid. Suet. Domit.* 2. f *Id. Jul.* 80. g *Cassiod. Variar.* 1. 10. *Vid. Guther de Offic. domus Aug.* 1. 13. h *Ovid. Fast.* III. 147. i *Vid. Liv. Epit.* 47. *Ovid. Fast.* 1. 81. [Ut consularium annorum ratio clarius ad-

natu & Populo domi suae salutabantur, quae solennitas proprie *officium* dicebatur, quae vox in genere significat id, quod studii, aut cultus gratia alicui exhibemus. Estque hic actus posterioribus temporibus *processus Consularis*

adpareat, paucis, quid post Scaligeri, Petavii, Sigonii, Dodwelli sententias cognitas discussasque certi statuerim, ostendam: *Primo* ab A. U. 245. ad 530. usque incertissimus atque vagus valde ineundi consulatus erat dies, quod ex tot tantisque turbis, interregnis, reique publicae mutationibus ortum: *Deinde* ab A. U. 530. ad 599. Kal. Martiis: *Postremo* ab A. U. 599. constanter Kal. Januar. annui magistratus curules inibantur. In Epitome autem Liv. tantum legitur: *Coss. A. 598. ab U. C. magistratum, peractis comitiis, insequentisque anni consulibus creatis, inire coeperunt. Mutandi comitia causa fuit, quod Hispani rebellabant.* Sed Dodwellus in Chronol. Dionys. p. 54. ante verba *inire coeperunt*, sic interpolat: (*abdicarunt novi autem Coss.*) Hinc liquet, Ovid. Fast. III. 147. parum a nostro fuisse intellectum, quum ait: *ad spatium belli, perfide Poene, tui.* Quod Nieupoort exponit, ad I. belli Punici initium; at ego cum Neapol. de fine III. Punici belli interpretor. Si quis regerat, eversam fuisse Carthaginem A. U. 605. huncque numerum a certo illo 598. septem annis differre, cogitet Poëtam non accuratam nobis Chronologiam, sed memorabilem eique rei Epocham proximam dare voluisse.]

ſularis dictus. *Vid. Spanhem. Diſſert. de P. & U. num.* XII. *p.* 457. [k] inde in Capitolium ducti *vota concipiebant* [l], & boves ſingulos Jovi immolabant [m]; ac deinde Senatum habentes munus ſuum auſpicabantur [n]: & de feriis Latinis habendis ad Senatum referebant.

p. 104.

[o] Intra quinque dies poſt initum magiſtratum in leges jurare debebant [p], quod etiam feciſſe videntur, cum deſignati eſſent: atque ita cum magiſtratu abirent, jurejurando declarabant ſe leges ſervaſſe [q] concione de rebus a ſe geſtis ad Populum habita. [r] Tum etiam his primis diebus provincias inter ſe *ſortiebantur*, vel *comparabant* [s], hoc eſt, *ſine ſorte de iis conveniebant*. Legitimum annum Conſulatui gerendo diximus fuiſſe quadrageſimum tertium; quanquam vi, vel gratia ſaepe juniores Conſules facti ſint.

k *Ovid. de Pont.* IV. *El.* IV. 42. l *Vid. Lampr. Heliog.* 15. m *Ovid. de Pont.* IV. *El.* IX. 29. n *Vid. omn. Liv.* XXI. 63. & XXII. I. XXVI. 26. o *Cic. or. poſt. red. ad Quir.* 5. p *Liv.* XXXI. 50. q *Vid. Plin. Paneg. p.* 188. *ſeq. ed. Traject.* 1652. *Cic. Fam.* V. 2. & *not. ad eund. ad Att.* VI. 1. *p.* 592. *ed. Graev.* r *Cic. Famil.* V. 2. s *Liv.* XXIV. 10. & *alibi.* (*Caeſ. B.C.* I. 6.)

sint. * Qui autem reliquos Magistratus bene gessissent, deberi sibi Consulatum quodammodo putabant; unde *suum annum* petitionis dicebant t.

§. V. Fuerunt Romae Consules ex solis patriciis ab A. U. 244. ad A. 302. ** quo Decem-viri Consulari potestate creati sunt; sed post duos vel tres annos iterum Consules ad annum Urbis usque 309. ex quo aliquando Consules, aliquando Tribuni militum consulari potestate, prout vel plebs, vel Patres contentionibus vicerant, creati sunt: donec A. U. 387. plebs pervicit, ut alter utique Consul de Plebe crearetur; quorum primus fuit *L. Sextius Sextinus Lateranus* v: & postea obtinuit, ut duo quidem Consules Plebeji simul fieri possent; patricii vero non item. x Inde summa potestas penes Consules mansit ad Julium Caesarem usque, qui patriae suae vim nefario scelere inferens libertatem e Republica sustulit, & Consulum auctoritatem labefactavit: sub Principibus

De duratione Consulatus.

p. 105.

* [*Suetan. Aug.* 26. *Cic. V. Phil.* 17.]
t *Vid. Casaub. ad Cic. Att.* I. *init. Q. Cic. de petit. Cons.* 6. ** [*Liv.* III. 33.]
v *Liv.* VI. 42. x *Vid. Lambin. ad Cic. pro Domo* 14.

pibus enim ex more quidem creati sunt, at nullam fere potestatem habuerunt. Tum quoque non in annum, ut antea, sed in sex, in tres, vel in duos menses [y]; (quod tempore Dionis Cassii legitimum fuit) [z] vel etiam in paucos dies, imo horas, creati sunt, [a] ut ita princeps pluribus gratificari posset. Et hi suffecti Consules *minores* dicebantur [b]. Verum tandem *Justiniano* imperante A. U. 1293. post *Christum* natum vero anno 541. plane creari desierunt: nisi quod primo adhuc Imperii anno Consulatum susciperent. Idque obtinuit; donec a S. P. Q. R. per ministerium *Leonis* Papae Imperium *Carolo M.* deferretur.

p. 106.

Quod autem modo de Julio Caesare diximus, sciendum est, necessarium quidem fuisse mutare statum Reipublicae tempore Julii Caesaris, veluti opinio satis probabilis est *C. A. Ruperti* ad *Pomponium de Orig. Jur. c.* XII. *p.* 139. quam etiam tuetur in *observationibus ad Besoldi Synopsin minorem.* Verum non ideo minus scelestus fuit Ju-

y *Lucan. l. supra d.* z *Ipse* XLIII. *p.* 155. *ed. reg.* 1548. a *Vid. Macrob. Saturn.* II. 3. *Suet. Jul.* 76. b *Dio* XLVIII. *p.* 254.

Julius Caesar, quippe qui nec jure, nec amore boni publici, sed misera ambitione & libidine regnandi ductus jus omne abrupit, & patriam suam in tristem servitutem conjecit. Sed contradicendi studio, ut videtur, & paradoxa tuendi tenebatur Rupertus; qui etiam Tiberium & *Attilam* homines perditissimos defendit, *Trajanum* vero laudatissimum Principem vituperat; ut & Justinianum, qui inter mediocres saltem censeri merebatur.

p. 107.

CAPUT QUARTUM.

De Praetoribus.

Origo Praetorum.

§. I. Secundus Magistratus Ordinarii in Urbe honor fuit *Praetoris* [a] (Στρατηγȣ̃); quod nomen antea, ut dixi, omnium magistratuum commune fuerat [b], sed demum hoc magistratu creato peculiariter ei adhaesit. Primus Praetor creatus est A. U. 387. *Sp. Furius Camillus* [c] duabus potissimum de causis; primo, ut solatium patriciis esset communicati cum plebe Con-

a *Lucan.* III. 106. b *Ascon. ad* I. *in Verr.* 14. c *Liv.* VI. 42. *&* VII. 1.

Consulatus; secundo, ut *Jus diceret*; cui rei Consules, cum frequentibus bellis avocarentur, vacare amplius non poterant: & hinc in nummis Praetorum aliquando *bilanx* conspicitur [d]. Creatus fuit Praetor Comitiis Centuriatis iisdem auspiciis, quibus Consules [e]; unde etiam aliquando *Collega* eorum vocatur [f].

p. 108.

De numero Praetorum.

§. II Creatus est primo unus duntaxat Praetor; at A. U. 510. ob negotiorum frequentiam alter est additus, [g] qui inter cives & *peregrinos* jus diceret, unde *peregrinus Praetor* est dictus [h]: alter vero, qui inter Cives solos jus dicebat, vocabatur *Urbanus*, & erat *honoratior*; unde proprio quasi nomine *honoratus* dicitur apud *Ovidium Fastor.* 1. *vs.* 52. & *Major*, [i] & jus, quod ab eo edictisque ejus descendit, *honorarium* [k]. A. U. 526. cum *Sicilia* & *Sardinia* in provinciae formam redactae essent, duo etiam Praetores, qui eas regerent, sunt creati-

d *Vid. Spanb. de P. & V. N. Diss.* x. *p.* 104. e *Gell.* XIII. 15. f *Plin. Panegyr. propius fin.* g *Livius Epit.* 19. h *l.* 2. §. 28. *ff. de Orig. Jur.* i *Fest. V. Major Consul.* k §. 7. *instit. de jure N. G. & C.*

ti [l]. A. U. 556. Hispaniis ulteriori & citeriori subactis, duo quoque Praetores iis provinciis regundis adjecti sunt. [m] Sed A. U. 561. lege *Boebia* (quae tamen non diu obtinuisse videtur) constitutum fuit, ut alternis annis quatuor duntaxat Praetores crearentur [n], atque ex his duo tantum (Urbanus scilicet, & peregrinus) in Urbe manebant; reliqui statim in provincias, quas sortiti erant, proficiscebantur. Cum autem circa A. U. 605. (vel paulo post, cum Africa, Achaja, Macedonia in potestatem A. U. 607. redactis, ingens incrementum res Rom. accepisset) constitutae essent *Quaestiones perpetuae* [o] (de quibus mox amplius) visum est, ut omnes Praetores anno magistratus sui in Urbe jus vel publicum, vel privatum dicerent, & finito demum anno in provincias proficiscerentur. L. Cornelius Sulla auctis quaestionibus perpetuis A. U. 672. duos praeterea adjecit; licet alii dicant ad decem usque numerum Praetorum ab eo auctum fuisse [p]:

p. 109.

H quic-

l *Liv. Epit.* 20. m *d. l.* 2. *ff. de O. I.* §. 32. n *Liv.* XL. 44. o *Vid. Pigh. ad A. U.* 609. p *l.* 2. §. 32. *ff. de O. I.*

quicquid hujus rei ſit, Julius Caeſar certe A. U. 707. decem Praetores creavit, [q] & mox eorum numerum ad quatuordecim, imo ad ſedecim auxit [r]: cum nempe ſociis ſceleris ſui obnoxius quovis pretio eos remunerare cogeretur. Sed eo interfecto, ad

p. 110.

denarium numerum redierunt. Auguſtus rurſum duodecim Praetores creavit, & paulo poſt ſexdecim facti ſunt; quibus *Claudius* Imperator duos adjecit, qui de fideicommiſſis jus dicerent: qui tamen ad certam tantum ſummam judicaſſe videntur; ut de majore Conſul appellandus fuerit [s]. [t] Ex his unum detraxit Titus, reſtituit *Nerva* injuncto munere, ut inter privatos & fiſcum jus diceret [v]. Tutelarem Praetorem inſtituit *M. Aurelius Antoninus* vulgo dictus *Philoſophus* [x]. Minuente Imperio rurſus numerus Praetorum minutus, ita ut tempore *Valentiniani* & *Marciani* Imperatorum tres duntaxat crearentur [y]: & denique

q *Dio* 42. r *Id.* 53. s *l.* 2. *ff. eod.* §. 32. t *Vid. Quinctil.* III. 6. v *l.* 2. §. 32. *ff. eod.* x *Capitolin. ejus vita* 10. *d. l.* 2. *Cod. de off. Praet.* y *Val. Max.* I. I. *ex.* 9. *App. Alex. Syriac.* 95.

que circa tempora Justiniani omnino creari desiisse videntur.

§. III. *Insignia* Praetoris fuerunt primo *sex lictores cum fascibus*, saltem extra Urbem [z]; nam quod quidam duos tantum ei tribuunt, ita intelligendum est, ut duo ad minimum lictores semper ei praesto fuerint: atque inde ἐξαπελεκεὺς dictus fuit [a]. Secundo, *Toga praetexta*; quam, ut Consules, primo magistratus sui die, votis nuncupatis, in Capitolio sumebant. Tertio, *sella curulis*. Quarto, *Tribunal*; quod erat locus altior in hemicycli formam, in quo sella curulis Praetoris ponebatur [b]; inferiores enim magistratus & judices *subsellia* tantum habebant. Quinto, *Hasta*, quae jurisdictionis [c]; & denique, *Gladius*, qui quaestionis signum erat.

Insignia Praetoris.

p. 111.

§. IV. *Munera Praetoris* fuerunt Primo, ut *ludos ederet*; praesertim eos, qui in Circo dabantur [d], ut *Megalenses*, *Florales*, & similes: quod ingenti admodum pompa & sumtu

Munera Praetoris.

 fiebat:

z *Appian. ib.* a *Censorin. de die natal.* b *Tacit. Annal.* I. 75. c *Senec. de brevit. vitae* II. d *Juven.* XI. 192.

fiebat: & hinc in histriones, similisque farinae homines, saltem sub Principibus, jurisdictionem quandam exercuerunt [e] Praetores. SECUNDO, ut sarta tecta vacante censura exigeret; sed non nisi ex Senatusconsulto [f]. p. 112. TERTIO, ut absentibus Consulibus munus eorum sustineret [g], Senatum cogeret (ita tamen, ut nunquam id fieret nisi ad rem novam [h]) sententias rogaret, comitia & conciones ad Populum haberet; ita ut absente Consule plane summus Magistratus esset [i]: &, praeter Consules, a reliquis magistratibus comitiatum & concionem avocare poterat [k]; quanquam quaedam ex his Praetoris Urbani duntaxat fuisse videntur. QUARTUM & praecipuum Praetoris Urbani munus fuit *jurisdictio*, ut loquitur Cicero *de legibus libro tertio c.* 3.: *juris disceptator, qui privata judicet, judicarive jubeat, Praetor esto: is juris civilis custos esto: huic potestati parento.* Et ob haec tot ac tanta munia non licebat Praetori Ur-

e *Tacit. Annal.* I. 77. f *Ascon. ad Verr.* III. 50. [potius *L.* I.] g *Liv.* X. 45. XXX. 17. *&* 22. h *Cic. Fam.* XII. 28. i *Cic. ad Famil.* X. 12. *Vid. Spanh. de P. & U. Num. Diss.* X. *p.* 119. k *Cic. Phil.* II. 13.

Urbano plus quam decem dies Urbe abesse [l]. Ut autem quid fuerit *jurisdictio* recte intelligatur, pauca de *judiciorum* apud Romanos *ratione* adjicienda sunt; quae tamen sequenti sectione accuratius examinabimus.

p. 113. *De Jurisdictione.*

§. V. *Judicia* omnia erant vel *Privata*, vel *Publica*. *Privatis* (quorum proprie *jurisdictio* dicta est) praeerant duo Praetores, Urbanus, scilicet, & Peregrinus: *Publicis* vero *judiciis*, sive *Quaestionibus*, olim ipse Populus praefuit, qui ad ea exercenda *Quaesitores* [m], vel Dictatorem [n] creabat: de servis vero & infimae sortis hominibus *Triumviri capitales* [o] judicabant; Aediles de rebus ad suum munus pertinentibus [p]. Sed, cum auctis immensum Romanorum opibus non minus, ut fieri amat, augerentur scelera, circa A U. 605. constitutum est, [q] ut duo quidem Praetores, Urbanus scilicet & Peregrinus consuetam jurisdictionem in causis privatis obirent; quatuor vero reliqui

 capi-

l *Gell.* XIII. 5. m *Virg. Aen.* VI. 432. n *Liv.* IX. 26. o *Plaut. Amphitr.* I. I. 3 *&* *Aulul.* III. II. 2. *&* *Asin.* I. II. 5. [Gell. III. 3. f. v. Pignor. de Serv. p. 26.] p *Tit. ff. de aedil. ed.* q *Cic. in Bruto* 27.

capitalium criminum quaestiones a Senatu pro temporum statu decretas exercerent: quae Quaestiones *Perpetuae* sunt dictae, tum quod lege certa quaedam forma iis esset praescripta, ita ut nova semper lege, sicut antea, opus non esset; tum quod Praetores *perpetuo* [r], sive *toto* anno, has quaestiones exercerent; nec Populus, ut antea, extra ordinem Quaestores ad eas exercendas crearet.

p. 114.

Primae Quaestiones perpetuae fuerunt de *Repetundis*, de *Ambitu*, de *Majestate*, & de *Peculatu*. L. Sulla iis adjecit quaestiones de *Falso*, (quod judicium etiam adversus *monetarios* fuit, [s] sive adversus *adulteratores monetae*, ut vocantur in *l.* 16. §. 9. *ff. de poenis*) de *Sicariis*, de *Parricidis* & *Veneficis*. Mox etiam plures aliae promanarunt, ut de *corrupto judicio* [t], de *vi publica*, vel *privata*, &c. Sed etiam sic extra ordinem aliquando Populus, vel etiam Senatus (ut in caussa *Silani* repetundarum rei [v]) de criminibus cognoscebat, vel Quaesitores

r *Terent. Hecyr.* I. II. 12. s *l.* 8. *seq. ff. ad l. Corn. de falsis.* t *Vid. Cic. pro Cluent.* 54. v *Val. Max.* V. 8. *ex.* 3.

res dabat: ut, si res atrox esset, veluti in caussa *Milonis*, qui Clodium interfecisse dicebatur: vel, si nova; ut cum ipse ille Clodius sacra p. 115. *Bonae Deae* violavisset, quando Quaestio de *Pollutis sacris* decreta fuit; [x] de Vestalibus incestus reis [y]; & sic in similibus. De Perduellione, ut jam ante vidimus, ipse Populus Comitiis centuriatis quaerebat.

Quaestionibus a Senatu decretis sortiebantur inter se Praetores, quae cujusque Quaestio futura esset; nam Comitiis incertam duntaxat jurisdictionem accipiebant. Aliquando autem duo Praetores uni quaestioni praeerant, quod propter multitudinem criminum in quaestione de Sicariis frequens fuit [z]; aliquando rursus unus de duabus caussis quaerebat [a]. De repetundis aliquando quaesivit Praetor Peregrinus [b], qui ita jurisdictionem & quaestionem simul habebat; & etiam quandoque ex Senatus decreto Praetor Urbanus quaestiones

 pu-

x *Suet. Jul.* 6. y *Ascon. ad Cic. pro Mil.* 12. z *Cic. pro Cluent.* 53. a *Cic. pro Coel.* 13. *coll. cum eod. ad Quint. fr.* 11. 3. b *Vide Ascon. in Or. in toga candida in not.* 2.

publicas exercebat, de qua re tamen dubitari poteſt: nam quod Verres in p. 116. Praetura Urbana judicium publicum exercuit, contra leges fecit [c]: denique urbana quoque & peregrina ſors junctae fuiſſe leguntur [d].

Praetor Urbanus, ut dixi, reliquis honoratior erat, & etiam *Honoratus* κατ' ἐξοχὴν dicebatur [e]: is enim erat *cuſtos juris Quiritium* [f]; & ex ejus edictis Praetor Peregrinus, (de quo tamen dubitat Sigonius) & Praetores provinciarum edicta ſua efformabant; unde etiam *Praetor Major* vel *Maximus* aliquando eſt dictus [g]. Idem juratus ex eo ordine, penes quem judicia eo tempore erant, decurias judicum ſelectorum conſcribebat [h]; ex quibus tum ipſe, tum alii Praetores eo anno *concilia judicum* ſibi ſortiebantur. [i] Initio magiſtratus Praetor Urbanus in albo proponebat *Edictum*, ſive *formulam, juxta quam eo anno jus dicturus eſſet de rebus jurisdictionem ſuam*

c *Vid.* I. *in Verr.* 60. & *Hottom. ib. ad* 40.
d *Liv.* XXV. 3. XXVII. 36. XXXV. 41.
e *Ovid. Faſt.* I. 52. f *Cic. de LL.* III. 3.
g *Feſt. V. Maximum.* h *Horat. Serm.* I. IV. 123. i *Vid. Cic. in Verr.* I. 61.

suam concernentibus [k], sive de iis, quae privato jure Quiritium continebantur, quod jus adjuvandi, vel supplendi, vel corrigendi juris civilis gratia Praetores introduxerunt [l]: & hoc edictum quotannis a Praetore ejus anni renovabatur; unde *Lex annua* dicitur apud Ciceronem *in Verrem L.* 1. *c.* 24. & actiones Praetoriae etiam plerumque intra annum vivebant [m]. Sed, cum Praetores saepe propter gratiam & ambitionem varie jus dicerent, & ab edictis suis discederent, A. U. 686. lege *Cornelia*, lata a C. Cornelio Tribuno plebis, jussi sunt ex *edictis* suis *perpetuis* jus dicere [n]. Tempore autem & jussu *D. Hadriani* Imperatoris *Salvius Julianus*, *Didii Juliani* Imperatoris proavus, magni nominis Jurisconsultus omnia illa edicta collegit, [o] in unum volumen redegit, ac certo ordine disposuit; quod proprie deinceps *Edictum perpetuum* & *jus honorarium* est dictum [p].

p. 117.

k *l.* 2. §. 10. *ff. de Or. Jur.* l *l.* 7. §. 1. *ff. de just. & jure.* m *pr. Institut. de perp. & temp. act.* n *Ascon. argum. in Or I. Cic. pro C. Corn.* o *Eutrop* VIII. 17. p *l.* 2. §. 10. *de Orig. Jur.* §. 7. *Instit. de I. N, G. & C.*

Jurisdictionem ſuam omnem tribus his verbis Praetor exſequebatur, ſcilicet, *Do*, *Dico*, & *Addico* [q], quorum primum tum *dandi judicis* ſignificabat *poteſtatem*; tum bonorum poſſeſſionis, vindiciarum, actionum dationem; ſecundum, *juris dicendi*, & *ſententiae ferendae*; tertium, *judicatum faciendi & exequendi*.

p. 118.

Cognoſcebat Praetor vel *e Tribunali*, ſive *per decretum*; vel *de plano* [r], ſive *per libellum* in cauſſis levioribus. Non autem cognoſcebat, niſi *diebus faſtis*, qui ita dicti ſunt a *fando*; quod tria mox dicta verba iis diebus *fari* liceret [s].

Et haec quidem omnia libera Republica ita obtinuerunt; ſed extremis Imperii temporibus nihil fere praeter ludorum curam Praetoribus eſt relictum [t]: unde *Boëthius* [v] de Praetoribus ſua aetate verba faciens eleganter *Praeturam* vocat *inane nomen & Senatorii cenſus gravem ſarcinam*: omnia enim eorum munia in Praefectum

q *Varro de L. L.* v. 4. r *Vid. Senec. de clement.* 1. 5. s *Ovid. Faſtor.* 1. 47. t *Juven.* S. XI. [illegible] v *De conſol. philoſ.* III.

ctum Praetorio, qui Caesaris magistratus erat, sunt translata, populari magistratu a magistratu Caesaris possessione deturbato [x]. p. 119.

x *Vid. Scalig. Epist. mihi* 183.

CAPUT QUINTUM.

De Aedilibus.

Aedilium nomen, origo & differentia.

§. I. Aediles dicti sunt, vel quod *Aedes* publicas privatasque *curarent* [a]; vel, quod plebiscita in *Aede Cereris* asservarent [b]. Fuerunt autem triplices: Aediles nempe *Plebeji*, *Curules* & *Cereales* diversis temporibus instituti.

Plebeji Aediles primum creati sunt eodem tempore, iisdemque Comitiis, quibus Tribuni plebis (de quibus mox dicemus) A. U. scilicet 260. Comitiis curiatis: unde etiam *collegae Tribunorum dicuntur*. Jam enim, post ingentem seditionem, & secessionem plebis in montem sacrum, reconciliatis ordinibus plebs petiit, ut sibi lice- p. 120.

a *Varro de L. L.* IV. 14. b *l.* 2. §. 20. *ff. de Or. Jur.*

liceret binos viros quotannis creare, qui Tribunis plebis velut ministri [c] & adjutores essent; & eas caussas *judicarent*, quas ipsi (Tribuni) iis commisissent [d]: unde etiam *judices* aliquando sunt dicti. Creati sunt initio quidem, ut diximus [e], Comitiis curiatis; sed post legem Publiliam, ut reliqui magistratus minores, Comitiis tributis.

A. U. 387. cum Senatus post communicatum cum plebe Consulatum propter ordines in concordiam redactos diem unum ludis maximis adjiciendum censuisset, *f* recusantibus id munus Aedilibus plebis, conclamatum est a patriciis adolescentibus, se id honoris Deum immortalium caussa libenter acturos, ut Aediles fierent; atque ita duo etiam ex patriciis Aediles creati sunt: sed sequenti statim anno hic quoque magistratus cum p. 121. plebe est communicatus *g*. *Curules* autem hi postremi sunt dicti, quia sella *curuli*, toga praetexta, jure imaginum aeque ac magistratus majores ute-

c *Vid. Dion. Halic.* VIII. 35. d *Id.* VI. 90. e *Sect.* I. 8. §. 1. 2. f *Liv.* VI. 42. g *Id.* VII. 1.

utebantur; quae omnia Aedilibus plebis negata sunt.

Denique A. U. 709. Julius Caesar duos Aediles addidit; qui, quod annonam curarent, *Cereales* a *Cerere* frugum Dea praeside sunt dicti [h]; & semper ex patriciis sunt creati.

§. II. *Munus Aedilium* his paucis verbis describit Cicero *de legibus* III. *c.* 3. *suntoque Aediles curatores Urbis, annonae, ludorumque solennium: ollisque ad honoris amplioris gradum is primus adscensus esto.*

Primum itaque horum magistratuum *munus* fuit *cura Urbis*, (unde Graecis ἀστυνόμοι, quasi *Urbis legislatores* dicas, sunt appellati) ad quam spectarunt sequentia: *primo*, ut aedificia publica, templa scilicet, basilicas, porticus, aquaeductus, &c. tuerentur & curarent, praesertim vacante censura [i]; tum etiam privatorum aedificiorum curam gererent, ne scilicet ruinosa essent, & ita deformitas Urbi, transeuntibus periculum crearetur. *Secundo*, curabant, [k] ut loca

p. 122.

h *l.* 2. §. 32. *ff. de Orig. Jur. Suet. Jul.* 41. *Dio.* XLIII. *f.* i *Sex. Jul. Frontin. de aquaed. Romae* II. 1656. *T. IV. Ant. Graev.* k *Vid. omn. l. un. ff. de via publ.*

ca publica, balnea, puta, cloacae; (quae inter praecipua opera erant magnitudinis Romanae [l]) &c. praecipue autem viae mundae essent [m]; & eos, qui hac occasione deliquissent, mulctabant. *Tertio*, luxum, petulantiam [n]; fornicum & popinarum libidines coërcebant, & peculiarem quandam in meretrices jurisdictionem exercebant [o]. *Quarto* incendia curabant; quod munus ab Augusto Imperatore primum iis impositum videtur [p]. *Quinto*, funerum aliorumque minutorum rituum conservatio penes eos erat [q]. *Sexto*, curabant, ne quis animal, quod nocere posset, (ursum forte, vel aprum) in publico haberet [r]. *Septimo* denique prospiciebant, ne Dii, vel sacra peregrina in Urbe colerentur *.

p. 123. *Secundum munus* Aedilium fuit *cura annonae*: unde, quod hanc partem attinet fere similes [s] fuerunt iis, quos Graeci

l *Dion. Hal.* III. 57. [Liv. I. 56.] m *Plaut. Sticho II.* II. 28. & *Trucul. II.* VII. 5. n *Gell.* X. 6. o *Senec. de vita beata* 7. *Lips. ad Tacit. Annal.* II. 85. p *Dio* LIV. q *Cic. Phil.* IX. 7. [& ex I. Edit. Ovid. VI. Fastor. 663.] r *l.* 40. *sqq. ff. de Aedil. ed.* * [ex I. Edit. *Liv.* IV. 30.] s *Dion. Halic.* VI. 90.

Graeci ἀγορανόμους vocant [t]. Itaque omnes res in foro venales inſpiciebant & aeſtimabant; merces improbas jactabant [v]; pondera & menſuras iniquas frangebant [x]; unde forte etiam foeneratores coërcere potuerunt [y]; animalia & mancipia morboſa & vitioſa redhiberi curabant [z]; jus de his rebus dicebant; mulctas delinquentibus imponebant [a]; edicta concipiebant & proponebant, quae etiam pars juris honorarii fuerunt. [b] Sed hoc poſtremum tantum Aedilium Curulium fuiſſe videtur, ſicut titulo digeſtorum de *aedilicio edicto* docemur.

Tertium denique Aedilium *munus* erat *cura ludorum ſolemnium* [c], ut Romanorum aliorumque ſtatorum [d]; non vero privatorum, quales erant ludi funebres, votivi & ſimiles: ſed & hoc praecipue Aedilium Curulium erat, ut ex eorum inſtitutione patet. Fiebant autem hi ludi immani ſumptu ad

P. 124.

t *Plaut. Capt.* IV. II. 44. v *Facete Idem Rud. A.* II. *S.* III. 42. x *Juven.* X. 101. *Perſ.* I. 130. y *Vid. Liv.* X. 23. z *ff. de aedil. edict. toto tit.* a *Diarium vetus ap. Pigh. Ann. ad A. U.* 585. b §. 7. *Inſtit. de jure N. G. & C.* c *Cic. L. L.* III. 3. d *Id. in Verr.* V. 14.

ad insaniam usque; unde demum ex provinciis pecuniam ad eam rem colligebant, viam sibi hac munificentia ad altiora sternentes [e]. Hos itaque ludos ordinabant; praemia & poenas actoribus distribuebant; *Plaut. Trin. IV.* II. *v.* 147. fabulas agendas examinabant [f]; unde etiam in reliquos libros aliquid juris iis fuisse videtur [g]. *Quartum munus* erat peculiare Aedilibus plebis, ut scilicet *Plebiscita & Senatusconsulta in aede Cereris & postea in aerario adservarent* [h]; ne Consules ea vitiare possent. Cerealium vero Aedilium proprium erat frumento publico praeesse [i], quod antea omnium Aedilium erat; & paulo post rursus [k] *Praefecti*, & *Curatoris annonae* fuit [l].

p. 125.
Insignia Aedilium & quaedam alia.

§. III. Aedilium Curulium *insignia* fuerunt praecipue sella curulis, & toga praetexta: tum etiam habebant jus imaginum, & antiquiorem in Senatu sententiae dicendae locum [m].

Licet

e *Vid. eund. Offic.* II. 16. *seq.* f *Didascaliae comoediarum Terentii.* g *Tacit. Annal.* IV. 35. h *l.* 2. §. 21. *ff. de Or. Jur. Liv.* III. 55. i *d. l.* 2. §. 32. k *Tacit. Annal.* I. 7. l *Vid. Dio* LIV. *init.* m *Cic. V. Verr.* 14.

Licet autem Aediles Populi Romani magiſtratus eſſent, tamen nec vocationem [n], nec prehenſionem habebant, niſi juſſu Tribunorum plebis, & hinc etiam a privato in jus trahi poterant: nec lictoribus, vel viatoribus utebantur; ſed ſervis duntaxat publicis. Tamen Aediles plebis etiam ſacroſanctos fuiſſe, ex *Catone* adfirmat Feſtus V. *Sacroſanctum*; quod ita intelligendum videtur, ne quis eos impune injuria laedere poſſet [o]. Etiam municipia Aediles ſuos habebant [p], qui *Quinquennales* ſunt dicti [q], & Cenſorum vicem obiiſſe videntur; quanquam in quibusdam municipiis, *Arpinis* exempli gratia, [r] nulli alii magiſtratus crearentur: eamque dignitatem honeſtiſſimorum Romanorum filii in municipiis, unde orti eſſent, p. 126. exercebant, ut *Marcus* & *Quintus* Ciceronum filii Arpinis. Quia autem, ut dixi, nulli alii magiſtratus in iſtis municipiis crearentur, hinc *ſummos Aediles* eos dicere cenſetur *Juvenalis Sat.*

n *Gell.* XIII. 12. o *Vid. omn. Liv.* III. 55.
p *Juven.* X. 101. *l.* 30. §. 1. *ff. locati cond.*
q *Spartian. Hadr.* 19. *& ibi Caſaub. & Salmaſ.* r *Cic. ad Famil.* XIII. 11.

III. *vs.* 179. Durasse hic magistratus, ut plures alii, videtur ad tempora Constantini Magni; licet forte aliqua interdum mutatione.

CAPUT SEXTUM.

De Tribunis plebis.

De nomine & origine Tribunorum plebis.

§. I. Quicquid de etymo vocis *Tribunus* sit, constat [a] in genere *curatorem*, vel *praefectum* alicui rei ea voce significari, unde dicti sunt *Tribuni militum*, & *Tribuni aerarii*, (qui ita sunt vocati, quod Quaestori stipendium militum adnumerarent) [b] & postea sub Imperatoribus *Tribuni voluptatum* [c], *matri-*

a *Vid. Voss. lexic. Etymol.* b *Varro de L. L.* IV. 36. *Ascon. ad* I. *in Verr.* 13. c *Cassiod. Var.* VII. *Ep.* 10. *&* XII. 24. [Non possum hic ex Ursati Comment. de Notis explicationem notae TRB. VOLUP. non brevissime addere: „Tribunum voluptatum ludis Romae ac voluptatibus P. R. praefuisse, „notum ex L. XV. Cod. Theodos. l. 13. Tit. *de* „*Scenicis*. Verum numquid ille idem fue„rit, ac qui *a voluptatibus*, a Tiberio in„stitutus, multi ambigunt. V. Suet. 42. „Tribunum hunc magni aestimatum, con„stat ex Cassiodoro VII. Var. Epist. 10. „ubi formula Tribunatus voluptatum haec „est. *&c.*]

trimoniorum, *scholarum* [d], &c. Sed prae his omnibus eminuerunt *Tribuni plebis* occasione, quae sequitur, creati. p. 127.

Cum plebeji homines per continuas expeditiones militares, quibus rem suam familiarem curare prohibebantur, multum aeris alieni contraherent, & saepe a creditoribus, quando solvendo non essent, in servitutem abducerentur [e], hanc injuriam ulterius non ferentes saepius a Patribus hujus mali levamen petierunt: sed saepius elusi tandem auctore *Sicinio* quodam viro strenuo A. U. 259. in *Sacrum montem* trans *Anienem* fluvium secesserunt [f]; nec ante in Urbem reversi sunt, quam Patres debitorum remissionem, & nexorum solutionem iis promisissent, & Plebi concessissent, ut ad defensionem sui lege sacrata proprios quosdam magistratus sibi crearet [g]; qui *Tribuni* dicti videntur, quod ex *Tribunis militum* primum sint facti.

d *l. un Cod. de com. & trib. schol.* 8. *c. de erogat. milit. ann.* e *Liv.* II. 23. f *Ibid.* 32. [A. U. 260. & redierunt A. 261. ut satis docet Liv. III. 30. & sic Dionysius.] g *Ibid.* 33.

Ritus quidam tribunicii.

§. II. Creati sunt primo *Tribuni* plebis Curiatis Comitiis duo: inde A. U. 283. lege Publilia Comitiis Tributis quinque [h]. Anno demum 297. decem Tribuni creari coeperunt, bini videlicet ex singulis classibus [i], quanquam Cicero dicit, primum duos fuisse creatos; postero autem anno auspicato decem, Comitiis Centuriatis [k]. His Comitiis praerat unus ex Tribunis plebis sorte ductus. Quod si Comitia dirempta essent, antequam decem forent creati, reliqui a collegio cooptabantur: verum hoc A. U. 305. lege *Trebonia* abrogatum est, qua cautum fuit, ut, qui plebem Romanam Tribunos plebei rogaret, is usque eo rogaret, dum decem Tribunos plebei faceret [l]. Lex etiam fuit antiqua, ut Tribuni, qui successores sibi in annum sequentem non creassent, vivi cremarentur, si credimus *Valerio Maximo* levis auctoritatis scriptori [m]. Quia autem primi Tribuni plebei IV. Idus Decembris magistratum inierunt, idem deinceps reliquis solemne fuit.

p. 128.

n Creati

h *Ib.* 58. i *Id.* III. 30. k *Cic. Or. I. pro Corn. p.* 968. *ed. Graev.* l *Liv.* III. 65. m *Valer. Max.* VI. 3. *ex.* 2. *Liv.* III. 55.

n Creati sunt Tribuni semper * ex plebe, & primis quidem temporibus saepe ex infima; neque ex patriciis, nisi adoptione ad plebem transiissent, o aut ex Senatoribus, quamvis plebejis, creari poterant: nec in Senatum ipsis aditus erat, sed ante valvas Curiae in subselliis sedebant; p unde ea, quae in Senatu agebantur, intelligere poterant: & tamen Senatum poterant habere. Postea vero cautum fuit *Atinio*, ut videtur, plebiscito (ad A. U. 623. Pighius Atinii Tribunatum refert) incertum tamen quo tempore, ne quis, nisi Senator plebejus, Tribunus plebis crearetur q.

p. 129.

Munus Tribunorum plebis.

§. III. De his Tribunis plebis ita loquitur Cicero *de legibus libro tertio*: *Plebs, quos pro se contra vim auxilii ergo creassit, Tribuni ejus sunto; quodque ii prohibessint, quodque plebem rogassint, ratum esto. Cum Patribus, Populoque agendi jus habento; iidemque* ad

n *Dion. Halic.* VI. 89. *Plut. Quaest. Rom.* 80. * [Hoc nimis generale: neque sequentia solum contra dicunt, sed & Liv. III. 65.] o *Vid. Suet. Jul.* 20. p *Val. Max.* II. 2. *ex.* 7. q *Vid. Lips. Elector.* II. 13. [Et Oisel. ad Gell. XIV. fin.]

ad plebem, quod censuerint, ferunto. Sanctique sunto; neque plebem orbam Tribunis relinquunto. Et haec quidem ita Ciceronis tempore obtinuerunt; sed initio institutionis eorum unicum ipsis munus erat plebi contra patricios & magistratus auxilio esse [r]; ita ut eorum potestas in *prohibendo* tantum [s], non item in *agendo* consisteret: [t] unde etiam primis temporibus pro magistratibus habiti [v] non sunt (neque etiam vestem praetextam habebant [x]) sed potius pro impedimento magistratuum [y]: verum postea vulgo magistratus dicti sunt [z]. Itaque supplicem a judicio & vinculis liberare poterant [a]; & propterea aedes eorum dies noctesque patere debebant [b]: nec extra Urbem iis pernoctare fas erat [c], (neque etiam ullam illic potestatem ha-

p. 130.

r *Liv.* II. 35. s *Vid. Dion. Halic.* VII. 52. *Plut. Cat. Min. p.* 768. *F.* t *Gell.* XIII. 12. v *Plut. Coriol. p. m.* 221. *B.* x *Id. Quaest. Rom.* 80. *sive p.* 283 y *Liv.* II. 56. z *Vid. omn. Manut. ad Cic. Fam.* I. 7. *not. ad Sall. Jug.* 41. 337. *ed. J. Wasse. Cic. pro Quint.* 20. *& ad Att.* III. 23. a *Vid. Gell. noct. Attic.* VII. 19. b *Plut. l. prox. d.* c *Gell.* XIII. 12. *App. Alex.* II. *Civ. p. m.* 447.

habebant [d]) nisi feriis Latinis; vel, si aliquo Reipublicae causa proficisci juberentur: [e] quin nec moenia quidem egredi iis licebat, si fides *Appiano Civilium L.* II. *p.* 736. *ed. Tollii.* p. 131. Poterant praeterea Senatusconsultis, & omnium omnino magistratuum actis intercedere verbo illo solemni, VETO [f]; cujus tanta vis erat, ut, qui non paruisset, sive ille privatus, sive magistratus esset [g], extemplo per viatorem in carcerem duci juberetur, (quemadmodum etiam apud *Lacedaemonios Ephori*, quibus in multis rebus similes erant Tribuni plebis, poterant Reges in carcerem conjicere [h]) vel ad Populum violatae *sacrosanctae potestatis* reus ageretur: erant enim Tribuni plebis *sacrosancti* [i]; ita, ut si quis re, vel verbo eos laesisset, *sacer*, hoc est, *detestabilis* esset, ejusque bona publicarentur. Quomodo autem vox *sacer* *scelestum* & *execrandum* notet eleganter deducentem vide summum *Perizonium notis ad Sanctii*

 Mi-

d *Dion. Halic.* VIII. 87. *Gell.* III. 2. e *Vid. exem. ap. Liv.* XXIX. 20. f *Liv.* VI. 35. g *Id.* IV. 26. VII. 3. IX. 34. h *Nepos Pausan.* i *Liv.* II. 33. [& III. 55.]

Minervam p. m. 759. Si non intercessissent Senatusconsulto litera *T.* subscribebatur [k], ut ita *Tribunos* quoque censuisse indicaretur: si intercessissent, p. 132. *Senatus Auctoritas* [l] (ut ita tamen, quid Senatus censuisset, constaret) duntaxat perscribebatur. Unus etiam ex collegio acta reliquorum intercessione sua impedire poterat; * eoque auxilio Patres adversus Plebem saepe sunt usi. Etiam in caussis civilibus aliquando intercedebant; licet hoc iniquissimum esse pronunciet Cicero [m]. [n] Sed postea longe majorem potestatem sibi usurpare coeperunt, fiducia praesertim sacrosanctae illius potestatis: itaque non tantum omnia, quae ipsis non placuerant, rescindebant; tributorum collationes, militumque dilectus prohibebant; at etiam Senatus (quod primo factum A. U. 297.) [o]. Populique comitia pro arbitrio cogebant & dissolvebant; leges, sive plebiscita quaecunque promulgabant: quae primo quidem solam plebem obligabant, at

k *Val. Max.* II. 2. *ex.* 7. l *Vid. supr.* S. I. 2. §. 6. * [V. unum Liv. VI. 35.] m *Phil.* II. 2. *Vid. eund. Acad. quaest.* IV. 30. n *Vid. Liv.* IV. 48. *Dion. Halic.* IX. 5. o *Dion. Halic.* X. 31.

at post legem *Horatiam* [p] latam A. U. 304. & legem *Hortensiam* latam A U. 466. universum Populum obligare coeperunt [q]. Agros denique, vecti- p. 133. galia [r], pecunias publicas, provincias & imperia [s] magistratibus quibusvis pro lubitu dabant, vel adimebant; quae omnia fiebant praetextu tuendae libertatis: atque ita, dum potestate justis de caussis primum iis data abutuntur, maximarum in Republica turbarum saepe auctores fuerunt: quod jam queritur Cicero de *LL. l.* III. *c.* 9.

§. IV. At L. Sulla optimatium partibus addictus, cum Rempublicam armis oppressisset, eorum potestatem valde minuit, [t] imo fere sustulit [v] lege lata A. U. 672. *ne qui Tribunus plebis fuisset, alium deinceps Magistratum caperet; neve iis jus esset concionandi, vel leges ferendi; neve ad eos provocaretur:* sed solam & nudam *intercessionem* ipsis reliquit [x]. Verum

p *Liv.* III. 55. [A. U. 306.] q §. 4. *Instit. de jur. N. G. & C.* r *Tacit. Ann.* XIII. 50. s *Vid. Suet. Jul.* II. 22, 26. 28. t *Dion. Halic.* v. *c. ult.* v *App. Alex. Civ.* II. 445. x *Epit. Livian.* 89. *Caesar Civ.* I. 5. & 7.

A. U. 679. *Cotta* Conſul jus magiſtratus capiendi iis reſtituit [y]; & reliqua omnia A. U. 683. *Pompejus Magnus* [z]; atque ita haec poteſtas usque ad Julium Caeſarem perſtitit.

p. 134.

Demum A. U. 730. in Auguſtum, & reliquos deinceps Imperatores Senatusconſulto *Tribunicia poteſtas* eſt translata [a]; licet tamen etiam Tribuni plebis crearentur; quippe quibus Auguſtus conceſſit, ne ante in jus vocarentur, quam magiſtratu abiisſent [b]: & ſub Tiberio, *qui ea ſimulacra libertatis Senatui praebebat*, etiam jus intercedendi habuerunt [c]. Temporibus vero Nervae & Trajani Imperatorum dignitas eorum nihil aliud fuit, niſi inanis umbra, & ſine honore nomen [d]; atque hoc ita ad Conſtantini Magni tempora in Republica remanſiſſe videtur, cum poſtea nulla amplius eorum mentio occurrat.

y *Aſcon. ad Or. pro Corn.* 1. z *Cic in Verr. Act.* 1. 15. a *Suet. Aug.* 27. *Tac. Ann.* III. 56. b *Dio in excerpt. Peireſc. p.* 664. *& ibi Valeſ. p.* 93. c *Tac. Ann.* 1. 77. *& vid. eund.* XIII. 28. *ubi tamen jus eorum imminutum eſt.* d *Plin. Epiſt.* 1. 23.

C A-

CAPUT SEPTIMUM.

De Quaestoribus.

Quaestorum nomen, origo & numerus.

p. 135.

§. I. Quaestores dicti sunt a *quaerendo*, quod *conquirerent* pecunias publicas & maleficia, quae postea Triumviri capitales conquisiverunt [a]. Fuerunt autem triplices, *Quaestores* nempe *Urbani*, sive *Aerarii*; *Provinciales*, sive *Militares*; & *Quaestores parricidii*, sive *rerum capitalium*: sed hi postremi ad hunc locum non pertinent.

Origo Quaestorum antiquissima censeri debet [b], & forte sub Romulo, vel Numa, certe sub Tullo Hostilio jam Romae fuerunt; sed qui ab ipsis Regibus crearentur: quemadmodum etiam primis Consulibus ad A. U. 307. usque jus Quaestores sibi creandi tribuit Tacitus *Annal.* XI. *c.* 22. Alii vero dicunt statim post Reges exactos lege *Valeria* duos Quaestores a Populo creatos fuisse [c], qui Aera-

a *Varro de L. L.* IV. 14. b *l. un. pr. ff. de off. quaest.* c *Plut. Poplic. p.* 103. *Dion. Hal.* V. 34.

p. 136. Aerario praeessent. Postea A. U. 333. (& tum etiam permissum est, ut ex plebe creari possent) duo sunt additi [d], qui Consules ad exercitum sequerentur; & ad ministeria belli iis praesto essent. A. U. 488. universa jam Italia subacta, quatuor etiam Quaestores sunt adjecti [e], qui per quatuor Italiae regiones (quae erant *Ostiensis*, *Calena*, *Umbria* & *Calabria*) reditus & vectigalia Populi Romani curabant. Sulla Quaestorum numerum ad viginti auxit [f]: a Julio Caesare vero quadraginta sunt facti [g]; ut ita aliqua ratione praestaret, quae multa multis promiserat; quorum quidam a Populo, quidam ab Imperatore creati videntur [h]: sub ceteris Imperatoribus numerus eorum incertus & arbitrarius fuit. Ex his omnibus duo sortiebantur *curam Aerarii*, qui *Urbani* sunt dicti; reliqui vero *Quaestores Provinciales*, sive *Militares* dicebantur.

p. 137. §. II. *Urbanorum Quaestorum munus* praecipuum fuit *cura Aerarii publici*

d *Liv.* IV. 43. e *Ejusd. epit.* 15. f *Tacit. Ann.* XI. 22. g *Dio* XLIII. *p.* 156. *ed. reg. A.* 1548. h *Vid. Pighii Ann. ad A. U.* 672.

ci [i], quod erat in aede *Saturni* [k]: quia aurea aetate ſub regno Saturni, neque avaritia, neque mala fides locum habebat [l]. Itaque pecuniam publicam accipiebant, expendebant, & in tabulas accepti & expenſi referebant; leges & Senatusconſulta cuſtodiebant [m]; ſigna militaria ex aerario ad Conſules in expeditionem ituros mittebant [n]; praedam ex hoſtibus captam [o], & damnatorum bona ſubhaſtabant, & vendebant [p]; legatos exterarum gentium excipiebant [q], deducebant, hoſpitia ipſis adſignabant [r]. Praeterea Imperatores a bello redeuntes apud ipſos jurare debebant [s], ſe verum numerum hoſtium & civium occiſorum ad Senatum ſcripſiſſe, ut ita triumphus iis decerni poſſet. Denique juriſdictionem quandam exercuerunt, ut, exempli gratia, inter ſcribas ſuos [t]. p. 138.

§. III.

i *Aſcon. ad Verrin.* III. 4. k *Sueton. Claud.* 24. l *Plut. Quaeſt. Rom.* 40. 275. m *Suet. Aug.* 94. n *Liv.* III. 69. VII. 23. o *Dion. Hal.* VII. 63. p *Gell.* XIII. 24. q *Plut. Quaeſt. Rom.* 42. r *Val. Max.* V. I. I. s *Id.* II. 8. I. t *Plut. Cat. Min.* p. m. 766. B.

Provincialium Quaestorum munus.

§. III. *Provincialium Quaestorum munus* erat Consules, vel Praetores in provincias, quas sortiti erant, comitari; ut stipendia & annona exercitui suppeterent, curare; vectigalia, tributa, (*vectigalia* proprie immobilia, *tributa* mobilia & capita spectarunt [v]) frumentum publicum exigere, manubias vendere [x], & omnium rationem ad aerarium referre [y]; exquirere, si quid Reip. deberetur, vel in commissum venisset; [z] pecuniam militum privatam apud signa depositam custodire [a]; jurisdictionem a Praesidibus suis mandatam exercere [b]. Quod si Praesides ante adventum successoris sui provincia decessissent, munus eorum Quaestores obibant [c]. Et maxima necessitas inter Quaestorem & suum Praesidem intercedebat; ita ut hic illi parentis loco esset [d]. Si autem mortuo Quaestore alius Praesidi Quae-

p. 139.

v *Vid. Lips. de Magn. Rom.* II. 2. [Cujac. Obs. VII. 4. Sigon. de A. J. I. 16. & L. Bos ad Thom. Mag. v. φορος, τελος.] x *Plaut. Bacch.* IV. IX. 107. y *Vid. Cic.* II. *in Verr.* 8. z *Suet. Domit.* 7. *Veget.* II. 20. a *Suet. Jul.* 7. b *Cic. ad Famil.* II. 15. & 18. c *Id. Divin. in Verr.* 19. d *Id. Fam.* XIII. 10. & 26. & *pro Planc.* II. [Corn. Nep. in vita Catonis I.]

Quaestoris loco esse incepisset, hic *pro Quaestore* esse dicebatur [e].

§. IV. Urbanus Quaestor nec lictorem, nec viatorem habebat; quia non habebat vocationem, vel prehensionem [f]; licet concionis convocandae jus haberet [g]: Militari vero, sive Provinciali Quaestori sui lictores adfuisse videntur, saltem absente Praetore [h]. Erat autem hic primus honoris gradus [i]; nam *Quaesturae fides, Aedilitatis magnificentia, Praeturae diligentia & integritas viam ad Consulatum sternebant* [k]. Poterat geri Quaestura circa annum vigesimum sextum, vel vigesimum septimum aetatis [l], quique hoc magistratu functus erat, in Senatum venire poterat, licet ipse Senator nondum lectus esset. * Sub Imperatoribus Quaestura varie abrogata, vel restituta est [m]; &, quod

Alia quaedam de Quaestoribus.

e *Cic. Verr.* I. 36. f *Gell.* XIII. 12. g *Dion. Halic.* VIII. 77. h *Vid. Cic. pro Planc.* 41. i *l. un.* §. 3. *ff. de off. quaest.* [Ita tamen, ut ante vigintiviratum capessere debuerint, V. Tacit. A. III. 29.] k *Vid. Cic. Philipp.* XI. 5. l *Licet non satis constet. Vid. hujus Sect.* I. §. 3. [& nos ad pag. 25.] * [ex I. Edit. Gell. III. 18.] m *Vid. omn. Tac. ann.* XIII. 29.

p. 140. quod curam aerarii quidem attinet, ei A. U. 725. binos Praetores praefecit Augustus [m]; sed eam curam Quaestoribus, & quidem triennalibus [n], reddidit Claudius [o]: post alias vero mutationes rursus Praefecti e Praetoriis constituti sunt [p]. Procedentibus demum temporibus aliud genus Quaestorum exortum est, qui dicebantur *Quaestores*, vel *Candidati Principis* [q], vel *Augusti*; & libellos ejus in Senatu recitabant [r]. Inde postea orti sunt Quaestores Palatii [s], qui cum hodiernis Cancellariis fere conveniunt; & in aula *Constantinopolitana* οἱ μεγάλοι Λογοθέται sunt dicti.

De aliis Magistratibus minoribus ordinariis.

§. V. Fuerunt & alii *Magistratus Minores Ordinarii*, ut *Triumviri Capitales*, qui de infimae sortis hominibus judicabant [t], & aliquando etiam alios damnatos poena capitali affici curabant. [v] *Triumviri Monetales*, sive *auro*,

n *Dio* LIII. *Vid. Suet. Aug.* 36. o *Inscript. vet. ap. Rupert. ad Pompon. de Or. Jur.* 8. p *Suet. ejus vita* 24. *Dio* LX. [ex 1. Edit. Gell. XIII. 24. ubi V. Gronov.] q *Vid. Plin.* III. *Ep.* 4. *Capit. Anton. Phil.* 9. & *in Gord.* 4. r *d. l. un. ff. de off. Quaest. Inscr. ap. Grut. p.* CCCLII. 5. s *Tacit. Ann.* XVI. 27. t *l.* 32. *Cod. de appell.* v *Plaut. Aul.* III. II. 2. x *Sall. Catil. vers. fin.*

auro, *argento*, *aeri*, *flando*, *feriundo*; quod in monumentis priscis his notis, seu literis singularibus denotatur, *A. A. A. F. F.* Ab his diversi fuerunt *Nummularii*, ad quos nummi probandi causa deferebantur [y]; eosque *pecuniae spectatores* vocat *Donatus ad Terent. Eun. A.* III. *S.* V. *vs.* 18. Δοκιμαστὰς dicit *Menander p.* 134. *ed. H. Steph. A.* 1569. Praeterea fuerunt *Triumviri Nocturni*, qui incendia curabant [z], & vigilias circumibant [a]: *Triumviri Valetudinis*, *Quatuorviri Viales*, & multi alii similes; quales magistratus multos instituit Augustus [b], & qui recensentur ab *Onuphrio Panvinio de Civit. Rom. c.* 58. *& seqq.* Et ex Triumviris Monetalibus & Capitalibus, ac Quatuorviris Vialibus simul cum Decemviris de litibus judicandis componebatur collegium Vigintivirorum, de quo *Tac. Ann. L.* III. *c.* 29. * Sed cum horum mentio non adeo frequens occurrat, & magnam partem munus suum ipso nomi- p. 142.

K ne

y *l.* 39. *ff. de solut.* z *Val. Max.* VIII. I. a *Plaut. Amph. A.* I. *S.* I. 3. b *Suet. Aug.* 37. * [Ubi omnino vid. Lipsius: sic intelligitur jocus Cicer. ad Attic. II. 7.]

ne denotent, amplior eorum expoſitio neceſſaria non videtur: maxime cum hoc praecipuum nobis propoſitum ſit bonarum literarum ſtudioſis catenus tantum auxilio eſſe,

Externi ne quid valeat per laeva morari,
in optimis auctoribus legendis.

CAPUT OCTAVUM.

De Magiſtratibus Extraordinariis, & primo de Dictatore, & de Magiſtro Equitum.

De nomine & origine Dictatoris.

§. I. D*ictator*, Graece Αἰσυμνήτης [a], (qui exemplo a Latinis, vel Albanis ſumto creatus videtur; nam etiam poſtea in municipiis Latinis Dictatores fuerunt [b]) a *dicendo* dictus eſt; vel, quod a Conſule *diceretur* [c], cui *dicto* omnes audientes eſſent; vel potius a *dictando*, quod multa *dictaret*, hoc eſt, *ediceret* [d]: & *dictum* apud

a *Dion. Halic.* v. 73. [Dionyſius μοναρχον adpellat, ſimilemque ait veteribus αισυμνηταις ap. Graecos. *Gloſſaria Labbaei:* Dictator. μοναρχος. αντιβολευς, τιμητης. υπαγορευων &c.] b *Aſcon. argum. Milon. & Cic. in ipſa Or.* 10. c *Varro de LL.* IV. 14. d *Dion. Halic. l. d. Vid. Suet. Jul.* 77.

apud veteres etiam *summum imperium* significat, ut apud *Virg. Aen.* VI. *vs.* 73. Alio vero nomine *Magister Populi* [e], & *Praetor Maximus* dicitur [f].

p. 143.

Primus apud Romanos Dictator *dictus* est (ita enim proprie loquebantur [g], licet hoc perpetuum non fuerit [h]) *T. Lartius Flavus* A. U. 252. [i] vel, ut alii volunt, triennio serius, cum gravissimum bellum a Sabinis & Latinis metueretur, & simul domesticae seditionis metus ingrueret, quod plebs aere alieno oppressa dilectui dare nomen recusaret; ita ut majore imperio, quam esset Consulare, Respublica indigere videretur.

Causae, ob quas Dictator crearetur.

§. II. *Causa* igitur, ut vidimus, *creandi Dictatorem* prima & praecipua fuit seditionis, aut belli gravioris metus: & haec initio quidem causa fuit unica [k]; verum postea alias etiam ob causas Dictatores creati sunt, qui tamen etiam belli gerendi haberent potestatem [l]. Secundo, Comitiorum ha-

p. 144.

e *Cic. de LL.* III. *Senec. Epist.* 108. f *Liv.* VII. 3. g *Curius Fortunatianus* III. h *Pompon. l.* 2. *ff. de O. I.* §. 18. *ad quem vid. Rupert.* i *Liv.* II. 18. k *Vid.* §. *praec.* l *Vid. Liv.* VI. 38. VII. 3.

bendorum causa [m]; tertio, Senatus legendi [n]; quarto, quaestionis exercendae [o]; quinto, ludorum instaurandorum [p], praesertim aegroto Praetore; sexto, feriarum constituendarum [q]; septimo, denique etiam *clavi figendi* causa aliquando Dictator creatus [r] est; quod ex prisca religione fiebat in dextro latere aedis Jovis pestilentiae tempore, aut gravi aliquo prodigio nunciato, ut omne infortunium a Republica averteretur. Et in genere Dictator dicebatur, quoties extraordinario & brevi imperio opus esset [t]. Creabatur autem, non ut reliqui Magistratus, Populi suffragiis; sed jubente Senatu [t] alter Consul, quem vellet, ex Senatoribus Consularibus [v] (ordinarie quidem) Dictatorem dicebat; idque silente nocte [x], & captis antea rite auspiciis. Et etiam absens Consul Dictatorem dicere poterat; modo in agro Romano, qui Italia

m *Liv.* IX. 7. n *Id.* XXIII. 22. o *Id.* IX. 26. p *Id.* VIII. 40. IX. 34. q *Liv.* VII. 28. [V. Memor. Acad. Litter. Parif. T. VIII. p. 306.] r *Liv.* IX. 3. [v. easd. Memor. p. 300. sqq.] s *Vid. Liv.* XXX. 24. t *Epit. Liv.* 19. v *Liv.* II. 18. x *Id.* IX. 38.

Italia terminabatur, esset [y]. Aliquando tamen Populus jubebat, quem Dictatorem a Consule dici vellet; cujus rei exemplum occurrit A. U. 543. in *A. Fulvio Flacco* [z]. Sulla etiam & Julius Caesar Comitiis Dictatores creati sunt; ille Interrege [a], hic Praetore [b] comitia habente. *Prodictator* [c] a Populo A. U. 536. creatus est *Q. Fabius Maximus Verrucossus*, ille, qui *Cunctator* est dictus. Primus de plebe Dictator fuit *C. Marcius Rutilus* A. U. 397. [d].

p. 145.

Potestas Dictatoria.

§. III. *Potestas Dictatorum* plane regia, imo regia potestate major fuit, unde αἱρετὴν τυραννίδα, quasi *eligibilem tyrannidem* dicas, eam vocat *Dion. Halic.* v. *c.* 73. quemadmodum etiam *Aesymnetarum* potestatem vocat *Aristoteles Polit.* III. *c.* 14. Et Appianus Alex. Civ. l. 1. n. 412. Dictatorem appellat τύραννον αὐτοκράτορα, *tyrannum potestate singulari.* Itaque pacis & belli, & uno verbo omnium rerum arbitrium penes eos erat [e]; de ca-

y *Liv.* XXVII. 5. VIII. 23. z *Id.* XXV. 5. [*Q. Fulvium* adpellat Liv. XXVII. 5.] a *Cic. Agrar.* III. 2. b *Caes. Bell. civ.* II. 21. c *Liv.* XXII. 8. d *Id.* VII. 17. e *Dion. Halic.* V. 74.

p. 146. capite & bonis civis Romani inconsulto Populo statuere poterant, idque sine provocatione [f] ad A. U. usque 304. quo *Horatius* & *Valerius* Consules legem tulerunt, quae vetabat ullum magistratum sine provocatione creari [g]; eaque lex A. U. 453. a *M. Valerio* Consule tertium lata est [h]. Dictatore creato omnes alii magistratus exceptis Tribunis plebis abdicabant [i]: ad quod singulare jus demonstrandum viginti quatuor lictoribus (quod nempe idem juris tenerent, quod duo Coss. [k]) [l] cum fascibus & securibus [m] etiam in Urbe, & ceteris Regum insignibus utebatur, unde eleganter *Dictatoris Imperium ingenio suo vehemens* vocatur apud Livium II. *c.* 30.

Sed tamen quibusdam terminis haec tanta potestas fuit circumscripta: & PRIMO quidem semestris tan- p. 147. tum erat, ne diuturnitate potentiae in

f *Liv.* II. 29. *Vid. etiam Dion. Hal.* VI. 58. g *Liv.* III. 54. *seqq. Fest. V. Optima lex; qui locus est notiss.* h *Liv.* X. 9. i *Polyb.* III. 87. *Plut. libro, qui Amatorius dicitur p. m.* 768. k *Cic. de LL.* III. 3. l *Plut. Fabio p. m.* 176. *A. & vid. Lips. Elect.* I. 23. m *Liv.* II. 18. *Dion. Hal.* V. 75. *&* X. 24.

in tyrannidem verteretur: itaque, ſi ſex menſium ſpatio negotium, ad quod Dictator creatus fuerat, perfectum non eſſet, tamen Dictaturam deponere cogebatur: quod enim bis terve ea prorogata ſit, ut in *Camillo* [n] & *Papirio Curſore* [o] Dictatoribus, in ſumma Reipublicae neceſſitate fuit factum: nam Sulla & Caeſar vi Dictaturam perpetuam invadentes Reipublicae leges palam ſpreverunt, execrando omnibus, quotquot in libera Republica naſci contigit, exemplo. Imo ſtatim ſublata cauſſa, ob quam creati erant, ſaepe ſe abdicarunt [p]. SECUNDO, nihil pecuniae publicae impendere poterant, niſi Senatus aut Populi juſſu. TERTIO, non licebat iis cum imperio extra Italiam ire; quod ſemel tantum libera Republica, ſed ſumma neceſſitate urgente, violatum eſt in *Atilio Calatino* [q]. QUARTO, equum adſcendere Dictatori, niſi ad bellum ituro, vetitum fuit; quod tamen Fabio Maximo honoris cauſſa p. 148.

 con-

n *Liv.* VI. I. *Plut. Camill. p. m.* 144. o *Vid. Pigh. ad A. U.* 429. p *Liv.* III. 29. & IV. 29. q *Liv. Epit.* 19.

concessum est [r]: itaque ad Populum ferre solebat, ut equum adscendere liceret [s]. Atque his rebus effectum est, ut per totos trecentos & plures annos nemo hac tanta potestate abusus sit [t]; donec L. Cornelius Sulla A. U. 672. per centum & viginti annos intermissam Dictaturam arripuit, eamque immaniter exercuit, occisis ultra quadraginta civium millibus, multisque rebus inique, & superbissime gestis. Is tamen Dictaturam (quam *perpetuam Reipublicae constituendae caussa*, ut ferebatur quidem, nactus erat) deposuit: at, qui in multis ejus exemplum, licet non tanta crudelitate, secutus est Julius Caesar, ad mortem suam usque eam retinuit [v]. Itaque eo caeso, lege *Antonii* Consulis in perpetuum Dictatura e Republica est sublata [x]; & Augustus, cui ea postea fuit oblata, Dictatoris appellationem sprevit [y].

De magistro Equitum.

§. IV. Dictatori aderat *Magister Equitum* (Ἱππάρχης [z]) eodem fere modo,

r *Plut. ejus vita p. m.* 175. s *Liv.* XXIII. 14. t *Dion. Halic.* V. 77. v *Suet. Jul.* 77. x *Cic. Philipp.* I. 1. y *Suet. Aug.* 52. z *Dion. Halic.* V. 75.

do, quo olim Regi Tribunum Celerum adsuisse diximus: & hic ita dicebatur, quod, sicuti Dictator universo Populo, sic ille proprie *Equitibus* duntaxat praeesset [a]. Dicebatur autem ab ipso Dictatore e consularibus fere, vel praetoriis viris: nisi quod aliquando a Senatu, vel etiam a Populo datum legimus [b]. *Munus* Magistri Equitum erat Dictatorem omnibus modis, qua re, quo consilio, juvare, eique obedientem esse. *Insignia* Magistri Equitum eadem fere fuerunt, quae Praetoris; lictores nempe sex cum fascibus, praetexta, &c. Unus tantum libera Republica Dictator sine Magistro Equitum fuit *N. Fabius Buteo* Senatui legendo * A. U. 537. eodemque tempore, quod nunquam alias factum, etiam alter Dictator in Rep. fuit rei gerundae caussa *M. Junius Pera:* [c] & postea idem sibi sumsit Julius Caesar A. U. 705. [d]. [Plura qui desiderat, *Jensium* nostrum consulat in Ferculo Litter. &

p. 149.]

 Ab-

a *Vid. Liv.* III. 27. b *Vid. Abram. ad Cic. Phil.* II. 29. *Liv.* VII. 12. 24. 28. c *Liv.* XXIII. 22. d *Vid. Fastos.* * [A. 536. Vide insuper quae notavimus ad pag. 21.]

Abbatem *Couture* in Historia Critica Dictatorum; dummodo ea in lucem prodierit.]

CAPUT NONUM.

De Censoribus.

p. 150. *De origine Censorum.* §. I. *Censores* a quibusdam inter Magistratus Ordinarios recensentur; sed, cum non perpetuo in Republica fuerint, juxta nostram Ordinariorum magistratuum descriptionem [a], Extraordinariis eos potius adnumerabimus. De Censu praecedente jam sectione, quod satis est, diximus, qui primo a Regibus, postea a Consulibus [b], qui iis successerunt, vel a Dictatoribus actus est [c]. At cum Consules propter negotiorum & libellorum frequentiam vacare censui agendo non amplius possent, ideoque aliquot annis jam census fuisset intermissus A. U. 310. utilius visum est, peculiares huic rei magistratus creare, qui a *censendo Censores* sunt dicti.

a *Vid. supr. hujus Sect.* c. 1. §. 2. b *Liv.* III. 3. & 22. *Dion. Hal.* VI. *f.* IX. 36. *Liv.* IV. 8. c *Dion. Halic.* V. 75.

dicti. *Censere* autem primo quidem significat *arbitrari* [d], qua notione sumitur, cum Senatores in Senatu *censere* dicuntur: secundo, significat ἀποτιμᾶν, sive *censum pro conditione subditorum imponere* [e], ut cum regio aliqua *censeri* dicitur: tertio etiam excellentiam quandam notat; ut apud *Valer. Max.* v. *c.* 3. *ex.* 3. *extr. Aristides, quo totius Graeciae justitia censetur.* Seneca epist. 76. eleganter: *Id in quoque optimum est, cui nascitur, quo censetur.* Media autem notio huic rei, quam agimus, convenit. Creati semper sunt bini Censores, & initio quidem in quinquennium; at A. U. 319. lege Aemilia cautum est *f*, ut singulis quidem quinquenniis Censores crearentur; sed ita, ut potestas tamen eorum annua tantum & semestris esset; quod nempe grave esset, iisdem per tot annos magna parte vitae obnoxios vivere. Creabantur fere ex spectatissimis Consularibus, utique post secundum bellum Punicum; & primo quidem tantum ex patriciis: verum

p 151]

d *Vid. Plaut. Rud. A.* IV. *S.* VIII. 5. *seq.*
e *Cic.* II. *in Verr.* 56. f *Liv.* IV. 24. & IX. 33.

verum A. U. 402. primus de plebe Censor est creatus C. Marcius Rutilus, idem qui primus de plebe Dictator fuerat: & paulo post lex lata est, ut semper alter Censor de plebe crearetur: imo post A. U. 622. aliquando ambo Censores de plebe creati sunt [g].

p. 152.

Munera Censorum.

§. II. *Munera Censorum* ad duo capita praecipua referri possunt, ad *aestimationem* nempe *facultatum*, & ad *aestimationem morum* [h]. Ad primum caput spectat *Census civitatis*, quem peragebant Censores in campo Martio sellis curulibus insidentes; ubi per praeconem singulas tribus, & ex iis ordine singulos cives citari jubebant [i]. Hi ad Censores accedentes rerum suarum gestarum rationem iis reddere debebant [k]; tum qua classe, quave centuria censerentur indicare, ut & aetatem suam, uxorem, liberos, familiam & facultates [l]: qui incensus mansisset, vel fraude in bonis suis indicandis vel aestimandis [m] usus fuisset,

g *Vid. Liv. epit.* 59. h *Vid. Cic. de LL.* III. 3. i *Vid. elegantem locum Varr. de LL.* V. 9. k *Vid. Gell.* IV. 20. l *Dion. Halic.* IV. 15. m *Senec. epist.* 95.

set, virgis caesus sub hasta vendebatur, bonaque ejus publicabantur quasi ejus, qui se ipsum libertate indignum judicasset [n]. Cives in coloniis & municipiis a Censoribus earum civitatum censebantur [o], & qui in provinciis erant a Praesidibus earum, ex formula tamen a Censoribus urbanis data [p]; quorum etiam omnium ratio ad Censores Urbanos referri debebat; ita ut Senatus uno quasi intuitu totius Imperii opes & statum pernoscere posset: nam haec omnia in tabulas referebantur; quae Gr. σανίδες dicebantur [q]. Praeterea pro ratione opum cives in classes & centurias distribuebant; Tribus novas, cum opus esset, veteribus addebant [r]; vectigalia omnia [s] locabant: (quique ea redimebant honesti erant ordinis, & plerumque ex equitibus) locare autem ea, nisi Romae, non licebat: his vectigalibus etiam per provincias leges dabant [t], quae *leges*, vel *tabulae Cen-*

p. 153.

n *Dionys. Ibid. Liv.* I. 44. *Vid. omn. Cic. pro Caec.* 34. o *Liv.* XXIX. 15. p *Id. Ibid. Cic. Verr.* IV. 53. q *Theoph. Instit. I.* V. §. I. r *Liv.* X. 9. *&* *Epit.* 19. s *Cic. Agrar.* I. 3. *& Famil.* II. 13. t *Cic. Verr.* III. 6.

Censoriae vocantur [v]: eaeque diligen-
p. 154. tissime, quasi sacra quaedam paterna, posteris relinquebantur [x]: locabant etiam equos Circensibus praebendos [y] & cibaria anseribus in Capitolio [z]. Opera publica facienda, vel reficienda *redemptoribus* [a] & mancipibus locabant: *redemptores* enim dicuntur, qui certa quadam pecuniae summa accepta opus aliquod faciendum suscipiunt, Belgice *aannemers*, vel *ondernemers* dicimus; ut, ex. gr., apud *Plinium H. N.* xxxv. 3. *redemptor tutelae Capitolii* est, *die aangenomen heeft het Capitool t' onderhouden*; & ita etiam accipe *redempturam* ap. Liv. xxiii. & l. 5. §. 2. ff. de Instit. act. *ergolabi* autem vocantur in *l. un. Cod. de monop.* & labente Latinitate *susceptores* dicti sunt [b], quod cum Belgica nostra voce convenit. Tum locatorum praeterito lustro sarta tecta exigebant [c]; sacrificiorum denique publicorum pretia curabant.

Se-

v *Id. Agrar.* 1. 2. x *Dion. Halic.* 1. 74. y *Liv.* xxiv. 18. z *Cic. pro Rosc. Amer.* 20. *Plin. H. N. X.* 22. a *Vid. Fest.* v. *Redemtores. Hor. Od.* iii. 1. 34. & ii. 11. 72. b *Justin.* viii. 3. *Vid. Salmas. de modo usur.* 5. c *Liv.* xxix. 37.

Secundum muneris Censorii caput p. 155 fuit *Aestimatio morum*: & hinc *Censores* etiam hodie vulgo dicimus, *qui aliorum moribus reprehendendis intenti sunt*. Animadversio autem Censorum non proprie delicta publica spectabat [d], (nam illa legibus & judiciis vindicanda servabantur) sed domestica & minora; ut si quis, exempli gratia, in praelio vel alia occasione belli [e], se minus fortiter gessisset [f]; agrum minus diligenter coluisset [g]; coelebs sine causa mansisset [h]; aes alienum sine necessitate contraxisset, &c. [i] tum de nulla re diligentius, quam de jurejurando judicabant [k]. Et haec animadversio plerumque nihil fere praeter ruborem afferebat, ita ut non haberetur pro re judicata [l]: imo notati judices esse poterant [m]; &, quia in *nomine* tantum, hoc est, *dignitate* versabatur, *ignominia* proprio nomine est dicta [n]: quae nota tamen a sequentibus

d *Vid. Val. Max.* II. 9. e *Val. Max.* II. 9. *ex.* 7. f *Liv.* XXIV. 18. g *Gell.* IV. 12. *Plin. H. N.* XVIII. 3. h *Val. Max.* II. 9. *ex.* I. *Fest.* v. *Uxorium.* i *Vid. Val. Max. loc. cit.* k *Cic. Offic.* III. 31. l *Cic. pro Cluentio* 42. m *Ib. sq.* n *Id. de Rep.* IV. *ap. Non.* I.

p. 156. bus Censoribus rursus tolli poterat [o]; ac notati iterum ad honores admitti; quin C. Geta, cum A. U. 639. Senatu motus esset, sequente lustro ipse Censor factus est [p]. Notae autem Censorum praecipuae fuerunt quatuor. PRIMA erat, cum Senatorem aliquem *Senatu moverent*; hoc est, *in recitatione catalogi Senatorii silentio praeterirent* [q]; qua re se talem pro Senatore non amplius habere innuebant. SECUNDA nota erat, cum Equiti alicui *equum publicum adimerent* [r]; si quis scilicet improbis moribus esset, vel equum suum publicum male pastum habuisset, quae culpa proprie *impolitiae*, sive *incuriae* dicebatur [s]. TERTIO, quandoque civem aliquem *tribu movebant*, id est, *ex honesta in minus honestam*, sive *ex Rustica tribu in Urbanam transferebant* [t]; omnibus enim tribubus neminem movere poterant [v], quia scilicet nemini poterant jus suffragii adimere. QUARTA denique & gravissima nota erat, cum aliquem inter

o *Id. pro Cluent.* 43. p *Cic. ibid.* 42. *Val. Max.* II. IX. 9. q *Liv.* XXXIV. 44. r *Ovid. Trist.* II. 89. s *Gell.* IV. 12. t *Plin. H. N.* XVIII. 3. v *Liv.* XLV. 15. x *Bud. comm. ling. Gr. η. m.* 208

ter *aerarios*, (ἀπεψηφισμένους [x] vocant Graeci) sive in *Coeritum tabulas* referrent [y], hoc est, in *ultimam classem*; in qua incolae oppidi *Coere* (qui ob conservatorum bello Gallico sacrorum meritum olim civitate sine suffragio donati fuerant [z]) censebantur [a]; hisque aliquando etiam tributum pendendum augebatur [b]. Notas has infligere poterant Censores etiam ex unius delatione, vel etiam ex propria sua scientia [c]; nam erant ἀνυπεύθυνοι, sive *reddendis rationibus non obnoxii* [d]: iisque notis causa adscribebatur [e], quae proprie dicebatur *elogium* vel *subscriptio censoria* [f]. Et hoc etiam fiebat in Senatu motis: quod quidam negant: sed disertissimis verbis affirmat Livius L. XXXIX. c. 42. Alter Censor alterum in notis infligendis prohibere poterat [g]; & etiam se invicem poterant notare [h].

p. 157.

L Ad

x [V. Budaei Commentar. L. Gr.] y *Gell.* IV. 20. *Ascon. ad Cic. Divin. in Verr.* 3. *Horat. Epist.* I. VI. 62. z *Liv.* V. 40. a *Gell.* XVI. 3. b *Liv.* IV. 24. c *Vid. Ascon. ad Or. in Pis.* 4. d *Dion. Hal. in excerpt. in or. Fabricii ad Pyrrhum.* e *Liv.* XXXIX. 42. f *Cic. pro Cluent.* 43. g *Liv.* XL. 51. XLII. 10. XLV. 15. h *Val. Max.* II. 9. *ex.* 6.

p. 158. Ad hanc partem muneris Censorii etiam spectavit potestas ferendi *leges sumptuarias*, (quales fuerunt *Fannia*, *Licinia* aliaeque [i]) ceterasque ad disciplinam & mores publicos pertinentes. Nisi potius illas leges aliis magistratibus ad Populum ferendas dederint [k].

Ritus quidam Censorii.

§. III. Pecularia huic Magistratui fuerunt, quod eundem bis Censorem creare non liceret [l]; quia iterata eorum potestas Populo oneri futura videbatur: quam legem tulit *C. Marcius Rutilus* A. U. 488. cum ipse secundum Censor esset creatus; unde *Censorini* cognomen meruit [m]. Altero quoque Censorum mortuo alium ei sufficere non licebat [n]; sed alter etiam se abdicare debebat: imo mors Censoris ominosa erat, quia sacrosancti habebantur. Tum, secus ac alii magistratus, statim ac creati essent, magistratum inibant [o]. Antequam munus suum auspicarentur Censores, jurabant, [p] se nihil gratiae vel odio datu-

ros

i *Gell.* II. 24. k *Vid. Plin. H. N.* XXXV. 17. l *Vid. Val. Max.* IV. I. *ex.* 3. m *Vid. Plut. Coriol. ipso init.* n *Liv.* V. 31. IX. 34. o *Liv.* XL. 45. p *Zonaras* II.

ros; sed omnia sincero animo acturos. p. 159. Exitu Censurae in leges jurabant; & inde in aerarium *escendentes* (ita saepe apud Livium legitur pro *ascendentes*, ut *effligo* dicunt pro *affligo*; & inde *efflictim* q) ibi nomina eorum, quos *aerarios* relinquebant, dabant r. Denique omnibus rite peractis, alter Censorum, cui id sorte obvenerat s, in Campo Martio plerumque *lustrum condebat* t; vota pro salute publica concipiebat v, *sue*, *ove* & *tauro* circum concionem primum ductis sacrum faciebat; quod *Suovetaurilia*, vel *Solitaurilia* x dicebatur, quemadmodum in praecedentibus jam docuimus y.

Dignitas Censorum maxima fuit z, & non vi quidem, sed honore, supra ipsos Consules; quorum etiam omnia insignia habebant, praeter lictores: itaque a Cicerone merito vocatur Censura, *Magistra pudoris & modestiae* a, & a *Plutarcho*, Κορυφή τις τιμῆς ἁπάσης, καὶ τρόπον τινὰ τῆς πολιτείας ἁπάσης

q *Plaut. Amph.* I. III. 19. *Marc. II.* III. 107. *&c.* r *Liv.* XXIX. 37. s *Id.* XXXVIII. 36. t *Id.* X. 9. v *Val. Max.* IV. I. 10. x *Fest. ea* v. y *Sect. praec. cap.* VII. §. 3. z *Vid. Liv.* IV. 8. a *In Pison.* 4.

p. 160. ἐπιτελέωσις [b], hoc est, *Fastigium quasi omnis honoris* est hic Magistratus, *&* *quodammodo omnium in Republica actionum consummatio*: & alibi [c]. Ἀρχὴ πασῶν ἱερωτάτη. Sed Censurae vim primus imminuit P. Clodius [d] Tribunus plebis lege lata A. U. 695. ne quis Senator nota censoria affici posset, nisi legitime accusatus & damnatus esset, cum ipse, ut videtur, omni vita turpissimus eam suo merito timeret: verum ea lex A. U. 702. a *Metello Scipione* est abrogata [e]. Diu intermissam Censuram Augustus revocavit semel Censoribus ex privatis creatis *L. Munacio Planco*, *P. Aemilio Lepido* [f]; & ter ipse *Magistri morum* nomine praeditus censum agens [g]: sed jam Julius Caesar praefecturam morum gesserat [h]. Vespasianus item Imperator cum *Titio* filio [i] A. U. 827. censuram gesserunt, & lustrum condiderunt [k]. *Domitianus* * vero Censoris

b *In Cat. Maj. p. m.* 345. c *P. Aemil. p. m.* 275. d *Vid. Cic. de Harusp. resp.* 27. e *Dio* XL. f *Id.* LIV. g *Suet. Jul.* 76. h *Suet. Aug.* 27. i *Plin.* VII. 49. k *Censorin. de die nat. Grut. p.* MLXXV. 8. *Wheler. itiner.* III. *p.* 220. *ed. Amst.* 1689. * [Eum Martialis *Censor maxime* adpellat VI. 4.]

ris perpetui nomen sibi arrogavit [l]. p. 161.
Sub sequentibus vero Principibus Censura sensim in desuetudinem abiit, nisi quod sub *Decio Valerianum*, qui mox Imperator fuit, Censuram gessisse legimus [m]. [Plura de Censoribus dabit T. I. Histor. Acad. Litter. Paris. p. 75. sqq.]

l *Inscript. ap. Grut. p.* DLXXIV. *n.* 5. 6. 7.
m *Trebell. Pollio in Valer.* I. *seq.*

CAPUT DECIMUM.

De Interrege.

Interreges (Graece [a] μεσοβασιλεῖς) primum post mortem Romuli instituti sunt [b]. Cum enim ordines inter se dissentirent, & inter Romanos ac Sabinos de regno contentio orta esset, placuit, ut penes unum ex Senatoribus insignia & munus Regium per quinque dies esset (minus recte, puto, dicit Plutarchus *Numa p.m.* 61. horis 12. potestatem interregiam fuisse inclusam: & in voce κυρίνῳ locus corru-

 ptus

a *Dion. Hal. saepe, qui tamen* IX. 69. *eos vocat* ἀντιβασιλέας, b *Liv.* I. 17.

p. 162. ptus est); atque is, eo tempore finito, alteri, quem nominare vellet [c], ea traderet; is post alteros quinque dies tertio, atque ita deinceps donec Rex creatus esset [d]; quae forma regiminis tum temporis per integrum annum obtinuit. Libera vero Republica ad interregnum deveniebatur, cum nec Consules, nec Dictator in Republica essent [e]; quod eveniebat, vel per repentinam eorum mortem; vel, si Tribuni plebis intercessione sua Comitia diremissent [f]; vel ob similes caussas. Creabantur vel *prodebantur* (nam & hic proprium illud verbum erat [g]) praecipue ad Comitia magistratuum habenda, quae tamen a primo Interrege haberi non solebant [h]; & munus eorum porro idem quod Consulum fuit. Hic solus Magistratus [i], ut jam diximus, nunquam cum plebe est communicatus; & post tempora Caesaris creari desiit.

c *Dion. Halic.* v. 72. d *Id.* II. 57. VII. 21. e *Liv.* III. 53. f *Vid. eund.* VI. 35. g *Cic. pro domo* 14. *Liv.* III. 40. VI. 41. h *Ascon. ad Cic. pro Mil.* 5. i *Cic. pro domo* 14.

C A-

CAPUT UNDECIMUM.

De Praefectis Urbi, Praetorio, & Annonae.

§. I. P*raefectus Urbi* diversis temporibus diversi generis fuit: & initio quidem Reipublicae, cum Reges, & mox Consules frequentibus bellis avocarentur, ne Urbs sine magistratu esset [a], aliquem sibi substituebant, qui omnia regia, vel consularia munia obiret (vel, ut dicit Tacitus *loc. cit.* qui *jus redderet, ac subitis mederetur*) & Praefectus Urbi diceretur, qualem primus instituit Romulus *Dentrem Romulium* [b]. Hic itaque Senatum habere & consulere, ac cum Populo agere poterat; adeoque Comitia centuriata habere [c]; quanquam ad Comitia magistratuum habenda Dictator potius, si opus esset, crearetur.

p. 163. *De Praefectis Urbi.*

§. II. Creato vero Praetore, cum penes ipsum summa potestas absentibus Consulibus esset, Praefectus Urbis duntaxat (nam extraordinarium plane est quod Caesar sex vel octo

De Praefecto Urbi Latinarum caussa. p. 164.

a *Tacit. Annal.* VI. 11. b *Id. d. l.* c *Liv.* I. 59.

Praefectos Urbi instituit in Hispaniam proficiscens [d]) creari coepit ad usurpationem vetustae religionis *Latinarum feriarum* [e] caussa, quae a Tarquinio Superbo ultimo Romanorum Rege institutae per quatuor dies [f] a Consulibus, priusquam ad bellum proficisci possent, in monte Albano celebrabantur in honorem *Jovis Latialis*, simul cum magistratibus quadraginta septem Latii populorum (inter quos, post Romanos, praecipui erant Latini, *Hernici* & *Volsci* [g]): & hac re Tarquinius Romam Latii * metropolim agnosci fecit, cum a Magistratibus Romanis hae feriae indicerentur: & Romani Sacris, quae ibi fierent, praeessent. Quo tempore a mutuis injuriis diligenter abstineri debebat; unde ἀνοχαὶ, sive *induciae* vocantur [h]. Creabatur autem fere adolescens, qui senatoria aetate nondum esset, & tamen in rebus subitis Senatum habere poterat [i]: cum Populo vero agere non po-

d *Dio* XLIII. *p.* 149. *ed. R. Steph.* 1548. e [Tacit. ib. &] *l.* 2. §. 33. *ff. de Orig. Jur.* (saepe omittitur: *feriarum*, ut Suet. Jul. 79. & al.) f *Plut. Camill. in f.* g *Dion. Halic.* IV. 49. * [Id jam Servius perpulerat, Liv. I. 45.] h *Dionys. l. d.* i *Gell.* XIV. 8.

poterat, quod feriae eo tempore essent. Sed hae feriae procedente tempore valde neglectae sunt [k].

p. 165.

De Praefecto Urbi ab Augusto instituto.

§. III. Augustus Imperator ex consilio *Maecenatis* alium Praefectum Urbi instituit [l], cujus potestas ordinaria, continua & per plures saepe annos prorogata fuit, cujus rei exemplum est in Pisone apud Tacitum *Annal.* VI. *c.* II. ubi egregie de hac praefectura loquitur: valebatque ejus potestas intra Urbem, & centesimum ab Urbe lapidem *l.* 1. §. 4. *ff. de off. Praef. Urb.*: quam Praefecturam ipse Maecenas [m] primus gessit. *Munus* [n] ejus erat jus dicere (unde Praetoris insignibus usus esse videtur [o]) praesertim inter dominos & servos, libertos & patronos; de criminibus tutorum & curatorum cognoscere; nummulariorum fraudes coërcere, & omnino quietem publicam procurare. Tum etiam quaedam, quae aedilicii muneris fuerant, usurpabat; ut curam carnis venalis [p], & disciplinam spe-

k *Vid. Cic. pro Planc.* 9. l *Suet. Aug.* 37. m *Horat. Od.* III. VIII. 17. & XXIX. 25. n *l.* 1. *ff. de Off. Praef. Urb.* o *Vid. Spanhem. de P. & U. N. Diss.* X. 118. p *V. Panciroll. not. Imp. Occ.* 4.

p. 166. spectaculorum q. Habebat etiam potestatem relegandi, deportandique in insulam r, quam Imperator designavisset. Creabatur hic Praefectus plerumque ex iis, qui jam alios honores omnes cum laude gesserant; & quasi vicarius Principis erat: unde in *Novell.* LXIII. §. 2. constituitur, ut *Urbicaria praefectura omnibus aliis praesideat dignitatibus*; & parem cum *Praefecto Praetorio* dignitatem obtinebat s. Unde eum *amicum* suum vocant Imperatores apud *Ulpianum l.* 4. *ff. de off. praef. vig.* Praefecto Urbi etiam additus fuit *Vicarius*, qui eo absente vel mandante jurisdictionem exerceret t.

De Praefectis Praetorio.

§. IV. Praefectis Urbi subjungamus jam *Praefectos Praetorio* (qui Magistris Equitum successisse dicuntur v) quos Augustus primum ex equestri ordine binos creavit eo consilio, ut sibi invicem obstarent x, si quid novi alter moliretur. Tiberius vero unum

q *d. l.* 1. §. 11. *seq.* r *l.* 2. §. 1. *ff. de poen. l.* 6. §. 1. *de interd. & releg.* s *l.* 1. *Cod. de Praef. Praet.* 12: 4. t *Cassiod. Varior.* IX. 15. *Vid. Clar. Noodt de jurisd.* II. 1. v *l. un. ff. de off. praef. praet.* x *Dio* LII, *p.* 325. & LV. *p.* 377. *ed. reg.* 1548.

unum fecit *Aelium Sejanum*; qui vim p. 167. Praefecturae modicam antea intendit [y], dispersas per Urbem cohortes praetorias in una castra conducendo: sed alii rursus Augusti duos Praefectos Praetorio creaverunt [z]. Initio autem institutionis suae Praefecti Praetorio res bellicas tantum curabant; erantque proprie magistratus Caesaris, quemadmodum Praetor Populi: sed primum M. Antoninus coepit secum Praefectos habere, quorum auctoritate & periculo jura dictabat [a]: & tandem *Commodus* Imperator, ut ipse deliciis vacaret, *Perenni* Praefecto Praetorio omnes curas commisit; eoque interfecto, quia nimia potestas videbatur, duos constituit [b], at postea tamen rursus in ea re variatum est. Itaque demum judicia & appellationes ad Praefectum Praetorio sunt delatae [c]: & ab eorum sententiis appellatio (salva supplicatione) interdicta fuit [d].

Post-

y *Tac. Ann.* IV. 2. z *Suet. Cai.* 56. *Tacit. Ann.* XII. 52. XIV. 51. a *Capitol. M. Anton.* 11. b *Herodian.* 1. 9. c *Vid. l.* 32. §. 4. *Cod. de appellat.* d *l. un.* §. 1. *ff. de off. praef. praet. vid. Panciroll. ad notit. dign. Imp. Occ.* 3.

p. 168. Postea Constantinus immensa Praefectorum potestate divisa pro duobus quatuor constituit: unumque *Orienti*, alterum *Illyrico*, tertium Italiae & Africae, quartum denique Galliis, Hispaniis & *Britanniae* praefecit [e]: sed militum curam iis ademit, eamque ad *Magistros militum* transtulit [f]. Verum etiam ita magnam semper auctoritatem retinuerunt: edicta enim perpetuo observanda promulgabant; nisi a Principe revocata fuissent [g]: provinciarum, quibus praerant, Praesidibus imperabant [h]: judices delinquentes puniebant, aut inhabiles removebant [i]: tributum a Principe indictum per provincias describebant [k]: omnia denique vectigalia, portoria, salinae, annonae, ac classes ad species illas transvehendas erant sub eorum dispositione. Praeterea etiam a Praesidibus provinciarum ad Praefectum Praetorio appellabatur [l].

Olim

e *Zosim.* II. *p.* 109. *edit. Oxon.* 1679. f *Vales. ad Amm. Marc.* XIV. *p.* 48. *ex eodem Zosim.* g *l.* 2. *Cod. de off. Praef. praet. Or. & Illyr.* h *l. un. Cod. de P. P. Afric.* i *l.* 3. 4. *Cod. de off. P. P. Or. & Ill.* k *l.* 13. *Cod. de ann. & trib.* 10. 16. l *d. l.* 32. *Cod. de appell.*

Olim Praefecti Praetorio (plerumque quidem, non semper [m]) erant ex Equitibus [n]: sed *Alexander Severus* senatoriam dignitatem iis addidit, ne, qui Senator non esset, Senatores judicaret.

p. 169.

Habebat autem Praefectus Praetorio sub se *Vicarios* [o], sub quibus rursus tota erat *Dioecesis*. *Dioecesis* autem multas *Metropoles* sub se continet: *Metropolis* multas *civitates*. Haec autem ita breviter subjungere visum est; licet, nec Praefecti Praetorio, nec eorum Vicarii proprie ad scopum nostrum pertineant; cum de iis maxime agere statuerimus, quae libera Rep. obtinuerunt.

De Praefecto annonae.

§. V. *Praefectus annonae* olim inter magistratus urbanos extraordinarios fuit; nempe non nisi arctissima annona creatus [p]. Et ita etiam Pompejus M. hunc magistratum gessit [q]. Augustus ordinarium *Curatorem frumenti Populo dividundi* instituit [r]: quae dignitas etiam magna esse debuit; quod *Varus* eam in solatium ablatae Praefecturae Praetorio acceperit [s].

C A-

m *Tacit. Hist.* IV. 68. n *Capitol. Comm. & M. Anton.* o *Vid. Scalig. epist.* 184. p *Vid. Liv.* IV. 12. 13. q *Cic. pro domo c.* 5. r *Suet.* 37. s *Tacit. Hist.* IV. 68.

CAPUT DUODECIMUM.

De Decem-viris legibus scribendis Consulari potestate.

p. 170. Initio Reipublicae paucae admodum leges Romae fuerunt: sed Regum arbitrio lites judicabantur; & quod illi justum judicassent, pro lege erat [a]. Deinde cum paucae illae leges solis patriciis essent notae, Consules plerumque libidinem & licentiam pro legibus habebant. Hoc cum plebs diutius ferre nec vellet, nec posset, A. U. 291. *C. Terentius Arsa* Tribunus plebis legem promulgavit, *ut Quinque-viri scribendis de imperio Consulari legibus crearentur; utique quod Populus in se jus dedisset eo Consules uterentur, neve ipsi licentiam ac libidinem suam pro lege haberent* [b]. Sed assiduis inter patres & plebem contentionibus in A. U. 299. res est protracta; quo tandem anno ex Senatusconsulto legati in Graeciam missi sunt, qui

a *Dion. Hal.* IV. 24. X. 1. *Tacit. Ann.* III. 26. *Pomp. l.* 2. §. 1. *ff. de Or. Jur.* b *Liv.* III. 9.

p. 171.

qui Atheniensium leges a *Dracone* & *Solone*, aliarumque gentium ab aliis legumlatoribus latas describerent [c]. Iis A. U. 302. reversis, cum omnes alii magistratus abdicassent, *Decemviri* Consulari potestate ad leges perscribendas ex patriciis creati sunt [d]; qui primo quidem summa aequitate jus Populo dixerunt, singuli decimo quoque die imperii insignia habentes. Tum etiam decem legum tabulas Centuriatis Comitiis pertulerunt aequissimas [e], ita ut universo Populo summo opere placerent. Sed cum etiam duas tabulas reliquis adjici placuisset, in annum sequentem iterum Decemviri creati sunt: verum hi de libertate opprimenda, & imperio sibi retinendo conjurationem inierunt; & cum multa tyrannice admodum & impotenter gessissent, abdicare tandem sunt coacti [f], & in carcere, vel fuga perierunt. Leges tamen, quas tulerunt, ut erant aequissimae, ita quoque sanctissimae semper sunt habitae. Et hae sunt celebres illae Duode-

c *Ibid.* 31. *Vid.* §. 10. *Instit. de I. N. G. & C.*
d *Liv.* III. 33. e *Ibid.* 34. f *Ibid.* 54.

p. 172. decim g tabulae, *juris publici privatique per Orbem Romanum norma ac fundamentum* *: easque ad tempora Ciceronis usque nobilior juventus memoriae mandabat h, post quae tempora jus Praetorium introduci coepit.

g *Auson. grypho tern.* 61. h *Cic. de LL.* II. 23. * [De his legg. omn. consule Tacit. Annal. III. 27.]

CAPUT DECIMUMTERTIUM.

De Tribunis militum Consulari potestate, & quibusdam aliis.

De Tribunis militum consulari potestate.

§. I. Cum Tribuni plebis ingenti molimine communicandum esse cum plebe Consulatum urgerent, & Patres viderent se contentione pares amplius non futuros, nec tamen ipsum Consulatum cum plebe communicatum vellent, ut specie saltem aliqua super plebejos eminerent, A. U. 309. Senatusconsulto; & decreto Populi sancitum a est, ut pro Consulibus Tribuni militum tres ex patriciis, tres ex plebejis crearentur, qui Consulari potestate Rempublicam gererent

a *Vid. Liv.* IV. 6.

rerent [b]; eoque anno finito rursus ex Senatusconsulto plebs rogaretur, p. 173. *Consulesne an Tribunos mallent?* quique magis placuissent, fierent. Tribuni autem Militum Consulari potestate sunt dicti, quia inter homines plebejos maxime eminebant illi, qui tribuni in castris fuissent. At primo illo anno tres duntaxat ex patriciis creati sunt; iique paulo post, quod vitio creati esse dicerentur, abdicarunt subjectis ipsis Consulibus [c]. Sequentibus annis Consules iterum, vel Tribuni militum creati sunt prout vel plebs, vel patres contentionibus praevaluissent: & hoc obtinuit usque ad A. U. 387. quo primus de plebe Consul factus est ille, quem jam diximus, L. Sextius Sextinus Lateranus [d]. Creati sunt primum tres, inde quatuor, demum sex: octo vero nunquam; licet id jam olim creditum sit. Vid. Cl. *Perizon. anim. Hist. c. 2. p.* 45. etiam *Rupert. ad Pompon. de O. J. L. II. c.* 11: ex nomine autem ipso apparet, eorum munus & insignia eadem quae Consulum fuisse.

M §. II.

b *Dion. Halic.* XI. 60. c *Liv. ibid.* 7.
d *Liv.* VI. 42. *Tabb. Capitol.*

De quibusdam aliis Magistratibus.

§. II. *Trium-viros*, vel *Tres-viros Reipublicae constituendae* (qui post trucidatum in Senatu Julium Caesarem * fuerunt *M. Aemilius Lepidus*, M. Antonius, & *C. Julius Caesar Octavianus*, qui postea *Augustus* est dictus) quidam etiam magistratibus extraordinariis accensent; sed verius est, eorum meram tyrannidem [e], non magistratum fuisse.

p. 174.

Fuerunt alii quoque Magistratus Extraordinarii *Minores*; ut *Quinque-viri Mensarii* [f], qui curarent, ut aes alienum dissolveretur; *Quinque-viri muris, turribusque reficiendis* [g]; *Duum-viri navales* [h]; *Trium-viri aedibus sacris reficiendis* [i], &c. Sed de iis idem dicendum, quod de similibus Ordinariis diximus, scilicet nomine ipso munus eorum satis indicari. Hi autem omnes magistratus, licet minores, ex honoratissimis fere capiebantur, ut de Duum-viris navalibus videmus apud

* [Nam & hic cum Pompejo & M. Crasso societatem ac triumviratum inierat. V. Suet. Caes. 19. Liv. Epit. cv. Flor. iv. 2. 12. quo respicit etiam Lucan. I. 84. F. R.] e *Suet. Aug.* 27. [Flor. iv. 7. 5. Liv. Epit. cxx.] f *Liv.* vii. 21. g *Id.* xxv. 7. h *Id.* ix. 30. i *Id.* xxv. 7.

apud Livium XL. *c.* 42. & de Triumviris coloniae deducendae *Ibid. c.* 29. & 43. Atque ita *Pompejus M.* & *Piso* colonos *Capuam* deduxerunt [k]; & antea *Lutacius Mutinam* [l]. Sub Imperatoribus etiam fuerunt *Curatores Kalendarii*, qui foenus Principibus debitum exigebant [m].

p. 175.

k *Cic. post red. in Sen.* 11. l *Polyb.* III. 40. m *Vid. om. Cl. Noodt de foen.* II. 1.

CAPUT DECIMUM-QUARTUM.

De Magistratibus Provincialibus, sive de Proconsulibus, Propraetoribus, eorumque Legatis.

De nomine, & diversis Proconsulum generibus.

§. I. *Provincia* (Gr. ἐπαρχία [a]) est regio, quam *Populus Romanus provicit* [b] vel *procul vicit* [c]; & quia talis *provinciae* regendae munus quotannis alicui imponebatur, hinc vox ea pro omni *munere*, sive *officio* sumi coepit; [d] ut *consularis provincia* dicitur obtigisse Verri, cum quaestor

 esset

a *D. Lucas Act.* XXIII. 34. XXV. 1. b *Fest.* c *Isid.* XIV. 5. d *Ter. Pherm.* I. *Sc.* II. 22. & *ibi Donat.*

esset Consulis *Carbonis* [e]. Hi vero magistratus *Proconsules* & *Propraetores* sunt dicti, quibus aderant *Quaestores* & *Legati*.

Italiae autem proprie dictae hic honos est datus, ut nunquam pars ejus in provinciae formam redacta fuerit. p. 176. Et hic obiter notandum, septem *foederati Belgii civitates* non recte Latine *provincias* dici, quae vox potius terris in *Brabantia* & *Flandria*, tum in aliis orbis partibus Ordinum nostrorum imperio parentibus conveniat. Disputatur autem an aliquis dicendus sit *Proconsul* unica voce, an vero *Proconsule* [f]; sed ea res magni momenti non est, & utrumque apud probos auctores inveniri puto [g]. Ante bellum Punicum secundum Imperio Proconsulari raro opus erat, quia scilicet Magistratus Urbani omnibus fere negotiis sufficiebant; at postea aucto Imperio provinciae extra ordinem mandari coeperunt, quod quatuor potissimum modis factum est. *Primo*, aliquando privatis Imperium Pro-con-

e *Cic.* 1. *in Verr.* 13. f *Vid. Man. ad Cic. Fam.* 1. 1. *qui* τὸ Proconsul *probat.* g *Et ita Pigh. ad A. U.* 275.

consulare mandabatur; quod primum contigit *K. Fabio*, & *Sp. Furio* A. U. 275. & ita postea *P. Cornelio Scipioni* [h], qui A. U. 542. nullo dum magistratu gesto, vigesimum quartum aetatis annum agens in Hispaniam cum Imperio est missus [i]. Et huc etiam referendi sunt, qui sequentibus temporibus post aliquot annos, quam Consulatum gesserant, in provincias mittebantur; & qui ex Praetura imperium Proconsulare acceperunt, ut M. Marcellus A. U. 538. [k] & A. U. 562. *L. Aemilius* [l].

p. 177.

Secundo, alicui quandoque ultra annuum tempus provincia prorogabatur; quod primum factum est A. U. 427. in *Q. Publilio Philone* [m].

§. II. Sed *tertio*, usitatius *Proconsules* dicebantur, qui post gestum in Urbe Consulatum in provincias mittebantur; de quibus exactius jam est dicendum.

De tertio & maxime usitato Procoss. genere.

A. U. 631. *C. Sempronius Gracchus* legem tulit, cum Tribunus plebis esset, (vide omnino *Manut. ad Cic. Fa-*

h *Dion. Halic.* IX. 16. i *Liv.* XXVI. 18. k *Liv.* XXIII. 30. l *Plut. ejus vita p. m.* 256. [Liv. XXXVII. 2. pr.] m *Id.* VIII. 26.

Famil. 1. *n.* 7. & *Pighii annales ad hunc annum*) quae etiam deinceps observata fuit, ut Senatus (nam ad eum omnino haec cura spectavit, licet tribuni plebis saepe se ei negocio immiscerent [n]) ante Comitia duas provincias consulares, & sex praetorias futuris magistratibus decerneret, quas designati inter se sortirentur, vel *compararent*. Sed tamen hae provinciae certae non erant; verum pro re nata, & arbitrio Senatus [o] eadem provincia aliquando Consularis, aliquando Praetoria fuit [p]. Etiam labente jam Republica aliquando contra leges plures provinciae uni sunt datae, & aliis (Pompejo, Caesari [q], ex. gr.) per plures annos Imperium est prorogatum. Post hanc legem Semproniam itaque Comitiis ad constituendos Proconsules nihil opus erat; sed sub finem annui in Urbe magistratus Consules, vel Praetores legem ad Populum curiatis Comitiis ferebant de Imperio militari obtinendo [r], sine qua lege

p. 178.

n *Vid. Cic. Or. de prov. consular.* 1. o *Vid. Senatus auctoritatem apud Coelium ad Cic. epist.* 8. & *omn. Manut. ad Coel.* p *Ibid.* 7. *Id. de prov. cons.* 7. q *Suet. Jul.* 25. r *Liv.* v. 52.

lege bellum administrare non poterant [s]. Distinguendum enim hic est inter *Imperium* & *Potestatem* : nam *Potestatem* habere dicitur, *quicunque a Populo negocio alicui praefectus est* ; *Imperium* vero is tantum, *cui a Populo* * *nominatim belli gerendi potestas data est*. Imperium autem mandari solebat Dictatori, Consuli, Praetori; & aliquando, ut hic videmus, privatis: Proconsules enim proprie Magistratus non erant [t], sed tantum *cum potestate*, &, si lex accessisset, *cum imperio* esse dicebantur: ideoque nec auspicia habebant ; nec triumphus facile ipsis decernebatur; praesertim si ex privatis in provincias ivissent [v] : quod tamen perpetuum non fuisse, ex *Pompejo Magno* patet, qui eques Romanus iterum triumphavit [x].

P. 179.

Postquam provinciae ita Praesidibus suis obvenissent, vel potius ante, quam eas sortiti essent, ne ita locus odio vel gratiae daretur [y], Senatusconsulto

s *Vid. supr. Sect.* 1. *c.* 6. §. 2. * [Fest. *cum imperio.* &c.] t *Aperte Liv.* XXVIII. 38. *Vid. omn. Spanh. de P. & U. N. Diss. X. p.* 175. v *Val. Max.* II. 8. 5. x *Cic. pro L. Manil.* 21. y *Vid. exem. apud Liv.* XXXIII. 43.

to *ornabantur* [z], hoc eſt, *earum latitudo*, *magnitudo exercitus*, *ſtipendium*, *viaticum*, *comitatus*, ſive *cohors* [a] (in qua erant Legati, Tribuni, Praefecti, centuriones, miniſtri, Contubernales [b]) *decernebantur*: *ornare* enim ſaepe nihil aliud eſt, quam *inſtruere* [c]. Contubernales autem proprie dicebantur adoleſcentes primarii, qui cum Praeſidibus ibant, ut ſub eorum quaſi oculis militiae aliorumque munerum rudimenta diſcerent [d]. In ea cohorte praeterea erant *amici Imperatoris*, iique varii gradus, ita ut vel *primae*, vel *ſecundae*, vel *tertiae admiſſionis* dicerentur [e], quos Galli hodie dicerent *du grand & du petit coucher*, *ou lever*; qui ſcilicet ita familiares ſunt Praeſidi, vel Principi ſuo, ut ipſi cubitum eunti, vel lecto exſurgenti, adſint: olim etiam *Comites* ſunt dicti [f]. Poſt haec Proconſul ſacris in Capitolio rite peractis *Paludatus* (hoc eſt, *paludamento*, quae veſtis

p. 180.

z *Cic. Agrar.* II. 13. a *Tacit. Ann.* VI. 9. *& ibi Lipſ.* b *Vid. Suet. Jul.* 2. c *Cic. in Verr.* IV. 20. *& ſaepe alibi.* d *Cic. pro Cael.* 30. *Id. pro Planc.* 11. *Tacit. Agric.* 7. e *Senec. de benef.* VI. 33. *Suet. Veſp.* 14. f *l.* 4. *ff. de off. aſſeſ. l.* 16. *de Off. Praeſ.*

ſtis erat imperatoria *g*, *indutus*) in provincias proficiſcebatur *h*, lictoribus cum faſcibus, & ſecuribus adſumtis, & amicis aliquanto ſpatio extra Urbem eos deducentibus *i*.

p. 181.

Proconſulum in provincia munus.

§. III. In provinciis hi magiſtratus, ut jam vidimus, habebant *Imperium* & *Poteſtatem*; illud militiam, haec jurisdictionem & cognitionem ſpectabat: hanc autem ut exercerent plerumque paulo poſt, quam in provinciam venerant, conventum provincialium in civitatem aliquam indicebant *k*; vel ipſi provinciae civitates juri dicundo obibant *l*, idque *forum agere* proprie dicebatur *m*. Jus porro dicebant (honeſtioribus quibusdam provincialibus in judicium adſcitis *n*) ex legibus, quas Imperator, quum primum regionem illam in provinciae formam redegiſſet, ex decem plerumque legatorum *o* ſententia ei impoſuerat; vel ex iis, quae poſtea de ea

g *Juven.* VI. 400. *Cic. Verr.* V. 13. h *Diarium vetus ap. Pigh. ad A. U.* 585. i *Vid. Liv.* XLII. 49. *Cic. in Piſ.* 13. k *Cic. ad Famil.* III. 8. l *Suet. Jul.* 7. m *Cic. ib.* 6. *Cic. Att.* II. 16. 17. n *Cic.* II. *Verr.* 29. o *Liv.* XXXIII. 24. *Vid. Cic. Verr.* II. 50.

ea provincia in Urbe latae erant; vel denique ex suis *Edictis* p; quae, quia plerumque ex edicto Praetoris Urbani sumebantur, *Translaticia* dicebantur q, & saepius edictis urbicis erant similia r: licet tamen multa, quae olim singulari jure in Urbe recepta erant, ad provincias non porrigerentur s. Habebant praeterea curationem omnium rerum, quae ad provinciae administrationem spectabant: ubi etiam omnia ad imaginem administrationis urbanae fieri solebant t.

p. 182.

Reditus ex provincia.

§. IV. Finito annuo munere (annus autem ille putabatur a tempore, quo provinciam ingressi essent, non a tempore profectionis ex Urbe v) Proconsul successori, si advenerat, provinciam & exercitum tradebat; & intra triginta dies juxta legem *Corneliam* x provincia decedebat; postquam (quod lege *Julia* cautum erat y) rationes

p *Quorum exempla extant apud Cic. ad Att.* v. 21. q *l.* 9. §. 2. *ff. de off. proconf.* [ubi tamen hujus vocabuli nulla mentio. Sed vide Briss. Lex.] r *Vid. Menard. not. ad Cic. in Verr. Act.* 11. 43. s *Vid. Celeberr. Noodt Obs.* 11. 5. t *Cic. Famil.* x. 32. v *Id. ad Att.* v. 14. 15. 21. x *Cic. Famil.* 111. 6. y *Cic. Famil.* v. 20. *& not. ad* 11. 17.

tiones provinciae apud duas ejus civitates deposuisset: quod si successor ejus nondum advenisset, tamen decedebat, legato, vel quaestore suo [z] (quod frequentius erat, quia Quaestor erat magistratus P. R. [a]) cum potestate in provincia relicto. Cum Romam rediisset Proconsul, privatus Urbem ingrediebatur, nisi triumphum peteret; tum enim Urbem non intrabat, sed Senatui extra Urbem in aedem *Bellonae* (vel etiam aliquando aliam [b]) evocato res suas gestas exponebat: &, si triumphum impetrasset [c], donec eum egisset, Imperium, lege ea de re ad Populum lata, retinebat [d] & interea *ad Urbem esse* dicebatur [e]. Inde rationes provinciae gestae ad aerarium referebat; ut & *beneficiarios* [f], sive *eos*, *quos testimonio suo ob negotium aliquod in provincia bene gestum honoratos volebat*: & hoc intra tringinta dies post rationes relatas debebat fieri [g]. Si provinciam bene re-

p. 183.

z *Ibid.* II. 18. a *Ibid.* 15. 18. & *ad Att.* VI. 6. b *Liv.* XXXVIII. 44. c *Id.* XXXIX. 4. d *Cic. ad Att.* IV. 16. *Liv.* XLV. 35. e *Cic. ad Att.* VII. 16. *Phil.* III. 11. f *Cic. pro Archia* 5. & *Famil.* V. 20. g *Cic. l. prox. d.*

rexissent Proconsules, magnos honores a sociis consequebantur, statuas, (ad quas improbi Praetores etiam pecuniam exigebant [h]) fana [i], dies festos [k], &c. quemadmodum, exempli gratia, *Lucullea* festum in honorem *Luculli* apud *Cyzicenos* celebratum legimus [l], & *Marcellea* in honorem *Marcelli* Syracusis [m]: sin secus, judiciis repetundarum, peculatus, aliisque accusari poterant.

p. 184.

De Propraetoribus.

§. V. Omnia, quae de Proconsulibus dicta sunt, etiam de *Propraetoribus* dicta esse oportet intelligi; inter quos nulla fuit differentia, nisi quod illi duodecim, hi sex tantum lictoribus uterentur; tum quod Proconsulis exercitus, cohors, &c. fere ampliora essent: imo qui ex Praetura in provincias mittebantur, aliquando Proconsules dicti sunt [n]; & rursus Propraetores, qui ex Consulatu: quin Quaestores in provincia relicti Procon-

h *Cic.* II. *in Verr.* 57. i *Vid. Cic. ad Famil.* III. 7. *& omn. ad Attic.* V. 21. k *Ascon. ad Cic. in Verr.* II. 10. l *Plut. Lucull. p. m.* 506. m *Cic. in Verr.* II. 21. [De divinis procoss. honoribus agunt *Memor. Acad. Litt. Paris.* T. XI. p. 450.] n *Vid. Fr. Fabricium ad Cic. pro Ligar.* I. *Suet. Aug.* 3.

consules quandoque dicuntur [o]. Aliquando denique etiam Quaestor Propraetore in provinciam missus legitur, ut *Piso* apud *Sallustium Catilin. c.* 19. cui adde eund. in *Jugurth. c.* 111. *edit. Jos. Wasse*, & *Cato* in *Cyprum p*.

§. VI. *Quartum* Proconsulum genus ab Augusto Imperatore institutum est: is enim totum orbem Romanum in duas partes divisit, & provincias quidem validiores, & quae hosti patebant *q* magis, sibi retinuit; pacatiores vero Senatui Populoque tribuit; eo consilio, ut ita omnes legiones & omne Imperii robur penes se essent; licet specie Populum exercituum onere levandi. Prima haec divisio talis fere fuit [r]: *Senatoriae* & *Populares provinciae* erant *Africa*, *Numidia*, *Asia*, *& cum Epiro Graecia*, *Dalmatia*, *Macedonia*, *Sicilia*, *Creta*, *Cyrene*, *Bythynia cum Ponto finitima*, *Sardinia*, *atque Hispania Baetica*. *Imperatorias provincias* constituit hasce, *Hispaniae quod reliquum erat*, *ut Tarra-*

p. 185.

Ordinatio provinciarum ab Augusto instituta.

o *Vid. Manut. ad Cic. Famil.* 11. 17. p *Vell.* 11. 45. *ubi male Heins. & Cl. Burmann. legunt* Quaestorius. q *Vid. Suet. Aug.* 47. r *Dio* 53. *ad A. U.* 726.

raconensem & Lusitaniam, tum *omnem Galliam*, *Narbonensem* scilicet, *Lugdunensem*, *Aquitanicam* & *Celticam*, *cum iis populis, qui eorum coloni essent:* item *Coelesyriam*, *Phoeniciam*, *Ciliciam*, *Cyprum*, *Aegyptum*; quibus postea adhuc aliae accesserunt. Sed tamen saepe regionum istarum conditio mutata est, ita ut, quae antea p. 186. Senatoriae provinciae fuissent, deinde essent Imperatoriae; & rursus vice versa [s]. Ad provincias Senatorias regendas a Senatu sortito mittebantur, qui *Proconsules* dicti sunt [t], licet aliquando Praetorii tantum essent (vid. *Ez. Spanh. P. U. N. Diss.* XIII. *p.* 593. *sq.*) qui autem in Caesaris provincias mittebantur, *Legati consulares* [v]; vel simpliciter *Consulares*; item *Legati Caesaris pro Consule* [x], vel *pro Praetore* dicebantur: & aliquando etiam *Praesides* [y]; vel *Procuratores*; praesertim si ex privatis missi essent. His quidem, ut gladium & habitum militarem gererent, & militem capite plectere

s *Vid. omn. Lips. ad Tacit.* I. 76. t *Salmas. ad Suet. Aug.* 47. v *Strabo* III. *p.* 166. x *l.* 20. *ff. de offic. Praes.* y *l.* 1. *ff. eod.*

plectere possent [z], concessit Augustus; quae omnia Proconsulibus ademit [a]. Proconsules anno, Legatos suos quamdiu ipse jussisset, provinciis praeesse voluit: illis, ne dilectum militarem habere, vel pecuniam extraordinariam cogere possent, interdixit: (quanquam dilectus nec libera Republica, nisi speciali permissu iis concessus videatur [b]) tum constituit, ut successore misso statim provincia decederent. Vetuit quoque, ne quis ante quintum annum post gestum magistratum urbanum provinciam sortiretur. A Praesidibus etiam multum differebant *Procuratores Caesaris*, qui *Curatores* quoque, & *Rationales Caesaris* [c] dicebantur; & res fisci duntaxat curabant [d], & aliquando etiam Legatus & Procurator in eadem provincia, ille jurisdictionem, hic vectigalia curabat [e]. De Quaestoribus Provincialibus jam supra c. 8. hujus sectionis diximus. p. 187.

De Legatis.

§. VII. Proconsulibus & Proprae-to-

z *l. 6. §. 8. de off. Praes.* a *Dio* 53. b *Cic. ad Famil.* XV. 1. c *Lamprid. Al. Sev.* 45. d *Tac. Agric.* 15. e *Vid. Ampliss. Corn.* a *Bynkersh. Obs. Jur. Rom.* II. 20. *seqq.*

toribus aderant *Legati*, vel a Senatu dati [f], vel Senatus permissu ab ipsis Proconsulibus adsciti [g], qui tum *aliquem sibi legare* dicebantur [h]; vel denique lege extra ordinem constituti. Numerus eorum minimum erat ternarius [i]; qui pro dignitate Praesidis, p. 188. & magnitudine provinciae saepe augebatur [k]. *Munus* Legatorum erat, ut quasi vicarii quidam sui Praesidis essent, eumque omni ratione, qua opera, quo consilio juvarent: tum privatarum caussarum cognitionem mandata jurisdictione habebant [l], publicas vero quaestiones ipse Proconsul exercere debebat [m]: nec etiam Legati animadversionem habebant, nisi Proconsul a provincia abesset: unde fiduciariam tantum operam obtinere dicuntur [n]. Aliquando etiam Legati [o] sine Praeside provincias, pacatis scilicet, Populi Romani nomine obtine-

f *Cic. Vatin.* 15. g *Vid. Cic. ad Fam.* XIII. 55. & *Manut. Ib. ad* 1. 7. *Cic. in Verr.* 1. 17. h *ad Fam.* VI. 6. i *Vid. Sigon. de ant. jur. prov.* II. 2. k *Cic. Phil.* II. 13. l *Cic. pro Flacco.* 21. m *l.* 1. *pr. ff. de off. ej. cui mand. est jur.* n *Caes. de B. C.* II. 17. & III. 51. *Vid.* & *l.* 1. §. 1. *ff. de off. ejus cui mand.* o *d. l.* 1. §. 1.

nebant *p*. Munus hoc honoratum valde habebatur *q*; & saepe Consulares *r* & Praetorii eo functi leguntur: quin lictoribus quoque & fascibus legati, aliquando certe, utebantur *s*.

De legationibus liberis. p. 189.

§. VIII. Senatores, qui negotium aliquod privatum (unde tales Reip. caussa abesse non censentur *t*) in provinciis gerendum habebant, aliquando *liberam legationem* a Senatu impetrabant *v*, hoc est, *Legati nomine & insignibus ornabantur*; ut ita honoratiores apud exteras nationes essent *x*, & ut facilius negotia sua perficere possent; quemadmodum exemplum talis legationis, voti solvendi caussa susceptae, habemus apud Ciceronem *ad Att.* IV. *n.* 2. XV. 8. & 11. Sed cum multi facilitate Senatus hac in re abuterentur, atque ita sociis sumptui onerique essent, Cicero *y* in consulatu suo, cum rem plane tollere non posset, tempus minuit, & ex indefinito an-

p *Cic. de Prov. Cons.* 3. q *Cic. in Vatin.* 15. *qui locus visu dignus est.* r *Liv.* XXXVII. 10. s *Cic. Famil.* XII. 30. *Vid. & Liv.* XXIX. 9. & *Cic. Fam.* XII. 21. t *l.* 14. *ff. de legation.* v *Cic. ad Famil.* XI. 1. & XII. 21. x *Val. Max.* V. 3. *ex.* 3. y *Ipse de LL.* III. 8.

annuum fecit: quod tamen poſtea ex lege Julia rurſus quinquennale factum fuiſſe videtur [z].

z *Cic. Attic.* XV. 11.

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

De Miniſtris Magiſtratuum.

p. 190. *De Scribis.*

§. I. Inter *Miniſtros Magiſtratuum* primo loco erant *Scribae*, qui ſingulis magiſtratibus apparebant, ut rationes publicas in tabulas referrent, & leges actaque omnia perſcriberent; quique id muneris exercebant, *ſcriptum facere* dicebantur [a]. Denominabantur autem Scribae a magiſtratibus, quibus apparebant [b], ita ut *Quaeſtorii*, *Aedilicii*, (*ſcriba librarius Aedilium Curulium* eſt apud *Grut. p.* XCIV. n. 11.) *Praetorii*, & ſic porro dicerentur: erantque in decurias diviſi: unde *decuriam emere* dicit Cicero *in Verr. L.* III. *c.* 79. pro *emere munus ſcribae*. *Munus* eorum non nimis

a *Liv.* IX. 46. *Piſo ap. Gell.* VI. 9. b *Vid. Sigon. de antiq. jur. Civ. Rom.* II. 9.

nimis honorificum erat; sed tamen ingenui plerumque eo fungebantur, rarius libertini: * imo *honestus eorum* ordo ibidem Ciceroni dicitur: vid. eund. *de leg. L.* III. *c. ult.* & adeo demum se extulerant, ut *Cato* in Quaestura eorum audaciam reprimere coactus fuerit [c]: sed certum tamen est, eorum munus apud Graecos multo honorificentius, quam apud Romanos fuisse [d].

p. 191.

De Accensis.

§. II. *Accensi* [*stads-boden of deurwaarders*] dicti sunt ab *acciendo*: hi Populum ad concionem, & jus poscentes in judicium ad Praetorem *accibant*; silentium indicebant; Consuli eo mense, quo fasces non habebat, praeibant [e]; erantque fere ex libertis.

De Praeconibus.

§. III. *Praecones* etiam in decurias divisi erant: eorum vero usus erat multiplex; scilicet primo *in sacris*, ut silen-

* [Eos a servili comitatu distinguit Livius XXXVIII. 51. a. f. Sed quod servos publicos aliquando scribarum munia obiisse ait Pignorius p. 61. dubito an satis evincat l. 3. Cod. de serv. Reip. manum. Belgice dixeris eos *stads-schryvers*, *boek-houders*; at barbara voce *klerken* audiunt.] c *Plut. Cat. Min. p. m.* 766. d *Nepos Eumene* 1. e *V. Liv.* III. 33.

silentium indicerent, & verbis male ominatis parcere juberent *f*, unde apud Graecos ἱεροκήρυκες sunt dicti *g*, quasi *sacros praecones* dicas; eoque alludit *D. Paulus* 1 *Tim.* II. 7. 2 *Tim.* I. 1. Secundo, interveniebant praecones in *auctionibus* [h], ut bona venalia proclamarent, & pretia oblata renunciarent: qui autem in auctionibus publicis emebant, *Sectores* dicebantur [i]; imo ipsa *auctio sectio* appellatur apud Cic. *Phil.* II. c. 26. 29. &c. Tertio, in concionibus, ut *audientiam facerent* [k]. Quarto, in *Comitiis* [l], ut Populum ad suffragia citarent, & Magistratus designatos renunciarent. Quinto, in *legibus ferendis*, ut eas subjiciente scriba Populo recitarent. Sexto, in judiciis, ut reos, accusatores, testes citarent, instrumenta praelegerent. Septimo denique, in *Senatu*, ut literas ad eum missas, aliaque

p. 192.

f *V. infra Sect.* IV. *c.* 3. §. 6. g *Homer. Iliad.* IX. 170. [κήρυκας tantum invenio: neque enim alteram vocem reciperet versus.] *Athen.* IV. *p.* 149. h *Plaut. Men.* V. 9. 93. [de formulis *subhastare*, *subjicere* hastae V. Brisson. VI.] i *Flor.* II. 6. [48.] *&* *Cic. pro S. Rosc.* 29. 33. 36. *&c.* k *Plaut. in. Prol. Poen.* II. l *Cic. in Verr.* V. 15.

aliaque recitarent. Eorum autem ars admodum erat lucrosa [m], erantque plerumque liberi *. His affines fuerunt *Coactores*, qui rerum in auctionibus venditarum pretia exigebant [n]. Sed fuerunt etiam *coactores* publicanorum ministri, qui pecunias publicas cogebant [o].

§. IV. *Lictorum* origo a Romulo fuit; exemplum rei ab Etruscis. Dicti sunt, juxta [p] plerosque, a *ligando* [h]; & magistratibus majoribus, exceptis Censoribus, apparebant; primo, *praeeundo* cum fascibus virgarum (unde Gr. ῥαβδοῦχος) & securibus, de qua re jam satis dictum est; secundo, *submovendo* [r] obvios, (τῷ ἀναστέλλειν [s]) ut locum Magistratibus facerent, formula sequente: *si vobis videtur, discedite Quirites*; unde Tribunorum

De lictoribus.

p. 193.

m *Martial.* v. *n.* 57. vi. 8. *Juven.* vii. 6.
* [Immo ex antiqua lege ap. Brisson. de Formulis p. 142. *cives Romani* esse debebant, quod etiam claret ex Martiale, ll. cc.]
n *Cic. pro Cluent.* 64. *Horat. Serm.* i. vi. 86. o *Vid. Graev. ad Cic. pro Rab. Post.* 11. *Inscript. ap. Grut. p.* dcxxxvi. *n.* 5. 6. dcxxvii. *n.* 1. p *Vid. Plut. Romulo p. m.* 34. q *Non.* i. *p.* 80. *edit. Plant.* 1565. r *Liv.* viii. 33. *Horat. Od* ii. 16. s *Dion. Hal.* x. 59.

norum plebis accensus id facere non poterat, quia illi non omnium, sed plebis tantum magistratus erant [t]; tertio, *animadvertendo*, ut debitus honos iis redderetur [v]. Damnatos etiam jubente magistratu hac vel simili formula, *I lictor, adde virgas reo, & in eum lege age* [x], virgis caedebant, & securi percutiebant [y]; erantque fere ex ima plebe, sed tamen libera & saepe liberti illius, cui apparebant [z]. Itaque diversi erant Lictores a servis publicis, de quibus extat Senatusconsultum apud *Frontinum de aquaeductibus L.* II. *n.* 1658. *in Thesauro Graeviano. Tom.* IV. [Adde Pignor. & T. Popmam *de servis publicis.* APPARITORES autem eorum similes fuisse credo, quos nostri majores *waardgelders* dixere: quique hodie Amstelodami ac Lugduni *stoepen*, & Rotterodami *hellebardiirs* vocantur, & magistratibus a custodia corporis sunt.]

p. 194.

De Viatoribus.

§. V. *Viatores*, qui proprie Aedilium & Tribunorum plebis erant ministri, ita sunt dicti, quia frequens eorum

t *Liv.* II. 56. v *Id.* XXIV. 44. x *Id.* XXVI. 16. y *Id.* II. 5. *Nonius l. prox. d.* [adde Liv. I. 26. II. 5. & VIII. 7.] z *Vid. Cic. l.* I. *in Verr.* 26.

eorum ab Urbe in agros *via* erat [a], cum proceres illi prisci, quos arcessebant, plerumque ruri degerent [b]; agriculturae enim studiosissimi erant Romani veteres [c].

§. VI. *Carnifex* fuit, qui servos, vel infimae sortis homines gravioribus poenis damnatos supplicio afficiebat: servi enim & liberti diverso ab ingenuis supplicio afficiebantur [d]. Erat autem tanto contemptui, ut extra Urbem habitare cogeretur [e]: quod etiam apud Graecos obtinuit [f]; imo apud *Rhodios* urbem nunquam ingrediebatur [g] Carnifex.

De Carnifice.

a *Columell. Praef.* 1. *Fest. hac V.* [Inscriptio quaedam ap. Gruter. p. 256. habet: *Viatores qui Caesarib. & Cos. & Pr. apparent.*] b *Cic. de Senect.* 16. c *Vid. Juven.* XI. 86. *Sen. de provid.* 3. [Cives Romani erant, ut jubebat lex vetus ap. Brisson. de Formul. II.] d *Tacit. Ann.* III. 50. & XV. 60. e *Vid. Plaut. Pseud.* I. III. 98. *Cic. pro Rabir. perd. reo* 5. f *Pollux. Onom.* IX. I. *f.* g *V. Meurs. Rhodo* I. 21. [& Falster. Amoenit. Philol. T. I. p. 195.]

SECTIO TERTIA.

De Judiciis.

CAPUT PRIMUM.

De Judiciis.

p. 195. *Judicia* sunt vel *Privata*, vel *Publica*: *Privata judicia sunt controversiarum de rebus privatis legitimae discussiones, cognitiones & definitiones.* Eorum porro ratio haec erat.

De Citatione. §. I. Si domi inter amicos lis componi non potuisset, (quod tamen plerumque tentabatur [a]) die postulationum petitor * adversarium *in jus vocabat*, hoc est, *rogabat*, *ut se ad Praetorem sequeretur.* Si sequi nollet, ex legibus XII. Tabularum obtorto collo eum in judicium rapere poterat [b]; si antea praesentem aliquem *antestatus*

a *Vid. Cic. pro Quint.* 5. & 11. & *ibi not. Id. pro Caec.* 2. * [qui ambo olim rei sunt dicti. V. *Synonyma* nostra.] b *Plaut. Poen.* III. v. 45.

ſtatus eſſet [c], hoc eſt, *teſtem advocaſſet* [d]; quod fiebat tacta ejus *auricula* [e], quia p. 196. *ima auris* memoriae ſedes habebatur [f]. Sed poſtea edicto Praetoris cautum fuit, ut, ſi quis in jus vocatus non iret, ſatisdaret fore, ut ſe in jure ſiſteret [g]. Si reus ſatis, vel cautum non dediſſet, poſt anteſtationem in jus ducebatur ad Praetorem poſtulationibus ſedentem; alioquin in carcerem, ubi ſervaretur in ſequentem poſtulationis diem in jure ſiſtendi cauſſa [h]. Quod ſi quis domi ſuae latitaret, extrahere quidem eum inde non licebat [i], quia ſua domus tutiſſimum cuique refugium atque receptaculum eſt; verum edicto Praetoris, quod ad aedes rei cum teſtatione affigebatur, *citatus* fuit; &, ſi tertiae citationi (fiebant citationes decem diebus inter ſingulas interpoſitis [k]) reus non paruiſſet, Praetoris decreto bona ejus

 poſſi-

c *Horat. Serm.* I. IX. 75. d *Plaut. Perſa* IV. IX. 50. *Curc.* V. III. 17. *Poen.* V. IV. 59. e *Horat. d. l.* 77. *Plaut. Curc.* V. II. 23. *ſeq.* f *Servius ad Virg. Ecl.* VI. 3. g *Tit. ff. ſi quis in jus voc. non. ier.* h *Plaut. Perſa* II. IV. 18. *Vid. Cl. Noodt obſerv.* II. 20. i *l.* 18. *&* 21. *ff. de in jus voc. Vid. Cic. pro Domo* 41. k *l.* 68 *ſqq. ff. de judiciis.*

possideri, proscribi & distrahi jubebantur [l]. Si reus in judicium venisset, actor *edebat actionem* [m], hoc est, *declarabat, qua actione uti, & qua ex caussa agere vellet*; nam saepe plures actiones in unam caussam concurrebant: ut, exempli gratia, in caussa furti aliquis poterat agere rei vindicatione, vel condictione furtiva, vel denique ad poenam dupli in furto nec manifesto, vel quadrupli in furto manifesto [n]: ei, qui domo sua prohibitus fuerat, actio injuriarum & alia de vi illata competebat: & sic in aliis. Tum actor a Praetore *actionem*, sive *judicium postulabat*, hoc est, *petebat, ut sibi in adversarium liceret intendere* [o]; reus vero *postulabat advocatum*. His impetratis actor certa formula *vades petebat*, fore, ut reus certo die (qui plerumque *perendinus* erat) se judicio sisteret; isque reum *vadari* dicebatur [p], reus contra dicebatur *vadimonium promittere* [q]: & si non adesset,

p. 197.

l *Vid. Sigon. de judic.* I. 18. m *l.* 1. *pr. ff. de edendo. Plaut. Persa.* IV. IX. 8. n §. 5. *Instit. de oblig. quae ex del. nasc.* o *l.* 1. §. 2. *ff. de postul. l.* 4. §. 8. *ff. de damn. inf.* p *Horat. Serm.* I. IX. 36. *Plaut. Curc.* I. III. 5. q *Gell.* VII. 1.

set, *Vadimonium deserere* [r]. Tertio inde die, nisi *transactum esset* [s], Praetor litigatores citari jubebat, quique non adfuisset (nisi *caussa* [t] *sontica* fuisset impeditus) caussa cadebat [v].

p. 198.

De intentione actionis.

§. II. Si uterque adesset, *actionem* suam actor *intendebat* certa *formula* conceptam; singulae enim actionum intentiones propriis suis formulis erant inclusae, a quibus nec latum unguem recedere licebat [x], nec vel uno nummo, exempli gratia, plus petere [y]; easque composuisse dicebatur *Cn. Flavius* scriba primum; mox Aedilis Curulis A. U. 449. [z] [a] sed eas formulas prudenter sustulit Imperator Constantinus *l.* 1. *Cod. de form. & imp. act. subl.* Concepta actionis intentione, actor *Judicium* sive *Judicem* in eam a Praetore postulabat: si *Judicem*, aut eum, qui proprie *Judex* dictus est, aut *Arbitrum*: si *Judicium*, aut *Recuperatores*,

r *Cic. pro Quint.* 14. 16. *&c.* s *Quid sit* transigere *vid. l.* 1. *ff. de transact.* t *ff. si quis caut. in jur. sist. toto tit.* v *Vid Suet. Cajo* 39. *Horat. Serm.* I. IX. 36. x *Suet. Claud.* 14. y *Plaut. Mostell.* III. I. 122. z *Liv.* IX. 46. *l.* 2. *ff. de O. I.* §. 7. a *Cic. ad Attic.* VI. I. *pro Mur.* 11. *& de Orat. Id.* I. 41.

p. 199. *res*, aut *Centumviros*. *Judex*, qui ex albo [b] Praetoris dabatur [c], cognovit omnis generis caussas, sed leviores; nec a formula judicii vel tantillum, ut dixi, ei licebat discedere [d]. [Judex inter partes *sedere* dicitur. Phaedr. I. fab. X. Gell. XIV. 2. p. 643. ubi V. Gronov.] *Arbiter* cognoscebat de iis caussis, quae *bonae fidei* [e] & *arbitrariae* dicuntur: & in arbitriis aliquando pecunia deponebatur, quae dicebatur *compromissum* [f]. Recuperatores dicti sunt, qui de rebus privatis *recipiendis*, reddendisque cognoscebant, & in controversiis de facto tantum dabantur, ut in injuriis [g], &c.

De Centumviris. §. III. De *Centumviris* paullo latius est dicendum. Hi fuerunt creati terni ex singulis tribubus, ita ut revera centum & quinque numero essent; qui in caussis gravioribus, & quae non facti, sed juris erant, (praecipue

b *Cujus meminit Sen. de benef.* III. 7. c *Gell.* XIII. 8. d *Sen. de Clem.* II. 3. *& epist.* 48. e §. 30. *seq. Institut. de action. vid. omn. Cic. pro Q. Rosc. Com.* 4. f *Vid. Cic. ibid. & in Verr.* II. 27. *Famil.* XII. 30. g *Gell.* XX. I. *Vid. Hotom. ad Cic. pro Caecin.* I.

cipue in haereditatis petitione, caussa inofficiosi testamenti [h], & similibus [i]) judicia faciebant. Haec autem p. 200. Centumviralia judicia nec privatis, nec publicis judiciis erant similia. Vid. Cl. Graev. Praef. ad T. 11. Ant. R. sed propriam quandam sibi formam habebant: ac praeterea Centumviri in tribunalibus sedebant [k], cum alii judices subselliis duntaxat uterentur [*]; nec ab iis appellari poterat [l], quia totius Populi hic consessus quodammodo consilium erat. Videntur creati Centumviri circa A. U. 513. quando primum triginta quinque tribuum numerus expletus est, & facit eo *l.* 2. §. 29. *ff. de Orig. Jur.* At post Augustum haec judicia magis frequentari coeperunt [m], & centum ac octoginta ordinario judices conscripti sunt, & in quatuor *Consilia*, sive *Tribunalia* divisi [n]. Hi Praetore denunciante a *De-*

h *l.* 13. *ff. de inoffic. testam.* [De Centumviralium caussarum profanatione &c. multa conqueritur Plin. II. Epist. 14.] i *Cic. de Orat.* I. 38. *omn.* k *Vid. l.* 76. *pr. ff. de legat.* 2. * [*Gell.* XIV. 2. ubi V. Gronov.] l *Vid. Siccama de jud. centumvir.* 1. 6. *Suet. Domit.* 1. m *Vid. Dial. de cl. Orat.* 38. n *Plin. Epist.* I. 18. IV. 24. VI. 33. *Quinctil.* XII. 1.

Decemviris stlitibus judicandis [o] cogebantur, qui inter minores magistratus, & in consilio Praetoris erant; ac etiam Centumviris quodammodo praeerant: erant autem quinque Senatores, & quinque Equites Romani [p]. Praesidebat huic judicio Praetor Urbanus medius, ut videtur, inter quatuor consilia; sed caussae leviores in duplici tantum consilio aliquando agebantur, ita ut uno tempore duae diversae caussae agi possent [q]. Conveniebant Centumviri in *Basilicis*, quae fuerunt aedificia splendida; ubi deposita erat *Hasta* [r], signum jurisdictionis: unde *hastae judicium* pro *centumvirali dicitur* [s]: *& hastam cogere* dicebantur Decemviri; quemadmodum *judicium cogere* dicuntur, *qui judicio praesunt* [t].

p. 201.

De forma judicii.

§. IV. Judex, ut Arbiter, a reo probari debebat, ac tum *judex convenire* dicebatur [v]: & judicio quoque Cen-

o *Lucan. ad Pison.* 41. p *Vid. Celeb. Noodt de Jurisd.* I. 12. q *Vid. omn. Plin. Epist.* II. 14. r *Vid. l.* 2. §. 29. *ff. de Or. Jur. Suet. Aug.* 36. *Martial.* VII. 62. s *Val. Max.* VII. 8. I. t *Val. Max.* IX. 12. 7. *Cl. Noodt de jurisd.* I. 12. v *Val. Max.* II. 8. 2. *Cic. pro Cluent.* 43.

Centumvirali uterque tam actor, quam reus subscribere [x] debebat, ut ita in illud consensisse eos appareret. Judex porro ille dabatur [y], qui nec legibus, nec natura, nec moribus, quominus Judex esset, prohiberetur: & in ea verba dabatur, quibus postulatus erat. Tum interponebantur *Satisdationes judicatum solvi*, & *rem ratam haberi*. Prior praestabatur a procuratore rei, absente reo [z], vel ab ipso reo, si praesens esset, in judicio, vel extra judicium, procuratorem suum confirmante [a]. Hujus satisdationis tres erant clausulae [b], nempe de *re judicata solvenda*; de *re defendenda*, hoc est, *judicio sisti*; & *de dolo malo*. Sed in propria persona conventus reus satisdatione non gravabatur [c]; at de exitu litis exspectando vel juratoriam cautionem, vel nudam promissionem, vel satisdationem pro qualitate personae suae dare compellebatur. *Rem ratam haberi*, satisdationem praestare debebat procurator

p. 202.

x *Plin. Epist.* v. 1. y *l.* 12. §. 2. *ff. de judic.* z §. 5. *Instit. de Satisd.* a §. 4. *Instit. eod.* b *l.* 6. *ff. judic. solvi.* c §. 2. *Instit. de Satisd.*

tor actoris [d], de cujus mandato aliqua ex parte dubitabatur [e]: vel, si mandatum exhibere non cogeretur, p. 203. quales erant personae conjunctae actori [f]. Hujusque rei ratio erat, ne judicia fierent elusoria, atque ita dominus de eadem re iterum experiri cogeretur. Tum etiam actor eum, unde petebatur, sponsione provocabat, *ni ita esset*: & pecunia, quae deponebatur, dicebatur *sacramentum* [g].

Deinde fiebat *litis Contestatio*; quae nihil aliud est, quam *rei controversae apud judicem ex utraque parte testato facta narratio* [h]: & judicium demum a lite contestata incipere dicitur; unde ante *judicium conceptum*, & ante *litem contestatam* idem valent [i]. Post litem contestatam uterque litigator denunciabat alteri in diem tertium, sive *perendinum* [k], unde *Comperendinatio* est dicta, quae eadem *Condictio* [l]. Eo die judicium fiebat; nisi judex

d §. 3. *Instit. h. t. Vid. Menard. argum in Or. Cic. pro Quint.* e *l.* 1. *Cod. de proc.* f *d.* §. 3. *Instit. h. t.* g *Vid. Vales. ad Liv.* III. 57. *Varro de L. L.* IV. 4. h *Vid. l. un. Cod. de litis contest.* i *Vid. Cl. Noodt de jurisd.* I. 15. k *Ascon. ad* I. *in Verr.* 9. l *Vid. Fest. hac. V.*

dex aut alter litigantium *morbo sontico* [m] impeditus abesset; tum enim *dies diffindebatur* [n]. Si alter litigatorum non venisset, neque morbum excusasset, Praetor in eum *Edictum peremptorium* [o] dabat; ad quod non post tria, sed post duo edicta ventum est [p]. Si uterque venisset, judex primo jurabat, se ex lege judicaturum; & mox uterque litigatorum ejus jussu *jusjurandum calumniae* [q] praestabat, hoc est, *jurabat, se non frustrandi, aut vexandi caussa litem suscipere* [r]: *calumniari* enim proprie est, quod Galli hodie dicunt, *chicaner* [s]. Actor etiam in quibusdam caussis *in litem jurabat* [t], hoc est, *juratus litem aestimabat* [v]; scilicet in judiciis bonae fidei, ubi res repetebatur [x], vel, si contumacia, aut dolus rei interve-

p. 204.

m *Qui quis sit, via. l. ult. §. 1. de aedil. ed. Gell.* xx. 1. *l. 60. ff. de re jud. l.* 113. *ff. de V. S.* n *l.* 2. §. 3. *ff. si quis caut. in jud. sist. Gell.* xiv. 2. *Vid. legem Numae ap. Fest. V. Reus.* o *l.* 68. *seq. ff. de judic.* p *Vid. Cl. Noodt Observ.* 1. 8. q *Cic. pro Mil.* 27. r *Vid. l.* 233. *ff. de V. S. & ibi Goedd.* s *Pollux. Onomast.* viii. 6. 55. t *Cic. pro Q. Rosc. Comic.* 1. *l.* 5. *ff. de in lit. jur.* v *l.* 8. *ff. eod.* x *l.* 3. §. 2. *ff. commod.*

nisset y. Judex, si unus esset, unum vel alterum amicum jurisperitum in consilium sibi adsumebat z. Tum *caussa perorabatur*, quod vel breviter fiebat, & *caussae conjectio* dicebatur a; vel pluribus & artificiosis verbis, quales sunt orationes Ciceronis *pro Quintio*, & pro *Roscio Comoedo*. Rabulae autem, qui caussas tantum *morabantur*, *Moratores* inde fuerunt dicti b. Denique testes audiebantur; & tabulae aliaque instrumenta producebantur.

p. 205.

De exitu judicii.

§. V. Post meridiem ante solem occasum ad *sententiam dicendam* ventum est, nisi judex caussam non intellexisset; tum enim jurabat sibi *non liquere*, atque ita judicatu illo solvebatur c: & hinc postea, ne temere judicarent, aliquando Imperatoris judicium efflagitabant d. Vel etiam *ampliabat* e judex *caussam*, hoc est, *diffe-*

y *l.* 8. *ff. de in lit. jur.* [De jurejurando qualicunque veterum lege Memor. Acad. Litter. Paris. T. II. p. 244. & T. V. p. 1. sqq.] z *Gell.* XII. 13. *Plaut. Merc.* IV. III. 34. a *Gell.* V. 10. *Vid. l.* 1. *ff. de R. J.* b *Vid. Ascon. & alios ad Divin. in Verr.* 15. c *Gell.* XIV. 2. d *Phaedr.* III. 10. e *Ascon. ad Verr.* I. 9.

differebat: (ἀναβάλλειν dicunt Graeci f) quod tamen publicis judiciis magis usitatum fuisse videtur. Pronunciabant autem plerumque judices *videri* g sibi rem aliquam ita *esse*, vel *non esse*, etiamsi certissime rem cognovissent h: alioquin alterum litigatorum condemnabant i, alterum absolvebant k. *Arbitri* vero primo arbitrium pronunciabant; deinde, ni reus arbitrio paruisset, eum condemnabant l; & quidem, si dolus rei intervenisse probaretur, in quantum actor jurejurando litem aestimasset m; licet etiam quandoque officio judicis jusjurandum taxatione refrenaretur n. Et in arbitriis quidem judex liberior fuit o, quam in judiciis, quae stricti juris erant; quia in arbitriis poterat rationem habere ejus, quod bona fi-

p. 206.

f *Lucas Actor.* XXIV. 21. & XXV. 17. g *l.* 27. §. 1. *ff. de liber. caus.* [Phaedr. I. fab. X. 9. ubi v. Rittersh. & Rigalt. adde Brisson. de form. Quod si *non liquere* sibi jurassent, judicatu illo solvebantur, V. Gell. XIV. 2. f. adde Phaedr. III. X. 41.] h *Cic. Academ.* IV. 47. i *Vid. ex. gr. l.* 1. §. 1. *quae sent. sine ap. resc.* k *Vid. Sigon. de judic.* I. 22. l *l.* 18. *pr. ff. de dolo malo.* m *l.* 68. *ff. de rei vind.* n *d. l.* 18. *pr. ff. de dolo malo.* o *Senec. de benef.* III. 7.

des exigebat [p]: licet tamen etiam arbitri Praetoris auctoritati essent subjecti [q]; isque eorum, ut aliorum judicum, sententiam & pronunciaret, & exequeretur. Cum autem semel judex, sive bene, sive male, sen- p. 207. tentiam dixisset, judex in ea caussa esse desinebat [r].

Peracto judicio, reo aliquando ex justis caussis dabatur *Restitutio in integrum* [s]; quae est *redintegrandae rei, vel caussae actio*: & proprii erroris veniae petitionem, vel adversarii circumventionis allegationem continet, cum *appellatio* iniquitatis sententiae querelam prodat [t].

Reus, nisi intra triginta dies, quam condemnatus fuerat, judicatum fecisset, vel appellasset, a Praetore *nexus creditori addicebatur* [v], ut eum in privatum carcerem conderet, donec pecunia, vel opera satisfecisset [x]. Actor contra *calumniae* judicio

p §. 30. *& seq. Instit. de act.* q *l.* 3. §. 1. *ff. de recept. qui arbitr.* r *l.* 55. *ff. de re jud.* s *l.* 1. *seq. ff. de in integr. rest.* t *l.* 17. *ff. de minor.* v *Ter. Phorm.* II. II. 20. *Cic. pro Flacc.* 20. *Gell.* XX. 1. *omn.* x *Quintil. Instit.* VII. 3. [Hi temporarii servi erant, & proprie *nexi* dicebantur: at durius a dominis

cio tenebatur; *Calumniatores* autem ſunt, *qui accepta pecunia litem falſo intendunt* [y]. In judiciis vero diviſionis tam reus, quam actor, de calumnia jurare debebat [z].

Judex denique, ſi ſciens [a] dolo malo injuſte judicaſſet, *litem ſuam faciebat*, hoc eſt, *veram litis aeſtimationem praeſtare cogebatur* [b]; de quo crimine aliquando etiam lege repetundarum quaeſitum fuit. Quod ſi pecuniam judex a litigantibus accepiſſe convinceretur ex lege XII. Tabularum, capitis damnabatur [c]. Et haec de judiciis Privatis: ſequuntur Publica.

p. 208.

minis habiti magnas ſaepe turbas dedere. Vide ex. gr. Liv. II. 23. Hoc tamen ligandi jus deſiit A. U. 429. teſte Livio VIII. 28.] y *Toto tit* π. *de calum.* z *l.* 44. §. 4. *ff. famil. erciſc.* a *l.* 15. *ff. de judic.* b *Pr. Inſtit. de obl. quae quaſi ex d.* π. *Rubrica. tit.* 13. *l.* 1. *ff.* c *Gell.* XX. 1.

CAPUT SECUNDUM.

De Judiciis Publicis.

§. I. Publica *judicia sunt, in quibus quaeritur de criminibus*; atque ita vocantur, quia in iis cuivis de *Populo* actio permittitur [a]. Ita igitur recte possunt definiri, quod sint *Decreta, quae de criminibus, Quaestore aliquo judicium exercente, judices ab eo dati fecerunt, prout leges de singulis criminibus latae jusserunt* [b]. Fu- p. 209. erunt haec *Judicia*, vel *Ordinaria*, vel *Extraordinaria*: *Illa*, quae a Praetoribus; *Haec*, quae a Quaestoribus (qui *Quaestores* parricidii [c] dicebantur & Duumviri [d]) a Populo extra ordinem constitutis exercebantur. Atque olim quidem omnia judicia publica erant *Extraordinaria*: verum circa A. U. 605. constitutae sunt *Quaestiones perpetuae*, (de quibus jam aliquid, cum de Praetoribus ageremus,

a §. 1. *Instit. h. t. Vid. Salmas. de modo usur. c.* 3. *p. m.* 107. b *Vid. Sigon. de judic.* 11. 1. c *l.* 2. §. 23. *ff. de Orig. Jur.* d *Cic. pro Rab. perd. r.* 4. *Liv.* 1. 26.

ageremus, diximus) hoc eſt, *certa crimina certis Praetoribus dijudicanda ſunt data; ita, ut novis legibus ad eam rem amplius opus non eſſet.* Poſt hoc tamen tempus multae etiam Quaeſtiones, vel ab ipſo Populo in Comitiis, (de quibus judiciis paulo poſt dicemus) vel a Quaeſtoribus extra ordinem creatis exercitae ſunt; & hoc vel ob atrocitatem, vel ob novitatem criminis: ut, exempli gratia, in cauſſa Milonis, qui Clodium occidiſſe dicebatur [e]; & in cauſſa ipſius Clodii *pollutorum ſacrorum* rei [f]. Et ſic A. U. 640. de inceſtu Veſtalium extra ordinem quaeſivit *L. Caſſius Longinus* [g]. Primae autem Quaeſtiones perpetuae fuerunt *Repetundarum*, *Peculatus*, *Ambitus*, & *Majeſtatis*.

p. 210.

De materia horum judiciorum.

§. II. *Repetundarum*, ſubintellige, *pecuniarum*; (Graeci dicunt, κρίνειν τινὰ κακώσεως ἐπαρχίας, *judicare aliquem repetundarum* [h]; & εὐθύνας ὄφλειν, *damnari repetundarum* [i]) *repetundarum*,

e *Vid. Orat. pro Milone.* f *Cic. ad Att.* 1. 12. *Plut. Cic. p. m.* 874. g *Aſcon. ad Cic. pro Mil.* 12. h *Plut. Caeſ. non longe ab init.* i *Aeſchin. ap. Bud. comm. L. Gr. n. m.* 42.

rum, inquam, judicium eſt [k], quo ſocii provinciales pecunias, ſibi a magiſtratibus provincialibus contra legem ereptas, *repetunt*; unde *ſocialis* haec *lex* a Cicerone in *Verrinis* [l] vocatur: & hoc judicio ex lege *Julia* etiam poterat agi adverſus eos, ad quos ea pecunia pervenerat [m]: licet videatur etiam exilii poena fuiſſe conſtituta repetundarum damnatis [n]; *Peculatus* judicium eſt, quo quis accuſatur p. 211. furti pecuniae, publicae, vel ſacrae [o]; itaque κλοπὴ τῶν δημοσίων dicitur Plutarcho aliisque. Peculatui affinis eſt quaeſtio *de pecuniis reſiduis*, ut nempe pecuniae publicae, quae reſiduae apud quemque eſſent, exigerentur [p]. *Ambitus* crimine tenetur, qui malis artibus honores a Populo impetrare conatus eſt [q]; itaque hoc judicium in Urbe ceſſavit, poſtquam ad curam Principis magiſtratuum creatio pertinuit,

k *l.* 1. 3. 4. *ff. ad L. Jul. repet. Poſſel. Calligr. p.* 44. l *Vid. Divinat.* 5. & 20. m *Cic. pro Rabir. Poſt.* 4. n *Vid. Cic. Verr.* IV. 10. *collato cum orat. pro Balbo* 11. *nam ex iis locis videmus*, C. Catonem Tarracone *exulaſſe.* o *l.* 1. & 4. *ff. ad l. Jul. pecul. Cic.* 1. *in Verr.* 4. p *Aſcon. ad Cic. Cornel.* 1. *p.* 965. *ed. Graev. Rubrica tit.* 13. XLVIII. *ff.* q *Vid. l. un. pr. ff. de L. Jul. amb.*

nuit, non ad Populi favorem. *Majestatis* crimen est (non ut vulgo hodie prave enunciant, *laesae Majestatis*; * & hoc crimen aliquando simpliciter *Majestas dicitur* [r]) quod adversus Populum Romanum, aut ejus securitatem committitur [s], ut exercitum e provincia educere; sua sponte bellum gerere; injussu Populi, aut Senatus in regnum accedere [t]; legiones sollicitare [v]. Sed hujus criminis praetextu secuti Principes plurimos innocuos sustulerunt, ita ut *Plinius Paneg. p. m.* 121. eleganter dicat, *Majestatis singulare & unicum crimen fuisse* (sub Domitiano scilicet) *illorum, qui crimine vacarent. Majestas* autem, ut id obiter addam, quemadmodum ea vox hodie sumitur, vel potius quemadmodum sumi oporteret, nihil aliud est, quam *dignitas ex Imperio & honore*: nec tale quid, quale hodie sibi

p. 212.

 fingunt

* [Tamen Tac. Ann. III. 24. dixit: *nam culpam . . . gravi nomine* laesarum religionum *ac* violatae majestatis *adpellando.*]
r *Cic. ad Famil.* III. 11. s *l.* 1. §. 2. *ff. ad L. Jul. Majest. Cic. Verr.* I. 5. t *Cic. in Pis.* 21. v *Id pro Cluent.* 35. [Insigne exemplum in Pisone v. ap. Tacit. II. 79. sqq.]

fingunt omnipotentiae Principum patroni [x]. Hoc crimen sub Imperatoribus *impietatis crimen* dictum fuit [y]: δίκη τῆς ἀσεβείας [z]. His quaestionibus postea Sulla Dictator adjecit quaestiones de *Sicariis* & *Veneficis*, (quibus qui teneantur videri potest in titulo Pandectarum ad eam legem) & *de Falso*. *Falsi* crimen committit, qui testamentum, vel aliud instrumentum falsum fecerit, vel monetam adulterinam sit fabricatus [a]: unde haec lex etiam *testamentaria* & *nummaria* dicitur a Cicerone *in Verrem L.* 1. *c.* 42. §. 7. *Instit. de publ. jud.* Mox etiam aliae quaestiones accesserunt, ut quae fiebant *ex lege Pompeja de parricidis*: (quorum poena erat [b], ut cum simia, cane, serpente, & gallo gallinaceo culleo insuti, & virgis sanguineis verberati in mare demergerentur [c]: quod si mare longius abesset, secundum D. Hadriani constitutionem ad bestias dabantur,

p. 213.

x *Vid. elegantiss. Radb. Herm. Schelium de jure Imperii p. m.* 46. y *Tac. Ann.* VI. 47. z *Xiphilin.* 66. a *Vid. tit. π. ad l. Corn. de fals. l.* 8. *&* 9. *eod.* b *l.* 9. *ff. h. t.* c *Juven.* VIII. 213. *Suet. Ner.* 45.

dabantur, vel vivi exurebantur d) *ex legibus Juliis de vi publica*, vel *privata: vis publica* est, quae principaliter rei jurique publico e contraria est; *vis privata*, quae rei jurique privato f. Et sic aliae praeterea quaestiones, ut *de adulteriis*, *de perjuriis*, &c. fuerunt.

De Ordine judicii publici.

§. III. *Ordo Judicii Publici* hic erat: Qui aliquem accusare volebat, eum in jus vocabat eo modo, quem in Privatis Judiciis diximus: & hoc saepe juvenes nobilissimi faciebant, qui ex virorum illustrium accusatione gloriam sibi aucupabantur g; vel, ut loquitur Cicero *pro Coelio c.* 7. *adolescentiam suam commendare volebant* h. Inde accusator a Praetore postulabat, ut sibi ejus *nomen deferre* liceret: (quod itaque ab ipsa accusatione distinguendum est i) sed hoc nec mulieribus k, nec pupillis l, (nisi

p. 214.

d *l.* 9. *ff. ad L. Pomp. de parr. Vid. Cl. Noodt. probab.* I. II. e *l.* 1. *&* 3. *ff. ad l. Jul. de vi publ.* f *Tit. π. ad l. Jul. de vi priv.* g *Exem. ap. Suet. Jul.* 4. *Cic. in Verr.* 1. 38. h *Vid. etiam Cic. Ib.* 30 i *Vid. Cic. ad Famil.* VIII. 6. *& ibi Manut. Id. pro domo* 19. k *l.* 8. *ff. de accus.* l *l.* 2. §. 1. *ff. eod.*

ſi in certis cauſſis, ut ſi parentum, liberorumque, & patroni, & patronae, & eorum filii, filiae, nepotis, neptis mortem exequantur) nec militibus concedebatur [m], nec infamibus: neque etiam licebat magiſtratus, vel eos, qui cauſſa Reipublicae abeſſent, accuſare ſecundum legem *Memmiam* [n].

Si autem plures eſſent accuſatores, judicium fiebat [o], uter deferre deberet, quod *Divinatio* dicebatur: de cujus nominis ratione vide *Aſcon. argumento in divinationem Ciceronis*, *&* *Gellium* II. *c.* 4. Alii vero, ſi vellent, accuſationi ſubſcribere poterant [p]. Inde die conſtituta coram p. 215. Praetore *delatio nominis* certa etiam formula fiebat, (exempli gratia, *Ajo te ſpoliaſſe Siculos*, *&c. atque eo nomine ſeſtertium millies ex lege repeto* [q]) ſi prius accuſator juraſſet *calumniam* [r], hoc eſt, *ſe non calumniandi cauſſa rei nomen eſſe delaturum.* Quod ſi reus tacuiſſet,

m *d. l.* 8. *ff. eod.* n *Cic. in Vatin.* 14. *Val. Max.* III. 7. 9. o *l.* 16. *ff. de accuſ.* p *Cic. divin. in Verr.* 15. *&* *ibi Aſcon. Tac. Ann.* I. 74. *Coelius ad Cic.* 8. *Liv.* XXXIII. 47. [Nepos Attic. 6.] q *Divin. in Verr.* 5. r *Coelius ad Cic. Famil.* VIII. 8. *Liv.* XXXIII. 47.

tacuisset, aut confessus esset, *lis aestimabatur* [s] in judiciis repetundarum, aut peculatus; aut *poena repetebatur* in aliis. Si inficiatus esset, postulabatur, ut *nomen ejus inter reos reciperetur*, hoc est, *in tabulas inter reos referretur* [t]: delatio autem libello subscripto, quo omnia & singula ad accusationem spectantia comprehendebantur, apud Praetorem relinquebatur [v]. Tum Praetor certum diem, quo uterque, reus scilicet & accusator, adesset, constituebat; qui aliquando decimus, aliquando tricesimus erat; & in judicio repetundarum saepe longior [x], quia scilicet probationes ex provinciis multa inquisitione erant petendae. His factis reus cum amicis & cognatis suis *sordidum* [y], sive obsoletum habitum adsumebat, & patronos sibi conquirebat. Cum dies dictus advenisset, accusatores, reus & patroni ejus per praeconem *citabantur*, quique non adfuisset, *caussa cadebat* [z]: sive absente

p. 216.

s *Cic. in Verr. Act.* 1. 13. t *Coelius ad Cic. l. d.* v *l.* 7. *pr.* & §. 1. *ff. de accus. Gell.* 11. 4. x *Ascon. argum. Act.* 1. *in Verr.* y *l.* 39. *ff. de injur. Liv.* 11, 54. z *Ascon. in argum. Cornelian.*

sente accusatore rei nomen ex tabulis eximebatur [a]. Si adessent, *sortitio judicum* fiebat eo numero [b], quem lex praescribebat; & ex illis, qui eo anno ad judicia selecti erant [c]: quae, ut jam antea vidimus, aliquando penes Senatores, aliquando penes Equites fuerunt; quibus demum ex lege *Aurelii Cottae* Praetoris accessere *Tribuni aerarii* [d]: quos sustulit Julius Caesar [e]: sed iis restitutis *Ducenarios* addidit Augustus, qui de levioribus summis judicarent [f]. Ex his litigantes, quos idoneos sibi non putabant, *rejicere* poterant [g]; atque in eorum locum Praetor, vel Judex quaestionis alios *subsortiebatur* [h]: in judicio vero repetundarum ex lege *Servilia* [i] actor ex quadringentis & quinquaginta judicibus edebat centum, ex quibus reus quinquaginta rejicere poterat.

p. 217.

Judices

a *Cic. Verr.* II. 40. & IV. 19. b *Ascon. in Prooem. Act. in Verr.* & 6. c *Vid. de hac re omn. Patric. ad Or. pro Scauro p.* 1006. *ed. Graev.* d *Ascon. ad Or. in Pis.* 39. e *Suet. Jul.* 41. f *Id. Aug.* 32. g *Vid. Abram. not. ad Cic. in Vatin.* II. *P. Manut. in argum. Or. pro Mil.* h *Ascon. in Verr. l. d.* & *ipse Cic. Act.* I. *in Verr.* 16. i *Vid. Sigon. de judic.* II. 27.

Judices citati (nisi ex justis caussis se excusassent) *jurabant* [k], se ex lege judicaturos. Hinc jam caussa peragebatur *accusatione*, & *defensione*. *Accusatio* maxime nitebatur *testimoniis*, quae *sunt probationes artis expertes*; *suntque triplices*. Primo, *Quaestiones*, sive *testimonia a servis tormentis expressa* [l]; quod tamen contra dominos non licebat, nisi in caussa incestus [m], vel conjurationis. Secundo, *Testes*, qui debebant esse homines liberi & non infames [n]: erantque vel *voluntarii*, vel *inviti* [o], quibus ex lege accusator testimonium denunciare poterat [p]: utrique autem *jurati* testimonium dicebant; unde etiam *juratores* dicuntur [q]. Alii autem *juratores*, ut hoc obiter addam, erant, qui portum intrantes de nomine suo, de patria, de

p. 218.

k *Vid. Cicer. Lucull. vers. fin. & Phil.* v. 5. l *Id. pro. Cluent.* 63. [Exempla frequentiae occurrunt ap. Livium. Adde *Tacit.* III. *Annal.* 14. 22. 23. 67. & *Ascon. in Milonian.* p. m. 2777. *Terent. Adelph.* III. 4. 37.] m *Cic. pro Mil.* 22. *& in partit.* 34. n *l.* 3. *pr. ff. de testib.* [Terent. Phorm. II. 1. 63.] o *l.* 4. *ff. eod. Vid. l.* 19. *Cod. de test.* p *Cic. pro Rosc. Amer.* 38. *& in Verr.* 1. 9. q *Plaut. Prol. Poen.* 58. *Senec. Apocoloc. init.*

de mercibus, quas ferebant, interrogabant; quorum meminit modo citatus *Plautus in Trinummo A.* IV. *S.* II. *vſ.* 30. poſſes eo hodie Gallice dicere, *des commis de recherche.* Sed e diverticulo in viam. Tertio igitur, etiam ex tabulis accuſatio inſtituebatur, quarum nomine omne ſcripturarum genus venit, quo cauſſa firmari poteſt: ut, ex. gr. tabulae dati & expenſi; tabulae auctionariae [r]; tabulae argentariorum [s]. His productis accuſator dicebat oratione ad inferenda & augenda crimina artificioſe compoſita; cui patroni rei defenſionem ad miſericordiam movendam factam opponebant: itaque, praeter teſtimonia, etiam argumenta petita ex vita anteacta rei, tum conjecturas, ſuſpiciones, &c. addebant: & praecipue in peroratione judicum animos flectere conabantur. Praeter patronos reus etiam plerumque *laudatores* p.219.exhibebat viros ampliſſimos [t]; praeſertim ſi quis reus repetundarum eſſet, qui provinciales quosdam teſtes ſibi adducere

r *Cic. Catil.* II. 8. *Id. Agrar.* II. 25.
s *Quintil.* XI. 2. t *Cic. pro Balbo* 18. *Id. Famil.* I. 9. *Suet. Aug.* 56.

adducere solebat: dabanturque fere, quasi legitimo numero, laudatores decem [v]: & praeterea etiam personae miserabiles, liberi forte rei impuberes, uxor similesque producebantur [x].

§. IV. Inde Judices *Sententiam ferebant*; nisi lex *Comperendinationem* haberet, ut in judicio repetundarum [y]. *Comperendinatio* autem differebat ab *Ampliatione* (de qua mox) praecipue, quod haec in certum diem pro arbitrio Praetoris, illa semper in *perendinum* fiebat [z]: tum, quod in comperendinatione prior defensor, inde accusator dicebat, quod in ampliatione secus obtinebat. *Sententia ferebatur* hoc modo: Praetor judicibus *tabellas* dabat [a], eosque, ut sententiam ferrent, *in consilium mittebat* [b]. Tabellae autem erant triplices [c], Una *absolutionis*, in qua erat litera A. Altera *condemnationis*, in qua litera

De Sententiae latione.

p. 220.

P C [d].

v *Cic. Verr.* v. 22. x *Vid. eund. pro Sext.* 69. y *Cic. Verr.* I. 11. & II. 7. & 9. *Val. Max.* VIII. I. 2. z *Ascon. ad Cic. in Verr.* I. 9. a *Cic. pro Flacc.* 39. b *Coelius ad Cic. Famil.* VIII. 8. c *Ascon. ad Cic. Divin. in Verr.* 7. *Vid. Or. pro Cluent.* 18.

C [d]. Tertia *ampliationis*, in qua literae *N. L.* ſignificantes, *Non liquet*: & haec ampliatio, incertis judicibus utrum abſolvere, an condemnare reum deberent, ſaepius fieri poterat [e]. Hae tabellae a judicibus in *urnam* conjiciebantur [f]; unde cum eſſent eductae, Praetor *ſententiam*, poſtquam eam ex tabellis cognoviſſet, (praetexta prius poſita [g]) *pronunciabat* certa formula conceptam, ſcilicet, *videri aliquem aliquid feciſſe*, (ut nempe dubitationis aliquam ſpeciem prae ſe ferrent) vel, *videri jure feciſſe* [h], vel contra: aequis autem ſuffragiis reus abſolvebatur [i]. Atque in ipſa formula condemnationis *Poena* plerumque etiam exprimebatur hoc modo, p. 221. exempli gratia, *Videtur vim feciſſe*,

d *Cic. pro Mil.* 6. [Vel Θ Martial. VII. 36. & Aſcon. Pedian. ap. Eraſm. in Chiliad. *Iſidorus* quoque I. *Orig.* c. 3. Nam judices eandem literam *Theta* apponebant ad eorum nomina, quos ſupplicio afficiebant.] e *Val. Max.* VIII. I. *Liv.* XLIII. 2. f *Vid. Virg. Aen.* VI. 431. g *Senec. de Ira.* I. 16. *Val. Max.* IX. 12. 7. h *Vid. Cic. Lucull. verſ. fin.* i *Id. pro Cluent.* 27. *Dion. Hal.* IV. 64. *f. licet ibi de judicio populari agatur. Lege autem ibi*, ὥστε ἐν μία προσῆλθε αὐτῷ φυλὴ, *&c.*

eoque nomine aqua & igni ei interdico; quod Graecis est, πυρὸς καὶ ὕδατος εἴργω. *Dion. Halic.* IV. *c.* 11. apud *Plutarchum* vero *in Mario p. m.* 420. *A.* additur καὶ στέγης, *& tecto*: & idem Graece etiam dicebatur εἴργεσθαι ἀγορᾶς, καὶ τῶν ἱερῶν [k]: verum licet poena expressa non esset, tamen legis potestas in reum exercebatur [l]: quemadmodum fere hodie in Anglia judices ex privatis, quos *juratores* vocant, pronunciant, *guilty or no guilty*, *sontem esse vel insontem*, Judex vero regius legem exequi curat. Condemnatum reum sequebatur *litis aestimatio* in judiciis repetundarum [m] & peculatus; in aliis *animadversio* pro ratione delicti. Reo vero absoluto duo judicia adversus accusatorem relinquebantur: alterum *Calumniae* [n], si falsum crimen dolo malo intulisse constaret; cujus poena erat, ut frons calumniatoris [o] litera *K.* (ab ea enim litera olim vox haec inchoabatur scri- p. 222.

 bendo,

k *Bud. comment. ling. Gr.* 394. l *d. Cic. pro Sulla* 22. *l.* 1. §. 4. *ff. ad SC. Turpil.* m *Vid. Cic. pro Rabir. Post.* 4. *& ibi Abram. Vellej. Paterc.* II. 8. n *l.* 1. §. 1. *& seq. ff. ad SC. Turpil.* o *Plin. Paneg.* [Schol. ad Cic. pro S. Roscio 20.]

bendo, *kalumniam* p) inureretur; unde *integrae frontis hominem* dicimus pro *probo* q: alterum *Praevaricationis*, si accusatorem cum reo collusisse, vel vera crimina reticuisse probaretur r.

Praeter Praetorem etiam his judiciis praeerat, qui *Judex Quaestionis* dicebatur. Hunc Sigonius s (cui adsentitur *Celeberr. Noodt de jurisd.* II. *c.* 5. t) putat fuisse magistratum captum post aedilitatem v; ejusque fuisse munus, tum, ut absente Praetore ejus munere fungeretur; tum, ut datam actionem exerceret, judices sortiretur, testes audiret, tabulas inspiceret, quaestiones haberet, & reliqua faceret, quae Praetor fere vel propter dignitatem, vel propter occupationes minus curabat.

De Judiciis popularibus.

§. V. Constitutis Quaestionibus perpetuis quaedam tamen *judicia*, ut diximus,

p *Martian. Capell.* III. [Plin. Paneg. XXXV. 3. & ibi Cellar.] q *l.* 13. *ff. de testib.* r *l.* 1. §. 6. *ff. ad SCtum Turpil. l.* 1. *ff. de praevar. Vid. Cic. Partit. Orat.* 36. s *De judic* II. 5. t *Vid. etiam Suet. Jul.* II. *&* *ibi Cas.* v *Vid. Graev. ad d. l. Suet. &* *omn. Grut. Inscr.* CCXXV. 7. *Cic. pro Cluent.* 27. & 29.

diximus, *apud Populum Comitiis* per- p. 223.
acta sunt x : & *judicium* quidem *perduellionis* semper Comitiis centuriatis. *Perduellis* autem dicitur y, *qui hostili in Rempublicam animo esse deprehenditur*; nam *hostes* veteres *perduelles* dicebant z. Ergo hoc crimine tenebatur, qui directo contra leges de jure civitatis, aut libertatis Populi fecerat, ut contra legem *Porciam*, (latam A. U. 556. a *P. Porcio Lacca* Tr. pl. a) vel *Semproniam* b: quarum illa vetabat, ne quis civis Romanus verberaretur, aut necaretur c; haec, ne de capite civis Romani injussu Populi judicaretur d: merito enim de his rebus ipse Populus cognoscebat, eratque hoc crimen inter crimina majestatis atrocissimum e. *Tributis Comitiis* judicia facta sunt, cum Magistratus, vel Pontifex non capitis aliquem arcesseret, sed mulctam indiceret f: vel, si capitis die dicta, an- p. 224.

 tequam

x *Cic. pro Sext.* 30. & *de LL.* III. 4. y *l.* 234. *ff. de V. S.* z *Plaut. Amph.* I. 1. 94. a *Vid. Vaill. G. Porcia* 10. b *Vid. exem. ap. Val. Max.* VI. 5. 3. c *Liv.* X. 9. *Cic. pro Rab. perd. reo* 4. d *Ibid. Plut. Gracch. p. m.* 836. D. e *Vid. Cic. Verr.* I. 5. *Liv.* XXVI. 3. f *Cic. de legg.* III. 3.

tequam illa venisset, reus sponte sua in exilium abiisset, haec Comitia sufficiebant, ut exilium ei confirmaretur [g].

Forma Judicii popularis haec erat: Magistratus, qui aliquem accusare vellet, Populo per praeconem convocato e rostris [h], *diem* reo *dicebat* ad audiendam accusationem; & in rebus capitalibus quidem *vades* [i], (quod primum contigit in *K. Quinctio* [k] A. U. 291.) in mulcta *praedes* a reo petebat [l], qui si dati non essent, reus ad diem judicii in carcere servabatur. Cum dies dicta venisset, neque par, vel major Magistratus intercessisset, reus per praeconem e rostris citabatur [m]; &, si non venisset, neque excusatus esset, mulcta ei dicebatur [n]. Si venisset, accusator testibus & argumentis adhibitis accusationem instituebat, eamque ter intermissa die peragebat. In singulis autem accusationibus *poenam*, *mulctamve*

p. 225.

g *Liv.* II. 35. XXVI. 3. h *Vid. Plut. Bruto* *p. m.* 996. i *Auson. Technopaegn. p.* 488. *ed. Toll.* k *Liv.* III. 13. l *Gron. ad d. Liv. l.* m *Liv.* XXXVIII. 51. n *Exem. vid. apud Liv.* XXV. 4.

ctamve pro arbitrio accuſator *dicebat*, eaque *anquiſitio* dicebatur [o]: Populus vero, qui mulctam aut remittebat aut jubebat, *mulctam certare* dicebatur [p]. Tum per tres nundinas [q] rogationem ſcriptam promulgabat, quae crimen & poenam continebat [r]: ipſis deinde tertiis nundinis quartam accuſationem peragebat [s], & tum denique poteſtas dabatur reo ad dicendum. Poſt haec magiſtratus, qui accuſabat, diem Comitiis edicebat, vel, ſi Tribunus plebis aliquem perduellionis accuſaret [t], diem Comitiis a majore Magiſtratu petebat. Tum deinde reus cum amicis Populum *ſordidati* [v] ſupplicabant & *prenſabant* [x]; ac judicium fiebat ſuffragiis latis eo modo, quem capite de *Comitiis* diximus: niſi interceſſiſſet aliquis, aut judicium auſpiciis, vel excuſatione morbi, exilii, aut funeris curandi eſſet diſcuſſum: vel etiam, p. 226.

 ſi

o *Id.* II. 52. XXVI. 3. p *Id.* XXV. 3. *Cic. de LL.* III. q *Cic. pro domo* 16. [Dionyſ. Halic. VII. 58.]. r *Aſcon. in Or. Cic. pro M. Scauro init.* s *Cic. pro domo* 17. [V. Sigonium, de omnibus his late diſſerentem.] t *Liv.* XXVI. 3. v *Gell.* III. 4. x *Liv.* II. 61. III. 12. & 58.

si accusator accepta excusatione *diem prodixisset* y; aut placatus plane ab accusatione z destitisset. Denique, vel *absolutio* rei, vel in eum damnatum *animadversio* sequebatur.

De suppliciis Rom.

§. VI. Itaque pauca hic addamus licet de diversis *poenarum*, quae apud Romanos obtinuerunt, generibus. Eae vel bona spectarunt, ut *damnum*; vel *corpus*, ut *vincula*, *verbera* & *talio*; vel *jus*, ut *ignominia*, *exilium*, *servitus*; vel denique ipsa *morte* quidam puniti sunt. *Damnum* alio nomine *Mulcta* est dicta: & antiquissimis temporibus in ovibus & bubus duntaxat constitit a: sed cum ea mulctae punitio inaequalis esset, quod boves ovesque alias parvi, alias majoris pretii adducerentur, postea *lege Ateria* constituti sunt in oves singulas aeris deni, in boves aeris centeni: ita ut maxima mulcta tunc esset termille & viginti assium b.

Vincula erant, vel *publica*, vel *privata*: *Publica* erant carcer; in quem post confessionem rei conjiciebantur:

y *Liv. d. l.* z *Id.* IV. 42. a *Gell.* XI. I. b *Fest.* v. *Mulcta.* [Qui ad nostram monetam valent 75½ floren.]

tur [c] : [unde nisi x. die post latum judicium ad supplicium duci poterant. Vid. Tacit. Ann. III. 51. & ibi Gronovium.] *Privata*, cum apud magistratus domi, aut etiam privatos nobiles custodiendi ponebantur [d]. p. 227.

Verberatio, quae virgis fiebat, extremum mortis supplicium praecessit [e] : *fustuarium* autem in castris magis obtinuit; de quo ergo suo loco dicemus.

Talio ex lege duodecim tabularum erat poena injuriae propter membrum ruptum [f]; nisi reus cum laeso de poena remittenda pactus fuisset [g].

Ignominia fuit infamia, ita dicta, quod *in nomine* tantum versaretur [h], ut jam supra diximus, eaque jus munerum, honorumque civilium ferme ademit.

Exilium quidem in irrogatione poenae non nominabatur, sed *aquae & ignis interdictio*, quam necessario sequebatur exilium: neque enim sine aquae & ignis usu esse quisquam in Urbe poterat [i] : sed aquae & ignis in-

c *l.* 5. *ff. de cust. reor.* d *Liv.* XXXIX. 14. *Sall. Catil.* 51. e *Suet. Ner.* 49. f §. 7. *Institut. de injur.* g *Gell.* XI. 1. *Fest.* v. *Talionis.* h *Cic. de Rep.* IV. *apud. Non.* I. 93. i *Vid. eund. pro Caecin.* 34.

p. 228. interdictioni sub Augusto successit deportatio [k]. His mitius puniebantur *relegati* [l], quippe qui civitatem retinerent; quae aquae & ignis interdictione, sive exilio tollebatur [m]: eaque poena honestiorum ferme erat [n].

In *Servitutem* vendebantur, qui nomen suum in censum non detulissent [o]; vel, qui citati nomen militiae non dedissent [p].

Mortis damnati, vel *securi percutiebantur* praevia, ut diximus, verberatione [q]: eaque poena *more majorum* infligi dicebatur [r]; vel *laqueo* ipsis guttur in carcere frangebatur [s]; vel de *robore*, qui locus quidam in carcere erat, praecipitabantur [t], vel denique de *saxo Tarpejo* dejiciebantur [v]: sed hoc poenae genus postea abolitum fuisse videtur [x]: *Servorum* vero

k *Vid. P. Manut. de LL. Rom.* 23. *f.* l *Ovid. Trist.* II. 137. m *l.* 2. *ff. de publ. jud.* n *Juven.* XIII. 247. o *Dion. Halic* IV. 15. & V. 75. p *Cic. pro Caecin.* 34. *Val. Max.* VI. 3. 4. [v. et. p. 207.] q *Liv.* II. 5. & XXVI. 15. r *Suet. Ner.* 49. (& Caes. g. b. VI. 44.) s *Sall. Catil.* 55. t *Fest. v. Robur.* v *Liv.* VI. 20. x *l.* 25. *ff. de poen.*

vero supplicium ordinarium erat crux [y], sive *furca*, quam ipsi *ferre* debebant, unde *furcifer* commune servorum opprobrium [z]; licet alii *patibulum* furcam fuisse dicant [a]. Aliquando etiam servorum frontes literis inurebantur [b]. Dum autem ad supplicii locum ducebantur, *nolam* de collo pendulam gestabant [c], ne obvii forte infausto occursu pollruerentur.

p. 229.

Aliquando etiam ignominiae caussa cadavera uncis per Urbem tracta [d] in *scalas Gemonias* abjecta sunt [e]; vel etiam in Tiberim [f].

Alia suppliciorum genera, quod arbitraria fere fuerunt, & pro libidine ac saevitia Principum exacta sunt, non recensebimus.

Locus, ubi judicia publica exercita sunt, fuere forum, vel Campus Mar-

y *Plaut. Mil.* II. IV. 19. *Juven.* VI. 219.
z *Donat.* & *Eugraph. ad Ter. Andr.* III. V. 12. *Plut. quaest. Rom. p.* 280. [Similes tituli sunt, *mastigia*, *verbero*, *cruciarius.*] a *Isid. Orig.* V. 27. b *Juven.* XIV. 24. *Plaut. Cas.* II. VI. 49. c *Id. Pseud.* I. III. 98. d *Juven.* X. 66. e *Suet. Vitell.* 17. [Tib. 75.] f *Lamprid. Heliog.* 17.

p.230. Martius, vel etiam Capitolium: privata in foro coram tribunali, vel in basilicis, vel denique de plano sunt peracta.

[Inter notas, scelestis post mortem adjectas, potissimae fuere *nominis* atque *imaginis*. (1) Ne quis ex eorum gente idem deinde praenomen gereret. *Liv.* VI. 20. *Tacit. Ann.* II. 32. & III. 17. (2) Ut eorum nomen e fastis raderetur. *Tac. Ann.* III. 17. (3) Ne eorum imago funus familiare sequeretur. *Tac. Ann.* II. 32. & III. *fin.* Sequentia autem loca ex FALSTERI V. CL. Amoenitt. Philolog. *de poena nominis* transscribimus: *Gell.* II. 6. VII. 20. & IX. 2. *Lactant.* de Persec. III. 3. *Suet.* Domit. c. ult. *Lamprid.* in Commodo c. ult.] plura dabit consultiss. C. H. Trotz in *Memoria damnata.*

(Crucem & patibulum idem esse vid. Just. XXII. 7. Et alia ap. Lips. & Bartholin. de cruce. FR.)

S E C-

SECTIO QUARTA.

De Sacris Romanorum.

CAPUT PRIMUM.

De Diis.

In ſacris Romanorum haec tria potiſſimum conſiderabimus: primo ſcilicet, *quos coluerint*; ſecundo, *per quos*; tertio, *quomodo*.

p. 231.

De diverſis Deorum generibus.

§. I. *Dii*, *quos coluerunt* Romani, fuerunt fere innumeri [a], praeſertim cum procedente tempore & prolato Imperio omnia fere ſacra peregrina in Urbem penetraverint [b]; quorum tamen Deorum maxime celebratos duntaxat recenſebimus. Diſtribuebantur in *Deos Majorum gentium* [c], & *Minorum gentium*. *Majorum gentium* Dii erant *duodecim Conſentes*, ita dicti ab antiquo verbo *conſo* pro *conſulo* [d]; & octo *Selecti* [e]. *Minorum* gen-

a *Vid. Plin. H. N.* II. 7. *Juven.* XIII. 46. b *Min. Fel. p.* 16. *ed. Rigalt.* c *Cic. Tuſcul.* I. 13. d *Auguſtin. de C. D.* IV. 23. e *Vid. Varr. fragm. p.* 41. *ed. Dordr.*

p. 232. *gentium Dii* sunt, qui *Semones*, *Indegetes* & *Simidei* vocantur: quibus etiam *Dii agrestes*, *marini*, *fluviatiles*, & similes sunt accensendi.

De Jove. §. II. *Consentum*, (quos *Ennius* his versiculis comprehendit f,

Juno, Vesta, Minerva, Ceres, Diana, Venus, Mars,
Mercurius, Jovi', Neptunus, Vulcanus, Apollo.)

Consentum, inquam, primus est *Jupiter* omnium Deorum maximus g, Deorum atque hominum *Pater* h: & *Jovis* quidem nomine communiter *summa divinitas* significata fuisse videtur, ut in Oriente τῷ *Bel*, sive *Baal*. Vide *Selden. de DIS Syris Synt.* 11. *c.* 1. *p. m.* 109. qui recte, ut videtur, inde statuit *Jovis nomine* pro *vero Deo* nos uti posse *. Hic juxta quosdam i ita dictus est, quasi *Juvans Pater*: sed verius est antiquum nominativum *Jovis* fuisse junctum voci *Pater*,

f *p.* 263. *edit. Neap.* g *Horat. Od.* 1. XII. 17 h *Virg. Aen.* 1. 254. * [At Jovem fabulosum a poëtis nostris Hebraeorum more *Deum Deorum* dici, non minus pie quam graviter conqueritur Vir Ampliss. atque amiciss. B. Huydecoper, Criseos in Vondel. p. 16. sqq.] i *Cic. N. D.* 11. 25.

ter, & inde primum factum esse *Jovis pater* [k], mox *Joupiter*, & *Jupiter*. p. 233. *Canterus* vero *annotationibus in epitaphia Heroum Homericor. p.* 23. vult τὸ *Jupiter* esse diminutivum a *Diuspiter*; cum antiquis *Dius* fuerit, quod nobis est *Deus*. *Jovis* autem ab Hebraico *Jehovah* dictum videtur: nisi verior sit opinio *Salmasii* in *epist. ad Menagium p. m.* 5. *Jupiter* vocem esse a Ζευπάτηρ. Vid. & *Voss. Etymol. V. Juvo*: & *L. Cappell. dissert. de nom. Jehovah p. m.* 289. Fuerunt hoc nomine plures; & *Varro* vel trecentos fuisse dicit [l], quorum omnium res gestae postea uni Jovi *Cretensi* sunt adscriptae. Hic *Saturni*, & *Rheae*, sive *Opis* filius fuisse, & in Creta insula [m] natus, educatus, & a quibusdam etiam sepultus dicitur [n]. Cum autem adolevisset, patrem suum regno expulisse, atque illud cum fratribus suis divisisse fertur; ita ut ipse quidem aërem & terram, *Neptunus* mare, *Pluto* inferos obtinuerit.

Et

k *Gell.* v. 12. l *Apud Tertull. in Apologet.* 14. m *Virg. Aen.* III. 104. n *Cyprian. de idolor. vanit. init. Callim. hymn. in Jovem vs.* 7. *Lucan.* VIII. *vs. ult.*

Et quidem hae fabulae in historiae veritate originem habent [o], sed earum tamen omnium explicatio hic p. 234. nimis longa, satis incerta, & operosa foret: praesertim cum id tantum agamus, ut poëtae potissimum ab adolescentibus minore negotio intelligantur. *Pingebatur* Jupiter plerumque sedens in throno eburneo, sceptrum sinistra manu, dextra *fulmen* tenens, *aquilam* avem sibi sacram, (unde illa *minister* [l. ministra] *fulminis* [p]) cum *Ganymede* pocillatore suo, juxta se habens: nam hunc Jovi, *Heben* Junonis filiam Diis aliis ministrasse quidam dicunt [q]; vel etiam *Vulcanum* [r]. *Arbor* ei sacra erat *Quercus*, (praesertim Jovi πολιούχῳ, *urbium praesidi* [s]) vel *Aesculus* [t].

Cognomina Jovis apud Romanos plurima fuerunt; inter praecipua autem haec: JUPITER FERETRIUS (Graecis τροπαιοῦχος, sive σκυλοφόρος dici possit [v]) dictus est a *ferendo*; quia ei *spolia opima*, hoc est, *quae dux duci hostium*

o *Diod. Sic.* v. 15. p *Horat. Od.* IV. IV. 1. q *Br. Schol. ad Hom. Il.* 8. 2. r *Lucian. Deor. Dial.* 5. s *Plut. Coriol. p. m.* 214. E. t *Plin. H. N.* XVI. 4. v *Dion. Halic.* II. 34. *Vid. omn. Propert.* IV. *El.* XI.

hostium in acie detraxisset x, *afferebantur*, & consecrabantur; licet a *feriendo* ita dictum velit Plutarchus *in Romulo p. m.* 27. *C.* Huic primus templum dedicavit Romulus caeso *Acrone* Caeninensium Rege y. JUPITER STATOR (Graecis Ζεὺς Ὀρθώσιος z, qui & Ἐπιστάσιος a dici possit) a *sistendo* appellatus, cui idem Romulus templum vovit b, ut Sabinos victores, & Romanos fugientes *sisteret*. JUPITER ELICIUS ab *eliciendo* dictus, quia se eum certo carmine e coelo *elicere* posse putabant c ad prodigia expianda, & praecipue fulmina; cui primus aram exstruxit Numa d. JUPITER CAPITOLINUS ita dictus a *Capitolio*, quod erat templum in monte *Tarpejo* (unde etiam aliquando TARPEJUS JUPITER dicitur e) omnium magnificentissimum f, & quasi sedes quaedam Imperii Romani, & *arx omnium nationum*, ut dicit Cicero *Verrin.* VII. *c.* 72. ita ut eo exusto finis Imperii

p. 235.

Q

x *Fest.* v. *Opima.* y *Liv.* I. 10. z *Dion. Hal.* II. 50. a *Plut. Romul. p. m.* 29. *B.* b *Liv.* I. 12. c *Ovid. Fast.* III. 327. d *Liv.* I. 20. & 31. e *Juven.* XII. 6. f *Vid. Plin. H. N.* XXXVI. 15.

perii adesse crederetur g. Votum fuit hoc templum a Rege Tarquinio Prisco, altius exstructum a Servio Tullio, perfectum a Tarquinio Superbo, & dedicatum denique ab *Horatio Pulvillo* Consule A. U. 244 h. Postea ter incendio, vel ruina eversum, ter restauratum est, a Sulla nempe, a Vespasiano i, & postremum ab ejus filio Domitiano k, cum sub Tito rursus arsisset: hic, Domitianus scilicet, in ejus duntaxat inaurationem (quod pro nostrorum temporum tenuitate vix credibile sit) duodecim millia talentorum sive 7200000. nostratium florenorum [imperialium potius] absumpsit l. In eo Consules primo magistratus sui die, & Imperatores ad bellum ituri sacra faciebant, & vota nuncupabant m, ac victores reversi triumphali pompa eo deducebantur n. JUPITER LATIALIS a Tarquinio Superbo consecratus est, ut ab omnibus *Latii* populis o, inter

p. 236.

g *Tacit. Hist.* IV. 54. h *Paulo aliter Dion. Halic.* V. 35. *& Tac. Hist.* III. 72. i *Tacit. Hist.* IV. 53. k *Suet.* 5. *Stat. Sylv.* IV. 3. 16. l *Plut. Poplic. p. m.* 105. m *Liv.* XLII. 49. n *Virg. Æn.* VI. 836. o *Vid. Cic. pro Planc.* 9.

inter quos erant praecipui Romani, coleretur, cum ferias Latinas πανδημεὶ in monte Albano celebrarent *p*: & ex tauro immolato quisque populus (erant populi quadraginta septem) partem acciperet *q*. DIESPITER *r*, quasi *diei* & *lucis pater*; qui etiam LUCETIUS *s* & DIJOVIS *t* est dictus. *Jupiter* LAPIS, † ita dictus a *lapide silice v*, quem jurantes manu tenebant; quod jusjurandum sanctissimum habebatur *x*, ejusque formula videri potest apud *Festum V. Lapidem*. *Hospitii* juri sanctissimo quoque praesidere credebatur Jupiter, unde Ξένιος, sive HOSPITALIS est dictus *y*. *Vejovis* denique appellatus est, qui *nocendi* tantum vim haberet; ita dictus a particula privativa *ve z*, & a *juvando*, quasi *minime juvaret*; vel, ut alii putant, quasi *parvus Jupiter a*.

p. 237.

Q 2 Sacra

p *Liv*. XXI. 63. q *Dion. Halic*. IV. 49. r *Horat. Od*. I. 34. s *Fest. hac* v. t *Varr. de L. L.* IV. 10. *Gell*. V. 12. *omn*. v *Gell*. I. 21. † (Lactant. c. 20. ait: lapidem quem Saturn. pro Jove devoravit, deinde terminum esse factum: cui consentit Pausan. in Phoc. & ita Jupiter Lapis esset *Jupiter terminalis*. FR.) x *Gell. Ibid*. y *Virg. Aen*. I. 731. *& ibi Serv*. z *Gell*. V. 12. a *Ovid. Fast*. III. 447.

Sacra Jovi fiebant juvenca; nam taurum ei immolare mali ominis fuisse vult *Servius ad Virg. Aen.* IX. *vs.* 627. Sed aliter *Ovidius Metam.* IV. *vs.* 755. ubi vid. *Farnab* [b]: & omn. p. 238. *Vossium Idol. L.* IX. *c.* 17. [De JOVE FULGERATORE singularem libellum conscripsit Cl. P. Burman. Adde *Histor. Acad. Litter. Paris.* T. I. p. 13. de *Jove Tonante* &c.]

De Junone.

§. III. Jovi comitem dabimus uxorem & sororem [c] *Junonem*, quam etiam a *juvando* dictam quidam volunt [d]. *Pingebatur* haec Dea throno insidens, habitu regali, scilicet sceptro & diademate insignis, *pavonem*, qui ipsi sacratus erat [e], juxta se habens. Haec Dea primo *divitiis* proprie praesidebat, & *regnis* [f]: unde *Juno Regina* Romae in Aventino culta fuit, captis *Vejis* eo traducta [g]; & absolute etiam aliquando *Regina* [h], & *Regina Deorum* [i] dicitur. Secundo *Matrimoniis* praeerat [k]; & hinc dicta

b *Vid. & Dion. Halic.* IV. 49. c *Virg. Aen.* I. 46. *unde explicandus Cic. pro domo* 34. *f.* d *Serv. ad Virg. Aen.* I. 4. e *Ovid. Metam.* I. 722. f *Id. Epist. Paridis.* 81. g *Liv.* V. 22. XXII. I. XXVII. 37. h *Juven.* XII. 3. i *Virg. Aen.* I. 9. k *Id. Aen.* IV. 59.

dicta est *Matrona* [l], & *Materfamilias* [m]; (quae eadem fere quae Gr. γαμηλία) *Juno Juga* [n] item, Gr. Ζυγία [o]) quod conjuges *jungeret*; & *Pronuba*, quod *nubentibus* praeesset [p]: & ex eo munere etiam *Cinxia* vocatur a *cingulo*, sive *zona virginali*, qua sponsa [q] *cingebatur*. Tertio, *puerperarum* Dea praeses erat, & tum dicebatur *Juno Lucina* [r], quod lucem nascentibus daret, & eo nomine apud Comicos a puerperis invocatur [s]. *Juno Moneta* etiam celebris Romae fuit [t], *a monendo* dicta; quia *monuerat* terrae motum sue plena esse procurandum. Junonis *ministra* & *nuncia* erat *Iris* [v], cujus occasione obiter addere debeo, (licet nihil ad hunc rhombum) Homerum etiam dicere Jovem statuisse *iridis ostentum mortalibus*, (*IL*. λ. vs. 28.) ἐν νέφεϊ στήριξε τέρας μερόπων ἀνθρώπων, quod ex

p. 239.

l *Horat. Od.* III IV. 59. m *Plaut. Amph.* II. II. 201. n *Fest.* v. *Jugarius.* o *Apul.* VI. *non longe ab init. Poll. Onom.* III. 3. *Segm.* 38. p *Virg. Aen.* IV. 166. q *Fest.* v. *Cinxiae.* r *Varro de L. L.* IV. 10. s *Plaut. Trucul.* II. V. 23. *Terent. Andr.* III. I. *Ovid. Fast.* II. 449. t *Ibid.* VI. 183. v *Id. Metam.* I. 270. *Virg. Aen.* IV. 694.

ex ſacris noſtris x hauſtum videri poſſit.

De Veſta. §. IV. *Veſtas* duas fuiſſe volunt, alteram *Majorem Coeli* uxorem, Saturni matrem y; unde ſaepe cum Cybele Deorum matre confunditur z: p. 240. alteram *Minorem* hujus & Opis filiam a: Illa *terram*, Hac *ignem* ſignificatum fuiſſe dicunt; unde haec etiam ſemper *virgo* fuiſſe credita eſt; quia ignis nihil producit b: ſed plerumque confunduntur c, & poſteriori, quae prioris ſunt, adſcribuntur; atque hoc vice verſa. Dictam volunt quidam *Veſtam*, quod *vi ſua ſtaret* d: ſed verius eſt etymon, quod a Graeca voce ἑςία, hoc eſt, *foco* deducitur e; quippe in cujus honorem ignis perpetuus (de quo mox) in *foco* ſervaretur: niſi quis cum *Becmanno de Orig. L. L. p. m.* 355. deducere velit ab אֵשׁ, *ignis*, & יָהּ, *jah*, *dominus*: quod poſtea etiam fecerunt *Voſſ. in Etym. &* *alibi*; & *Leigh in Crit.*

x *Geneſ.* IX. 12. *ſeq.* y *Virg. Aen.* IX. 259. z *Vid. Ez. Spanhem. diſſ. de Veſta.* §. 19. a *Ovid. Faſt.* VI. 285. b *Ibid.* 293. c *Vid. Voſſ. Idol.* II. 51. d *Ovid. Faſtor.* VI. 299. e *Cic. de Nat. Deor.* II. 27.

Crit. Sacr. p. m. 13. Cultus ejus fuit antiquissimus, utpote ab ipso Aenea in Italiam allatus [f]. Romae autem ei templum primus exstruxit Numa; quod *rotundum* erat, quia tellus *rotunda* est [g]: vel potius, quod universum mundum eo adumbraverint; cujus in medio ignis sit [h]. In eo statua nulla erat; sed *ignis* ille *perpetuus* [i], quem certissimum Imperii pignus esse credebant [k], adservabatur a *Virginibus Vestalibus* [de quibus p. 347.], magna in eam, quae id extingui passa fuerat, poena constituta [l]; & hoc etiam magni & infaustissimi prodigii loco habebatur: eoque casu a radiis solaribus rursus accendebatur [m]; licet etiam quotannis Kalendis Martiis renovaretur [n]. Tamen etiam hodie in nummis statua ejus conspicitur [o], tum alia forma, tum tympanum manu gestans, quia ventos terra [p], ut aërem tympano, contineri credebant. In ejus templo pernoctare, (nam ingredi

p. 241.

f *Vid. Virg. Aen.* II. 296. g *Fest.* v. *Rotundam.* h *Plut. Numa p. m.* 67. i *Ovid. Fast.* VI. 297. k *Ibid.* 445. l *Liv.* XXVIII. 1. *Val. Max.* I. 1. 6. m *Plut. Numa. p. m.* 66. *C.* n *Ovid. Fast.* III. 143. o *Vid. Lips. Synt. de Vest.* 3. p *Suid.* v. ἑστία.

gredi fas erat q) aut ejus penetrale ingredi viro nefas erat [r]: in quo alia etiam sacra adservata fuisse volunt [s]; p. 242. sive illa *Palladium* [s], hoc est, *minuta quaedam Palladis effigies* [v], (quae maxime vulgaris est opinio) sive aliud quid fuerint. Solebant etiam veteres in vestibulis aedium aram Vestae sacram habere [x].

De Minerva & Musis.

§. V. *Minerva* dicta fuit ab antiquo verbo *meneo*, pro quo hodie dicimus *moneo*; alio vero nomine *Pallas* est vocata ἀπὸ τῦ πάλλειν τὸ δόρυ, sive a *vibranda hasta* y. Haec Jovi dignitate fuit proxima [z]; unde etiam in Capitolio cum eo & Junone culta fuit [a], & fulmen a Jove acceptum [b] vibrare credebatur. Imo ex ejus *cerebro* nata fingitur [c], quia *sapientiae* & omnium bonarum *artium Praeses* habetur [d]; quin ipse Jovis intellectus, sive

q *Dion. Hal.* II. 67. *Tac. A.* XV. 36. & *H. I.* 43. r *Ovid. Fast.* VI. 450. s *Vid. Dion. Halic.* II. 66. t *Ovid. Trist.* III. I. 29. v *Vid. Lucan.* IX. 996. x *Eugraph. ad Ter. Andr.* IV. III. II. y *Serv. ad Virg. Aen.* I. 39. z *Horat. Od.* I. XII. 19. *sed vid. ibi Cl. Bentlejum.* a *Liv.* III. 17. b *Virg. Aen.* I. 42. c *Lucian. Deor. Dial.* 8. d *Ovid. Fast.* III. 833.

ſive providentia [e] : & hinc *patrima* dicitur, quod *patrem* tantum, non vero *matrem* habebat [f]; hinc quoque illae phraſes ſunt ortae, *invita* [g], vel *craſſa Minerva* [h] aliquid facere : quarum illa ſignificat, conari aliquid, cui negotio a natura dotes tibi non ſint conceſſae; ut, ſi quis, qui poëta natus non ſit, verſus conetur facere : haec vero notat tenui filo, & quaſi aliud agas, rem quandam perficere. Ob hanc ergo cauſſam praecipue Athenis, ubi maxime vigebant literarum ſtudia, culta fuit, ἡ Θεὸς κατ' ἐξοχὴν ibi dicta [i]. Speciatim autem *lanificii* [k] dicitur inventrix, & *oleae* [l]; unde *Pallas* aliquando pro ipſo *oleo* ponitur [m]: & praeterea *architecturae* praeſidere dicebatur [n]. Tum *bellorum* etiam & *armorum* Dea erat; unde *Armipotens* [o] dicta fuit, & *belli*

p. 243.

 praeſes

e *Phurnut. de nat. Deor.* 20. [& id paſſim inculcat Anna Daceria ad Hom. Iliad.] f *Catull.* I. *quicquid ibi tumultuentur interpretes.* [Vide tamen Voſſium ad eum.] g *Horat. de arte* 385. h *Cic. Famil.* III. I. i *Ariſtoph. Pluto* 1195. & *Nub.* 600. *Catull. epith. Pelei* 212. k *Virg. Aen.* V. 284. VIII. 409. l *Id. Georg.* I. 18. m *Ovid. Triſt.* IV. V. 4. n *Virg. Aen.* II. 15. o *Ibid.* 425.

praeses p : & denique *quadrigas* & *bigas*, quibus in bellis utebantur veteres, invenisse scribitur q. Hinc *pingitur* armata, torvo vultu, glaucis oculis r, (quemadmodum perpetuum ejus epitheton apud Homerum est γλαυκῶπις Ἀθήνη) scutum, sive *aegidem* (nam *aegis* erat scutum pelle caprina obductum) manu tenens, quo belli Trojani tempore a Jove donata fuerat; in eoque *Gorgonis*, sive *Medusae* caput effictum s erat. Festum ejus celebrabatur mense Martio per *quinque dies*, unde *Quinquatrus*, sive *Quinquatria* dicitur t: vel potius quod post quintum Id. Mart. celebraretur v: qualia ei in Albano monte celebranda etiam postea instituit Domitianus Imperator x. *Avis* ei sacra fuit *noctua* y, *arbor* vero *olea*.

p. 244.

Minervae jungendae sunt *Musae* Jovis filiae z, *scientiarum praesides*: sed

p *Id.* XI. 483. q *Cic. de N. D.* III. 23. r *Propert.* II. XXI. 14. *Ovid. Art.* II. 659. s *Virg. Aen.* VIII. 435. [De Gorgonib. v. Memor. Acad. Litter. Paris. T. IV. p. 70.] t *Ovid. Fast.* III. 810. v *Varr. de L. L.* V. 3. *Gell.* II. 21. x *Suet. Domit.* 4. y *Hygin. fab.* 204. z *Hesiod. Theog.* v. 25. & 52.

sed notius est, quam ut moneri oporteat, eas novem numero fuisse; quarum nomina fuerunt haec: *Calliope*, *Clio*, *Erato*, *Thalia*, *Melpomene*, *Terpsichore*, *Euterpe*, *Polyhymnia* & *Urania*. De his singulis vero dicere nimis longum, & minus utile foret. [v. Auson. Eidyll. xx.]

p. 245.

De Cerere.

§. VI. *Ceres* Saturni & Opis filia [a] ita dicta (juxta veterum quidem mentem) ab antiquo verbo *cereo* pro *creo* [b], quasi *frugum creatrix*; prima enim sationem & usum frumenti homines docuit; cum illi antea glande vescerentur [c]: unde saepissime *alma* dicitur ab *alendo* scilicet [d]; Graecis, θνητῶν θρέπτειρα προπάντων [e]; licet etiam aliis Deabus hoc cognomen tribuatur, ut Veneri apud *Ovid. Metam.* xv. *vs.* 844. Primum autem hanc artem monstravit *Triptolemo* [f]; ille deinde reliquis hominibus, & hinc

a *Ovid. Fast.* vi. 285. [qs. *Geres*, ait Cic. de N. D. ii. 26. ubi & alior. numinum etyma persequitur.] b *Serv. ad Virg. Georg.* i. 7. c *Claud. de rapt. Pros.* i. 30. *Juven.* vi. 10. d *Serv. d. l.* [sed credibilius, esse ab Hebr. עלמה *virgo.*] e *Orpheus hymn. in Cererem* 7. f *Virg. Georg.* i. 19. *Marmor. Arundell.* 24.

hinc *Ceres* pro *ipsis frugibus* dicitur [g]. *Leges* etiam prima hominibus dedisse creditur [h], unde Θεσμοφόρος Graecis, Latinis vero *legifera* dicitur [i]: & ejus sacra Θεσμοφόρια dicta sunt: unde unum ex dramatibus *Aristophanis* Θεσμοφοριάζουσαι, hoc est, *mulieres sacra Cereris celebrantes* inscribitur: & hoc ideo, quia homines ad mitiorem cultum, a glandibus ad fruges traducens legibus vivere fecit: praesertim cum etiam agros tum distinguere oportuerit [k]. Sacra ejus peragebantur Romae mense Aprili per dies octo a matronis castis [l], quae tum viris & vino abstinere debebant [m], & in *casto Cereris* esse dicebantur [n]. Quia autem haec sacra religioso quodam silentio celebrabantur, *Horatius Od.* III. *n.* 2. *arcanam Cererem* dicit, quod tamen maxime ad sacra [o] *Eleusinia*, quae ei in Attica fiebant, spectat; qui enim non initiati

P. 246.

g *Terent. Eun.* IV. V. *Lucan.* IV. 381. h *Ovid. Metam.* V. 341. i *Virg. Aen.* IV. 58. k *Serv. Aeneid.* IV. 58. *Grot. de I. B. P.* II. 2. §. 2. l *Juven.* VI. 50. m *Dion. Halic.* I. 33. n *Fest.* v. *Minuitur.* o *Suet. Ner.* 34.

tiati iis adfuissent, morte plectebantur *p*.

Faces in ejus sacris adhibebant *q*, (unde πυρφόρος Graecis dicitur *r*) quia facibus ad *Aetnam* accensis filiam suam *Proserpinam* a Plutone raptam quaesiverat *s*. Filius Cereris fingitur esse *Plutus divitiarum Deus*, quia priscis hominibus divitiae ex agricultura proveniebant *t*. Immolabatur Cereri *porca foeta*, quia illud animal frugibus noxium esse solet *v*. *Pingebatur* vero coronam gestans spicis ornatam *x*, *facem* plerumque altera manu tenens, altera quandoque *papaver*. In Cereris sacris etiam *vulpes* comburebatur *y*, quod *Carseolis Aequorum* oppido segetes incendissent vulpes, eodem fere modo, quo *Simsonem Philistaeorum* segetes incendisse legimus.

p. 247.

§. VII. *Diana* juxta quosdam dicta est quasi *Dea Jana*, hoc est *Luna*

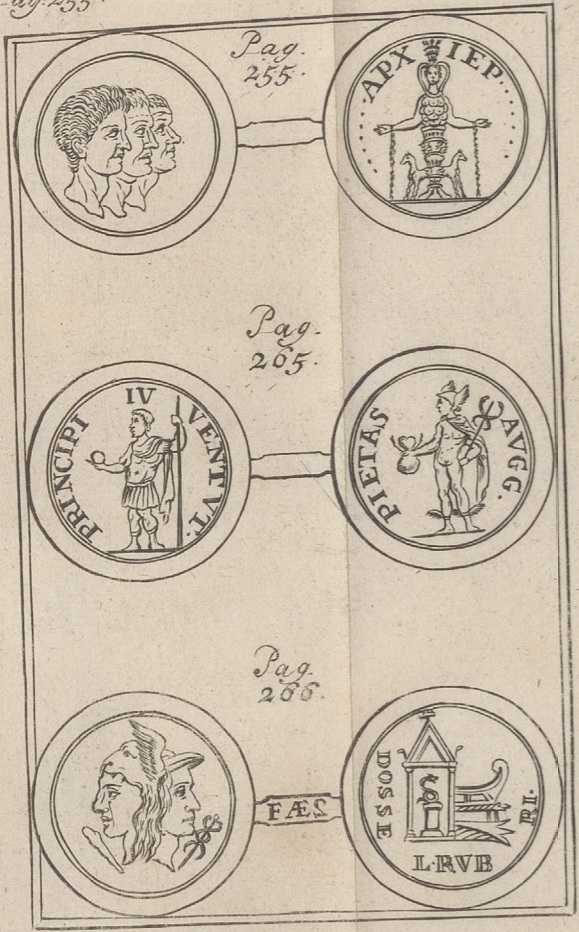
De Diana.

p *Liv.* XXXI. 14. q *Juven.* XV. 141. r *Eurip. supplic.* 260. s *Ovid. Fast.* IV. 493. t *Hesiod.* Θεογ. 969. v *Ovid. de Ponto* II. IX. 29. x *Horat. carm. saec.* 30. y *Ovid. Fast.* IV. 679. *seq.*

na [z]; nam eadem Luna fuisse plerumque putatur [a]: alii nomen ejus deducunt a Graeco διὸς, hoc est, *Jovis*; ejus enim & *Latonae* filia est habita: unde & *Latonia virgo* [b] dicitur; nam semper virgo fuisse fertur. p. 248. Haec venationibus, sylvis & montibus praefuit [c]; unde *canes* ei sacrae fuerunt [d]: & primitias ferae capiendae, sive πρωτάγρια Dianae Ἀγροτέρᾳ, sive *Venatrici* vovere solebant [e]. Hinc etiam Ἄγραυλος, Ὀρεῖα, Ὀρειλόχη dicta est *f*. Eadem & *parturientibus* opem ferebat *g*; & tum cum Junone Lucina confundi videtur, (ita certe [h] vocabatur) & etiam *Ilithya* a Graeco verbo ἤλυθον, hoc est, *veni* [i]; ac *Diva genitalis* dicitur. Hinc etiam

z *Varr. de R. R.* I. 37. *ut quidem emendat Scal. de Emend. Temp.* II. *p. m.* 174. a *Vid. Varron. de R. R. I.* 37. *Voss. Instit. Or.* IV. I. §. 7. *& de Art. Gr.* II. 13. b *Virg. Aen.* XI. 557. c *Horat. Od.* III. 22. d *Ovid. Fast.* V. 141. e *Vid. omn. Ez. Spanh. ad Callim. hymn. in Dian.* 104. f *Vid. Celeb. Perizon. ad Ael. V. H.* II. 25. g *Horat. carm. saec.* 13. [Timaei jocum in Dianam Ephesiam v. ap. Cicer. II. de Nat. D. 27.] h *Catull. carm.* 35. i *Horat. l. mox d. ubi tamen Cl. Bentl. legendum vult* Genetyllis; *quem. vid.*

Pag. 255

Pag. 255
APX IEP
Pag. 265
PRINCIPI IV VENTVT.
PIETAS AVGG.
Pag. 266
FÆS
DOSSE
RI.
L·RVB

etiam imago ejus multis *mammis* & uberibus aliquando instructa est, & ipsa πολύμαστος, sive *multimammia* est dicta [k]. Haec quoque, ut dixi, *Luna* credita fuit, unde cum *lunula bicorni* in fronte pingitur, (nam eosdem Deos veteres sub diversis saepe nominibus colebant) eoque nomine haec cum Apolline fratre suo ludis saecularibus maxime colebatur [l]: quibus ludis in eorum honorem pueri & puellae patrimi & matrimi choreas ducebant, & hymnos canebant: ac ob eandem rationem etiam *Noctiluca* [m], & *siderum Regina* vocatur [n]. Templum Dianae primum Romae exstructum fuit sub Servio Tullio Rege in monte Aventino, quod τὸ κοινὸν τῶν Λατίνων, sive *Latinorum commune* erat [o]: *Pingebatur* coma dissoluta, arcum & sagittas manu tenens, (unde ἰοχέαιρα dicitur [p], & τοξῖτις [q]) cervos, vel alia animalia per-

p. 249.

k *Minuc. Fel. p.* 93. *ed. Rigalt. & ipse ad eum loc.* [S. cap. XXI. p. 128. ed. Davis.] *Nummus ap. Vaill. G. Claudia.* 41. l *Horat. Od.* IV. VI. m *Ibid.* 38. n *Id. carm. saec.* 35. o *Dion. Halic.* IV. 26. p *Hom. Il. E.* 53. q *Hesiod.* Θεογ. 14.

persequens, ac canes & instrumenta venatoria juxta se habens. Immolabatur ei *verres* [r], & *pinus* arbor ei sacra fuit [s]. Confunditur eadem saepe cum *Hecate* [t], sive *Proserpina*; de qua nos tamen separatim potius dicemus.

De Venere, Cupidinibus, & Gratiis.

§. VIII. *Venerem* a *veniendo* dictam volunt, quod *Amor* (cujus haec Dea praeses est) *ad omnes veniat* [v]. Alii derivant a Succoth Benoth; quae II. Reg. x. VII. 30. [x] Cl. Clericus deducit ab Aeolico Ϝένωσις pro ἕνωσις [y]. Eam quidam *Jovis* & *Diones* filiam dicunt [z]: plures *spuma* maris ortam volunt, & inde Graecis Ἀφροδίτην ἀπὸ τῆς ἀφρῆς, hoc est, a *spuma* esse dictam [a]: unde etiam plerumque in *concha* stans, vel *concham* manu tenens [b] *pingitur*, & quidem nuda: ac propterea *marinam* eam vocat Horatius *Od.* IV. XI. *vs.* 14. &

p. 250.

r *Horat. Od.* III. 22. s *Ibid.* t *Vid. Meurs. Misc. Lacon.* I. 2. v *Cic. de N. D.* II. *circa med.* [vide Belg. Graec. p. 211.] x *Selden. de DIS Syris S.* II. 6. *Voss. Idol.* II. 22. y *Bibl. Select. T.* VII. *p.* 149. z *Virg. Ecl.* IX. 47. & *Aen.* I. 256. a *Ibid.* v. 801. *Senec. Hippol.* 273. b *Vid. Plaut. Rud.* III. III. 42.

14. & ideo etiam a navigantibus invocabatur [c]. Aliquando etiam curru vehitur tracto a *cygnis*, vel *columbis* [d], vel etiam *passeribus* [e]; quae aves, vel ob pulchritudinem, vel ob salacitatem Veneri erant sacrae, eique etiam immolabantur; quanquam vulgo sanguine non placaretur [f], sed ture & vino; quia scilicet non decebat Deam generationi praesidentem caeso animali placare. Colebatur praecipue a Romanis, quia genus suum per Aeneam ab ea deducebant [g]; unde ille saepe apud Virgilum, aliosque *Dea natus* vocatur [h]: & propterea Julius Caesar templum *Veneris genitricis* [i] Romae exstruxit. Aliis etiam cognominibus Romani eam venerabantur, ut *Veneris Erycinae* [k], ita dictae ab *Eryce* Siciliae monte [l], ubi Aeneas ei templum exstruxerat. *Cluacina* vocata est ab antiquo verbo *cluere* [m]; hoc est, *purgare* quia ejus tem-

p. 251.

c *Ovid. ep. Parid.* 24. d *Ovid. Metam.* XIV. 597. e *Apulej. Metam.* VI. *non longe ab init.* f *Tacit. Hist.* II. 3 *Catull. de coma Berenic.* 90. g *Lucret. ipso init.* h *Virg. Aen.* V. 710. i *Suet. Jul.* 61. k *Horat. Od.* I. 2. 33. l *Virg. l. d.* 760. m *Plin. H. N.* XV. 29.

templum eo loco structum erat, ubi Romani & Sabini positis armis se a bello *purgaverant*, & reconciliati erant. *Libitina* [n] Venus vocabatur [o], in cujus templo ex instituto Servii Tullii Regis [p] pro singulis mortuis singulus nummus solvebatur; (quemadmodum in templo Junonis Lucinae pro natis, & in templo *Juventutis* pro iis, qui virilem togam sumpserant [q]) ut ita doceretur omne, quod natum est, etiam mori debere: & in eo templo a *Libitinariis* omnia vendebantur [r], quae ad procurationem funeris necessaria erant. Hinc *Libitinarius* in glossariis dicitur ἐνταφιαστὴς, ἐνταφιοπώλης, & νεκροθάπτης; cujus servus erat *Pollinctor* [s]: & ipsa *Libitina* ἐντάφιον, sive *funus* [t]. Fingebatur Venus uxor esse Vulcani, sed cum Marte adulterium committere dicebatur, & cum eo aliquando reti a marito suo mira subtilitate facto deprehensam fingebant [v]. Arbor *myr-*

p. 252.

tus

n *Horat. Serm.* II. VI. 19. o *Vid. Plut. Numa p. m.* 67. p *Dion. Halic.* IV. 15. q *Ibid.* r *Plut. Quaest. Rom.* 23. *p. m.* 269. s *l.* 5. §. 8. *ff. de instit. act.* t *Vid. Lips. ad Senec. de benef.* VI. 38. v *Ovid. Metam.* IV. 171. [Adde *Homer.* Odyss.

Θ,

tus ei sacra erat x, & mensis *Aprilis*; * unde Kalendis Aprilis mulieres myrto coronatae lavabant y: quem mensem tamen non ἀπὸ τῆς Ἀφροδίτης, sive *a Venere*, (quae plurimorum sententia est) sed ab *aperiendo* dictum vult *Varro* z, quod coelum, terra & mare tunc *aperiantur*: unde idem mensis apud Athenienses Ανθεστηριὼν p. 253. vocatur, quod hoc tempore cuncta *florescant* a.

Veneris comites & filii fuerunt *gemini Cupidines Eros* & *Anteros* b, quibus eleganter significatur, *amorem, nisi mutuus sit, subsistere non posse*. Hi finguntur & pinguntur *pueri*; quia amantes *pueris* plerumque vix sunt sapientiores c; finguntur

R 2 *nudi*

Θ. 267--366. *Lucian.* in Dial. Deor. p. 150. & 155. Ed. Bened. It. epigrammation elegans in Anthol. L. 11. εἰς χωλοῦς. De *Maja* Vulcani uxore pauci prodiderunt: at Lucian. priori loco Vulcanum uxores ait duxisse *Venerem* & *Gratiam*.] x *Horat. Od.* I. IV. 9. *Virg. Ecl.* VII. 62. * [ex I. Ed. Horat. IV. Od. XI. 15.] y *Ovid. Fast.* IV. 139. z *Apud Macrob. Saturn.* I. 12. a *Ibid.* b *Horat. Od.* I. 19. *Senec. Hippol.* 274. [Cupido Vulcani Venerisque filius fuit, v. *Anthol. l. c.* Unde privignus Martis, & hic ejus vitricus dicitur *Ovid.* II. *Amor. El.* IX. 47--8. c *Vid. omn. Propert.* II. 9.

nudi ad puritatem, *alati* ad levitatem amantium significandam; vel etiam, quia amantes agiles esse convenit: sagittis instructi dicuntur, vel, ut velocitas amoris denotetur; vel etiam ob dolorem [d], qui eum saepe sequitur: *lampades* habent, ut ardor amoris notetur [e]; atque ipsae etiam sagittae eorum ardere dicuntur [f].

Tres *Gratiae* etiam Veneris Comites fuerunt [g], quae nudae plerumque finguntur, quia amicitia sine fuco esse debet; & manibus junctis, ut concordia amicorum significetur [h]. [Memorabilia de *Gratiis* habent Memor. Litt. Acad. Paris. T. IV. p. 10.]

p. 254.

De Marte, Bellona & Victoria.

§. IX. *Mars*, ut notum est, *Belli Praeses* fuit [i]; atque ita dictus est, quod *maribus* in bello praeesset [k]; vel potius a Graeco Ἄρης praeposito

d *Horat. Od.* II. 8. e *Claudian. de rapt. Pros.* I. 26. f *Horat. Od.* II. 8. 14. g *Id. Od.* I. IV. 5. & I. XXX. 5. h *Vid. de iis fuse Senec de benef.* I. 3. & *Pausan. Boeot.* 34. i *Ovid. Fast.* III. 85. k *Varro de L. L.* IV. 10. *sed rectius ex lingua Hebraica ejus nomen deducit Cl. Periz. ad Ael.* IX. 16. & *Voss. de Idol.* I. 22. & *magis Ib.* II. 33.

posito M. *Mavors* etiam dicitur, quod *magna vertat* [l]; & *Gradivus* [m], (Graecis θοῦρος Ἄρης [n], vel θούριος, ut est apud *Servium ad Virg. Aen.* III. *vs.* 35.) vel a *gradiendo* in bellum; vel potius a Graeco verbo κραδαίνειν, hoc est, *vibrare*, quod *hastam vibret*. Fingitur Mars (juxta quosdam; nam aliter Hom. Il. E. v. 896.) ex Junone [o] sine maris ope natus, & solo floris cujusdam contactu conceptus. A Romanis autem praecipuo honore afficiebatur, quia Romuli & Remi pater fuisse vulgo creditus est: & quod etiam genti bellicosissimae ejus cultus maxime conveniebat: ac praeter alia templum habuit in foro magnificentissimum, ubi Martis *Ultoris* nomine colebatur [p]. Dux etiam Romani exercitus ad bellum profecturus antea sacrarium Martis ingrediebatur, & *ancilia* [q] (*scuta quaedam sacra* erant, de quibus infra *Sectionis hujus cap.* 2. §. 13.) com-

p. 255.

l *Cic. de N. D.* II. 26. m *Virg. loco in textu not.* [Ovid. Fast. v. 555.] n *Hom. Il.* E. 30. *& saepe.* o *Ovid. Fast.* v. 229. p *Vid. cap. seq.* §. 13. q *Serv. ad Virg. Aen.* VIII. 3.

commovebat, ac mox hastam ipsius simulacri dicens, *Mars vigila* [r]. Sacerdotes Martis peculiares erant *Salii*, & *Flamen Martialis*; de quibus suo loco. Animalia ei sacra erant *Lupus*, *Picus* [s], & maxime *Equus*; qui etiam ei immolabatur mense Octobri in campo Martio [t]. *Pingebatur* ardente vultu, currui plerumque insistens, vel equo insidens; hasta & flagello armatus, gallum gallinaceum quandoque juxta se habens ad vigilantiam militibus adeo necessariam denotandam, vel etiam ob pugnacitatem ipsius animalis. In ejus honorem primus anni mensis, qui nunc nobis tertius, a Romulo Martius dictus fuit.

p. 256.

De Bellona.

Marti aurigae vicem praestabat *Bellona* [v], sive illa ejus uxor, sive soror fuerit. Haec dicta fuit a *bello*, & ejus sacerdotes *Bellonarii* dicebantur; qui in furorem acti [x]; (unde in Gloss. vet. θεοφορούμενοι vocantur) dum sacra ejus celebrarent, futura praedicere

r *Ovid. Fast.* III. 36. s *Lucret.* II. 660. *S. Aur. Vict. de Or. gent. Rom.* t *Fest.* v. *Equus*, & *latius* v. *October.* v *Statius Theb.* VII. 71. x *Horat. Serm.* II. III. 223.

cere credebantur [y]: tum etiam cultris se ipsos cruentabant, ut sanguine suo Deam placarent [z]: (qui mos pluribus gentibus fuit familiaris, ut vel ex sacris literis [a] discimus) sed haec sectio membrorum postea simulata duntaxat fuit. *Enyo* etiam est dicta, unde haec vox pro ipso *bello* ponitur [b]. Aedes ejus extra Urbem fuit, in qua Senatus dabatur legatis exterarum gentium [c], & Imperatoribus a bello redeuntibus, & triumphum petentibus [d]: ante illam aedem columella stabat, quae *bellica* [e] dicebatur; in quam hastam mittere solebat fecialis, cum bellum populo alicui indixisset.

p. 257.

De Victoria.

Victoria, quae simul cum Minerva educata fuisse dicebatur [f], etiam Romae colebatur sub forma virginis alatae, coronam, vel palmam manu praeferentis.

De Mercurio.

§. X. *Mercurius* a *mercibus* dictus *Jovis* & *Majae* (quae filia erat *Atlantis*)

y *Juven.* IV. 124. *&* VI. 512. z *Lucan.* I. 565. a I. *Reg.* XVIII. 28. b *Hom. Il.* E. 333. *& ibi Schol. Martial. de Spectac.* 24. c *Liv.* XXX. 21. d *Id.* XXVIII. 38. e *Fest.* v. *Bellona.* f *Dion. Halic.* I. 33.

tis) filius g, *Nuncius* & *Minister Deorum*, & praecipue Jovis fuit: unde *Camillus* apud Romanos est dictus h, quae vox *ministrum* notat. Hic *Deus sermonis* habebatur i, (unde lingua ei sacra erat k) & inde Deorum superorum & inferorum internuncius l: unde *Lystrenses Paulum* Mercurium dicebant, quia is *praeibat in loquendo*, ἐπειδὴ αὐτὸς ἦν ὁ ἡγέμων τοῦ λόγου m: itaque animas defunctorum ad inferos deducere, loca iis adsignare n, & rursus si opus esset, eas inde reducere o credebatur, ψυχαγωγὸς p & νεκροπομπὸς q inde dictus. *Mercatorum* quoque & *lucri* r, (unde κοινὸς Ἑρμῆς dicitur s, quia divitias procurat omnibus expetitas; κερδῷος t etiam, ἐμπολαῖος & ἀγοραῖος v; & hinc etiam mercatores certo ritu praeterita sua mendacia expiabant, & futurorum veniam x a Mercurio petebant) *lucri*, inquam,

p. 258.

g *Virg. Aen.* I. 301. h *Plut. Numa p. m.* 64. C. i *Horat. Od.* I. x. 5. k *Schol. Aristoph. Pluto* 1112. l *Claudian. de rapt. Pros.* I. 90. m *Actor.* XIV. 12. n *Horat. Od.* I. x. 15. o *Virg. Aen.* IV. 243. p *Hesych.* q *Lucian. Deor. Dial.* r *Ovid. Fast.* V. 671. s *Lucian. Navigio. p.* 496. *ed. Graev.* t *Id. Timone. p.* 131. v *Poll. Onom.* VII. 2. *fin.* x *Ovid. Fast.* V. 623.

inquam, & ex ea ratione *furum* etiam Deus habebatur [y]: unde *Aristophani* Τοιχωρύχος dicitur [z], quod *perfossorem parietum* diceret *Plautus* [a]: & ab hac lucri caussa cum marsupio aliquando pingitur [b]. *Artium* quoque omnium praeses, & praecipue *musices*, & lyrae inventor [c]: tum etiam *palaestris* [d] & *gymnasiis*, *astronomiae* [e], *poëticae*, (unde poëtae viri *Mercuriales* dicuntur [f]) aliisque, ut dixi, artibus praesidebat, unde Λόγιος Ἑρμῆς dicitur [g]; ita ut plane esset negotiosissimus [h]. *Pingebatur* ut juvenis formosus petaso & talaribus aureis alatis insignis [i]; *caduceum*, sive virgam manu tenens [k], cui duo serpentes erant circumvoluti; quia praeconis etiam fungebatur munere, & pacis auctor erat, cujus symbolum olim fuit hic caduceus. In triviis & quadriviis statuae quaedam e lapide

p. 259.

 qua-

y *Horat. l. prox. d.* z *Plato* 1143. a *Pseud.* IV. II. 23. b *Vid. Patin. num. Imp. ex aere med. form. p.* 314. c *Horat. l. d.* d *Lucian. Deor. Dial p.* 233. *edit. Graev.* e *Manil.* I. 33. f *Hor. Od.* II. XVII. 29. g *V. Bud. comm. ling. Gr. n. m.* 225. h *Lucian. l. prox. c* i *Virg. Aen.* IV. 240. k *Ibid.* 242.

quadrato in ejus honorem ponebantur solo capite exerto, quae *Mercuriales*, & Graecis *Hermae* dicebantur [l], quia ob crebra ejus itinera viarum etiam curam peculiarem gerebat: unde ἐνόδιος, vel, ut alii, εὐόδιος etiam dicitur [m]. In bibliothecis quoque, quia scilicet omnis eruditionis praeses erat Mercurius, statuae ejus ponebantur mixtae cum statuis Minervae, vel etiam *Herculis*, quae inde *Hermathenae* & *Hermeraclae* dicuntur [n].

p. 260.

De Neptuno, Portumno & Matuta.

§. XI. *Neptunus aquarum Deus* a *nubendo*, hoc est, *tegendo* dictus, quia aqua terram *obtegit* [o], Saturni & Opis filius, Jovis frater dicitur; & in sortitione universi *maris imperium*, ut dixi, obtinuit [p]. Hic a plerisque a primis jam temporibus Romae cultus dicitur

l *Nepos Alcibiade* 7. *Juven.* VIII. 53. *Ampliss.* vander *Muelen de die mundi Diss.* I. *p.* 143. m *Phurnut. de nat. Deor.* V. 16. [V. Cl. Otto de diis tutelar. Viar.] n *Cic. ad Att.* I. I. & 9. [V. nummum in tabella. At Neptuni etymon ego arcessebam a νιπτω, quod Scaligero jam placuisse video. Qui Hebraicam originem mavult, consulat Vossii Etymol. & Bocharti Phaleg, ubi plura ejusmodi reperientur] o *Varro de L. L.* IV. 10. *Arnob.* III. p *Virg. Aen.* I. 138.

dicitur ſub nomine *Conſi* [q], quamquam alii dicant diverſum fuiſſe. *Conſus* autem ille *conſiliorum* Deus fuit [r], cujus ara ſubterranea fuit [s], quia conſilia, ut proſpera ſint, ſecreta eſſe debent: & ipſa vox *Conſus* participium antiquum eſt verbi *condo*, pro quo hodie dicimus *conditus*; unde hodieque *abſconſum* pro *abſconditum* dicimus [t]. Ejus feſtum *Conſualia* dictum celebrabatur maxime ludis *equeſtribus* in Circo; quia Neptuno *equus* ſacer erat, qui eum primum e terra produxiſſe dicebatur [v]: veritas autem hujus rei eſſe videtur, eum primum *equitandi* artem inveniſſe [x]; unde etiam equorum cura [y] ei tribuitur, & quadrigarum [z]. *Terrae motuum* etiam cauſſa credebatur; quia mare saepe numero terram vehementius concutit, eamque quaſi movere videtur: unde *Ennoſigaeus* [a] & Σεισίχθων [b], hoc eſt, *terram quatiens* dicitur; & hinc

p. 261.

q *Plut. Romul. p. m.* 25. *D. Auſon. Epigr.* 69. r *Ovid. Faſt.* III. 199. s *Dion. Halic.* II. 31. t *V. Voſſ. Etymolog.* v *Virg. Georg.* I. 18. x *Vid. Sophocl. Oed. Colon.* 705. y *Homer. in hymn.* z *Orph. in hymn.* a *Juven.* X. 182. b *Amm. Marc.* XVI. 7. [v. omn. Gell. II. 28.]

hinc Trojae muros & fundamenta evertere fingitur a Virgilio *Aen.* 11. *vs.* 643. Et quia mare ita saevum est & importunum, hinc in fabulis homines saevi *Neptuni filii* dicti sunt, ut *Busiris*, *Cyclopes*, *Laestrygones* [c]. *Pingebatur* vultu senili, stans plerumque in curru a *Tritonibus*, equis marinis, vel delphinibus tracto, tridentem manu gerens [d].

Neptuno adjungi potest *Portumnus*, sive *Portunnus portuum* Deus [e], a quibus denominatur: hic Graece Παλαίμων dicitur [f]. Ejus mater fuit p. 262. *Matuta*, Graecis Λευκόθεα, quae eadem *Aurora* credita est [g], & a matronis Romanis culta fuit [h]; ejusque festum *Matralia* est dictum [i]. Antea ille *Melicerta*, haec *Ino* dicebatur [k]; qui enim in Deos referebantur, eorum nomina mutari solebant: quemadmodum sic etiam *Leda Nemesis*, *Circe Marica* fuerunt dictae [l].

§. XII.

c *Phurnut. de nat. deor.* c. 22. *f. Gell.* xv. 21.
d *Virg. Aen.* I. 142. 149. [& 160.] e *Ovid. Fast.* vI. 547. f *Id. Metam.* Iv. 541.
g *Lucret.* v. 655. h *Plut. Quaest. Rom.* 15. *p. m.* 267. i *Ovid. Fast.* vI. 533.
k *Ibid.* 494. & 505. l *Lactant. de fals. relig.* I. 21.

§. XII. *Vulcanus ignis & fabrorum Deus.* Dictum enim ajunt quasi *Volicanum* [m], quod ignis quasi per aërem *volitet*: sed verius est a *Tubalcaïno*, qui primus artem fabrilem invenit [n], nomen ejus derivari. *Mulciber* etiam fuit dictus a *mulcendo* [o], hoc est, *molliendo* ferro. Jovis & Junonis, vel, ut alii dicunt, solius Junonis filius fuit [p]: sed ob deformitatem a Jove coelo ejectus, & in *Lemnum* insulam delapsus, ac inde *claudus* factus fuisse fingitur [q]. Vulcani uxor fuit *Maja*, unde quidam mensem *Majum* dictum fuisse volunt; sed *Piso* eam *Majestam* vocari dixit [r]. Officinam suam in Lemno habuisse dicitur, & in insulis *Aeoliis* prope Siciliam [s]; quia in iis insulis montes ardentes sunt, quos hodie etiam vulgo *Vulcanos* vocant. Ejus ministri fuerunt *Cyclopes* [t], quos Gigantes monoculos fuisse

De Vulcano.

P. 263.

m *Serv. ad Virg. Aen.* VIII. 414. *Isidor. Orig.* VIII. c. II. n *Genes.* IV. 22. o *Virg. Aen.* VIII. 724. *& ibi Serv. Fest. ea v.* p *Lucian. de sacrif. & forte Hesiod.* Θεογ. 927. *ubi vid. Graev.* q *Lucian. in contempl. init. Hom. Il.* A. 591. r *Macrob. Saturn.* I. 12. [Vide nos ad pag. 252.]. s *Juven.* I. 8. *Sed vid. omn. Virg. Aen.* VIII. 416. *seqq.* t *Virg. l. d.* 424.

fuisse finxerunt. Per hunc Deum veteres *ignem terrestrem* [v] maxime significarunt, ut per Vestam *ignem coelestem*, & hinc saepe *Vulcanus* pro ipso *igne*, vel *flamma lucente* ponitur [x]. Inde etiam Vulcanos quosdam fictiles juxta focum collocare solebant, tanquam daemones ἐπιςάτας [y]. In ejus festo facibus, sive lampadibus decurrebant; &, qui cursu superabatur, *Lampadem* alteri *tradere* debebat: unde vulgata illa phrasis est orta, *lampadem suam alteri tradere*, hoc est, *senio, vel alio casu fatigatum munere* p. 264. *suo alteri cedere* [z].

De Apolline & Aesculapio.

§. XIII. *Apollo* dictus est a Graeco verbo ἀπόλλυμι, hoc est, *perdo*; quia radii solis pestilentiae tempore animantibus perniciem adferunt [a]. Hic enim idem est qui *Sol* *; unde etiam *Phoebus* dicitur a Graeco Φοῖβος, hoc est, *splendidus*. Jovis & Latonae [b] filius fuit, cum sorore Diana

v *Id. Aen.* v. 662. x *Virg. Ib. Plaut. Amph.* I. I. 185. y *Eustath. ad Od.* p. 455. z *Lucret.* II. 77. *Schol. Aristoph. ad ranas* 131. a *Hom. Il.* A. 43. * [Vid. nos ad p. 289.] b *Horat. Od.* IV. 6.

Diana in insula *Delo* natus [c]; (unde *Delius* hic, illa *Delia* dicta.] ubi templum & oraculum celeberrimum habuit [d]: & ibi sex menses aestivos degere credebatur; ut sex menses hybernos apud *Pataram Lyciae* civitatem, unde *Pataraeus* dicitur [e]. Quatuor praecipue artium inventorem eum & praesidem fecerunt. Primo quidem medicinae, & praecipue *botanicae*, sive *herbariae* inventor esse dicebatur, quia solis calor herbas fovet [f]. Secundo, *arti sagittariae* praesidebat, quia radii solares sagittis quodammodo comparari possunt, & inde semper arcus ei tribuitur [g]: hinc etiam *Paean* dicitur ἀπὸ τοῦ παίειν, a *feriendo* [h]. Tertio, *musicae* & *poëticae* praeses erat [i]; unde a poëtis maxime invocatur [k], & lyram, vel citharam tenens plerumque pingitur [l]. Quarto, *artem divinatoriam* exercere cre-

p. 265.

c *Ovid. Metam.* VI. 189. *seqq.* [Callim. in Delum: quod negant Ephesii, & hoc sibi honoris vindicant ap. Tacit. Annal. III. 61.] d *Virg. Aen.* IV. 143. e *Serv. ad Virg. l. prox. c.* f *Ovid. Metam.* I. 521. g *Horat. Od.* I. XII. 23. h *Juven.* VI. 172. i *Ovid. Metam.* I. 518. k *Id. Amor.* I. XV. 35. l *Horat. Od.* I. 21.

credebatur, unde *Augur* [m] vocatur, & Graece προόψιος [n], quasi *praesagum* dicas; Λοξίας etiam ἀπὸ τȣ̃ λοξȣ̃, hoc est, *obliquo* [o], quia *obliqua*, sive *dubia* responsa consulentibus dabat; cum sacerdotes scilicet ejus conjecturas suas pro oraculis credulis venditarent. Romanis post Augustum etiam Apollo *Actius* in memoriam victoriae *Actiacae* fuit cultus [p]. Plurima autem per totum terrarum orbem oracula ei tribuuntur, quorum omnium praecipuum fuit oraculum *Delphicum* [q]: imo etiam hominibus quibusdam divinandi artem largiri credebatur [r]. *Pingebatur* Apollo specie imberbis juvenis, promissis capillis [s], (unde Latinis *intonsus*, Graecis Ἀκερσεκόμης [t] est dictus) dextra arcum & sagittas, laeva citharam, vel lyram tenens [v], quia coeli temperiem & intemperiem regit [x]. Coronatur *lauro*, quae

p. 266.

m *Ia. Od.* I. XI. 32. n *Pausan. Att.* 32. o *Herod.* IV. 163. p *Propert.* IV. VI. 67. q *Juven.* VI. 555. r *Virg. Aen.* III. 251. [at hic Harpyia loquitur. Potius citasset Aen. II. 247. & ibi Serv.] & XII. 391. s *Tibull.* I. IV. 37. t *Hom. Il.* Υ. 39. v *Horat. Od.* I. 21. x *Macrob. Saturn.* I. 17.

quae arbor ei sacra fuit [y]; unde, qui divinare volebant, *laurum* comedebant [z]; & hinc etiam poëtae lauro coronantur. Aves ei sacrae erant *accipiter* [a] & *corvus* [b].

Apollinis filius fuit *Aesculapius*, qui peculiariter magis *medicinae* praeerat [c]. Hic fingitur arte sua mortuos in vitam revocasse, & propterea a Jove irato fatorum ordinem ita turbari, fulmine percussus fuisse [d]. Colebatur olim praecipue *Epidauri* in Graecia forma serpentis, vel baculo innixus, cui serpens circumvolutus erat. Unde oraculi jussu Romam arcessitus fuit [e]; ubi templum ei in insula Tiberina exstructum est. Sed merentur videri de cultu Aesculapii & Serpentis ejus Viri Celeberr. *Mich. Rossallus*, qui locum *Joannis Apoc.* II. 13. de hujus Dei cultu explicat; & *Theod. Hasaeus in Bibl. Hist. Phil. Classis* III. *Fasc.* I. *Pingebatur* vultu senili, barba promissa, (unde jo-

p. 267.

y *V. Claud. de rapt. Pros.* II. 109. *Ovid. Met.* I. 558. z *Tibull.* II. V. 63. a *Homer. Od.* ό. 525. b *Aelian. de animal.* I. 47. *sq.* VII. 18. c *Virg. Aen.* VII. 772. d *Id. d. l.* e *Ovid. Metam.* XV. 622. *seqq.*

cus *Dionysii Syracusarum* tyranni, dum barbam auream statuae ejus abraderet, dicentis, *Non convenire filium esse barbatum, dum pater imberbis esset f*) pallio indutus & baculum manu tenens. Immolabatur ei *Gallus*. Solebant etiam in ejus fano cubare aegroti, ut per somnium de remedio monerentur *g*.

DE DIIS SELECTIS.

Dii Selecti fuerunt octo: *Janus*, *Saturnus*, *Rhea*, *Genius*, *Pluto*, *Bacchus*, *Sol* & *Luna*.

De Jano. §. XIV. *Janus anni Deus* [h] (nam eo nomine etiam *Solem* intellexerunt [i]; unde *Matutinus pater* dici videtur apud Horatium *serm.* II. VI. *vs.* p. 268. 20.) dictus fuit ab *eundo* [k], quasi *Eamus*; quia annus, sive tempus semper *it*, vel *procedit*; vel, quia cum *Horis* foribus coeli, per quas *itur* & *reditur*, praeesse dicebatur [l]: hinc etiam

f *Val. Max.* I. I. *ex.* 3. [Cic. III. Nat. D. 34.] g *Plaut. Curcul.* II. I. *Aristoph. Pluto* 662. *&c.* h *Ovid. Fast.* I. 65. i *Macrob. Saturn.* I. 17. k *Cic. de N. D.* II. 27. l *Ovid. d. l.* 125.

am *foribus* in terra praeest, quae ab eo *januae* dicuntur: & propterea quoque *Januarius* mensis, qui annum aperit de *Jano*, ita est dictus [m]; ejusque prima die felicem anni successum sibi mutuo optabant Romani [n], & munuscula mittebant [o], quae *strenae* [p] dicuntur. Hic primus homines sacrorum ritus docuisse dicitur; & inde in omnibus sacris primus invocabatur [q]: vel forte, ut Ovidius refert, hoc fiebat, ut per eum quasi janitorem ad reliquos Deos aditus esset [r]. Quia autem antiquissimus Deorum erat [s], hinc peculiariter *Pater* dicebatur [t], (& in formulis precum plerumque primus nominari solebat [v]) licet id cognomen aliorum etiam Deorum esset. Revera autem antiquissimus quidam Italiae Rex fuisse videtur (nam Graecis quidem hoc numen incognitum fuit [x]) qui *vini* usum Ita-

p. 269.

m *Varr. L. L.* v. 4. n *Ovid.* I. *Fast.* 175. o *Suet. Aug.* 57. *Tib.* 34. *Cajo* 42. p *Vid. Fest. hac.* v. q *Cic. de N. D.* II. 27. *Martial.* x. *Epigr.* 28. *Macrob. Saturn.* I. 9. r *Ovid. Fast.* I. 173. s *Juven.* VI. 393. t *Horat. Epist.* I. XVI. 59. v *Cato de R. R. n.* 133. x *Ovid. Fast.* I. 90. *Athen. Deipnos.* XV.

los primum docuit; unde ab Hebraeo יין *Jajin*, quae vox *vinum* notat, nomen ejus potius deducas: & hinc idem fuerit cum *Noacho*, cui revera vini inventio debetur: eadem de caussa *Oenotrius* quoque est dictus, quod Graecum οἶνος *vinum* significet: & facit, quod Oenotrius septemdecim aetatibus, ante bellum Trojanum regnasse dicitur [z], quod fere in Noachi aetatem incidit. Templum ei primum exstruxit Romulus, postquam pacem cum Sabinis fecisset [a], in quo templo statua ejus erat *bifrons*, vel ad unionem duorum populorum notandam; vel, quia omnis janua duas frontes habet [b]; vel, quia Noachus primum & secundum orbem habitavit [c]; vel denique, quia tempus praeterita & futura respicit: digitis ita figuratis, ut trecentorum sexaginta quinque dierum nota per significationem anni, temporis & aevi Deum indicaret [d]. Aliquando etiam *Quadrifrons* [e] pingitur, ut *quatuor* anni partes

p. 270.

z *Pomp. Sabin. ad Virg. Aen.* I. 532, a *Serv. ad Aen.* I. 291. b *Ovid. Fast.* I. 135. c *Arnob. adv. gent.* VI. d *Plin. H. N.* XXXIV. 7. e *Macrob.* I. 9.

tes significentur. *Clavem* & *virgam* manu tenet, quia janitor coeli est [e]. *Patulcius* & *Clusius* nominatur, quia ejus templum bello indicto patebat [f], pace facta claudebatur [g]: quod intra annos 724. ter tantum Romae accidit. Non tamen putandum est, semper bellum ipso actu extitisse; sed bellum esse credebant veteres, cum firma pax facta non esset, licet re ipsa bellum non exerceretur.

De Saturno.

§. XV. *Saturnus* (per quem *universam mundi naturam* intellexisse veteres auctor est *Dionysius Halicarnassensis L.* 1. *c.* 38.) temporis in genere Deus, ita dictus fuit a *satu* [h], quia homines primum *serere* docuit; Graecis autem Κρόνος dictus est, quasi Χρόνος * (quae vox *tempus* notat; antiquissimi enim Graeci literas adspiratas ignorabant) quia auctor est *temporum* [i]. Hic Coeli & Terrae, sive Vestae Majoris filius fuit; & foedere cum fratre suo majore *Titano* facto, li-

p. 271.

e *Ovid. Fast.* I. 99. f *Ib.* 129. *Virg. Aen.* VII. 607. g *Horat. Od.* IV. XV. 9. h *Varro de L. L.* IV. 10. * [Cic. II. Nat. D. 25. ubi simul Saturnum dictum ait, quod *saturetur* annis.] i *Macr. Sat.* I. 8.

beros suos se devoraturum esse promisit; quod etiam fecit, donec pro Jove & reliquis lapis ei obtruderetur [k]. Postea a filio Jove regno pulsus ad Janum, qui parti Italiae imperabat, confugit; & ibi *latuit*, unde ea regio *Latium* est dicta [l]. Et ipsum Dei nomen verius est ab Hebraeo סָתַר *Satar*, quod *latere* significat; unde primum parentem nostrum *Adamum* per eum significatum fuisse putant [m], quia pudore nuditatis suae *latuerit* coram DOMINO [n]: alii Noachum per eum adumbratum putant, quia ille diu in Arca *latuit*. Hinc etiam in nummis Romanorum navis (qua scilicet in Italiam advectus dicebatur) & Janus bifrons conspicitur [o]. A Jano in regni societatem adscitus homines agrestes ad cultum humaniorem traduxit; unde sub eo *aurea aetas* fuisse perhibebatur [p]. *Pingebatur* Saturnus ut senex decrepitus, quia nihil

p. 272.

k *Vid. Apollodor. Biblioth.* I. l *Ovid. Fast.* I. 237. *Virg. Aen.* VIII. 319. m *Fr. Junius not. ad Tertull. de spectac.* 8. *Voss. Idol.* I. 8. & 18. n *Genes.* III. 10. o *Ovid. Fast.* I. 239. *Lactant. de fals. rel.* I. 13 p *Virg. Aen.* VIII. 324. *Ovid. Metam.* I. 89. *seqq. Tibull.* I. III. 35.

hil est tempore antiquius [q]; falcem manu tenens, quia tempus omnia desecat; vel etiam aliquando anguem caudam sibi mordentem; qua re significabatur tempus se ipsum quasi consumere; aliquando denique infantem devorans, qua re etiam *tempus edax rerum* denotabatur [r]. In templo Saturni Romae erat *Aerarium* [s], in quo praeter pecuniam publicam, etiam monumenta publica, & signa militaria adservabantur: quia nempe regnante Saturno inviolata fides & justitia obtinuisse credebatur [t]. Festum *Saturnalia* dictum in ejus honorem celebrabatur mense Decembri [v] per quinque, vel septem dies (varie enim traditur) maxima laetitia, conviviis agitandis, muneribus passim mittendis, & feriis agendis [x]: imo omnis civitas feriata publico edicto conferre se in montem Aventinum, ac rusticari quodammodo solita fuit

p. 273.

q *Ovid. Fast.* 1. 234. r *Id. Metam.* XV. 234. s *Suet. Claud.* 24. t *Plut. Quaest. R. p. m.* 275. *sive num.* 41. v *Mummius vetus poëta apud Macrob. Saturn.* 1. 10. x *Accius ap. Priscian.* v. [de origine Saturnalium disseritur in Histor. Acad. Litt. Par. T. 1. p. 78. sqq. [

fuit [x], Tum quoque servis, ut cum dominis luderent, & jocarentur, concedebatur [y]: iisque ad mensam accumbentibus domini ministrabant [z]; ut ita aurea aetas significaretur, qua omnes homines ejusdem conditionis fuerunt. *Gladiatores* quoque in ejus honorem depugnabant, quia Saturnus sanguine humano placari credebatur; saevus enim & terrestris deus fuit habitus [a]; imo olim humanae victimae ei immolabantur [b]: quod apud Italos primum abolevit *Hercules* hominum simulacris stramineis substitutis, quae Ἀργείους vocabant [c]. Sacra ei fiebant capite aperto secus ac reliquis Diis [d]: nempe, quia tempus omnia aperit [e].

De Rhea. p. 274.

§. XVI. *Rhea*, qua (ne cum Vesta confundatur) *tellus habitata* significatur, Coeli filia, Saturni uxor &

x *Porcius Latro declam. in Catil.* 17. *p.* 158. *ed. I. Wasse. Senec. ep.* 18. y *Horat. Serm.* II. VII. 4. z *Auson. de feriis Rom.* 16. a *Plut. Quaest. Rom.* 11. *sive p. m.* 266. & 34. *sive p.* 272. *Auson. d. l. v.* 35. b *Ovid. Fast.* v. 627. c *Fest. V. Argeos.* [latius exsequitur in v. *Sexagenarios.*] d *Macrob. Sat* I. 10. *Serv. Aen.* III. 407. e *Plut. Q. R.* 12. *sive p. m.* 260.

& soror fuit. Haec etiam *Ops* dicta est, quia terrae munera *opem* omnibus ferunt [g], (sed dissentit Varro *de L. L.* IV. *c.* 10.) & festum ejus *Opalia* [h]. *Magna mater* [i], quia tellus tanquam *mater* omnia animantia nutrit; *Mater Deorum* [k], quia Saturni, a quo omnes fere Dii progeniti sunt, uxor fuit: & inde etiam *Domina* [l] saepe dicitur [m]. *Cybele* [n], *Berecynthia* [o], (vel *Berecyntia* potius [p]) & *Idaea mater* vocabatur [q] a montibus *Phrygiae*, ubi praecipue colebatur: vel etiam *Cybele* vocata fuit a *cubo*, quae figura omnium maxime stabilis est, sicut inter elementa, quae vulgo vocant, terra: imo *Cybebe* saepe dicitur: & ubicunque apud poëtas *Cybelle*, aut *Cybele* media longa legitur rescribendum esse *Cybebe* voluit *Gudius ad Phaedr. L.* III. *F.* 20. [r]. Bello Punico II. monitu librorum p.275.

S 5

g *Vid. Fest. V. Opis.* h *Varr. L. L.* V. 3. *Fest.* i *Varro ap. August. de Civ. Dei* VII. 24. k *Virg. Aen.* VI. 784. l *Virg. Aen.* III. 113. m *Catull. Attin.* v. 13. & 91. *Virg. Aen.* III. 113. n *Strabo* XII. 567. o *Virg. Aen.* VI. 784. p *Serv. ad Aen.* IX. 82. q *Lucret.* II. 611. r *Vid. & Graev. ad Lucian. T.* II. *p.* 895. *Broukh. ad Prop.* III. 15. 35. *Voss. de Idol.* II. 52.

brorum *Sibyllinorum Pessinunte* in Asia, ubi sub forma lapidis colebatur, Romam arcessita fuit [s]. *Pingebatur* Rhea, sive Cybele matronali habitu coronam [*turritam* gestans, quia tellus urbes cum suis *] *turribus* sustinet; *clavem* tenens, quia hyeme velut *clausa* tellus vere *recluditur*; currui insidens a *leonibus* tracto [t], quia materna benignitate omnia, etiam ferocissima, mitescunt; veste picta induitur ob flores & animalia, quibus terra quasi est vestita. *Festum* ejus *Megalesia* dictum celebrabatur mense Aprili ludis praecipue scenicis. Ejus sacra peragebantur a sacerdotibus, qui *Galli* dicebantur a quodam Phrygiae fluvio ita dicto [v]; iisque praeerat *Archigallus*. Hi in furorem acti [x] vaticinabantur; & se ipsos castrabant [y] ad imitationem Atyos cujusdam, quem cum Cybele adamasset, eumque amore nymphae *Sangaritidis* irretitum invenisset, in furorem egerat, ita ut ipse sibi genitalia ferro

p. 276.

s *Liv.* XXIX. 14. *Ovid. Fast.* IV. 247. *seqq.*
* [haec verba ex 1. Edit. restituimus.]
t *Ovid. ib.* 215. v *Ibid.* 361. x *Lucan.* I. 561. y *Juven.* VI. 513. *Ovid. in Ibin* 453.

ferro demeteret. In ejus sacris *tympana* & *cymbala* adhibebantur, quia Rhea his instrumentis adhibitis Saturnum prohibuerat, ne Jovis vagitum, dum eum pareret, exaudire posset [z]. Immolabatur ei bos [a], vel *porca foeta* [b], ut terrae *foecunditas* significaretur. Arbor vero ei sacra erat *pinus*, in quam quoque Atyn mutatum fuisse fabulabantur [c].

De Genio, Penatibus & Laribus.

§. XVII. *Genius* dicebatur *Naturae Deus*, qui omnium rerum *gignendarum* vim habebat. Dictus est ab antiquo verbo *geno* (qua voce utitur aliquando *Lucretius*, ut, exempli gratia, *l.* 1. *vs.* 130.) pro *gigno*; vel, quia curat ut *gignamur*; vel, quia nos *genitos* suscipit, ac tuetur [d]: credebant enim veteres unicuique homini [e], & etiam loco [f] suum adesse Genium:

z *Id. Fast.* IV. 207. a *Ibid.* 630. *seqq.* [at vs. 336. Cybelae ait Romae *sine labe juvencam Mactatam, operum conjugiique rudem*: nisi id honori Claudiae virginis tributum fuit. Ceterum de *Taurobolio* v. Memor. Acad. Litt. Paris. T. IV. vel III. verius, p. 111. sqq.] b *Horat. Epist.* II. 1. 143. c *Ovid. Metam.* X. 104. d *V. Censorin. de die natali c.* 3. *Fest.* v. *Genium.* e *Actor.* XII. 15. *Horat. Epist.* II. 2. 187. f *Virg. Aen.* VII. 136. *Menand. p.* 260. v. 558. *ed. Cl. Clerici.*

nium; cujus munus esset hominem istum, vel locum assidue tueri, eique p. 277. praesidere: unde ab *Apulejo* [g] dicitur *singularis praefectus, domesticus speculator, individuus arbiter, inseparabilis testis, malorum improbator, bonorum probator*, &c. * Et hinc phrases sunt ortae, *defraudare Genium suum*, hoc est, *negare naturae, quod appetit* [h]; cui contrarium est, *indulgere genio* [i]. Cum igitur aliquem enixe obtestari vellent, *per genium ejus* orabant [k]. Sic etiam quisque *jurabat per Genium suum*, servi per *Genium heri*, omnes autem Romani post perditam libertatem per *Genium principis*; fustuarii poena [l] in pejerantes constituta: mulieres vero & ancillae per *Junonem suam* [m], vel *Genium herae suae* [n] jurabant. Plerique autem duos Genios, alterum bonum [o], alterum malum hominibus adesse

g *De Deo Socratis.* * [Censorinus de D. N. c. 3. *Eundem*, inquit, *esse* Genium *&* Larem, *multi veterès memoriae prodiderunt.* V. ibi Lindenbr. & nos in *Synonymis.*] h *Terent. Phor.* I. 5. I. i *Persius S. V.* 151. k *Horat. Epist.* I. VII. 94. l *l.* 13. §. *ult. ff. de jurej.* m *Petron.* 25. *Tibull.* IV. XIII. v. 15. n *Juven.* II. 98. o *Serv. ad Virg. Aen.* VI. 747.

adesse credebant [p]; quorum ille homines ad bonum, hic ad malum impelleret: & hi sunt, qui in monumentis sepulchrorum *Dii Manes* vocantur [q]. Colebatur saepe Genius sub forma serpentis [r]; & aliquando juvenili, aliquando rursus senili forma effingebatur. Sacra ei fiebant natali potissimum cujusque die [s] floribus & vino [t], & unguentis [v], & ture [x] quia incongruum videbatur eum sanguine placare, qui vitae auctor erat: aliquando tamen etiam porcum ei immolabant [y], nisi hic ad convivium potius fuerit. Graeci Δαίμονα *bonum Genium* vocant: & ita in conviviis ultimum poculum, quod in ejus honorem sumebatur, dicebatur Ἀγαθοῦ δαίμονος [z].

p. 278.

Geniis affines fuerunt *Penates* & *Lares*: ita enim dicebantur Dii, qui prae aliis eligebantur pro lubitu, vel ex Diis magnis, vel ex Majoribus.

de-

p *V. Plutarch. Bruto p. m.* 1000. q *V. Sanct. Minervam p. m.* 611. *& ibi Cl. Perizon.* r *Virg. Aen.* V. 95. s *Pers. Sat.* II. 3. t *Horat. Epist.* II. I. 144. v *Tibull.* II. 2. V. 5. x *Ib.* IV. 2. V. 9. y *Id. Od.* III. 17. z *Vid. Aelian. V. H.* I. 20. [& Ritus Conviv. *Alkem.* & *Schelling.*]

defunctis [a], vel ex aliis Heroïbus [b], (quemadmodum *Alexander Severus* Imperator etiam *Abrahamum*, *Christum*, & *Orpheum* in larario suo coluisse legitur) ut uni alicui regioni, p. 279. urbi, (unde πολιοῦχοι θεοὶ [c] Graecis dicuntur) aut familiae praeessent. Dicti sunt *Penates* [d], quia in *penitissima* sive *intima* aedium parte, ubi *penus* adservabatur, colebantur; unde etiam *penetrales* [e] fuerunt dicti, & sacraria eorum *penetralia* [f]. *Lares* vero dicuntur ab Etrusca voce *Lar*, quae *Principem* [g], sive *Praesidem*, τὸν προςάτην, notat: inter quos & *Penates* haec differentia fuisse videtur, quod *Lares* proprie dicuntur, qui uni alicui familiae [h], *Penates*, qui urbi cuidam vel Reipublicae praesunt; (qui etiam *Publici* vocantur, & Romae in Capitolio colebantur [i]) licet saepe hae voces confundantur *. Erant autem Lares haereditarii familiis

a *Serv. ad Aen.* VI. v. 152. b *Vid. Lamprid. Alex. Sev.* 29. c *Poll. Onom.* I. I. 24. d *Cic. de N. D.* II. 27. e *Senec. Theb.* 340. f *Fest. hac V.* g *Vid. Liv.* IV. 9. II. 17. h *Juven.* XII. 89. i *Liv.* III. 17. * [v. Synon. nostra.]

liis, unde *patrii* dicuntur Virgilio [k]; Graecis vero θεοὶ πατρῷοι, γενέθλιοι, κτήσιοι, μύχιοι, ἕρκιοι [l]: & quisque domi suae in *larario* [m], vel aedicula quadam sacra [n], parvas eorum imagunculas habebat cereas [o], canina pelle vestitas, & *canem* juxta se habentes [p]; qui *aedium custos* habetur. Ante eas imagines ignem perpetuum alebant; & quia in *atriis* aedium fere erant locatae, ipsa *atria* inde denominari potuerunt [q], quod ex fumo *atra* fierent: & majorum imagines, quae in atriis servabantur, *fumosae* inde dictae videntur apud Juvenalem VIII. *vs.* 8. Hasce imagines floribus & sertis exornabant [r], quae diebus festis renovabantur [s]. Et quisque quidem in aedibus suis talia sacraria habebat [t], ubi sacra haereditaria colebant: sed maxime tamen proceres, quemadmodum simile quid hodie apud Pontificios obtinet [v]. Offerebant

p. 280.

k *Aen.* IV. 599. l *Dion. Halic.* I. 67. m *Lamprid. d. l.* n *Juven.* VIII. V. 110. o *Juven.* XII. 89. p *Ovid. Fast.* v. 137. *seqq.* q *Isid. Orig.* XV. 3. r *Plaut. Aulul. Prol.* 24. *&* II. VIII. 15. s *Juven. d. l.* t *V. Cic. Verr.* VI. 2. *seqq. & omn. not. ad Petron.* 29. *p.* 108. *ed. Cl. Burm.* v *V. Cic. Famil.* XIII. 2. *& ibi Manut.*

bant laribus frugum primitias, & porcum iis immolabant [x]. Peregre autem abeuntes, vel inde redeuntes p. 281. Deos Penates salutabant [y]. *Compita* etiam Laribus erant sacra; & in eorum honorem festum *Compitalia* dictum celebrabatur [z]. Denique *Penates* & *Lares*, qui *aedibus* praesunt, saepe pro *ipsis aedibus* ponuntur [a]; & etiam *Lar* singulari numero pro *interiore parte* domus [b]. *Mater Larium* dicebatur *Lara*, vel *Larunda* [c]: vel etiam *Mania*; nisi haec forte eorum avia fuit [d].

De Plutone, & Proserpina, sive Hecate.

§. XVIII. Quae de inferis narrantur, sapientiores veterum pro fabulis habuere [e]; licet tamen animae immortalitatem minime negarent. Veruntamen nobis ea paucis explicanda veniunt. *Pluto* itaque *inferorum Deus*,

x *Horat. Od.* III. XXIII. 3. y *Terent. Phorm.* II. I. 81. *Plaut. Merc. A. V. S.* II. v. 24. z *Ovid. Fast.* v. 140. a *Virg. Aen.* VIII. 123. [Ovid. I. Trist. IV. 81. & IX. 40.] b *Ovid. Fast.* I. 136. [vid. Pignor. de Serv. p. 452.] c *Auson. Technop. p. m.* 480. *Lactant. de fals. rel.* I. 20. d *Varro de LL.* VIII. 38. *Fest. vel Paulus potius*, v. *Maniae.* e *Horat. Serm.* I. IV. 16. *Cic. pro Cluent.* 61. & *Tusc. Quaest.* I. 5. *seqq.* [v. Histor. Acad. Litt. Paris. T. II.]

us, Saturni etiam filius, dictus est ἀπὸ τοῦ πλούτου, hoc est, a *divitiis*; quia *divitiae* in inferioribus terrae partibus latent, unde Latinis etiam *Dis* dicitur [f]. *Orcus* etiam dictus est ab *urgendo* [g], quia omnes ad mortem *urget*; vel potius ab Hebraica [Chaldaea potius] voce ארקא, hoc est, *terra* [h]: licet vox *Orcus* pro ipsa *habitatione defunctorum* [i] saepius sumatur. Saturni, ut dixi, & Opis filius fuit; & in sortitione universi *inferos* obtinuisse [k], ac plenum in defunctos imperium exercere credebatur: unde *Jupiter infernus* & *Stygius* dicitur [l] a *Styge* palude infernali: quemadmodum uxor ejus *Proserpina Juno Profunda* [m], & *Infera*. *Jupiter* etiam *Magicus*, ut quidam legunt apud Virgilium *in Ceiri vs.* 374. *Pingebatur* Pluto solio insidens, torvo vultu [n], sceptro & corona ex ebeno insignis; clavem etiam habens, quia inferorum

p. 282.

T custo-

f *Virg. Aen.* VI. 269. *Cic. de N. D.* II. 26. g *Cic. in Verrem.* IV. 50. *Fest. V. Orcus.* h *Jerem.* X. 11. *Voss. Etymol.* i *Virg. Aen.* VI. 273. k *Juven.* XIII. 49. l *Senec. Herc. Fur.* 47. *Virg. Aen.* VI. 252. m *Claud. de rapt. Pros.* I. 2. *Stat. Sylv.* II. I. 147. n *Claud. d. l.* 80.

custodiam gerit [o]. *Victima* ejus fuit *taurus* [p].

Plutonis ergo uxor *Proserpina* [q] Jovis & Cereris filia, quam ex Sicilia rapuisse dicitur: Cereris tamen precibus effectum fuisse fingunt, ut sex mensibus apud maritum in inferis, sex reliquis apud matrem in coelis degeret [r]: qua re significabatur semen hyeme terra latens aestate prorumpere; per hanc enim Deam *foecunditatem terrae*, vel forte ipsum semen [s] notabant. Eadem *Libera* est dicta [t], & *Baccho* socia jungitur ap. *Claudian. de rapt. Pros. L.* I. v. 16. Haec etiam in mortuos imperium habere [v], & morti proximos tondere credebatur, antequam mori possent [x]. Eadem etiam *Hecate* [y] dicitur, & tum saepe cum Diana & Luna confunditur [z]; ac fingitur triplici capite, equi scilicet [a], canis ac hominis; quia vim

p. 283.

o *Pausan. Eliac. pr.* 20. p *Virg. Aen.* VI. 253. q *Juven.* XIII. 50. r *Ovid. Metam.* V. 566. s *Cic. de N. D.* II. 26. t *Cic. Verr.* IV. 48. [Tac. Ann. II. 49. v *Tibull.* III. *El.* V. 5. *Hor. Serm.* II. V. *ult.* x *Virg. Aen.* IV. 699. y *Ibid.* VI. 247. z *Vid. Horat. Od.* III. 22. a *Virg. Aen.* IV. 512.

vim suam tribus locis exerit, in coelo nempe, in terris, & apud inferos. *Veneficiis* etiam praeesse credebatur [b]; quia Lunam in herbas, quibus veneficia exercebant, despumare [c], atque ita vim quandam magicam iis addere putabant. *Triviis* etiam praeerat, & in iis colebatur [d]; ac inde *Trivia*, Graecis [e] τριοδῖτις, τρίμορφος, τριπρόσωπος, dicitur [f]. Et Athenis in triviis ditiores certo tempore coenam Hecatae apponebant a pauperibus diripiendam [g]. *Immolabatur* ei vacca sterilis [h]; vel etiam canis [i]; quia canum ululatu spectra, quae immittere credebatur Hecate, fugari credebant. [Quod triplex munus his versiculis ingeniose comprehenditur:

p. 284.

„ Terret lustrat agit Proserpina
„ Luna Diana
„ Ima suprema feras sceptro fulgo-
„ re sagitta.]

Reliqua inferorum numina, quod non ita multum ad institutum nostrum

T 2 faciunt,

b *Horat. Serm.* I. VIII. 33. c *Lucan.* VI. 505. d *Vid. Virg. Aen.* IV. 609. e *Athen.* VII. *Deipnos.* f *Catull. carm.* 35. g *Aristoph. Plut.* v. 594. *seqq. & ibi Schol.* h *Virg. Aen.* VI, 251. i *Ovid. Fast.* I. 389.

faciunt, silentio transibimus: nisi quod paucis verbis de *Parcis* & *Furiis* monendum est.

Parcae juxta plurimos, & magni quidem nominis grammaticos veteres, ita dictae sunt κατ' ἀντίφρασιν, quod *nemini parcant* [k]: sed cum ea sit merum inscitiae asylum, verius cum *Vossio* & *Jul. Caes. Scaligero* [l] dicas a *parcendo* esse dictas, quia *parcant*: una p. 285. enim tantum dicitur filum vitae incidere; duae vero, altera vitam dare, altera vitam continuare: nisi a *partiendo* dictas velis, quod sortem hominibus *partiantur*, quemadmodum Graecis ἀπὸ τοῦ μείρειν Μοῖραι dicuntur. Fuerunt autem tres sorores, Jovis & *Themidis* [m], vel etiam solius *Noctis* [n] filiae: *Clotho* dicta a verbo κλώθω, *neo*; quia stamen ducit, eaque homines in vitam vocare credebatur: *Lachesis* a λαγχάνω [o], *sortior*; quia humanae vitae *sortem* praefinit: & *Atropos* dicta a verbo τρέπω, *verto*, & ab α privativo; quod scilicet *verti*, sive *flecti* nequiret

k *Isidor.* VIII. II. l *Poëtic.* III. 90. m *Hesiod.* Θεογ. 904. n *Ibid.* 217. o *Aor.* 2. ἔλαχον.

quiret, eaque filum vitae incidere dicebatur.

Furiae, sive *Dirae* itidem tres fuere, *Eumenides* etiam & *Erinnyes* dictae. Nomina earum fuerunt *Alecto*, *Tisiphone* & *Megaera*. Iisque nihil aliud significabatur, quam impios sceleratosque continuis & surdis conscientiae flagellis caedi [p]; quemadmodum elegantissime id deducit Cicero *pro Roscio Amerino c.* 24. [De *Parcis* ac *Furiis* differitur in Memor. Ac. Litt. Par. T. VII. p. 21. & 51.]

p. 286.

De Baccho, ejusque comitibus.

§. XIX. *Bacchus*, sive *Liber*, *vini Deus*, Jovis & *Semeles* filius, sed miro modo natus, ut apud Mythographos late videri potest [q]. Dicitur ab Hebraeo verbo *Bacchah*, quod *ejulare* notat: quia illud in sacris ejus usitatum erat. *Bochartus* [r] vero dictum fuisse vult quasi *Bar-Chus*, hoc est, *Chusi filius*; unde eundem *Nimrothum* fuisse putat [s]. *Liber* autem,

T 3 &

p *Juven.* XIII. 195. [Baccho *Mosen* expressum autumant Huëtius & Dacerius; at Neutonus in Chronol. *Sesostrin.* De *nutricibus* Bacchi lege *Hist. Acad. Litt. Paris.* T. III. p. 52.] q *Vid. & Ovid. Metam.* III. 310. r *Phaleg.* I. 2. s *Vid. Ampliss.* vander *Muelen de die mundi Diss.* II. p. 526.

& *Liber Pater* Latinis dicitur [t], quia vinum homines curis *liberat* [v]: vel κατ' ἐξοχὴν *Jovis liber*, hoc est, *filius*: vel denique melius a Gr. λείβω, *libo*, *stillo* [x]. *Dionysius* dicitur a Διός, hoc est, *Jovis* (subaudi *filius* [y]) & *Nysa* insula, in qua educatus dicitur. *Lenaeus* [z], ἀπὸ τῶν ληνῶν, quod *torcularia* scilicet vino ex uvis exprimendo invenisset [a]. *Pingebatur* Bacchus fere puer, quia vinum immodice sumptum sapientiam hominibus aufert; vel etiam adolescens comatus [b], formosus & nudus, quae omnia vini naturam notant: *cornutus* etiam plerumque fingitur, quia vinum homines ad *audaciam* impellit [c], cujus symbolum sunt *cornua* *: vel, quia prisci mortales cornibus boum bibebant [d]: *hedera* coronabatur [e], quia

p. 287.

t *Macrob. Saturn.* I. 19. v *Horat. Od.* II. II. 17. & *Epist.* I. 5. 16. x *V. Cl. Perizon. ad Sanct. Min. p. m.* 569. y *Lucian. in Deor. Dial.* z *Tibull.* III. 6. v. 38. a *Serv. ad Virg. Georg.* II. 4. & *clarius ad Aen.* IV. 212. b *Tibull.* I. IV. 37. *Senec. Oed.* 404. & *Hippol.* I. 751. c *Ovid. Art. Am.* I. 239. *Horat. Od.* III. 21. 15. *seqq.* * [v. Burm. ad Petron. c. 39.] d *Vid. Voss. de Idol.* III. 71. e *Ovid. Fast.* III. 767.

quia ea planta ebrietatem arcere credebatur: *thyrsum* manu gestat, hoc est, *hastam hedera* [f], vel *pampinis circumvolutam*; quam *gravem* vocat Horatius [g], quia magnam potestatem ea exercere credebatur; quemadmodum etiam dicebant, eum universum Orientem domuisse [h]: & hinc *thyrsus* aptissima translatione pro *quovis stimulo*, vel *impetu* ponitur [i]. *Currus* ejus a tigribus [k], aliquando vero a leonibus, vel lyncibus trahebatur; vel, quia vinum ferocissimos quosque domat [l]; vel, quia homines feroces reddit.

Comites Bacchi erant *Nymphae*, *Satyri* [m] & *Silenus* [n], qui ejus praeceptor fuisse dicebatur: tum mulieres ebriae & furentes, quae *Bacchae* [o], & *Maenades* ἀπὸ τῦ μαίνεσθαι, hoc est, a *furendo* dicuntur: ut etiam *Thyades* [p], a θύω, *impetu feror*, *ruo*. Sacra ejus *Bacchanalia*, quae etiam *Dionysia* & *Orgia* vocantur, Romae

 olim

f *Id. Metam.* III. 667. g *Od.* II. 19. 8. h *Ovid. Fastor.* III. 729. i *Lucret.* I. 921. k *Hor. Od.* III. 3. 13. l *Horat. Od.* II. 19. m *Id. d. l.* n *Sen. Oed* 229. o *Horat. Od.* III. 25. 15. p *Horat. Od.* II. XIX. v. 9.

olim omni genere turpitudinis sunt celebrata [q]; donec A. U. 567. ex Senatus-consulto prohibita sunt [r]. *Orgia* etiam dicta sunt ἀπὸ τῆς ὀργῆς [s], a *furore*: licet ea vox pro *quibusvis* saepe *sacris* [t], *arcanis certe*, ponatur: ut pro *sacris Musarum* [v], pro *sacris Cereris* [x], pro *sacris Cybeles* [y]. Festum autem Bacchi legitimum *Liberalia* dictum est, quo ei liba ex *melle* offerebantur; quia etiam *mellis* inventor habitus fuit [z]. *Immolabatur* ei hircus, vel caper; quod animal vitibus nocere solet [a].

p. 289.

De Priapo.

Bacchi & Veneris filius erat *Priapus* [b], hortorum custos, ingenti virili membro insignis [c]; quo forte impudentia, quae ex ebrietate & illegitimae Veneris usu consequi solet, denotatur. Statuae ejus vertici etiam *arundo* ad terrendas volucres addebatur [d].

§. XX.

q *Juven.* II. 3. r *Vid. omn. Liv.* XXXIX. 8. *seqq.* s *Serv. ad Virg. Aen.* IV. 309. t *Vid. Juven.* II. 91. v *Aristoph.* ἐν βατράχ. 355. x *Herod.* V. 61. y *Strabo* XVII. z *Ovid. Fast.* III. 735. a *Horat. Od.* III. 8. *Ovid. Met.* XV. v. 114. & *Fast.* I. v. 357. b *Tibull.* I. IV. 7. c *Horat. Serm.* I. VIII. *init.* d *Ibid.* v. 4.

De Sole.

§. XX. *Sol* idem quidem est qui Apollo, & propterea pleraque ad eum pertinentia, ubi de Apolline agebamus, dicta sunt; sed in theologia tamen gentili distinguuntur *: cum enim inter selectos Deos refertur, Sol dicitur fuisse filius *Hyperionis* [e] fratris Saturni & *Thiae* [f]; vel juxta Homerum Hyperionis & *Euriphäessae* [g]: & ipse etiam interdum *Hyperion* dicitur [h]. Hujus & *Tethyos* filia credita fuit *Aurora* [i]; unde etiam *Hyperionis* dicitur [k], quia scilicet Solem praecedens quasi ex eo nascitur. *Pingebatur* Sol juvenili forma, capite radiis cincto, currui insidens a quatuor equis volucribus tracto [l]. Immolabatur ei *equus* ob celeritatem [m]; quod tamen an apud Romanos obtinuerit, dubito: apud Lacones certe factum [n], & apud *Aethiopas* ob velocitatem quadrigae albae ei sunt oblatae [o].

p. 290.

* [Sic ap. Lucian. T. 1. 155. Mercurius narrat Apollini, Solem Veneris furtum Vulcano indicasse.] e *Claudian. de rapt. Pros.* 11. 44. f *Hesiod. θεογ.* 371. g *Homer. hymn. in Solem.* h *Ovid. Fast.* v. 383. i *Hesiod. l. d.* k *Ovid. Fast.* v. 159. l *Id. Met.* 11. 153. m *Id. d. Fastor. l.* n *Pausan. Lacon.* 20. o *Heliod. Aeth. L. X.*

De Luna. §. XXI. *Luna* quoque eadem quidem est, quae Diana [p], sive Proserpina: cum vero inter Selectos Deos numeratur, Hyperionis filia Solis soror dicitur [q]. Veterum autem superstitio credebat eam, cum deficit, incantationibus magicis affligi: ideoque pelvibus aeneis aliisque rebus magnum sonum excitabant [r], ne eas audire posset: eamque superstitionem apud varias Orientis gentes obtinere hodierni itinerariorum scriptores testantur *. Ejus currus a duobus duntaxat equis trahebatur [s]. In Palatino monte templum habuit Luna, ubi nomine *Noctilucae* [t] colebatur; & item alterum in Aventino [v].

p. 291.

DE DIIS MINORUM GENTIUM.

De Diis minorum gentium. §. XXII. *Dii Minorum Gentium* [x] fuerunt *Indigetes*, *Semones*, *Virtutes* & *Affectiones animi* & similia; quibus sub-

p *Vid. Varr. de L. L.* IV. 10. q *Claud. d. l.* V. 45. r *Juven.* VI. 442. *Plin. H. N.* II. 12. * [Lud. Comes in Memor. Chinens. T. I. p. 101-2.] s *Manil. Astron.* V. 3. t *Vid. Horat. Od.* IV. VI. 38. v *Ovid. Fast.* III. 884. x *Vid. Ovid. in Ibin* 79.

ſubjungemus *Deos* quosdam *Peregrinos* Romae cultos.

Dii *Indigetes* (Gr. παρεγγέγραπτοι [y], quaſi *adſcriptitios* dicas) ſunt, *qui propter merita & virtutem in Deos ſunt relati* [z]; & *Heroës* etiam dicuntur. *Indigetes* autem ſunt dicti, quod *in Diis* [a], ſive *inter Deos agerent*; vel potius ab *indigetando*, hoc eſt, *invocando* [b]. Ex his celebriores tantum recenſebimus; *Quirinum* ſcilicet, *Herculem*, *Caſtorem* & *Pollucem* & Aeneam.

p. 292. *De Quirino.*

§. XXIII. *Quirinus* dictus fuit Romulus, Urbis Romae conditor, poſtquam inter Deos relatus eſſet [c]; vel a *Curibus* Sabinorum oppido; unde omnes Romani *Quirites* ſunt dicti, poſtquam Sabini in civitatem recepti ſunt; vel a voce *Curis*, quae Sabinis *haſtam* notabat, quia magnus bellator fuerat Romulus, & quod *haſta* olim praecipuum quidem telum, quo in bello utebantur, fuit. Hic cum aſperius

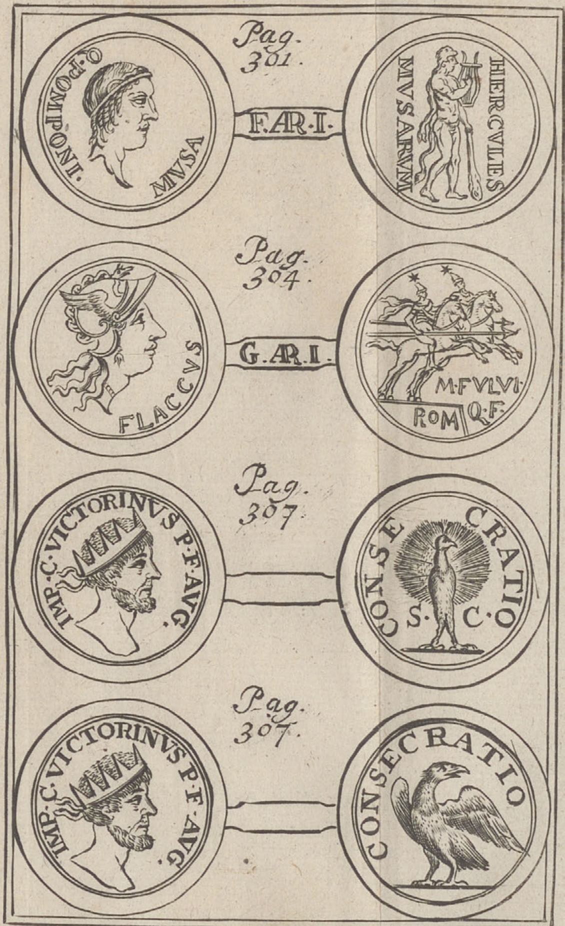
y *Lucian. Jove Trag. p.* 140. *ed. Graev.* z *Horat. Od.* III. 3. 9. *Cic. de L. L.* II. 8. a *Serv. ad Virg. Aen.* XII. 794. b *Macrob. Saturn.* I. 17. c *Ovid. Faſt.* II. 475. *ſeqq.*

nius regnaret, concionem ad populum habens, cum subito ingens tempestas exorta esset, a Senatoribus dicitur discerptus [d]; qui deinde, ut caedis invidiam a se amolirentur, *Proculum* quendam subornarunt, qui juraret se Romulum in coelum euntem vidisse, eumque jussisse, ut sibi divini honores fierent [e]. Hinc templum ei exstructum est, & sacerdos ei proprius constitutus, qui *Flamen Quirinalis* est dictus. Festum autem, quod mense Februario in ejus honorem celebrabatur [f], dicebatur *Quirinalia.* Uxor Romuli *Hersilia* etiam in Deos relata, & *Hora* dicta est [g].

p. 293. *De Hercule.*

§. XXIV. *Hercules* Jovis in *Amphitryonem* mutati, & *Alcmenae* [h] *Thebanae* uxoris Amphitryonis filius, *Eurystheo Mycenarum* Regi propter odium novercae suae Junonis servire coactus est; & duodecim *labores* (sive *aerumnas* [i], ut proprie vocant) ab eo impositos exantlasse dicitur [k]: quan-

d *Flor.* I. I. e *Liv.* I. 16. f *Ovid. d. l.* g *Id. Met.* XIV. *vs. ult.* h *Vid. Plaut. Amphitr.* i *Cic. de Fin.* II. *extr.* k *Auson. Eidyl.* XIX. *etiam Lucret.* V. 22. *Martial.* IX. 103.

Pag. 301.
Q·POMPONI· MVSA
F.ÆR·I·
HERCVLES MVSARVM
Pag. 304.
FLACCVS
G.ÆR.I.
M·FVLVI· Q·F·
ROM
Pag. 307.
IMP·C·VICTORINVS P·F·AVG·
CONSECRATIO
S· C·
Pag. 307.
IMP·C·VICTORINVS P·F·AVG·
CONSECRATIO

quanquam etiam plura alia egregia facinora perpetraverit; ſed quae eo nomine *aerumnarum* non comprehenduntur, quia non fuerunt illi ab Eurystheo impoſita. Fuit autem Hercules revera vir aliquis fortiſſimus, vel potius fuerunt viri hoc nomine plures [l]; ſed Graeci ſuo more omnium illorum res geſtas uni ſuo Herculi *Thebano* adſcripſerunt. * *Pingitur* ergo tanquam vir robuſtus, clavam dextra manu gerens, & indutus exuvias leonis, quem interfecerat, *Nemeaei.* Romae variis cognominibus cultus eſt, & inter alia nomine Herculis *Muſagetis*, ſive *Herculis Muſarum* [m], hoc eſt, *Muſarum ducis*; quia fortitudo Muſis, ſive doctrinae ſtudiis, quietem praeſtat; vel, ut verius loquamur, praeſtare oporteret: inter arma enim fere ſilent Muſae. *Sancus* etiam, vel *Sanctus* [n], & *Sanctus*

p. 294.

l *Tacit. de mor. Germ.* 34. *Cic. N. D.* III. 15. *ſeqq. Serv. ad Aen.* VIII. 564. * [Plurima SAMSONIS facta in Herculem translata fuiſſe, eleganter probat *Mr. de Lavaur dans la Conference de la Fable avec l'Hiſt. S.* T. II.] m *Suet. Aug.* 29. *Vid. Vaillant. de fam. R. G. Pomponia* II. n *Propert.* IV. 10. 70. *Cic. pro Sext.* 68.

ctus pater proprio quodam nomine Romanis, vel Sabinis [o] est dictus: atque idem etiam *Dius Fidius* dictus videtur, tanquam τοῦ Διὸς, hoc est, *Jovis filium* dicas [p]: *D* enim & *L* literae apud veteres saepe permutantur [q]. *Thesauris* quoque praeerat [r]; unde, qui divites fieri cupiebant, decimam [s] bonorum suorum partem [t] Herculi consecrabant, quod dicebant *pollucere* [v]; & epulum quod hujus decimationis caussa populo dabatur [x], dicebatur *polluctum*; unde etiam *pollucibilis* [y] *coena* pro *opipara* ponitur [z]. Ejus sacris interesse mulieribus non licebat, quod olim Herculi sitienti aquam negassent [a]. Peragebantur ea sacra (quae aperto capite fiebant [b]) a propriis Herculis sacerdotibus, *Potitiis* nempe

p. 295.

o *Varr. L. L.* IV. 10. p *Fest. V. Medius Fidius. Varr. de L. L.* IV. 10. q *V. Vossium de permut. literar.* r *Horat. Serm.* II. VI. 12. *Pers.* II. V. 12. s *l.* 2. §. 2. *ff. de pollicitat.* t *Plaut. Bacch.* IV. IV. 15. v *Id. Sticho I.* III. V. 80. *Macr. Sat.* III. 12. x *Locus notand. ap. Cic. de Off* II. 17. *d. l.* 2. §. 2. *ff. de pollicit.* y *Plaut. Rud.* V. III. 63. z *Macrob. Saturn.* III. 17. a *Id.* I. 12. *Propert.* IV. IX. 69. b *Macrob.* III. 6.

nempe & *Pinariis*, quae duae nobiles Romae gentes erant, quarum progenitores ipse Hercules sacra sua docuisse dicebatur [c]: postea vero A. U. 441. extincta gente Potitiorum [d] (a qua ipse Deus manifestam poenam exegisse credebatur, quod haec sacra ad humile servorum ministerium transtulissent) ea sacra a Pinariis tantum, & a servis publicis, qui in locum Potitiorum substituti fuerant, peracta sunt. *Arbor* Herculi sacra fuit *Populus* [e].

Castor & Pollux.

§. XXV. *Castor* & *Pollux*, sive Διόσκυροι, hoc est, *Jovis filii*, inter alios etiam Romae culti sunt. Hi, ut plures auctores sunt, ex Jove in cygnum mutato, & *Leda Tyndari Spartanorum* Regis [f] uxore fuerunt progeniti: alii vero Pollucem & *Helenam*, quae *Menelai* (hic etiam Spartae Rex fuit) uxor erat, Jovis; Castorem vero & *Clytemnaestram*, quae *Agamemnoni Mycenarum* Regi nupsit, Tyndari liberos fuisse volunt: certe *Oebalii* dicuntur [g]; & *Therapnaei* [h] a locis

p. 296.

c *Virg. Aen.* VIII. 269. d *Liv.* IX. 29. *Val. Max.* I. I. 17. e *Virg. Ecl.* VII. 61. f *Horat. Od.* I. XII. 25. g *Stat. Sylv.* III. II. 10. h *Id. Theb.* VII. 793.

locis *Laconiae*, cujus regionis caput fuit Sparta. Cum autem Castor mortuus esset, Pollux divino semine natus immortalitatem suam cum eo partitus fuisse dicitur [i]; ita ut alternis semestribus, vel, ut alii, diebus [k] apud inferos agerent: quod ideo fictum est, quia in sidus Geminorum translati esse dicebantur, quorum dum alter oritur, alter occidit. Eorum sidera conjuncta nautis periclitantibus salutem adferre putabant [l]; unde Graecis σωτῆρες sunt dicti [m]; si vero unica tantum stella appareret, exitium portendi credebant [n]; unde saepe naves ab iis denominabantur [o]. Hinc p. 297. plerumque *pinguntur* stellam in *Pileis* (quos *Laconum* more gestant [p], licet alii dicant eos pileos repraesentasse dimidiam partem ovi, ex quo nati finguntur [q]) habentes, equis albis insidentes; quia saepe in praeliis ita conspecti

i *Virg. Aen.* VI. 121. k *Lucian. Deor. Dial. ult.* l *Horat. Od.* I. XII. 27. [*Ovid.* I. Trist. X. 45. sqq.] m *Aelian. Var. Hist.* I. 30. n *Senec. Quaest. Nat.* I. *Plin. H. N.* II. 37. o D. *Lucas Actor.* XXVIII. 11. p *Vid. Meurs. Misc. Lac.* I. 17. *Catull. carm. ad Contub. sive* 35. [& numm. in tabella.] q *Tzetzes ad. Lycophr.* 506.

conspecti dicebantur [r]. Castor *equis*, Pollux maxime *pugilatu* nobilis fuisse dicitur [s]. Romae eis templum primus exstruxit [*malim* vovit] *Postumius* Dictator [t] A. U. 257. cum crederentur bello Latino pro Romanis pugnasse: & licet illud amborum esset, tamen *Castoris* solius dicebatur [v]; unde jocus *Bibuli*, quando Aedilis cum Caesare illum solum communium ad ludos impensarum gratiam apud Populum capere videret, dicentis, *sibi idem evenisse quod Polluci. Ut enim geminis fratribus aedes in foro constituta tantum Castoris vocaretur: ita suam Caesarisque munificentiam, unius Caesaris dici* [x]. Imo ambo aliquando *Castores* sunt dicti, τὼ Κάστορε [y]. Jurabant mulieres Romanae per Castorem, viri per Herculem, utrique per Pollucem [z].

p. 298.

§. XXVI. Sed huc vel praecipue referendus fuerat Aeneas: qui flumine *Numicio* mersus in Indigetum [a]

Aeneas.

V Deo-

r *Flor.* I. II. *Val. Max.* I. 8. I. s *Horat. Serm.* II. I. 26. t *Liv.* II. 20. & 42. v *Juv.* XIV. 260. x *Suet. Jul.* 10. y *Scalig. ad Catull. carm.* 4. z *Gell.* XI. 6. (Bassen de jurejurand.) a *Ovid. Met.* XIV. 607. *Tibull.* II. V. 45. *Dion. Hal.* I. 63. [Liv. I. 2. f.]

Deorum numerum receptus est: sed de quo pauca sequentibus temporum monumentis inveniuntur.

Imperatores in Deos relati.

§. XXVII. Ad Deos Indigetes etiam sunt referendi *Imperatores in Deos relati*; quorum primus fuit Julius Caesar [b]; tum Augustus [c], & reliqui deinceps omnes etiam *Christiani* ad *Gratianum* Imperatorem usque; quod ex veteribus Inscriptionibus (Vid. *On. Panvinium de Civitate Romana c. 28. edit. Cl. Graevii in Thesauro suo Tomo* 1.) manifestissimum est. Fiebat haec ἀποθέωσις ingenti pompa, cum cadavera eorum cremarentur in Campo Martio, & tum statim *Flamines* [d], & *Sodales* [e] sive *Sacerdotum collegia* accipiebant: & etiam *Flaminicas*, sive *Sacerdotes feminas* [f].

p. 299.

Nec tantum ipsi Imperatores inter Deos referebantur; sed etiam eorum uxores [g], sorores [h], filiae: &, quod magis mirandum est, Hadriani Imperatoris amasium *Antinoum* Graeci *Alexandrini* turpissima adulatione con-

b *Suet. Jul.* 1. c *Horat. Od.* III. III. 11. d *Suet. Jul.* 76. e *Capitol. Anton. Pio in f.* f *Grut. p.* CCCXX. 10. *seqq.* g *Capitol. ibid.* 6. h *Suet. Cajo* 24.

consecrarunt [i]. Imo vivis illis [k] divini honores aliquando sunt exhibiti; ut Julio Caesari [l], Augusto, Domitiano [m], &c. In provinciis etiam magistratibus Romanis, aliisque viris illustribus fana & arae erectae sunt, ut jam supra *Sect.* 11. *cap.* 14. §. 4. innuimus: & sic postea *Druso* aras statutas [n], & ad ejus tumulum a Galliae civitatibus supplicatum fuisse legimus [o]. Signum consecrationis in nummis Imperatorum esse *aquilam*, vulgatum est; ut in nummis Augustarum *pavonem* [p]. [Dignus qui videatur *Fabricius* in Bibliogr. Antiq. p. 268. sq.]

DE DIIS SEMONIBUS.

Semones Dii dicti sunt, quasi *semihomines*; nam veteres *hemonem* pro *homine* dicebant [q]: erant enim *Semones*, *quos nec coelo adscriberent propter meriti* p. 300.

i *Spartian. Hadr.* 14. k *Horat. Epist.* 11. 1. 15. l *Suet. Jul.* 76. m *Martial.* v. 8. [Tac. Ann. IV. 15. 37. & alibi.] n *Tacit. Annal.* 11. 7. o *Suet. Claud.* 1. p *Vid. Patin. num. Imp. ex med. aere p.* 325. 337. q *Fest.* v. *Hemona Vid. Enn. p.* 232. *ed. Neap.*

meriti paupertatem, nec terrenos deputare vellent pro gratiae veneratione r. Inter eos primum locum dabimus Diis rusticis, qui *rura*, quaeque in iis, curabant.

De Pane. §. XXVIII. Primum igitur hic recensebimus Panem [*l.* Pana] Arcadem, Pastorum s & pecoris Deum t; qui Mercurii & *Penelopes* filius fuit habitus v. Hic juxta quosdam dictus est a Graeco πᾶν, hoc est, *universum*: quia eum *totius universi* symbolum fuisse volunt; unde etiam Flamen Dialis, qui Jovis sacerdos proprius erat, ejus sacris interveniebat x. Hinc *pingitur* superne humana specie ad coelestium rerum pulchritudinem notandam; inferne forma belluina, ut terrae deformitas, & inaequalitas significetur: cornua habet ad radios Solis, & cornua Lunae significanda; & quae de his dici possent plura. Hic primus fistulam *y* ex arundinibus in usum pastorum compegisse dicitur. Ab eo etiam *Panici terrores* sunt dicti

p. 301.

r *Fulgent. de prisco Serm.* II. s *Virg. Ecl.* II. 33. t *Ovid. Fast.* II. 271. v *Lucian. Deor. dial. p.* 229. *ed. Graev.* x *Ovid. Fast.* II. 282. y *Virgil. d. l.*

&ti [z], qui sine caussa manifesta homines corripiunt [a]; quia ipse, cum Baccho exercitus Dux esset, hostes vano timore fugasse fertur: & inde *cornua* ei tributa esse quidam volunt, quod primus aciei ordinem & cornua invenerit [b]. Cultus ejus antiquissimus fuit [c], & ipse apud Arcades Deorum antiquissimus: unde saepe *Arcadiae Deus*, ut etiam *Lycaeus* & *Tegeaeus* a quibusdam Arcadiae locis dicitur [d]. Est autem ejus cultus ab *Evandro Arcade* in Italiam allatus [e]: & ipse postea *Inuus* [f], ob salacitatem scilicet, ab *ineundo passim* est dictus [g]. Offerebant ei pastores in suis poculis lac & mel.* *Festum* Pani Romae celebrabatur mense Februario dictum *Lupercalia*, & sacerdotes ejus dicebantur *Luperci*; de quibus suo loco. p. 302.

§. XXIX. *Faunus* a multis idem dicitur fuisse, qui Pan; imo *Turnebus* *Ad-*

De Fauno, & Fauna, sive Bona Dea.

z *Dion. Halic.* v. 16. *Polyaen. Strat.* 1. 2. a *Vid. Ovid. Fast.* 11. 285. b *Polyaen.* 1. 2. c *Dion. Halic.* 1. 32. d *Virg. Ecl.* x. 26. & *Georg.* 1. 16. e *Ovid. Fast.* 11. 279. f *Liv.* 1. 5. g *Virg. Aen.* vi. 776. * [v. Broukh. ad Tib. 1. 1. 14. & 11. 5. 28.]

Adverſ. XIII. *c.* 8. etiam hunc a Graeco πᾶν dictum cenſet. Ab aliis vero hi duo diſtinguuntur. Dictus eſt, vel a *fando*; vel potius a Graeco verbo Φάω, vel Φχύω, quod idem notat; quia vaticinia multa edidiſſe credebatur [h]. *Pingebatur* eadem fere forma ac Pan; & ſimiliter in Venerem admodum pronus eſſe credebatur [i], ut etiam totum hoc genus caprinum; quod ideo fictum eſt, quia generandi vim per haec numina ſignificabant [k]. Ei in lucis praecipue ſacra fiebant agna, vel hoedo [l]. Romae praeter alias aedem habuit in inſula [m] Tiberina, ubi colebatur nonis Decembribus [n], & Idibus Februariis. *Faunos* etiam plurali numero [o] dixerunt numina quaedam agreſtia [p], quae noctium ludibria, ſive ephialten immittere credebantur [q]: eosque *Paniscos* vocare videtur Cicero de *Natura Deor. L.* III. *c.* 17.

p. 303.

Uxorem

h *Vid. Virg. Aen.* VII. 81. i *Horat. Od.* III. XVIII. k *Rutil. Numat. Itiner.* I. 235. l *Horat. Od.* I. IV. II. m *Ovid. Faſt.* II. 193. *Liv.* XXXIII. 42. n *Horat. Od.* III. XVIII. 10. o *Virg. Georg.* I. 10. p *Ovid. Metam.* VI. 392. q *Plin. H. N.* XXV. 4.

Uxorem habebat Faunus, quae dicebatur *Fatua* [r], vel *Fauna*, eadem de caussa qua maritus eam appellationem sortita. Hanc plerique *Bonae Deae* nomine a Romanis fuisse cultam volunt, cujus sacra in loco secreto [s], qui proprie *opertum* [t] dicebatur, fiebant a solis mulieribus; quia tanta pudicitia haec Dea fuisse dicebatur, ut post nuptias praeter maritum virum nunquam conspexerit: & viri tanto studio ab his sacris [v] arcebantur, ut picturas quoque viriles velarent [x]: licet tamen plurima flagitiose in iis sacris fierent [y]. *Mysteria* ea sacra vocat Cicero [z]: & Plutarchus γυναικεῖα: cui etiam Dea ἡ γυναικεῖα θεὰ dicitur [a]. Narrant autem hanc p. 304. Faunam a marito aliquando ebriam fuisse deprehensam, & virgis myrteis ad necem caesam, postea vero ab eodem facti jam poenitente in Deos fuisse relatam; ideoque in sacris ejus

 am-

r *Justin.* XLIII. 1. s *Vid. Juven.* VI. 328. t *Cic. Paradoxo* 4. v *Cic. de Harusp. resp.* 5. & 17. *Suet. Jul.* 6. *Tibull.* 1. *El.* VI. 22. x *Juven.* VI. 340. *Senec. Epist.* 97. y *Juven.* VI. 314. z *Ad Att.* V. 21. *f.* VI. 1. *f.* a *Plut. Cic. p. m.* 870.

amphora vini obtecta poni solebat; & mulieres vinum, quod ejus sacris bibebant, non *vinum*, sed *lac* vocabant [b]. Fiebant autem haec sacra in aedibus Pontificis Maximi (vel potius Praetoris; nam Caesar, in cujus aedibus ea celebrata legimus, & Praetor erat, & Pontifex Maximus) pro toto *populo* [c]; unde *publica* [d] vocantur, & ipsum sacrificium *Damium* [e] dicitur, a Graeco δῆμος, sive *Dorica* dialecto δᾶμος, hoc est, *populus*.

De Sylvano.

§. XXX. *Sylvanus* etiam saepe cum Fauno vel Pane confunditur, & eodem fere modo, sed *senior* plerumque [f], pingitur; *Pater* enim dicitur [g]: nam per omnes hos Deos (ut p. 305. jam de Pane diximus) *naturam universi*, vel *materiam primam* adumbrare voluerunt; unde etiam hic deus *Sylvanus* a Graeco ὕλη, hoc est, *materia*, praeposito sibilo, est dictus. Erat certe etiam ruris Deus [h], ac finium custos

b *Plut. Quaest. R.* 20. *f. p.* 268. *Macrob. Saturn.* I. 12. c *Juven.* IX. 117. d *Id.* VI. 335. e *Fest. in ea voce.* f *Ovid. Metam.* XIV. 639. g *Horat. Epod.* II. 21. h *Virg. Aen.* VIII. 600.

stos [i]; & a pastoribus lacte placabatur [k], vel etiam porco [l]. Admodum quoque libidinosus dicebatur, & matronarum sectator [m]. Erat autem Sylvanus Genius virorum, ut Juno feminarum; ita in lapidibus legitur *Sylvanus Augusti* [n]: & ideo soli viri ei faciebant [o].

De Vortumno & Pomona.

§. XXX. *Vortumnus*, sive *Vertumnus* a *vortendo*, sive *vertendo* dictus est, quia in omnes formas se *vertere* posse credebatur [p]; qua re frequentem mutationem, quae in fructibus, dum maturescunt, evenit, notari puto: tum etiam hominum mentes in rebus emundis vendundisque *vertere* eum posse credebant; unde *Vortumnis natus iniquis* [q] dicitur *homo inconstans & quotidie fere propositum mutans*. Hic aliquando in anum mutatus, cum *Pomonae pomorum* Deae persuadere non potuisset, ut sibi Vertumno nuberet, pristinae formae red-

p. 306.

 ditus

i *Horat. Epod.* II. 22. k *Horat. Epist.* II. I. 143. l *Juven.* VI. 447. m *Augustin. de civ. Dei* XV. 23. n *Grut. p.* LXIII. 9. 10. *&c.* o *Cato de R. R.* 83. *Juven.* VI. v. 447. p *Propert.* IV. *El.* 2. *Ovid. Metam.* XIV. 765. q *Horat. Serm.* II. VII. 14.

ditus vim ei inferre parabat; sed vi nihil opus fuit: nam Dea ejus pulchritudine capta ultro nuptum ivit [r], nec auspices mansit. Haec etiam proprium sibi Flaminem, qui *Pomonalis* est dictus, Romae habuit.

De Pale. §. XXXI. *Pales* Deus, vel Dea [s] (non satis enim certum est utrum fuerit; licet *Broukhusius ad Tibull.* II. v. 29. [*perperam:* rescribo I. I. 14.] probare conetur, eam potius Deam fuisse) *pabulo* curando praefuit; eique sacra fecerunt pastores pro felici proventu pabuli & incolumitate pecoris [t]. Ejus festum *Palilia*, sive *Parilia* dictus celebrabatur XI. Kalendas Maji, eo solemnius, (nam jam ante Urbem conditam celebratum fuerat [v]) quod idem dies Urbi Romae natalis fuisset [x]. Eo etiam die pastores pecora sua lustrabant [y].

p. 307.

De Flora. §. XXXII. *Flora florum* Dea habita est: sed haec insignis meretrix revera fuisse dicitur [z], quae Populum Ro-

r *Ovid. Metam.* XIV. 770. s *Virg. Georg.* III. I. t *Ovid. Fast.* IV. 747. v *Plut. Romul. p. m.* 24. x *Propert.* IV. *El.* IV. 73. y *Ovid. Fast.* IV. 735. *Vid. multa de Pale ap. Broukh. ad Tibull. I.* I. 14. z *Lactant. de fals. rel.* I. 20.

Romanum ingentis patrimonii sui, quod Venerem exercendo acquisiverat, haeredem instituerit, ea lege, ut quotannis in ejus memoriam festum celebraretur: quod cum turpe Senatui visum esset, & pecuniam tamen appeterent, finxerunt Deam quandam esse, quae Graecis Χλωρὶς [a]; Latinis *Flora* diceretur; quaeque *Zephyro* vento nupta a marito potestatem in omnes *flores* acceperit: sed alii, ut jam innui, haec omnia negant; alii eam jam olim Sabinorum numen fuisse volunt [b]. Hoc festum *Floralia* dictum celebrabatur initio mensis Maji summa lascivia [c] nudis meretricibus, in scenam productis, & maxima verborum petulantia [d]: licet venerando nomine *Flora Mater* a Cicerone vocetur [e].

p. 308.

De Termino, aliisque Diis.

§. XXXIII. *Terminus*, qui agrorum fines tuebatur [f], colebatur forma lapidis quadrati, vel stipitis dedolati,

a *Ovid. Fast.* v. 195. b *Vid. Cl. Graev. Praef. ad Tom.* 1. *Antiq. Rom. Voss. de Idol.* I. 12. *Varr. de L. L.* IV. 10. c *Val. Max.* II. 10. *ex.* 8. d *Vid. Juven.* VI. 249. e *In Verr. L.* V. 14. f *Ovid. Fastor.* II. 641. *seqq.*

lati, qui in finibus agrorum fixus erat. Hunc die festo coronabant [g], vinum juxta eum libabant, & liba [h] ei offerebant. Romae colebatur in Capitolio simul cum *Juventa* [i], cum ipsi Jovi, dum templum ejus definiretur, cedere noluisset [k]; qua re Imperium Romanum nullos habiturum terminos, & perpetua Juventute gavisurum esse, portendi credebant. * Festum ejus *Terminalia* dictum celebrabatur extremo mense Februario [l], qui olim anni ultimus fuit; ita ut eo annus *terminaretur*. Qui terminum movisset, ex lege Numae sacer erat [m]. In ipsis etiam provinciarum finibus arae Deo Termino erectae fuisse videntur [n]. [Plura dabunt *Mem. Ac. Litt.* Par. T. 11. p. 63.]

p. 309. *De Numinibus rerum.* Et multis etiam aliis rebus propria sua numina Romani praefecerunt; exempli gratia, infantibus recens natis aderat *Levana* [o], cum a terra *levarentur*; *Cunina* [p], cum in *cunis* jacerent;

g *Tibull. I.* 1. 15. h *Juven.* XVI. 31. i *Flor.* I. 7. k *Vetus poëta ap. Gell.* XII. 6. * [Liv. I. 55.] l *Ovid. Fast.* II. 639. m *Dion. Halic.* II. 74. n *Vid. Herodian.* VII. 5. o *August. de Civ. Dei* IV. 2. p *Ibid.*

rent; *Potina* & *Edusa* [q], quae infantium *potui* & *esui* praeessent, sive *Edulia* & *Potica*, ut eas nominat *Donatus ad Terent. Phorm.* I. I. *vs.* 15. qui praeterea etiam *Cubam* Deam addit. A paullo adultioribus, cum jam fari inciperent, *Fabulinus* Deus [r] colebatur. Parturientibus praeerant *Dii Nixii* a *nitendo* [s], sive a *nisu* puerperarum, dum liberos in lucem edunt, dicti: tum *Prosa* & *Postverta* [t], quae bonum vel malum infantis in utero situm efficere credebantur: *Natio* Dea, quae partus matronarum tueretur [v]. *Nuptiales Dii*, praeter *Hymenaeum*, etiam fuerunt *Domiducus* [x], *Jugatinus* [y], *Viriplaca* [z]. Sic in aliis actionibus erant Dea *Murcia* [a], quae homines *murcidos*, hoc est, *nimis desidiosos* redderet; *Horta* ab *hortando* [b], *Strenua* a *strenuitate* [c], *Vacuna* a *vacando* dicta [d]. Porro ab erroribus *Viarum* Dea *Vibillia* liberat: in tutela sunt *Orbonae*

p. 310.

q *Varro ap. Non.* II. *n.* 310. r *Id. Ibid.* XII. 56. s *Festus.* t *Gell.* XVI. 16. v *Cic. de N. D.* III. 18. x *August. de C. D.* IV. 16. y *Ibid.* II. z *Val. Max.* II. I. *ex.* 6. a *August. d. l.* b *Antist. Labeo ap. Plut. in quaest. Rom. p. m.* 275. c *Aug. d. l.* d *Ovid. Fast.* VI. 307.

Orbonae orbati liberis parentes; in *Naeniae*, quibus extrema tempora [e]. *Averruncus* dictus fuit ab *averruncando* [f], sive *avertendo* mala: vel potius Dii omnes, quos Graeci dixerunt Ἀποπομπαίυς, Ἀποτροπαίυς, Ἀλεξικάκυς, Σωτῆρας [g], *Averrunci* sunt dicti: licet hoc forte inter Jovis cognomina referri possit, qui idem tunc fuerit ac Jupiter *Prodigialis*, de quo *Plaut. Amph. A.* 1. *S.* 1. *vs.* 107. *Angerona* Dea fuit silentium suadens, unde ore obligato, obsignatoque simulacra habet [h]. *Ajus Locutius* vero Romanos aliquando bene monuisse credebatur [i]. *Laverna* furum Dea [k]; & apud rusticos *Hippona*, vel *Epona* [l], quae *equorum* curam gerebat, cujus imago ad equorum praesepia pingebatur: *Stercutius* [m], qui agris *stercorandis* praeerat; *Robigus*, qui ro-

p. 311.

e *Arnob.* IV. *V. H. Junii animadv.* III. I. f *Varr. de L. L.* VI. 5. g *V. Bud. comment. ling. Gr. n. m.* 332. h *Plin. H. N.* III. 5. *V. Ampliss. Cuperi Harpocr.* i *Cic. de Divin.* I. 45. II. 32. *Liv.* V. 50. k *Plaut. Aul.* III. II. 31. *Horat. Epist.* I. XVI. 60. *Fest. V. Laverniones.* [V. Memor. Acad. Litt. Par. T. VII. p. 77.] l *Juven.* VIII. 157. & *ibi Schol.* m *Plin. H. N.* XVII. 9.

robiginem a segete arcebat [n]; *Mephitis* Dea putori arcendo praesidens [o]; *Pollentia* potentiae, ut videtur, Dea [p], & alii, ὅσα κόνις. Ipsam denique *Mortem* pro Dea habuerunt veteres [q].

De Virtutibus, Affectionibus animi & similibus.

De Virtutibus, affectionibus animi, & similibus.

§. XXXIV. *Virtutes, affectiones animi* & similia colebantur, quia majorem aliquam vim in rebus humanis obtinere credebantur [r]. Sic ergo *Mens* aedem in Capitolio habuit [s]: *Virtus* & *Honor* duas aedes habuerunt extra Urbem ita positas, ut per aedem Virtutis ad aedem Honoris aditus esset [t], cujus rei rationem quilibet facile perspicere potest. *Pietas* aedem in foro olitorio [v], *Fides* in Capitolio [x], *Spes* plures etiam aedes ha-

p. 312.

n *Varr. de L. L.* v. 3. o *Tacit. Hist.* III. 33. p *Liv.* XXXIX. 7. q *Serv. ad Virg. Aen.* XI. 197. r *Vid. Cic. N. D.* II. 23. & 31. III. 17. 18. s *Liv.* XXIII. 31. *Ovid. Fast.* VI 241. t *Symmach.* I. *Epist.* 14. v *Plin. H. N.* VII 36. x *Id.* XXXV. 10.

habuit [y]. *Pudicitia* duplex fuit, *Patricia* culta in foro boario, & *Plebeja*, quae colebatur in vico longo [z]. *Concordia* quinque, vel plura templa habuit [a], inter quae fuit templum *Concordiae virilis* [b]. *Clementiae* aedes ad honorandam lenitatem Caesaris decreta [c]. Colebant etiam res per se optabiles [d], ut *Pacem*, cui templum magnificentissimum juxta forum exstruxit Imperator Vespasianus [e], in quo erant vasa templi *Hierosolymitani*; *Quietem*, quae extra portam *Collinam* aedem habuit [f]; *Salutem* [g], cujus aedes quinta regione Urbis fuit; *Felicitatem* [h], & *Libertatem*, quae pulchrum templum in Aventino habuit [i]; & ibidem *Atrium* [k], cujus mentio in monumentis veterum saepe occurrit. Ipsa etiam *Urbs Roma* pro Dea habita fuit [l], cui *Alabandenses* *Cariae*

p. 313.

y *Vid. Sext. Ruf. & Publ. Vict. de region. Urb.* z *Liv.* x. 23. a *Vid. Ovid. Fast.* vi. 91. b *Ibid.* 637. c *Plut. Caes. p. m.* 754. d *Vid. Cic. de N. D.* ii. 23. e *Suet. Vesp.* 9. f *Liv.* iv. 41. g *Cic. N. D.* ii. 23. h *Plin. H. N.* xxxiv. 8. i *Liv.* xxiv. 16. k *Cic. ad Att.* iv. 16. l *Suet. Aug.* 52. *ad quem locum vid. nummum* Patini.

Cariae populus primi templum exstruxerunt [m].

Ad hanc classem etiam censeo referendam *Fortunam* multis nominibus a Romanis cultam, quam vulgus putavit esse Deam, quae prospera & adversa pro solo lubitu nulla meritorum ratione habita [n] hominibus dispensaret; unde eam *inconstantem* [o], *saevam*, *coecam*, *lubricam* passim scriptores appellant [p]; & propterea etiam pingitur globo insidens, clavo sive navis gubernaculo innixa, alata [q] &c. Prudentiores vero vel omnino eam negarunt [r], vel per *Fortunam* nihil aliud intellexerunt, quam *providentiam divinam*; cujus decreta cum nobis incognita sint, res humanae casu (nobis quidem) evenire videntur: itaque Fortuna non est dicenda coeca, sed magis hominibus tribuendum est, qui parum dextre sibi prospiciunt [s]. Inde Cicero *Topicorum c.* 17. dicit, *Latent, quae subjecta sunt fortunae.*

De Fortuna.

p. 314.

X *Cum*

m *Liv.* XLIII. 6. n *Senec. Hippol.* 974. o *Horat. Od.* III. XXIX. 49. p *Boëth. de Cons. Phil.* I. *Metr.* 5. q *Curt.* VII. 8. r *Juven.* X. 365. s *Vid. Dist. Catonis* IV. 4.

Cum enim nihil sine caussa fiat, hoc ipsum est fortunae eventus obscura caussa, quae latenter efficit; & hinc aliquando cum *fato* confunditur [t]. Romae quam plurima templa habuit, & variis cognominibus culta est, ut *Fortuna Primigenia* [v] in Capitolio; *Fortuna Muliebris* extra Urbem [x] in memoriam Coriolani mulierum precibus ab Urbe aversi [y]; *Fors Fortuna*, quae non nisi boni eventus [z] esse credebatur; *Fortunae Malae* ara fuit in Esquiliis [a]; sed plura Fortunae cognomina, & plura ejusmodi numina recensere ad scopum nostrum non facit. Hoc observandum est cum Plutarcho de *fort. Rom. p. m.* 318. Romanos plus *Fortunae*, quam Virtuti tribuisse; cum illi jam Ancus Rex templum statuerit; *Virtuti* sero Scipio Numantinus. Tum etiam plura & splendidiora fuisse Fortunae templa: neque ulla fuisse *Temperantiae*, aut *Tolerantiae*, aut *Magnanimitatis*, aut *Continentiae*. Potest *Nemesis* etiam huc

p. 315.

t *Vid. Lucan.* VI. 612. *seq.* v *Plut. Quaest. Rom. p. m.* 281. x *Val. Max.* I. 8. *ex.* 4. y *Plut. Coriol. p.* 231. z *Ovid. Fast.* VI. 773. a *Cic. de N. D.* III. 24.

huc referri, quam Latinum nomen ne in Capitolio quidem invenisse dicit *Plinius* [b]; per eam autem significata fuit *ultio divina* [c], *qua Deus improbos persequitur*; itaque dicta fuit a verbo Graeco νεμεσάω, *succenseo*; vel potius a νέμω, *distribuo*, *debitas* scilicet *poenas*. Dicitur etiam *Rhamnusia* [d] a *Rhamnunte Atticae* vico, ubi templum habuit: & Ἀδράστεια [e] ab α priv. & δράω, *fugio*; quia scilicet eam *effugere* non datur [f]. Colebatur a Romanis in bellum ituris, ut ita significarent, se nisi justa bella nunquam suscipere.

Quin & vitia quaedam & res noxiae divino honore sunt cultae, ut *Voluptas*, *Venus Lubentina*, *Cupido* [g]. *Pavori* & *Pallori* fana consecravit Tullus Hostilius [h]: & *Audaciae* ac *Pavori* sacra fecit Scipio [i]. *Febris* quoque tria templa, sive aedes sacras Romae habuit [k]; *Tempestas* (cui

p. 316.

 agna

b *Hist. Nat.* XI. 45. c *Via. Catull. Epigr.* 51. *in f.* d *Ovid. Trist.* V. *El.* 8. 9. e *Amm. Marcell.* XIV. 11. f *Suid.* g *Cic. de N. D.* II. 23. h *Liv.* I. 27. i *App. Al. Punic.* II. k *Val. Max.* II. 5. *ex.* 6. *Cic. de N. D.* III. 25.

agna [l] immolabatur) unam im prima Urbis regione. Multis denique aliis rebus propria sua numina praefecerant Romani: sed nimis jam diu huic materiae explicandae inhaesimus; itaque properemus ad ejus finem.

DE DIIS PEREGRINIS.

De Diis peregrinis.

§. XXXV. Primis quidem temporibus *sacra peregrina* Romae non ferebantur [m]; sed prolatis sensim Imperii finibus omnium fere gentium sacra in Urbem recepta sunt, maxime vero *Aegyptiorum*; unde mirandum non est, quod *in notitia Imperii* [n] legimus quadringentas & viginti aedes sacras Romae fuisse.

De Iside.

Aegyptiorum numen praecipuum fuit Dea *Isis*, quam Graeci fabulantur fuisse *Io Inachi Argivorum* Regis p. 317. filiam, quae in Aegyptum advecta, cum homines illic agriculturam & multa alia vitae utilia docuisset, pro Dea fuerit culta [o]: sed, ut vere dixi, fabu-

l *Virg. Aen.* III. 119. & V. 772. m *Liv.* IV. 30. XXV. I. XXXIX. 16. n *Vid. Thes. Graev* T. VII. 1784. o *Vid. Ovid. Metam.* I. 747.

fabulantur: fuit enim antiquum & proprium Aegyptiorum numen, & Graeci praeterea potius ab Aegyptiis, quam hi ab illis agriculturam & alias artes accepisse censendi sunt. Sed quicquid hujus sit, certe sacra ejus Romae sunt recepta, & tanta ibi superstitione culta est, quanta nullum aliud numen [p]. Templum habuit in campo Martio, in quo & juxta quod plurima stupra committebantur [q]; ut etiam in ipsis ejus sacris multa nefarie fiebant [r]: itaque tum A. U. 695. tum saepius Romae SConsulto sunt prohibita [s]; sed postea iterum restituta, ut praeter alia ex Juvenalis loco in margine citato patet. Celebrabantur haec sacra a *sacerdotibus Isiacis*, qui erant capite raso, & *lineis vestibus* induti [t], quia ipsa *lini* usum primum homines docuerat: unde etiam ipsa Dea *linigera* dicitur [v]. Praecipue colebatur a mulieribus, quae, cum *in* p. 318.

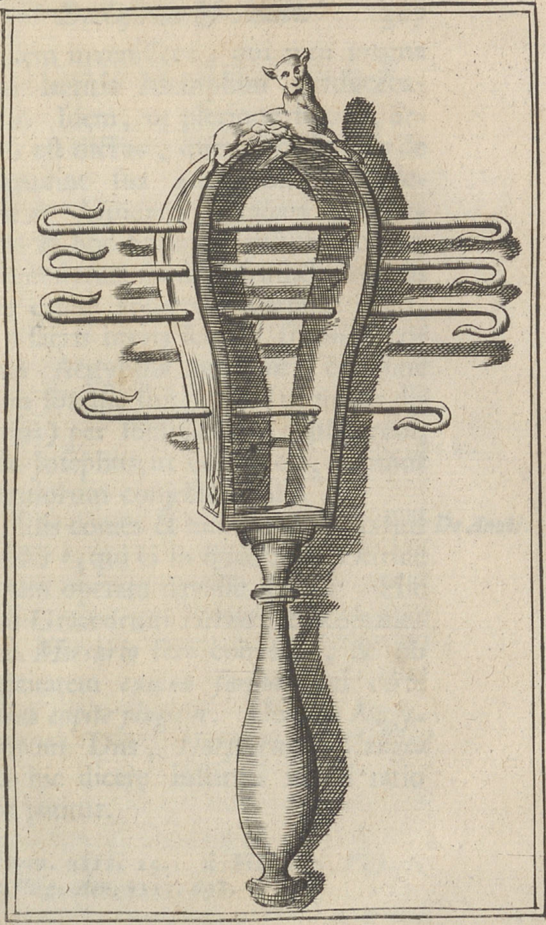
 ejus

p *Lucan.* VIII. 831. q *Ovid. Amor.* II. 2. v. 25. *Id. Arte Am.* I. v. 77. r *Juven.* VI. 489. s *Tertull. Apolog.* 15. *Jos. Ant. Jud.* XVIII. 4. *Dio* XL. *p.* 91. *& alibi.* t *Martial.* XII. 29. v *Ovid. Amor.* II. 2. 25. *& alibi.*

ejus casto essent, hoc est, cum *ejus sacra celebrarent*, concubitu & vino se abstinere debebant [x], ut in sacris Cereris; a multis enim cum Cerere, ut diximus, ab aliis vero cum Deorum Matre confunditur [y]. In iisdem sacris etiam adhibebatur *sistrum* [z], quod erat crepitaculum acutum edens sonum ad similitudinem spicarum vento motarum. Ejus formam hic jungi curavimus.

De Osiride. *Osiris* Isidis frater & maritus quum varias & plurimas leges Aegyptiis dedisset, & agriculturam ipsos docuisset [a] a fratre *Typhone* interemptus dicitur [b]. Animam ejus in bovem migrasse ferunt, qui *Apis* est dictus, & summo studio ab Aegyptiis colebatur: erat autem niger & certis maculis distinctus, ac post certum tempus a sacerdotibus sacro fonte mergebatur; quo tempore universa Aegyptus p. 319. lugebat, donec alterum bovem priori similem

x *Propert.* II. *El.* 33. y *Juven.* VI. 530. z *Id.* XIII. 93. [Pers. Sat. v. f.] a *Tibul.* I. VII. 29. b *Ovid. Amor.* II. *El.* XIII. 14. [De *Iside* a Suevis culta, ut testatur Tacitus, sub forma liburnae, agunt *Memor. Ac. Litt. Par.* T. VII. p. 96. & 129. seqq. It. de *Typhone* T. IV. p. 162.]

similem invenissent, qui tum magna cum laetitia Memphim perducebatur [c]. Idem, ut plerique ferunt, *Serapis* est dictus, quem per somnia de valetudine sua aegrotantes consulebant [d]. Quidam *Josephum Patriarcham* in hoc Serapide cultum volunt, quia in statuis modius frumentarius in ejus capite apparet; Josephus enim, ut e sacris literis scimus, frumenti copiam Aegyptiis praebuit: & hinc etiam fortasse fuit, quod (ut modo diximus) per somnia eum consulerent, quia Josephus, ut notum est, optimus somniorum conjector fuit.

De Anubi.

Isidis comes & minister habitus fuit *Anubis* [e], qui ei in quaerendo Osiride bonam operam navasse dicitur. Hic cum Graecorum *Herme*, & Romanorum *Mercurio* fere convenit, & ob sagacitatem *canina forma*, vel certe *canino capite pingitur*. De aliis Aegyptiorum Diis, *Harpocrate*, *Canopo* &c. hic dicere instituti nostri ratio non patitur.

c *Juven.* VIII. 29. d *Vid. Suet. Vesp.* 7.
e *Virg. Aen.* VIII. 698.

CAPUT SECUNDUM.

De Ministris Sacrorum.

p. 320. *De Ministris sacrorum in genere.*

§. I. M*inistri Sacrorum* apud Romanos prudentissimos consilio diversi a reliquis civibus ordinis non fuerunt; sed iidem viri & sacris & civilibus rebus tractandis adhibebantur, ne unquam turbae religionis caussa moverentur [a]: plerumque autem capiebantur Sacerdotes, etiam numinum inferioris ordinis [b], ex viris honoribus & eminenti dignitate maxime conspicuis: sed & adolescentibus nobilioribus statim ac virilem togam sumpsissent aliquando conferebantur [c]: imo Septemviros Epulonum etiam praetextatos fieri potuisse indicat Livius XL. *c.* 42.

Ordinis caussa in duas classes eos dividemus: vel enim *omnium Deorum* *Sa-*

a *Cic. pro Domo sua ipso initio.* b *Vid. exempl. ap. Cic. de Cl. Orat.* 14. c *Suet. Jul.* 1. [De gradu & honore Sacerdotii dignus qui videatur Falsterius in Amoenitt. Philol. T. I. p. 187. & T. II. p. 111. de Insignibus Ordinis Sacri.]

Sacerdotes erant, aut potius *nulli certo numini addicti*; quales erant *Pontifices*, *Augures*, *Quindecim-viri sacris faciundis*, *Aruspices*, *Fratres Arvales*, *Curiones*, *Septem-viri Epulones*, *Feciales*, *Sodales Titienses*, & *Rex sacrorum*, sive *Rex sacrificulus*. Vel *uni alicui Numini* sacra faciebant; in quo genere sunt *Flamines*, *Salii*, *Luperci*, *Potitii* & *Pinarii*, *Galli matris Deorum*, *Virgines Vestales*; de quibus omnibus singulatim dicendum est.

p. 321.

De Pontificibus.

§. II. *Pontifices* dicti sunt vel a *posse* & *facere* [d], quod eorum in sacris faciundis maxima esset potestas & auctoritas [e]; vel potius a *ponte sublicio*; cujus reficiendi cura ipsis incumbebat [f], quia per eum plurima sacra deducebantur. Instituti [g] Pontifices primum sunt a Numa Rege quatuor, iique patricii; quibus ut etiam quatuor e plebe adjicerentur A. U. 454. factionibus tribuniciis pervictum est [h]. Sulla rursus septem alios Pontifices adjecit; sed ex his quindecim octo illi priores, & qui deinde in eorum lo-

d *Plut. Numa p.m.* 65. e *Vid. Lucan.* 1. 595.
f *Varro de L. L.* IV. 15. *Dion. Hal.* II. 73.
g *Idem.* III. 45. h *Liv.* X. 6.

cum cooptati sunt, *Majores* dicebantur, reliqui vero *Minores* [i]. *Cooptabantur* a collegio suo usque ad legem Domitiam [k] latam A. U. 649. qua constitutum est, ut Comitiis tributis a septemdecim tribubus sorte lectis Pontifices crearentur [l]; quam legem abrogavit Sulla, restituit A. U. 690. *T. Labienus*, auctore Julio Caesare [m]. Sub Principibus vero eorum arbitrio creati sunt.

p. 322.

Munus Pontificum erat de omnibus caussis ad sacra pertinentibus inter omnes personas judicare [n], leges de rebus sacris condere, omnes alios sacerdotes eorumque ministros in officio continere [o], iis delinquentibus mulctam indicere, de cultu Deorum denique & religionibus respondere [p]. Licet autem magna eorum esset auctoritas, tamen etiam ipsi censoriae notae erant obnoxii, & a Tribunis plebis ad officium cogi poterant [q], quod

i *Inscript. ap. Grut.* CCCLX. 4. CCCCXI. 1. CCCCXXXIII. 4. k *Suet. Ner.* 2. l *Cic. Agrar.* II. 7. m *Dio* 37. *p.* 27. & *A.* 1548. n *Cic. de Har. resp. c.* 7. *l.* 2. §. 6. *ff. de Or. Jur.* o *Liv.* XXVII. 8. p *Exem. ap. Liv.* V. 25. & VI. 1. q *Cic. pro domo sua* 45.

quod tamen rarissime accidit; ita ut eos neque Populo, neque Senatui rationem reddidisse tradat Dion. Halic. II. *c.* 73. Quod autem tres Pontifices statuissent, id satis sanctum habebatur *r*.

p. 323.

De Pontifice Maximo.

Pontificum collegio praeerat *Pontifex Maximus* a Numa institutus *s*, qui semper Comitiis tributis ex ipso collegio est creatus: & initio quidem ex solis patriciis; at circa A. U. 500. *Ti. Coruncanius* primus de plebe Pontifex Maximus creatus est. Post mortem Lepidi, qui unus de Triumviris fuerat, sacerdotium hoc suscepit Augustus; & post eum deinceps omnes Imperatores, etiam Christiani, ad Gratianum usque *t*: (quem hoc nomine etiam honoratum fuisse ex inscriptionibus patet, nisi dicamus eas ipso inscio positas fuisse) & hoc, quia Pontificatus dignitas majorem venerationem, quam quae privato conveniret, illi, qui ea praeditus erat, tribuere videbatur: nam a Graecis etiam

r *Cic. de Har. resp.* 6. s *Liv.* I. 20. t *Vid. omn. Bosius de Pontif. Max. Impp. R.* 3. 4. *Spanhem. de P. & U. N. Diss.* XII. *p.* 422. *Zosim.* IV. *p.* 249. *ed. Oxon.*

am hoc Sacerdotium ἱερωσύνη μεγίστη dicitur v. Hic itaque summam in re- p. 324. bus sacris potestatem obtinebat; religiones interpretabatur, & pro collegio Pontificum respondebat; ne quid religio detrimenti pateretur, providebat; Vestales capiebat & judicabat, earumque sacris peculiariter praeerat x, in actis solemnibus *verba praeibat*; (quanquam id aliquando a scriba tantum factum fuisse legamus y) Comitiis aliorum sacerdotum intererat, eosque inaugurabat; arrogationibus etiam aderat, & de matrimonialibus quibusdam caussis cognoscebat; anni, annaliumque curam gerebat z; in omnes personas sacras jurisdictionem quandam exercebat; denique de coerimoniis quibusdam dispensabat: an vero comitia habere potuerit, disputatur, ut jam antea innuimus. Licet vero Pontifex Maximus tanta potestate polleret, in plurimis tamen rebus nihil sine Pontificum collegio poterat, atque ab eo ad collegium provocatio

v *Plut. Fab. Max. p. m.* 189. *Vid. & Dion. Hal.* III. 36. x *Ovid. Fast.* III. 423. *Plut. Numa p. m.* 66. y *Val. Max.* IV. *ex.* 10. z *Vid. omn. Cic. de Orat.* II. 12. 13.

vocatio erat [a]; & inde ad Populum. *Insigni* utebatur toga praetexta, & apice in capite, qui etiam *Tutulus* dicitur; an vero sellam curulem habuerit, incertius est. Duravit hoc sacerdotium Romae, ut pleraque alia, ad tempora Theodosii Magni.

p. 325.

De Auguribus.

§. III. *Augures* (Graecis οἰωνοπόλοι vel οἰωνισαὶ) dicti sunt ab *augurio*; hoc vero quasi *avigerium* [b] dicitur, cujus appellationis ratio ex sequentibus perspici poterit. Eos primum instituit Romulus [c], ut tres pro numero tribuum essent, quibus postea (nec satis certum est a quo, forte a Servio Tullio) quartus est additus; iique omnes erant patricii A. U. 454. quinque Augures plebeji adjecti sunt [d]; & demum a Sulla quindecim sunt creati, quorum qui primus erat, *Magister collegii* dicebatur [e]. Proprium Auguribus fuit, quod sacerdotium illis vivis eripi non potuerit [f]; quia scilicet artis & scientiae potius, quam honoris

a *Liv.* XXXI. 9. b *Serv. ad Virg. Aen.* V. 523. c *Dion. Halic.* II. 64. d *Liv.* X. 9. e *Vid. J. C. Buleng. de aug. & ausp* II. 11. f *Vid. Liv.* I. 18. *Plin. Epist.* IV. 8.

honoris haec appellatio erat g; vel potius hoc fiebat, ne ullo modo haec p. 326. sacra evulgarentur, quae revera prudentioribus ludibrio erant. Hinc etiam non a Populo creati, sed a collegio cooptati sunt h. Auguribus praeterea proprie *spectio* tantum; *spectio* vero & *nunciatio* magistratibus, qui omne jus auspiciorum habebant, competebat i. Valde tamen honorati erant augures, ita ut trabea de purpura & cocco uterentur k: unde *dibaphum*, sive *purpuram bis tinctam pro ipso auguratu* ponit Cicero l.

Munus igitur Augurum erat ex volatu, cantu, & tripudio avium futura *praedicere*; quod modo sequenti fiebat, vel, ut verius dicam, fieri credebatur. Sedens Augur *toga augurali*, sive *trabea* amictus orientem versus prospiciens *lituo*, hoc est, *baculo incurvo certam coeli partem designabat*, quae pars dicebatur *templum* m, & hoc etiam

g *Plut. Quaest. Rom. p. m.* 287. *S. quaest.* 97.
h *Vid. Abram. ad Cic. Philipp.* 11. 2.
i *Fest. V. Spectio & ibi Scalig.* k *Serv. ad Aen.* VII. 612. *ex Suet.* l *Fam.* II. 16. *& Att.* II. 9. m *Vid. Lucret.* II. 1043. *Varro de L. L.* VI. 3.

etiam *tabernaculum capere* dicebatur [n]. Tum diligentissime observabat quae aves, quo gestu [o], cantuve, & qua parte hujus templi se ostenderent; signa autem laeva felicia [p], dextra vero infelicia habebantur: unde locum Horatii *Od.* III. XXVII. 15. recte corrigere videtur *Lambinus*. Virgilius vero *Bucol.* I. *vs.* 18. laeva infausta dicit, ut contra *Suetonius in Claud. c.* 7. *& Vitell. c.* 9. dextra fausta vocat: sed forte in avibus aliter obtinuit, aliter in fulmine. Verum nihil mirum est, veterum in nugis superstitiosis fluctuasse animos. Aves, quae cantu auspicia faciebant *Oscines* [q], quae volatu *Praepetes* [vel *alites.* *] dicebantur [r]. Si fausta essent auspicia *addicere* [s] & *admittere*; sin minus

p. 327.

n *Liv.* I. 18. & IV. 7. [*Templum determinare* & *tabernaculum capere* hic male confunduntur. Quid illud sit, docet Livius I. 18. At de hoc vide Rosin. VI. 14. p. m. 486. & Brisson. de Form. p. 120.] o *Plaut. Asin.* II. I. 12. *Id. Epid.* II. II. 2. *licet aliter Id. Aulul.* IV. III. I. p *Lucan.* I. 601. *Vid. rationem ap. Dion. Halic.* II. 5. q *Varro de L. L.* V. 7. *Cic. de Divin.* I. 53. r *Fest. V. Praepetes.* * [v. Cic. I. Divin. 53. & nostra Synon.] s *Liv.* XXVII. 16. *Plaut. l. d. vs.* II. *Liv.* IV. 18.

nus, *refragari* aves dicebantur: nec satis erat unum auspicium vidisse, nisi id altero confirmaretur. Praeterea etiam Augures *de coelo servabant*, hoc est, *ex tonitru* [t] *& fulmine* [v] *futura praedicebant*. Locus, qui fulmine tactus esset, *bidental* [x] dicebatur, quia *bidente*, sive *ove*, sacra faciebant [y]; & deinde religiosus erat; ibique reliquiae & vestigia fulminis collecta, & terrae condita fuerunt [z]. *Tertium* augurii genus capiebant ex *pullis*, quibus pultem, vel offam objiciebant: quod si avide vescerentur pulli, & praesertim si aliquid ex offa decidens *terram paviret* [a], sive *pulsaret*, optimum erat augurium, & *tripudium solistimum* (quod scilicet offa *solum* contingeret) nunciabatur [b]: sed si vesci nollent pulli [c], vel avolarent, triste omen erat. Hic autem obiter notandum est, Romanorum auspicia talia plerumque fuisse, ut secundum naturae ordinem laeta potius quam tristia esse deberent: facile enim erat pullos

p 328.

t *Virg Aen.* IX. 630. v *Lucan.* I. 533. x *Pers. Sat.* II. 27. y *Cornel. Fronto vetus Gramm.* z *Juven.* VI. 587. *& ibi Schol.* a *Fest. V. Puls.* b *Liv.* X. 40. *Cic. de Divin.* II. 8. *&* 34. c *Id. de N. D.* II. 3.

pullos fame eo redigere, ut lubentes vescerentur. Et jam tempore Ciceronis [d] auspicia sibi fingebant verius, quam observabant [e]: & ita saepe magistratus impediebant Tribunos plebis, ne cum populo agere possent [f]. Qui pullos servabant, *Pullarii* dicebantur [g]; cavea autem ipsa dicebatur *auguraculum*. Praeterea etiam ex quadrupedibus & aliis rebus forte accidentibus [h] omina captabant, eaque explicabant, (ac tum proprie *commentari* [i] dicebantur) & quomodo *procurari* [k] (& hoc proprium ei rei verbum est [l]) deberent, indicabant: & si faustum esset augurium, *impetritum* & *inauguratum* esse dicebant [m]. [De Augurii prima origine agunt Memor. Ac. Litt. Par. T. II. p. 371.]

p. 329.

De Aruspicibus.

§. IV. *Aruspices* (Graecis ἱεροσκόποι [n] & θυοσκόποι) a victimis in *ara* *inspi-*

Y

d *Ipse ad Fam.* I. 2. *Liv.* XXI. 63. *Vid. omn. Grucch. de Comit. Rom.* I. 4. e *Cic. de Divin.* II. 33. - 36. f *V. Manut. ad Cic. Famil.* VIII. II. [adde Cic. II. Div. 18. & 33. m.] g *Cic. de Divin.* II. 34. h *Juven.* XIII. 62. *seq.* [Horat. III. Od. 27. Liv. XXI. ult. & XXII. I.] i *Cic. de amicit.* 2. k *Id. de Divin.* I. 2. l *Gell.* XV. 6. m *Plaut. Asin.* II. I. II. n *Dion. Halic.* II. 12.

inspiciendis dicti sunt; vel etiam ab *haruga*, quae vox olim *hostiam* significavit [o]. Hi quoque a Romulo primum instituti sunt numero ternario; sed eorum collegium aeque ac aliorum sacerdotum processu temporis auctum fuisse certum est; verum non ita honorati fuerunt ac Augures: imo ipsos in Senatum legere aliquando non licuit [p]. Sed videtur distinguendum; ut quidam fuerint honoratiores, & in collegium conscripti; alii vero parva mercede operam suam quibusvis locaverint [q]: ita ut ex prioribus *Spurina* fuerit; de quo *Suet. Julio c.* 81. Aruspicum *munus* erat ex victima ante mactationem [r], & post eam ex extis [s], flamma, fumo, aliisque rebus occasione sacrificii forte accidentibus futura praedicere; ac deinde ea portenta explicare [t], & procurare. Haec scientia, (si ita dicenda est ars nugatoria) cujus primus auctor *Tages* quidam fuit, ab Etruscis [v] ad Romanos pervenit.

p. 330.

§. V.

o *Donat. ad Ter. Phorm.* IV. IV. 28. *Jac. Perizon. ad Ael. V. H. L.* II. 31. p *Cic. Famil.* VI. 19. q *Plaut. Poen.* II. V. 10. 17. r *Senec. Oedipo* v. 301. *seq.* s *Virg. Georg.* IV. v. 486. t *Juven.* II. 121. v *Vid. Lucan.* I. 584. & 637.

§. V. *Quindecim-viri sacris faciundis* hac occasione instituti sunt. Tarquinius Romanorum Rex, sive ille Priscus, sive Superbus, ut vult Dionysius Halicarnassensis, fuerit, miro quodam modo, quem narrat idem *Antiquit. Roman. l.* IV. *c.* 62. tres *libros Sibyllinos* nactus, eorum custodiam duobus viris illustribus permisit; quorum loco A. U. 387. *Decemviri* sacris faciundis facti sunt [x]; simulque lege cautum est, ut pars eorum ex plebe crearetur. Sulla etiam hoc sacerdotium ad numerum *quindenarium* auxit, qui eodem modo ac Pontifices sunt creati [y]: & qui iis praeerat *Magister collegii* dicebatur [z]. *Munus* Quindecim-virorum fuit custodire libros Sibyllinos; difficili Reipublicae tempore, vel cum insigne aliquod portentum nunciatum esset, ex Senatus-consulto eos *adire*, sive *consulere* [a], &, quae legissent, ad Senatum referre: tum coerimonias, sacrificia, aliaque, quae libri praescribebant, procurare [b], & in specie quidem lu-

De Quindecim-viris sacris faciundis.

p. 337

 dos

x *Liv.* VI. 37. & 42. y *Vid.* §. 2. *hujus cap.* z *Plin. H. N.* XXVIII. 2. a *Liv.* III. 10. V. 13. VII. 28. *&c.* b *Liv. ibid.*

dos saeculares [c]. Hi Quindecim-viri a militia & aliis muneribus urbanis erant immunes [d], secus ac alii sacerdotes; ut scilicet solis libris interpretandis vacare possent. Sed hi libri, quibus fata Imperii Romani contineri credebantur, A. U. 670. cum ipso Capitolio (ubi publicitus adservabantur; ut quidam ajunt; nam quidam, & recte credo, putant antiquiores illos libros nunquam exstitisse; ideoque nemini, nisi sacerdotibus, licebat eos inspicere, qui sacramento erant adacti, ne quid de iis vulgarent) cum ipso, inquam, Capitolio hi libri cremati sunt [e]; verum paullo post legati undique sunt missi, qui omnia ubicunque terrarum oracula Sibyllina conquirerent; ex quibus Quindecim-viri rursus alios libros confecerunt, qui ab Augusto sub basi Apollinis *Palatini* sunt conditi [f]; & erant Quindecim-viri proprie Apollinis Sacerdotes; unde *cortinam* domi suae habebant, sive tripodem aeneum Apollini sacrum [g]. Demum jussu Theodosii

p. 332.

c *Horat. carm. saec.* 5. & 70. d *Dion. Halic.* IV. 62. e *Ibid.* f *Suet. Aug.* 31. g *Suet. Aug.* 52. *Serv. ad Aen.* III. v. 332.

odosii Magni Imperatoris A. C. 389. a *Stilicone* sunt combusti [h]. Distinguendi autem sunt hi libri Sibyllini ab iis, qui hodie supersunt, & a *Christianis* pia quadam, ut vulgo dicitur, fraude suppositi sunt [i].

p. 333.

De Fratribus Arvalibus.

§. VI. *Fratrum Arvalium* origo haec est: cum *Acca Larentia* [k] Romuli nutrix ex duodecim filiis, quibuscum sacra facere consueverat, unum morte amisisset, Romulus se illi in filii locum adoptandum dedit: seque & illos *Fratres Arvales* dixit, quia sacra quaedam publica faciebant, ut *arva* fruges ferre possent [l]; quae sacra dicebantur *Ambarvalia* [m]. *Larentalia* etiam in hujus Larentiae honorem mense Aprili a flamine Martiali sunt acta [n]. Hujus sacerdotii insigne erat corona spicea, & albae infulae: nec nisi cum ipsa vita hic honos finiebatur [o], & captos etiam, exulesque comitabatur.

h *Rutil. Numat.* II. 41. & 55. i *Vid. Rev. Io. Alb. Fabric. Bibl. Graec.* I. 30. *sqq.* k *Gell.* VI. 7. l *Varr. L. L.* IV. 15. m *Vid. Virg. Georg.* I. 341. *Tibull.* II. 1. 15. *& ibi Broukh.* n *Plut. Romul. p.* 19. *E.* o *Plin. H. N.* XVIII. 2.

De Curionibus.

§. VII. *Curiones* triginta ex Romuli instituto a suis quisque *Curiis* lecti sunt, qui sacra publica pro Curiis suis *curarent* p, (fere ut hodie *Parochos* quos vocant apud Pontificios aliosque; licet apud veteres *Parochi* sint dicti, qui magistratibus iter facientibus per municipia, quae ipsis necessaria essent, publicitus praeberent q) unde a *curando Curiones* sunt dicti r, qui etiam *Magistri Curiae Plauto* s dici videntur; *aedes* vero, in quam Curiales conveniebant, *Curia* vocata est, & Graece ἑστιατόριον, quia ibi *epulabantur* t: vel etiam πρυτανεῖον v sacellum illud Graeci dicunt, ipsos vero Curiones πρυτανεῖς. Eligebantur Curiones quisque a suis curiis; sed omnibus praeerat, qui *Curio Maximus* x dicebatur, curiatis Comitiis a Populo creatus, cujus auctoritate ceteri regebantur.

p. 334.

De Septem-viris Epulonum.

§. VIII. *Septem-viri Epulonum* hanc originem habuerunt y. Cum Pontifices

p *Dion. Halic.* II. 64. q *Horat. Serm.* I. v. 46. r *Varro de L. L.* v. 6. s *Aulul.* I. II. 29. t *Dion. Halic.* II. 23. v *Ibid. c.* 65. *ubi vid. not. in ed. Angl.* x *Fest.* v. *Maximus.* y *Vid. Lucan.* I. 605.

fices multitudine sacrorum gravarentur A. U. 557. primum *Tres-viri Epulones* sunt facti [z], qui *ludorum epulare sacrificium* facerent; quibus postea a Sulla, ut videtur, quatuor adjecti sunt. Curabant autem has epulas summa lautitia; unde *Saliares*, *Augurales*, *Pontificales epulae* pro *lautissimis* ponuntur [a]: eorumque munus luculenter describit Cicero *de Harusp. resp.* c. 10. *Lentulus* enim ille, de quo ibi sermo est, Septem-vir Epulo fuit. Hi quoque ad Pontifices referebant, si quid in sacris omissum, commissum, aut pollutum esse diceretur. Illis etiam, quemadmodum Pontificibus, togae praetextae gerendae jus fuit [b]; quippe summa etiam Septem-viratus dignitas habebatur [c]. De eorum creatione idem quod de Pontificum creatione est dicendum.

P. 335.

De Fecialibus.

§. IX. *Feciales* (quos Graece εἰρηνοδίκας dixeris [d], vel εἰρηνοφύλακας [e], vel

z *Liv.* XXXIII. 42. a *Cic. ad Att.* V. 9. *Hor. Od.* I. 37. 13. [Macrob. Saturn. II. 9.] b *Liv.* XXXIII. 42. c *Vid. Dion.* LIII. *init. Gruter. p.* CCXXXV. 10. CCXXXVI. 9. d *Dion. Halic.* II. 72. e *Plut. Numa p. m.* 68. *A.*

vel σπονδοφόρους f) dictos volunt a *faciendo*, quod *pacem* & *foedera facerent* g: vel forte etiam a *fatu*, sive *fando* h; oratorum enim vicem sustinebant. Hi a Numa Rege instituti quidem sunt, sed formam juri feciali primus constituit *Ancus Marcius* Romanorum Rex quartus i; *Valerius Maximus* vero, sive quis alius in *libello de nominibus Sertorem* quendam *Regium* ejus juris auctorem facit. Collegium Fecialium erat Sacerdotum viginti, qui eodem modo ac Pontifices creabantur. Horum praecipuum *munus* k erat bello indicendo, & foederi faciendo praeesse, & prospicere, ne Romani bellum, nisi legitimum, facerent l. Itaque quum gens aliqua Romanos injuria affecisset, unus ex Fecialibus eo proficiscebatur m, ut vel res

p. 336.

f *Dion. Hal.* I. 21. g *Festus hac V. qui tamen corruptus est: & pro* feriendo *ibi* faciendo *legendum esse videtur.* h *Ita Voss. Etymol. & de vitiis Serm.* I. 13. [*Fetialis* cum *t* scribendum esse, docet JENSIUS noster in *Ferc. Litter.* ubi & munia eorum fusius persequitur.] i *Liv.* I. 32. k *Cic. de Offic.* I. 11. l *Varr. de L. L.* IV. 15. *Vid. omn. Var. de vita P. R. L.* III. *p.* 65. *ed. Durdr. & ap. Non. p.* 554. *ed. Plant.* 1565. m *Vid. omn. Dion. Halic.* II. 72.

res ablatas, vel sontes profugos reposceret [n]: quod si injuria confestim non sarciretur, triginta dies illis ad consultandum dabat; quibus elapsis pium bellum poterat isti genti indici. Tum rursus ad fines hostiles progressus Fecialis hasta sanguinea in illos projecta bellum certa formula ipsis indicebat [o]: postea aucto immensum Imperio Romano, ut tamen plebi superstitiosae p. 337. satisfieret, simulatio quaedam hujus juris in agro prope Urbem, qui *hostilis* dicebatur, est servata [p]. Foedera quoque fiebant per unum ex Fecialibus [q], qui dum eo munere fungeretur *Pater patratus* dicebatur [r], quia jusjurandum pro toto populo *patrabat*, sive *praestabat*. Judicabant etiam feciales de injuriis [s] sociis illatis; curabant, ne legati violarentur [t]; pacem non legitime factam rescindebant ejusque sponsores dedebant [v]; & uno verbo omnia curabant, quae ad foedera spectabant.

n *Liv.* IV. 30. *Serv. ad Virg. Aen.* X. 14. o *Cincius ap. Gell.* XVI. 4. *Liv.* I. 32. *Dion. Halic.* II. 72. p *Ovid. Fast.* VI. 205. q *Liv.* XXX. 43. *omnino.* r *Liv.* I. 24. s *Dion. Halic. l. d.* t *Val. Max.* VI. 6. 3. & 5. v *Liv.* IX. 10.

De Sodalibus Titiis.

§. X. *Sodales Titii* [x], vel *Titienses* [y] a *Tito Tatio* sacris Sabinorum retinendis, vel a Romulo in honorem ipsius *Tatii* instituti sunt; nam utrumque ab uno Tacito *Annal.* I. *c.* 54. *Hist.* II. *c.* 95. traditur: plura de his certo dicere nec possumus, nec operae pretium videtur ultra inquirere: nisi quod forte munus eorum a munere Septem-virorum Epulonum non alienum admodum fuerit; cum iis & apud *Lucanum loc. cit.* & in *Inscriptione apud Gruter.* CCCXCVI. I. jungantur: apud quem etiam pluribus locis memorantur.

p. 338.

De Rege Sacrorum.

§. XI. *Rex Sacrorum* [z] (Graecis ἱερῶν βασιλεὺς) sive *Rex sacrificulus* [a], creatus est exactis Regibus, ut ea sacra perageret, quae antea ab ipsis Regibus peragi solebant; unde quoque nomen suum nactus est: sed ne tanto nomine insolesceret, Pontifici subjectus fuit, nec magistratum gerere, aut cum populo agere ei licuit [b]; unde, postquam sacra fecisset, se quasi fuga ex

x *Lucan.* I. 602. y *Gruter.* CCCXCVI. I. z *Id.* II. 2. a *Liv.* XXVI. 6. b *Dion. Halic.* V. I.

ex Comitio proripiebat [c]. Creatus autem est Comitiis centuriatis ex patriciis [d]. Uxor etiam ejus *Regina* est dicta, quae & ipsa sacra quaedam faciebat [e]. Domus quoque publica, in qua Rex sacrorum habitabat, *Regia* est dicta [f].

SACERDOTES SINGULORUM DEORUM.

p. 339. De Flaminibus, & praecipue de Flamine Diali.

§. XII. *Flamines* (στεφανηφόροι Graecis) sacerdotes erant uni alicui numini addicti [g], ejusque sacra curantes. Appellantur ita a *filo*, quo caput cingebant, ac si *filamines* dicerentur [h]; vel a *pileo*, quasi *pilamines* juxta quosdam [i]; vel denique a *flameo* capitis tegumento, ut vult *Vossius* post Dionysium Halicarnassaeum II. c. 64. Hoc etiam *Apex* dicebatur ab antiquo verbo *apere*, hoc est, *vincire* [k], &

c *Plut. Quaest. Rom. p. m.* 279. *sive n.* 62. *Ovid. Fast.* v. 727. d *Cic. pro Domo* 15. e *Macrob. Saturn.* I. 15. f *Fest. V. Regia.* g *Cic. de L. L.* II. 8. h *Varro de L. L.* IV. 15. *Plut. Q. R.* 39. *S. p. m.* 274. i *Plut. Numa p. m.* 64. k *Fest. V. Apex. Vid. Lucret.* VI. v. 1065. *Virg. Georg.* III. 168. *Aen.* IV. 482. *& hic Serv.*

& proprium Flaminum insigne erat [l], ita tamen, ut etiam Pontifex Maximus eo uteretur, sicuti supra diximus. Creati sunt primum a Numa tres, *Dialis* nempe, qui Jovis erat sacerdos, *Martialis* & *Quirinalis*: sed his variis temporibus alii duodecim sunt additi in honorem aliorum Deorum; qui *Flamines Minores*, quemadmodum priores illi *Majores* sunt dicti: *Minores* quidem ex plebejis creari poterant, *Majores* [m] vero ex solis patriciis. Dicebantur vero proprie *prodi* Flamines cum crearentur [n]. Quanquam autem Flamines non simul Pontifices essent, tamen in eorum collegio sedebant [o], certe *Majores*. Creabantur a Populo Comitiis tributis; nempe ita ut Pontifex Maximus tres simul nominaret, ex quibus unus legeretur [p], & a Pontifice Maximo inaugurabantur. Majoribus Flaminibus commune fuisse videtur, ut ab Urbe abesse ipsis non licuerit [q], ne scilicet

[p. 340.

l *Lucan.* I. 604. m *Cic. pro domo* 14. n *Id. pro Milone* 10. & 17. o *V. eund. de Harusp. resp.* 6. p *Tacit. Ann.* IV. 16. q *V. Liv. Epit.* XIX. & XXXVII. 51. *Val. Max.* I. I. *ex.* 2.

ſcilicet ſacra desererentur; neque etiam divortium facere [r]. Quanquam autem *Flaminium* eſſet perpetuum, tamen certis de cauſſis poterat eripi, veluti ſi quis ſacra non rite curaſſet: (vid. Livium xxvi. c. 23.) *Sulpicio* inter ſacrificandum apex a capite prolapſus ſacerdotium abſtulit [s]. Omnium porro Flaminum longe digniſſimus fuit FLAMEN DIALIS, qui etiam lictore, ſella curuli, & veſte praetexta utebatur [t]: & ex jure ſacerdotii ſui Senatum ingredi poterat [v]. Hic plurimis coerimoniis obſtrictus fuit [x], quarum potiſſimas duntaxat recenſebimus: nempe religio ei erat equo vehi; *claſſem procinctam*, id eſt, *exercitum armatum* extra pomoerium videre; quin nec noctem unam extra Urbem manere ei fas erat [y], nec poterat jurare [z]; (vel certe non cogebatur [a]) nec annulo uti, niſi pervio, caſſoque: ignem a *flaminia*, ſive *Flaminis*

p. 341.

r *Gell.* x. 15. s *Val. Max.* 1. 1. 4. t *Liv.* 1. 20. & xxvii. 8. v *Ibid.* x *Gell.* x. 15. *ex Fabio Pictore*, *Maſſurio Sabino*, *aliiſque. Plut. Q. R.* 39. 43. *ſive p.* 274. *ſqq.* y *Liv.* v. 52. *Tac. Ann.* iii. 71. z *Plut. Quaeſt. Rom.* 45. *Liv.* xxxi. *c. ult.* a *Edictum perpetuum apud Gell.* x, 15.

minis domo efferre nisi sacrum, jus non erat; vinctum aedes ejus ingressum solvi necesse erat, & vincula per impluvium in tegulas subduci, atque inde foras in viam demitti; reum, si ad pedes ejus supplex accidisset, verberari eo die piaculum erat; nodum nulla parte corporis habere poterat; capillum ejus, nisi qui liber homo erat, nemo detondere poterat; ca-p. 342.pram, carnem incoctam, hederam, fabam nec tangebat, nec nominabat [b], propagines e vitibus altius praetentas non succidebat; vel potius, *non succedebat*, hoc est, vetitum ei erat transire per viam, ubi vites in sublimi essent praetentae [c]; pedes lecti ejus tenui luto circumlitos esse oportebat, nec ab eo trinoctium continuum decubabat, nec alteri in eo cubare licebat; unguium ejus & capilli segmina subter arborem felicem terra obruebantur; quotidie festatus erat *, quapropter

b *Plin. H. N.* XVIII. 12. *Fest. V. Fabam.*
c *Lips. Elect.* I. 21. *Boxhorn. ad Plut. Q. R.* 109. *& omnino hoc firmatur ex Probl. seq.*
* [Occurrit haec vox inter varias lectiones ap. Gell. X. 15. sed malunt Viri Docti aliam substituere. Nos id nunc non agimus.]

propter Pontificibus, cum judicium de aliquo exercerent, adesse non poterat [d]; sine *apice* sub divo esse non licebat, (unde *apicatus* dicitur Ovidio *Fastor.* IV. *vs.* 347.) sub tecto licebat; apicatum tamen mori nefas erat [e]; farinam fermento imbutam attingere ei fas non erat; tunicam interiorem, nisi in locis tectis non exuebat, ne sub coelo tanquam sub oculis Jovis, nudus esset; in convivio, nisi Rex Sacrificulus, haud quisquam alius supra eum accumbebat [f]; uxorem cum amitteret, *flaminio* decedebat; ejus matrimonium, nisi morte, dirimi non poterat; locum, in quo bustum esset, nunquam ingrediebatur; mortuum non attingebat; funus tamen exequi poterat; unus omnium galero albo utebatur; ungi sub dio ei fas non erat; antiquitus nec magistratum capere, nec petere poterat; quod procedentibus temporibus observatum non fuit [g]; opus facientem videre religiosum ei erat, itaque, cum per Urbem incederet, eum praece-

p. 343.

d *Vid. Guther. de veter. jure Pontif.* I. 32. e *Appian. Civ.* I. 395. f *Vid. tamen Macrob. Sat.* II. 9. g *Liv.* XXXIX 45.

praecedebat *praecia*, ſive *praeclamitator*, qui homines monebat, ut ab opere faciendo, dum transiret Flamen, deſiſterent: quaedam autem ex his coerimoniis iis poſtea ſunt remiſſa. Easdem fere coerimonias *Flaminica* [h], ſive *uxor Flaminis* obſervabat: ſed etiam alias, ut quod, quoties tonitru audiiſſet, feriata erat, donec placaſſet Deos [i]. Sacerdotium hoc ab adoleſcentia Caeſaris intermiſſum Augu-P. 344.ſtus extremo ſuo tempore reſtituit [k]. Theodoſius Magnus Imperator cum plerisque aliis gentilium ſacerdotiis abolevit.

Flamen Martialis Diali dignitate proximus erat, & e patriciis etiam ſemper eſt creatus: quem honore ſequebatur *Flamen Quirinalis* [l] in honorem Romuli inſtitutus, qui duo quoque collegio Pontificum, ut dictum eſt, aſſidebant. Reliquorum duodecim, qui *Flamines Minores* & *Plebeji* ſunt dicti, nomina recenſere nihil attinet; quorum omnium poſtremus fuit *Flamen Pomonalis* [m].

Im-

h *Gell*. x. 15. i *Macr. Sat*. I. 16. [Intactas noſtro caerimonias vide ap. Tac. Ann. IV. 16.] k *Suet. Aug*. 31. l *Liv*. I. 20. m *Feſt. V. Maximae dignationis*.

Imperatoribus inter Divos relatis postea etiam singuli Flamines tributi sunt [n]: nec tantum Flamines, sed etiam *Sacerdotum collegia* iis sunt decreta, qui sacerdotes *Sodales* sunt dicti cum adjectione nominis ejus, in cujus honorem erant instituti; ut, exempli gratia, *Sodales Augustales* [o], *Hadrianales* [p], &c. ut jam capite praecedente §. 26. diximus.

§. XIII. *Salii Martis Sacerdotes* a Numa instituti sunt [q] occasione pestilentiae, qua Urbs laborabat. Tradunt enim scutum aeneum coelo fuisse delapsum [r], & confestim morbum cessasse; ac tum Egeriam nympham praedixisse, urbem, in qua hoc scutum servaretur, potentissimam futuram. Itaque ne surriperetur, undecim (vel forte plura; nam de numero nihil dicens Dionysius ὅπλα πολλὰ ea vocat, quod de duodecim vix dici posse videtur) alia ejusdem formae scuta fabricari curavit Numa per *Veturium Mamurrium* quendam, cujus

p. 345.

De Saliis.

n *Vid. Onuphr. Panv. de civit. Rom.* 27.
o *Suet. Claud.* 6. p *Spartian. Hadrian.* 29.
q *Vid. Plut. Numa p. m.* 68. r *Dion. Halic.* II. 71. *Ovid. Fast.* III. 373.

cujus nomen idcirco *carminibus Saliaribus* est insertum [s]: licet alii *veterem memoriam* a Saliis celebrari dixerunt [t]. Tunc Numa duodecim juvenes patricios, patrimos & matrimos [v] legit, qui haec *Ancilia* (ita enim a forma haec scuta dicebantur, quod undique *ancisa* essent absque omni angulo [x]) Kalendis Martiis saltantes, & carmina illa Saliaria, quae p. 346. etiam *assamenta* [y], sive *axamenta* sunt dicta, canentes in honorem Martis per Urbem ferrent; unde *Salii* a *Saliendo*, sive *Saltando* sunt dicti, &, qui iis praeerat, *Praesul* [z], & *Magister Saliorum* appellatus est: quanquam *Magister collegii* commune sit nomen omnium προκρίτων cujuscunque collegii Sacerdotalis [a]. Alii vero hoc distinguunt, & *Praesulem* quidem vocant τὸν ἐν τοῖς ἱεροῖς προεξάρχοντα, Latine etiam *Prosaltorem*; *Magistrum* vero τὸν ἔξαρχον, penes quem inaugurandi & exaugurandi potestas. Praeter

s *Ovid. d. l.* 387. t *Plut. Numa p. m.* 69. v *Cic. pro Domo* 14. x *Ovid. d. l.* 377. y *Fest. V. Axamenta.* z *Lucil. ap. Fest. V. Redamtruare.* a *V. Casaub. ad Capitol. Antonin.* 4.

ter hos etiam erat ὑμνωδὸς, sive *Vates*, qui carmen Saliare canebat [b]. Dicebantur hi Salii etiam *Palatini*, quia sacra in *Palatio* faciebant [c]; & ut distinguerentur a Saliis *Collinis*, qui a Tullo Hostilio instituti [d] in *colle* Quirinali Sacrarium habebant, & Quirinales etiam [e]; atque *Agonales* sunt dicti. Et in genere *Salii* & *Salisubsuli* sunt appellati omnes ludii & saltatores, qui ad cantum & tibiam in sacris ludunt, ut in sacris Herculis apud *Virgilium Aen.* VIII. v. 285 [f]. Saltabant induti tunica picta [g], hoc est, auro & purpura variegata, & toga praetexta, sive trabea [h], aereis baltheis & gladiis accincti, dextra hastam, vel simile quod; laeva ancile ferentes, capite autem gestantes *pileum*, sive *galerum* [i], Graece κυρβασίαν dictum [k]: atque inter saltandum carmina illa obsoleta canebant [l], quae jam Horatii aetate vix a quoquam intelli-

p. 347.

b *Vid. Salmas. ad a. Capitol. l.* c *Dion. Halic.* II. 70. d *Id.* III. 32. e *Serv. ad Aen.* VIII. 285. f *Vid. Scal. ad Catull.* XVII. g *Liv.* I. 20. h *Dion. Halic.* II. 70. i *Juven.* VIII. 207. k *Dion. Halic. l. d.* l *Vid. Guiberleth. de Saliis* 21. *seq.*

telligebantur [m]; tempore vero *Quinctiliani* ne ab ipsis quidem Sacerdotibus [n].

De Lupercis.

§. XIV. *Luperci Panis Sacerdotes* omnium antiquissimi fuerunt, quippe jam ab Evandro Arcade instituti [o]. Dicti sunt *Luperci* a *lupo*, quia Pan Graecis Λυκαῖος ἀπὸ τοῦ λύκου cognominatur [p], quasi *lupinum* dicas; imo etiam ipse *Lupercus* dictus est, si fides *Justino L.* XLIII. *c.* 1. credo quia *lupos* a pecore arcere crederetur: & inde locus, ubi colebatur, *Lupercal*, & festum ejus *Lupercalia* est dictum; quod celebrabatur mense Februario, eratque quasi lustratio quaedam Urbis [q]. Eo festo Luperci nudi per Urbem discurrebant [r], pudenda tantum cincti pellibus caprarum, quas paulo ante immolaverant. Scuticis etiam e caprino corio factis obvios caedebant, quod *catomidiare* dicebant [s], quasi verberare κατ' ὤμων, in

p. 348.

m *Ipse Epist.* II. 1. 86. n *Ipse Instit.* 1. 6. o *V. Ovid. Fast.* II. 279. *seq.* p *V. Serv. ad Virg. Aen.* VIII. 343. q *Ovid. Fast.* II. 31. r *Rationem vid. ibid.* 303. s *Vet. Schol. ad Juven.* II. 142. *Salm. ad Spart. Hadr.* 18.

in humeris [t], & praecipue quidem mulieres, quas inde foecundas reddi credebant [v]: canem quoque eo tempore immolabant; quod animal ob pecoris custodiam Pani gratum esse putabatur. Lupercorum tres fuerunt sodalitates, *Fabiorum* nempe [x], & *Quintiorum*, qui ita a ducibus suis sunt dicti; & *Juliorum* denique, qui in honorem *Julii* Caesaris instituti sunt [y]. Serius reliquis hoc sacerdotium desiit, sub Imperatore scilicet demum *Anastasio*, qui obiit A. C. 518 [z].

p. 349.

De Potitiis & Pinariis.

§. XV. *Potitii & Pinarii Herculis Sacerdotes* fuerunt [a]: ille enim apud Evandrum divertens ipse sacra sua duas has gentes docuisse dicitur. Cum autem Pinarii serius ad sacrificium venissent extis jam adesis, vetitum ipsis est in posterum extis solemnibus vesci; & secundus duntaxat honos in his sacris illis tributus est [b]. Deinde

t *Salm. d. l. & Probat. Voss. Etym.* v *Ovid. Fast.* II. 425. x *Propert.* IV. I. V. 25. *Sex. Aur. Victor de Or. G. R.* y *Suet. Jul.* 76. z *V. On. Panv. de civit. Rom.* 12. *edit. Graev.* a *Virg. Aen.* VIII. 269. b *Liv.* I. 7.

cum A. U. 441. impulsu *Appii* Censoris Potitii sacra Herculis servis quibusdam publicis peragenda tradidissent, inter annum vertentem omne Potitiorum nomen in duodecim familias divisum (*hospitio Deorum immortalium sanctam gentem* vocat Livius IX. c. 34.) interiisse dicitur [c]; ipse autem Appius irati facto Numinis luminibus captus fuisse fertur [d]. Sacra porro illa penes servos hos publicos, & gentem Pinariam remanserunt.

P. 350. *De Gallis Matris Deum.* §. XVI. *Galli Sacerdotes Matris Deorum*, sive *Cybeles*, dicti a *Gallo* fluvio Phrygiae [e], cujus aqua pota furorem inducere credebatur. Hi, ut praedictum est [f], genitalia sibi, & testa quidem Samia [g], praecidebant [h] in memoriam Atyos, qui cum perpetuam Deae castitatem vovisset, deinde nympham Sangaritidem amare occoepit; & propterea a Dea in furorem actus testiculos sibi exsecuit [i]. Itaque

c *Id.* IX. 29. d *Val. Max.* I. I. *ex.* 17. e *Ovid. Fast.* IV. 361. *sqq.* f *Sect. hujus* c. I. §. 16. g *Plin. H. N.* XXXV. 12. *f.* h *Juven.* VI. 513. i *Augustin. de C. D.* VII. 25.

que etiam ipsi furore perciti brachia sibi cruentabant [k]: & vaticinari credebantur [l]. Qui huic collegio praeerat *Archigallus* dicebatur [m]; sed hi omnes in magna dignatione non erant [n]: tum ob alias caussas, tum etiam, quod stipem colligere solerent [o].

De Virginibus Vestalibus.

§. XVII. *Virgines Vestales* (Graece Παρθένοι ἑστιάδες [p]) in honorem *Vestae* Romae primum a Numa Rege creatae sunt quatuor [q], iisque duae sunt additae a Tarquinio Prisco [r], vel Servio Tullio Rege [s], cujus moribus id magis convenire videtur [t]. *Capiebantur* (nam hoc proprium huic rei verbum est) initio ab ipsis Regibus, iisque pulsis, a Pontifice Maximo; cujus arbitratu viginti virgines e Populo eligebantur majores sex, minores decem annis, quae honesto genere & decenti corpore essent: nam Pontifex M. peculiarem quan-

p. 351.

 dam

k *Tibull.* I. IV. 64. l *Lucan.* I. 566. m *Vid. Juven.* VI. 511. n *V. Ovid. Fast,* IV. 244. *& ibi Heins.* o *Ovid. Fast.* IV. 350. p *Dion. Halic.* II. 64. q *Ibid.* 67. r *Dion. Halic.* III. 67. s *Plut. Numa* p. m. 66. D. t *De earum sacris vid. Ovid. Fast.* VI. 283. *sq.*

dam horum ſacrorum curam habuiſſe videtur: credo, quod directe magis, quam alia ſacra ad ſalutem Imperii ſpectare crederentur [v]. Ex his porro in concione Populi a Pontifice una eligebatur; vel etiam ultro a parentibus offerebatur: dicebatur autem illa, ut diximus, proprie a Pontifice *capi*, quia eam quaſi vi *captam* a poteſtate patris abducebat [x]. Ita captae per triginta annos ad miniſterium Deae obligabantur: & primis quidem decem annis ſacra diſcebant, ſequenti decennio ea exercebant, tertio denique alias juniores ea docebant, & his triginta annis elapſis nubere poterant; quod tamen raro factum & ſemper infauſtum eſt habitum [y]. Quae aetate omnium maxima erat, *Virgo Maxima* dicebatur [z], quae Tacito *Annal.* XI. *c.* 32. eſt *Veſtalium vetuſtiſſima*, quemadmodum Dioni *L.* LIV. ἡ πρεσβεύουσα: eaque reliquis ſumma cum dignitate praeerat [a].

p. 352.

Munus

v *Vid. Cic. de Orat.* III. 3. *Ovid. Met.* XV. 777. x *Gell.* I. 12. *qui locus omn. videndus.* y *Dion. Hal. d. c.* 67. *Plut. Numa d. l.* z *Suet. Jul.* 83. a *Tacit. Annal.* II. 86.

Munus earum erat, primo, custodire ignem perpetuum [b]; quaeque id exstingui passa esset, flagris a Pontifice Maximo caedebatur [c]: secundo, adservare arcanum Imperii pignus, quod plerique Palladium putant fuisse [d]: tertio, sacra adsidue Deae facere. Pro his laboribus honores ingentes illis tributi sunt *; ut jus testamentum condendi, licet minores essent; jus trium liberorum; lictorem habendi; reum forte obviam factum [e] supplicio liberandi; carpento vehendi [f]; vittis & veste praetexta utendi [g]: praeterea jurare non cogebantur [h]: tum agri iis & stipendia splendida e publico praebita [i], ut & locus honestior in spectaculis [k], & in deprecando auctoritas maxima [l]. Ob hanc tantam reverentiam etiam aliquando testa-

P. 353.

b *Flor.* I. 2. c *Val. Max.* I 1. *ex.* 6. d *Ovid. Trist.* III. *El.* I. 29. e *Plut. Numa p. m.* 66. * [V. omnino Tac. Ann. III. 86. & IV. 16. item Memor. Acad. Litt. Paris. T. V. p. 211. sqq.] f *Vid. Lips. ad Tacit. Annal.* XII. 42. g *Ovid. Fast.* III. 30. h *Edictum perpetuum ap. Gell.* X. 15. i *Liv.* I. 20. *Vid. & Tac. Ann.* IV. 16. k *Suet. Aug.* 44. l *Cic. pro Font.* 17. *Suet. Jul.* I. *Tac. Hist.* III. 81.

testamenta, praesertim Principum; apud eas deponebantur [m]. Sed si quae Virgo incestu se pollui passa esset [n]; Pontificum judicio damnata in campo, cui inde nomen *scelerato* [o] fuit, viva defodiebatur; stuprator vero in foro sub furca verberibus necabatur [p]. Desiit hoc Sacerdotium cum reliquis plerisque extremis Theodosii Magni temporibus [q].

DE MINISTRIS SACERDOTUM.

p. 354. *De Sacerdotum ministris.*

§. XVIII. *Camilli* & *Camillae* dicuntur pueri & puellae ingenuae sacris ministrantes [r], qui ex Romuli instituto a Sacerdotibus, qui liberis carebant, sibi jungebantur; nam, qui liberos habebant, eorum ministerio uti debebant [s]. Hi ministrabant, pueri

m *Suet. Aug.* 101. *Tac. Ann.* I. 8. n *Plut. Numa p. m.* 67. *& in Quaest. R.* 95. *Juven.* IV. 9. o *Ovid. Fast.* VI. 459. *Dion. Hal.* VIII. 90. p *Suet. Domit.* 8. [Liv. XXII. 57.] q *Vid. Symmachi legationem ad Theodosium, Valentinianum & Arcadium Impp. apud On. Panv. de Civ. Rom.* II. *p.* 183. *edit. Wech.* r *Macrob. Saturn.* I. 8. III. 8. *Vid. Amplis. vander Muelen de dis mundi diss.* I. *p.* 142. s *Dion. Halic.* II. 22.

ri quidem ad pubertatem usque, puellae vero donec nuberent.

Flaminii & *Flaminiae* dicebantur [t] qui *Flamini* Diali ejusque uxori ministrabant, & patrimi ac matrimi esse debebant.

Quindecim-viri etiam ministros habebant, qui ipsis a *commentariis* esse dicebantur [v].

Aeditui, vel *Aeditumi* (quae enim scriptio melior sit dubitatur [x]) erant, qui aedes sacras *tuebantur*, sive *sartas tectas servabant*; hoc enim vox *tueri* significat [y]; easque purgabant, &c. qui Graecis νεωκόροι sunt dicti.

p. 355.

Tibicinum usus plurimus erat in omnibus sacris, ludis & funeribus [z]: hi Idibus Juniis personati per Urbem discurrebant; de cujus ritus origine vide Livium IX. *c.* 30. & Ovidium *Fastorum* VI. *vs.* 653.

Tubicines etiam sacris adhibiti sunt, qui bis singulis annis *tubas lustrabant*; unde dies, quo id fiebat, *Tubilustria* est dictus [a].

Popae & *Victimarii* hostias & *victimas*

t *Fest. in his VV.* v *Grut.* CCCVII. 1. x *Vid. Gell.* XII. 10. y *Varro de L. L.* VI. z *Ovid. Fast.* VI. 659. a *Id. Fast.* V. 725.

mas ligabant [b], easque laureati & seminudi ad aras adducebant; cultros, aquam, ceteraque ad sacrificium necessaria expediebant; victimas feriebant, & jugulabant.

Fictores, qui de pane, vel cera simulatas hostias fingerent [c]: nam simulata in sacris pro veris habebantur [d]; & ita *Fictor Pontificum* legitur apud Gruterum *p.* MLXXXI. I.

Fuerunt quoque *Praeciae*, sive *Praeclamitatores* Flaminis Dialis [e]; ejusdem & Vestalium *Lictores*; *Scribae* Pontificum, & Quindecim-virorum; Adjutores Haruspicum, ad quos *Pullarios* etiam referre possis; *Kalatores* [f], qui Sacerdotum praecones erant.

p. 356.

Praeficae dicebantur mulieres in funeribus conductae [g], ut ceteris plangendi modulos praeirent, & laudes defuncti cantarent [h] [& plorarent.]

Designatores, qui constituendae funebri pompae praeerant [i], & cuique ordinem

b *Propert.* IV. III. 62. c *Vid. Graev. ad Cic. pro domo* 54. d *Vid. Polluc. On.* I. *Segm.* 30. *seq. Serv. Aen.* II. 116. IV. 512. e *Fest. his VV.* f *Fest.* V. *Calator & ibi Scal. Serv. ad Georg.* I. 268. g *Naevius apud Fest. hac V.* h *Lucil. ap. Non.* I. *Plaut. Trucul.* II. VI. 14. i *Horat. Epist.* I. VII. 6. *Senec. de benef.* VI. 48.

ordinem suum adsignabant; lictorum etiam, ut videtur, ministerio ad eam rem utentes.

Vespae sive *Vespillones*, qui pauperum cadavera *vesperi* efferebant [k]. Hi postremi vero inter sacrorum ministros recensentur, quia etiam manes sua sacra habebant; quorum hi potissimum erant ministri.

k *Martial.* I. 47. *Fest.* v. *Vespae.*

CAPUT TERTIUM.

De Ritibus Sacrorum.

p. 357. De Locis sacris.

§. I. Loci, ubi sacra peragebantur, fuerunt *Templa*, *Aedes Sacrae*, *Fana*, *Delubra*, *Sacella* & *Luci*. *Templum* dicitur a *templando*, vel a *tuendo*; (quae duo verba idem significant quod *videre*; unde etiam hodie *intueri* pro *videre* dicimus) significat enim *omne spatium, quod videmus* [a], *ut templa Neptuni* pro *mari* [b]; *templa Acherusia pro inferis* [c], *templa*

a *V. Giphan. Ind. Lucretian.* b *Plaut. Mil. Gl.* II. v. 3. & *Rud.* IV. II. 4. c *Lucret.* I. 121. & *alibi saepe.*

templa Parnasia pro ipso *monte Parnasso* [d]: Sed strictius, *spatium in coelo ab Auguribus definitum* [e]; & inde jam, *locum muro clausum, Dei alicujus cultui destinatum, & ab Auguribus consecratum*: unde *Templa augusta* vocantur [f], & eo differunt ab aliis aedibus sacris, quod illae quidem divino cultui dicatae sunt; sed non ab Auguribus con- p. 358. secratae. Ut autem antequam pergam hoc addam, vocis *Templi* derivatio verior videtur a Graeco τέμενος, quae opinio est *Menagii in amoenit. juris c.* 39.

Templa plerumque certis de caussis *vovebantur* [g], postea *definiebantur*, hoc est, *certi fines iis constituebantur* [h], quod dicebatur *effari*, vel *terminare* [i] *templum* [k]. Condita templa *dedicabantur* ab eo, qui ea voverat, Consule scilicet, vel Imperatore: nec hoc injussu Senatus, aut majoris partis Tribunorum plebis fieri poterat [l]. Pontifex autem solemnia dedicationis verba praeibat [m], dum alter, qui dedicabat,

d *Ovid. Metam.* v. 278. e *V. cap. praec.* §. 3. *Varr. de L. L.* vi. 2. f *Ovid. Fast.* i. 609. g *Liv.* i. 13. h *Ibid.* 19. i *Liv.* v. 50. k *Varro de L. L.* v. 7. l *Liv.* ix. 56. m *Vid. Tac. Hist.* iv. 53.

dicabat, postem templi teneret *n*. Demum templa ab Auguribus consecrabantur. Docet quidem *Graevius*, ὁ μακαρίτης, *ad orationem Ciceronis pro domo sua o* consecrationem praecessisse dedicationem; sed hoc intelligi debet de consecratione, quae a privato fiebat, & a *voto* vix distinguitur. Haec autem *Augurum consecratio* est ille actus, quem *Germani* & *Belgae* vocant, *eene inwyding*; *Galli* & Angli *inauguration*. In templorum fundamentis aurum saepe & argentum rude vel signatum deponebatur. *Tacit. l. d.* Templum porro unum duobus numinibus consecrare vix licitum erat *p*, licet hoc perpetuum non fuerit; & qui simul in una aede colebantur *Contubernales q*, Graecis Σύνναοι, sunt dicti *r*, & Σύμβωμοι *s*. Omnibus tamen Diis ea dedicare moris fuit, quale templum fuit, Romae augustissimum *Pantheon* dictum, quod a *M. Agrippa Augusti* Imperatoris genero de-

p. 359.

n *Cic. pro domo 46. ubi in sqq. etiam consecrationis ritus describit.* o *c.* 48. p *Liv.* XXVII. 25. *Plut. Marcell. p. m.* 314. q *Cic. ad Att.* XIII. 28. r *Ibid.* XII. 45. s *Schol. Pind. ad Olym. Od.* V. 10.

dedicatum hodieque superest *Mariae Rotundae* nomine insignitum, & *omnibus* etiam *sanctis*, ut vocantur, dicatum. Hinc si in loco, ubi templum condere vellent, aliquod jam numen esset, id certis coeremoniis inde evocabatur; quod *exaugurare* dicebant [t].

Fana dicuntur in genere omnes aedes sacrae *, quia Pontifex, dum ea p. 360. dedicat, certa verba *fatur* [v]; vel a *Fauno*, qui ea primus condiderit [x]; vel denique verius, ut vult Vossius in *Etymologico*, a Graeco ναὸς, quod per metathesin ἀνὸν fuerit; spiritu, ut saepe fit, in *F.* abeunte, *Fanum.*

Delubrum [y] dicitur *locus, in quo Dei unius, vel plurium simulacra sunt dedicata* [z]: vel etiam fons, aut lacus ante templum, in quo ingressuri templum sordes *deluebant* [a]. Sed in genere

t *Liv.* 1. 55. * [quid *fanum* sit, unde dicatur, & qui differat ab *aede*, docebit Liv. x. 37. f. Ceterum de differentiis vocum *Aedis*, *delubri*, *fani*, *lararii*, *sacelli*, *templi* v. Synon. nostra.] v *Varro de L. L.* v. 7. *Fest. ea V.* x *Corn. Fronto.* y *V. I. Rycq. de Capitol. Rom.* 12. z *V. Ascon. ad Divin. Cic. in Verr.* 1. a *Serv. ad Virg. Aen.* 11. 225.

re haec vox pro quavis aede sacra ponitur [a]: & verior forte est Varronis sententia *delubrum* dici *ubi Deus sit positus*, ut *candelabrum* illud, in quo figitur candela [b].

Sacellum est diminutivum a *sacro*: est enim proprie *locus sacer muro tantum septus absque tecto*; (Graecis [c] ἱερὸς περίβολος) sed etiam pro *quavis aede sacra*, praesertim *parva*, ponitur [d].

Luci erant *sylvae Diis sacrae*, ita dictae a *lucendo*; quia in iis plurima *lumina* in honorem Deorum accendebantur [e]: quod apud plerosque idolorum cultores obtinuisse, tum ex libris sacris [f], tum aliunde docemur. Hinc ἀγλαὸν ἄλσος dicitur Homero Il. β. v. 506. *Splendidus lucus*. p. 361.

§. II. *Cultus* jam *sacer* consistebat fere in *Adoratione Deorum*, & institutione *supplicationum*; maxime vero in *sacrificiis*: de quibus singulis ordine est dicendum. *De Adoratione.*

Precantes stabant capite plerumque velato [g], ne qua *hostilis facies* ipsis oc-

Aa

a *Juven.* XIII. 69. b *Macr. Sat.* III. 4. c *V. not. ad Polluc.* IX. V. 40. *ed. noviss.* d *Liv.* X. 23. e *Isid. Etym.* XIV. 8. f *Deuter.* XVI. 21. I. *Reg.* XIV. 23. g *Plaut. Amph.*

occurreret, *Virg. Aen.* III. *vs.* 407. *& ibi Serv.* (licet aliam rationem tradat *S. Aurelius Victor de Orig. gentis Rom. circa med.*) & mentem a precibus averteret; sacerdos autem de scripto [h] *verba praeibat* [i], ne quid praepostere diceretur. Inter precandum aras tangebant [k], (quod etiam faciebant jurantes [l], unde *ara* pro *jurejurando* [m] ponitur) vel etiam genua Deorum [n]; quia genua misericordiae quasi sedem esse putarunt veteres [o]; in gyrum se [p] convertebant, & cum precati fuissent, considebant, ne παρέργως rem divinam facere viderentur [q]. Tum etiam manum *ori* admovebant [r], unde ipsa *adoratio* est dicta: &

p. 362.

Amph. v. 1. 42. *Dion. Halic. excerpt. p.* 705. *ed. Oxon.* [Non poenitebit super τῶν ἐθνικῶν precibus ante alios omnes legisse Nobiliss. Ellys in Fortuitis sacris ad Matth. VI. 7. & Falsteri Amoenitt. Philolog. T. 1. p. 71.] h *Plin. H. N.* XXVIII. 2. i *Juven.* VI. 390. k *Virg. Aen.* IV. 220. l *Juven.* XIII. 89. m *Propert.* III. *El.* 19. 25. n *V. Serv. ad Aen.* III. 607. o *Plin. H. N.* XI. 45. p *Ovid. Fast.* III. 283. *Plut. Marcello p. m.* 301. q *Id. Numa p. m.* 69. *sqq.* r *Plin. H. N.* XXVIII. 2. *vid. omn. Min. Fel. p.* 6. *ed. Rigalt.* (vid. Kemp. de osculis, & Lips. Elect. L. 2. 6. F. R.)

& ad Orientem plerumque solem versi precabantur [s]. Debebant autem Dii vero & proprio suo nomine invocari, unde ne imprudentes laberentur, dicere solebant, *sive tu Deus*, *sive tu Dea es* [t]. Vota sua in tabulis perscripta ad genua statuarum cera affigebant [v]; & cum voti essent compotes facti, tabula [x] vel alia quadam re in templo suspensa [y] id testabantur [*]. Statuae, (ita loquor ex usu vulgari, licet sciam *statuas* proprie hominum, Deorum vero *simulacra* fuisse [z]) statuae, inquam, rite consecratae a Numine, cui dicatae erant, insideri crebantur [a]; unde ipsas statuas aliquando *Deos* vocabant [b], & templa a Diis *incoli* dicebant [c]: licet Varro apud

p. 363.

 Au-

s *Virg. Aen.* VII. 172. t *Cato de R. R.* 139. *Gell.* II. 28. v *Juven.* X. 55. x *Id.* XII. 27. y *Horat. Od.* I. 5. * [Votum *Veris sacri* quid proprie sit, docet Liv. XXII. 10. & XXXIV. 44. & Fest. cum Paulo VV. *Mamertini* & *Ver sacr.* Μεταφορικως juventutem sacram notat ap. Justin. XXIV. 4. & Dionys. Hal. I. 16. & II. 1. Vide etiam Histor. Acad. Litt. Paris. T. I. p. 130.] z *Vid. Abram. ad Cic. Philipp.* II. 43. a *Arnob. adv. gent.* VI. *p.* 254. *ed. Paris.* 1607. & *ibi Herald.* b *V. Liv.* XXVII. 16. XXIX. II. *Genes.* XXXI. 30. c *Silius Ital.* X. 433.

Augustinum de C. D. IV. *c.* 9. dicat Romanos plus quam 170. annis Deos sine simulacris coluisse. Eas statuas unguentis in devoti animi signum perfundebant [d]; & stato tempore flumine vivo eas abluebant [e].

De Supplicatione.

§. III. *Supplicatio* (pro qua etiam *supplicia* dicit *Sallustius Catil. c.* 9. & *Festus in ea voce*) erat honor, qui belli ducibus praestabatur, cum a Senatu *Imperatores* appellarentur; & consistebat in eo, ut templa populo aperirentur ad gratias Diis pro victoria relata agendas; quod initio Reipublicae per unum [f], vel paucos, si plurimum; postea crescente ambitione per plures dies factum est [g]. Talis itaque supplicatio cum decerneretur, laetitiae fuit; at etiam tempore gravi [h] supplicationes habebantur: (quae etiam *obsecrationes* [i], Graecis *πρόσοδοι* [k], sunt dictae, & a Duumviris ad eam rem creatis curabantur) sed praecipue

p. 364.

d *Tibull.* II. *El.* II. 7. e *Lucan.* I. 600. f *Liv.* XXXVII. 47. g *Vid. Cic. Philipp.* XIV. II. (& Caes. b. Gal. IV. c. ult. fin. F. R.) h *Liv.* VII. 28. [& XXII. 10. f.] i *Liv.* IV. 21. XXXI. 8. k *V. Bud. comm. ling. Gr. n. m.* 155.

cipue tunc instituebantur *Lectisternia*, quae monitu & cura Quindecim-virorum sacris faciundis peragebantur; & erant quasi convivia quaedam, quibus Deos excipiebant, & quae a Septemviris Epulonum curabantur. His epulis Diis tanquam vere cænaturis *lecti sternebantur*, qui dicebantur *Pulvinaria* [l], & rem ipsam *suscipere pulvinaria* dicebant [m]; & inde *Pulvinaria* quandoque pro ipsis templis ponuntur [n]. Deabus vero pro antiqua frugalitatis ratione ponebantur *sellae* [o]; & hinc *sellisternia*, sive *solisternia* earum epulae vocantur apud Tacitum *Annal.* xv. *c.* 44. ut quidem ibi in libris antiquis legitur: unde explicandus etiam est *Catullus carm.* LXV *vs.* 47. Et vide omn. Cl. Graev. *ad Cic. de Har. resp. c.* 27.

§. IV. *Sacrificiorum ritus* vel spectabant *Personas sacrificantes*, vel *animalia immolanda*, vel *ipsum sacrificium*.

p. 365.

Sacrificiorum ritus & primo de personis, quae iis interveniebant.

In *Personis sacrificantibus* primo requirebatur, ut *caste* Deos adirent [p], & a Ve-

l *Suet. Jul.* 76. m *Liv.* v. 52. n *Serv. ad Virg. Georg.* III. 537. *Liv.* XXVII. 4. XL. 19. o *Val. Max.* II. 1. *ex.* 2. p *Tibull.* II. *El.* I. II.

a Venere abstinerent [q]; sicut in legibus duodecim Tabularum dicitur: *ad Divos caste adeunto.*

Secundo, ut ante *lavarent* [r], & praecipue quidem manus [s]; ad quem usum vasa quaedam in promptu erant juxta templa; quae, si grandiora essent, *favissae* [t]; si minora, *futilia* [& *futa*] dicebantur [v]: licet *favissae* vox etiam significet cellas quasdam cisternis similes, in quibus reponebantur, quae in templis per vetustatem inutilia erant facta [x]. Ipsa autem vasa, quibus ad sacrificandum utebantur, *pura* adornari debebant [y].

Tertio, ut *vestes puras* haberent [z], & quidem candidas [a]. Praeterea etiam *coronas* capite gestabant ex arbore [b], quae Deo, cui sacra faciebant, gratissima esse credebatur; quibus

p. 366.

Sa-

q *Ovid. Metam.* x. 434. r *Tibull. d. l.* 13. *sqq.* s *Plaut. Trucul.* II. v. 28. t *Fest. hac V.* v *Vid. Donat. ad Ter. Andr.* III. v. 3. * [it. Varr. & omn. Serv. ad Aen. XI. 339. Unde verbum *effutio*. v. Donat. ad Phorm. v. I. 18. & Schol. vet. ad Horat. art. 231.] x *Gell.* II. 10. *Fest. ea V.* y *Plaut. Amph.* v. 2. z *Tibull. l. d.* a *Ovid. Amor.* II. XIII. 23. b *Stat. Theb.* III. 466.

Sacerdotes etiam vittas [c] & infulas [d] addebant. Aliquando etiam, ut in εὐκταίοις, sive *votivis* sacris, passo capillo [e], soluta veste, & nudis pedibus erant [f]; quia eo habitu supplices uti solebant.

Quarto, ante ipsum sacrificium *vota* & *preces* instituebantur.

§. V. *Animalia immolanda Victimae* dicebantur, vel *Hostiae*; inter quas haec est differentia. Primo, quod *Hostia* a quovis immolaretur; *Victima* proprie tantum ab eo, qui hostem *vicerat* [g]. Secundo, *Hostia* ante quam in hostes iretur; *Victima* post victoriam immolabatur [h]. Tertio, *Victima* plerumque major; *Hostia* minor erat [i]. Sed saepissime hae voces confunduntur [k]. *Victima* a *vincendo*; *Hostia*, vel ab *hoste victo* [l], vel ab *hostiendo*, hoc est, *feriendo* est dicta [m].

De Animalibus immolandis.

p. 367.

Hostiae, quae ante solemne sacrificium

 cium

c *Ib.* XII. 478. d *Senec. Agam.* v. 687. e *Liv.* XXVI. 9. f *Ovid. Metam.* VIII. 183. g *Ovid. Fastor.* I. 335. h *Serv. ad Virg. Aen.* I. 334. i *Corn. Fronto de propr. Lat. serm. inf.* k *V. Ovid. Amor.* III. 13. 16. & *Gell.* IV. 6. l *Ovid. d. Fast. l.* m *Fest. V. Hostia.*

cium immolabantur, dicebantur *Praecidaneae* [n]; (Graecis προτελεῖς θυσίαι [o]) *Succidaneae* vero, quae caedebantur, si prioribus hostiis *litatum* non esset [p]; unde eleganter servus *Plautinus* [q] *tergum suum herili stultitiae succidaneum* vocat. *Litare* porro nihil aliud est [r], quam *Numine placato voti compotem fieri* [s], *& hoc certis ex signis deprehendere.* Hinc *litabilis hostia Municio Felici* [t] dicitur *bonus animus*, *& pura mens*, *& sincera conscientia.* Ducta vox est ἀπὸ τῶ λιτῶν, hoc est, a *precibus supplicibus.* Graecis vero *litare* καλλιερεῖν dicitur [v]. *Pacem Deorum exorare* [x], vel *exposcere* [y] etiam locutio huic rei propria fuit. Sed in sacris, quae inferis fiebant, non litasse optatius habebatur [z].

p. 368.
Hostiae debebant esse corpore integrae & decorae; ideoque a sacerdotibus probabantur, & creta [a] vel alia nota insigniebantur; unde etiam *egregiae*,

n *Gell.* IV. 6. o *Athen.* IX. p *Plut. P. Aemil. p.* 264. q *Epid.* I. II. 36. r *Suet. Jul.* 81. [V. Synon. nostra.] s *Martial.* X. 73. t *p.* 95. *ed. Rigalt.* v *Bud. comm. ling. Gr.* 918. *f.* x *Virg. Aen.* III. 370. y *Vid. Liv.* VII. 2. z *Suet. Oth.* 8. a *Juven.* X. 66.

giae, *eximiae* [b], *lectae* vocantur [c]: nec omnes omnibus Diis, sed quae cuique Deo gratae esse credebantur, ei immolari debebant [d]; quemadmodum dicit Cicero de LL. II. *Quaeque cuique Divo decorae grataeque sunt hostiae, providento.* Observabant etiam, ut gregales essent, non ferae; & pingues maxime Diis acceptas esse putabant [e]: sed tamen pro cujusque facultatibus eligebantur [f]. Ornabantur hostiae vittis, sive infulis & coronis [g]; & praeterea earum cornua deaurabantur [h].

De ipso Sacrificio.

§. VI. In ipso Sacrificio observatur, Primo, *Indictio silentii* solemni formula, *Hoc age* [i], &, *Favete linguis* [k], (Graecis ἐπέχεσθε τὰς γλώσσας) quod fiebat silentio servando, & temperando a verbis male ominatis [l]; & p. 369. hoc etiam *Pascito linguam* [m] (Graece εὐφημεῖ vel εὐφημία ἔστω [n]) dicebant.

b *Virg. Georg.* IV. 538. c *Id. Aen.* IV. 57. *Fest. V. Eximium.* d *Serv. ad Virg. Georg.* II. 380. & *Aen.* III. 118. e *Juven.* XII. II. f *Horat. Od.* IV. 2. 53. g *Actor.* XIV. 13. *Virg. Aen.* II. 186. h *Ibid.* IX. 627. *Liv.* XXV. 12. i *Plut. Coriol. p. m.* 225. k *Virg. Aen.* V. 71. l *Horat. Od.* III. 14. II. m *Fest. his V. V.* n *Eurip. Iphig. in Aul.* 1564. *Arist.* Θεσμοφορ. v. 302.

E contrario jubebantur *bona verba dicere* [o], & profani ac impuri a sacris ablegabantur, ut eleganter est apud Virgilium *Aeneid.* VI. *vs.* 258.

> - - *Procul, o, procul este, profani.*
> *Conclamat vates, totoque absistite luco.*

[Ex. I. Ed. Horat. III. Od. I. I.]
Similiter Graeci: ἑκὰς, ἑκὰς ὅστις ἀλιτρὸς [p]; vel: θύρας δ' ἐπίθεσθε βεβήλοις [q].

Secundo: his factis *molâ salsâ* [r] victima aspergebatur, quae constabat ex farre tosto & sale [s]; & haec actio proprie *immolatio* dicebatur, unde *immolare* idem significat, quod *sacrificare*: nec ullum sacrificium ex lege Numae sine farre fieri potuit, ut ita agricultura, tanquam magna pietatis pars, commendaretur; & propterea p. 370. etiam libare, nisi ex vite putata, non licebat

o *Tibull.* II. II. I. p *Callim. hymn. in Apoll.* 2. q *Orpheus de Diis p.* 242. *edit. Traject.* 1689. r *Senec. Oed.* 335. s *Ovid. Fast.* I. 337. *Horat. Od.* III. 23. [Virg. Aen. II. 133. & Serv. ad Aen. XII. 173. ubi & de *cultro* notabilia habet. Cur *farre* sint usi, docet etiam Dionys. Halic. II. 25.]

licebat [t]. Hoc facto hostia dicebatur *macta*, quasi *magis aucta* [v]: unde *mactare* quoque pro *caedere* dicitur; & hoc ideo fiebat, quia diligentissime sibi a verbis male ominatis (qualia sunt *caedere*, *jugulare*, & similia, quae saevitiam quandam denotare videntur) cavere conabantur: quemadmodum etiam exactissima diligentia cavebant, ne quid praepostere diceretur, vel mali ominis audiretur [x].

His factis sacerdos ex *simpuvio* [y] ipse prius leviter vinum degustabat [z], inde adstantibus etiam gustandum praebebat; & demum inter cornua hostiae ex patera affundebat [a]; quod *libare* dicebatur. Mox pilos quosdam e fronte hostiae evellebat [b], qui igni super aram injecti *libamina prima* dicebantur [c]. Nec tantum vino libabant, sed etiam sanguine [d], quem arae

t *Plut. Numa p. m.* 69. *E.* v *Serv. ad Virg. Aen.* IX. 641. x *Plin. H. N.* XXVIII. 2. y *Juven.* VI. 343. [quod & *simpulum* videtur dictum fuisse. *Cic.* III. *Leg.* 16. Proverbialiter dicit: *excitavit fluctus im simpulo*, ubi conf. Turneb.] z *Vid. Virg. Aen.* XII. 174. a *Ovid. Metam.* VII. 594. b *Hom. Il.* γ. 273. c *Virg. Aen.* VI. 245. *sq.* [ubi omn. consulend. Servius.] d *Vid. eund. Ecl.* I. 8.

arae affundebant; tum aqua, mel-
p. 371. le [e] & lacte Diis praesertim rusticis [f], oleo quoque, sed in inferiis maxime [g], licet ea occasione etiam melle & lacte uterentur [h]: verumtamen vini libatio proprie dicta est, & praecipue obtinuit.

Tertio: sequebatur *ignis* in ara *accensio*, qui debebat fieri ex lignis aridis & sectis [i], & quidem ex ea arbore, quae Deo, cui sacra fiebant, maxime grata esse putabatur; qualis erat *aesculus Jovi*, *myrtus Veneri*, *populus Herculi*, &c. [k]. Tum etiam verbenas sive frutices ex iis arboribus in aris adolebant [l].

Turis usus frequentissimus erat in sacris [m]; (unde etiam nobis *wierook*, & apertius Germanis [weyrauch pro] weiherauch / quasi *sacrum suffimen* dicas, vocatur) quod vel adolebant in turibulis; vel injiciebant focis [n]; & ex ejus

e *Appian. in Mithrid. p.* 362. *edit. Tollii.* f *Virg. Ecl.* v. 67. [v. Broukh. ad Tib. I. I. 14.] g *Id. Aen.* VI. 254. h *Heliod. Aeth.* VI. *fini propius.* i *Id.* III. *p. m.* 145. *edit. Lat.* k *Virg. Ecl.* VII. 61. [Phaedr. III. fab. 17.] l *Virg. Ecl.* VIII. 65. m *Ovid. Fast.* IV. 410. n *Tibull.* II. 2.

ejus fumo & crepitu futura conjiciebant [o].

Deinde hostia ad aras adducebatur p. 372. a popis [p]: vel victimariis seminudis; & quidem, fune laxiore [q], ne invita victima duci videretur; quod mali habebatur ominis [r]. Eadem de caussa ante aras jam stans solvebatur [s]. Pessimum autem omen erat, si hostia aufugisset [t].

His peractis *victima percutiebatur*, quod minister, sive *cultrarius* non perficiebat nisi jussus; unde saepe rogabat, *Agone* [v]? cui respondebat praeco, *Hoc age* [x]. Feriebatur autem securi vel clava, deinde cultris jugulabatur: & statim sanguis pateris exceptus arae inspergebatur [y].

Jugulata victima *Anclabri*, hoc est, *mensae sacrae* [z] imposita excoriabatur, & dissecabatur: & aliquando quidem tota cremabatur [a]; (quemadmodum e lege

o *Senec. Oed.* v. 306. *sqq. Lactant. ad Stat. Theb. IV.* v. 411. 468. p *Propert.* IV. III. 62. q *Juven.* XII. 5. r *Senec. Oedip.* v. 337. *sqq.* s *Virg. Aen.* V. 774. [v. omn. Serv. ad Virg. Aen. II. 134.] t *Suet. Jul.* 59. [v. omn. Serv. Aen. II. 104.] v *Ovid. Fast.* I. 321. x *V. Suet. Cal.* 58. y *Virg. Aen.* VI. 248. z *Fest. hac V.* a *Virg. Aen.* VI. 253.

e lege Mosaica ὁλοκαυτώματα) plerumque vero cum Diis dividebatur, quod *prosecare exta* [b] dicebant; *exta* p. 373. vero *divisa prosiciae* & *prosecta* [c] dicebantur; & Graece, ut est in antiquis Glossariis, αἱ τῶν θυμάτων, ἢ ἱερῶν ἀπαρχαὶ; unde ἐμπύρων ἀπάρχεσθαι dicuntur, qui ἀπαρχὰς, sive *prosicias* in ignem inferunt [d]. Sacrificantes autem partem, quae sibi obvenerat, cum amicis comedebant [e]: unde multi gulae caussa tantum sacra faciebant, ut sumptuosius epularentur [f]: & inde μεθύειν, *largius bibere*, dicitur, quasi μετὰ τὸ θύειν, post sacrificium factum, si fides *Suidae V.* Μέθη. *Popae* vero partem Deorum in aedibus suis vendebant; unde *popinae* videntur denominatae [g]: nam ea occasione etiam vinum vendere solebant [h]. Hinc *exta*

b *Plaut. Poen.* I. IV. 8. c *Ovid. Metam.* XII. 152. *sqq. & Fast.* VI. 163. d *V. not. ad Dion. Halic.* I. 40. *ed. Oxon.* e *V. Plaut. Amph.* III. III. 13. *Mil.* I. III. 117. *Stich.* I. III. 96. f *Menand. ap. Athen.* IV. *p.* 146. g *V. Abram. ad Cic. pro Mil.* 24. (Abram. nihil probat, nec video quomodo popae possint eas partes vendere, quae cremari debebant, ut mox Nieup. dicit. Sed V. Wolf ad 1 Cor. x. 25. & Lactant. 37. F. R.) h *Vid. Cic. eod. loc.*

exta inſpiciebantur [i] ab Aruſpicibus, de quibus ſuo loco dictum eſt; qui cultris ea educebant: nam manibus tangere nefas erat, & proprio verbo *exta conſulere* dicebantur [k]; quod ſi bona eſſent exta, litaſſe ſe dicebant [l]; p. 374. ſin minus, ſuccidaneae victimae, ut jam dixi, adhibebantur. Partes autem victimae, quae Diis obvenerant, cum particulis ex omnibus hoſtiae membris decerptis farina [m], vino & ture conſpergebantur, & in ara cremabantur, quod *adolere* dicebatur: proprio etiam verbo *reddi exta* dicebantur [n], & *porrici*, quaſi *porrigi*, vel *porro jaci* [o], cum arae imponerentur; vel, ſi Diis marinis ſacra fierent, cum in mare projicerentur [p]. Hinc *inter caeſa & porrecta* proverbialiter *fieri* dicitur aliquid, quod fit tempore incommodo, cum quis majore aliquo negotio occupatus ad ea, quae minoris momenti ſunt

i *Ovid. Metam.* xv. 136. k *Virg. Aen.* iv. 64. l *De prava extorum conſtitutione vid. Senec. Oed.* 353. *ſqq.* m *Virg. Aen.* viii. 179. [hunc locum male eo trahit.] n *Id. Georg.* ii. 194. *Tac. Hiſt.* iv. 53. o *V. Ver. Flacc. & Feſt. de V. S.* p *Virg. Aen.* v. 238.

ſunt, animum attendere non poteſt q.

Peracto ſacrificio, lotis iterum manibus, & precibus quibusdam dictis denuo libabant: & denique populus a ſacris dimittebatur vocibus ſolemni-

p. 375.

bus *Licet*, vel *Extemplo* r; quae exinde idem fere, quod *cito*, ſive *continuo* notarunt *. Ipſum denique ſacrificium ſequebantur *Epulae ſacrificales*; quae erant, vel *publicae*, ſi *publicum* ſacrificium fuiſſet, & ſumptuoſiſſime s a Septemviris Epulonibus curabantur; vel *privatae* s, ſi ex privatis hominibus quis ſacra feciſſet: tum enim amicis convocatis partes cum Diis diviſas comedebant v.

De Sacrificiis, quae Diis inferis fiebant.

§. VII. Magna autem erat differentia inter ea ſacrificia, quae Diis ſuperis, & ea, quae Diis inferis fiebant: nam

Primo,

q *Cic. ad Att. V. 18. & ibi Malaſp. & Graev.* r *Plaut. Aul.* I. II. 15. * [Vocem *Extemplo* male exponit. Videatur Serv. ad Aen. I. 96. & II. 699. & alibi. *Plauti* autem locum ſic corrigo: Aul. I. I. 52. Livius alicubi ait: *minatur ſe exercitum extemplo ex urbe educturum.*] s *Horat. Od.* I. 37. & II. 14. *Feſt. V. Salios.* t *Vid. Virg. Aen.* VIII. 181. x *Plaut. Amph.* III. III. 13. & *Stich.* I. III. 96.

Primo: *Superis* sacrificantes albis; *Inferis*, nigris vestibus erant induti [x].

Secundo: *Superis* albae [y] hostiae, quae a *Clitumno* fluvio maxime veniebant [z], immolabantur; *Inferis* vero nigrae [a].

Tertio: *Superis* cervice sursum reflexa; *Inferis* pronae, & terram intuentes hostiae mactabantur [b].

Quarto: *Superorum* victimis ferrum *imponebatur*; *Inferorum* victimis *supponebatur* [c]: hoc est, illorum hostiae a *superiore*; horum ab *inferiore* parte jugulabantur. P. 376.

Quinto: *Superis* sacrificantes abluebantur; *Inferis*, qui faciebant, tantum aspergebantur [d].

Sexto: *Superis* in ara sanguis aspergebatur; *Inferis* in scrobe, vel fossa adfundebatur [e].

Septimo: Libatio *Superis* fiebat *fundendo*, hoc est, *manu supina*; Inferis, *invergendo* [f], ita ut manu in si-

x *Vid. Ovid. in Ibin* 100. y *Juven.* XII. 3. z *Virg. Georg.* II. 146. a *Id. Aen.* VI. 243. b *Homer. Il.* A. 459. *& ibi Eustath. p.* 101. *edit. Basil.* c *Virg. ibid.* 248. d *Ibid.* 230. [Serv Aen. IV. 635. & VI. 636.] e *Ovid. Metam.* VII. 243. f *Virg. Aen.* VI. 244. *& ibi Serv.* [v. Feithii Antiq. Homer. p. 40.]

nistram partem versa patera converteretur.

Octavo: preces *Superis* fiebant manibus [*ex* 1. *Ed. suppleo*: in coelum sublatis *: INFERIS manibus] dimissis & pedibus terram percutiendo *g*; quia scilicet sub terra eos habitare credebant.

[*Nono*: Inferis sacrificantes etiam vasa in ignem mittebant. *Serv. ad Aen.* VI. 225.]

Alia Sacrificiorum divisio.

§. VIII. *Sacrificia* etiam ita possunt *dividi*, quod quaedam facta sunt ἀπὸ μαντείας [h], hoc est, *jussu oraculi cujusdam* aut *vatis*; tum, quod alia fuerint χαριστήρια, sive σῶστρα [i], quibus ob bonum acceptum, (ut exempli gratia pro incolumi [k] adventu) vel ob malum aversum, Diis gratias agebant [l]; quae saepe antea vovebantur [m]. Alia rursus fuerunt εὐκταῖα, quibus bona precabantur, vel Deos testes invocabant [n]: nullam enim rem alicujus momenti incipiebant, nisi sacris antea rite

p. 377.

g *Vid. Cic. Tusc. Quaest.* II. 25. h *Exem. ap. Senec. Oed.* 299. *sqq.* i *Herod.* I. 118. *V. Barnes. ad Eurip. Jon.* 852. k *Virg. Aen.* VII. 136. l *Juven.* XII. 27. m *Horat. Epist.* I. 3. 36. *Vid. eund. Od.* IV. II. 53. *sqq.* n *Virg. Aen.* VIII. 641.

te peractis o. Tum quaedam fuerunt ἀρεστήρια, quae fiebant placando numini p. Tales erant *postulationes*, Latinis ita dictae, quod Dii violati eas fieri *postulabant* ad avertenda mala, quae ostenta minabantur q. Ad hanc classem etiam debent referri *Sacrificia expiatoria*, vel *piacularia*, quibus portentum aliquod, vel piaculum *expiabant*, hoc est, *piaculum* quidem *purgabant*; *portentum* vero *avertebant*: *piaculum* enim proprie significat *crimen expiandum* r; metonymice autem *sacrificium, quo illud crimen expiatur* s. Sic etiam somnia infausta, & quae alia ominosa accidisse t dicerentur, expiabant; & hoc proprie dicebant *procurare prodigia* v: hinc etiam *Jupiter Prodigialis* x dicitur, cui ea sacra fiebant.

p. 378.

Huc etiam pertinent *Februalia*, sive *lustrationes*: *februare* enim Sabino-

Bb 2 rum

o *Id. Aen.* IV. 56. p *Dion. Halic.* I 67. & vid. *Indic. in On. Pollucis.* q *Graev. ad Cic. de Har. resp.* 10. r *Virg. Aen.* VI. 569. s *Horat. Od.* I. XXVIII. 34. *Tac. Ann.* XV. 44. t *Tibull.* III. IV. 9. v *Id.* I. V. 13. x *Plaut. Amph.* II. II. 107.

rum lingua ſignificavit *expiare* [y], ſive *purgare:* & hoc ipſum ſignificat verbum *luſtrare*, deductum a Graeco verbo λύειν. Hinc *Februa* dicuntur *purgamina*, ſive *piamina*: & *Februarius* menſis ita eſt dictus [z], quod tum populus *februaretur*, hoc eſt, *luſtraretur*, ſive *purgaretur*; quia extremus olim hic anni menſis fuit [a], quo totius anni peccata purgari conveniebat. Et in genere quidem haec ſacra piacularibus ſacris conveniunt; ſed tamen magis proprie ita dicebantur vulgo, cum Urbs, vel agri, vel etiam univerſus populus luſtraretur. Urbs luſtrabatur, cum inſignis aliqua calamitas accidiſſet, vel ingens aliquod ſcelus eſſet admiſſum, ſacrificio, quod *Amburbium* [b] vocabant, quia hoſtiam, quae *Amburbialis* dicebatur [c], *circa Urbem* ducebant [d]: (*am* enim veteribus in compoſitione idem quod *circum* [e] ſignificat) & hinc *luſtrare* ſaepe idem, quod *ambire*, notat [f]. Similiter agri lu-

p. 379.

y *Vid. Ovid. Faſt.* II. 19. *ſqq.* z *Ibid.* 31. a *Ibid.* 49. b *Vopiſc. Aureliano* 20. c *Feſt. ea V.* d *Lucan.* I. 592. e *Cato apud Macrob. Sat.* I. 14. f *Signanter Ovid. in Ib.* 334.

lustrabantur circumitione [g], & sacrificio pro felici proventu frugum [h]; quod sacrificium inde *Ambarvale* est dictum, & a Fratribus Arvalibus peragi solebat. Populus lustrabatur quinto quoque anno a Censoribus in campo Martis *sue, ove* & *tauro*, circum exercitum ductis & mox immolatis; quod sacrificium *Suovetaurilia*, vel potius *Solitaurilia* [i] dicebatur: & hoc vocabant *lustrum condere* [k], ut jam supra *Sect.* I. *c.* 6. §. 3. *&* *Sect.* II. *c.* 9. §. 3. diximus. Multis etiam aliis occasionibus lustratio adhibebatur, quae fiebat spargendo adstantes ramo humido ex lauru [l], vel oliva [m]. p. 380.

Tertia Sacrificiorum divisio.

§. IX. *Sacrificia* etiam alia erant *stata*, & *solemnia*, quae fiebant diebus festis in Kalendario Romano notatis, & quos hic referre longum esset. Alia erant *Fortuita* & *ex accidenti nata*; qualia, verbi gratia, erant *Expiatoria*, & quaedam sacra, quae in funeribus fiebant; ut *Denicalia* [n], & *Novendialia*; de quibus forte commodius

g *Virg. Ecl.* v. 74. h *Id. Georg.* I. 341. i *Fest. hac V.* k *Liv.* I. 44. l *Juven.* II. 157. m *Virg. Aen.* VI. 229. n *Vid. Fest. V. Denicales.*

modius dicemus, ubi funeris ritus explicabimus [p. 590.]: alia autem ab his *Novendialia* erant [o], quae prodigia procurandi causa (maxime cum lapidibus pluisse diceretur [p]) per *novem* dies fiebant. Et hoc discrimen (inter stata scilicet sacra & fortuita) tam privatim, quam publice obtinebat: nam etiam familiae quaedam sacra sua anniversaria habebant, quae etiam ad haeredes transibant *; unde *sine sacris haereditas* apud Plautum [q] pro *commodo, quod alicui sine ulla in-* p. 381. *commoda appendice obvenit*, ponitur. Eaque sacra *gentilitia* dicebantur, quae omnes unius gentis homines anniversarii faciebant [r]. Talia fuerant Bacchanalia illa, quae permittuntur apud Livium *L.* XXXIX. *c.* 18.

DE VASIS SACRIS.

De Vasis sacris.

§. X. *Acerra* est *arcula turaria* [s]; vel, ut aliis placet, *foculus*, in quo tus accendebatur.

Turi-

o *Liv.* I. 31. p *Vid. Cl. Clericum ad cit. Livii loc.* * [Lege omn. Cic. de Leg. II. 19. 20. 21.] q *Capt.* IV. I. 8. & *Trin.* II. IV. 83. *Fest. his VV.* r *Cic. de Har. resp.* 15. s *V. Virg. Aen.* V. 745.

Turibulum est vas, quo *tus* adoletur.

Praefericulum, vas aeneum patens, velut pelvis; quo utebantur in sacrario *Opis Consivae* [t]. *

Simpulum [v], vel *simpuvium* vas a *sumendo* dictum, ut vult Varro [w]; quod priscis temporibus ligneum erat, vel fictile [x].

Guttum, quo vinum *guttatim* fundebant [y]. *Patera* a *patendo* dicta, qua vinum Diis offerebatur [z]; & sanguis victimarum [a] excipiebatur. *Secespita* est culter oblongus [b], vel ad jugulandam victimam, vel ad exta educenda in sacris usitatus; dictus autem est a *secando*.

p. 382.

Securis, & *Malleus*, quibus victima percutiebatur.

Aspergillum [*wykwast*] factum ex pilis caudae equinae, quo ad lustrationes vice rami utebantur [c].

Praeterea habuerunt *capides*, [*gut-*

 ta]

t *Fest. hac V.* * [De *favissis* & de *futo* s. vase *futili* v. supra p. 365.] v *V. Hadr. Jun. animadv.* II. 10. w *De L. L.* IV. 26. x *Juven.* VI. 342. y *Varr. de L. L.* IV. 6. z *Virg. Aen.* IV. 60. a *Ibid.* VI. 248. b *Fest. in hac. V.* c *V. Mich. Ang. Causs. de la Chausse ap. Graev. T. V. p.* 315.

ta] * *candelabra* : *ollas extares* [d]; *tripodas*, (qui mensae usum praebuerunt, vel ad ornatum tantum sunt habiti [e]) & multa alia.

Distinguendum hic porro est inter *Aram* & *Altare*. *Altare* augustum aliquid est, in quo victimae adolentur; *Ara*, (quae dicta est ab *ansa*, pro quo olim *asa* dixerunt [f]; quia precantes, & jurantes, ut diximus, eam tangebant [g]:) *Ara*, inquam, erat, in qua supplicabatur tantum, aut libabatur. *Altare* Diis superis [h]; *Ara* terrestribus & inferis statuebatur: licet his plerumque sacra fierent in *scrobe*, vel *scrobiculo* [i]. Sed haec omnia saepe inter se confunduntur. Erant quoque aliquando arae subitariae, e cespite vivo structae [k].

p. 383.

* [Varro p. m. 31.] d *Plaut. Rud.* I. II. 47. e *Causs. de la Chausse d. l. p.* 317. f *Macrob. Saturn.* III. [*Aram* ab *area*, f. loco puro dictam vult Varro; sed vide Scal. Conj. *Altare* autem singulariter extulit Petronius Arb. c. 135.] g *Propert.* III. 19. 24. h *Virg. Ecl.* V. 65. & *ibi Serv.* i *Ovid. Metam.* VII. 243. k *Horat. Od.* I. 19. *Sil. Ital.* VII. 769.

CA-

CAPUT QUARTUM.

De Tempore.

§. I. Ad Pontificum curam etiam spectavit *Ordinatio anni & temporis*; cujus *summa divisio* est *in annum*, *menses & dies*. *De Anno.*

Forma anni apud Romanos diversis temporibus diversa fuit. Primus enim Romulus instituit, vel potius a Latinis institutum accepit annum dierum 304 [a]. qui dies in decem menses erant divisi, eorumque primus erat *Martius* [b]; quem deinceps reliqui eodem ordine, quo hodie sequebantur. Sed cum talis annus neque solis, neque lunae cursui conveniret, Numa eum ad lunarem anni formam redegit; quae est dierum 354. horarum 8. minutorum, ut vulgo dicunt, 48. quibus tamen amore, ut fertur, imparis numeri unum diem adjecit; & ex aliis P. 384.

a *Aliter Plut. Numa p. m.* 71. *& vid. Scalig. de emend. temp.* 11. *p. m.* 173. b *Ovid. Fast.* 1. 39. [De Romanor. annis ac mensibus vide praeter hodiernos Chronologos Liv. 1. 19. & inprimis Censorin. de D. N.]

decem mensibus (qui absque eo triginta quinque vel triginta sex dierum fuissent) sex diebus detractis duos menses formavit, unum viginti novem, alterum viginti octo dierum, *Januarium* scilicet & *Februarium*, quorum illum primum, hunc ultimum anni mensem statuit [c]: sed hic postea, nec satis certum quando, inter Januarium & Martium mensem est interjectus: Martium autem primo loco movit Numa, quod pacis potius, quam belli artibus studeret [d]. Omnes menses imparem numerum dierum habuerunt, excepto Februario, qui ideo etiam funestus est habitus [e]; nisi id potius fuerit, quia *Parentalia*, festa majorum animabus placandis instituta, p. 385. eo mense fuerunt celebrata [f]. Cum vero annus solaris lunarem quotannis undecim diebus, & quarta circiter diei parte superaret, singulis bienniis mensis interkalaris fuit insertus post diem vigesimum tertium Februarii, qui dicebatur *Merkedonius*, & uno biennio viginti duobus, altero viginti

c *Ovid. Fast.* II. 49. *V. Plut. Numa p. m.* 72. *A.* d *Ibid. E.* e *Vid. Virg. Ecl.* VIII. 75. f *Ovid. Fast.* II. 533.

ti tribus diebus constabat: & a Dea *Merkedona*, quae *mercedibus* & pensionibus *solvendis* praeerat, nomen habere creditur [g] At cum in eo peccasset Numa, quod annum hunc lunarem uno die justo longiorem fecisset, rursus haec anni forma a cursu Solis recessit: itaque institutum fuit, sive a Servio Tullio Rege, sive a Decem-viris, ut vigesimo tertio, vel vigesimo quarto quoque anno Merkedonius mensis [h] omitteretur. Sed cum haec interkalatio arbitrii Pontificum esset [i], illi pro libidine sua nunc plures saepe dies, nunc pauciores interkalabant [k]; ita ut tempore Julii Caesaris initium anni per sexaginta septem dies retrocessisset. Nam Pontifices, si, exempli gratia, citius aliquem magistratu abire vellent, pauciores dies interkalabant: si publicanos pensiones serius persolvere cuperent, plures inserebant [l]. Ergo Julius Caesar, rerum potitus, annum ad cursum solis reformavit

p. 386.

g *Vid. Scalig. de emend. Tem. II. p. m.* 177. h *Vid. Gronov. Observ.* 11. 18. i *V. Malasp. ad Cic. ad Att.* 5. 9. k *Vid. Manut. ad Cic. Famil.* VII. 2. *in f.* l *Suet. Jul.* 40. [Censor.]

mavit [m], & jussit, ut A. U. 708. sexaginta & septem illi dies una cum Merkedonio mense adjicerentur; ita ut annus ille (qui *annus confusionis* dicitur) dierum esset 445. Porro vero constituit, ut annus in posterum constaret diebus 365. & horis sex, quae horae quibusque quatuor annis unum diem efficientes, post sextum Kalendas Martias, hoc est, 23. Februarii insererentur; unde is annus *bissextilis* (quod *sextus* dies ante Kalendas Martias *bis* numeraretur) est dictus: & haec forma anni est, qui hodie *Julianus*, sive *stili veteris* vulgo dicitur. De anno *Gregoriano*, sive *stili novi*, ut vocant, dicere ad institutum nostrum nihil attinet.

p. 387. *De Mensibus.*

§. II. *Menses* eadem fere nomina olim, quae hodie apud nos, obtinuerunt: quorum ratio paucis verbis reddenda venit. *Januarius* mensis, qui annum aperit, a *Jano*, temporis Deo, est dictus [n]. *Februario* a *februando*, sive *purgando*, quod tum populus *purgaretur* [o]: unde Graecis καθάρσιος, hoc est, *expiatorius* appellatur [p]. *Martius* a *Mar-*

m *Vid. Amm. Marc.* XXVI. 2. n *Supr. sect.* IV. c. 1. §. 14. o *Supr. c. praec.* §. 8. p *Plut. Rom.*

a *Marte*, cui sacer fuit. *Aprilis* ab *aperiendo*, quod tunc terra mater sua viscera recludat: alii ἀπὸ τῆς Ἀφροδίτης, a Venere deducunt, cui eum tanquam generis sui per Aeneam auctori sacraverit Romulus. *Majus* in honorem *majorum* q, sive *seniorum*; quemadmodum *Junius* in honorem *juniorum* dicitur: licet alii *Majum* a *Maja* r Mercurii matre; alii denique a *Majestate* Dea, quae *Honoris* & *Reverentiae* filia fuit, dictum velint: *Junium* vero a *Junone*, unde *Junonius*, & *Junonialis* apud quosdam Latii populos est dictus s. *Julius* mensis olim ab ordine *Quinctilis*, (scilicet a Martio initium faciendo) postea in honorem *Julii* Caesaris *Julius* est appellatus; & eadem ratione sequens mensis *Sextilis* a Julii Caesaris successore *Augustus* dicitur. Reliqui menses ab ordine, quem post Martium mensem obtinebant, *September*, *October*, *November*, *December* sunt dicti. Postea etiam per adulationem in sequentium Principum honorem menses quidam ab iis sunt denominati; ut *September* *Ti-*

p. 388.

q *Ovid. Fast. V.* 57. *sqq.* r *Ib.* v. 81. *sq.* s *Id. Fast.* VI. 61. *sqq.* *Fest. V. Junius.*

Tiberius [t]; *October Livius* in honorem Tiberii, ejusque matris, (quod tamen ipse fieri vetuit) iidemque menses postea *Germanicus* & *Domitianus* in honorem Imperatoris cognominis appellati sunt [v]. Imo Commodus Imperator omnibus mensibus nomina a suis cognominibus desumpta imposuit: sed haec omnia, ut usus testatur, post mortem eorum Principum sunt abolita [x]. [Qui menses *Neronei*, *Claudii*, *Germanici* cognomina habuerint, vid. ap. *Suet*. Ner. 55. *Tac*. Ann. XV. 74. & XVI. 12.]

Divisi erant *Menses* in tres partes a *Kalendis*, *Nonis* & *Idibus* dictas. *Kalendae* dicuntur *primus dies cujusque mensis*, a verbo antiquo *kalo*, hoc est, p. 389. *voco*; quia Pontifex *kalando*, sive *vocando* novam lunam populo nunciabat [y]. Et Kalendis quidem Januariis *munuscula* sive *strenas* sibi invicem mittebant, ut hodieque saepe fieri assolet [z]. Omnium autem mensium kalendis pecuniae foenori datae exigi solebant*

lebant

t *Suet. Tib.* 26. v *Id. Domit.* 13. x *Lamprid.* 11. *Suid. V.* Κόμμοδος. y *Varr. de L. L. V.* 4. z *Ovid. Fast.* 1. 185. *sqq.* * *Suet. Caj.* 42.

lebant *: unde liber, in quo debitorum nomina ſcribebantur, *kalendarium* dicitur [a]. *Nonae* menſibus Martio, Majo, Julio, & Octobri ſex dierum, reliquis quatuor dierum erant; & nomen ſortitae ſunt, quia ad eas ab Idibus retro *novem dies* numerabantur [b]. *Idus* probabiliter ἀπὸ τῦ ἰδεῖν, ſive a *videndo* ſunt dictae; quia tum Luna plene conſpiciebatur: vel, juxta alios, ab *iduando* [c]; quod verbum Etruſcorum lingua ſignificavit *dividere*, quia *Idus* menſem fere medium *dividunt* [d]. Kalendae in *Junonis* (quae inde *Juno Kalendaris* [e] eſt dicta) Idus in Jovis tutela erant [f]. Ratio denique dies more Romano numerandi e quovis kalendario peti poteſt. ** p. 390.

III. *Dies civilis* apud Romanos, ſicut apud nos hodie, incipiebat a media

De die.

* [Horat. Epod. 2. f.] a *Vid. Celeberr. Noodt de foenore* II. I. b *Varro l. d.* c *Macrob. Sat.* I. 15. d *Horat. Od.* IV. XI. 15. e *Macrob. Saturn.* II. 15. f *Ovid. Faſt.* I. 55. [& 56. ubi Kalendas *Auſonias* vocat, quod eas Graeci non habebant. Unde, quid Auguſti proverb. *ad Kal. Graecas* voluerit, intelligitur. *Suet.* c. 87.] ** [v. Append. II.]

dia nocte g. † *Partes* ejus erant *Media nox*, *Mediae noctis inclinatio*, *Gallicinium*, *Conticinium* [h], *Diluculum* [i], *Mane*, *ad Meridiem*, *Meridies*, *Meridiei inclinatio*, *Sol occasus*, vel *suprema tempestas* [k], *Vesper*, *Crepusculum*, *Prima fax*, *Concubium* [l], *Nox intempesta*, *Ad mediam noctem*. Sed alias dies, ut & nox, in quatuor partes, *excubias*, sive *vigilias* dictas, erat divisa.

De diebus festis & profestis.

IV. *Dierum* porro alii sunt *Festi*; alii *Profesti*. *Festi dies* sunt, *qui Diis sunt dicati*; iisque insunt [m] *Sacrificia*, de quibus satis diximus: *Epulae*, cum dies divinis *epulationibus* celebrabatur; *Ludi*, qui in honorem Deorum fiunt, de quibus capite sequenti; & denique *Feriae*. *Feriae* dicuntur a Graeco verbo

g *Macrob. Saturn.* I. 3. † (i. e. in definiendo die mensis; non in horis numerandis: nam earum ratione dies dividebatur in horas XII. sive longus esset, sive brevis. Eod. modo etiam nox. Ita oriente sole numerabatur hora prima diei, & sic porro usque ad XII. Tum post occas. sol. rursum hora prima noctis. F. R.) h *Plaut. Asin.* III. III. 95. i *Id. Amph.* II. II. 105. k *Lex.* XII. *Tabb. ap. Gell.* XVII. 2. l *Plaut. Trin.* IV. II. 44. *quod tempus eleganter describit Virg. Aen.* II. 268. m *Macrob. Saturn.* I. 16.

bo ἑϛιᾶν, hoc est, *festum diem agere*; olim enim *Fesias* eas vocarunt [n]. Fuerunt hae Feriae vel *Publicae*, vel *Privatae*: *Publicae* rursus erant vel *Stativae*, vel *Conceptivae*, vel *Imperativae*. *Stativarum* feriarum praecipuae fuerunt *Agonalia* acta in honorem Jani idibus Januariis [o]; *Carmentalia* acta in honorem Carmentae (cujus templum erat Reg. Urb. VIII. eam plurimi memorant conjugem fuisse Evandri Arcadis, & versibus oracula solitam reddere; propterea a *carminibus* dictam *Carmentam*, cum *Nicostratae* verum ei nomen esset [p]) III. Idus Januarias [q] & XVIII. Kalendas Februarias [r]; *Lupercalia* acta [XV. *] Kalendas Martias in honorem *Panis* [s]; *Matronalia* quae Kalendis Martiis agebantur in memoriam dirempti a *matronis* inter Romanos & Sabinos belli [t]. *Conceptivae* feriae sunt, quae quotannis a magistratibus, vel a Sa-

p. 391.

 cer-

n *Vid. Vossii Etym. V. Festum.* o *V. Ovid. Fast.* I. 317. *sqq.* [ubi in vocis etymon inquirit.] p *Plut. Rom. p. m.* 31. q *Ovid. ib.* 461. r *Ib.* 617. * [ex 1. Edit. supplevimus.] s *Ovid. Fast.* II. 267. 421. *sqq.* t *Ib.* III. 170. *sqq.*

cerdotibus *concipiuntur*, sive *indicuntur*; quales erant *Feriae Latinae*, de quibus alibi diximus [v]; *Paganalia*, quae quotannis celebrabantur a *pagis* rusticarum tribuum Diis tutelaribus [x]; *Sementinae* feriae actae, cum *semina* terrae mandassent rustici, pro felici proventu frugum [y]; *Compitalia* [z], quae Laribus celebrabantur in *compitis* [a]. *Imperativae* feriae erant, quas Consul, Praetor, vel Pontifex Maximus urgente necessitate *indicebat*, sive *imperabat* [b]; cujus generis fuerunt *Novemdialia*, maxime indici solita, cum lapidibus pluisse nunciatum esset [c]. *Privatae feriae* erant singularum familiarum, vel hominum: erantque vel *stativae*; vel celebrabantur occasione *natalium* [d], *susceptionum fulgurum* [e], (quemadmodum Flaminica, quoties tonitrua audiisset, feriata erat, donec placasset Deos [f]) & *expiationum*, vel *funerum*. Publicae feriae

p. 392.

v *Sect.* II. *c.* II. §. 2. *& hujus Sect. c.* I. §. 2. x *Ovid. Fast.* I. 669. y *Ibid.* 657. z *Gell.* X. 24. a *V. Ovid. Fast.* V. 140. b *Vid. l.* 26. §. 7. *ff. ex quib. caus. maj.* c *Liv.* I. 31. d *Ovid. Trist.* III. 13. 13. *sqq.* e *Macr. Sat.* I. 16. [Liv. III. 5.] f *August. de Civit. D.* VI. 10.

feriae indicebantur a Rege sacrorum [g], & a Praetore [h]: ab illo, ut sacra rite peragerentur; ab hoc, ut a negotiis forensibus vacaretur: nam nullum opus feriis facere licebat, nisi quod intermissum noceret [i]. [*Justitii* non meminisse auctorem, miror. Id autem *indicebatur* tum ob res publice laetas ad supplicationes aut ferias agendas, *Horat.* IV. Od. 2. 43. tum in moerore publico & inprimis exorto tumultu ad delectum habendum. Exempla illustria sunt ap. *Liv.* III. 3. 5. & IX. 7. *Suet.* Tib. 52. *Tac.* Ann. II. 82. III. 6. U. & *Pedo* ad Liviam vs. 181. sqq. Cessante caussa, *remittebatur* Justitium, *Liv.* III. 5. *Tac.* Ann. III. 7. &c. Fusius haec peragit *Brisson.* de Form. p. 259.]

P. 393.

De Diebus profestis.

Profesti dies sunt, qui ad administrandam rem publicam, privatamque hominibus sunt concessi. Hi rursus erant vel *Fasti*, (Graecis δικάσιμοι [k], vel ἔνδικοι) quibus Praetori tria illa verba [l], *Do*, *Dico*, *Addico* (nam his,

 ut

g *Varro de L. L.* v. 3. h *Gell.* x. 24.
i *Virg. Georg.* I. 268. *Tibull.* II. 1. 9.
k *Pollux.* VIII. v. 26. ex *Menandr.* l *Ovid. Fast.* I. 47. *seqq.*

ut diximus, omnem ſuam jurisdictionem abſolvebat) *fari* licebat; vel *Nefaſti*, (Graecis ἄδικοι, ἄπρακτοι [m], vel ἀποφράδες) quibus id non licebat, quales erant omnes feriae, quando *res prolatae* eſſe dicebantur [n] (*vacantie*); cui contrarium eſt, cum *res rediiſſe dicuntur* [o]: & praeterea vindemiarum & meſſis tempore res prolatae erant [p]. Vel denique erant dies *Interciſi* [q], vel p. 394. *Endociſi* [aliis *Endoterciſi*], ut olim dicebant, cum quibusdam horis jus dici poſſet, quibusdam licitum non eſſet; qui in faſtis ita notantur, *F. P.* vel *N. P.* hoc eſt, *faſtus prior*, vel *nefaſtus prior*. *Nefaſtos* autem imperite vulgo cum *religioſis* diebus confundunt, qui erant *triſti omine infames impeditique*, ut *dies Allienſis*, de quo mox [r]: licet tamen verum ſit, *nefaſtos dies* aliquando improprie pro *infamibus* poni [s]; quemadmodum etiam apud Graecos ἡμέρα ἀποφρὰς [t].

§. V.

m *V. not. ad l. Poll. modo d.* n *Plaut. Capt. I.* I. 10. *& ſeqq. V. omn. Man. & alios ad Cic. Att.* VII. 12. *& ad Or. pro Mur.* 13. o *Id. pro Sext.* 61. p *Stat. Sylv. IV.* 4. 40. *l.* 1. *pr. ff. de feriis.* q *Ovid. d. l.* 49. r *Gell.* IV. 9. s *Horat. Od.* II. XIII. I. *Suet. Tib.* 35. t *Lucian. Timone p.* 137. *ed. Graev.*

§. V. Rursus alii dies erant *Comitiales*, quibus *Comitia* haberi poterant [v]; alii dicebantur *Nundinae*, quasi *Novendinae*, quod *nono* quoque die redirent; (nam a *Nundinis* ad *Nundinas* *novem* dies erant, diversi octo, intermedii septem [x]) cum rustici ad mercatum, judicia & leges accipiendas ferendasque in Urbem venirent, &, post legem Hortensiam, ad lites quoque curandas [y]: nam antea fuerant nefasti. *Praeliares* dies erant, quibus fas erat res repetere, vel hostes lacessere [z]; iisque opponuntur *Non praeliares*, ut *Dies atri*, qui erant *postridie* Kalendas, nonas & idus cujusque mensis: nam ridicule infaustum aliquid in particula *post* inesse credebant [a]. Et ita etiam Graeci *dies prosperos* ἡμέρας λευκὰς vocant [b]; quemadmodum e contrario Dion. Halic. IX. c. 23. diem, quo *Fabii* ad *Cremeram fluvium* sunt caesi, μέλαιναν καὶ ἀποφρά-

De aliis Dierum Discriminibus.

p. 395.

 δα

v *Ovid. Fast.* I. 53. *Tac. Ann.* XIV. 12. x *Dion. Hal.* VII. 58. *Varr. de R. R.* II. *init. licet hodie quidam diversum sentiant.* [v. nos ad p. 67.] y *Macrob. Saturn.* I. 16. z *Ibid.* a *Id. Ib.* b *Menand.* ἐν Λευκαδίᾳ *p.* 112. *ed. Cl. Cler.*

δα vocat. His diebus nihil publice geri poterat; ſed tamen recte diſtinguendi ſunt a *nefaſtis* : *feriae* enim, ut vidimus, erant dies *nefaſti*; ſed nihil minus, quam *atri*. *Inominales* dies erant quartus ante Kalendas, nonas & idus cujusque menſis [c]; & etiam quaedam feriae. Denique dies *Allienſis* [d] infauſtiſſimus habebatur; quod eo die, qui erat XV. Kalendas Septembres, Romani ad *Alliam* fluvium a Gallis, & ad Cremeram à Vejentibus caeſi fuerant [e].

p. 396. In jure noſtro invenimus dies *Comperendinos* [f], quos litigatores ſibi invicem in diem *perendinum* denunciabant; dies *Statos*, qui judicii cum peregrino, ſive cum *hoſte* [g] (ita enim *peregrinos* vocabant [h]) cauſſa inſtituuntur; & dies *juſtos*, ſive triginta dies, qui dabantur ex Lege XII. Tabularum confeſſo, vel condemnato ad pecuniam conficiendam, vel alio modo ſententiae judicis ſatisfaciendum [i].

c *Vid. Gell.* V. 17. [& Bentl. ad Horat. III. 14. 11.] d *Ovid. in Ibin* 219. *Cic. Attic.* IX. 4. *Tac. Hiſt. II.* 91. e *Liv.* VI. 1. f *Macrob. Saturn.* I. 16. g *Plaut. Curcul.* I. 1. 5. h *Feſt. V. Status dies. Cic. de Off.* I. 12. i *Gell.* XV. 13.

CA-

CAPUT QUINTUM.

De Ludis Romanorum.

Ad Sacra etiam pertinebat cura *ludorum publicorum*; qui fiebant, vel *Deorum immortalium irae placandae*; vel *benivolentiae conciliandae* [a]; vel *pro salute Populi*; vel, *ad Populi gratiam demerendam* [b].

De Ludis publicis.

Dividi possunt primo quidem a *forma* in *Circenses*, *munera* sive *spectacula gladiatorum*, & *ludos Scenicos*: deinde a *tempore*, quod fuerunt, vel *Stati*, vel *Votivi*, vel *Extraordinarii*.

p. 397.

§. I. *Ludi Circenses* primum a Romulo occasione raptus Sabinarum sunt instituti [c] in honorem Dei *Consi*, (qui, ut diximus, idem ac Neptunus fuisse videtur [d]) unde *Consuales* sunt dicti, & in Campo Martio primum videntur celebrati. *Circenses* autem primum dici coeperunt, cum Tarquinius Priscus *Circum* (ἱππικὸν θέατρον vocat Plutarchus *Paullo Aem. p. m.* 272.) Romae

De Ludis Circensibus.

a *Tac. An.* XIV. 23. b *Vid. Cic. de Off.* II. 17. c *Vid. Virg. Aen.* VIII. 635. d *Auson. Epigr.* 69.

Romae exstruxisset e in *valle Murcia* inter Aventinum & Palatinum montes, qui postea, distinctionis caussa, cum plures Circi aedificarentur, *Circus Maximus* fuit dictus. Ejus longitudo fuit stadiorum trium cum dimidio, sive passuum $437\frac{1}{2}$. latitudo unius stadii, sive passuum centum viginti quinque. Circum ejus aream erant *gradus*, sive *sedilia*, quae *fori* dicebantur; quos initio sibi quisque faciebat *f*, donec a Tarquinio Superbo lignea & permanentia sedi-p. 398. lia *g*, postea ab aliis lateritia & denique marmorea sunt facta; quae triplici porticuum ordine sustentabantur. Et dicitur quidem Tarquinius Priscus jam loca Patribus & Equitibus adsignasse *h*; (certe singulis Curiis loca sua adsignavit, Circo in triginta partes diviso *i*,) sed tamen libera Republica rursus promiscue spectarunt, donec primum Augustus *k*, mox Claudius *l*, & demum *Nero m* [ac *Domitianus*] varios ordines iterum separarunt: Augustus

e *Liv.* I. 35. f *Ibid.* g *Ibid.* 56. h *Liv.* *d. c.* 35. i *Dion. Halic.* III. 68. k *Suet. Aug.* 44. l *Id. Claud.* 21. m *Id. Ner.* 11.

gustus nempe & Claudius Senatores, Nero [& *Domitianus*] etiam Equites *. Capiebat Circus loca, ut, qui minimum dicunt, 150000 [n]. ut, qui plurimum, 485000 [o]. Circuitus ejus erat mille passuum, sive stadiorum octo. In altera extremitate Circi, quae in hemicyclum desinebat, ingens erat ostium *Moeniano* subjectum; qualia etiam duo erant a lateribus: in altera vero extremitate, quae rectilinea erat, duo erant moeniana [p] ad angulos, & in medio unum, cui rursus ingens ostium erat subjectum: atque in horum aliquo videtur fuisse *cubiculum Principis* [q], cui, Circum ingredienti, ab omnibus assurgebatur [r], & plaudebatur [s]; in alio forte locus Editoris, quod munus saepissime sustinebat Praetor [t]. Ex utroque latere ostii, quod erat in parte rectilinea, sex erant ostia minora, unde equi emitte-

p. 399.

 ban-

* [*Martial.* v. Epigr. 8. 14. 24. 26. 28. 36. & alibi. *Sueton.* Domit. 8. v. supra p. 40.] n *Dion. Halic.* III. 68. o *Notitia dign. Imp. Occid.* 13. p *Vid. de moenianis DD. ad l.* 242. §. 1. *ff. de V. S.* [& Festum cum aliis] q *Suet. Ner.* 12. r *Plin. Paneg. p.* 158. *ed. Traject.* 1652. s *Cic. pro Sext.* 50. t *Juven.* x. 36.

bantur; quae dicebantur *Carceres* [u] (Gr. ὕπληγξ, vel βαλβὶς [v]) & cancellis erant clausa: haec autem universa Circi extremitas *Oppidum* dicebatur [w]. Ante carceres stabant duo *Hermuli*, sive *signa Mercurii*, funem, vel catenulam tenentia; ne equi ante datum signum excurrerent [x]; cujus loco *alba linea* aliquando videtur fuisse ducta; sive sulcus transversus creta repletus [y]; ad quam a *moratoribus* frontes equorum aequabantur, ne ante justum tempus lineam transilirent [z]; p. 400. & hinc jam eleganter admodum Horatius *Epist.* I. XVI. *vs.* 79. *mortem* vocat *ultimam lineam rerum*. *Area* Circi, sive *arena* adversus ferarum eruptionem non tantum claustris erat circumdata; sed etiam *Euripo* [a], sive *canali*, qui a Nerone quidem sublatus [b], at postea ab aliis Principibus restitutus fuit [c].

In

u *Varr. de L. L.* IV. 32. *Virg. Georg.* I. 512.
v *Lucian. de non tem. cred. cal. p. m.* 413.
w *Vetus Poëta ap. Varr. de L. L.* IV. 32. *Vid. Sidon. Apollin. carm.* XXIII. v. 317.
x *Cassiod. Variar.* III. *Epist.* 51. y *Cic. de amic. c. ult. Lucret.* VI. 91. *uterque omn. vidend.* z *Vid. Cl. Graev. Praef. I.* IX. *Ant.* a *Vid. Suet. Jul.* 39. b *Plin. H. N.* VIII. 7. c *Vid. Lampr. Heliog.* 23.

In medio Circi murus erat latericius, duodecim circiter pedes latus, altus quatuor, qui dicebatur *Spina* [d]; quia tanquam *Spina dorsi* corpus humanum, ita ipse Circum secabat: ad hujus spinae ambas extremitates columnae sive pyramides erant tres in formam coni, vel cupressi, circum quas currus flectebant; ita ut spinam & metas semper a sinistra haberent [e]; eaeque dicebantur *Metae* [f]; unde proverbiali locutione *a carceribus ad metas*, pro *ab initio ad finem* dicimus. In media spina ab Augusto Imperatore positus fuit *Obeliscus*, altus pedes centum triginta duos ex Aegypto advectus, qui Soli sacer erat: nec longe inde alius erat pedum octoginta octo in honorem Lunae erectus [g]. Praeterea hic erant aediculae quaedam, statuae & arae Deorum, *delphines* & *ova*; de quibus mox plura. Et haec de forma Circi.

p. 401.

Ante ipsos ludos statuae Deorum in *Tensis* [h] suis, sive *Ferculis* celebri

Pompa

d *Cassiod. l. d.* e *Ovid. Am. III.* 11. 72. *Lucan.* VIII. 200. f *Vid. Horat. ad Od.* I. 1. 4. g *P. Victor. de reg. Urb.* h *Vid. Suet. Jul.* 76.

Pompa [i] per Circum traducebantur. Atque [k] in ea Pompa praeterea erant procerum filii pubertati proximi equis invecti, quorum patres erant ordinis equestris; ceteri pedibus, qui in pedestri ordine erant militaturi: illi in alas & centurias; hi in classes, & ordines distributi. Inde sequebantur currum, & equorum singularium agitatores: & post eos athletae pudenda tantum velati: tum saltatores, tibicines, citharistae; ministri, qui thuribula argentea & aurea, & sacra publica ferebant: denique Deorum simulacra hominum humeris portata. Et hac Pompa peracta Consules & Sacerdotes sacra faciebant.

p. 402.

De Variis Circensium generibus.

§. II. Ludorum Circensium *sex* potissimum genera fuerunt: *Cursus* nempe, *Lucta*, sive *certamen gymnicum*, *Ludus Trojae*, *Venatio*, *Pugna equestris & pedestris*, & denique *Naumachia*. Praecipue tamen *Circensium* appellatio *equorum cursibus* adhaesit, quibus supra fidem & modum delectabantur Romani [l].

Cur-

i *Ovid. Amor.* III. II. 43. *Vid. omn. Voss. de Idol. II.* 10. k *Dion. Halic.* VII. 72. l *Vid. Juven.* III. 223. VIII. & 118. X. 78. XI. 195.

Currebant vel *Curribus*, vel *Equis*; & *Equis* quidem vel *Singularibus*, vel *Desultoriis*; cum in ipso cursu ex uno in alterum transilirent [m]. *De Cursu.*

Aurigae (qui fere erant homines ignobiles, & plerumque servi, donec corruptis Reipublicae moribus nobilissimi quique, imo multi ex Imperatoribus, sese turpissime huic studio dederunt) *aurigae*, inquam, divisi erant in quatuor *greges*, sive *societates* (quas proprio nomine *factiones* [n] dicebant) colore vestium distinctas [o]. Vocabantur autem *Factiones Albata*, quae *albis*; *Russata*, quae *rubris* sive *russis*; *Veneta*, quae *venetis*, sive *caeruleis* [p]; & *Prasina* denique, quae *porraceis* (πράσον Graecis est *porrum*) sive *viridibus* vestibus utebantur [q]; sed harum factionum praecipuae erant Prasina & Veneta [r]. Domitianus *Auratam* & *Purpuream* factiones adjecit [s]; sed earum rarior occurrit mentio. Hae factiones universum Populum in varia studia scindebant [t], ita ut pro hac vel illa

p. 403.

m *Propert.* IV. II. 35. n *Fest.* hac V. o *Ovid. Am.* III. II. 78. p *Suet. Vitell.* 14. q *Sidon. Apoll. carm.* XXIII. 323. r *Martial.* X. 48. s *Suet. ejus vita* 7. t *Ovid. Amor.* III. II. 67.

illa factione sponsionibus certarent [v]; & aurigis identidem nummos ostenderent, qui victori contingerent, ut eorum spe majores conatus ederent [x]; imo ad atrocissimas seditiones aliquando hae contentiones eruperunt [y]. Et etiam Principes (sed nequiores fere) factionem aliquam sibi dilectam habebant; quod de *Cajo*, *Nerone*, *Vitellio*, *Vero* Imperatoribus ll. citt. videri potest [z].

p. 404. *Currendi* porro *ratio haec fuit*: Curribus ante carceres stantibus eo ordine, qui sorte obtigerat [a], (nam multum referebat ex quo quis ostio emitteretur; qui enim ex extremo ostio versus Circi latus emittebatur, longe majus spatium absolvere debebat, quam ille, qui spinae erat proximus) ille, qui ludis praesidebat, *mappa* [b], vel *panno* [c] misso signum cursui dabat. Tum statim [d] catenula Hermulorum dimissa in cursum effundebantur a dextra

v *V. Juven.* XI. 195. *&* *sqq. Mart.* XI. I. x *Suet. Claud.* 11. y *Vid. Minut. Fel. p.* 42. *ed. Oiz. & ibi Oiz.* z *Suet. Cajo* 55. *Ner.* 22. *Vit.* 14. *Capitol. Vero* 4. a *Vid. Virg. Aen.* V. 132. b *Martial.* XII. 29. c *Juven.* XI. 196. d *V. elegantem locum Lucret.* II. 265.

tra parte Circi circum metas arctissime sinistram versus [e]; quique primus illud curriculum septies [f] absolvisset (quod maximae artis & industriae fuisse facile potest concipi) victor erat [g]. Haec autem septem curricula unus *Missus* dicebantur; quales viginti quinque fere quoque Circensium die absolvi solebant [h], aliquando magna quadam festivitate plures [i]: &, ne in numero curriculorum erraretur, ex septem *delphinibus*, (& hoc quidem, quia ludi Circenses primum in honorem Neptuni, cui haec animalia sacra sunt, fuerunt instituti) vel [k] *ovis ligneis* columnis in spina stantibus impositis [l] quoque curriculo unum tollebant; vel, ut vult Cl. Graevius [m], (qui etiam *delphinas* illos & *ova* paullo aliter explicat) columnis ea imponebant. Finito missu auriga in spinam desiliebat; & postquam voce praeconis victor pronunciatus esset [n],

p. 405.

prae-

e *Ovid. Amor.* III. II. 12. & 69. *seqq.* f *Varro ap. Gell.* III. 10. g *Propert.* II. XIX. 65. h *Varro ap. Serv. ad Virg. Georg.* III. 18. i *Suet. Domit.* 4. k *Liv.* XLI. 27. *Juven.* VI. 590. l *Dio L.* XLIX. *circa fin.* m *Praef. Tom.* IX. *Antiq. Rom.* n *Vid. Virg. Aen.* V. 245.

praemium accipiebat: quod saepe ingens erat, etiam in pecunia numerata [o].

Secundum ludorum Circensium *genus* fuit *Gymnicum*, sive *Athleticum*; quod eorum erat, qui virium vel velocitatis gloria certabant, & comprehendit *Cursores*, *Pugiles*, & *Luctatores* [p]. Originem habuit a Graecis [q], quod ex nomine patet; dicitur enim certamen *Gymnicum* a Graeco γυμνὸς, *nudus*; quia *nudi* certabant, pudenda tantum subligaribus velati. Hinc etiam
p. 406. *Gymnasium* dicitur locus, ubi aliquis quavis ratione *exercetur*: *Athleticum* quoque dicitur, vel a Graeco ἆθλος, *certamen*; vel ab ἆθλον, quod *certaminis*

o *Mart.* x. 74. p *Dion. Halic.* vii. 73. q *V. Horat. Epist.* ii. i. 32. [Varias artis Gymnasticae species enumerant *Propert.* iii. 12. & *Martial.* vii. 31. Tum praeter *Mercurialem* de hac arte, quae tam ad militiam & medicinam, quam ad athletas pertinet, docte ac fuse disserunt Auctores *Histor. Acad. Litt. Paris.* T. i. p. 108. Vide etiam eorumdem *Memor.* T. ii. p. 120. & 150. *de saltatione*: p. 197. *de sphaeristica*: p. 270. 303. 329. sqq. *de Athletis*: T. iv. p. 316. *de Lucta*: p. 353. *de Pugilatu*: p. 388. *de Cursu*: p. 441. *de Pentathlo*: p. 458. *de Disco*.]

nis praemium notat; quamvis hoc nomen pugilibus tantum proprie & luctatoribus adhaeserit.

Cursus certamen eadem ratione instituebatur ac id quod equorum erat & curruum; ut scilicet ex quaque factione unus vel plures currerent. Hi aliquando cum aurigis per aliquod spatium simul vecti postea desiliebant, & *Parabatae* dicebantur [r]. Conficiebant autem quandoque, teste Plinio *H. N.* VII. *c.* 20. passuum CLX. millia, & ultra.

Pugiles dicti sunt a *pugno*, ut Graecis πύκτης a πὺξ, quia *pugnis caestibus* armatis certabant [s]: *Caestus* autem fuerunt *genus chirothecarum* ex corio [t], quibus plumbum, vel ferrum erat insutum, ut ictus essent graviores [v]; & loris firmitatis caussa ad humeros & brachia alligabantur [x]. [v. omn. L. Bos in Διατρ. ad I. Cor. IX. 27. & prov. *Os pugilis.*]

Lucta est, cum alter alterum in terram brachiorum viribus prosterne-re

p. 407. *De Lucta.*

r *Dion. Halic.* VII. 73. s *Horat. Serm. II.* I. 26. t *Virg. Aen.* V. 404. v *Cic. Tusc. Q. II.* 17. x *Virg. Aen.* V. 425. *Proper* III. 12. 9.

re conatur, quae Graecis πάλη dicitur; unde locus, ubi exercebantur luctatores, dicebatur *Palaestra*; quamvis ea vox saepe pro *ipso exercitio* [y], saepe pro *quovis gymnasio* ponitur, veluti apud *Martialem* IV. *n.* 8. ut mihi quidem videtur. Luctatores oleo, vel ceromate ungebantur [z], ut membra eorum agiliora essent; & rursus pulvere, vel arena conspergebantur [a], quo facilius possent prehendi [b] [& ad sudorem comprimendum. V. *Mercur.* de arte gymnastica. F. R.]: unde *Anacharsis Scytha* philosophus *oleum* vocavit μανίας φάρμακον, quod eo uncti Athletae, ut *insani*, in amicos pugnarent [c]: & hinc etiam *decus olei* pro *praestanti athleta* ponitur apud *Catullum n.* 64. *vs.* 64. Omnes autem Gymnici exquisitissima [d] diaeta, & multa exercitatione utebantur [e]. Et etiam hyeme exercebantur in loco tecto, qui *Xystus* dicebatur: *Xystum* vero erat locus apertus, ubi sudo coelo

y *Terent. Eun.* III. II. 24. z *Juven.* III. 68. a *Suet. Ner.* 45. b *Lucian. de gymnas. non procul ab init.* c *Diog. Laërt.* I. 104. d *S. Paul.* I. *ad Corinth.* IX. 25. e *Vid. Horat. de Arte* 413.

lo se exercebant. Gr. περίδρομις *f*. [Hanc distinctionem nihili esse, docet *Gudius* ad Phaedr. II. fab. v. 18.]

p. 408.

Praeterea inter gymnicos ludos erat *Saltus*, & *Disci jactus g*; & quia ita *quinque* exercitii generibus hi ludi constabant, Graecis Πένταθλον *h* & Παγκράτιον, Latinis *Quinquertium i* sunt dicti: sed duo posteriora genera raro, aut nunquam apud Romanos usitata fuisse videntur.

De Ludo Trojae.

Tertio: in Circo etiam *Ludus Trojae* fiebat a pueris nobilibus *k* majoribus & minoribus *l*, turmatim in equis discurrentibus & speciem ludicri certaminis exhibentibus; quod graphice describit Virgilius *Aen.* v. *vs.* 561. *seqq.*

De Venatione.

Quartum spectaculorum Circensium *genus* erat *venatio*; quae erat *pugna ferarum inter se, vel cum hominibus*: vel

f *Vitruv. V.* II. *&* *ibi Philand. Vid. Suet. Aug.* 45. *Galba* 15. *coll. c. Plut. Galba p. m.* 1060. g *Martial.* XIV. 162. h *Plin. H. N.* XXXIV. 8. (Epict. Manual. 26. 2. ubi etiam lectu digna de Athletarum diaeta invenies, F. R.) i *Fest. hac v.* (Et qui quinque his certam. gener. victor fuisset, vocabatur *Quinquertio*. Id.) k *Tacit. Ann.* XI. II. l *Suet. Jul.* 39.

etiam, *ostentatio tantum & traductio ferarum per Circum*: vel denique etiam, *lusus ferarum mansuefactarum, aliarumque*, ut leonis & leporis [m]: ad quam exhibendam Circus aliquando in mo-
p. 409. dum sylvae arboribus replebatur [n]. Prima venatio fuit *L. Metelli* [o], qui A. U. 503. elephantos centum quadraginta duos, de Poenis captos, in Circum induxit; quos jaculis interfectos tradunt penuria consilii, quoniam neque ali placuisset, neque donari Regibus. Postea hae venationes saepissime sunt repetitae, feris omnis generis incredibili multitudine [p] & immani sumptu ex dissitis regionibus Romam advectis [q], quae, donec ludorum tempus appeteret, in *Vivario* servabantur, & saginabantur [r]. Hae ferae aliquando ab ipso Populo jaculis interficiebantur; aliquando inter se pugnabant, vel cum *Bestiariis* [s]; qui erant, vel ad hanc poenam damnati (quod

m *Martial.* I. 6. 14. *& alibi.* n *Vopiscus Probo* 19. o *Plin. H. N.* VIII. 6. p *Ibid.* 16. *& seq.* q *Coelius ad Cic. Famil.* VIII. 2. 4. 6. *Dio* LV. *p. m.* 377. *Symmach.* IX. *ep.* 125. 132. r *Procop. de bell. Goth.* I. s *Cic. in Vatin.* 17.

(quod in Christianos [t] frequentissimum erat) vel sponte pugnabant [v], sive ferocia, sive auctoramento inducti; qui tamen infames vulgo habebantur [x].

Quinto: *pugna equestris & pedestris* ad imaginem veri belli fiebat; castris etiam quandoque in Circo positis [y], ita ut multi saepe occiderentur: & ad hunc modum Claudius Imperator in campo Martio expugnationem, direptionemque oppidi edidit [z].

p. 410.

De Pugna equestri & pedestr.

Sexto: *Naumachia*, sive *praelii navalis assimilatio* primis temporibus etiam in Circo edita fuit aqua per subterraneos meatus in eum inducta, tum ad delectationem, tum ad exercitium: postea vero solo excavato [a] Naumachiae hinc inde constitutae sunt, in quibus justis pene classibus certabatur [b].

De Naumachia.

Ludi scenici, & Gladiatores etiam quandoque in Circo sunt dati; sed nos de illis seorsim dicemus.

t *Cyprian. Epist.* 54. v *Juven.* VI. 99. x *L.* 1. §. 5. *ff. de postul.* y *Suet. Jul.* 39. & *Domit.* 4. z *Id. Claud.* 21. a *Martial. de spectac.* 26. b *Tacit. Ann.* XII. 56. *Suet. Claud.* 21.

Pompa Circensium temporibus Constantini Magni sublata fuit, cum ille gentilium ritus aversaretur; & circa idem tempus Naumachia desiisse videtur; pugnas vero equestres ac pedestres ad Justinianum usque obtinuisse verosimile est: reliqua spectacula, Roma a *Gotthis* A. C. 410. capta, sunt abolita; sed Constantinopoli curule certamen, usque dum Urbs a Latinis, vel potius *Francis* & *Venetis* A. C. 1204. expugnaretur, permansit.

p. 411.

De Gladiatoribus.

§. III. Alterum ludorum genus fuit *spectaculum Gladiatorum*; quod olim omnium celeberrimum, & populo gratissimum fuit [c]. Unde lege Tullia Ciceronis vetitum fuit, ne quis biennio, quo peteret, Gladiatores daret [d]. Hoc propria voce dicebatur *Munus* [e]; quia *munus*, sive *officium* se mortuis praestare putabant: hinc *Munerarius* & *Munerator* [f] est dictus, qui hos ludos *edebat*, qui etiam *Editor* [g], & *Dominus* [h]: & hic per dies, quibus Gladiatores dabantur, licet privatus esset,

c *Cic. pro Sext.* 58. *seqq.* d *Ipse pro Sext.* 64. *In Vat.* 15. e *Suet. Jul.* 26. f *Flor.* III. 20. g *Capitolin. M. Anton. Phil.* 23. h *Cic. Att.* II. 19.

esset, insignibus tamen magistratuum utebatur [i].

Exemplum rei ab Etruscis; *origo* a funeribus fuit: quia olim captivis ad sepulchrum mactatis caesorum manes placari credebant [k]. Hoc praetextu ergo Romae primum publice Gladiatores sunt dati a *Brutis fratribus* [l] A. U. 490. in funere patris sui [m], & prisca quidem Republica non, nisi in funeribus illustrium virorum; sed mox quoque in privatorum [n], & denique etiam in mulierum funeribus sunt dati [o]; processu vero temporis voluptatis tantum, & Populi gratiam captandi caussa Gladiatores dari coeperunt [p]. Dabantur autem a Magistratibus: ut primo ab Aedilibus [q], ad quos proprie ludorum cura spectabat; tum a Praetoribus [r], & ex instituto Claudii a Quaestoribus [s]; a Consulibus [t], & Sacer-

p. 412.

i *Cic. de L. L.* II. *vers. fin.* k *Vid. Virg. Aen.* X. 518. l *Val. Max.* II. 4. 7. [*ex* I. *Edit.* Liv. Epit. XVI.] m *Quod turpissima* ἀνιστορησία *ad Bruti primi Cons. filios refert Kipping.* n *Vid. Horat. Serm.* II. III. 85. o *Suet. Jul.* 26. p *Cic. pro Mur.* 18. 36. *&c.* q *Suet. Jul.* 10. *& passim auctores.* r *Juven.* VIII. 143. s *Suet. Claud.* 24. t *Id. Ner.* 4.

a Sacerdotibus aliquando, ut videtur [x], sed rarius dati sunt. Postea ex instituto *Alexandri Severi* Imperatoris *Arcarii* eos dederunt ex *arca* fisci [z]; denique Imperatores, & uno verbo omnes, qui gratiam Populi captabant.

p. 413. In Provinciis etiam a Regibus [a] & Praesidibus earum, & in coloniis ac municipiis ab eorum magistratibus sunt dati; & denique etiam a privatis, & quidem vilissimis [b]. [Sed sub Tiberio cautum fuit Senatusconsulto, *ne quis gladiatorium munus ederet, cui minor* cccc. *millium res.* Tac. Ann. IV. 63.] Dies, quibus praecipue dabantur, erant Saturnalia [c], & Quinquatrus (Minervae festum [d]); iisque diebus in honorem Principis, vel ab ipso Principe, vel a Senatu aliquando plures dies sunt additi. *Trajanus*, exempli gratia, licet optimus Princeps esset, per dies centum & viginti tres, decem millia Gladiatorum dedit

x *Id. Aug.* 44. *Plin. Epist.* VII. 24. *licet illi forte de Circensibus, vel Scenicis ludis loquantur.* z *Lampr. ejus vita* 43. a *Joseph. Ant. Jud.* XIX. 77. b *Juven.* III 34. *seq.* [Martial. III. 16.] c. *Auson. de feriis Rom.* 36. d *Ovid. Fast.* III. 811.

dedit [e]: & eo denique haec infamia evasit, ut legibus fuerit coërcenda [f], donec a Constantino Magno plane fuit sublata [g]: quanquam vel sic tempore res opus habuerit, ut omnino tolleretur, & demum ab *Honorio* Imperatore plane vetita fuerit [h].

Habebantur & alebantur Gladiatores Romae in *ludis* [i], qui plures in Urbe fuerunt; quique suos habebant *Procuratores* [k], vel *Curatores*; quod munus etiam inter honores fuit [l]. Alebantur autem cibo multo & valido; unde *gladiatoriam saginam* dicit Tacitus *Hist. L. II. c.* 88. Praeerant illis *Lanistae*, (a *laniando*, ut videtur, dicti [m]) qui Gladiatores emebant, aut pueros expostitios huic rei tollebant; tota autem manus, quae sub uno Lanista erat, dicebatur *Familia* [n]. Hi Lanistae, cum Gladiatores erudirent, dicebantur *commentari*, & *dictata dare* [o], & ipsi etiam *magistri* vocabantur

p. 414.

e *Xiphilin. in Trojano.* f *Suet. Jul.* 10. g *L. un. Cod. de gladiat.* h *Theodoret. Hist. Eccl.* v. 26. i *Suet. Jul.* 26. k *Id. Cajo* 27. *Grut. p.* CCCLXXVI. 3. l *Tacit. Annal.* XI. 35. m *Donat. ad Terent. Eun.* II. II. 26. n *Suet. Aug.* 42. o *Id. Jul.* 26. *Varro de L. L.* v. 7.

tur [p]; quia revera scripto ea committebant [q]: tirones autem ita instituebant, ut *rudibus* cum Lanista *batuerent* [r]; (unde ipse ludus *Batualia* est dictus [s], & inde hodierna vox Gallica *Bataille* descendit) erat autem *rudis* gladius e ligno, qui Lanistis e ferula arbore [t], tironibus e graviore ligno fuisse videtur.

De Amphitheatro. p. 415.

§. IV. *Locus pugnae* aliquando fuit *ad rogum*, cum in defunctorum honorem munus daretur; saepe in *foro* [v], quod tum signis & tabulis ornatum erat [x]: ordinarie vero in *Amphitheatris*. *Amphitheatra* primum quidem lignea & temporaria fuerunt: sed hortatu Imperatoris Augusti *Statilius Taurus* [y] primum e lapide struxit. [Amphitheatri Atiliani casus Fidenae L. hominum millia obruit. v. Tac. Ann. IV. 62-3. cum nota Lipsii.] Maximum autem fuit, quod a Vespasiano Imperatore coeptum [z], a filio ejus Tito perfectum est [a], & hodie

Co-

p *Cic. de Orat. III.* 23. q *Juven.* XI: 8. r *Suet. Cajo* 32. & 54. s *Gloss. veteres.* t *Xiphilin. in Commodo.* v *Propert.* IV. IX. 50. x *Cic. Verr. I.* 22. & *ibi Asc.* y *Suet. Aug.* 29. z *Id. Vesp.* 9. a *Xiphil. in vita ejus.*

Colisaeum dicitur, corrupte pro *Colossaeum* a Neronis *Colosso*, qui juxta hunc locum fuit; cujus stupendae ruinae hodieque supersunt [b]. Dicebatur etiam *cavea* a forma *concava* [c]; & *arena* [d], quia locum pugnae *arena* sternebant, quo certantes firmius starent [aut *scobe*, quae cruorem inbiberet]: unde etiam *arena* [e] pro ipso *spectaculo* dicitur, & qui in ea pugnabant *arenarii* [f]. Capiebat arena amphitheatri Titi locorum octoginta & septem millia [g], & forma ejus erat, ut vulgo dicitur, ovalis [h]. In medio arenae videtur ara fuisse Jovis Latiaris; infra spectantes vero erant ostiola quaedam ad emittendas feras [i]: nam hic venatio etiam quandoque instituebatur. Projectura muri, qui proxime arenam cingebat, dicebatur *Podium*; ad quod primi senatorum, & magistratus in sellis suis curulibus spectabant [k]: ubi etiam erat *Suggestus*, sive

p.416.

b *Vid. Martial. de spectac.* I. & 2. c *Amm. Marc.* XXIX. 2. d *Horat. Ep.* I. I. 6. e *Juven.* III. 34. f *L.* 38. *pr. ff. de oper. libert. l.* 21. §. 2. *ff. de testibus.* g *P. Victor de Regg. Urb. Reg.* III. h *Calpurn. Ecl.* VII. 33. i *Vid. Plaut. Persa* III. III. 31. k *Juven.* II. 145. *seq.*

ſive *Cubiculum Principis* [l], *Tribunal Editoris*, & *ſedes Veſtalium* [m]; qui locus contra inſultum ferarum cancellis [n], & lignis quibusdam verſatilibus erat munitus [o]. *Sedilia*, ſive *gradus* ſenatorum & equitum pulvillis erant inſtrati [p]; reliqui vero nudo lapidi inſidebant, ut apud Graecos quoque obtinuit: unde ſcitum narratur dictum *Ariſtippi* a quopiam interrogati, *Cui bono eruditio? ad hoc ſaltem*, inquit, p. 417. *ne in theatro lapis ſuper lapidem ſedeat. Praecinctiones* erant gradus majores [q], qui reliquos quaſi cingebant: *aditus* vero, quibus ad ſedilia ibatur, dicebantur *Vomitoria* [r]; quia populum, qui frequentiſſimus eo convenire ſolebat, quaſi *evomebant* [s]. Ab his profectae *Viae* [t] gradus Caveae ſecabant, quae dicebantur *Scalaria* [v]: ſpatia autem inter duo ſcalaria dicebantur a forma, *Cunei* [x], qui certi certis erant ad-

l *Vid. Suet. Jul.* 76. *&* *Ner.* 12. m *Id. Aug.* 44. *Cic. pro Mur.* 35. n *Plin. H. N.* XXXVII. 3. o *Calpurn. Bucol. Ecl.* VII. 51. *Amm. Marcell.* XIX. 5. p *Juven.* III. 153. q *Vitruv.* V. 3. r *Macrob. Saturn.* VI. 4. s *Vid. Virg. Georg.* II. 462. t *Martial.* V. 14. v *Vitruv.* V. 6. x *Juven.* VI. 61.

adſignati *y* ; unde *excuneare* aliquem dicitur apud *Apulejum Florid.* III. *initio propius*, pro *ordine ſuo removere.* Superior Amphitheatri pars conſtabat porticibus & loco plano, ubi pullati & foeminae ſpectabant *z*. Infimi gradus, qui Arenae proximi erant, Senatoribus & Legatis exterarum gentium erant adſignati *a*, & dicebantur *Orcheſtra* *b* : proximi *Quatuordecim* gradus Equitibus & Tribunis *c* militum ex lege Roſcia *d* erant tributi: p. 418. reliqua loca populo patebant, & *Popularia* dicebantur *e* ; niſi, quod honoris cauſſa aliquando locus Gladiatoribus publice datus fuit *f* : & arbitrii Editoris etiam fuiſſe videtur iis, quos honoratos vellet, locum digniorem adſignare *g* : quod neſcio in aliis jam obſervatum ſit. Ad haec loca cuique *diſſignanda* conſtituti erant *Diſſignatores* *h*, qui etiam *Locarii* dicebantur *i* ; quorum

y *Suet. Aug.* 44. *Martial.* V. 41. z *Calpurn. Bucolic.* VII. 26. a *Suet. Claud.* 25. *Juſtin.* XLIII. 5. b *Juven.* III. 177. c *Martial.* III. 95. d *Horat Epiſt.* I. I. 62. [v. ſupra ad pag. 40.] e *Suet. Claud.* 25. & *Domit.* 4. f *Cic. Phil.* IX. 7. g *Id. ad Attic.* II. I. *p.* 173. *ed. Graev.* h *Plautinus prologus Poen.* 19. i *Martial.* V. 24.

quorum proprium verbum, quum aliquem indignum loco pellerent, erat *excitare* [k], vel *suscitare*. Erant etiam in Amphitheatris occulti *tubuli*, ex quibus spectantes croco diluto [l], aut aliis fragrantibus liquoribus conspergebantur [m]. Aestu solis urgente totum quantum erat Amphitheatrum velis [n], (quae aliquando, tanta erat luxuria temporum! serica [o] vel purpurea erant [p], & *velaria* etiam videntur dici *Juvenali* IV. *vs.* 122. *Pegmata* autem, de quibus ibid. loquitur, erant machinae ligneae, ita artificiose compositae, ut occulte crescerent, & decrescerent [q]; quales fere hodie videmus in dramatibus musicis, quas *Operas* vulgo dicunt) velis, inquam, amphitheatrum obducebant; ad quem finem in summa muri circumferentia foramina erant, quibus mali immittebantur [r]: nimio autem vento haec vela

p. 419.

k *Id.* v. 14. *&* III. 95. l *Id.* v. 26. *& de spectac.* 3. *Senec. Nat. Quaest.* II. 9. m *Vid. copiosissime de hac re disserentem Celeb. Ez. Spanhem. ad Callim. hym. in Apollin.* 83. n *Martial.* XII. 29. o *Dio L.* XLIII. p *Xiphilin. Nerone.* q *Mart. de spect.* 18. [v. omn. notas ad Phaedr. v. 7. 7.] *Claudian. de Mall. Cons.* 323. r *Lucret.* IV. 73.

vela prohibente utebantur *causiis*, (quemadmodum Cajum Imperatorem illud Senatoribus concessisse legimus [s]) sive *pileis*, & *umbellis* [t]. Juxta amphitheatrum erat *Spoliarium* [v], sive *locus, in quem mortui, vel lethaliter saucii unco trahebantur.*

§. V. *Gladiatores* olim fuerunt e servis, iisque vel *ad ludum*, vel *ad gladium* damnatis; quae duo ita differunt, quod *ad gladium damnati* intra annum consumi deberent; *in ludum* vero *damnati* post certum tempus poterant liberari [x]. Fuerunt etiam sumpti ex captivis, aut ab Imperatore datis, aut a Lanista emptis. Postea vero etiam liberi homines aut pretio [y], aut libidine pugnandi [z] inducti in arena depugnarunt: & denique etiam viri nobiles [a] in gratiam Principum eo indignitatis venerunt [b]; quin, quod magis quis miretur, etiam feminae [c] hac rabie fuere correptae; & improbo quoque

De ipsis Gladiatoribus.

p. 420.

s *Dio L.* LVIII. t *Martial.* XIV. 26. 27. v *Lamprid. Comm.* 18. x *Ulpian. ap. Pithoeum coll. L. L. Mosaic. & Rom. Tit.* XI. y *Juven.* VIII. 191. z *Liv.* XXVIII. 21. a *Juven.* II. 143. b *Suet. Jul.* 39. & *N.* 12. c *Id. Domit.* 4. [Juven. saepius.]

que novitatis quodam studio nanos in arena congredientes videre cupiverunt [d]: sed tamen omnes infames sunt habiti [e]. Liberi homines, qui se ipsos in arenam vendebant, dicebantur proprie *auctorati* [f], & eorum merces *auctoramentum* [g], sive *gladiatorium* [h]. Hi auctorati jusjurandum praestabant, se omnia facturos, quae legitimos Gladiatores deceret; cujus formula apud *Petronium Arbitrum c.* 117. ita extat: *Uri, vinciri, verberari, ferroque necari; & quicquid aliud Eumolpus jussisset, tanquam legitimi gladiatores domino corpora animasque religiosissime addicimus.*

p. 421.

Distincti fuerunt Gladiatores tum *armis*, tum *ratione pugnandi*: nos singula eorum genera levi calamo recensebimus. Quidam dicti sunt *Secutores* [i], quorum arma fuerunt galea, clypeus & gladius, vel massa plumbea [k]: cum his plerumque committebantur

d *Stat. Sylv.* I. VI. 60. e *Vid. l.* 21. §. 2. *ff. de testib.* f *Horat. Serm.* II. VII. 58. g *Vell. Paterc.* II. 28. *de Sulla, licet alio sensu. Suet. Tib.* 7. h *Liv.* XLIV. 31. i *Cic. Att.* VII. 15. *Juven.* VIII. 210. k *Isidor. Orig.* XVIII. 55.

bantur *Retiarii* [l] qui *reti jaculo* adversarios impedire conabantur, & *fuscina* [m] five *tridente* interficere: hos, cum frustra rete misissent, inter illud colligendum per arenam fugientes secutores *insequebantur*, unde illis nomen. *Threces* [n] *parmam*, sive *peltam* habuerunt, & *sicam*, sive *harpen*, qui gladius est incurvus [o]; cum quibus fere compositi fuerunt *Mirmillones* [p], qui *piscis* effigiem in galea habebant: unde Retiario cum Mirmillone pugnante (nam & hi saepe committebantur) canebatur: *Non te peto, piscem peto; quid me fugis, Galle* [q]? *Samnites*, qui postea *Hoplomachi* [r], scuta habebant argento caelata [s], *baltheum*, sive *spongiam* (ut Livius loco in margine libri citato appellat) pectoris tegmen, ocreas in crure sinistro [t], galeam denique cum cristis, sive pinnis. *Essedarii* ex *essedo* Gallorum & Britannorum [v] more pugnabant [x]; *Andabatae* vero

p. 422

E e

l *Suet. Cajo* 30. *Id. Claud.* 34. m *Juven.* II. 143. n *Horat. Serm.* II. VI. 44. o *Vid. Juven.* VIII. 200. *Suet. Cajo* 32. p *Auson. Technopaegnio p.* 488. *ed. Tollii.* q *Fest. V. Retiarii.* r *Suet. Caj.* 35. s *Vid. Liv.* IX. 40. t *Vid. Juven.* II. 158. & VI. 255. v *Tac. Agric.* 35. *sqq.* x *Caes. B. G.* IV. 33. *Virg. Georg.* III. 204.

vero ex equis, & quidem clausis oculis [y]. *Dimachaeri* duobus gladiis [z]; *Laquearii laqueo* ad adversarios impediendos utebantur [a]. Et haec fere diversa gladiatorum genera fuerunt. Sed tamen etiam aliis cognominibus fuerunt distincti: dicti enim sunt quidam *Suppositicii* [b], qui aliis victis, vel fessis *supponebantur*; quidam *Meridiani*, qui inermes fere & indocti pugnabant [c]; alii *Fiscales*, sive *Caesariani*, & *Aulici*: ex quibus fuerunt *Postulaticii* [d], qui a populo nominatim *postulabantur* [e], quod eximii arte, virtute & ornatu essent: *Catervarii* denique dicti, qui confuse & *catervatim* pugnabant [f]. *Arma* gladiatorum *Ornamenta* dicebantur [g].

p. 423.

Ante ipsum muneris diem Editor per libellum publice affixum illud edicebat

y *Vid. Martial.* v. 24. [hoc nil ad rhombum. Sed Epigr. seq. *Hermen omnibus eruditum armis* laudat. Ceterum de prov. *Andabatarum more pugnare* v. Erasmum.] *Cic. Fam.* VII. 10. z *Artemidor.* II. 3. a *Isid. Orig.* XVIII. 56. b *Martial.* v. 24. c *Suet. Claud.* 34. *Senec. Epist.* 7. d *Vid. Suet. Domit.* 4. e *Claud.* 2. *Martial. de Spect.* 22. f *Vid. Suet. Aug.* 45. g *Id. Tito* 9. *Fest. V. Ornatus.*

edicebat [h], quod etiam *pronunciare* [i], *ostendere*, *proponere munus* dicebant. In eo libello numerum & nomina celebriorum Gladiatorum [k], & totius muneris apparatum edebant; eumque etiam in provincias mittebant [l]: quin etiam in tabella omnia illa depingebant [m].

De ratione pugnandi, &c.

§. VI. Ipso Muneris die, cum *Pompa* traducta esset, [n] *paria* inter se *componebant*; (unde eleganter *Homerum Deorum paria composuisse* dicit *Minucius Felix p.* 67. *ed. Rigaltii*) vel *comparabant* [o]: & quidem pares cum paribus [p]: mox gladii explorabantur [q], p. 424. an satis acuti essent arbitrio Editoris [r]. His factis *praeludebant* rudibus ferientes [s], & arma hastasque mira quadam arte jacientes [t], quod proprio verbo *ventilare* dicebant [v]; unde haec vox

 trans-

h *Senec. epist.* 117. i *Suet. Jul.* 26. k *Cic. Famil.* 11. 8. l *Cic. Ibid.* m *Horat. Serm.* II. VII. 95. *sqq.* n *V. Capitol. M. Anton. Phil.* 19. *Horat. Serm. I.* VII. 20. o *Cic. ad Quint. fr. III.* 4. *Liv.* XXX. 28. p *Alludit eleganter Plin. H. N.* VIII. 12. [& *Terent.* Ad. II. 3. 4.] q *Suet. Tito* 9. r *V. Lips. Exc. ad Tac. Ann.* III. 37. s *Ovid. Art. Am.* III. 515. t *Mart.* IX. 38. v *Senec. Epist.* 117.

translate *doctrinam aliquam per examen discutere* significat apud Boëthium *de Consʃ. Phil.* III. *metr.* XI. nisi ibi potius pro *evannare* sumatur. Deinde signo tuba dato abjectis *lusoriis* armis ad *decretoria* [x] transibant; quod etiam *versis gladiis* [y] pugnare dicebatur. Tum magna cura se *componebant* [z], & *in statu stabant* [a]; unde illae locutiones apud Ciceronem ortae, *moveri* [b], *dejici*, vel *deturbari de statu mentis* aut *animi* [c]: *depelli gradu* [d] &c. Denique se *petebant* [e], & *repetebant* [f], (unde de caussarum actionibus translate hoc verbo utitur Cicero [g]) quae propria invadendi verba erant, sicuti vitandi, *exire* [h], vel *excedere* [i]. Praecipua autem iis cura erat, ut *latus tegerent*; quo respicit haec locutio apud *Terentium* in *Heautontimoroumeno A.* IV. *S.* II. *vs.* 5. *Triumpho, si licet me latere tecto abscedere*; hoc est, *incolumem*

p. 425.

x *Ovid. Art. Am.* III. 589. y *Plaut. Cas.* II. v. 36. [ubi vidend. *Lips.*] z *Sen. de Prov.* 3. *Petron.* 19. a *V. Plaut. Mil.* IV. IX. 12. b *Laberius ap. Macr. Sat.* II. 7. c *Cic. de Orat.* 37. d *Nepos Themist.* 5. e *Serv. ad Aen.* IX. 439. f *V. Suet. Caj.* 58. g *Divin. in Verr.* 14. h *Virg. Aen.* V. 438. i *Cic. Catil.* I. 6.

columem : & altera apud Ciceronem *in Vatinium c.* 5. *Per alterius latus peti.* Contra, *latus apertum dare*, vel *nudum*, est, se *periculo objicere* [k]. Gladiatore aliquo vulnerato populus acclamabat, *Hoc habet* [l]: at ille *arma submittebat* [aut digitum tollebat. *V. Chil. Erasmi.*], quod victi signum erat; sed tamen salus ejus ab arbitrio Populi [m], vel aliquando Editoris pendebat: imo Imperatoris solo adventu laeso missio concedebatur [n]. *Missio* autem distinguenda est a *Rude*: *Missio* enim victo [o]; *Rudis* victori tribuebatur [p]: hujus perpetuus; illius in eum tantum diem erat effectus: aliquando vero sine missione [q] pugnatum fuit, quod Augustus fieri vetuit [r]. Itaque si Populus Gladiatorem servari vellet, *pollicem premebat* [s], si occidi, *pollicem* [t] *vertebat*;

p. 426.

 &,

k *Tibull.* I. IV. 46. *& ibi Broukh.* l *Vid. Senec. Agam.* 895. *Virg. Aen.* XII. 296. m *Horat. Epist.* I. I. 6. *Senec. epist.* 117. n *Ovid. de Ponto* II. VIII. 53. o *Vid. Martial.* XII. 29. p *Id. de Spectac.* 32. [29.] q *V. Apul. Metam.* II. *in med.* r *Suet. Aug.* 45. s *Plin. H. N.* XVIII. 2. *V. Horat. Ep.* I. XVIII. 66. t *Juven.* III. 36.

&, ut *ferrum reciperet* v, jubebat; ad quod ultro jugulum praebere solebant w: de qua re dignissimus est qui videatur *Seneca Epist.* 7. & *de tranquill. animi c.* 11. ubi etiam Ciceronis locum in eum finem citat. Aliquando etiam ictus repetebant, & manum in vulnus mittebant x, ne quis morte simulata evaderet. Nihil igitur mirum post haec tam atrocia, si apparatus funebris, sive *Libitina* y in Amphitheatro fuerit: unde etiam una ex ejus portis *Libitinensis* est dicta z. Huic opposita fuisse dicitur porta *Sana vivaria*; ut docet Cl. Graevius *Praef. ad T.* IX. *Antiq. Rom.* ex *passione SS. Perpetuae & Felicitatis*, & *paralipomenis ad eam Petr. Possini*: ego tamen dubito, an ea vox priscae Latinitatis sit. *Praemia* victoribus data fuerunt *Palma* a, *Pecunia* b & denique *Rudis* c. *Rudis* arbitrio Populi dabatur ad Editore, vel lanista

p. 427.

Gla-

v *Cic. pro Sext.* 37. w *Id. pro Mil.* 34. & *Tusc. Quaest. II.* 17. x *Lampr. Comm.* 16. y *Plin. H. N.* XXXVII. 3. z *Lamprid. l. d.* a *Martial. de spectac.* 32. b *Suet. Claud.* 21. *Juven.* VII. *ult.* c *Horat. Epist.* I. I. 2.

Gladiatori veterano, vel etiam novicio in ſtrenuo aliquo facinore: effectus ejus erat, ut auctorati quidem libertatem reciperent, ſervi vero vacationem tantum a pugna [d]: hi enim, ut liberi fierent, *pileo* etiam donari debebant [e]. Rude donati dicebantur *Rudiarii*, & arma ſua ad Herculis [f] conſecrabant: qui peculiaris Gladiatorum Deus erat; unde etiam *Commodus* Imperator, qui item Gladiator erat, Herculis inſtar effingi voluit [g]. Hi tamen poſtea aliquando iterum pugnabant ingenti auctoramento inducti [h]: cum vero, vel propter aetatem, vel propter debilitatem ludo abirent, *deluſiſſe* dicebantur [i].

Factionibus, ſtudiis & ſponſionibus in arena eodem modo certabatur [k], ac p. 428. in Circo.

De Ludis Scenicis.

§. VII. *Tertium* ludorum genus fuerunt *Ludi Scenici*, qui celebrabantur in *Theatris*, quorum forma fere erat ſe-

d *Ovid. Amor.* II. IX. 22. e *V. Ulpian. ap. Pith. coll. LL. Rom. & Moſaic. Tit.* XI. f *Horat. Epiſt.* I. I. 4. g *Lamprid. Comm.* 8. *ſq.* h *Suet. Tib.* 7. i *Plin. H. N.* XXXVI. 27. k *Suet. Tito* 8. & *Domit.* 10. *Martial.* IX. 68.

semicircularis, sed lateribus paullo productioribus. Et antiquis quidem temporibus stantes spectarunt; imo A. U. 599. occasione theatri tunc primum structi Senatus-consulto cautum est [l] *ne quis in Urbe propiusve passus mille subsellia posuisse, sedensve ludos spectare vellet*: sed tamen etiam sedendi in theatris mentionem fieri videmus in *prologis Plautinis in Captivos, in Pseudolum* & aliis: unde quis existimare possit eos Plauti non esse. Postea temporaria theatra per occasionem exstrui coeperunt, quale fuit illud magnificentissimum *M. Aemilii Scauri*, dum ludos Aedilis faceret, quod capiebat octoginta millia hominum, & cujus apparatus (quod, nisi idoneo tibicine fulciretur, omnem fere fidem superat) constitit *H. S. millies*, hoc est, 2500000. *Philippaeis* [m]. Primus autem Pompejus in consulatu suo secundo [n] Theatrum ex lapide quadrato exstruxit, quod capiebat quadraginta millia locorum: ne vero notam censoriam incurreret, superposuit [o] ei aedem

p. 429.

l *Val. Max.* II. 4. 2. m *Vid. Plin. H. N.* XXXVI. 15. n *Id.* VIII. 7. o *Vid. Suet. Claud.* 21.

dem Veneris, *cui*, inquit in edicto, quo Populum ad ejus dedicationem convocabat, *Subjecimus gradus spectaculorum* p. Postea plura Theatra Romae fuerunt q, & praecipua quidem *Marcelli* ex marmore r & *Balbi*.

De *sedilibus theatri*, & eorum forma eadem fere sunt dicenda, quae de Amphitheatro; ut etiam de velis, quibus tegebatur; & de odoribus in eo sparsis s. Theatra, cum comoedia quidem ageretur, sacra erant Apollini t; cum vero tragoedia, Baccho: & hoc, quia tragoedia apud Graecos in honorem Bacchi fuit peracta v, cujus ara ad alterum theatri cornu stabat; ad alterum vero illius Dei, in cujus honorem ludi agebantur x. Hinc porro *Tragoedi* vocantur οἱ περὶ Διόνυσον τεχνῖται y, & ipse Bacchus *Sophoclem tragicum* vocat *delicias suas* z: inde etiam οὐδὲν πρὸς Διόνυσον esse, vel ἀπροσ-

p. 430.

p *Tertull. de Spectac.* 10. q *Ovid. Trist.* III. XII. 23. r *Id. Amor.* II. VII. 3. [De Theatro praeter alia consulendae *Memor. Acad. Litt. Paris.* T. II. p. 174. sqq.] s *Propert.* IV. I. 15. t *Donat. ad Ter. Andr.* IV. III. II. v *Vid. Virg. Georg.* II. 310. *ibique Serv.* x *Plaut. Most.* V. I. 45. *sqq.* & *in Rud.* II. IV. 34. y *Aristot. ap. Gell.* XX. 4. z *Plin. H. N.* VII. 29.

ἀπροσδιονύσως *fieri aliquid* dicitur, *quod nihil ad rem facit*; aeque ac si Tragici non ad laudem *Bacchi*, sed alia quaevis cantarent.

Theatri partes erant *Scena*, *Proscenium*, *Postscenium*, *Pulpitum*, & *Orchestra*. *Scena* (alii *scaena* scribunt; quia *Aeoles*, a quibus magna pars linguae Latinae, dixerunt σκαινὴ & σκανὴ [a]) erat locus, unde primum actores prodibant, & porrigebatur ab uno theatri cornu ad alterum; eratque triplex: *Tragica*, quae in regium morem signis & columnis erat ornata; *Comica*; & *Satirica*, quae arbores, speluncas, montes, &c. praeferebat. Erat etiam Scena vel *Versatilis*, cum subito tota scena machinis quibusdam *vertebatur*; vel *Ductilis*, (qualem nostram hodie dicere posses) cum tractis tabulatis facies scenae interior nudabatur [b]; vel *aulaea* subducebantur [c]: unde *aulaea* pro *ipsis ludis* ponuntur [d]. Scena enim, ut hodie apud nos picturis est ornata, sic olim aulaeis erat tecta [e], quae *Siparia* dicebantur [f]. Sed

p. 431.

a *Vid. Voss. Etymol.* b *Virg. Georg.* III. 23. *& ibi Serv.* c *Ovid. Metam.* III. III. d *Juven.* XIV. 263. e *Horat. de arte* 154. f *Juven.* VIII. 186. *ubi vid. not.*

Sed etiam anterior ſcenae facies aulaeo tecta erat; quod aperta ſcena humi jacebat [g]; peracta fabula tollebatur [h]. *Proſcenium* erat locus ſcena depreſſior, in quo agebant & loquebantur maxime hiſtriones [i]. *Poſtſcenium* erat locus, in quo peragebantur ea [k], quae apte vel decore in Scena agi non poterant [l]: licet tamen vox ea vix uſu vulgi obtinuiſſe videatur. *Pulpitum* fuit locus in proſcenio elevatior [m], in quo recitantes ſtabant: & aliquando pro *ipſis ludis ſcenicis* ponitur [n]. *Orcheſtra* denique (quaſi *Saltatorium* dicas a Graeco ὀρχεῖσθαι, ſive a *ſaltando*) erat locus ultimus [o], in quo ſaltabatur, & juxta quem ſedebant Senatores [p]. Qui ita etiam dicebantur *ſedere in Senatu* [q], quemadmodum etiam *in Equite ſpectare* [r] pro *in Equeſtribus* dicitur. Graeci etiam τὴν βουλὴν pro loco Senatorio dixerunt [s].

p. 432.

Origo

g *Hor. Ep. II.* I. 189. h *Cic. pro Cael.* 27. i *Serv. ad Virg. Georg.* II. 381. k *Lucret.* IV. 1178. *loco elegantiſſimo.* l *Horat. de Arte* 182. *ſeqq.* m *Ovid. Triſt.* II. 517. n *Juven.* VIII. 195. o *Auſon. ludo* VII. *Sapient. in Cleob.* 4. p *Suet. Jul.* 39. q *Id. Claud.* 25. r *Id. Domit.* 8. s *Lucian. de Saltat. p. m.* 816.

Origo totius *rei* ab Etruſcis fuit [t]; eaque circa A. U. 389. primum [v] Romae uſurpari coepit; unde etiam actores *Hiſtriones* ſunt dicti ab Etruſca voce *Hiſter*, quae *ludium* notat [w].

Ludorum Scenicorum genera apud Romanos fuerunt *Comoedia*, *Tragoedia*, *Satira* & *Mimus*.

Comoedia [κωμῳδία a κώμη *vicus*, *pagus* & ᾠδὴ *cantus*] [x] eſt *poëma dramaticum ſive negotioſum*, *exitu laetum*, *ſtilo populari conſcriptum*. Diſtincta fuit Comoedia apud Graecos (quorum inventum fuit) [y] in *Veterem*, *Mediam* ac *Novam*; apud Romanos vero a *perſonis in ſcenam productis* in *fabulas Praetextatas* [z], quibus ſcilicet inducebantur perſonae *praetextam* veſtem gerentes, ſive Magiſtratus & Sacerdotes: hisque ſimiles videntur fuiſſe *Trabeatae*, quas invenit *C. Meliſſus* grammaticus [a]; *Togatas* [b], (quales ſcripſiſſe *Afranium* legimus [c]) quibus

p. 433.

t *Val. Max.* II. 4. 4. v *Liv.* VII. 2. w *Vid. Ovid. Art. Am.* I. III. x *V. Jul. Caeſ. Scalig. Poët.* I. 5. y *Horat. Serm.* I. IV. *init. Id. de Arte* 281. z *Ibid.* 288. a *Suet. de ill. gramm.* 21. b *Juven.* I. 3. c *Gell.* II. II. XX. 6.

bus privati; & denique in *Tabernarias* [d], quae vilissimorum hominum, qui in *tabernis* fere degere solent, actiones imitabantur; sed tamen in genere omnes fabulae Romana lingua conscriptae *Togatae* sunt dictae, ut a *Palliatis* [e], hoc est, *Graecis* distinguerentur. Diversi ab his generis fuerunt *Atellanae* ab *Atella* municipio dictae, quae agebantur a scurris urbanis (sed & ab juventute honestiore, ut videtur dicere Livius VII. *c.* 2.) inter & post actus fabularum ridicularia fundentibus [f]: unde etiam vocantur εἰσόδια, ἐξόδια & ἐμβολα [g]; p. 434. quemadmodum etiam πάροδος est carmen, quod chorus sub primum ingressum in theatrum canebat, quod sequebatur στάσιμον [h]. Atellani ludi etiam *Osci* dicuntur, quorum urbs *Atella* fuit [i].

Tragoedia est *imitatio per actiones illustris fortunae exitu infelici, oratione gravi* [k] *& metrica* [l]. Dicta est a Graeca

d *Diomed.* III. e *Vid. Horat. de arte* 278. f *Juven.* VI. 71. *& vid. eund.* III. 174. g *Scal. ad Manil.* V. 145. h *Poll.* IV. VII. 53. i *Vid. Cic. Fam.* VII. I. *& ibi Graev.* k *Hor. arte* 280. l *Scal. d. l.* 6.

ea voce τράγος, quae *hircum*, & ᾠδὴ, quae *cantum* notat; quia ſcilicet olim apud Graecos *hircus* actorum praemium erat [m]. Tragoedi *palla*, ſive *ſyrmate* erant induti, unde *Syrma* pro *ipſa tragoedia* [n], ſive *rebus tragicis* ponitur, & hinc etiam pro *verbis magnificis & ampullatis* [o]: tum *perſonis* [p], ſive *larvis* utebantur (unde eleganter *Publius Mimographus Heredis fletum ſub perſona riſum* vocat) ſed ante larvas inventas *faecibus* ora perungebant [q]; unde τρυγοδαίμονες dicti *Ariſtophani* [r]. *Cothurnos* [s] denique, ſive *calceos altiores* geſtabant, quo ſtatura proceriores & auguſtiores eſſe viderentur: Comoedi vero geſtabant *ſoccos* [t]; unde hae voces ſaepe pro *ipſis* p. 435. *fabulis* ponuntur, ut in loco Horatii in margine libri citato: vel etiam pro *ſtilo*, ſive *gravi*, ſive *populari* [v]. Peracta autem fabula, ſi quidem *ſteterat* [x], hoc eſt, *placuerat*, populus clare *plau-*

debat

m *Horat. arte* 220. n *Juven.* VIII. 229. XV. 30. o *Martial.* IV. 49. p *Horat. arte* 278. q *Ibid.* 277. r ἐν νεφέλ. 294. s *Juven.* XV. 29. t *Horat. arte* 80. v *Martial.* V. 5. VIII. 2. *Propert.* III. XVI. 39. x *Horat. Epiſt.* II. I. 176.

debat y : sin minus, sibilis z, & supplosione pedum explodebatur, & tum *cadere* dicebatur, eamque *exsibilationem* eleganter *pastoritiam fistulam* vocat Cicero ad *Atticum* I. *ep.* 16.

Satyra poëma est argutum & mordax, dicta juxta quosdam a *Satyris* Diis protervis: sed verius *Satira*, vel *Satura* scribitur, & a *lance satura*, sive *variis rebus referta* denominatur : est enim *omnigeni argumenti poësis* a, at maxime *mordacis*, quales Horatii, *Lucilii*, aliorumque Satirae fuerunt : haec a Romanis potissimum exculta fuit, licet a Graecis originem habuerit b. [vid. unum instar omnium Casaub. de Satyra Rom. qui Liber etiam fasciculis Crenii est insertus. F. R.]

Mimus est *poëma*, *quod sermones & facta cujusque imitatur cum lascivia* c; & denominatur a Graeco verbo μιμεῖσθαι, hoc est, *imitari* : ipsi quoque actores *Mimi* dicuntur, & erant vulgo impudentissimi d. Hinc porro *Pantomimi*

p. 436.

y *V. ubique eam clausulam in fine comoediarum Plauti & Terentii.* v. *Quintil.* VI. I. z *Cic. pro Rosc. com.* II. a *Scalig. ad Manil.* v. 487. b *Horat. de Arte* 220. c *Ovid. Trist.* II. 515. *Mart.* III. 86. d *V. Cl. Graev. ad Cic. or. pro Coel.* 27.

tomimi sunt dicti homines, qui saltando [e] & gesticulando *omnia* miris modis *effingere* noverant [f]. Hos primus invenisse dicitur Maecenas; vel, ut alii tradunt, ipse Augustus: erant autem *nudis pedibus*, unde *Planipedes* aliquando sunt dicti [g].

De aliis Ludorum generibus.

§. VIII. A *tempore* etiam *Ludi dividuntur*; ita ut fuerint vel *Stati*, vel *Votivi*, vel *Extraordinarii*.

Ludi Stati fuerunt, *qui certo tempore in honorem alicujus Dei fiebant*, quales erant

Primo; *Megalenses* sive *Megalesia*, acta in honorem *Magnae Deorum matris*: celebrabantur autem potissimum ludis Scenicis [h] [pridie Non. Apriles & deinceps]; & per eos dies proceres *mutitabant*, hoc est, *munera sibi invicem mittebant* [i]; & convivia mutua inibant; quemadmodum plebs Cerealibus [k].

p. 437.

Secundo: *Cereales*, quibus matronae

e *Horat. Epist.* II. II. 125. f *Juven.* VI. 63. *Suet. Ner.* 54. *V. omn. Manil.* V. 472. g *Juven.* VIII. v. 190. h *Ovid. Fast.* IV. 187. [Originem horum ludorum narrat Liv. XXIX. 14. f.] i *Ovid. ib.* 353. k *Gell.* II. 24.

nae luctum *Cereris* Proserpinam a Plutone raptam quaerentis repraesentabant, fiebant pridie Idus Apriles per octo dies certaminibus equestribus habitis [l].

Tertio: *Florales* in honorem Florae acti IV. Kalendas Maji, ut *flores* recte provenirent [m]. Vid. supr. III. c. I. §. 31.

Quarto: *Martiales* in honorem *Martis Ultoris* [n] celebrabantur IV. Idus Maji ludis Circensibus [o].

Quinto: *Apollinares* III. Nonas Quinctileis a Praetore Urbano in Circo & in Theatro [p] celebrati [q].

Sexto: *Capitolini*, qui fiebant *Jovi Capitolino* pro servato a Gallis *Capitolio* [r]; qui distinguendi sunt ab *agone Capitolino*, quem Domitianus Imperator instituit, ut singulis lustris celebraretur [s], quo praecipue certabant poëtae [t].

p. 438.

Septimo: *Ludi Romani*, sive *Ma-*

 gni

l *Ovid. Fast.* IV. 391. *sqq.* m *Ibid.* v. 327. n *Ibid.* 551. *sqq.* o *Ibid.* 597. p *Cic. cl. or.* 20. *Att.* II. 19. *&c.* q *Vid. Liv.* XXV. 12. [& XXVII. 23. cum nota Th. Hearne.] r *Id.* V. 50. [& 52.] s *Suet. Domit.* 4. *Juven.* VI. 387. t *Stat. Silv.* III. 31. V. III. 234.

gni celebrati a pridie nonas ad pridie Idus Septembreis in honorem *Magnorum Deorum* [u] [i. e. *larium* urbis Romae], Jovis nempe, Junonis & Minervae pro ſalute Populi: & hi aliquando male cum *Megaleſiis* confunduntur [v].

Octavo: *Plebeji Ludi* in Circo facti XVII. Kalendas Novembres [Decembres *ſecundum Faſtos:* *] in memoriam libertatis exactis Regibus recuperatae, aut *plebis* cum Patribus poſt ſeceſſionem in Aventinum reconciliatae [w].

Nono: *Conſuales* acti in honorem *Conſi*, ſive Neptuni XII. Kalendas Septembres in memoriam raptarum Sabinarum [x].

Decimo: *Ludi Compitalitii* in honorem

u *Cic.* v. *in Verr.* 14. v *V. Manut. ad Cic. Famil.* 11. 11. [Iidem qui *Circenſes*. At *Conſo* ſacros quoque fuiſſe, contra Aſcon. negat Roſinus.] * [Ex Roſini L. v. 20. hunc errorem tranſcripſiſſe videtur, qui tamen p. 297. recte ſe habet. Similiter omnino lapſum video Manutium ad Cic. 1. Act. Verr. 10. ubi Victoriae ludos ait celebratos fuiſſe VI. *Kal. Octobr.* cum Novembr. dicere debuiſſet.] w *Aſcon. ad Cic. Verr.* 11. [potius *Act.* 1. c. 10.] x *Varro de L. L.* v. 3.

norem Deae Maniae [y] & Larium celebrati in *compitis* [z] : & maxime quidem a servis, unde eos aliquando vetitos fuisse videmus, ne occasio ipsis conspirandi daretur [a]. Curabantur autem a Magistris vicorum [b]. p. 439.

Undecimo fuerunt etiam *Ludi Augustales* [c], & *Palatini* [d], qui in honorem Augusti & Caesarum sunt celebrati.

Duodecimo: *centesimo & decimo* quoque anno [e] agebantur *Ludi Saeculares* pro incolumitate Imperii [f], ex commentariis Quindecim-Virorum, quibus eorum cura incumbebat [g]. Iis instantibus praeco Populum ad *ludos* convocabat, *quos numquam quisquam spectasset, nec spectaturus esset* [h]. Celebrati autem fuerunt praecipue in honorem Apollinis & Dianae per

 tres

y *V. Ovid. Fast.* II. 571. *sqq.* z *Plin. H. N.* XXXVI. *in fin.* a *Cic. in Pis.* 4. *ibique Ascon. & alii.* b *Cic. in Pis.* 4. c *Dio* LVI. *in f.* d *Suet. Cajo* 56. e *Horat. Carm. saec.* 21. [V. omnino Censorin. de D. N. 17. & Scalig. de Emend. Temp.] f *Ibid.* 45. & 65. & *Od.* IV. 6. g *Id. carm. saec.* 69. *Vid. omn. Zosim. II. p. m.* 72. *seqq.* h *Ovid. Trist.* II. 25. *Suet. Claud.* 21.

tres dies & noctes [i] continuas ludis per omnia theatra celebratis, & sacrificiis ad omnia templa peractis. Tertio demum die in Apollinis Palatini templo viginti septem pueri nobiles, & totidem virgines, omnes patrimi & matrimi, carmen saeculare canebant [k].

p. 440.

Votivi Ludi sunt, qui ab Imperatoribus ad bellum ituris *voventur*; quibus postea accesserunt *Ludi Quinquennales*, *Decennales* [l], *Vicennales* ab Imperatoribus facti, cum *quinque*, vel *decem*, vel *viginti* annos imperassent.

Extraordinarii ludi fuerunt *Funebres*; *Juvenales*, quos instituit Nero Imperator, cum primum barbam poneret [m]; *ludi, qui a Magistratibus in auspiciis honorum dabantur*; tum *natalitii*, & alii variis occasionibus dati.

In theatris etiam, sicuti in circo; partes & factiones erant [n]. Poëtae autem, qui fabulas agendas exhibebant,

i *Horat. carm. saec.* 23. k *Ibid.* 5. *sqq.* l *Dio* LIII. m *Suet. Ner.* 11. *sq. Tacit. Ann.* XIV. 15. n *Id. Ann.* I. 16. *Suet. Ner.* 26.

bant, *docere* [o] eas dicebantur; quemadmodum etiam Graeci τῷ διδάσκειν utuntur [p]. Sed histriones infames erant, ita ut tribu moverentur, praeter Atellanarum actores [q],

Haec autem materia nostris moribus quidem minus seria videri possit; sed apud Romanos, quibus haec cultus divini pars erat, aliter obtinuit; & haec talia etiam in acta publica relata sunt [r]; quae *acta Urbis diurna* videtur vocare Tacitus *Annal.* XIII. *c.* 31.

p. 441.

o *Horat. de arte* 288. p *Heroa.* VI. 21.
q *Liv.* VII. 2. r *Vid. Cic. ad Fam.* II. 8.

SECTIO QUINTA.

De Militia Romana.

p. 442. In explicanda *Militia Romana* cum Lipsio (quo melius nemo hanc materiam tractavit) haec quinque considerabimus, *Delectum*, nempe, *Ordines*, *Arma*, *Aciem* & *Disciplinam*. Sed maxime ad tempora, quae Marium praecesserunt, respicimus: cum ab eo primum & mox a Caesare tota fere militiae ratio immutata sit: quod multis probat *Salmas. in opere postumo de Mil. Rom.* quod legitur *Tom. X. Ant. Rom. Graev.* Licet ille non ubique veritati litaverit.

CAPUT PRIMUM.

De Delectu.

De iis, qui legebantur.

§. I. Designatis anni sui Consulibus creabantur viginti quatuor Tribuni militum in quatuor Legiones, (ex iis enim olim cum sociis & auxiliis duo exercitus Consulares, qui ordinario conscribebantur, constabant) qua-

quatuordecim nempe ex equitibus, p. 443.
qui quina ſtipendia feciſſent, decem
ex peditibus, qui dena. Et equites
quidem dena ſtipendia conficere debe- fortasse quina.
bant [a], quia intererat Reipublicae,
ut cives primarii citius ad honores
pervenirent; pedites vero ſenadena [b],
idque ab anno aetatis decimo ſeptimo
usque ad quadrageſimum ſextum: qui
vero, ſive caſu quodam, ſive morbo
impeditus ſtipendia ſua non confece-
rat, usque ad quinquageſimum annum
poterat cogi, qui annus (ſive facta,
ſive infecta ſtipendia eſſent) plene a
militia liberabat [c]: nec quisquam ma-
giſtratum ullum urbanum capere po-
terat, niſi qui decem ſtipendia fecis-
ſet [d]. Primis temporibus ex infima
civium claſſe nulli milites legebantur,
niſi ſumma neceſſitate urgente [e]; ſed
tenuiores, & libertini [f] ad militiam
navalem ſervabantur [g]: & hoc fiebat
eo conſilio, ut eosdem, quos res pri-
vatae, etiam publicae commodis pa-
triae

a *Liv.* XXVII. 11. b *Id.* XLII. 34. *Polyb.* VI. 17. c *Senec. de brev. vitae c. ult.* d *Polyb.* VI. 17. e *Gell.* XVI. 10. f *Liv.* XLII. 27. 31. XLIII. 12. g *Vid. Liv.* XXXII. 23.

triae alligarent. Postea vero, & jam aetate *Polybii*, etiam ex illis, qui quatuor millia aeris habebant, legi coeperunt [h]; & demum post *Marium* libertini quoque, & capite censi milites facti sunt [i]; cum ipse Marius a tali genere hominum celebratus auctusque esset [k]. At servi nunquam militarunt, nisi in summa Reipublicae inopia, ut post praelium *Cannense*, cum liberandorum servorum etiam facultas non daretur [l]: imo dare se militem, cui non licebat, grave crimen habebatur [m], & severe in eum animadvertebatur [n].

p. 444.

§. II. *Delectum* igitur *habituri* Consules (κατάλογον ποιηζόμενοι τῆς ϛρατιᾶς [o]) voce praeconis, edicto proposito & vexillo ex arce sublato [p], omnes cives militaris aetatis in Capitolium [q], vel in campum Martium con-

h *Vid. Lips. de Mil. Rom.* I. *dial.* 2. i *Gell. l. prox. d. Epit. Livii L.* 75. k *Sall. Jug.* 86. l *Serv. ad Virg. Aen.* IX. 547. *Val. Max.* VII. 6. I. m *L.* 2. §. I. *ff. de re milit.* n *Trajanus Imp. ad Plin. Epist.* X. 31. [addo n. 38. & 39.] o *Dion. Halic.* IX. 5. p *Vid. Virg. Aen.* VIII. I. *& ibi Serv. Dion. Halic.* VIII. 81. q *Liv.* XXVI. 31.

convocabant. Tum Tribuni militum eo ordine, quo creati erant ita se in quatuor partes dividebant, ut in prima & tertia parte essent quatuor juniores, duo seniores; in secunda & quarta (nam quatuor legiones, ut diximus, ordinario scribebant, licet saepe longe plures) tres juniores, totidem seniores. Mox seorsim sedentes Tribuni ordine sortis [r], ut aemulatio & querela tolleretur, tribus evocabant, quatuor juvenes aetate & habitudine propemodum pares eligebant, & cuique legioni unum ex illis tribuebant, atque ita porro, donec numerum legionum implessent; quod fiebat eo consilio, ut vires ita aequaliter per omnes legiones distribuerentur. Observabant etiam, ut primi legerentur milites boni nominis, ut *Valerius*, *Salvius*, *Statorius* [s]. In subito tumultu quandoque raptim milites scripti sunt, qui *subitarii* [t], vel *tumultuarii* [v], ut videtur, sunt dicti. Refractarii, sive qui nomen militiae dare recusarent, verberibus & bo-

r *Val. Max.* VI. 3. 4. s *Cic. Div. I.* 45. *Fest.* v. *Lacus Lucrinus.* t *Liv.* III. 4. v *Id.* XXXV. 2. & 23.

p. 445.

norum ablatione ad militiam coacti
P. 446. sunt [x], imo a severioribus in servitutem venditi [y], aut infamia notati: sed hoc quandoque intercessione Tribunorum plebis est [z] prohibitum, licet ea cognitio proprie Consulum esset [a], quippe penes quos bellicarum rerum administratio esset. Quia autem quidam, ut militiae se ineptos redderent, *pollicem* sibi *truncabant*, Galli hodie videntur tales homines vocare, *des poltrons* [b]. At justae caussae detrectandae militiae erant, primo, *Vacatio*; quam quis habebat vel ab aetate [c]; vel ab honore [d], ut Magistratus & Sacerdotes; vel a beneficio [e], a Senatu scilicet, aut Populo concesso [f]: Secundo, *Emerita stipendia*: tertio, *Morbus*, vel *Vitium* [g]; ut, exempli gratia, si quis surdus esset, quippe qui classicum exaudire non posset. Sed haec tamen in *tumultu* aliquando neglecta sunt [h]. *Tumultus* † autem *bellum* gra-

x *Id.* VII. 4. y *Cic. pro A. Caecin.* 34. z *Vid. Val. Max.* VI. 3. 4. a *Liv.* XLII. 32. b *V. Menag. amoenit jur.* 3. c *Id.* XLII. 34. d *Plut. Camillo. vers. fin.* e *Vid. Cic. Philipp.* V. 19. f *Liv.* XXXIX. 19. *Vid. aliud exem. ap. Cic. de N. D. II.* 2. g *Vid. Suet. Aug.* 24. h *Cic. Phil.* VIII. 1. *Id. Att.* I. 18. † (est bellum subitum in Italia)

gravius dicitur, ut, exempli gratia, p. 447. *Gallicum*; & quando *Tumultus* esset, Senatusconsulto definiebatur [i]. Sub Principibus vero haec delectus ratio concidit, & plurimum libidini ac rapacitati delectus habentium datum est [k], quod etiam vel inter praecipuas caussas habendum est ruinae Imperii Romani. Equitum vero delectus facilior erat, quia illi jam in tabulis Censorum erant perscripti; ex quibus cuique legioni trecentos fere attribuebant [l]. Nam falsum est, quod quidam voluere, etiam ante Marium alios fuisse equestris ordinis, alios, qui equo meruerint [m]. Peracto delectu ex singulis legionibus miles unus eligebatur, qui reliquis verba *sacramenti militaris* praeiret, de cujus religione videri potest Dionysius Halic. XI. c. 43. [& Gellius] in cujus verba deinde reliqui jurabant [n]; jurabant autem, *se pro viribus Imperatori obtemperaturos, ducem secuturos, signa non deserturos* [o], &c. Et anno praelii Cannensis

i *Liv.* XXXIV. 26. *&* *ibi omn. Sigon.* [& Brisson. de Form. p. 258.] k *Vid. Veget.* I. 7. l *Liv.* VIII. 8. m *Vid. Celeb. Graev. praef. ad T.* I. *Ant. R.* n *Fest. V. Praejurationes.* o *Polyb.* VI. 19.

p. 448. nensis primum jurejurando adactos milites legimus, cum antea sacramento tantum rogarentur p.

De Sociis, aliisque militum generibus.

§. III. Socii conscribebantur a Romanis ducibus ex civitatibus Italicis, quibus Consules diem & locum, in quem convenire deberent, edicebant. Hi suo sumptu militabant q nihil a Romanis accipientes praeter frumentum r; unde etiam proprium sibi Quaestorem habebant s. Ab his distinguendi sunt milites *Auxiliares*, qui erant ex gentibus exteris t. *Evocati* vero (ἀνάκλητοι v) erant milites veterani, qui expletis suis stipendiis in gratiam Ducum sponte militiam sumebant x, & valde honorati erant, atque ab operibus militaribus immunes; imo *vitem* etiam gestabant, & pro Centurionibus (quorum insigne erat *vitis*) erant y.

p *Liv.* XXII. 38. q *Id.* XXVII. 9. r *Dion. Halic.* X. 21 s *Polyb.* VI. 19. t *Fest. hac v.* v *Dio* XLV. *p.* 182. *ed. reg.* 1548. x *Vid. Dion. Halic.* X. 43. *Liv.* XXXVII. 4. y *Dio* XLV. *vid. J. Wasse ad Sall. Catil.* 2. *Caes. B. C.* I. 17.

CA-

CAPUT SECUNDUM.

De Ordinibus.

§. I. *Ordines* sunt vel *Militum*, vel *Ducum*. *Milites distinguuntur* vel per *Genera*, vel per *Partes*. *Genera* peditum fuerunt quatuor. Primi, sive infimi ordinis erant *Velites*, qui fuerunt ex pauperioribus & junioribus; quia haec militia parum honorata [a], & parum etiam tuta erat. His honore & aetate proximi dicebantur *Hastati*; quos sequebantur *Principes*, qui aetate erant florentissimi [b]; itaque dicti sunt, quod olim a *principio* pugnabant [c]: hos denique excipiebant *Triarii* (qui *Pilani* etiam dicebantur [d], quod *pilis* uterentur, reliqui vero *Ante-Pilani* [e]) aetate maximi, & usu exercitatissimi, qui tertio ordine in subsidiis deponebantur [f], unde ἔφεδροι in gloss. dicuntur: horum in legione nunquam plures erant,

p. 449. *De Ordinibus militum Romanorum.*

a *Frontin. Strateg.* IV. I. 19. b *Liv.* VIII. 8. c *Vid. Varr. de L. L.* IV. 16. d *Ovid. Fast.* III. 129. e *Liv. d. l.* f *Varro loc. cit.*

erant, quam sexcenti, reliquorum vero p. 450. par inter se erat numerus. Singula haec *Genera* dividebant in decem *Partes* [g], quae *Manipuli* dicebantur, quia olim tenuibus Reipublicae initiis *manipulus* [h] *foeni* pro signo ipsis praeferebatur [i]. Quisque manipulus, Hastatorum quidem & Principum, ex duabus *Centuriis*, sive *Ordinibus* sexaginta militum constabat: *Centuria* enim non semper significat *ordinem ex centum hominibus constantem*, sed *certam duntaxat hominum collectionem*; ut jam supra *Sect.* 1. *c.* 7. §. 1. notavimus. Triariorum vero manipulus sexaginta tantum militum erat. Ex tribus manipulis cujusque generis, addito nempe manipulo velitum, componebatur *Cohors*, quae ita erat virorum quadringentorum & viginti. Sed cohors sub Republica ordinaria non fuit: verum, si res posceret, ex uno cujusque generis militum manipulo componebatur: fere ut hodie, quae vocantur *Brigades* [k] Ex decem tandem cohortibus constabant *Legio* [l], quae tem-

g *Ovid. d. l.* 127. *sqq.* h *Plut. Romulo p. m.* 22. i *Ovid. d. l.* 117. k *Vid. Manut. ad Caes. B. C. III.* 64. l *Vid. supr. Sect.* 1. *c.* 1. §. 3.

tempore Romuli (cum cohortes tunc quoque minores essent) fuit peditum ter mille, libera vero Republica quater mille & ducentorum, qualem hic pro modulo sumimus: nam aliquando (posterioribus praesertim temporibus) longe major fuit; ita tamen ut intra sex millium fere numerum semper steterit. His semper fere adjecti fuerunt trecenti Equites [m], qui *Ala* dicebantur: eaque divisa erat in decem *Turmas* [n]; quaeque vero Turma rursus in tres *Decurias*.

p. 451.

Sociorum Peditum numerus Romanos fere aequabat, aut aliquando superabat [o]; Equitum duplo major erat. Hi omnes erant divisi in duo *Cornua*, vel potius *Alas* [p] ad ambas extremitates exercitus dispositas; unde etiam nomen habent, quia, tanquam *Alae* avem, ita Socii utrimque Romanos tegebant: quod ideo factum videtur, ut civium quidem vires unitae; sociorum vero, si quid forte novae rei moliri vellent, dissipatae essent. Ex eorum equitibus tertia pars, sive ducenti, eligebantur ad proprium usum Consulum, qui dicebantur *Extraordinarii*, &

m *Liv.* VIII. 8. n *Ovid. l. prox. d.* o *Liv.* III. 22. p *Vid. eund.* XXXI. 21.

p. 452. & ex his rursus sumebatur una turma quadraginta *Ablectorum*, qui Consulibus quasi satellites essent; reliqui quadringenti in decem turmas erant divisi: & praetexebatur quidem hic a Romanis honoris species, sed vera rursus caussa suberat, ut ita nobilissimi quique sociorum simul juncti, & sub oculis Imperatoris agentes quasi obsides essent fidei populorum, a quibus erant missi: & praeterea, ut ita separati res novas, si forte vellent, agitare non possent. Peditum quinta pars, sive octingenti & quadraginta in Extraordinarios legebatur in duas cohortes militum trecentorum triginta sex, & dimidiam cohortem Ablectorum centum sexaginta octo distincta: reliqui in decem cohortes militum trecentorum triginta sex erant divisi. An vero socii in manipulos etiam distincti fuerint incertius est, licet convenientia ordinis suadere videatur, hoc apud eos quoque obtinuisse. Duae porro legiones cum suis sociis & equitatu dicebantur *exercitus Consularis q*; qui ita erat in universum militum octodecies mille & sexcentorum.

[*Sche-*

q *Vid. Liv.* x. 25.

[*Schema Exercitus Conſularis.*]

Pedites	Romani.	1200.	Velit.	diviſi
		1200.	Haſt.	in denos Man.
		1200.	Princ.	ſ. vicenas
		600.	Triar.	Centur.

Capita - - - 4200. in LEG. I. ſ. Cohort. X.
Equit. Ala 300. in Turm. X. ſ. Dec. XXX.

Cornua	Sociorum	Equit.	40.	Ablect. Turm. I.
			160.	Extraord. T. IIII.
			400.	Alar. Turm. X.
		Pedit.	168.	Ablect. Cohors Dimid.
			672.	Extraord. Coh. II.
			3360.	Alar. Cohort. X.

Capita - - 9300. in Una LEG. cum Equit. & Sociis. Quae ſumma duplicata efficit duodeviginti capitum millia cum ſexcentis. Itaque Exercitus Conſularis conſtabat ex 9000. Roman. & 9600. Sociis.]

p. 453. *De Ordinibus Ducum.*

§. II. *Duces* in exercitu ſunt vel *Proprii*, qui uni alicui parti exercitus praeſunt; vel *Communes*, qui univerſo.

Duces Proprii primo fuerunt *Centuriones*, ſive *Ordinum ductores* (λοχαγοὶ [r], vel ταξιάρχαι.) Hi juſſu Conſulum [s] eli-

G g

r *Dion. Halic.* IV. 18. s *Vid. Cic. in Piſ.* 36. *Liv.* XLII. 34.

eligebantur a Tribunis [t] ex quoque genere militum, exceptis velitibus, & quidem virtutis maxime ratione habita [u]; licet hoc sub Principibus (qui praemia fere non pro virtutis meritis, sed pro libidine distribuere solent) saepe neglectum sit [v]: gerebant autem hi baculum e *vite* insigne muneris sui [w]; (ut jam diximus) [qua immorigeros castigarent *.] unde *vitis* pro ipso centurionatu ponitur; & *vite donari* est *designari ad centurionatum* [x]. Centuriones ipsi sibi legebant duos *Uragos*, sive *Optiones*, qui etiam *Succenturiones* sunt dicti [y]; & duos *Signiferos* vigore animi & corporis praestantes; licet forte unum signum tantum in manipulo fuerit [z]. Promovebantur autem milites ita, ut p. 454. in eadem cohorte ad aliud genus militiae adscenderent, ut a *decimo hastato* [a] (ita vocabant *Centurionem decimi manipuli hastatorum*) ad *decimum principem*

t *Id. ibid. sqq.* u *Vid. Lucan.* VI. 145. v *Veget.* II. 3. w *Vid. Juven.* XIV. 193. * [Tacit. I. Ann. 23.] x *Spartian. Hadr.* 10. *& ibi Casaub.* y *Liv.* VIII. 8. [*Fest.* v. Optio.] z *Varro de L. L.* IV. 16. a *Liv.* XLII. 34.

cipem, & inde ad *decimum pilum*, sive ad *decimum ordinem triariorum*: inde jam numero procedebant, & fiebant *Noni*, *Octavi*, &c. donec ad *Primum Pilum* [b], sive ad *Primum ordinem Triariorum* pervenirent, quod tarde demum debuisse fieri quivis videt [c]. Summa autem dignitas erat primi hujus Centurionis [d], (nam ita aliquando vocatur [e]) qui etiam *Primopilus* dicebatur; quippe qui quasi caput omnium Centurionum erat, eosque ducebat [f], unde Graecis dicitur ὁ ἡγεμὼν τοῦ τάγματος [g], στρατοπεδάρχης τοῦ τάγματος [h], & ὅλου τοῦ τάγματος ἄρχων [i], quae omnia *Legionis ducem* notant: itaque cum Tribunis in consilio Imperatori aderat, *aquilam* praecipue tuebatur [k], (& hinc etiam *Aquila* pro *ipso Primopilatu* ponitur in elegantissimo loco Plinii modo ad marginem citato, & etiam apud Juvenalem XIV. *vs.* 197.) & jussa Imperato-

p.455.

b *Veget.* II. 8. c *Vid. Plin. H. N.* XIV. 1. *& Liv.* XXII. 34. *omn.* d *Vid. eund.* VII. 41. e *Ibid.* f *Dion. Halic.* IX. 10. g *Ibid.* 13. h *Id.* X. 36. i *Id.* IX. 10. k *Tac. Hist.* III. 22.

ris accipiebat: opima quoque praemia capiebat [l], & pro equite erat [m].

Toti legioni praeerant *Tribuni* [n], qui a Romulo primum tres duntaxat sunt creati; auctis vero legionibus in unaquaque legione sex Tribuni fuerunt. Hi initio creati sunt a Regibus, & postea a Consulibus; donec A. U. 393. a Populo sex Tribuni creari coeperunt [o], sicut A. U. 444. sexdecim [p]. At post bellum *Persicum* cum *Perseo* Macedonum Rege gestum aequali numero a Populo, aequali a Consulibus creabantur: illi *Comitiati* [q], hi *Rutili*, & postea *Rufuli* sunt dicti [r]: verum Ciceronis tempore cum militia jam perpetua esset, saepe in castris a Consulibus, vel Proconsulibus creabantur [s]: & saepe etiam ex praetoriis, vel consularibus viris erant [t]. Sub Imperatoribus etiam Tribuni militum *Semestres* creari coeperunt, quo ita pluribus gra-

p. 456.

l *Juven. l. c.* m *Vid. Ovid. Am.* II. VIII. 9. *&* 27. *Martial.* VI. 58. n *Horat. Serm.* I. VI. 48. o *Liv.* VII. 5. p *Id.* IX. 30. q *Ascon. ad Cic. Act.* I. *in Verr.* 10. r *Fest. V. Rufuli.* s *Cic. Famil.* VII. *epist.* 5. t *Vid. Liv.* XLII. 49. XLIII. 5. XLIV. 37. *Plut. Cat. Maj. p. m.* 342.

gratificari possent [v]: & tum etiam Tribunorum quidam sunt dicti *Laticlavii*, qui in spem *Senatoriae dignitatis* (ἐς βουλείας ἐλπίδα, ut loquitur *Xiphilinus e Dione l.* 67.) tribunatum gerebant; alii *Angusti-clavii*, (Graecis στενόσημοι) qui *equestrem* tantum dignitatem consequebantur [x]. Tribunorum praeterea insigne erat *pugio*, sive parazonium [y]. Tribunorum autem *munus* erat jus dicere [z]; signum excubiis ab Imperatore acceptum reliquis tradere [a]; munitiones, exercitia, vigilias curare, aliaque quaedam peragere [b]; de quibus omnibus suo loco dicemus. Bini autem Tribuni per duos menses [c] legioni imperabant, alternis, ut videtur, diebus; ita ut in exercitu consulari quatuor semper ut minimum essent, qui imperarent, vel potius, qui mandata Imperatoris exequerentur. Qui Tribunatum militarem gesserant, ut de Primopilis dictum est, p. 457. deinceps pro Equitibus habebantur [d], &

v *Juven.* VII. 89. x *Suet. Oth.* 10. *&* *Domit.* 10. y *Martial.* XIV. 32. z *Liv.* XXVIII. 24. a *Ibid.* b *L.* 12. §. 2. *ff. de re milit.* c *Liv.* XL. 41. d *Martial.* III. 95.

& annulum aureum gestabant [e].

Cuique turmae equestri praeerant tres [f]; quorum qui primus electus erat toti turmae imperabat, eoque absente sequens. Et hi quoque totidem Optiones sibi adsumebant [g]

Socii regebantur a Praefectis suis [h], qui securitatis Populi Romani caussa a Consulibus constituebantur; & eodem numero erant, ac eodem jure in suos utebantur, quo Tribuni in cives.

De Ducibus qui toti exercitui praeerant.

§. III. *Duces*, qui universo exercitui praeerant, fuerunt, primo, *Imperator*; secundo, *Legati*. Imperator erat, qui *ductu*, aut *auspicio suo* rem gerebat; *ductu* [i] quidem, cum ipse praesens; *auspicio* vero, cum ejus mandatu alius [k]: quod oppressa Republica maxime usitatum a veteri more sumptum fuit, quo nihil nisi auspicato geri poterat; auspicia autem nemo, nisi qui Imperator esset, habebat. *Insigne* Imperatoris erat *Paludamentum*, sive *chlamys coccinea* [l]; quam in

p. 458.

e *Juven. loco paulo ante cit.* f *Varro de LL.* IV. 16. g *Ibid.* h *Vid. Suet. Aug.* 38. i *Ibid.* 21. k *Vid. Horat. Od.* IV. XIV. 33. *Ovid. Trist.* II. 173. l *Juven.* VI. 399.

in Urbe inter vota & sacrificia sumebant [m]. Lictores etiam paludatos fuisse vult Lipsius; sed tamen verius est solius Imperatoris paludamentum fuisse, reliquorum vero *sagum*: licet saepius hae voces confundantur [n].

Legati plerumque ab ipsis Ducibus adsciti videntur [o], ita tamen ut Senatus-consultum interveniret [p]; erantque Legati fere viri prudentia & fortitudine militari insignes [q]; nam munus eorum perhonorificum habebatur [r], quemadmodum, exempli gratia, illustris ille P. Cornelius Scipio Africanus *Poenorum* domitor fratri suo *Lucio* (qui mox *Asiaticus* dictus est) bello *Antiochico* legatus fuit: & A. U. 556. *P. Sulpicius* & *P. Villius* viri Consulares legati in Macedonia fuerunt [s]. Numerus legatorum pro re nata varius fuit; Pompejus enim *bello Piratico* viginti quinque Legatis usus est [t], quia scilicet id bellum totum quan-

 tum

m *Liv.* XLII. 49. n *Horat. Epod.* IX. 28. *Nonius* 14. o *Liv.* IV. 17. *Cic. pro lege Manil.* 19. p *Id. in Vatin.* 15. q *Exem. sup. Liv.* XXXVII. 1. r *Vid. Cic. loc. prox. cit.* s *Liv.* XXXII. 28. t *Appian. Mithrid. p.* 392. *ed. Tollii*

p. 459. tum erat mare internum occupaverat: Cicero *Ciliciae* Pronconsul quatuor suos legatos nominat [v]; plerumque tamen pro numero legionum Legati adsumebantur. *Munus* Legatorum fuit Imperatori in omnibus rebus vicariam operam dare, (unde *Sub-consules* postea aliquando sunt dicti [w]) ita ut eorum potestas satis larga esset; sed tamen fiduciaria [x]. Augustus cum ipse Imperator esset, & solus auspicia haberet, omnia per legatos egit [y]; & ex iis quosdam *Consulares* vocavit, qui totis exercitibus praeerant; quosdam *Praetorios* qui singulis legionibus [z].

v *Ad Famil.* xv. 4. w *Vet. Inscr. ap. Scalig. Epist.* I. 66. x *Caesar. de bell. civ.* II. 17. & III. 51. y *Dio* LII. z *Vid. Tacit. Annal.* II. 36. *Hist. I.* 79.

CAPUT TERTIUM.

De Armis.

Armis utimur vel *ad petendum*, vel *ad tegendum*: illa proprie *tela* [α], haec *arma* dicuntur; nam *telum* est a Graeco τῆλε, vel τήλοθι, *procul*: diversa autem fuerunt apud Romanos pro diverso genere militum. [Quae singulis Romanor. civium classibus arma tribuerit Servius Rex, docent Liv. & Dion. Halic.]

p. 460.

De Levis armaturae militibus.

§. I. *Levis armaturae* milites in genere *Ferentarii* dicti sunt [a]; & olim quoque *Rorarii* & *Accensi* [b]: at post A. U.C. 542. *Velites* instituti sunt [c], qui Italia civitate donata desierunt; iisque substituti sunt *Funditores*, *Jaculatores* [d], & id genus alii. Velitum arma erant [e] primo *Gladius Hispanicus* omnibus militibus communis, eximium

α *Vid. l.* 233. *ff. de V. S.* §. 2. *Liv.* I. 43.
a *Vid. Fest. hac V. & V. Velati. Varr. ap. Non. p.* 545. 579. *ed. Plant.* 1565. b *Fest. iis vocibus. Liv.* VIII. 8. c *Id.* XXVI. 4. d *Id.* XXX. 33. e *Id.* XXXVIII. 21. & XXXI. 34.

mium habens mucronem, & utrimque validum ictum; ita ut non tantum caesim, sed etiam punctim (quod longe utilius [f] esse facile deprehendi potest) pugnare possent: & hunc tempore Polybii ad dextrum femur gestabant. Habebant secundo, *hastas velitares* septem [g], quae erant crassitie unius digiti, longitudine tripedali cum mucrone novem digitorum; qui tenuissimus erat, ita ut telum remitti non posset [h]. Muniti erant *parma* sesquipedali [i] e ligno, corio super inducto [k]; & *galea*, sive *galero* e pelle, quae ita distinguenda est a *casside* [l]; haec enim erat ex metallo. Et saepe etiam veteres exuviis ferarum pro galeis sunt usi [m].

p. 461.

De Armis reliquorum peditum.

§. II. *Hastatorum & reliquorum Peditum Arma* erant, primo, *Scutum*; (Graecis θυρεὸς, ὅτι ἔοικε τῇ θύρᾳ [n]) quod distinguendum est a *Clypeo*; (Gr. ἀσπὶς)

f *Vid. omn. Polyb. II.* 30. & 33. *Veget.* I. 12. g *Liv.* XXVI. 4. h *Id.* XXIV. 34. i *Vid. Polyb.* VI. 20. *ex vers. Casaub. nam Graeca corrupta sunt.* k *Varro ap. Non.* 18. 2. l *Isidor. Orig.* XVIII. 14. m *V. Stat. Theb.* VII. 276. *Sil. Ital.* VIII. 492. n *Eustath. ad Homer.*

ἀσπὶς) hic enim rotundus [o], illud oblongum fuit. Scuti latitudo erat pedum duorum & semis; longitudo fere pedum quatuor [p]; ita ut hominem leviter sese inclinantem tegeret. Erant etiam *Scuta imbricata*, sive in modum *imbricis* formata, quae plane digniorum erant [q]. Omnia haec fiebant e ligno lento & levi [r] corio super inducto, & aliquando lino, ut posset inhaerere pictura [s]; & hinc postea *arma*, quae vocant *gentilitia*, sunt orta [t]. Extremitas scuti ferro erat munita, & ad ictus firmius sustinendos, & ne lignum terrae aliquando impositum putredinem facile contraheret: in medio autem scuto erat *Umbo ferreus* paullum protuberans; lorum etiam habebat, quo illud gestarent, quod Graecis ἀοϱτὴϱ dicitur. Quod autem clypeum sinistra gestarent, hinc conversio ad sinistram dicebatur fieri *ad clypeum* (ἐπ' ἀσπίδα); conversio opposita, *ad hastam* (ἐπὶ δόϱυ). In equite

p. 462.

o *Vid. Virg. Aen.* III. 637. VIII. 662. p *Polyb.* VI. 21. q *Xiphilin. Macrimo.* r *Plin. Hist. Nat.* XVI. 40. s *Serv. ad Virg. Aen.* X. 784. t *Vid. Voss. de Idol.* III. 76.

equite vero conversio ad sinistram ἐφ' ἐνίαν, *ad frenum* [v]. Secundo habebant *Pila* [w] (unde Belgica vox *Pyl*) quae Romanorum propria tela vel fuerunt [x]: ea erant vel rotunda ea crassitie, ut plane manum implerent [y]: vel quadrata ambitu quatuor digitorum, longitudine ligni quatuor cubitorum; cui ferrum hamatum (ne facile telum revelli posset) paris fere longitudinis firmissime adnectabatur [z]; sed ita, ut pars ejus dimidia ligno esset adfixa, mucro vero exstaret cubiti unius & dimidii, adeo ut totius pili longitudo esset cubitorum quinque cum dimidio [a]: crassities ferri, ubi ligno committebatur, erat digiti unius & dimidii, unde patet gravissimum omnino fuisse [b], ita ut jactu omnia perforaret [c]; unde *lentum* etiam a gravitate dicitur. Pila ὑσσοὺς Graeci dixerunt. Sed aliquando etiam leviora tela habuerunt

p. 463.

v *Vid. Polyaen. Strat. L. IV. c.* III. §. 17. 21. w *Lucan.* I. 7. x *Serv. ad Virg. Aen.* VII. 664. y *Dion. Halic.* V. 46. z *App. Al. in Celticis.* a *Vid. Sil. Italic.* XIII. 308. b *Flor.* II. 7. c *Tibull. ad Messal.* 90.

buerunt venabulis, sive *sebunis* [vel *sibinis*] fere similia [d]. Tertio *Galeam* gestabant ex aere, aut alio metallo, vultu tamen aperto: (unde vox Julii Caesaris in praelio *Pharsalico*, *Miles faciem feri* [e]) haec apice plumeo & crista ex tribus pennis puniceis erectis [f], vel aliquando juba equina constante [g] erat insignis. Cives ex prima classe induti erant *lorica*: ea autem facta erat e laminis, vel catenulis; & tum dicebatur *hamata* [h]; vel etiam fiebat e squamis, aut laminis ferreis [i], quae plane honestiorum erat, & toti corpori maxime apta: quam graphice describit *Heliodorus Aethiopicorum l.* IX. *circa medium*. Plerique vero pro lorica habebant duntaxat *pectorale*, sive *laminam aeream duodecim digitos latam* [k]. Haec autem, scutum, galea, lorica auro & argento ornata [l]; & variis figuris caelata fuerunt. Unde

p. 464.

d *Suid. V.* Σιβύνη. [v. et. Etymol. Vossii V. *Sibyna.*] e *Flor.* IV. 2. f *Virg. Aen.* IX. 50. g *Ibid.* X. 869. *Vid. & Serv. ad Aen.* II. 391. & 412. h *Id. Aen.* III. 467. i *Id. Aen.* XI. 487. *Claud. in Ruff. II.* 357. k *Polyb.* VI. 21. l *Cic. in Verr. IV.* 44. *Juven.* XI. 103. *sqq.*

de ea tecta gerebant, nisi in praelio, aut pompa [m]. *Ocreas* habuerunt aliquando in alterutro [n], aliquando in utroque crure. Vulgo etiam gestarunt *caligas*, unde etiam *caliga* pro *militia* ponitur [o]; & *caligati* pro *militibus* & quidem *gregariis* [p]: (qui etiam clavis eas suffixas habebant [q]) atque inde etiam Cajo Imperatori *Caligulae* cognomen fuit, quod scilicet in castris inter *milites caligatos* educatus fuerat [r].

De Armis Equitum.

§. III. *Equites* olim quidem veste tantum succincti fuerunt, quo facilius equos conscenderent, (non enim *stapedas*, sive *subjices ephippiarios*, ut eos vocat *Budaeus in comment. ling. Gr. n. m.* 541. *seqq.*, habebant [s], ut nec *ephippia*, nisi forte vestem aliquam stragulam [t]) hastas graciles, & scuta e solo corio ferentes. Postea *Graecanicis armis* usi sunt, nempe *gladio longiore*, *conto*, sive *hasta grandi*;

p. 465.

m *Caes. B. G.* II. 21. *Plut. Lucull. p. m.* 510. n *Liv.* IX. 40. *Veget.* I. 20. o *Sen. de brev. vit.* 17. *& de ben.* V. 16. *Plin. H. N.* VIII. 43. p *Juven.* III. *fin.* q *Id.* XVI. 24. r *Suet. ejus vita* 9. s *Vid. Lips. de Milit. Rom.* III. 7. t *Varro ap. Non. p. m.* 138. *Caes. B. G.* IV. 12.

di; * tum *galea*, *ſcuto* & *lorica*: aliquando etiam *jaculis* fuerunt armati.

De Poliorceticis.

§. IV. *Arma*, ſive *machinae* potius, *in oppugnationibus urbium maxime uſitata* fuerunt varia; ut *Teſtudo*, cujus uſus etiam fuit in praeliis [v], cum ſcutis ſupra caput elatis & arctiſſime junctis muro ſuccedebant primis altioribus, & ordine paulatim decreſcente, cujus elegantiſſima deſcriptio eſt apud Livium XLIV. *c.* 9. Uſitatius vero *Teſtudo* ſignificat *Machinam ligneam*, *quae murum ſubruentes tegebat* [x]. *Crates*, *Vineae*, *Plutei* [y] machinae erant, quae paulatim urbi obſeſſae admotae milites ad eam accedentes tegebant, unde *ſubrepere* dicuntur [z]. *Turres* [ligneas, quae *falae* ſ. *phalae* dicebantur **] adhibebant plerumque mobiles [a], quae aliquando rotulis erant impoſitae, & pluribus tabulatis conſtructae. *Ariete* ex firma

p. 466.

* [*ex I. Edit. addimus:* Joſeph. de B. Jud. III. 6.] v *Lucan.* III. 474. x *Liv.* XXXIV. 29. y *Lucan.* III. 487. *ſeq.* z *Id.* II. 505. ** [*Plaut.* Moſtell. II. I. 10. Vide *Veget.* IIII. 18. & ad hunc *Stewich.* p. 377.] a *Id.* III. 458.

firma trabe ferro prominente [b] facto muros quatiebant; qui erat vel simplex vel alteri trabi appensus [c], ut vi majore, conatu leviore libraretur; ejusque vis erat maxima [d]: unde civitati obsessae aliquando promittebatur salus, si deditionem fecisset, prius quam aries muris esset admotus: plane ut hodie de majoribus tormentis obtinet [e]. *Catapultarum*, & *Balistarum* vis maxime consistebat in nervis [f]: illis jacula grandiora, Balistis saxa ingentia [g], faces ardentes, aliaque mittebant [h]; licet postea has voces confuderint. Qui autem hastas aut lapides tormentis excutiebant, *libratores* sunt dicti [i]. His tormentis etiam, ut hodie ad aditus castrorum, aut urbium a vi hostili defendendos utebantur [k].

b *Propert.* IV. XI. 33. c *Lucan.* III. 490. d *Joseph. de bell. Jud.* III. 15. e *Caes. B. G.* II. 32. f *Ovid. Metam.* VIII. 357. g *Lucan.* III. 469. h *Id.* II. 685. i *Tacit. Annal.* II. 20. k *Caes. B. C.* I. 2. *Tacit. Hist.* III. 23.

CA-

CAPUT QUARTUM.

De Acie.

p. 467. *De Ordinaria Aciei Forma.*

§. I. A*ciei forma ordinaria* erat, ut primi pugnam lacesserent *Velites*, qui stabant, vel ante justam Aciem [a], vel in intervallis manipulorum [b], vel ad utrumque cornu. Inde pugnabant *Hastati* [c]; quod si illi pellere hostem non potuissent, vel ipsi pellerentur, recipiebant se in intervalla *Principum* [d]; vel post eos, si plane fessi essent. Si apud Principes quoque minus prospere pugnatum esset, illi sensim a prima Acie ad *Triarios* referebantur, juxta quos etiam videntur fuisse Extraordinarii sociorum, & Evocati. Tunc hi simul exsurgentes (*sedebant* enim, unde *subsidia* [e] dicuntur, & in Glossariis Graecis ἔφεδροι pro *triariis*) pugnam restaurabant [f]; & inde *rem aliquam ad triarios rediisse*, quum in aliqua re la-

 bora-

a *Liv.* XXXVIII. 21. b *Id.* XXX. 33. c *Vid. Ib.* 8. d *Id.* VIII. 8. e *Fest. in fragm. hujus V.* f *Dion. Halic.* V. 15. *f.*

p. 468. boratur, proverbio increbuit [g]. Haec omnia fiebant beneficio *Viarum*, quae erant inter manipulos in quincuncem dispositos [h]; erantque vel *transversae* inter genera, hastatos scilicet, principes & triarios; vel *directae*, inter partes nempe, sive manipulos. Graece autem, qui se in eadem serie sequentes profunditatem Aciei efficiunt ἐπιστάται vocantur; & dicuntur στοιχεῖν. Παραστάται sunt, qui ad latus aliorum stantes Aciei longitudinem efficiunt: & hi dicuntur ζυγεῖν [i]. *Equites* aliquando a tergo Aciei pedestris fuerunt positi, unde per vias directas subito emitti poterant [k]; sed plerumque tamen in cornibus ita, ut in altero cornu socii, in altero cives cum Extraordinariis sociorum essent. *Socii pedites* ad latera legionum plerumque fuerunt dispositi [l]. Inter Triarios & Principes [m] intervallo majore ordinarius *Imperatori* locus erat [n], ut inde, quippe e media Acie, mandata

g *Liv.* VIII. 8. h *Vid. Virg. Georg.* II. 279. *seq.* i *Vid. Casaub. ad Polyaen.* II. 10. k *Liv.* X. 5. l *Id.* XXXVII. 39. m *Vid. Virg. Aen.* IX. 28. n *Vid. Sall. Catil.* 59.

data ejus quaquaversus facilius perferri possent. Juxta eum stabant Legatorum quidam, Tribuni [o], Praefecti, & Evocatorum praecipui; qui etiam quandoque inter manipulos erant dispersi [p], ut reliquis animum adderent, vel ordines ducerent. Quisque autem locum, ubi in Acie stare deberet, ita notum habebat, ut necessitate urgente sine duce eam struere possent [q]. Et haec de ordinaria Aciei forma dicta sufficiant. Pro re nata vero etiam diversae acierum formae fuerunt, ut quae struebatur in modum *Cunei* [r], cui contraria fuit *Forceps*; tum *Turris*, *Laterculum*, *Serra*, *&c* [s]. Gregariis militibus a suis centurionibus certus ordo [t] pro eorum judicio juxta vires cujusque fuit adsignatus, quem ordinem qui vel uno passu deseruisset, gravi poena [v], & plerumque quidem morte mulctabatur: in agmine vero, qui longius, quam ut tubae sonitum exaudire posset, excesserat, pro desertore habebatur

p. 469.

 tur

o *Vid. Tacit. Hist.* II. 89. p *Caes. de bell. civ.* III. 88. q *Liv.* IX. 3. r *Veget.* I. 26. & III. 19. s *Gell.* X. IX. t *Vid. Liv.* IX. 31. v *Liv. Epit.* 59.

tur [x]; quae leges licet durae, utilissimae tamen fuerunt.

p. 470. *De Signis.* §. II. *Signa*, quae in suis quaeque manipulis erant disposita, olim nihil aliud fuerunt, quam *manipulus foeni*, unde *manipulo* nomen [y]. Postea usi sunt ligneolo transverso hastae adfixo, supra quod ordinario *manus* figura eminebat; eique orbiculi quidam erant subjecti, in quibus imagines Deorum, & postea etiam Principum conspiciebantur [z]; quemadmodum hoc ex nummis, aliisque veterum monumentis perspicuum est [a]. Et procedentibus temporibus argentea fuerunt; unde a Quaestoribus in aerario servabantur [b]. Totius legionis signum erat *Aquila aurea* [c]; (utique post tempora Marii [d]; antea enim *Lupo*, *Minotauro*, *Equo*, *Apro* pro signis utebantur) quae expansis aliis super hastam stabat [e] in primo manipulo Triariorum, sive apud primum pilum: postea rursus Dracones [f], aliaque animalia

x *Appian. Punic. p.* 16. *ed. Tollii.* y *Ovid. Fast.* III. 117. z *Vid. Suet. Tib.* 48. & *Cajo* 14. a *Herodian.* II. 6. b *Liv.* III. 69. c *Lucan.* I. 7. d *Plin. H. N.* X. 4. e *Vid. Tacit. Ann.* XV. 29. f *Claud. de* VI. *Hon. Conf.* 566.

malia pro signis adhibuerunt. Equites habuerunt *vexilla*, sive *Flamulas* [g] fere hodiernis nostrorum equitum similes; quibus nomen Imperatoris aureis literis erat intextum [h]. Haec omnia signa sacra erant [i], (unde Ovidius *Fast*. v. *vs*. 585. *signa* vocat *decus belli*) & Deorum fere loco colebantur [k], mortis poena in milites, qui ea amisissent, constituta [l]: quemadmodum etiam milites ob ea violata severissime puniebantur [m]. Itaque τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, *abominatio vastatrix*, ut vertit *Beza Matthaei* XXIV. 15. hunc *signorum cultum* multis denotare videtur. Et hinc est quod legimus ea urgente periculo aliquando in hostilem Aciem fuisse conjecta [n], ut & poenae metu & pudore inde repeterentur. Imo ob hanc signorum religionem praecipuo signo, quod *labarum* eo aevo dicebatur,

p. 471.

 Con-

g *Veget*. II. I. h *Suet. Vesp*. 6. i *Dion. Halic*. VI. 45. *omn*. & X. 16. *Cic. Catil*. II. 6. k *Tacit. Ann*. II. 17. *Herodian*. IV. 4. l *Liv*. II. 59. m *l*. 7. §. *ult*. *ff*. *ad l. Jul. Maj. V. Cl. Best. de rat. emend. leg*. 17. n *Dion. Halic*. VIII. 65.

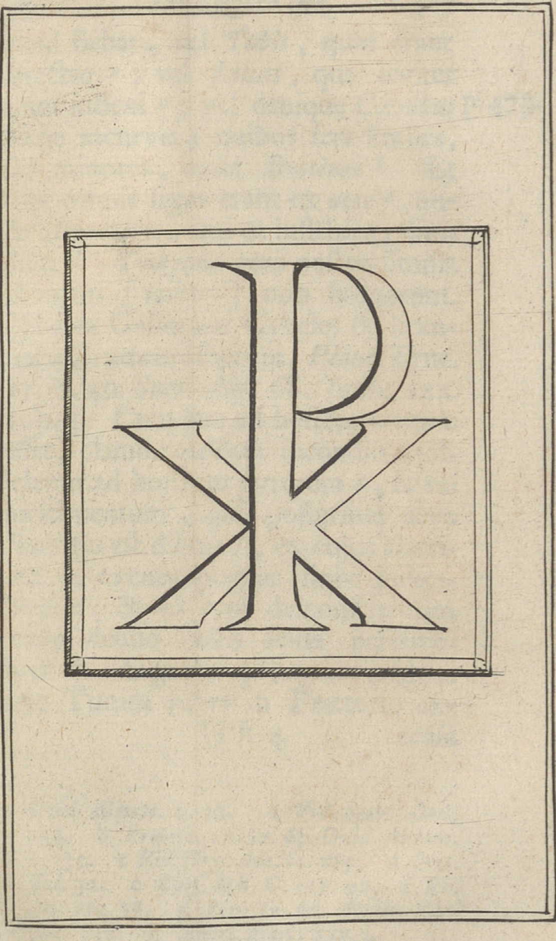
Constantinus literas initiales nominis CHRISTI inscribi jussit [o].

p. 472. *De iis, quae proxime pugnam praecedebant.*

§. III. Ante pugnam utili instituto Imperator in suggestu ex cespitibus [p] plerumque facto stans, (hoc autem *Tribunal* dicitur; nam ita vocatur *quaevis altitudo manu hominum ex cespitibus, vel simili materia structa* [q]) in eo, inquam, stans exercitum *alloquebatur*; milites vero vel clamore [r], vel dextris sublatis [s], vel denique scuta hastis percutientes [t] alacritatem suam testabantur: quemadmodum silentium e contrario pro signo timoris habebatur [u]. Multi etiam hoc tempore testamenta sua condebant, quae *in procinctu facta* dicuntur [v]; Graeci διαθήκας ἀγράφους, *testamenta non scripta*, sive *nuncupativa* vocant [w]. Inde omnia signa pariter *classicum canebant* [x]; (τὸ πολεμικὸν ἐσήμαινον [y]) quod

o *Vid. numm. ap. Patin. de numm. Impp. R. ex aere &c. p. 378. &c.* p *Facit eo Lucan.* v. 316. q *Vid. Plin. H. N.* XVI. I. *de patria nostra, vel regionibus vicinis loquentem.* r *Liv.* XXX. 34. s *Lucan.* I. 386. *seq.* t *Amm. Marc.* XX. 5. u *Lucan.* II. 594. *seq.* v *Gell.* XV. 27. w *Plut. Coriol. p. m.* 217. x *Veget.* II. 22. y *Dion. Halic.* IX. II.

Pag. 486.

quod fiebat, vel *Tubis*, quae erant directae [z]; vel *Lituis*, qui leviter erant inflexi [a]; vel denique *Cornibus* plane incurvis; quibus fere similes, sed minores, erant *Buccinae* [b]. Et haec omnia signa erant ex *aere* [c], unde *Aeneatores*, qui ea inflabant, sunt dicti [d]. *Tympana* vero nostris similia Romani [milites] non habuerunt. [Sed ea Gallorum Cybeles & luxuriae instrumenta fuerunt. *Plaut.* Truc. II. 7. 49. *Suet. Aug.* 68. *Justin.* XXX. I. 9.] Cum jam ad hostem ventum esset, clamor quidam inconditus tollebatur ad hostium terrorem [e], & sui incitamentum, qui posteriore aevo *Barritus* est dictus [f], ex cujus alacritate de eventu pugnae saepe judicabant [g]; & ad eam demonstrandam etiam denuo hastis scuta percutiebant [h]. Signum praeterea pugnae erat Tunica rubra in Praetorio ex-

p. 473.

z *Ovid. Metam.* I. 98. a *Vid. Senec Oed.* 734. b *Propert.* IV. IV. 63. *Ovid. Metam.* I. 335. c *Vid. Virg. Aen.* VI. 165. d *Suet. Jul.* 32. e *Caes. de B. C.* III. 92. f *Veget.* III. 18. g *Liv.* IV. 37. *Appian. Parthic.* 148. h *Amm. Marc.* XIV. 2.

tensa [i]. [*vexillum* proprie dicebatur. *]

i *Plut. Fabio Max. p. m.* 182. *& alibi Caes. B. G.* 11. 20. * [Macrob. 1. 16. Caesar. B. G. 2. 20. & ibi Brant. Lipsius ad Tac. Ann. 1. 39. quamquam ipsum locum male exponit.] * [De formula militari *Vir Virum legit* v. *Torrent.* ad *Suet.* Aug. 35. it. *Saliner.* & *Savil.* ad *Tacit.* Hist. 1. 18. At Virg. XI. Aen. 632. aliter multo exponendus. V. Pier.]

CAPUT QUINTUM.

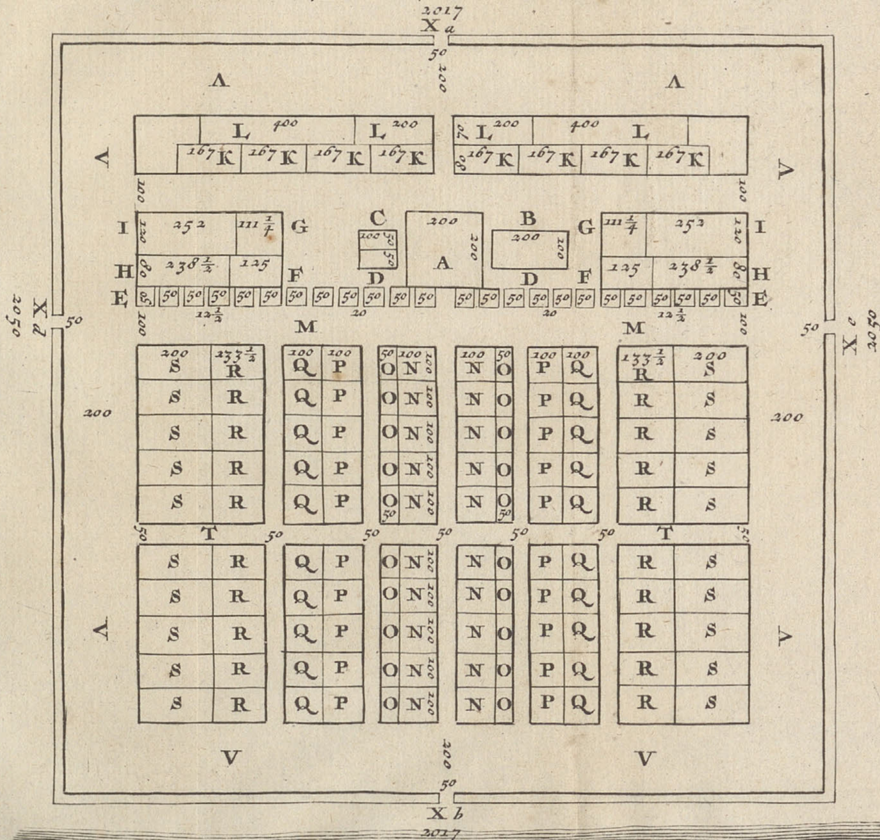
De Castris, & Disciplina Militari.

p. 474. *De Castris, & primo de superiore eorum parte.*

§. I. D*isciplinae Militaris* sedes fuerunt *Castra*, sine quibus nullam noctem agebant exercitus Romani [a]. Nec unquam fere praelium committebant, nisi antea Castra, quo receptus esset victis, munivissent [b]. Ea apud Romanos semper fere uniformia fuerunt & quadrata; sed aliquando *Aestiva*, aliquando *Hiberna*. *Aestiva* rursus erant, vel in unam tantum noctem, & tum dicebantur *Man-*

a *Vid. omn. Liv.* XLIV. 39. b *Vid. Caes. B. G. V.* 9. *f. lb.* VIII. 9. 15. *&c. Liv.* XXXVII. 12.

TABULA ET FORMA CASTRORUM.

A. *Praetorium.*
B. *Quaestorium.*
C. *Legati duo.*
D. *Tribuni.*
E. *Praefecti socium.*
F. *Evocati equites.*
G. *Ablecti equites.*
H. *Evocati pedites.*
I. *Ablecti pedites.*
K. *Extraordinarij equites.*
L. *Extraordinarij pedites.*
M. *Principia.*
N. *Equites Romani.*
O. *Triarij legg.*
P. *Principes legg.*
Q. *Hastati legg.*
R. *Equites socij,*
S. *Pedites socij,*
T. *Quintana.*
V. *Spatium ad vallum.*
X *a*. *Porta Praet.*
X *b*. *Porta Ducum.*
X *c*. *Porta Princip dextra.*
X *d*. *Porta Princip sinistra.*

Mansiones [c]; (posteriore certe aevo) vel in plures, quae *Stativa* (subaudi, *Castra*) appellantur [d]. *Hiberna* castra accuratius omnibus rebus erant instructa, (unde *aedificare hiberna* dicitur apud Livium XXVI. *c*. I.) ut armamentario, fabrica, valetudinario, &c. ac ejusmodi Castra pluribus urbibus hodie exstantibus originem dedere; ut *Veteribus*, quae hodie *Santen* dicuntur, *Coloniae Ubiorum*, *Passavio*, aliisque; & in nostra vicinia pago multis urbibus illustriori *Alphen*, ubi *Alpheni* quondam castra fuisse dicuntur. Nec florente demum Republica hoc obtinuit; verum jam tempore Tarquinii Superbi in formam fere urbium Hiberna struebant [e]. Castris hibernis subjecta erant *Procestria* [f]; ubi lixae, calones, similisque sortis homines manebant.

P. 475.

Forma castrorum erat, qualis in tabula hic juncta ex Lipsio eam delineari curavimus; ubi videmus ea latiore via in duas partes fuisse distincta, in

c *Lamprid. Alex. Sev.* 45. d *Liv.* I. 57. XXIII. 30. XXXVII. 18. & 33. e *Dion. Halic.* IV. 63. f *Fest. hac V. Vid. Tac. Hist.* IV. 22.

Superiorem nempe, & *Inferiorem*. In Superiore castrorum parte primo erat *Praetorium*, A. sive *Tabernaculum Imperatoris*, & circa illud area laxa & quadrata ad ejus comitatum, contubernales, impedimenta, &c. recipienda: fuit autem hoc Praetorium in medio Ducum & militum praecipuorum. Ad Praetorii dextrum latus & dimidia ejus magnitudine fuit *Quaestorium*, (quod tamen ante Polybii aetatem ad portam decumanam fuisse videtur g) *B.* ad sinistrum vero *Legatorum tabernacula*, *C.* Ante haec omnia erat *forum* rebus venalibus, conventibus, legationibus audiendis inserviens. *Tribuni* collocati erant post Praetorium ab utraque parte sex, via intermedia quae ad legiones duceret; ita ut quisque ordo suam legionem spectaret, *D.* Juxta hos eadem linea versus exteriora castrorum tendebant *Praefecti sociorum* ab utraque parte sex, itidem ex adverso alarum suarum, *E.* In hac Castrorum parte etiam erant *Evocati*, *F. H.* tum sociorum equitum & peditum *Ablecti*, *G. I.* & *Ex-*

p. 476.

g *Liv. X.* 32. *f.* XXXIV. 47.

Extraordinarii, *K. L.* Et haec *superior pars Castrorum* fuit.

§. II. *Inferior pars Castrorum* rursus in duas alias partes erat divisa via intermedia, ad quam utrimque tendebant *Equites legionum N.* post hos in eadem area *Triarii*, *O.* mox via interjecta *Principes*, *P.* & *Hastati*, *Q.* & demum rursus via eos dirimente, *Equites*, *R.* & *Pedites sociorum*, *S.* *Velites* ad vallum quod Castra ambit, videntur rejecti, *V.* Tentoria militum fere fuerunt ex corio, vel *pellibus* (unde *sub pellibus hyemare* dicitur apud *Florum I. c.* 12.) funibus *extensa*, unde illis nomen; sed in Hibernis forte etiam asseres fuerunt adhibiti. In quoque tentorio tendebant *decem* milites cum suo *Decano*, (ut *Vegetii* tempore dicebatur) quod proprie *Contubernium* dictum est [h].

De Inferiore parte Castrorum.

P. 477.

§. III. Castris *Vallum* erat *circumjectum*, (*vallum jacere* proprie dicebant Latini [i]) quod undique ducentos pedes a tentoriis distabat; cujus intervalli varius erat usus. Constabat hoc

De aliis Castrorum partibus.

h *Caes. B. C.* III. 76. *Veget.* II. 8. i *Liv.* III. 25.

hoc vallum ex aggere [k] & sudibus; quae superne erant acutae & in ramos divisae [l], ac *Valli* masculino genere dicebantur; licet hoc perpetuum tamen non sit [m]. Tales vallos quisque miles tres, quatuor, vel plures [n] ferre erat solitus [o], eosque graphice describit Livius XXXIII. *c.* 5. Altum erat vallum plerumque pedes tres, vel quatuor [p], nisi vicinus hostis im- p. 478. mineret; tum enim altius illud exstruebant. Vallo praetendebatur *Fossa*, plerumque novem pedes alta, & duodecim lata [q]. *Portae* Castrorum erant quatuor; prima *Praetoria* (*Xa*) hosti plerumque obversa, quae etiam *Extraordinaria* dicitur [r]: eique opposita fuit *Decumana* [s] (*Xb*) ab hoste aversa [t], a *decimis* cohortibus dicta, quae juxta illam portam tendebant: a lateribus duae portae *Principales* erant (*Xc Xd*) dictae a *Principiis* [u]; de quibus mox agemus. *Viae* in castris erant

k *Virg. Aen.* VII. 159. l *Id. Georg.* II. 25. m *Vid. Caes. de B. C.* III. 63. n *Liv.* III. 27. *Id. ep.* 57. o *Vid. Horat. Epod.* IX. 13. p *Veget.* I. 24. q *Vid. Tibull.* IV. 1. 83. r *Liv.* XL. 27. s *Vid. Fest. V. Praetoria porta.* t *Vid. Liv.* III. 5. u *Vid. Fest. V. Principales.*

erant tres *Transversae*, quinque *Directae*: illarum prima erat supra Praetorium; ultima medias cohortes secabat, *Quintana* dicta a *quintis cohortibus* [v]: media vero via *Principia* dicebatur, (Gr. τὰ ἀρχεῖα [w]) eratque celeberrimus & sacratissimus Castrorum locus: ibi enim a Tribunis jus dicebatur [x]; ibi arae, numina [y], imagines Principum [z], & praecipua legionum signa stabant [a]; ibi jurabatur [b], supplicia peragebantur [c], &c. ibique ergo, tanquam [d] loco sancto, pecunia a militibus deposita custodiebatur. Castrorum Consularium ambitus erat circiter milliaris unius cum dimidio. Haec omnia opera ab ipsis militibus [e] struebantur sub cura & inspectione Tribunorum, nisi si qui *immunes* essent, quod vel ob dignitatem consequebantur, ut Tribuni, Centuriones, Equites [f] & Evocati [g]; vel beneficio Imperatoris concessum est:

p. 479.

v *Vid. Lips. de Mil. Rom.* v. 4. w *Plut. Galba p. m.* 1057. *F.* x *Liv.* XXVIII. 24. y *Tac. Ann.* IV. 2. z *Ibid.* XV. 29. *& ibi Lips.* a *Ibid.* I. 39. b *Tac. Ann. I.* 15. c *Suet. Oth.* I. d *Id. Dom.* 7. *Veget.* II. 20. e *Juven.* VIII. 247. f *Front. Strat.* IV. I. 23. g *Tacit. Ann.* I. 36.

est: sed hoc postea a Centurionibus emi coeptum militiam Romanam perdidit [h]; & demum tota haec Castra muniendi ratio posterioribus temporibus, cum desidia & luxus dominarentur, desiit.

De Muniis Militaribus.

§. IV. *Disciplina Militaris* constat *Muniis*, *Exercitiis*, & *Legibus*. Inter *Munia* primo loco sunt *Ministeria*; secundo, *Excubiae*; tertio, *Vigiliae*. Primo loco dixi fuisse *Ministeria*: positis enim castris Tribuni ex hastatis & principibus duos eligebant, qui Principia curarent, ut munda essent: ex reliquis octodecim manipulis singuli Tribuni tres sortiebantur [i], qui tentorio statuendo aliisque ministeriis, ut aquandi, pabulandi, lignandi & similibus essent intenti [k].

p. 480.

Secundo: Ex illis porro tribus manipulis duas *Excubias* quaternorum virorum tum ad dignitatem, tum ad commoditatem Tribuni habuisse videntur [l]; quemadmodum etiam Quaestor & Legati suas excubias habuerunt. Triarii vero per excubias equitibus, quibus

h *Vid. omn. eund. Hist.* I. 46. i *Polyb.* VI. 31. k *Veget.* III. 8. l *Facit eo Lampr. Alex. Sev.* 52.

quibus a tergo tendebant, ministrabant, & equos eorum curabant. Apud Imperatorem quotidie unus manipulus excubabat, & turma equitum, ut ex *Sallustio* colligo [m]. Et haec omnia de Sociis eodem modo sunt intelligenda. Ad singulas portas ordinario una cohors cum turma equitum stationem habuit [n], quae ex instituto *Pauli Aemilii* circa meridiem mutabatur [o].

p. 481.

TERTIUM *Munus* militare fuit *Vigiliarum*: in quibus consideranda veniunt primo, *Tessera*; secundo, ipsae *Vigiliae*; tertio, *Circuitio*. Quod Primum attinet: ex quoque decimo signo unus eligebatur, quem *Tesserarium* vocabant [p]: hic sole inclinante a Tribuno excubitore *tesseram*, sive *tabellam ligneam* accipiebat, cui jussu Imperatoris verba unum, vel plura erant inscripta [q], (exempli gratia, praelio *Philippensi Apollo* a Caesare & Antonio signo datus fuit [r]) iisque etiam mandata quaedam per exercitum fuerunt

m *Jug.* 65. n *Caes. de bell. civ.* 1. 43. o *Liv.* XLIV. 33. p *Vid. Tacit. Hist.* 1. 25. *Plut. Oth.* p. 1063. F. q *Suet. Claud.* 42. r *Val. Max.* 1. 5. 7.

runt distributa [s] : & quovis tempore diei etiam per tesseras mandata edebantur [t]. Hanc ad suum signum regressus tesserarius proximi signi duci testibus praesentibus tradebat ; ille rursus sequenti, atque ita deinceps : ita, ut ante solis occasum ad Tribunum omnes essent relatae [u], qui statim ex inscriptione quadam peculiari (quae singulas partes exercitus, hastatos puta, principes, triarios & equites, notabat) cognoscere poterat, cujus partis tessera non esset perlata : neque id negari poterat testibus, ut in re capitali, adhibitis [v]. Secundo : *Vigiliae* singulae constabant, ut excubiae, ex quatuor militibus, (quod perpetuum fuisse videtur [w]) earumque numerus apud Imperatorem & Tribunos idem erat, qui excubiarum ; quemadmodum etiam per singulos manipulos singulae vigiliae erant dispositae ; apud Quaestorem ternae ; apud Legatos binae vigiliae constituebantur. Exteriorem ambitum castrorum tuebantur

p. 482.

s *Liv.* VII. 35. XXVIII. 14. t *Liv.* IX. 32. u *Vid. Stat. Theb.* VII. 237. v *Polyb.* VI. 34. w *Joan.* XIX. 23. *Lucas in Act.* XII. 4.

bantur Velites, quorum etiam decuriae erant in singulis portis, quanquam his quoque alii juncti fuisse videntur [x]: imo, si castra hostis in propinquo haberet, noctu quoque ante castra excubabant, unde *Procubitores* sunt dicti [y]. Non autem omnes simul vigilarunt, sed nocte in quatuor vigilias ope clepsydrarum divisa [z] unus ex quaque vigilia divisis vicibus vere vigil perstabat [a]; reliqui juxta accubabant: accipiebant autem omnes a Tribunis tesserulam diversam a priore, qua dignoscebatur quota quis vigilia, & ex quo manipulo miles munus fecisset: exempli gratia, H. I. V. I. hoc est, *hastatus manipuli primi vigilia prima.* Tertio, hic etiam memoranda venit *Circuitio.* (Graecis ἐφόδεια, *circuitores* ἔφοδοι, & ipsa actio φοδεύειν [b]) quae mandata erat quatuor plerumque equitibus [c] ex quaque legione, quos turmae ordine praebebant. Hi vigilias inter se sortiebantur, & ad primum pilum accubabant, cujus Centurio ad quamque vigiliam si-

p. 483

Ii gnum

x *Vid. Veget.* III. 8. y *Cato ap. Fest.* ea *V.* z *Vid. Lucan.* v. 506. a *Vid. Veget.* III. 8. b *Polyb.* VI. 33. *seqq.* c *Liv.* XXII. 1.

gnum buccina dari [d], & tempora clepsydra aequaliter dividi curabat. Initio vigiliarum, cum *Praetorium dimitteretur* [e] (ita dicebatur multitudo hominum ad tabernaculum Imperatoris convenientium [f]) omnia signa pariter canebant [g]; & suo tempore, qui pri-
p. 484. mam vigiliam sortitus erat [*ex* I. *Edit.* eam amicis aliquot stipatus obibat], & a vigilantibus quidem tesserulam capiebat; dormientem vero, aut loci desertorem si quem invenissent, proximos attestatus abibat. Prima luce quisque Circuitor ad Tribunum, cujus eo die imperium erat, tesserulas deferebat: quod si qua deesset, nocens quaerebatur, & inventus morte plectebatur. Eodem circiter tempore Decuriones omnes & Centuriones cum suis Tribunis [h] Imperatorem salutabant, (quod ad dignitatem & reverentiam imperantibus conciliandam utilissimum) qui tum mandata Tribunis

d *Propert.* IV. IV. 63. *Liv.* VII. 35. *Sall. Jug.* 99. e *V. Prop.* III. III. 41. f *Liv.* XXI. 54. *V.* & *Cl. Periz. de Praet. Diss.* I. §. 17. *Diss.* II. §. 8. g *Liv.* XXX. 5. *Polyb.* XIV. *p.* 946. *ed. Gron.* h *Joseph. de bell. Jud.* III. 6.

bunis dabat; illi Centurionibus, Centuriones militibus. De Sociis hic idem dicendum videtur, quod de civibus.

§. V. *Altera pars Disciplinae militaris* constitit *Exercitiis*, a quibus ipse *Exercitus* est dictus, quod *exercitando* fiat melior [i]: eaque fuerunt vel *Oneris* vel *Operis* vel *Armorum*. *Onera* militum fuerunt majora, quam quis facile credere possit [k]: ferebant enim *Cibum* [l], *Utensilia*, *Vallos* & *Arma* [m]. *Cibum* plerumque ferebant dimidiati mensis, vel ultra [n]; qui olim fere in solo frumento consistebat, quod, cum eo uti vellent, pinsebant, vel molis frangebant [o]: at sequenti aevo etiam panem *bis coctum*, sive *buccellatum* ferebant [p]; quod utilius erat, quia levius. *Utensilia* militum erant serra, corbis, rutrum, securis ad muniendum; falx & lorum ad pabulandum; catena; olla ad cibum coquendum [q].

De Exercitiis Militaribus.

p. 485.

Ii 2 *Vallos*

i *Varro de LL.* IV. 16. *& l.* 1. §. 1. *ff. de testam. mil.* k *V. Virg. Georg.* III. 346. *seqq. Hor. Serm.* II. V. 10. l *Liv.* III. 27. m *Horat. Epod.* IX. 13. n *Liv. Epit.* 57. o *Vid. Liv.* XXVIII. 45. p *Amm. Marc.* XVII. 8. *& ibi Lindenbr.* q *Joseph. l. prox. d.*

Vallos plerumque tres, aut quatuor ferebant; aliquando plures [r]. *Arma* vero milites Romani non onus, sed quasi *membra* sua esse censebant [s]; & tamen ita onusti stupendum quandoque iter conficiebant, & saepe quinque horis viginti millia passuum [t] confecisse leguntur, quod longo usu doctore discebant: *calones* enim, sive *servos militares* non nisi digniores habebant [u]; a quibus diversi fuerunt *lixae*, qui quaestus tantum caussa castra sequebantur [v]. Jumenta etiam erant quaedam; sed non multa [w]: eaque erant vel publica, quae tentoria, molas, similiaque ferrent; vel dignitorum quorundam peculiaria: nam vehiculis raro sunt usi, quia magis impediunt.

p. 486.

De Agmine.

§. VI. Incedebant compositi in *Agmen*, quod ad classicum instituebatur; & cum primum quidem signum (quando *vasa conclamari* dicebantur [x]) datum esset, cuncti taberna-

cula

r *Liv.* III. 27. & *epit.* 57. s *Cic. Tuscul.* II. *p. m.* 260. t *Veget.* I. 9. *omnino.* u *Vid. Sall. Jug.* 45. v *Tacit. Ann.* II. 62. w *Sall. d. l.* x *Caes. B. C. I.* 66. [V. Brisson. Formul. p. 346.]

cula detendebant, & sarcinas componebant [quod erat *colligere vasa.*]: ad secundum signum jumentis sarcinas imponebant: ad tertium denique primi procedere incipiebant [y], qui erant Extraordinarii; quos sequebantur Socii dextri cornu cum suis impedimentis. Post hos incedebant prima & secunda Legio, & denique Socii alterius cornu singuli cum suis impedimentis; ita, ut Agminis forma eadem fere, quae Castrorum esset, & *Castra* jure *considens Agmen*; Agmen vero *ambulans Acies* dici posset [z]. Equites vero interdum a latere, interdum a tergo incedebant; & hoc *agmen Quadratum* dicitur; *Pilatum* vero *agmen* (πιλεῖν τὰς λόγους pro *densare cohortes* dicunt Graeci [a]) erat, quando, si periculum propinquum immineret crederetur [b], acie instructa procedebant, jumentis cujusque generis militum ei praepositis [c]; ita ut, si subito pugnandum esset, jumentis se

p. 487.

 tantum

y *Vid. Joseph. de bell. Jud.* III. 6. z *Schel. in Polyb*, 1250. *T. X. Thes. Graev.* a *Dion. Halic.* IX. 58. b *Vid. Sall. Jug.* 100. c *V. Varr. citatum a Scal. ad Fest. V. Compilare.*

tantum evolvere tenerentur. Velites a fronte plerumque videntur constituti. Imperator (juxta quem ordinarie Evocati & Ablecti fuerunt) vel in medio agmine [d], vel, ubi res ejus praesentiam desiderare videbatur, versabatur [e]. Cum prope locum castris destinatum venissent, Tribuni & Centuriones cum *Metatoribus* [f] praemittebantur, qui locum aptum castris eligerent, eaque *metarentur* eo modo, quem jam descripsimus: *metari* enim nihil aliud est quam *suis finibus & metis locum aliquem secare* [g]. Vexilla autem quatuor suis quaeque locis, & hastae in singulis *strigis* (ita dicuntur ordines in longitudinem ducti; ut, qui in latitudinem ducuntur, *scamna* [h]) deponebantur, ita ut milites tanquam in urbem sibi notam & ordinatissimam ingrederentur; praesertim quia Castra, ut diximus, fere semper uniformia erant.

p. 488.

De Exercitiis Operis.

§. VII. *Exercitia Operis* quoque stupenda fuerunt in obsidionibus urbium

d *Sall. Catil.* 59. e *Id. Jud.* 45. *omnino.* f *Veget.* II. 7. g *Vid. Ovid. Fast.* I. 309. h *Hygin. de Castram. init. T. X. Ant. Rom. Graev.*

bium, aliisque occasionibus, ut in vallis struendis, fossis ducendis, &c. adhibita [i]. Quin in pace etiam, vel per ocium perite & affabre opera quaedam struebant, ut vias, basilicas, &c [k]. imo tota oppida: (ut de *Lugduno* nobili illa Galliae urbe testatur *Dio Cassius* [l]) & inde hodieque apud nos supersunt *fossae Drusiana* & *Corbulonis*; quarum illa hodie nobis *de Yssel*, haec *de Vliet* vocatur, quae a *Leida* urbe ad *cataractas*, ut vocant, *Maaslandiae*, sive ad ipsum fere *Mosae fluvii* ostium extenditur: in *Britannia* vero reliquiae *valli Severi Scotiam* ab *Anglia* separantes etiam hodie conspiciuntur; ut omittam vias illas celeberrimas, de quibus prolixius agendi hic locus non datur. Nec tamen in ipsis legionibus tot erant fabri, ut haec omnia perficere potuissent; sed milites ipsi longo usu hoc opus erant docti [m]: licet aliqui tamen fabri iis fuerint admixti, quibus praeerat *Praefectus fabrorum* [n].

p. 489.

De Exercitiis Armorum.

§. VIII. Tertium denique *Exercitii* genus

i *Lucan.* VI. 38. *seqq.* k *Tac. Hist.* II. 67. *Vopisc. Probo* 9. l *L.* XLVI. *vers. fin.* m *Tac. Hist.* IV. 30. n *Veget.* II. 11.

genus fuit *Armorum*; quod tam pacis, quam belli tempore quotidie fiebat [o]; & absque ulla exceptione ab omnibus; a veteranis vero semel [p]. Imo ipsi Duces & Imperatores, ut Scipio [q], Pompejus [r], aliique [s] hoc exercitii genere gavisi sunt. Et praecipue quidem in Hibernis Exercitia instituebantur, dirigente ea Centurione aliquo, vel notae virtutis veterano [t]. Nec tempore pluvio, vel ventoso cessabant; sed loca quaedam tecta huic usui habebant [z]. *Exercitiorum*, quae *armorum* diximus, *genera* porro fuerunt varia: ut primo, *Ambulatio*; in qua maxime spectata fuit celeritas & aequalitas: itaque ter singulis mensibus milites educebantur, & Armati, imo aliquando onera ferentes decem millia passuum [a] (vel potius, nisi mendosus sit *Vegetius* [b], viginti millia) *militari gradu*, hoc est, *maxima celeritate* ire & redire jubebantur [c].

p. 490.

Se-

o *Joseph. de bell. Jud.* III. 6. p *Veget.* II. 23. q *Sil. Ital.* VIII. 361. *seqq.* r *Plut. Pomp. p. m.* 653. *A. Veget.* I. 9. *ex Sall.* s *Liv.* VII. 33. t *Plin. Paneg. p.* 55. *edit. Lips. Tacit. Agr.* 28. z *Veget.* II. 23. a *Ibid.* I. 27. b I. 9. c *Plaut. Pseud.* IV. IV. II.

Secundo, in usu erat *Decursio*; cum ordine servato quatuor millia passuum in armis & sub signis decurrebant [d]; cujus, ut & praecedentis Exercitii, finis erat celeritatis comparatio. Tertio *Saltus*; quem exercebant, ut in occasione fossas transilire [e], vel altitudines superare possent. Quarto admodum commendata fuit Romanis *Natatio* [f]; quae in mari, vel flumine castris vicino; vel etiam Romae in Tiberi juxta campum Martium exercebatur [g]. [Unde proverbium: *neque literas neque natare doctus.*] Quinto *Palaria* erat, quando tirones *palum* tanquam hostem variis ictibus petebant [h]; quod fiebat praesente magistro. Sexto *Armatura*, sive *sagittarum aliorumque jaculorum missio* [i], quae proprie leviorum armatorum erat. Septimo denique occurrit *Salitio*; quum equites gladiis strictis in equum ligneum insiliebant [k], qui etiam cursus & flexus equorum, similiaque disce-

p. 491.

d *Liv.* XXIII. 35. XXVI. 51. XXIX. 22. e *Veget.* I. 9. f *Vid. Suet. Aug.* 64. *Tibull.* I. IV. 71. III. V. 130. g *Veget.* I. 10. h *Vid. Cic. de Sen.* 16. *Juven.* VI. 247. i *Veget.* I. 13. k *Id.* I. 18.

discebant: sed praeter haec etiam plura alia Exercitia fuerunt, ut *portatio ponderis*, &c [l].

De Legibus Militaribus.

§. IX. *Tertia Disciplinae militaris pars* consistit in *Legibus*; inter quas una fuit severissima contra *furta* [m], (de cujus poena etiam vide *Catonem apud Frontin. Strat.* I. *c.* 4.) qua fustuarii poena statuta erat in eum, qui vel nummi unius argentei valorem abstulisset [n]. Quin nec in hostico promiscue praedari licebat, sed pars Exercitus ad eam rem mittebatur; verum ita, ut omnis praeda communis esset [o], eaque a Quaestore vendita, a Tribunis pecunia ex ea redacta viritim distribueretur: itaque nemo praedandi caussa ordinem suum deserebat, cum sciret se etiam ita partem suam de praeda habiturum. Ad leges etiam spectat, quod milites extra Castra litigare non cogebantur: & quod a militibus judicabantur [p].

p. 492.

De Stipendiis.

§. X. *Stipendia* militibus apud antiquissimos Romanos nulla prorsus fuerunt

l *Id.* I. 19. m *Vid. Cincium ap. Gell.* XVI. 4. n *Vid. omn. Spartian. Pescenn. Nigro* 10. & *Front. Strat.* IV. 3. 13. o *Polyb. excerpta ex L.* X. 17. p *Juven.* XVI. 15. *sqq.*

fuerunt constituta usque ad A. U. 347. sed quisque suo sumptu militabat [q]. Inde ad Julium Caesarem usque stipendium habuere diurnum quinque circiter assium, sive duorum obolorum [r], qui denos denarios menstruos, sive unum nummum Philippaeum faciunt. Id Julius Caesar duplicavit [s]; Augustus vero decem asses diurnos * iis tribuit [t], & postea ita excrevit stipendium, ut tempore Domitiani [z] quatuor aureorum in singulos menses, sive decem nummorum Philippaeorum esset; ut quidem vult Lipsius *de Milit. Rom.* v. 16. sed rectius, ut videtur, *Schelius loco paulo antea in margine citato* & *Jo. Frid. Gronovius ὁ πάνυ de Pecun. Vet.* III. *c.* 2. aureos duodecim annuos dicunt; quos vide. Hujus summae duplum Centuriones, triplum Equites accipiebant [a]; & etiam quibusdam propter virtutem majus solito stipendium dabatur, qui inde

p. 493.

q *Liv.* IV. 59. r *Vid. Rhadb. Herm. Schelium dissert. ad Polyb.* 3. *in Thes. Graev. T.* x. 1195. s *Suet. Jul.* 26. * [hunc errorem, quem Lipsio debet, egregie corrigit Gronov. de Pec. Vet. p. 127.] t *Suet. Aug.* 49. *Sed omn. Tacit. Ann.* I. *ibique Lips.* z *Suet. Domit.* 7. a *Polyb.* VI. 37.

inde *Duplicarii* sunt dicti [b], (quorum mentio est apud Livium II. *c.* 59.) & Graecis [c] διδραχμοι ὁπλῖται: & etiam quandoque duplicem annonam virtutis caussa consequebantur [d]: quo alludit forte Apostolus, cum Presbyteros, qui bene praesunt, *duplici honore dignos* pronunciat [e]. Praeterea militibus praebebatur frumentum, ne inopia ad rapiendum cogerentur, modii Romani quatuor in mensem; (quantum etiam *dimensum servorum* [f] erat) illudque vendere nefas erat [g]. Hic similiter Centuriones duplum, Equites triplum accipiebant; non quod eorum venter plus caperet, sed quod servos quosdam haberent; iisque praeterea hordeum ad equos dabatur. Sociis peditibus tantundem frumenti, Equitibus modii tantum octo dabantur; quia scilicet non ita erant opulenti, neque tot servos habebant, ac cives. Haec autem omnia Sociis gratis praestabantur, quia scilicet etiam gratis militabant; Romanis & pro frumen-

p. 494.

b *Varro de L. L.* IV. 16. c *Pollux*. IV. 22. *fin.* d *Liv.* VII. 37. e I *Timoth.* V. 17. f *Donat. ad Ter. Phorm.* II. 9. g *Suet. Galba* 7. *Sall. Jug.* 44.

mento, & pro armis certa quaedam, ſed exigua pecunia de ſtipendio detrahebatur [h]. Sal quoque, legumina quaedam & laridum ſalitum [i] aliquando praebitum fuit, inferiore utique aevo; unde *cibi militares* pro *vilibus* dicuntur [k]. Nemini vero cibum ſumere licebat, niſi ſignum publice datum eſſet [l]; quod bis quotidie fiebat: & prandebant quidem parcius (ut mos Romanis) cibo plerumque incocto [m] utentes, idque ſtantes. In coenando vero paulo prolixius ſe excipiebant [n]; ſed tamen cibis propria manu paratis [o]. *Potus* militum erat aqua, p. 495. vel *poſca* (Graecis ὀξύκρατον) hoc eſt, *aqua aceto mixta*; quae etiam ſervorum erat [p]; & Domino quoque noſtro

h *Vid. Tacit. Ann.* I. 17. *Plut. Gracch. p.* 837. i *Spartian. Hadr.* 10. k *Id. Peſcenn. Nigro* 11. [*ex* 1. *Edit. add.* Lamprid. Alex. Sev. 51.] l *Vid. Joſeph. de bell. Jud.* III. 6. m *Vid. Salluſt. Jug.* 45. n *Polyaen. Stratag.* VIII. 16. o *Herodian.* IV. 7. *Frontin.* IV. 1. *ex.* 2. *quem loc. infeliciter a Lipſ. eſſe tentatum didiceram ex App. Hiſp.* 303. *cum vidi idem eſſe obſervatum a magno Schelio not. in Polyb.* 8. *T.* X. *Ant. R. Graev. qui etiam citat Polyaen. Strat.* VIII. 16. 2. *Ergo hic nego, quod in prioribus edit. dixeram.* p *Plaut. Mil. Gl.* III. II. 23.

ſtro cruci adfixo praebita fuit [q].

De Praemiis militaribus.

§. XI. *Praemia* & *Supplicia* vincula ſunt Reipublicae, & praeſertim rei militaris: ideoque Romani diligentiſſime eorum rationem habuerunt. Et primum quidem inter commoda militiae referri poteſt, quod extra Caſtra litigare non cogerentur [r]: tum etiam quod de peculio caſtrenſi teſtari poſſent [s]. Eſt autem *peculium caſtrenſe pecunia, quam filiusfamilias occaſione militiae armatae a rationibus paternis ſeparatam acquiſivit:* ad cujus ſimilitudinem etiam dicitur *peculium quaſi caſtrenſe, quod occaſione militiae togatae, ſive cauſſis in foro agendis quaeſitum eſt.* p. 496. Praeterea bene meritis militibus ab Imperatore victoriam adepto *Praemia* dabantur: nam Imperator ea occaſione re divina facta [t] exercitum in concionem convocabat; & donandos juxta ſe ſtatutos publice collaudabat [v], iisque gratias agebat [x]. *Praemia* porro erant vel *Majora*, vel *Minora*.

Minora,

q *Vid. Joan.* XIX. 29. r *Juven.* XVI. 15. s *Pr. Inſtit. quib. non eſt perm. fac. teſtam.* t *Hirtius de bell. Afric.* 86. v *Sall. Jug.* 54. *Liv.* XXIV. 16. x *Vid. Dion. Hal.* VI. 94. IX. 13. *Plut. Coriol. p. m.* 218.

Minora, ut *hasta pura* [y], sive *non ferrata*; qua donabatur miles, qui singulari certamine hostem percussisset. Qui hostem dejecisset & spoliasset, si pedes esset, *Armilla* [z]; si eques, *Torque*, vel *Phalera* [a] aurea vel argentea donabatur. *Phalera* autem differt a *Torque*, quod illa laxior & ad pectus demissa penderet [b]; haec vero collum magis stringeret. Aliquando etiam *Vexillis* donabantur [c]; quae erant vel pura, vel pluribus coloribus & auro distincta [d]. Catellas etiam & fibulas donatas legimus [e]. *Majora* Praemia fuerunt *Coronae* varii generis; quarum prima & praecipua fuit *Corona obsidionalis*; (Gr. πολιορκητικὸς στέφανος [f]) qua donabatur, qui cives *obsidione* liberasset: haec omnium dignissima habebatur [g], & plectebatur e gramine ex loco, intra quem obsessi fuerant, decerpto [h]. Hanc dignatione

p. 497.

y *Serv. ad Virg. Aen.* VI. 760. z *Vid. Fest.* v. *Armilla.* a *Juven.* XVI. *vs. ult.* b *Sil. Ital.* XV. 255. c *Sall. Jug.* 85. d *Vopisc. Aurelian.* 13. e *Liv.* XXXIX. 31. f *Dion. Hal.* X. 37. *ubi videre licet cur data fuerit.* g *Vid. omn. Plin. H. N.* XXII. 3. *sqq.* h *Fest.* v. *Obsidionalis. Gell.* V. 6. *ubi de variis coronarum generibus agit.*

gnatione sequebatur *Corona civica* (πολιτικὸς ςέφανος [i] ; quae cur e *quercu* fuerit, vide apud Plutarchum *Coriolano p. m.* 214.) plexa e quercu , quae dabatur ob civem servatum , & eodem tempore hostem occisum : dabatur [k] autem decreto Imperatoris ab eo, qui servatus erat , servatori suo ; quem etiam per omnem vitam reliquam parentis loco colebat [l]. *Corona Muralis* aurea [m], in formam *muri* pinnis & turribus distincta [n], dabatur ei, qui primus urbis obsessae *murum* conscendisset : & hinc fere similis erat *Castrensis* , sive *Vallaris* Corona, data p. 498. ei, qui primus hostium *castra* pugnans introiisset [o], vel *vallum* superasset. *Navalis* Corona aurea dabatur ei, qui primus in *navem* hostilem armatus transiliisset [p] : sed ab hac distinguenda venit Corona *Classica* , sive *Rostrata* (quae soli civicae dignitate cedebat) data ei , qui insigni aliqua victoria hostem mari vicisset ; qualis *M. Varroni* , & postea *M. Agrippae* contigit

i *Dion. Hal. l. d.* k *Vid. Plin. H. N.* XVI. 4. l *Gell. d. l. Cic. pro Planc.* 30. m *Vid. Suet. Aug.* 25. n *Sil. Ital.* XIII. 366. o *Fest.* v. *Castrensis.* p *Gell. d. l.*

contigit [q]. Fuerunt praeterea coronae *aureae* nulla appellatione peculiari distinctae, sed virtutis quorundam militum caussa datae [r]. Et verbis potius, aut rebus non suo pretio metiendis, quam pecunia milites donabant; ut intelligeretur solum honorem, non divitias virtutis praemium esse [s]. His donis etiam alii honores erant juncti; ut scilicet ita ornati ludos spectarent [t], & Equites etiam in solemni sua Transvectione ea sibi praeferri curabant [v].

Spolia, sive *Exuvias* ab hostibus captas [z] in maxime celebri aedium parte figebant [a], quae revellere etiam venditis aedibus [b], vel collapsa reficere nefas erat [c]. *Spolia* vero *Opima* [d] erant, quae Dux aliquis (scilicet etiam ex inferioribus, ut ex exemplo *Cossi* patet [e]) Duci hostium in acie detraxerat; eaque in templo Jovis

p.499.

 Fe-

q *Plin. H. N.* XVI. 4. r *Val. Max.* III. 2. 24. s *Vid. Cic. Phil.* V. 13—17. t *Liv.* X. 47. v *Dion. Hal.* VI. 13. z *Virg. Aen.* II. 504. *& ibi Serv.* a *Tibull.* I. *El.* I. 53. *Liv.* X. 7. *sive num.* 36. b *Plin. H. N.* XXXV. 2. c *Plut. Quaest. Rom. p. m.* 273. d *Fest.* v. *Opima.* e *Vid. Cl. Periz. Anim. Hist.* 7.

Feretrii figebantur; quod ter tantum [f] toto Reipublicae Romanae tempore accidit. Sunt autem dicta *Opima* ab *opere* juxta quosdam [g]; juxta alios ab *Ope* Saturni uxore, quia haec (utpote qua *terra* fignatur) omnes *opes* humano generi tribuat [h]: vel denique, quod verius videtur, ab *opibus*, five *divitiis* dicta funt; unde etiam *triumphus opimus* dicitur apud Horatium *Odarum* IV. 4.

De Triumpho & ovatione.

§. XII *Honores*, qui Duci decernebantur, fuerunt *Imperatoris appellatio* [i], quae re bene gefta Duci a militibus dabatur [k], a Senatu confirmabatur [l]; eamque appellationem Dux retinebat donec triumphaffet. Ultimus ex privatis Imperator dictus eft *Junius Blaefus*, *Sejani* avunculus [m]: licet fua aetate illud adhuc factum dicat *App. Al. Civ. L.* II. *n.* 455. Secundo, victoriam fequebatur *Supplicatio*, quae erat [n] *Publica gratiarum Diis*

p. 500.

f *Liv.* I. 10. g *Plut. Romul. p. m.* 27. h *Feft. l. d.* i *Tacit. Ann.* III. 74. k *Caef. B. C.* II. 26. l *Cic. Philipp.* XIV. 5. m *Tac. Ann.* III. 74. n *Vid. Catonis Epift. ad Cic. Famil.* XV. 5.

Diis actio a Senatu decreta; & etiam *Gratulatio* dicitur [o]: eaque uni Ciceroni, post oppressam conjurationem *Catilinariam*, togato est concessa [p].

Omnium vero honorum bellicorum culmen erat *Triumphus*; (Graecis θρίαμβος) qui decernebatur a Senatu (licet aliquando a Populo [q] invito Senatu impetraretur) Duci, qui ultra quinque millia *hostium legitimorum* [r], sive *justo & hostili bello*, ut dicit Cicero *pro Rege Dejotaro c.* 5. (ex civili enim bello non triumphabant [s]) una acie, suis auspiciis (unde sub Imperatoribus privati, quia auspicia non habebant [t], vix triumpharunt) occidisset; ita, ut victoria illa Imperium Romanum esset auctum [v]. Neque etiam exercitus ex provincia deportabantur, nisi ea perdomita & pacata successori fuisset tradita [x]. Aliquando tamen nullo bello gesto triumphatum fuit [y]. Triumphus porro hoc

p. 501.

o *Cic. pro Marcell.* 4. p *Ipse Famil.* xv. 4. *& alibi saepius.* q *Dion. Halic.* xi. 50. r *Val. Max.* ii. 8. 1. s *Ibid.* 7. t *Horat. Od.* iv. xiv. 33. v *Val. Max. d. l.* 4. x *Liv.* xxvi. 1. xxviii. 9. xxxix. 29. y *Id.* xl. 38.

hoc modo celebrabatur. Die certo à Senatu conſtituto Imperator, veſte triumphali indutus [z], & laurea corona ornatus [a], currui pretioſo [b] quatuor equis albis * plerumque tracto inſiſtens [c], per Urbem ad Capitolium, pompa per circos, *Flaminium* primum, inde Maximum ducta [d], vehebatur praecedente Senatu, & comitante magna civium turba, qui omnes albis veſtibus erant induti [e]. Ante Imperatorem vehebantur ſpolia bellica, & imagines urbium ac regionum devictarum [f]. Eum etiam currum praecedebant Reges, vel Duces captivi

p. 502.

z *Dion. Halic.* III. 61. a *Horat. Od.* IV. III. 6. b *Id. Epod.* IX. 21. * [Ovid. I. art. 214. quod poſt Camilli ob Vejos captos triumphum obtinuiſſe videtur, qui triumphus (quod primus curru equis albis juncto urbem invectus eſſet Camillus) in vulgus clarior quam gratior fuit. Rationem refert Livius v. 24. Itaque Propert. IV. El. I. 32. per prolepſin Romulo triumphanti albos equos dat. Vide etiam Broukhuſ. ad Tibull. I. El. VIII. 8.] c *Ovid. Triſt.* IV. *El.* II. 53. *in qua elegia plurima ſunt de totius triumphi ratione.* [Id. II. Pont. 2. 21. ſqq.] d *Vid. Joſ. de B. I.* VII. 24. e *Juven.* X. 45. f *Ovid. d. l.* 20. *Quinctil.* VI. 3. *Claud. de laud. Stilic.* III. 23.

captivi cum sua familia [g] catenis aureis, vel argenteis vincti [h], eosque Imperator, statim ac de foro in Capitolium flectere iter inciperet, in carcerem duci, & ibi necari jubebat [i]. [Ignobilium captivorum multitudo sub corona venibat. *] Post hos erant victimae immolandae. Imperatorem vero proxime sequebantur ejus cognati & affines [k]; & denique victor exercitus: ex quo, si quis praemium accepisset, illud prae se ferebat. Milites (qui sicuti omnes, qui triumpho aderant, erant *laureati* [l]) acclamabant, *Io triumphe* [m]; & carmina quaedam triumphalia, ac petulantia [n] in ipsum Imperatorem canebant, ne nimium sibi placeret [o]; ac propter eandem rationem servus quidam publicus eodem curru pone Imperatorem vehebatur [p]: & fascinus

 quoque

g *Ovid. d. l.* 21. *sqq. Propert.* II. I. v. 33. h *Vopisc. Aurelian.* 34. i *Cic. in Verr.* v. 30. * [Liv. v. 22. pr. Vid. Brisson. Form. p. 494.] k *Suet. Tib.* 6. l *Plin. H. N.* XV. 30. m *Horat. Od.* IV. II. 49. n *Martial.* I. 4. *Suet. Jul.* 50. 51. o *Vid. Dionys. Halic.* VII. 72. [in originem hujus moris inquirit Histor. Acad. Litt. Paris. T. II. p. 136.] p *Juven.* X. 41.

quoque ad placandam Nemesin de curru dependebat q; vel, ut alii, p. 503. tintinnabulum cum scutica; sive flagro, si fides *Zonarae* r. Ita per vias suffitu repletas s & floribus sparsas in Capitolium pervectus Imperator t sacra faciebat, bobus albis a *Clitumno* maxime fluvio petitis u, & lauream in gremio Jovis deponebat v: quod postea etiam videtur factum, etiamsi non triumphatum esset w. Tum quoque epulum in Capitolio celebrabant; ad quod invitati Consules deinde rogabantur, ut venire supersederent; ne quis eo die, quo Dux triumphasset, majoris in eodem convivio esset imperii x.

Qui hostes mari vicisset, *Triumphum Navalem* agebat; quod primum victis Carthaginiensibus fecit A. U. 494. *K. Duillius* y: nam circa hoc tempus primum Romani cum classe mare ingressi sunt; quorum naves tunc *caudicariae*

q *Plin. H. N.* XXVIII. 4. r *Ann.* II. *in rebus Camilli.* s *Ovid. Trist.* IV. II. 4. t *Ibid.* 55. u *Virg. Georg.* II. 146. v *Senec. cons. ad Helv.* 10. w *Suet. Domit.* 6. x *Val. Max.* II. VIII. 6. *Plut. Quaest. Rom.* 79. *s. p.* 283. y *Flor.* II. 2.

dicariae sunt dictae z, quod *caudices* arborum iis adhuc adhaererent; & inde ejus classis dux *Appius Caudex* fuit dictus. In illius vero Duillii honorem columna fuit erecta, quae *Rostrata* dicitur, quia *rostra* navium ei erant adfixa, cujus hodieque inscriptio in Capitolio legitur antiquissimum Latinae linguae monumentum a.

P. 504.

Si legitima quadam conditione deficiente Senatus triumphum negasset, aliquando in monte Albano triumphabant; quod primus fecit *Papirius Maso* A. U. 522 b.

Post Augustum Imperatorem raro triumphatum fuit; & fere non nisi ab ipsis Imperatoribus. Nam cum Agrippa Augusti gener triumphum recusasset, privati non amplius eum ambire sunt ausi, quanquam tamen sub Justiniano Imperatore *Belisarium* ex devicta Africa triumphum egisse legamus c: aliis vero Ducibus, si bene

z *Fest.* v. *Caudicariae. Senec. de brev. vit.* 13.
a *Quod explicatum vid. a Ciacconio in Thes. Graev. Tom.* IV. 1811. [& ab *Ub. Folieta* de L. L. Usu & Praest. p. m. 153. sqq.]
b *Val. Max.* III. 6. 5. c *Procop. Vandal.* II.

ne rem gessissent, ornamenta triumphalia sunt concessa [d].

Si res triumpho minus digna foret, vel ἀκονιτὶ, *sine pulvere*, sine certamine esset gesta, concedebatur *Ovatio*, quae erat quasi *minor* quidam *Triumphus* [e], (ὁ ἐλάττων θρίαμβος [f], & ὁ πεζὸς θρίαμβος [g]) & in multis ab eo differebat: nam Ovans pedibus incedebat, vel equo vehebatur, non curru; myrto coronabatur, non lauro; *ovem*, non taurum immolabat, unde ipsa *Ovatio* est dicta [h].

p. 505.

De Poenis Militaribus.

§. XIII. *Poenarum* [i] *irrogatio* Tribunis & Praefectis cum consilio suo; vel etiam Imperatori [k] competebat, a quo nulla erat provocatio [l]: quod tamen post legem Porciam latam A. U. 556. aliter obtinuisse videtur [m]. Puniebantur autem milites vel *Castigatione*, vel *Ignominia*: *Castigatio* consistebat in *mulctae dictione*, *pignoris captione*, vel denique *verberatione*. *Ver-*

d *Suet. Tib.* 9. e *Gell.* v. 6. *omnino.* f *Dion. Halic.* VIII. 67. g *Id.* IX. 36. *Vid. eund.* IX. 71. *in f.* h *Serv. ad Aen.* IV. 550. i *Vid. de his praecipue totam l.* 3. *ff. de re milit.* k *Polyb.* l *Cic. de LL.* III. 3. *Dion. Hal.* XI. 43. m *V. Pighii annales ad eum annum.*

Verberatio rursus erat vel *ad mortem*, & dicebatur *Fustuarium* [n], cum *fustibus*, vel lapidibus, qui deliquissent, a commilitionibus occiderentur ob graviora delicta; (exempli gratia, ob furtum, perjurium, praemium falso postulatum, desertionem, armorum amissionem, vigilias neglectas, &c.) vel *non ad mortem*; cum cives *vite* [o], alio fuste, vel etiam virgis socii caederentur [p]. Si plures peccassent *Decimatio* [q], *Vicesimatio*, vel denique *Centesimatio* [r] pro gravitate delicti adhibebatur. *Ignominia* (poenae autem plus turpitudinis, quam cruciatus habentes, militiae maxime conveniunt [s]) *ignominia*, inquam, erat, ut primo, cum hordeum pro tritico alicui daretur [t]; secundo, cum aliquis stipendio, vel parte ejus [x], privaretur, qui dicebatur [y] *aere dirutus*; & haec poena potissimum erat *infrequentium* [z], hoc est, *eorum qui*

p. 506

 a signis

n *Cic. Philipp.* III. 6. *Liv.* V. 7. o *Juven.* VIII. 247. p *Livii Epit.* 57. q *Dion. Halic.* IX. 50. [v. omn. Liv. II. 59. f.] r *Capitol. Macrino* 12. s *Vid. Bernegg. ad Justin.* XXXII. 3. t *Liv.* XXVII. 13. *Suet. Aug.* 24. x *Liv.* XL. 41. y *Varro ap. Non.* 12. z *Facete alludit Cic. Verr.* V. 13.

a signis abfuissent; ad quod poenae genus etiam referri posset alterum, ne scilicet stipendia militaria ante delictum facta procederent [a]. Tertium ignominae genus fuit, cum extra vallum tendere juberentur [b]; quae timidorum fere poena erat. Quartum cum discincti [c] & turpi habitu, ut effoeminati prostituerentur; quod plerumque fiebat in Principiis, ubi etiam reliqua supplicia peragi solebant [d]: atque eo habitu aliquando etiam opus facere coacti sunt [e]. Denique aliquando ex honestiore militiae genere in minus honestum (ex Triariis exempli gratia, in Hastatos, vel Velites) transscribebantur [f]. Fuerunt etiam plura poenarum genera; sed minus usitata, quae silentio transmittimus. [v. omn. Suet. Aug. 24.]

p. 507.

De Missione & exauctoratione.

§. XIV. Ultimum, quod in hac materia militari considerandum venit, est *Missio*, & *Exauctoratio*. *Missio* est vel *justa*, vel *injusta*. *Justa* rursus

a *Liv.* XXVII. 11. b *Id.* X. 4. c *Id.* XXVII. 13. d *Suet. Aug.* 24. e *Plut. Lucull. p. m.* 501. *Frontin. L.* IV. 1. 45. f *Val. Max.* II. 7. 15. *ubi plura de hac materia visu digna. Frontin. L.* IV. 1. 18.

sus est vel *honesta*, quae fit emeritis stipendiis [g]; (nam, qui ante id tempus se subduxisset, morte, vel servitute puniebatur [h]) vel *causaria*, quae fit ob morbum, vel vitium [i], & interdum honestae missioni praemiis aequatur. Honesta missione missi in *beneficiarios* referebantur; & ex iis saepe erant Evocati [k]: *Injusta missio* vel per gratiam ab Imperatore impetrabatur [l]; vel erat *ignominiosa*, cum ob crimen aliquis militia solveretur [m].

p. 508.

Sub Augusto Imperatore in usum venit *Exauctoratio*, cum onere militiae, nisi pugnae, soluti milites * *Veterani* & *Vexillarii* [n] fierent; & sub *vexillis* plena militiae commoda exspectarent. *Missio* vero post haec tempora fuit illorum, qui haec commoda [o] accipiebant; quae sub Augusto erant duodecim millia nummorum sester-

g *Vid. Liv.* XXIII. 25. h *Vid. Epit. Liv.* 55. i *L.* 2. §. 2. *ff. de his, qui not. inf.* k *Vid. Caes. B. C.* III. 88. l *Liv.* XLIII. 15. m *d. l.* 2. *ff. Vid. Hirt. de B. Afr.* 54. * [de *Veteranis* lectu digna exhibent Memor. Acad. Paris. T. V. p. 366.] n *Vid. omn. Graev. ad Cic. Phil.* II. 40. *Tacit. Ann.* I. 36. o *Vid. Suet. Aug.* 49.

stertiorum, sive trecentorum Imperialium *p*. *Praetoriani* vero milites ab Augusto instituti post sexdecim annos viginti millia sestertiorum, sive quingentos Imperiales accipiebant: sed p. 509. utrique summae medium deduxit Cajus Imperator *q*; quippe cui ad incredibilem, quo gaudebat, luxum vix ullae opes sufficiebant. Aliquando etiam, post bella praecipue civilia, agri vel in Italia, vel in Sicilia ipsis sunt dati *r*.

[XV. *Deditionem* facientes clypeum solebant abjicere, aut convertere capitive imponere: quod ex *Appian*. II. Civil. *Ammian*. L. 26. *Themist*. Or. IX. docuit *Rubenius de Gemma Tib*. Proverbia, hastam abjicere, herbam vel manum dare s. porrigere, exposuere *Erasmus in Chil*. aliique.]

p *Dio* 55. q *Suet. Cajo* 44. r *Virg. Ecl.* I. 71. [& IX. 2-5.] *Horat. Serm.* II. VI. 55. (de Exauctoratis militt. vid. Tac. A. I. 36. 4. ac Duker. de Lat. JCt. p. 269. & 487. FR.)

SE-

SECTIO SEXTA.

De Vita privata Romanorum.

CAPUT PRIMUM.

De Re Vestiaria.

p. 510. *De Toga.*

§. I. Praecipua & propria [a] vestis Romanorum fuit *Toga*, sicuti Graecorum *Pallium* [b]. Ea autem Quiritium ita propria fuit, ut pro *ipso nomine Romano* ponatur apud Horatium *Od.* III. 5. quem locum imitatus videtur Florus IV. *c.* 2. & *Togatus* absolute pro *cive Romano* [c]. Erat autem Toga vestis lanea, rotunda & clausa, sine manicis; unicoque injectu totum hominis corpus involvebat, ita, ut dextrum brachium superne exereretur, sinistrum imam Togae oram sublevaret; qua ratione efficiebatur illud, quod dicitur *sinus*

a *Suet. Aug.* 40. *ex Virgilio. Lucan.* II. 386. b *Plautus Curcul.* II. III. 9. c *Cic. in Verr.* II. 62. *& vid. ibid.* V. 60.

p. 511. *nus* [d]. Toga non nisi in publico gestabatur; & a divitibus quidem & delicatis laxior [e], a pauperibus vero & frugalioribus angustior [f]. Color Togae ordinariae fuit *albus*; qui distinguendus est a *candido*, sive *splendente*, qualis erat cum cretam togae adderent; talemque gestabant, qui magistratum petebant; unde appellati sunt *Candidati*, quemadmodum jam supra diximus [g]: & hinc etiam *cretata ambitio* dicitur *Persio Satyra* v. *vs.* 177. Festis vero diebus togas recens lotas sumebant; unde tunc *albati* [h] dicebantur: *albus* enim color gratus est, contrarius *niger*; unde *dies laetos albo*, *contrarios nigro lapillo notare* dicimus [i]. Et hinc etiam *albus* pro *homine probo*; *niger* pro *improbo* ponitur [k]. Lugentes Toga *pulla* erant induti [l], quam vulgo nigram interpretantur; *Isaacus Vossius* vero *ad Catulli Attin vs.* 23.

d *Vid. Ferrar. de Re Vest.* I. 6. *Quinctil. Instit.* XI. 3. e *Hor. Epod.* IV. 8. *& Epist.* I. XVIII. 30. *Cic. in Catil.* II. 10. f *Hor. Epist.* I. XIX. 13. g *Sect.* I. 7. §. 8. h *Horat. Serm.* II. II. 60. i *Id. Od.* I. 36. 10. *Plin. H. N.* VII. 40. k *Catull.* 94. *Horat. Serm.* I. 85. l *Juven.* III. 213.

23. putat fuisse *ferrugineam*. Haec p. 512 autem confundenda non est cum *Toga sordida*, quae erat reorum [m]; obsoleta scilicet, & maculis inquinata, ut ita miserabiliores viderentur: unde *squalor* proprie reis tribui solet [n]. Olim quidem Toga omnibus in publicum prodeuntibus tam viris, quam mulieribus erat communis [o]; sed matronae postea *stolis* sunt usae, togis meretricibus [p] (unde jocus Martialis II. *n.* 39. & X. *n.* 52.) & ancillis relictis. Sub Imperatoribus jam inde ab Augusto [q] Togae in desuetudinem abire coeperunt; nec nisi ab honestioribus fere, & ab eorum clientibus & anteambulonibus [r] sunt usurpatae: & merito amissa libertate, etiam usus ejus vestis, quae liberorum tantum fuerat, amissus est. Togae varii generis fuerunt, ut primo loco legimus de *Toga Praetexta*; cui limbus purpureus erat *praetextus*. Hac toga utebantur puellae [s] donec nuberent; pueri

m *Vid. Liv.* XLV. 20. n *Juven.* XV. 135. o *Serv. ad Virg. Aen.* I. 283. p *Horat. Serm.* I. II. 63. q *Suet. Aug.* 40. r *Martial.* XIV. 123. s *Cic. in Verr. Act.* II. 44. *Propert.* IV. XII. 33.

p. 513. pueri ad annum aetatis fere decimum septimum [t]: unde *praetextata verba* dicuntur *obscoena*, quae coram tenera illa aetate proferre nefas [v]; & *praetextati mores* idem significant, quod *impudici* [x]. Nam magnam verecundiae curam gerebant Rom. ita ut ephebi etiam semper manum veste cohiberent [y]. Tum hi adolescentes *togam virilem* (Graece [z] τέλειον ἱμάτιον) sumebant, quae etiam *Pura* [a], & *Libera* [b] est dicta. Qui autem eam sumebant, *Tirones* [c] dicebantur; & ipse actus hujus vestis sumendae, *Tirocinium* [d]; quod potissimum fiebat *Liberalibus* [e]: & tum quoque *bullam auream*, vel *scorteam*, si libertini essent [f], (*Macrobius loco in margine citato*, proprie dicit *lorum* pro *bulla* fuisse) quam de collo pendulam gesserant

t *Vid. Ald. Manut. de toga Rom.* v *Fest.* v. *Praetextum. Suet. Vesp.* 22. x *Juven.* 11. 170. y *Cic. pr. Cael.* 5. *Suid.* v. Ἔφηβος. z *Plut. Anton. p.* 949. *C.* a *Catull.* 69. b *Ovid. Trist.* IV. X. 28. c *Plin. H. N.* [Aug. 26. Tib. 54.] VIII. 48. d *Suet. Cajo* 10. e *Ovid. Fast.* III. 771. *sqq. ubi caussas hujus instituti reddit.* f *Macrob. Sat.* I. 6. *Ascon. ad Cic. in Verr.* I. 58.

ſerant, Diis laribus ſuſpendebant [g]. p. 514.
Atque inde magno amicorum comitatu in forum deducebantur, ut vitam civilem auſpicarentur; quod *forum attingere* dicit Cicero [h], & *in forum venire* [i]. Praeterea Praetextam gerebant Sacerdotum praecipui, ut Pontifices, Augures [k], Quindecim-viri ſacris faciundis [l], Salii, &c. tum Magiſtratus majores [m], (& hi etiam in coloniis & municipiis); Magiſtri vicorum, cum ludos curarent [n]; & denique Senatores ludorum Romanorum diebus.

Secundo, etiam fuit *Toga Picta* auro & purpura [o] opere Phrygio, quae triumphantium propria erat [p]; & *Palmata* etiam quandoque dicta videtur [q]: licet alii eam diſtinguant [r]. Dionyſius Halicarnaſſenſis *L.* v. *c.* 47.

g *Perſ. S.* v. 31. h *Famil.* v. 8. xv. 16. i *Ibid.* xiii. 10. [qui tirocinii dies quovis modo celebrabatur. *Suet. Tib.* 54.] k *Vid. Cic. pro Sext.* 69. l *Liv.* xxvii. 37. m *Cic. poſt red. in Sen.* 5. n *Id. in Piſ.* 4. *Feſt.* v. *Praetexta. Liv.* xxxiv. 7. *locus dignus, qui videatur.* o *Vid. Juven.* x. 38. p *Plin. H. N.* viii. 48. q *Martial.* vii. 2. *Vid. omn. J. Rycq. de Capit. Rom.* 19. r *Vid. Emin. Norris. epiſt. conſul.* 485. *Tom.* xi. *Ant. R. Graev.*

p. 515. στολὴν ποικίλην καὶ χρυσόσημον eam vocat; ἀλουργίδα χρυσόπαστον *Xiphil. in excerpt. Dion. Cassii L.* LVIII. πορφύραν ἀστέρων χρυσῶν ἐνυφασμένων *Appian. Alex. in Punic. p. 59. ed. Tollii.*

Tertio, *Trabea* (quam τήβεννον vocat Dion. Halic. *L.* v. *c.* 47.) etiam Togae species fuit; licet alii Chlamydem eam fuisse velint. Haec fuit vel Deorum e sola purpura; vel Augurum e purpura & cocco; vel denique Regum e purpura [s] & albo, quae postea etiam ab Equitibus [t] in transvectione usurpata fuit; eorumque maxime fuit propria [x].

De Tunica. χιτών, χιτωνίσκος

§. II. Togae supponebatur *Tunica*, quae etiam lanea erat & alba; sed Toga angustior & brevior ad medium circiter crus pertingens: nec olim manicas habebat (hoc enim delicatum nimis & molle videbatur [y]) quod postea tamen aliter obtinuit [z]; eratque virorum & foeminarum commu- p. 516. nis. Super hanc Tunicam cingebantur

s *Sueton ap. Serv. ad Virg. Aen.* VII. 612. t *Dion. Halic.* VI. 13. *Stat. Sylv.* IV. II. 32. x *Vid. Lips. ad Tac. Annal.* III. 2. y *Vid. Suet. Jul.* 45. z *Vid. Serv. ad Virg. Aen.* IX. 616. *Cic. in Catil.* II. 10.

tur, in publicum certe prodeuntes (nam domi fere erant discincti [a]) & delicatiores quidem laxius [b]; ita ut Tunica magis dimitteretur [c]; quod tamen probrosum & mollitiei indicium habebatur [d], & Maecenati olim vitio versum fuit [e]. Soliti autem erant Romani duas plerumque tunicas (nam aliquando pluribus utebantur [f]) gestare, *exteriorem*, quae proprie *Tunica*; & interiorem, quae si virorum esset, *Subucula* [g], vel *Interula*, (recentioribus nempe; nam *Tertullianus* primus ea voce utitur [h]) si mulierum, *Indusium* [i] dicebatur; & non nisi posterioribus temporibus e lino fuit: atque ideo (quia scilicet vestibus non nisi laneis utentes levi negotio sordes contrahebant) frequentissime balneis utebantur; quod ex infinitis veterum locis constat; ita ut etiam ditiores balnearia domi haberent, eaque tum aestiva, tum hiber- p. 517.

a *Horat. Serm.* II. I. 73. b *Suet. Jul.* 45. c *Horat. Serm.* I. II. 25. d *Vid. Plaut. Poen.* V. V. 24. e *Senec. Epist.* 114. f *Suet. Aug.* 82. g *Horat. Epist.* I. I. 95. h *Voss. de vitiis Serm. Lat.* III. 16. i *Vid. Varr. de LL.* IV. 30. *qui illud cum palla veste muliebri jungit.*

na [k]; nec unquam, nisi loti mensae accumbebant [l]. Infima plebs in Urbe [m]; & in agris & municipiis etiam ditiores Tunica sola fere erant contenti [n]. *Tunica* autem *chiridota*, sive *manuleata* indecora priscis & muliebris [o] habebatur; praesertim si etiam *talaris* esset [p].

Senatores gerebant *Tunicam laticlaviam*, hoc est, *eam, cui clavus purpureus latior erat insutus*; Equites vero *angusticlaviam* [q], cui *angustus* [r]: & hinc *latus*, vel *angustus clavus* pro *ipso ordine Senatorio*, vel *Equestri* ponitur [s]. Tribuni etiam militum sub Imperatoribus in *Laticlavios* [t], & *Angusticlavios* [u], quorum minor erat dignitas, fuerunt distincti. Erat autem *clavus* linea ad instar fasciae oblonga quadrata, non rotundus pannus; aut frustum clavi capiti simile; p. 518. quae linea a summo per medium pectus

k *Cic. Att.* XIII. 29. l *Plaut. Amph.* II. II. 170. *Id. Stich.* I. III. 10. m *Horat. Epist.* I. I. 65. n *Juven.* III. 179. o *Virg.* IX. v. 616. *Gell.* VII. 12. p *Cic. Catil.* II. 10. q *Ovid. Trist.* IV. 35. r *Stat. Sylv.* IV. V. 42. s *Vid. Vell. Paterc.* II. 88. *de Maecenate.* t *Suet. Domit.* 10. u *Id. Oth.* 10.

ctus ad imum porrigebatur; ut probavit *Alb. Rubenius de Re Vestiaria* 1. *c.* 2. & vid. Cl. *Graevium Praefatione ad Tom.* VI. *Antiq. Rom.* Sub Imperatoribus Senatorum liberi una cum virili toga latum clavum sumebant; unde *locus Ovidii modo citatus* est explicandus [v].

Tunica Palmata erat purpurea, clavum aureum *palmae* latitudine intextum habens. Haec triumphantium [w], & pompam Circensem ducentium propria erat [x].

Tunica recta videtur fuisse ita texta, ut fila a summa ad imam vestem *directa*, non vero transversa per mediam vestem ducerentur [y]: vel forte ita dicta fuit, quod non cingeretur, sed *recta* deflueret; quemadmodum *Pollux Onom.* VII. *c.* 13. *n.* 48. περὶ χιτῶνος ὀρθοστάδιος verba faciens docet, qui omnino videndus est. Dabatur autem haec tunica tironibus cum toga pura [z].

§. III. *Vestis militaris* dicebatur *Sagum*, vel Graeca voce *Chlamys* [a]; unde

p. 519. *De aliis, Vestium generibus.*

v *Vid.* & *Suet. Aug.* 38. 94. *Dial. de Orat.* 7.
w *Vid. Fest.* v. *Picta.* x *Juven.* XI. 192.
y *Vid. Fest.* v. *Rectae.* z *Plin. H. N.* VIII. 48. a *Plaut. Rud.* II. II. 9.

unde *saga sumere* pro *ad bellum se parare* dicitur [b]: & *Sagarii* [c] vocantur, qui eas vestes vendunt: Consulares vero togati esse solebant, cum in sagis civitas esset [d]. [Periculis Reip. depulsis vel luctu publico cessante *ad vestitum* vel *ad togas redire* dicebantur. Exempla dabit *Brisson.* de Formul. II. p. 260.] Haec vestis tunicae superinduebatur, & fibula connectebatur: nec tantum militum, sed etiam iter facientium erat [e]. Imperatoris vero sagum *Paludamentum* dicebatur [f]; eratque purpureum, vel [g] coccineum. Aliquando tamen privatis etiam tribuitur paludamentum [h].

Chlamydi forma fere similis erat *Laena* [i], Graecis χλαίνη, quae, cum densior vestis ac villosa esset, arcendo frigori fere fuit adhibita [k]. Haec etiam hyeme in coenis & balneis tunicae superinjecta fuit [l]; (χλαῖναν ἱμάτιον

b *Cic. Phil.* v. 12. *Liv. Epit.* 72. *& sqq.* c *Schol. Juven. ad Sat.* VI. 591. d *Cic. Phil.* VIII. 11. e *Plaut. Merc.* v. 11. f *Juven.* VI. 400. g *Horat. Epod.* IX. 27. h *Liv.* I. 26. XLI. 40. i *Fest. hac V.* k *Martial.* XIV. 134. l *Pers.* I. 32.

ἱμάτιον ἐπὶ τῷ χιτῶνι vocat Pollux *On.* VII. *c.* 13. *n.* 46.) atque ita forte haec est *Synthesis*, sive *Vestis* [m] *convivalis*; cujus aliquando apud veteres sit mentio [n].

p. 520.

Lacerna etiam densa & villosa vestis sub interitum demum Reipublicae [o] usurpari coepit; & initio tantum in castris [p]. Fuit haec Chlamyde longior & laxior; & in Urbe pluviae vel frigoris caussa Togae [q], vel Tunicae superinduebatur; eamque delicati homines aestate leviorem habebant, & superbi coloris [r]. Huic plerumque jungebatur *Cucullus*, qui caput & humeros tegeret [s].

Paenula quoque tempore pluvio sumebatur [t]; sed ad tempora *Flaviorum*, sive Imperatoris Vespasiani filiorumque ejus extra Urbem tantum [v]. Haec fuit vel e pelle, & dicebatur *Scortea* [x]; (δερματοχιτὼν, sive δερμα-

m *Juven.* III. 283. n *Martial.* XIV. 141. *& alibi.* o *Vid. Cic. Phil.* II. 30. *Suet. Aug.* 40. p *Ovid. Fast.* II. 746. *Propert.* IV. III. 18. q *Juven.* IX. 28. r *Id.* I. 27. s *Id.* VI. 329. *Martial.* XIV. 137. t *Juven.* V. 76. v *Vid. Cic. pro Sext.* 38. *pro Mil.* 20. *Att.* XIII. 33. x *Martial.* XIV. 128. *vel, ut alii,* 130.

δερματινὸς χιτὼν, *tunica pellicea* in *Glos-*
p. 521. *sis antiquis*) vel e lana: eratque claussa, ut toga, sed strictior & brevior, & utroque brachio subducebatur. Haec vestis etiam a mulieribus aliquando gestata fuit [y].

De Vestibus Mulierum.

§. IV. *Mulierum ingenuarum & honestarum vestis* fuit *stola* [z], sive Tunica manicata & talaris, purpura [a] plerumque & segmentis, vel limbis aureis ornata; ejusque imam partem *instita* adsuta ambiebat: unde hae voces, *stola* scilicet & *instita* quandoque *castimoniam & gravitatem matronalem* notant [b].

Stolae circumjiciebatur pallii genus [c], quod *Palla* vocabatur, & quae, ut etiam Stola, ita mulierum propria erat [d], ut viri sine probro ea uti non possent [e].

Utebantur etiam mulieres Romanae *Mitra* [f] tegumento capitis, & praeterea *Reticulo* [g]; quo comam cohi-

y *l.* 23. §. 2. *ff. de aur. arg. leg.* z *Horat. Serm.* I. II. 99. a *Martial.* X. 5. b *Horat. d. l.* 29. *Ovid. de Arte Am.* I. 31. c *Ibid.* 153. d *Plaut. Men.* III. II. 47-9. & IV. 2. 96. e *l.* 23. §. 2. *ff. de aur. arg. leg.* f *Vid. Virg. Aen.* IX. 616. g *Vid. Juven.* VI. 120.

hibebant, quam matronae etiam *vittis* ligabant; unde *Vittae* pro *insigni pudoris* [h] quandoque ponuntur. Caput tegebant *Flammeo*, praecipue nubentes, quod olim lutei coloris erat [i]; unde etiam a colore *flammeo Flammeum* dicebatur.

p. 522.

De Calceis.

§. V. Initio Reipublicae Romani calceos altiores ex crudo corio gestabant tam Senatores, quam alii, qui dicuntur *Perones*: sed soli illi, qui Magistratum Curulem coeperant, crepidas, sive calceos humiliores *mulleos*, sive *rubros*, aut *puniceos* ex aluta [k]; quod tamen de diebus solemnibus duntaxat intelligendum videtur. *Mullei* autem sunt dicti, non a colore; sed quod repandi essent: nam μύλλος est καμπύλος, *flexus*, *incurvus* [l]. Postea vero Romani omnes coeperunt uti calceis ex aluta: sed patriciorum calcei altiores [m] erant ad medium usque crus pervenientes, & quatuor corrigias, sive ligulas habe-

 bant

h *Vid. Ovid. de Arte* I. 31. i *Lucan.* II. 360. k *Cato ap. Fest. V. Mulleos.* l *Vid. Salm. ad Tert. de pall. p. m.* 391. *Voss. de Idol.* IV. 5. m *Horat. Serm.* I. VI. 27.

bant [n]; cum plebejorum calcei uni-
p. 523. cam tantum haberent [o]. Patriciorum autem calceis *lunula* erat adsuta, sive *nota numeri centenarii*, quod initio Patricii Senatores *centum* fuerunt [p]; eamque notam etiam ante aetatem senatoriam gestabant [q]. Plebejorum autem Senatorum calcei lunati quidem non videntur fuisse; sed tamen a plebejis diversi. In Urbe vero *soleati* duntaxat saepe fuisse videntur [r]. *Tibialia* veteres non habuerunt: sed delicatiores, aut infirmiores crura fasciis obvolvebant [s].

n *Isid. Orig.* XIX. 34. o *Vid. Senec. de Tranquill. an.* 11. p *Isid. l. d.* q *Stat. Sylv.* V. 2. 28. r *Horat. Epist.* I. XIII. 15. *Plaut. Truc.* II. IV. 12. 16. s *Varro in Catone p.* 160. *ed. opt. sive Durdr. ap. Non. p.* 138. *ed. opt. Plant.* 1565.

CA-

CAPUT SECUNDUM.

De Ratione Conviviorum.

§. I. Romani antiquissimis temporibus ad mensam sedebant [α], quod a mulieribus verecundiae caussa aliquamdiu etiam retentum fuit [a]: sed postea aeque ac viri mensae accubuerunt. Erat autem mensa Romanorum rotunda & humilis: & pauperiorum quidem tripes [b]; lautiorum vero citrea [c] aut acerna, pede eburneo affabre facto sustentabatur [d]; unde tales mensae *Monopodia* sunt dictae, quae insano pretio emebantur [e]: praesertim si pluribus essent distinctae maculis [f]. Hae mensae cum ipsis ferculis in triclinium illatae convivis *apponebantur* [g]; unde hoc verbum, (ut Graecis παρατιθέναι) ut & simplex *ponere* mensarum propria vox fuit [h].

De Ratione accumbendi.

p. 524.

Circum

α *Serv. ad Virg. Aen.* VII. 176. a *Val. Max.* II. I. 2. b *Horat. Serm.* I. III. 13. c *Martial.* XIV. 87. *& sqq.* d *Juven.* XI. 121. *sqq. Martial.* II. 43. e *Plin. H. N.* XIII. 15. f *Senec. de benef.* XII. 9. g *Serv. ad Aen.* I. 220. h *Juven.* I. 141. *Martial.* I. 43.

Circum mensam tres plerumque lecti erant dispositi, unde *Triclinium*; rarius duo, unde *Biclinium* [i] locus, ubi coenabatur, est dictus. Lecti insternebantur stragulis [k] magis aut minus pretiosis pro opibus convivatoris; & in quoque lecto tres plerum-

p. 525.

que erant convivae, rarius quatuor [k], &, si plures essent, sordidum habebatur [l]. Accumbebant veteres superiore corporis parte in cubitum reclinata [m], inferiore porrecta; ita, ut primus conviva pedes pone dorsum secundi extenderet, ille caput ad umbilicum primi reclinaret pulvillo interjecto; & sic alii porro: dignissimus autem habebatur locus medius [n], & post hunc summus. Sed hic ritus plane singularis obiter est notandus, Consulem scilicet, si convivio alicui adesset, in medio quidem lecto, sed loco infimo accubuisse, ut ita facilius adiri, & negotia, si quae forte supervenirent, expedire posset [o]. Convivae

i *Plaut. Bacch.* IV. IV. 69. k *Virg. Aen.* I. 699. kk *Horat. Serm.* I. IV. 86. l *Cic. in Pis.* 27. m *Horat. Serm.* II. IV. 39. n *Vid. Virg. Aen.* I. 697. o *Plut. Sympos.* II. 3.

vae vocati aliquando quosdam invocatos secum adducebant, qui *Umbrae* dicuntur, quia sicut *umbra corpus*, ita *ipsi vocatos convivas* sequebantur [p]. Ad lectorum autem pedes sedebant parasiti [q], vel etiam infimi ordinis amici [r], & denique etiam pueri [s].

p. 526.

Ante coenam lavare [t] solebant Romani, quod luxuriosi etiam post coenam faciebant [v]. Mox *vestem coenatoriam* [x], sive *Synthesin* sumebant; & soleas pedibus demebant [y].

De ipsa Coena.

§. II. *Coena* antiquissimis temporibus quidem simplicissima fuit, ex pulte [z] scilicet plerumque, vel oleribus [a]; sed post auctas Romanorum opes in tres partes divisa est. Prima fuit *Gustus* *, sive *Gustatio* [b]; qua cibi appetitum moventes potissimum appone-

p *Horat. Serv.* II. VIII. 22. & *Epist.* I. V. 28. q *Plaut. Stich.* III. VI. 33. r *Suet. vita Terentii.* s *Id. Aug.* 63. & *Claud.* 32. t *Juven.* VI. 419. *Plaut. Pers.* I. II. 10. v *Hor. Epist.* I. VI. 61. *Juven.* I. 143. x *Martial.* XIV. 133. y *Id.* III. 50. z *Juven.* XIV. 171. *Plin. H. N.* XVIII. 8. a *Juven.* XI. 79. * [Martial. X. 48. 13.] b *Petron.* 31.

ponebantur [c], & praeterea etiam *ova*; unde proverbium apud Horat. *Serm.* I. III. *vs.* 6. *cantare ab ovo usque ad mala* *, hoc est, *per totum convivii tempus*. Haec pars coenae etiam *Antecoena* [d], vel *Antecoenium* [e] est dicta; ut & *Promulsis* [f], quia
p. 527.
mulso primam sitim sedabant [g]: unde *promulside aliquem conficere* significat *aliquem initio statim coenae saturum reddere* [h]. Hanc sequebatur ipsa *Coena* proprie ita dicta, cujus praecipuum ferculum *Caput coenae* [i] dicebatur. Qui autem fercula in mensa componebat *structor* [k] dicebatur, & Graecis τραπεζοποιός [l]; qui vero ea scindebat, *Carptor* [m], Graecis χειρονόμων [n]; illudque accurata diligentia fiebat [o]. Denique apponebantur *Mensae secundae*, sive *Pomorum* [p]; in quibus erant *Bellaria*, & similia.

Initio coenae *Magistrum* sorte legebant

c *Martial.* XI. 53. * [Martial. X. 48. 11. & 18.] d *Cic. Famil.* IX. *ep.* 16. *fin.* e *Apul. Metam.* II. *p. m.* 106. f *Petron.* 24. g *Horat. Serm.* II. IV. 24. h *Cic. Fam.* IX. 16. i *Martial.* X. 31. k *Juven.* V. 120. l *Athen.* IV. *p.* 170. *ex Philem.* m *Juven.* IX. 110. n *Id.* V. 121. o *Ibid. seqq.* p *Serv. ad Virg. Aen.* I. 723.

bant q, (*Thaliarchum* vocat Horatius r) qui leges convivio ferret, & modum bibendi statueret s; ac, quo quisque ordine amores suos proponeret t, ediceret: unde *regna vini sortiri talis* * dicit Idem *Od.* I. IV. *vs.* 18. quae *magisteria* vocat Cato apud Ciceronem *de Senect. c.* 14.

p. 528.

Convivae sertis floreis v, vel myrteis erant redimiti; &, si delicatior coena esset, unguentis perfundebantur x: quin totum quoque triclinium floribus saepe conspergebatur.

Inter coenandum luxuriosi quidem homines lascivas saltationes y, pantomimos, vel gladiatores spectabant z; frugaliores vero aliquid legi curabant a; vel comoedos b, aliosque poëtas audiebant c: tum etiam plerumque musicam adhibebant d. [Quid *propter viam*

q *Horat. Od.* I. IV. 18. r *Od.* I. IX. s *Id. Od.* II. VII. 25. t *Propert.* III. IX. 27. * [Ridiculus error Hölzlini ad Apollon. Rhod. L. I. 5. qui *talis* hic exp. τοιον.] v *Juven.* V. 36. x *Id.* XI. 22. *Horat. Od.* II. 7. 7. *Tibull.* I. VIII. 51. y *Juven.* XI. 162. z *Plut. sympos.* VII. *quaest.* 8. *Liv.* IX. 40. a *Juven.* XI. 178. *Plin. Epist.* I. *Cornel. in Attic. c. xiv* 15. III. I. VI. 31. b *Vid. Pers. S.* I. 30. c *Suet. vita Terentii.* d *Horat. Od.* III. XIX. 18.

viam facere sit, docet *Festus* & ad eum *Scal.* V. etiam Macrob. Sat. II. 2. & Plaut. Rud. I. 2. 62-3. In Memor. Acad. Litt. Paris. T. II. p. 449. male *proterviam facere* scribitur.]

Olim Romani, frugaliores certe [e], semel tantum quotidie [f] cibum capiebant [g], hora scilicet nona [h] diei naturalis, sive nostra circiter tertia. Postea accesserunt *Jentaculum*, quod primo mane sumebant [i]; *Prandium* circa horam sextam sumptum, quod p. 529. coena frugalius [erat]; *Merenda* [k] inter prandium & *coenam*; & denique post coenam *Comessatio* [l], quae tamen non nisi gulonum & dissolutorum hominum erat [m]; quibus omnibus vomitandi consuetudine facile sufficiebant: licet etiam frugaliores vomitu saepe post coenam usi fuerint [n]. Et hic ὡς ἐν παρόδῳ monendum est *convivia tempestiva* dici, quae a luxuriosis, vel etiam frugalibus, qui amicorum

e *Cic. Tusc. Q. V.* 31. *Sall. Or.* I. *ad Caes.* f *Serv. ad Aen.* IV. 84. g *Sall. or.* I. *ad Caes.* 43. h *Martial.* IV. 8. i *Vid. Salm. ad Vopisc. Tacito* II. k *Isidor. Orig.* XX. 2. l *Vid. Suet. Domit.* 21. m *Id Vitell.* 13. n *Vid. Cic. pro Dejotaro* 7.

amicorum sermonibus delectabantur, maturius inibantur [o]; *intempestiva* vero, quae in multam noctem protrahebantur [p]: unde non audiendus est *Salmasius ad Vopisci Florianum c.* 6. qui ubique, ubi apud veteres *intempestivorum conviviorum* mentio occurrit, *tempestiva* reponi jubet.

De Potu.

§. III. *Potus* Romanorum ordinarius erat *Vinum*, cui temperatiores aquam admiscebant; luxuriosi vero unguenta, vel aromata [q]: eamque aquam vel frigidam, vel etiam calidam [r]; imo haec in deliciis habebatur [s]. Vinum autem a Consulibus, quibus natum erat, denominabatur [t]. Magister convivii, ut jam diximus, leges bibendi ferebat; scilicet quot cyathis biberent, & in cujus honorem [v]: qui honor fere praestabatur vel amicae [x], vel viro alicui insigni [y]. Aliquando tot annos sibi precabantur, quot cyathos sumerent [z]: aliquando rursus partibus

p. 53

Mm assis

o *Id. Cat. Maj.* 14. p *Suet. Cajo* 45. q *Juven.* VI. 303. *Plin. H. N.* XIII. 3. r *Juven.* V. 63. s *Plaut. Curc.* II. III. 13. & *in Mil.* III. II. 22. t *Hor. Od.* III. VII. 11. *Plin. H. N.* XIV. 4. v *Plaut. Stich.* V. IV. 27. x *Martial.* I. 71. y *Horat. Od.* III. XIX. 9. *sqq.* z *Ovid. Fast.* III. 531. *locus festivus.*

assis numerum poculorum denotabant [a]: aliquando denique tot cyathos bibebant [b], quot literis nomen ejus, in cujus honorem bibebant, constaret. Sed eo casu cyathos tot, quot bibere vellent, in unum poculum majus congessisse videntur [c]. Tum saepe jubebat Thaliarchus, ut quisque epoto poculo suo quaestionem quandam amoenam proponeret [d]: & denique eum, qui contra leges convivii fecisset, cyathi unius eductione mulctabat [e], quod *culpa potare magistra* dicebant. Et alia etiam lusuum genera usurpabant, ut, exempli gratia, *cottabum*; cum vini reliquiis e calice in pavimentum profusis sonum elicere conarentur [f]. Alii vero aliter hunc lusum explicant. Ludus etiam erat, quo recentis mali semina digitis primoribus veluti ejaculantes, si triclinii lacunar attigissent, bene; sin minus, male

p. 531.

a *Martial.* I. 28. b *Id.* IX. 94. & XI. 37. [VIII. 51. 21. sqq.] c *Vid. Hor. Od.* III. XIX. II. *Hist. de l'Ac. des bell. lettr. T. I. p.* 166. *ed. d'Amst.* d *Vid. Cic. de senect.* 14. *Gell.* XVIII. 2. e *Horat. Serm.* II. II. 123. *vid. tamen quae ad hunc loc. notavit Celeb. R. Bentlejus.* f *Vid. Plin. H. N.* XIV. 22. [Horat. II. Od. 14. f.]

male de amoribus suis augurabantur g. Mensis secundis illatis *libabant* Diis, quos mensae adesse credebant h; vel etiam amicis honoratis i; hoc est, *paullum vini ex patera in mensam, vel in terram profundebant, voto pro eorum prosperitate addito* k. Et mensam ipsam sacram credebant veteres, quia ejus communione hospitalitas & amicitia, quae praestantissima hominibus a Deo data sunt, conciliantur l. Unde etiam jurantes convivae manu mensam, veluti aram, tangebant m. Imo imagunculas quasdam Deorum in mensis, vel juxta eas ponebant; qualis fuit *Hercules Epitrapezius* n.

p. 532.

g *Horat. Serm.* II. III. 273. [Graeci πλαταγωνίῳ in similem finem usi. Vide *Theocrit.* Eid. III. 29. & Interpr. cum Polluce.] h *Ovid. Fast.* VI. 306. i *Horat. Od.* IV. V. 31. *Ovid. Fast.* II. V. 637. k *Tibull.* II. I. 31. *Ovid. Fast.* 637. l *Vid. Schol. ad Lycophr.* 132. *seqq. Juven.* II. 110. m *Ovid. Amor.* I. IV. 27. n *Stat. Sylv.* IV. 6. [Martial. IX. 44.]

CAPUT TERTIUM.

De Pecunia veterum Romanorum.

De Pecunia in genere.

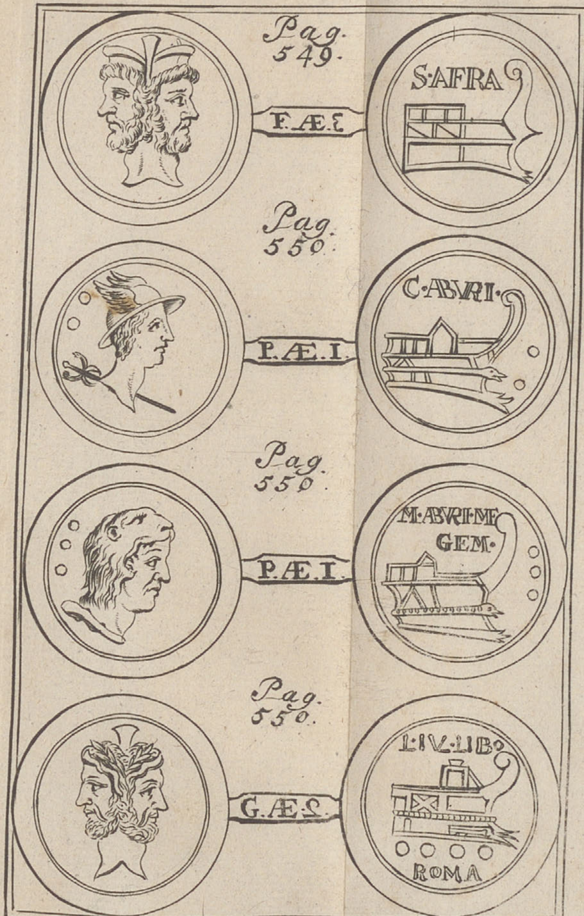
§. I. Antiquissimi Romani, ut etiam aliae gentes, pecunia signata usi non videntur; sed vel permutatione mercium [a], praecipue *pecoris*: unde etiam verba emendi Graece proprie hoc significant, ut ἀρνοῦμαι, *dato agno aliquid permuto*; ὠνοῦμαι, *dato asino*; πωλῶ, *dato equuleo* [b]: vel metallorum certum pondus adhibuerunt, unde varia monetae nomina *pondus* etiam notant: ut apud Romanos *As* & quae inde deducta sunt; apud Graecos *Talentum* & *Mina*; apud Hebraeos *Siclus* &c. Imo etiam hodie apud nos, *Francos*, *Anglos*, & alios, idem, puto, obtinet.

p. 533.

Primus *Aes* Romae signavit Rex Servius Tullius nota *pecudis*, unde quoque *pecunia* est dicta [c]; licet alii (inducti inscriptione nummi, quem recensent

a §. 10. *Instit. de empt. & vend.* b *Vid. Casaub. ad Cic. Att.* 1. 1. c *Ovid. Fast.* v. 281. *Pomp. Sabinus ad Virg. Ecl.* 1. 33.

Pag 549.

Pag. 549.
S·AFRA
F. Æ. Σ
Pag. 550.
C·ABVRI·
P. Æ. I.
Pag. 550.
M·ABVRI·ME GEM·
P. Æ. I.
Pag. 550.
L·IV·LIB·
G. Æ. Σ.
ROMA

recensent Plinius *H. N.* XXXIII. *c.* 3. & Ovidius *Fastorum* I. *vs.* 239. & quae forma in nummis antiquis frequentissime conspicitur [d]) Jano id falso tribuant. Argentum primo signatum fuit A. U. 484. [e] vel, ut alii, A. 499. (alii vero nummum argenteum primum a Servio Tullio conflatum dicunt [f]) Aurum vero sexaginta circiter annis serius [g].

De Nummo aereo.

§. II. *Nummus aereus* fuit *As*, ejusque partes: nam *As* dicitur *omne solidum, quod in partes aliquotas dividitur*; quemadmodum *semissem Africae* dixit Plinius *H. N.* XVIII. *c.* 6. [de heredibus *ex asse* vel *ex parte* institutis v. *Instit.* II. T. 14. §. 5. sqq. *Suet.* Aug. 101. &c.] Hic As primis qui- p. 534. dem temporibus erat libralis [h], & solebat *appendi*, si summa scilicet majuscula foret; unde *pendere* pro *solvere*, *expensum ferre*, *tabulas accepti & expensi*, & similia dicimus [i]. Inde etiam *stipendia*, a *stipe pendenda*, *impendia* similiaque dicuntur. Sic etiam

d *Vid. Vaill. gente Afrania* 2. *Albia.* I. *&c.*
e *Epit. Liv.* 15. f *Varro p.* 72. *ed. Dordr.* 1619. g *Plin. H N.* XXXIII. 3. h *Dion. Hal.* IX. 27. i *Vid. omn. Plin. l. d.*

στατὴρ Graecis denominatur a verbo ἵστημι, *pondero*; τάλαντον a ταλάω Quin & Hebraeorum *Sicli*, ut jam innuimus, inde deducuntur [k]. Primo bello Punico sextantarii asses facti sunt lege *Papiria*, secundo unciales, & demum circa A. U. 575. semunciales [l]. As nostra moneta valebat quatuor circiter chalcos; post legem vero Papiriam duos & semissem. Partes assis primus signavit Tarquinius Superbus; (ut quidem colligunt ex Festo v. *Ratitum*) eaque sunt *Triens*, assis *tertia* pars; *Quadrans*, assis *quarta* pars, navis notam habens [m], qui etiam *Teruncius* dictus est; & denique *Sextans* [n]; *sexta* assis pars: quae partes in Triente quatuor, in Quadrante tribus, in Sextante duobus punctis notantur [o].

p. 535.

De Nummo Argenteo & aureo.

§. III. *Argenteus nummus* erat *Denarius*, qui valebat nobis circiter sex stuferos; & *Drachma Attica* paullo major erat: alii vero aequalem statuunt

k *Vid. Steph. Morini exercit. de linguis* IX. *p.* 269. l *Plin. d. l.* m *Ovid. Fast.* I. 239. n *Liv.* II. 33. o *Vid. Vaillant. G. Aburnia* 3. 4. *&c. Julia* 70.

unt [p]. Hic etiam aliquando *Bigatus* [q] & *Quadrigatus* [r] a nota *Bigarum*, aut *Quadrigarum* ei impressa [s] est dictus. *Tetradrachmus* autem Atticus valebat tres circiter denarios [t]; & Graecis etiam Στατὴρ dicitur [v]. Dimidius Denarius [x] *Quinarius* dicitur; vel etiam *Victoriatus* [y] a signo *Victoriae*, quod prae se ferebat. Quarta pars Denarii dicitur *Sestertius*, quasi *nummus semis tertius* [z], qui duos asses cum semisse (nostra moneta circiter stuferum unum cum dimidio) valebat: hic κατ' ἐξοχὴν etiam *Nummus* dicitur, quia frequentissimus ejus p. 536. in rationibus usus fuit: &, quod minutissimum id fere pecuniae genus esset, *nummo sestertio aliquid alicui addicere* in auctionibus significat, *nullo, vel vilissimo pretio rem aliquam emptoris facere* [a]. Sestertii nota fuit haec,

 LLS.

p *Plin. H. N.* XXI. 34. *Vid. Liv.* XXXIV. *Vid. not. ad Poll. On.* IX. 6. 60. q *Liv.* XXIII. 15. r *Id.* XXII. 52. s *Plin. H. N.* XXXIII. 3. t *Liv.* XXXIV. 52. v *Matth.* XVII. 27. x *Varro de L. L.* IV. 36. y *Volusius Moecianus in Thes. Graev. T.* XI. 1708. z *Ibid.* a *Cic. pro Rab. Post.* 17. *& ibid. not. in ed. Graev.*

LLS. [b] vel potius IIS. significans *duas libras & semissem*; quae postea vulgo in hanc HS. corrupta fuit.

Aureus nummus, sub Imperatoribus *solidus* [c] dictus, valuit *denarios viginti* quinque, sive nostra moneta *florenos Carolinos* septem cum dimidio [d]. Hic etiam absolute *Nummus* dicitur [e].

De Ratione supputandi.

§. IV. *Ratio supputandi* apud Romanos fuit duplex, per *Asses* nempe, & frequentius per *Sestertios*. Per *Asses* supputatio fiebat vel *expresso* Assium nomine, vel *tacito*; ut cum dicimus, exempli gratia, *binos aeris* [f], *centum aeris*, *&c.* ubi semper intelligendi *Asses*. Ad *Sestertios* quod attinet: Primo sciendum est, *Sestertios* masculino genere significare *singulos nummos sestertios*; *Sestertia* vero neutro genere [g], quando subauditur vox *pondo* [h], *singula millia nummorum sestertio-*

p. 537.

b *Vid. Probum de notis Rom. inter auctores linguae Lat. a Gothofredo editos.* c *l.* 5. §. 6. *ff. de his qui eff. vel dej. comparata cum* §. 1. *Inst. de obl. quae q. ex del. nasc.* d *Vid. Suet. Oth.* 4. *collat. cum Tac. Hist.* 1. 24. e *Vid. Plaut. Men.* II. II. 16. f *Liv.* XXXIII. 42. g *Horat. Epist.* I. VII. 80. h *Vid. Gronov. de sest.* I. 4.

stertiorum; exempli gratia, *centum sestertii* sunt *floreni* septem cum dimidio; *centum sestertia* sunt 7500. *floreni*: sic *mille sestertii* faciunt *florenos* 75. *mille sestertia* faciunt *florenos* 75000. atque ita porro. Secundo, cum adverbio numerandi utimur, singula sestertia centuplicantur: & sic *decies sestertium* idem valet, quod *mille sestertia*, sive *decies centies millies nummorum sestertiorum* [i]; *quadragies sestertium* sunt *quater mille sestertia*, sive *centies mille nummi Philippaei*.

De Divitiis & Luxu Rom. p. 538.

§. V. *Specimina* quaedam *Divitiarum*, & *Luxus* Romanorum subjiciemus [k]. *Quadragies sestertium* (100000. *Philipp.*) in margaritis gestantem *Lolliam Paulinam* vidit Plinius [l]. *Sexagies sestertium* (150000. *Philippaeis*) aestimatum fuit convivium Imperatoris *Veri* [m]. *Sexcenties sestertium*, sive *quindecim centena millia Philippaeorum* in gulam absumpsit *Apicius* [n], qui tum demum rationes inspicere coactus superfuturum sibi sestertium centies (*Philippaeorum* 250000.) computa-

 vit:

i *Vid. Martial.* I. 103. k *Vid. Meurs. de luxu Rom.* I. l *Ipse H N.* IX. 35. m *Capitol. in Vero* 5. n *Martial.* III. 22.

vit: & velut in ultima fame victurus, si sestertio centies vixisset, veneno vitam finivit, narrante *Seneca cons. ad Helviam c.* 10. qui tamen sestertium millies in culinam eum congessisse dicit. *Bis millies*, sive *quinque milliones Philippaeorum* possedit *Crassus* [o] in agris & pecunia, praeter suppellectilem & servos: itaque negabat locupletem esse [p], nisi qui reditu annuo legionem tueri posset, sive, ut alii dicunt, exercitum [q]. *Ter millies*, sive *septem milliones & dimidium* habuit *Seneca* [r] ille *Philosophus*. *Quater* p. 539. *millies*, hoc est, *decem milliones Lentulus Augur* [s]. *C. Caecilius Claudius Isidorus* testamento suo edixit, quamvis multa civili bello perdidisset, tamen se relinquere servorum quatuor millia centum & sexdecim *, juga boum tria millia sexcenta, reliqui pecoris ducenta quinquaginta septem millia, in numerato H. S. sexcenties [t]: sive

o *Plin. H. N.* XXXIII. 10. p *Ibid.* q *Plut. Crasso p. m.* 544. *Dio* XL. r *Tacit. Ann.* XIII. 42. s *Senec. de benef.* II. 27. * [de incredibili servorum numero v. *Pignor.* Praef. & p. 200. sqq. Adde *Donat.* ad I. Aen. 709.] t *Plin. loc. cit.*

ſive *Philippaeos* 1500000. [Auguſtus ex ſolis amicorum teſtamentis quaterdecies millies perceperat. *Suet. ult.* cujus ſummae valor eſt mille & quinquaginta tonnae auri.] *Vigeſies ſepties millies*, hoc eſt, circiter *ſexaginta ſeptem milliones Philippaeorum* a Tiberio Imperatore relictos non toto vertente anno ſucceſſor ejus Cajus abſumpſit [v]. Imo vitae etiam frugalioris homines incredibiles quandoque ſumptus feciſſe leguntur: ſic Cicero menſam citream habuit, quae conſtitit *HS. decies*, ſive 25000. *Philippaeorum* [w]: idem domum a Craſſo emit *HS.* XXXV. ſive 87500. *Philippaeorum.* Julius Caeſar aliquando duas tabulas emit *octoginta talentis*, ſive *florenorum* 120. *millibus* [x]: [ſi talentum ſit 1500. floren. Sed ipſe deinde 1800. ponit: erunt ergo 144. millia.] *T. Annii* Milonis aes alienum fuit *ſeſtertium ſeptingenties*, quod facit noſtra moneta *florenorum* 4375000. [immo 5250000. ex ipſius computo, quo denarius ſex ſtuferis valet; at enim in

p. 540.

v *Suet. Calig.* 37. w *Plin. H.N.* XIII. 15.
x *Ibid.* VII. 38.

in editt. prioribus denarium ad quinque ſtuferos exegerat; eaque ratione conſiunt 4375. millia.] y. Poſtremum autem hujus rei exemplum hoc elegans eſto: M. Antonius dispenſatori ſuo juſſerat, ut decies HS. amico cuidam egenti numeraret; cum vero dispenſator ſummae magnitudine obſtupefactus, ut eam Antonio oſtenderet, argentum in medio propoſuiſſet, praeteriens Antonius rogavit, *Quid hoc rei eſſet?* Ille autem, *id quod donari juſſerat*, reſpondit. Tum malignitatem ejus conjectans Antonius, *Ego vero*, inquit, *majorem ſummam decies putavi. Hoc exiguum eſt. Itaque alterum tantum adjicito* z. [De Luxu v. Orat. Tib. in Ann. *Tac.* III. 53. & *Propert.* III. El. XI. tota. it. *Fabric.* Bibliogr. Ant. cap. XXII. §. XI. ſqq. De ſumtuoſis aedificiis ac villis *Stat.* in Silvis *Horat.* II. Od. 15. *Pignor.* de ſervis. *Caſalium* de ſplendore Rom. Imp. *Petron.* c. 119. & 120. vſ. 25. ſqq. Suet. Cal. 37. & quem non? De luxu matronarum vide *Memor. Litter.* Acad. Par. T. v. p. 297.]

§. VI.

y *Plin. H. N.* XXXVI. 15. z *Plut. M. Ant. p. m.* 917. *E.*

§. VI. Licet *Minae* & *Talenta* Graecorum propria fuerint, frequens tamen eorum in scriptis Romanorum fit mentio. *Talenta* quaecunque constiterunt *Minis* sexaginta sui generis: cum ergo Mina *Attica* (nam de aliarum gentium Talentis tacebimus) valuerit *Drachmas*, sive *Denarios* (ut jam exiguum discrimen, quod inter hos nummos fuit, mittamus) centum, qui faciunt nobis florenos triginta, palam est Talentum valuisse florenos *Hollandicos* 1800 [a].

De Talento & Mina.

p. 541.

§. VII. Ut jam etiam breviter aliquid de *Ponderibus* & *Mensuris* Romanorum dicamus, rerum omnium unum pondus ipsis exstitit, scilicet *Libra*; cui voci synonyma saepe sunt *As* [b] & *Pondo* [c]. Haec tamen postrema vox aliquando ponitur pro *pondere in genere*: & determinatur per vocem adjunctam. Sic, ex. gr., *Columella* dicit [d] *mentae viridis* pondo selibram; & *absinthii* pondo libram [e] &c.

De Ponderibus & Mensuris.

a *Vid. Gronov. de pec. vet.* III. 3. b *Varro de L. L.* IV. 36. c *Plin. H. N.* XVIII. 7. d XII. 5. e *Ib.* 35.

&c. *Plautus* vero f, *Neque piscium ullam* unciam pondo *hodie cepi. As*, sive *Libra* ad pondus *Parisiense* exacta valuit uncias 10½ g. Et dividitur in 12. *Uncias*: eaeque Unciae partes Librae faciunt suis nominibus distinctas. Sunt autem sequentes h: *Uncia* ab *uno*: *Sextans*, sexta pars Assis: *Quadrans*, quarta: *Triens*, tertia: *Quincunx*, quinque unciae: *Semissis*: *Septunx*, septem unciae: *Bes*, octo; cujus vocis origo est obscurior i: *Dodrans*, As dempto quadrante, id est, novem unciae: *Dextans* dempto sextante, sive decem unciae: *Deunx* dempta uncia, id est, undecim unciae. Unciae autem partes anxie recensere medici potius sit, aut Praefecti monetae, quam a nobis requiratur. Itaque dicemus tantum, Unciam continuisse *Semuncias* duas, *Duellas* tres, *Sicilicos* quatuor, *Sextulas* sex, *Drachmas* octo, *Scripula* aut *scriptula* viginti quatuor k. *Libella* idem quod As va-

p. 542.

f *Rud.* IV. II. 8. [v. Synonym. nostra.]
g *Lud. Savotus de numm. ant. P.* III. 23.
h *Varro l. d.* i *Vid. tamen Scalig. ad Fest.* hac V. k *Vid. Luc. Paetum de Rom. & Graec. pond.* v. 1664. *T.* XI. *Graev.*

valebat, & erat moneta argentea [l]: *Sembella*, libellae dimidium; & *Teruncius* idem quod Quadrans [m].

Mensurarum *cavarum* maxima fuit *Culeus* [n], viginti tenens Amphoras. *Amphora* tamen, sive *Quadrantal* [o] harum mensurarum praecipua, & ceterarum fere norma fuit: & cepit aquae, vel vini octoginta pondo [p]. Amphorae dimidia pars *Urna* dicitur; nam capiebat *Sextarios* 24 [q]; cum Amphora 48 Sextarios contineret. Octava pars amphorae dicebatur *Congius*, qui ita cepit Sextarios sex, *Heminas* duodecim. Sextarius denique, sicuti As dividebatur in 12. partes, quae *Cyathorum* nomine intelliguntur; & tantum continebant, quantum unico haustu commode bibi posset [r]. *Cyatho* paullo majus erat *Acetabulum*, quod quartam partem Heminae capiebat [s]. *Modius* solis aridis metiendis inserviebat [t]: & capiebat tertiam

p. 543.

l *Plaut. Capt.* v. 1. 27. m *Varr. l. d.* n *Plin. H. N.* xiv. 4. o *Plaut. Curc.* I. II. 15. p *Fest. V. Publica pondera*: *& V. Quadrantal.* q *Colum.* xii. 20. r *Martial.* I. 71. IX. 93. s *Plin. H. N.* xxi. *c. ult.* t *Vid. Luc. Paetum de Rom. & Gr. mens.* III. *T.* XI. *A. R. Graev.*

tiam partem Amphorae; sive aquae aut vini libras $26\frac{2}{3}$. (Frumenti pondus, quod ceperit, tradere incertius est; cum granum a grano plurimum differat) Quatuor modii erant *demensum* servorum menstruum [v]: erat autem Modius sexta pars *Medimni* Attici [x].

Mensurae *Intervallorum* sunt vel partes Pedis, vel ex multiplicatione Pedis oriuntur. *Pes* dividitur in quatuor Palmos [z]: *Palmus* in quatuor *Digitos* [a]; licet quoque, quemadmodum As, ita pes in 12. uncias divisus fuerit. *Cubitus* constabat sex palmis, sive sesquipede [b]; *Passus* habet quinque pedes porrectos [c]: & mille passus faciunt *Milliarium*, quod tertia pars est Milliarii *Hollandici*, sive unius horae itineris; quarta vero pars Milliarii *Germanici*. *Stadium*, mensura pedum [625. passuum * vero] 125. Graecorum propria fuit. *Jugerum* [d] erat mensura agrorum patens

p. 544.

v *Cato de R. R. 56. Donat. ad Ter. Phorm.* I. I. x *Cic. Verr.* III. 46. *Nepos vita Att.* 2. z *Vitruv.* III. I. a *Frontin. expos. formar. p.* 30. 37. *ed. Gousii.* b *Vitruv. l. d.* c *Colum. de R. R.* V. I. * [ex ipsius auctoris mente p. 397.] d *Ib.*

tens in longum pedes 240. in latum pedes 120. qui conficiunt pedes quadratos 28800. *Actus* est dimidia pars jugeri.

CAPUT QUARTUM.

De Nuptiis Romanorum.

De Sponsalibus.

§. I. Qui apud Romanos uxorem ducturus erat, ab eo, in cujus potestate ea erat, eam in matrimonium sibi datum iri *stipulabatur*, & alter, si conveniret, id *spondebat*; qui contractus mutuus *Sponsalia* dicitur [a]: dum autem de iis ageretur, *Sponsus Speratus*, *Sponsa* vero *Sperata* dicebantur [b]. Sponsalia nudo consensu perfici poterant [c]: sed plerumque tamen in tabulas referebantur, eaeque praesentium annulis obsignabantur [d]. Tum sponsus *annulum pronubum* quasi arrhae [e], sive pigno-

P. 545.

a *L.* 1. *ff. de Sponsal.* b *Vid. var. not. ad Ter. Heaut.* IV. V. 26. *Epist.* XI. 21. [videtur in animo habuisse Ovid. Epist. XI. 21. &] XXI. 59. c *L.* 4. *pr. l.* 7. *ff. eod.* d *Juven.* II. 119. & VI. 25. e *L.* 38. *pr. ff. de ritu nupt. l.* 3. *Cod. de Sponsal.*

pignoris f loco Sponsae dabat; qui Plinii g aetate ferreus, postea aureus fuit. His peractis dies nuptiis * eligebatur: certi enim dies mali ominis habebantur, ut omnes Kalendae, Nonae, Idus h, & qui dies eas proxime sequuntur; tum Majus mensis i, Parentalia, Saliorum festum, &c.

De ipsis Nuptiis.

§. II. *Nuptiae contrahebantur* tribus modis, *Usu* nempe, *Confarreatione*, & *Coëmptione*. Primo: *Usu*, vel *usurpatione* contrahebantur nuptiae, p. 546. cum mulier matrimonii caussa anno integro & continuo cum viro fuisset k: Et talis mulier differt a *Concubina*, quod haec consuetudinis tantum gratia habetur; quae res ex habentis animo plerumque censetur l: quanquam in liberae & honestae mulieris consuetudine semper nuptiae intelliguntur m. Secundo: fiebat Matrimonium *Confarreatione* (Φαρράκια dicit Dio-

[*Juven.* VI.] v. 27. g *Ipse H. N.* XXXIII. I. * [Terent. Andr. I. I. 75.] h *Macrob. Saturn.* I. 15. i *Ovid.* v. 490. k *Ibid.* III. 395. *Gell.* III. 2. l *L.* 4. *ff. de connub.* m *L.* 24. *ff. de ritu nupt. l.* 34. *ff. ad L. Jul. de adult.*

Dionysius Halicarnassensis II. *c.* 25.) cum certis verbis adhibitis, testibus decem praesentibus, solemnique sacrificio (in quo *farre* utebantur) coram Pontifice peracto, mulier in manum viri conveniebat [n]: & huic confarreationi contraria fuit *Diffarreatio* [o], cum matrimonium similibus ritibus solveretur. Hic autem erat antiquissimus & dignissimus matrimonii contrahendi modus; unde γάμος κατὰ τοὺς ἱεροὺς νόμους dicitur [p]. Denique: *Coëmptione*, hoc est, *imaginaria emptione & venditione* [q] fiebant nuptiae, quando nummis dicis caussa adhibitis, mulier in potestatem viri transibat. p. 547.

De Nuptiarum solemnibus.

§. III. Nullae Nuptiae [nobiliores certe ac legitimae. V. Juven. x. 330. & 338.] fiebant, nisi adhibitis *Auspicibus* [r], & sacris ante rite peractis, praesertim Junoni *nuptiarum praesidi* [s]: in quibus sacris *fel* ex victima

Nn 2 abji-

n *Servius Danielis in Virg. Georg.* I. 31. & *omn. Tac. Ann.* IV. 16. & *ibi Lips. Cic. Topic.* 3. o *Fest. ea.* V. p *Dion. Halic.* II. 25. q *Serv. d. l. Cic. pro Mur.* 10. r *Juven.* x. 336 [Val. Max. II. I. I.] s *Virg. Aen.* x. 59.

abjiciebant, ut ita omnem *amarorem* a nuptiis abesse debere significarent [t]. Sponsae [v] coma cuspide *hastae* dirimebatur; vel, ut *fortes* genituram ominarentur; vel, quod *hasta* Junoni sacra esset; vel denique in memoriam raptus Sabinarum [w]. Tum coronabatur sponsa [x]; & cingulo laneo cingebatur, quod sponsus deinde in lecto nuptiali solvebat; idque faciebat taciturnus & taxim [y]: & hinc *zonam solvere* pro *pudicitiam mulieris imminuere* dicitur [z]. Induebatur etiam tunica recta, qualem prima texuerat *Caja Caecilia*, quae eadem *Tanaquil* [a]. Denique etiam *flammeo* pudoris ergo obnubebatur [b]. Ita ornata virgo e gremio matris, vel proximae cognatae abripiebatur [c]; tum, ut videtur, verecundiae caussa, ne ultro nuptum ire videretur; tum, ut ita raptus Sabinarum

p. 548.

t *Plut. praecept. conjug. p. m.* 141. *E.* v *Plut. Romul. p. m.* 26. *Ovid. Fast.* II. 560. w *Plut. ib.* x *Catul. carm.* 62. y *Varro ἐν γεροντοδιδάσκ. p.* 108. *ed. Dordrecht.* z *Theocr. Id.* XXVII. 54. *Ov. ep. Phyll.* 115. *V. etiam Scriv. ad pervig. Ven.* 26. a *Plin. H. N.* VIII. 48. b *Lucan.* II. 359. *Juven.* VI. 224. [& X. 334.] c *Catull. carm. a.*

binarum exprimeretur: atque ita vesperi [d] ad *domum* sponsi *deducta* domicilium mutabat [e]; unde Junoni *Domiducae* cognomen adhaesit [f]. Pueri tres patrimi & matrimi *Paranymphi* dicti sponsam deducebant [g]; quorum unus facem [h], sive taedam [i] *pineam* (non *spineam*, ut male legitur in quibusdam editionibus *Catulli carmine in nuptias Juliae & Manlii*; & exigit ratio, quia *pinus* est arbor resinifera, non vero *spina*; atque ita jam olim correxit magnus *Scaliger*, licet fatear, multos esse, qui e *Spina* fuisse dicant [k]) taedam, inquam, *pineam* p. 549. manu tenebat [l]; reliqui duo nubentem: illas autem faces Ovidius *Epist. Her.* XI. *vs.* 101. eleganter vocat *maritas*. Hi paranymphi autem Graecis etiam νυμφευταὶ & πάροχοι dicuntur: item νυμφαγωγοὶ; licet eo vocabulo etiam matrimonii contrahendi

 amici

d *Id. carm.* 63. e *L.* 38. §. 3. *ff. ad municip.* f *August. de C. D.* XII. 13. g *Ibid.* XIV. 18. h *Hom. Il.* Σ. 492. i *Senec. Med.* III. k *Vid. Rev. Fabric. Bibl. Graec.* III. XXVI. *p.* 634. *Turn. adv.* XXI. 29. *Meziriac. ad epist. Ovid. p. m.* 189. *Plin. H. N.* XVI. 18. l *Vid. Propert.* IV. XII. 46.

amici & amicae interpretes veniant; quae etiam προμνήστριαι & προμνηστρίδες dicuntur [m]. Comitabantur praeterea Sponſam ancillae cum colo, fuſo & ſtamine [n] in laboris futuri argumentum; nam ad nullum opus niſi lanificii obligabantur Romanorum uxores [o]; eique etiam feminas principes deditas fuiſſe diſcimus ex exemplo *Lucretiae* apud Livium 1. *c.* 57. [p] & Auguſti Imperatoris, quem haud temere alia veſte uſum, quam ab uxore & ſorore & filia neptibusque confecta tradit Suetonius *ejus vita c.* 73. atque inde etiam in aede *Sangi* lana cum colo & fuſo Tanaquilis reginae ſervata eſt [q]. Tum cognati, vicini, amici magno numero nuptialem pompam ducebant [r], ſive *officium* [s] nuptiale celebrabant, aliquid utenſilium donum nupturae quisque ferentes: puer vero impubes *Camillus* [t] dictus in vaſe operto, quod *Cumera* [u] dicebatur,

p. 550.

m *Vid. Bud. comm. ling. Gr.* 1089. *F.* n *Plin. H. N.* VIII. 48. o *Plut. Romul. p. m.* 26. *D.* p *Ovid. Faſt,* II. 746. q *Plin. H. N.* VIII. 48. r *Claudian. de nupt. Hon. & Mar.* 286. s *Juven.* II. 132. *Suet. Cal.* 25. *& Claud.* 26. t *Varro de L. L.* VI. 3. u *Feſt. ea v.*

batur, crepundia nascituro infanti portabat: quae erant ornamenta quaedam infantis collo appendi solita [v]. Aedium fores & postes frondibus, floribus & aulaeis erant ornatae [w]; ad quas cum accessisset sponsa, interrogata quaenam esset, respondebat, *Ubi tu Cajus, ego Caja* [x]; quod, ut vulgo interpretantur, significabat, *Ubi tu dominus & paterfamilias, ibi ego domina & materfamilias* [y]: erat enim ex lege Romuli omnium bonorum & sacrorum cum marito particeps [z]; & hinc *Domina* absolute pro *sponsa*, vel *uxore* dicitur [a].

p. 551.

Tum laneis vittis postes aedium sponsa [b] ornabat, & adipe lupino, vel suillo [c] eos *ungebat*; (qua ratione fascinationem averti credebant) & hinc *Uxor*, quasi *Unxor* est dicta [d]. Limen non transibat sponsa, sed super illud tollebatur [e], ut quasi invita

 ma-

v *Plaut. Mil.* v. v. 6. *Cistell.* IV. I. II. w *Juven.* VI. 79. & 226. x *Quintil. Instit.* I. 7. y *Plutarch. quaest. Rom. p. m.* 271. z *Dion. Halic.* II. 25. a *Catull. carm.* LXII. 31. *Virg. Aen.* VI. 397. b *Lucan.* II. 352. *Serv. ad Virg. Aen.* IV. 458. c *Plin. H. N.* XXVIII. 9. d *Serv. ad Virg. Aen.* IV. 466. e *Plut. Romul. p. m.* 26. D. & *Quaest. Rom.* 29.

mariti domum ingredi, nec ad pudicitiae immutationem convolare videretur [f]: vel, quia limen Vestae Dearum castissimae erat sacrum [g], quod ita non conveniebat calcari ab ea, quae virginitatem jamjam esset amissura. Ingredienti domum Sponsae dabantur *Claves*, quibus notabatur *cura rei domesticae* [h]; tum *aqua* & *ignis* ei offerebatur [i], quia ex humore & calore omnia gigni putabant [k]: & p. 552. hac aqua nubentium pedes lavabantur [l]. Deinde sponsae, ejusque comitibus a Sponso dabatur coena nuptialis [m], quemadmodum in sponsalibus Sponsa, vel ejus parentes [n] coenam dabant. In hac coena tibicines adhibebantur, & convivae *Talassionem* [o], vel *Talasium* invocabant [p] (ut Graeci *Hymenaeum* [q]) in memoriam *Talassii* [r] cujusdam, qui cum uxo-

re

f *Lucan.* II. 358. g *Vid. Serv. ad Virg. Ecl.* VIII. 29. h *Vid. Cic. Philipp.* II. 28. i *L.* 66. §. 1. *ff. de don. int. vir. & ux.* k *Vid. Ovid. Fast.* IV. 792. *sqq. & Varr. de L. L.* IV. 10. l *Serv. ad Aen.* IV. 167. m *Juven.* VI. 203. n *Cic. epist. ad Quint. fr.* II. 5. o *Vid. Martial.* I. 35. p *Plut. Romul. p. m.* 26. *B.* q *Serv. ad Aen.* I. 655. IV. 99. 316. r *Liv.* I. 9.

re sua a Sabinis rapta per multos annos feliciſſime vixerat: vel ob *lanificii* mentionem [s], quod Graecis ταλασία dicitur. Mox *nuces* [t] pueris ſpargebantur, cujus rei ratio veriſſima videtur fuiſſe, ut ita *res ludicras* ſe relinquere teſtarentur [x]; & propterea etiam puppas ſuas Veneri conſecrabant ſponſae [y]. Pueri vero carmina quaedam obſcoena & laſciva cantabant, *Feſcennina* [z] dicta; vel, quod ab urbe *Feſcennina* primum allata eſſent; vel, quod *faſcinum*, ſive *artes magicas*, quibus ſponſo ſaepe noceri credebant, averterent. Demum nupta a *Pronuba* [a] (quae erat mulier univira [b]) in *lecto geniali* (ita dicto vel a *genendo*, ſive *gignendo*; vel quod *Genio* ſacer eſſet) collocabatur [c]; & idem lectus poſt celebratas nuptias *Adverſus* dicebatur [d]: quia nempe erat e regione januae [e]. Diſcedenti autem *officio* ſive amicis a coe-

p. 553.

 na

s *Plut. Quaeſt. Rom. p. m.* 271. *E. Varro ap. Feſt.* v. *Talaſio.* t *Catull. carm.* 62. x *Vid. Perſ.* I. 10. y *Perſ.* II. 70. z *Senec. Med.* 113. a *Catull. carm.* 62. *verſ. fin.* b *Feſt.* v. *Pronubae.* c *Juven.* x. 334. *Tac. Ann.* XV. 37. d *Propert.* IV. XII. 85. e *Vid. Laber. ap. Gell.* XVI. 9.

na abeuntibus munuscula auferenda, sive *apophoreta* dabantur f. Postridie nuptiarum epulae apud novum maritum restaurabantur, quae *Repotia* sunt dicta g; & novae nuptae munera a cognatis & affinibus mittebantur [h], qui a marito vicissim Apophoreta accipiebant: denique nova uxor libertatem uxoriam auspicans in domo mariti rem divinam faciebat [i].

p. 554. *De Divortio & Repudio.*

§. IV. Atque ita quidem matrimonium *contrahebatur*: *solvebatur* vero, praeterquam morte etiam *Divortio*, ut sponsalia solvebantur *Repudio* j. *Repudium renunciantis* (ita enim loquebantur [k]) formula haec erat, *Conditione tua non utor* [l]: nam *conditio* proprie de *pactione nuptiarum* dicitur [m]. Et hoc casu vir arrha, mulier duplo arrhae pretio mulctabatur [n]; sed si neuter repudio caussam dedisset [o], mulcta cessabat. Divortium,

f *Juven.* VI. 203. *Mart. indice L.* XIV. g *Horat. Serm.* II. II. 60. h *Vid. l.* 13. *ff. de admin. & per. tut.* i *Macrob. Saturn.* I. 15. *in f.* j *L.* 101. §. 1. *l.* 191. *ff. de V. S.* k *Plaut. Aul.* IV. X. 53. l *L.* 2. §. 2. *ff. de divort.* m *Plaut. Aul.* III. V. *Sticho* I. II. 81. n *L.* 5. *Cod. de sponsal.* o *L.* 3. & 5. *eod. tit.*

um, si a parte mariti fit, dicitur ἀποπομπὴ; si a parte uxoris ἀπόλειψις [p]. Divortium lege Romuli viris, non vero mulieribus permissum fuit, si mulier veneficio circa prolem usa fuisset; si alienam pro sua supposuisset; si adulterium fecisset [q]; si inscio marito vinum bibisset [r]. Eaque caussa in amicorum concilio examinari solebat [s]. Sed licet lege permissum esset, p. 555. primus tamen divortium fecisse legitur circa A. U. 520. *Sp. Carvilius Ruga* ob uxoris sterilitatem [t]: postea vero admodum frequentia Romae divortia fuerunt [u]. Hoc casu dos a marito reddebatur, & tabulae sponsalitiae frangebantur [v]. Divortii formula erat, *Res tuas tibi habeto* [w]: [item *Collige sarcinulas: exi, vade foras*; de quibus vide Brisson. in form. L. VIII.] ejusque signum erat, si vir uxori claves adimeret [x]. Si autem sine mulieris culpa factum esset Divortium,

p *Vid. Salmas. de usur.* 4. *Kuhn. ad Polluc.* VIII. VI. *Segm.* 31. q *Plut. Romul. p. m.* 31. r *Gell.* X. 23. *Vid. Plin. H. N.* XIV. 13. s *Val. Max.* II. IX. 2. t *Id* II. I. 4. u *Juven.* VI. 223. *sqq.* v *Id.* IX. 75. w *L.* 2. §. 1. *ff. de divort.* x *Vid. Cic. Philipp.* II. 28.

vortium, dos integra restituebatur; sin contra, pro singulis liberis sexta pars ad dimidium dotis usque retinebatur y: sed adulterae dotem, ejusque tertiam partem, & dona antenuptialia maritus retinebat, si filii non essent z.

y *Paulus* II. *Instit. libr. tit. de dotibus.* z *Novell.* CXVII. 8.

CAPUT QUINTUM.

De Gentibus, Familiis, & Nominibus Romanorum.

p. 556. *De Gentibus & Familiis Romanorum.*

§. I. **G***entis* (cujus synonymum est *genus*, quemadmodum *familiae stirps* a) appellatio apud Romanos latius quam *Familiae* patebat, ita ut una *Gens* plures plerumque *Familias* complecteretur b: exempli gratia in gente *Cornelia* fuerunt Cornelii *Maluginenses*, *Scipiones*, *Lentuli*, *Do-*

a *Cic. pro Ligar.* 5. *Id. Bruto* 16. *Suet. Jul.* 6. *Id. Galba* 3. b *Liv.* XXXVIII. [v. Synon. nostra.]

Dolabellae, *Rufini*, qui postea *Sullae*, *Scapulae*, *Cinnae*, *Merulae*: sed Cinnae, Merulae, Dolabellae plebeji fuisse videntur. In gente *Licinia* fuerunt *Crassi*, *Luculli*, *Muraenae*, & sic porro in aliis. Aliquando autem eveniebat, ut in eadem gente aliae familiae essent patriciae, aliae plebejae cognominibus distinctae [c]. Sic, verbi gratia, in gente *Tullia* fuerunt praeter alios *Longi* & *Cicerones*, illi patricii: (*M.* enim *Tullius Longus* Consul fuit A. U. 253. [d] quo tempore solis patriciis aditus ad honores patebat) hi vero plebeji: in Claudiorum gente clarissima plures patriciae familiae fuerunt, *Regillenses*, *Pulchri*, *Nerones*; *Marcellorum* vero plebeja, & quidem patriciis ejusdem gentis familiis longe clarior. Hujus autem rei caussa erat primo diversa generis origo, cujus rei exemplum est in *Sulpiciis* [e]; secundo, si patricius aliquis se ad plebem contulisset, quod saepe ab hominibus factiosis fiebat, ut ita plebejos honores capere,

P. 557.

c *Vid. Tacit. Ann.* III. 48. d *Liv.* II. 19. *Ipse Cic. in Bruto, sive de clar. orator.* 16. e *Tacit. loc. prox. d.*

re, & inimicos suos tribuniciis actionibus vexare possent; quemadmodum fecit insignis ille, non virtute, sed sceleribus P. Clodius *f*. *Octavia* etiam gens e patriciis ad plebem se contulit; ac rursus magno intervallo per Divum Julium ad patriciatum rediit *g*. Tertia hujus diversitatis caussa fuit civitatis beneficium: qui enim civitate donati erant, cum liberti, tum etiam quibus virtutis caussa id tributum erat, patricii non fiebant; p. 558. sed plebeji (ut omnes a Sulla civitate donati) licet ejus, cujus beneficio in civitatem venerant, nomen adsumerent *h*. Addunt quidam his caussis etiam adoptionem, sed minus recte; nam verum quidem est, adoptaticium adoptantis conditionem secutum fuisse, sed hoc personam ejus non excedebat: ita ut adoptaticii etiam duplicem tribum haberent, unam, in qua nati, alteram, in quam adoptati fuerant *i*. Gentes vero singulas, & Familias Romanorum hic recensere instituti nostri brevitas non patitur.

Unum

Suet. Jul. 20. g *Id. Aug.* 1. h *Cic. ad Famil.* XIII. 36. i *Vid. Graev. ad Cic. ad Att.* IX. 16.

Unum etiam observandum est, *novos homines* fuisse dictos, qui primi ex suis familiis ad honores pervenenerant [k].

§. II. Romani, nobiliores certe, tribus fere usi sunt *Nominibus* [l]: *Praenomine* scilicet; *Nomine* proprie dicto, & *Cognomine* [m]: quibus aliquando *Agnomen* unum, vel plura addebant. Ex his *Praenomen* singulas personas, *Nomen* singulas gentes, *Cognomen* singulas familias notabat: *Agnomen* vero proprie est illud, quod in adoptione ex antiquo nomine retinetur, ut *Scipio* in *P. Cornelio Scipione* a *Q. Caecilio Metello* adoptato; qui tum dictus est *Q. Caecilius Metellus Scipio* &c. [n] idque uni alicui personae ex eventu aliquo impositum familiae ejus deinceps inhaerebat. Exemplo res clarior fiet: Magnus ille Carthaginiensium domitor dictus fuit *P. Cornelius Scipio Africanus*; ubi *P.* quidem, sive *Publius*, est praenomen; *Cornelius*, nomen;

De Nominibus Romanorum.

p. 559.

k *Cic. pro Cluent.* 40. *Plut. Cat. Maj. init.*
l *Auson. Grypho ternario* 80. m *Juven.* v. 127. [De Romanor. nominib. praeter alios lege *Hist. Ac. Litt. Par.* T. 1. p. 188.]
n *Vid. Graev. Praef. ad T.* 11. *Ant. Rom.*

men; *Scipio*, cognomen; agnomen vero *Africanus*, quod a devicta *Africa* honoris ergo ei est datum. Hujus filius, cum infirma esset valetudine, liberisque careret, cognatum suum adoptavit *L. Aemilii Pauli*, illius qui *Persen* Macedoniae Regem vicit, filium; qui inde *P. Cornelius Scipio Africanus Aemilianus* est dictus: ubi *Aemilianus* alterum est agnomen, ut patris naturalis memoria retineretur, ab ejus gentili nomine formatum: hic vulgo a scriptoribus *Africanus Minor* dicitur; sed hoc nomen ei viventi non est datum; verum posteri, p. 560. ut a superiore Africano distingueretur, eo sunt usi. Alterum exemplum habemus in *Q. Fabio Maximo*; qui tribus agnominibus quandoque designatur: *Ovicula* enim puer etiamnum a *morum mansuetudine*; *Verrucossus* deinde a *verruca*; quae ei in superiore labio erat enata, est dictus [o]: & denique *Cunctator* appellatus fuit; quod Hannibalis impetum *cunctando* [p], & praelii aleam vitando fregerit. Hoc tamen

[o] *Plut. ejus vit. init.* [p] *Ennius Ann.* XII. *& ex eo Virg. Aen.* VI. 845. *sqq.*

tamen verum est, *nomen* saepe etiam pro *cognomine*, aut *agnomine* usurpari [q].

Praenomen est, quo fratres, aut ii, qui sunt ejusdem familiae, inter se distinguuntur: sicut fratres fuerunt *Publius*, & *Lucius* Scipiones, quorum ille Africanus, hic Asiaticus est dictus: agnati *Cajus* Julius Caesar Dictator perpetuus, & *Lucius* Julius Caesar Consul A. U. 689. Erat autem honorificum aliquem praenomine salutare [r]: forte quod servi eo carebant; quodque liberti, quamvis praenomen adepti, raro tamen aliter, quam cognomine, quod fere ex servitute retinebant, appellabantur [s]. *Nomine* dignoscuntur *Gentes*, ut *Julii*, exempli gratia, *Cornelii*: *Cognomine* vero *Familiae* ejusdem gentis, quemadmodum in gente Fabia fuerunt Fabii *Ambusti*, *Rulliani*, *Gurgites*, *&c.* *Agnomen* denique, ut dixi, ab eventu aliquo impositum posteros etiam sequebatur, & saepe etiam *Cognomen* dicitur [t]. His autem omnibus nomi-

p. 561.

 nibus

q *Quinctil. Instit.* 1. 4. r *Horat. Serm.* II. v. 32. s *Facete Pers. Sat.* v. 78. t *Vid. Cic. pro Muraena* 14. *& in somn. Scip.* 2. *Jac. Perizon. animadv. Hist.* 2.

nibus saepe etiam addebatur nomen Tribus, ut jam supra dictum est *v.* *Praenomina*, quod ad usum tironum notandum, aliquando literis singularibus notabantur *w*, ut *A. Aulus*, *C. Cajus*, (quae litera inversa ita Ↄ. mulierem *Cajam* *x* significat) *D. Decimus*, *N. Numerius*, *&c.* aliquando binis, ut *Ap. Appius*, *Ti. Tiberius*; aliquando denique ternis; ut *Mam. Mamercus*, *Ser. Servius*, *Sex. Sextus*: p. 562. *M.* singulare significat *Marcum*; haec vero nota *M'*, vel etiam altera M/ *Manium*. Origo autem horum praenominum a Grammaticis peti potest. Et singularum Gentium nomina unde petita sint, in hocce compendio nostro explicare putidum foret. Cognomina vero vel ab *animo* ducuntur, ut a *sapientia Cato*; (*Catus* enim veteribus *sapiens* * dicebatur) vel a *virtute* aut *moribus*, ut *Frugi*, *Gurges*, *Nepos*, *Pius*, &c. vel ab *arte*, ut *Pictor*; vel

v *Vid. Supr. Sect.* 1. *c.* 1. §. 3. w *Vid. Plut. Quaest. Rom. p. m.* 288. x *Quintil. Instit.* 1. 7. *Vid. tamen etiam Petr. Servium. ap. Cl. Graevium Praef. ad T.* 11. *Ant. Rom.*
* [Ex 1. Edit. *Ennius* p. 217. Ed. Neap. & ibi Columnn. aut p. 128. Hessel.]

vel ab *eventu*, aut *facto aliquo singulari*, ut Papirius *Praetextatus*, ita dictus, quod in *praetexta* aetate arcanum tegere potuisset; (si modo verum sit, quod de eo narratur y) & *Tremellius Scrofa* ab eventu facetissimo, quem narrat *Macrobius* loco in margine citato; vel a *corporis habitu*, ut *Calvus*, *Crassus*, *Macer*, &c. vel a *sacerdotiis*, ut *Augurinus*, *Camillus*, *Flaminius*, *Sacerdos*; vel a *Piscibus Orata*, *Muraena* z; vel denique a *frugibus*, vel *agrorum cultu*, (qui priscis Romanis honestissimus habebatur) ut *Lentuli*, *Pisones*, *Cicerones*, [Fabii] &c.

p. 563.

De Mulierum & servorum Nominibus.

§. III. *Mulieres* olim quidem Praenominibus usae videntur a; sed postea gentili tantum nomine fere sunt dictae: ita, ut si unica esset filia *Cornelia*, verbi gratia, vel *Tullia* diceretur; si duae, altera *Cornelia Major*, altera *Minor*; si plures denique, numeri nota, ut *Prima*, *Secunda*, *Tertia* b, *Quarta* discernerentur: & hoc

 ali-

y *Apud Macrob. Saturn.* I. 6. [Gell. I. 23.]
z *Varro de R. R.* III. 3. *Colum.* VIII. 16.
a *Fest.* v. *Praenominibus. Vid. Voss. de Arte Gramm.* III. 7. b *Suet. Jul.* 50.

aliquando ὑποκοριστικῶς, ut *Quartilla* [c], &c. Non tamen haec nomina semper ordinem denotarunt; sed verorum praenominum naturam habebant; aeque ac in viris *Quintus*, *Sextus*, *Decimus* [d]. Et nomina quidem infantibus *die lustrico* [e] imponebantur, qui puellis erat octavus, pueris nonus: praenomina vero pueris non ante quam togam virilem sumerent, puellis non ante quam nuberent, imponi moris fuit [f].

De Servis. *Servi* aut *nascebantur*, aut *fiebant*; qui enim *nascebantur* ex ancilla alicujus, domini sui fiebant, quia partus p. 564. sequitur ventrem, & pater plerumque incertus est: licet inter servos *nuptiae* proprie non essent; sed eorum commercium *contubernium* proprie dicebatur, ipsique *contubernales*. *Servi* autem *domi nati Vernae* & *Vernaculi* dicebantur, & procaciores plerumque erant; quia scilicet ipsis plus, quam aliis, indulgebatur. *Fiebant* servi vel *captivitate ex hostibus* [g], vel *venditione*, ut

c *Petron.* 16. *sqq.* d *Vid. Perizon. anim. hist.* 3. *p.* 111. e *Fest. hac* v. *Suet. Ner.* 6. *Plut. Quaest. Rom.* 100. f *Val. Max. de nominibus.* g *Horat. Epist.* 1. 16. 69.

ut si pater filium suum venderet; quod olim passim permissum, postea nisi in extrema famis necessitate concessum non fuit, & ne sic quidem, nisi etiamnum a matre rubentem [h]. Servi antiquissimis temporibus paullo aliter inflexum domini praenomen ferebant, ita ut *Lucipores*, verbi gratia, *Marcipores*, &c. dicerentur, quasi *Lucii*, vel *Marci pueri* [i], hoc est, *servi*: nam *puer* pro *servo* sine ullo aetatis respectu dicitur [k]; recentioribus vero temporibus varia nomina tum Graeca, tum Latina habuerunt, vel a gente, unde essent oriundi, vel ab aliis eventibus imposita; ut apud Comicos servi dicuntur *Syrus*, *Geta*, &c. apud Ciceronem vero *Tiro*, *Laurea*, *Dardanus*, & sic porro.

p. 565.

De Manumissione.

Servitute liberabantur servi per *Manumissionem*, quae erat vel *Justa*, cum justam libertatem & plenum jus civitatis Romanae consequebantur; vel *minus Justa*, cum ex Lege *Junia Norbana* fiebant *Latini Juniani*, quibus

h *L.* 2. *Cod. de patr. qui fil. suos distr.* i *Plin. H. N.* XXXIII. 1. *Quinctil.* I. 4. k *l.* 204. *ff. de V. S.*

bus inferiores etiam erant, qui ex Lege *Aelia Sentia* fiebant *Liberti dedititii*, qui scilicet aliquando ob gravius crimen stigmate notati, vel graviore poena affecti essent. *Justa Manumissio* fiebat tribus modis : vel *per Censum*, cum servus, sciente vel jubente domino, cum reliquis civibus a Censoribus *in censum* relatus esset [l] : vel *per vindictam*, * cum dominus cum servo Praetorem adiens, diceret, *Hunc hominem liberum esse volo Jure Quiritium*; quod si Praetor caussam probaret *vindicta* (*virgula* quaedam erat) capiti servi imposita pronunciabat, *Hunc hominem liberum esse dico jure Quiritium* : quo peracto vel lictor, vel dominus eum in gyrum circumagebat [m], potestatem abeundi quo vellet ei concessam esse significans. Tertius manumittendi modus erat, qui fiebat *Testamento*; de quo prolixe satis Imperator in Institutionibus juris.

p. 566.

Minus Justa manumissio erat, quae fiebat

l *Cic. pro Caec.* 34. * [Quis Primus *vindicta* liberatus fuerit, vide ap. Liv. II. 5.]
m *Pers. Sat.* v. 75. *Horat. Serm.* II. VII. 75.

fiebat vel *inter amicos*, vel *per mensam*, cum dominus servum secum accumbere juberet, vel *per epistolam*. Qui autem manumittebantur, raso capite *pileum* accipiebant [n], qui libertatis insigne erat. Incredibilem autem servorum multitudinem divites illi Romani habebant [o], quos in varias decurias distinctos habebant [p]: ita ut exercitui multitudine comparentur [q]. Liberti pristinorum dominorum nomina & praenomina assumebant, quibus cognominis loco pristinum suum nomen adjiciebant; sic *Tiro* a *M. Tullio* Cicerone libertate donatus dictus est *M. Tullius Tiro*, (qui variis scriptis inclaruit, ut ex Gellio, Asconio & aliis discimus) *Eutychides T. Caecilii Attici* libertus *T. Caecilius Eutychides* [r]. Idem autem homo *libertus* dicebatur respectu patroni sui; *libertinus* respectu aliorum [s]. *Qui civitatem Romanam consequebantur* [t] eorum,

p. 567.

n *Plaut. Amph.* I. I. 306. *Serv. ad Virg. Aen.* VIII. 564. o *Vid. not. ad Petron.* 37. *ed. Cl. Burm.* p *Id.* 47. q *Plin. H. N.* XXXIII. 10. *Senec de tranq. an.* 8. r *Cic. ad Att.* IV. 15. s *Vid. Cic.* I *in Verr.* 47. *Sigon. de ant. jur. Rom.* I. 6. t *Vid. Jul. Caes. de B. G.* I. 47.

rum, quorum beneficio, vel auxilio in civitatem venerant, praenomen & nomen assumebant v; nominibus suis pristinis vero pro cognominibus utebantur, ut *C. Valerius Caburrus* a *C. Valerio Flacco* civitate donatus w; *A. Lutatius Diodorus* beneficio *A. Lutatii Catuli* civitatem adsecutus x. Et hinc post Sullam tanta multitudo *Corneliorum* fuit; cum plurimis ipse civitatem dedisset y. Postquam vero in orbe Romano qui sunt, ex constitutione Imperatoris Antonini cives Romani effecti sunt z, de cujusque arbitrio nomina sunt sumpta, ita ut p. 568. plane alia eorum foret ratio, quam tamen operose hic explicare nihil attinet. [Liberti ac Libertae apud patronos varia munia obibant, quod ex omni antiquitate satis notum: inprimis autem videndus *Pignorius*, & Monum. s. Columbarium Libb. & servorum Liviae Aug. A. 1727. Florentiae editum: unde unicum exemplum petam, quod a quodam Viro Docto

v *Cic. Famil.* XIII. 35. *sqq.* w *Caes. l. prox. cit.* x *Cic. in Verr.* IV. 17. y *Cic. pro Cornel.* I. *p.* 967. *ed. Graev. App. Al. Civ.* I. 413. z *L.* 17. *ff. de statu hom.*

Docto minus recte explicatum videtur. Quaedam ibi inscriptio sic se habet: PHILEMATIO. AUG. L. SACERD. A. BONA. DEA. MATER. MAENALI. Durius, inquit, *a bona Dea* hic dicitur pro *bonae Deae*. Sed nisi me fallo, *Philemation* sic dicitur *Augustae Sacerdos a bona Dea*, ut pueri dicuntur *a manu*, *a pede*, *a poculis*: est enim credibile, Liviam pro sua impotentia matronarum aliarum sese longe inferiorum congressum familiarem atque in sacris parem fugisse, ideoque vices suas huic Libertae ad ea sacra Augustae nomine colenda tramisisse.]

De Patria apud Romanos potestate.

§. IV. Quia autem *jus Patriae potestatis* apud Romanos plane singulare, & ab omnibus aliis gentibus diversum fuit, operae pretium erit, ut paucis illud explicemus.

Est igitur *Patria potestas* [a] *jus, quod Pater habet in liberos*; quod Livius [b] vocat *patriam Majestatem*. *Pater* dico; *Mater* enim liberos in potestate non habebat: tum ob alias, credo, ra-

a *Vid. Dion. Halic.* II. 26. *sqq.* b III. 45. *& alibi.*

rationes; tum, quod prae nimio amore nimium iis indulgere soleant: αἱ μητέρες γὰρ φιλοτεκνότεραι inquit *Arist. Ethic.* IX. *c.* 7. [c]. Haec autem potestas tribus modis acquiritur, *justis* nempe *nuptiis*, *legitimatione*, & *adoptione*. De nuptiis quod satis est diximus; de legitimatione dicere ad propositum nostrum minus facit: superest ut pauca de adoptione videamus. *Adoptio est actus legitimus, quo in locum filii adsciscimus eum, qui nobis extraneus est; ad eorum, qui liberos non habent, solatium inventus:* Graecis υἱοθεσία dicta. Est autem vel *adoptio in specie talis*, vel *arrogatio*. *Adoptio in specie talis est* eorum, qui in aliena potestate sunt, & a patris naturalis familia in adoptivi familiam transferuntur: eaque fiebat apud quemlibet magistratum, apud quem legis actio esset, Praetorem puta vel Proconsulem, patre naturali filium imaginaria emptione & venditione patri adoptivo mancipante [d]. *Arrogatio* est *eorum, qui, cum sui juris sint, se in potestatem alterius*

p. 569.

c *Ter. Heaut.* v. II. 38. d *L. ult. Cod. de adopt.*

terius tradunt; ita dicta, quod non nisi *rogatione* ad Populum lata fieret, (licet aliter sit in *l. 2. ff. de adopt.*) Comitiis scilicet curiatis [e]. Verum translato a Populo in Principem imperio, principali exinde auctoritate arrogationes fieri coeperunt: eaque (si impubes quidem arrogaretur) non fiebant, nisi caussa cognita an honesta esset, pupilloque expediret. Quia autem adoptio naturam imitatur, adoptans adoptivum plena pubertate, sive octodecim annis praecedere debebat [f]. Effectus arrogationis perspicitur ex formula rogationis, quae talis fere fuit: *Velitis, jubeatis, Quirites, ut L. Valerius L. Titio tam jure legeque filius sibi fiat, quam si ex eo patre matreque familias ejus natus esset; utique ei vitae necisque in eum potestas siet, uti patri endo filio est.* Patriae autem potestatis apud Romanos effectus majores, quam apud aliam quamvis gentem fuerunt. Nam primo: Pater in filium habebat *jus vitae & necis*; ita ut, si eum occidisset, non teneretur lege Pompeja de parricidis,

p. 570.

e *Gell.* v. 19. f §. 4. *Instit. h. t.*

dis, nec lege Cornelia de sicariis [g]. Sed eam potestatem postea tam Principes, quam Juris-consulti coarctarunt [h]. Secundo: Pater ex lege Romuli habebat jus filium *ter vendendi* [i]; in quo major patris potestas fuit in filium, quam domini in servum: servus enim semel venditus, si a novo domino manu emittatur, sui juris fit; filius autem ter debebat vendi & toties manumitti, antequam de potestate paterna exiret. Haec p. 571. vendendi licentia primum restricta fuit aliquatenus lege Numae, in qua scriptum erat ad hunc sensum [k], *Si pater permiserit filio uxorem ducere, quae ex legibus particeps sit sacrorum & bonorum, patri posthac nullum jus esto vendendi filium.* Jure vero Pandectarum filius neque vendi, neque oppignorari potest [l]: quanquam Constantinus *sanguinolentos*, id est, *recens natos* vendere in extrema famis necessitate

g *L.* 11. *ff. de lib. & post. l. fin. Cod. de patr. pot.* h *L.* 2. *ff. ad L. Corn. de sic. l. un. C. de his qui par. vel lib. occ.* i *Dion. Halic.* 11. 27. k *Ibid.* l *L. ult. ff. quae res pign. obl. l.* 6. *Cod. eod. l.* 1. *Cod. de par. qui lib. distr.*

tate permiserit [m]. Tertio, quicquid liberi vel ex operis suis, vel aliunde acquirebant, illud eo ipso momento patri acquirebatur: ideoque etiam non *bona* filii dicebantur, sed *Peculium* [n]. Hoc olim uniusmodi fuit pariter ac servorum. Jure vero novo quadruplex est: *Profectitium*, quod a patre, vel patris caussa ab aliis ad filium *proficiscitur*, idque pleno jure patri acquiritur; *Adventitium*, quod aliunde filio *advenit*, a matre, puta, aut amicis, atque in eo pater usumfructum, filius vero proprietatem habet; *Castrense*, quod occasione *militiae castrensis* filius sibi acquisivit, & in eo pro patrefamilias habetur: & denique *quasi Castrense*, quod occasione *militiae togatae*, sive *exercitio fori* quaesivit, & est instar peculii castrensis. Quarto, Pater poterat filium exhaeredare nulla caussa adjecta; idque propter Legem XII. Tabularum, quae dicit, *Paterfamilias uti legassit super pecunia tutelave sua, ita jus esto.* Hodie filius non potest exhae-

p. 572.

m *L.* 2. *Cod. d. t.* n §. 1. *Instit. per quas pers. cuiq. acq. V. Dion. Hal.* VIII. 79.

exhaeredari, nisi justa caussa exhaeredationis adjecta sit; quales sunt, quae recensentur in *Nov.* xcv *c.* 3. si aliter pater exhaeredaverit filium, per querelam inofficiosi petit filius, ut haereditas ei deferatur rescisso testamento eo colore, quasi pater tempore testamenti facti sanae mentis non fuisset. Praeterea olim filius invitus cogebatur esse patris sui haeres: hodie tamen Praetor ei volenti facultatem concedit paternis bonis se abstinendi o. Habebat praeterea Pater jus filium *exponendi:* licet neque ex legibus Romuli neque ex jure XII. Tabb. necare, aut exponere infantes recens natos, nisi sub certis legibus licuerit; sed sequentibus demum temporibus aliud jus introductum sit p. Hodie si Pater filium exponat, extra ordinem est puniendus q: exponere enim idem videtur, quod necare r. Praeterea poterat pater filium abjicere, ad parietem illidere, relegare ad opus rusticum; quae etiam postea sunt abrogata. Poterat

p. 573.

o *L. 5. 7. ff. de acquir. haer.* p *Vid. Celeb. Noodt Julius Paulus 2.* q *L. 2. Cod. de inf. exp.* r *L. 4. ff. de agn. & al. lib.*

terat quoque pater filium noxae dedere, pariter ut dominus servum; quod abrogavit Imperator Justinianus [s]. Competebat vero hoc jus non tantum in liberos primi gradus, verum etiam in nepotes & pronepotes: qui enim in alterius potestate est, alium in sua potestate habere non potest [t]; qui autem ex filia nascuntur, in potestate nostra non sunt, quia sunt in potestate patris sui.

Posset autem cuipiam mirum videri tantam & tyrannicam plane potestatem parentibus in liberos apud veteres fuisse concessam, nec tamen credendum est, Romanos hoc casu sine gravibus rationibus ita egisse. p. 574 Quae quidem rationes videntur fuisse sequentes: primo, ut esset aliquis quasi domesticus magistratus; secundo, ut ita patres ad tollendum liberos allicerentur; quo pertinet elegantissimus Senecae locus *de Benef.* III. *c.* II. *Parentum*, inquit, *conditionem sacravimus, quia expediebat liberos tolli: sollicitandi ad hunc laborem erant incertam*

s §. *ult. Inst. de noxal. act.* t *L.* 21. *ff. ad L. Jul. de adult.*

incertam adituri fortunam. Non poterat illis dici, quod beneficia dantibus dicitur: cui des elige ipse tecum. Si deceptus es, quaere dignum; adjuva. In liberis tollendis nihil judicio tollentium licet; tota res voti est. Itaque ut aequiore animo adirent aleam danda illis aliqua potestas fuit. Tertia denique ratio hujus rei fuit, quod benignitas patris non facile iniquum quid in liberos commissura crederetur.

Tollitur Patria potestas primum *morte naturali* v; sed si moriente avo pater adhuc vivat, & in patris sui sit potestate, tum post obitum avi nepotes in patris sui potestatem recidunt. p. 575. Secundo: *morte civili* patris aut filii, ut deportatione, quia deportatus civitatem, & exinde etiam jus patriae potestatis amittit w. *Relegatio*, cum civitatem non tollat, etiam patriam potestatem non solvit. Tertio: labente Imperio dignitate *Patriciatus* patria potestas tollebatur. *Patricius* autem dicebatur, non ea notione, quae Reipublicae tempore obtinuit:

v *L. 15. ff. quand. dies leg. ced. l. 195. §. 2. de V. S.* w *§. 1. Instit. quib. mod. patr. pot. solv.*

obtinuit : sed summa plane dignitas erat, qua quis curulibus honoribus functus in consilium Principis adsciscebatur ; & ejus quasi *Pater* vocabatur [x]. Olim vero etiam Vestales simul ac captae essent, potestate patria exibant [y]. Quarto: solvitur, vel potius suspenditur patria potestas ; si quis ab hostibus captus sit : nam captivus simul ac ad suos lares reversus est, omnia pristina jura fictione *juris postliminii* [z], qua fingitur nunquam in hostium potestate fuisse, recipit. Quod si pater apud hostes decesserit, ab eo tempore, quo captus est, filius sui juris fuisse videtur per fictionem *Legis Corneliae* ; qua fingitur ipso captivitatis momento obiisse. Quinto : tollebatur patria potestas *Emancipatione*. (Graecis χειραφεσία, ἐξοικείωσις & ἐκποίησις [a] ; *emancipatus*, χειραφετός). Est vero *Emancipatio legis actio, qua quis apud competentem judicem de potestate dimittitur* : idque olim fiebat per imaginarias emptiones

p. 576.

x *Claud. Prol. L.* 11. *in Eutr.* 49. *& in ipso libr.* v. 88. y *Gell.* 1. 12. z *Fest.* v. *Postliminio.* a *Poll. On.* vi. 38. 178. *Vid. Bud. Comm. ling. Gr. n. m.* 141. *sqq.*

& venditiones, hodie vero sola declaratione paternae voluntatis apud competentem judicem. *Mancipare* autem, vel *mancipio dare* proprie significat, *proprietatem rei alicujus alicui tradere*; unde eleganter *Lucretius* III. *vs.* 985.

Vitaque mancipio nulli datur, omnibus usu.

Et *P. Syrus Mimographus*,

Fortuna usu dat multa, mancipio nihil [b].

Effectus emancipationis erat Primo; ut filius plene sui juris fieret, & plenum dominium in bonis adventitiis acquireret, excepta tamen dimidia parte ususfructus, quae patri veluti in praemium emancipationis reservabatur: Secundo; ut pater idem fere jus in filium emancipatum acciperet, quod patronus in libertum: itaque ei ab intestato succedebat, & impuberi fiebat tutor legitimus [c]. Non tamen usque adeo patrono parens exaequabatur, ut etiam liberi ejus ad successionem, aut contra tabulas bonorum

p. 577.

b *Vid. & Senec. Ep.* 72. *Eurip. Suppl.* 534. *loco elegantissimo.* c *Tit. Instit. de legit. par. tut.*

norum possessionem venirent [d]; aut etiam, ut *actio Calvisiana* parenti daretur [e]; aut denique, ut recte stipularetur a filio operas. Quemadmodum autem filius invitus [*an supplendum est?* non] emancipabatur, sic nec pater cogi poterat, ut filium emanciparet, nisi certis quibusdam casibus: quorum Primus est; si quis impubes arrogatus, dein pubes factus, dicat se laesum esse arrogatione [f]. Secundus casus est; si male contra pietatem filium adficiat, hoc est, nimiam adversus eum exerceat severitatem [g]. p. 578. Tertius; si quis legatum ea conditione, ut liberos emanciparet, relictum agnoverit [h]. Quartus; si pater lenocinium exerceat, & filiabus suis peccandi necessitatem imponere velit [i]. Quintus denique; si pater nuptias incestuosas contraxerit [k]. Sexto & ultimo solvitur patria potestas; si ab aliquo ex adscendentibus quis adoptetur [l].

d *L.* 1. §. 5. *ff. si a par. quis man. sit.* e *L.* 2. *ff. eod.* f *L.* 33. *ff. de adopt.* g *L. ult. ff. si a par. quis man.* h *L.* 92. *ff. de condit. & demonstr.* i *L.* 12. *Cod. de episc. aud.* k *Novell.* XII. 2. l *L. penult. Cod. de adopt.*

CAPUT SEXTUM.

De Ritu Funerum.

De iis, quae mortem proxime sequebantur.

§. I. Humani dramatis postremus actus *morte* terminatur, eamque sequitur *Funus* *. Summo autem studio veteres funus curabant; quia credebant animas insepultorum ad sedes quietas non admitti, vel saltem centum annos juxta *Stygiam* paludem oberrare, antequam eam transmittere [a] possent; unde, si ipsis cadaveribus potiri non possent, *tumulum* tamen *inanem*, sive κενοτάφιον (quod tamen locum religiosum non faciebat [b]) ipsis statuebant [c]: aut, si cadaver inhumatum viderent, glebas saltem aliquas ei injiciebant [d]: [*aut lapidabant*, Petron. c. 114. i. e. lapidibus obruebant.] quique illud non fecisset, piaculum commisisse cre-

p 579.

* [*Funus* a funibus s. funalibus dictum. V. Lips. Excurs. ad *Tac. Ann.* III. 4.] a *Virg. Aen.* VI. 324. b *l. 6. §. 1. ff. de relig. & sumpt. fun.* c *Virg. Ibid.* 504. *l.* 42. *ff. de relig. & sumpt. fun.* d *Virg. d. l.* 364. *Hor. Od.* I. XXVIII. 23. & 36.

credebatur, & porcam praecidaneam Cereri mactabat [e]: unde nullum genus mortis aeque abhorrebant ac naufragium [f]. Et hinc maxime operam dabant, ut vivi sibi de sepulcro prospicerent [g]. Ratio porro funeris curandi apud Romanos haec fuit:

Cum aliquis jamjam esset moriturus, propinqui praesentes spiritum ejus ore excipiebant, sive legebant [h]; &, qui morienti proximi erant [i], ejus oculos claudebant [k] (ut horror mortis, puto, minueretur [l]) quos postea in rogo rursus aperiebant [m]. Tum ter, vel quater per intervalla mortuum *inclamabant* [n]; quo facto *Conclamatum esse* dicebatur [o]: & hinc est, quod etiam *conclamatum esse* dicimus, *cum res aliqua plane periit. Deponebatur* inde cadaver humi: unde *de-*

p. 580.

 positus

e *Fest. V. Praecidanea agna.* f *Vid. Ovid. Trist.* I. II. 51. g *Vid. Grut. Inscr. p.* 1127. 1. h *Vid. Virg. Aen.* IV. 684. i *Id. Aen.* IX. 486. k *Hom. Il.* λ. 452. *Pedo Albin.* I. 157. l *Vid. Suet. Ner.* 49. m *Plin. H. N.* XI. 37. *& Virg. vidend. Aen.* IV. 244. *&* IX. 486. *Ovid. epist. Penel.* 101. *& epist. Ariadnae* 120. n *Id. Trist.* III. III. 43. o *Terent. Eun.* II. III. 56.

positus pro *mortuo* dicitur [p]: & hinc etiam *deponere vino* est *ebrietate aliquem quasi sepelire* [q]. Mox aqua calida cadaver abluebatur [r], ut vitalis spiritus, si quis forte superesset, excitaretur: & a *Pollinctore* [s] ungebatur, qui ex familia *Libitinarii* erat [t]; ut etiam *Vespillones*, *Praeficae*, *Piatrices* [v], *Ustores*, *Custodes* [x], aliique: Libitinarius enim in templo Veneris Libitinae omnia vendebat [z], quae ad funus procurandum necessaria essent: eaque merces *arbitria* dicebantur [a]. Lotum & unctum corpus veste, quae defuncti dum viveret honestissima fuerat, induebatur; cives scilicet de plebe, toga alba [b]; Magistratus & Sacerdotes praetexta: & sic alii aliis. Tum cadaver (cujus ori quadrantem indebant, quem *Charonti* inferorum portitori [c] pro naulo porrigeret, Graecis

p. 581.

p *Ovid. Trist.* III. III. 40. q *Plaut. Aul.* III. VI. 39. r *Ennius ap. Serv. Aen.* VI. 219. s *Vid. Plaut. Prol. Poen.* 63. t *L.* 5. §. 8. *ff. de instit. act.* v *Vid. Fest. hac v.* x *L.* 14. §. 4. *ff. de relig. & sumpt. fun.* z *Vid. Suet. Ner.* 39. *Horat. Serm.* II. VI. 19. a *Cic. post red. in Sen.* 7. & *pro domo* 37. b *Vid. Juven.* III. 171. *sqq.* c *Virg. Aen.* VI. 298. *Juven.* III. 267.

Graecis proprie Δανάκη [d] dictum) cadaver, inquam, coronatum [e] custode apposito in vestibulo aedium *componebatur* [f] in lecto, ita ut facies & pedes, tanquam abituri, (unde *porrectus* pro *mortuo* ponitur [g]) publicum spectarent [h]: & hinc *componere* (quod Graeci aliquando στέλλειν, vel συστέλλειν, vel περιστέλλειν dicunt [i]) quandoque ἀντὶ τοῦ *sepelire* ponitur [k]; & etiam Latini *compositum* pro *sepulto* dicunt [l]. Ante aedes defuncti (ditioris [m] certe) statuebatur arbor *Cupressus*, quae funebris habebatur [n]; & Diti, sive Plutoni sacra erat; quia semel recisa nunquam renascitur [o]; licet alii dicant hoc factum esse, ne Pontifex imprudens aedes funestas intraret, atque ita pollueretur [p].

p. 582.

d *Hesych. hac v. Suid. V.* Περθμένιον. e *Plin. H. N.* XXI. 3. f *Tacit. Hist.* I. 47. g *Catull. carm.* LXVIII. v. 6. h *Virg. Aen.* XI. 29. *Pers. Sat.* III. 103. [De effigie mortui toro praefixa v. *Lips. ad Tac.* Ann. III. 5.] i *Casaub. ad Actor.* v. 6. k *Horat. Serm.* I. IX. 28. *Ovid. Fast.* v. 426. l *Catull. Carm. ad Manl.* v. 98. m *Lucan.* III. 442. n *Horat. Epod.* x. 18. *Serv. ad Aen.* VI. 216. *Ovid. Met.* x. v. 141. o *Fest.* v. *Cupressi.* p *Serv. ad Virg. Aen.* III. 64.

De ipsis Exequiis.

§. II. Octavo tandem [q], ut videtur, die, Populus per praeconem certa formula (verbi gratia tali, *Exequias L. Titio L. F. quibus ire commodum est, jam tempus est* [r]; *ollus effertur*) ad exequias convocabatur; ad quas magna frequentia convenire solebant. Itaque magno *concessu* (propriam hanc vocem nota [s]) efferebatur cadaver, si divitis alicujus esset, in lecto vel lectica, pretiosis stragulis strata [t]; quae ferebatur, vel a propinquis [v]; vel, si summi viri fuissent, a viris plane honestissimis; quemadmodum Augustum a senatoribus [x], Julium Caesarem magistratuum [y] humeris elatos fuisse legimus, & *Severi* Imperatoris urnam a Consulibus portatam [z]: pauperiores vero in *Sandapila* a quatuor vespillonibus efferebantur [a]. At omnium honoratissimum erat funus, quod *Censorium* ap-

p. 583

q *Serv. ad Aen.* VI. 218. r *Terent. Phorm.* V. VIII. 37. s *Cic. pro Flacc.* 17. t *Propert.* II. XIII. 21. v *Vid. Plut. Quaest. Rom. p. m.* 267. *Val. Max.* VII. I. I. *Plin. H. N.* VII. 44. x *Suet. Aug.* 100. y *Id. Jul.* 84. z *Herodian.* IV. I. [Germanici cineres tribunorum centurionumque humeris portati, *Tac. Ann.* III. 2.] a *Martial.* VIII. 74. [& alibi.]

appellabatur [b]. Post ultimam conclamationem pompa funebris procedere incipiebat, *designatore* (Belgis, *een bidder*) eam ordinante [c], qui tum etiam lictoribus utebatur; & tibicine [d] (qui hac occasione proprio nomine *Siticen* [e], Graecis τυμβαύλης, dicebatur) praeeunte, qui *Naeniam*, sive *cantilenam funebrem* (ἐπιτύμβιον νόμον [f]) defuncti laudes celebrantem canebat; procerum vero funeribus etiam cornua & tubae [g] sunt adhibita, qua re testabantur [h], defunctum neque veneno, neque ferro interiisse. Quia autem defunctus iis laudibus saepe p. 584. erat indignus, hinc *naeniae*, sive *mortualia* pro *nugis* ponuntur [i]. Praeficae, mercede conductae [k], plangendi modum ceteris praeibant, & laudes

 quo-

b *Tac. Ann.* IV. 15. *&* *ibi Lips.* c *Horat. Epist.* I. VII. 6. d *Ovid. Fast.* VI. 659. e *Gell.* XX. 2. f *Pollux Onom.* IV. 10. *segm.* 79. [De antiquitate cantus exsequialis v. *Falsteri Amoen.* Philol. T. II. p. 237.] g *Horat. Serm.* I. VI. 43. h *Hygin. fab.* 274. i *Plaut. Asin.* IV. I. v. 63. k *Horat. de arte* 43. (vers. Hor. est 431. Sed nihil probat, quia masc. gen. legitur: *Ut qui conducti plorant in funere.* Nisi sit enallage generis, quod adfirmare non ausim. vid. potius Plaut. Truc. 2. 6. 14. & Lucil. S. 22. F. R.)

quoque defuncti cantabant [l]; quibus saepe sententias, ex celebrioribus poëtis petitas, & rei praesenti convenientes miscebant [m]. [Majoris aetatis funera ad tubam * facesque & candelas ** efferebantur: minoris vero ad tibias & cereos, immixtis tamen facibus. De *lectis* pluribus mortuo nobili sternendis vide, quos citamus *** de proverbio, *licet ad tubicines mittas*, v. Comment. ad Petron. c. 129.]

In pompa funebri ferebantur insignia honorum, quos defunctus gesserat, & quidem inversa, ut etiam hodie fieri solet [n] [vel fracta ****]; spolia hostium [o], ornamenta triumphalia, dona militaria, & similia [p]. Tum etiam *Imagines* majorum, & totius gentis in perticis praeferebant [q]; nec facibus parcebatur [r]. Servi ex testa-

l *Naevius ap. Fest.* v. *Praefica.* m *Suet. Jul.* 84. * [Serv. ad Aen. v. 138.] ** [Lips. Exc. ad Tacit. Ann. III. 4.] *** [Cic. de Legg. II. 24. Serv. ad Aen. VI. 862. & 875.] n *Pedo Alb. de morte Drusi* 141. *Tac. Ann.* III. 2. [Virg. Aen. XI. 93. & ibid. Serv.] **** [Pedo ad Liv. VI. 177.] o *Suet. ibid.* p *Lucan.* VIII. 733. q *Propert.* II. XIII. 19. r *Id.* IV. 12. *Ovid. epist. Cydipp.* 172.

testamento defuncti manumissi, funus pileati praecedebant [s]: sequebantur propinqui, filii, si adessent, velatis, filiae nudis capitibus [t], amici, aliique habitu lugentium; scilicet capillo passo, in veste pulla, sive atra [v], ornamentis positis, (ut, exempli gratia, equites annulos aureos, & phaleras ponebant [x]) quod etiam in luctu publico fieri solebat [y]: tum etiam, ut hodie, domus luctus tempore claudebantur [z]. [In luctu vel moerore vestes etiam scindebant. *Virg. Aen.* v. 685. quod Hebraeis perusitatum fuisse S. literae docent. Tum Coss. mortuo Druso sede vulgari sedebant, *Tacit. Ann.* IV. 8.]

p. 585.

Ita, si illustre funus esset, in forum [a] deferebatur [b], & a filio, vel propinquo [c] aliquo pro rostris oratione funebri laudabatur [d]: quod vetus Ro-

s *Dion. Hal.* IV. 24. *l. un.* §. 5. *Cod. de Lat. lib. toll.* t *Plut. Quaest. Rom.* 14. s. *p.* 267. v *Vid. Propert.* IV. XII. 97. *Juven.* X. 245. x *Liv.* IX. 46. [& 7.] y *Lucan.* II. 18. 28. *Juven.* III. 212. z *Tacit. Ann.* II. 82. *Juven.* XIII. 129. [Pedo ad Liv. vs. 183.] a *Dion. Hal.* IV. 40. b *Horat. Serm.* I. VI. 43. c *Suet. Jul.* 6. d *Dion. Halic.* V. 17. *omn.*

Romanorum institutum fuit, non vero, ut quidam voluere, a Graecis inventum [e]. Quin originem a Poplicola habuisse docet Plutarchus *ejus vita p. m.* 102. quod institutum ad gloriam quidem & virtutem utilissimum fuit [f]: historia tamen iis laudationibus mendosior facta est [g]. Inde ad sepulchri, vel rogi locum procedebant; qui post legem duodecim Tabularum semper fuit extra Urbem; cum antea quisque fere domi suae sepeliretur [h], & plerumque, quidem juxta vias [i]: quanquam, privilegio virtutis, vel dignitatis caussa dato [k], quidam in Urbe sepulti sint [l]; ut praeter alios etiam Virgines Vestales [m].

p. 586.

De Sepultura & Combustione.

§. III. Antiquissimis Reipublicae temporibus Romani utebantur sepultura [n]; [i. e. *humatione.* v. nos in Syn. on.] quanquam hoc perpetuum non fuerit,

e *Dion. Hal. d. l. &* IX. 54. f *Polyb.* VI. 51. g *Liv.* VIII. *c. ult. Cic. Bruto c.* 17. h *Serv. ad Aen.* V. 61. *&* VI. 152. i *Juven.* I. *v. ult.* k *Cic. de LL.* II. *vs. fin.* l *Vid. Dion. Hal.* V. 48. *qui paulum variat. Plut. Poplic. p.* 109. m *Serv. ad Virg.* XI. 206. n *Plin. H. N.* VII. 54. *Vid. Xiphil. Pert. non longe ab init.*

fuerit, cum jam A. U. 253. cadavera cremata legamus [o]; nisi hoc forte factum, quod omnes sepeliendi otium tunc non suppeteret: verum etiam leges Decem-virales clare de ustione loquuntur. Et male quidam Sullam primum crematum putant; quod primus ex gente Cornelia crematus fuisse dicatur [p]. Quicquid ejus rei sit, florente maxime Republica usque ad extrema tempora Antoninorum, cadavera (honestiorum saltem) cremata sunt: at postea rursus ad sepulturam reditum est [q]. Infantes etiam, intra septimum mensem mortui, non cremabantur, sed sepeliebantur [r]. Ita loquor ex usu communi; licet sciam *sepelire*, & *sepulchrum* etiam de *combustione* dici [s]. Ad cadaver cremandum exstruebatur *Pyra* in formam arae [t], vel turris ex lignis, facillime ignem concipientibus [u], circumpositis cupressis. Haec simul cum cadavere imposito

p. 587.

o *Dion. Hal.* v. 47. p *Cic. de LL.* II. 22. [Similis Servii locus ad Virg. mihi excidit.] q *Virg. Aen.* VI. 177. r *Plin. H. N.* VII. 29. [citatio falsa.] s *Terent. Andr.* I. I. v. 101. *Plin. H. N.* VII. 54. t *Virg. d. l.* 214. *sqq.* u *Ib.* 225.

sito liquoribus quibusdam pretiosis conspergebatur [v]; & a proximis consanguineis averso vultu faces ei subjiciebantur [w]: ac vestis pretiosa, ornamenta, arma defuncti, &c. in *Rogum* [qui pro qualitate fortunarum fiebat, Serv. IV. Aen. 685.] (ita dicebatur *Pyra jam ardens* [x]) conjiciebantur [y]. Tum propinqui etiam [tus & aromata * immo] comas suas detonsas in rogum mittebant [z]. Dum cadaver cremaretur, sanguis humanus ante rogum effundebatur, quo manes defuncti placari credebant. Ille sanguis olim quidem erat captivorum, vel servorum [a]; at postea gladiatorum [b], qui inde *Bustuarii* sunt dicti: nam Rogus, cum plane jam consumptus esset, *Bustum* dicebatur [c]; locus ipse vero, ubi cadaver cremabatur, dicebatur *Ustrina* [d].

p. 588.

Ca-

v *Virg. Aen.* V. 223. *Mart.* X. 97. w *Id. Aen.* XI. 193. *sqq.* x *Serv ad Virg. Aen.* XI. 185. y *Id. ad Aen.* X. 581. [falsa citatio. Sed v. Aen. VI. 217. & Serv. ad vs. 233.] * [Martial. VI. 85. 12. & X. 26. 6. Virg. Aen. VI. 225.] z *Ovid. epist. Canaces* v. 116. a [Virg. & Serv.] *Ibid.* b *Horat. Serm.* II. III. 85. c *Fest.* hac v. d *Fest. ibid.*

Cadavere cremato favilla, olim quidem vino [e], postea vero aqua exstinguebatur; & ossa ac cineres a proximis [f] in Urnam legebantur: iisque odores & flores odoratos miscebant [g]. Poterant autem discerni ossa ex situ & collocatione cadaveris [h], quod non ipsi igni impositum, sed aestu potius flammae circumlambentis in cineres redactum videtur; ita tamen, ut ramusculi cupressorum & particulae rogi super cadaver conciderent [i]: quod uncis & hamis, quantum possent, prohibebant. Post haec praesentes, ut lustrarentur, ter aqua pura a sacerdote conspergebantur [k]; & jam discessuri extremum *Salve*, & *Vale* mortuo inclamabant [l], hac vel simili formula: *Aeternum vale; Nos te ordine, quo natura jusserit, cuncti sequemur.* Denique praefica, vel quis alius, novissimo verbo *Ilicet* omnes dimittebat [m]. Urna inferebatur sepulchro, cui

p. 589.

e *Virg. Aen.* VI. 227. f *Tibul.* I. III. 6. g *Id.* III. II. 23. h *Vid. Hom. Il.* ψ. v. 240. i *Vid. Boxhorn. Quaest. Rom.* 25. *Kirchm. de funer.* III. 5. *Voss. de Idol.* v. 43. k *Vid. Virg. Aen.* v. 229. l *Id. Aen.* XI. 97. m *Id. Aen.* VI. 231.

cui inscribebatur *Titulus* [n], & *Votum* [S. T. T. L. i. e.] *Ut terra mortuo levis esset* [o], vel, *Ut ossa molliter cubarent* [p]: vel Graece ita, Κούφη γῆ τοῦτον καλύπτοι [q]; vel denique, ut dicit Euripides Alcest. vs. 462.

--- Κοῦφα σοι χθὼν ἐπάνω πέσειε, γύναι [r].

Qui omnino etiam videndus est in *Helena*, v. 857. *sqq.* Domum reversi amici cum cognatis funebri convivio excipiebantur, cum prius balneum ingressi fuissent [s], ut se a pollutione funeris purgarent. Et in illustri funere quandoque epulum Populo datum fuit [t]; aut *Visceratio* [u], (Graecis κρεωνομία *) quae est *crudae carnis distributio* [v]: quod epulum proprie *Silicernium* dicebatur; Gr. περίδειπνον

p. 590.

n *Propert.* IV. XI. 36. *Vid. Martial.* VI. 52. o *Tacit. Agric. c. ult.* p *Ovid. Trist.* III. III. 75. *Contra Tib.* I. IV. 60. *Virg. Ecl.* X. 33. *Pers. S.* I. 37. *Juven.* VII. 207. q *Suid.* v. Κοῦφος. r *Vid. Bud. comm. ling. Gr.* 218. s *Cic. in Vatin.* 13. *& ibi Abram.* t *Suet. Jul.* 26. u *Liv.* VIII. 22. * [V. Glossaria Labbaei, ubi κρεανομία &c. dicitur; & Casaub. ad Suet. J. C. c. 38.] v *Serv. ad Virg. Aen.* I. 211.

πνον w. Nono etiam die, postquam funus elatum esset, celebrabantur sacra quaedam *Novemdialia* dicta, in Glossariis Graecis, ἔννατα ἐπὶ νεκροῦ ἀγόμενα x. Domus denique funesta purgabatur *Denicalibus* (scilicet feriis y): Graeci enim νέκυν *mortuum* dicunt, & *Exverriis* z.

w *Varro ap. Non. p. 76. ed. opt. Plaut. Serv. Aen.* v. 89. *Suid. hac* v. x *Vid. Poll. On.* VIII. 14. *& ibi not. Serv. ad Aen.* v. 63. y *Fest. hac* v. *Cic. de leg.* II. 22. z *Fest.* v. *Everriator.*

FINIS.

Τῷ δὲ Βασιλεῖ τῶν αἰώνων, ἀφθάρτῳ, ἀοράτῳ, μόνῳ σοφῷ θεῷ τιμὴ καὶ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. 1 Timoth. 1. vs. 17.

[APPENDIX I.

DE NOTIS ROMANORUM

Sive SIGLIS maxime memorabilibus.

A.

A. *notat* Abrogo. Abſolvo. Anno. Annis. Ante. Apud. Auguſtus. Auguſta. Auguſtalis. Aulus.

AA. Auguſta. Auguſti *duo.* } *& ſimilia ſimiliter.*

AAA. Auguſti *tres.* }

A. A. A. F. F. Auro Argento Aere Flando Feriundo.

AA. COSS. Auguſtis *duobus* Conſulibus.

A. A. V. S. E. V. Alter AmboVe Si Eis Videbitur.

A. A. V. S. L. M. Apud Agrum Vivens Sibi Locum Monumenti, *vel* Legavit Monumentum.

AA. VV. CC. CONSS. Auguſtis *duobus* Viris Clariſſimis Conſulibus.

AB.

AB. IN. E. L. F. E. Abdicavit. In Ejus Locum Factus Eſt.
A. B. M. Amico (Amicae) Bene Merenti.
ABN. Abnepos.
ABS. Abſolutus.
AB. U. C. Ab Urbe Condita.
A. D. Ante Diem.
AD. FRU. EMU. Ad Fruges Emundas.
AED. CUR. Aedilis Curulis.
AEL. Aelius. Aelia.
AEM. Aemilia *tribu.* V. pag. 13.
AER. Aerarium. *&c.*
AET. AUG. Aeternitas Auguſti.
A. F. A. N. Auli Filius Auli Nepos. *Similia ſimiliter*
A. FR. A Fronte.
AFR. Africa. Africanus.
AG. Agrippa. Agro. *&c.*
AGON. Agonalia.
A. H. D. M. Amico (Amicus) Hoc Dedit (Dedicavit) Monumentum.
A. K. Ante Kalendas.
A. L. Auli (Auguſti.) Libertus (Liberta.)
A. L. A. Amico (Aram) Libens Animo.
A. L. F. (P.). Amico Libens Fecit (Poſuit).
A. L. V. S. Animo Lubens Votum Solvit.
A. M. P. Amico Monumentum Poſuit.
AN. A. U. C. Anno Ab Urbe Condita.

AN. C. H. S. E. Annorum Centum Hic Situs (Sita) Eſt.

ANN. Annonae.

AN. P. M. L. Annorum Plus Minus Quinquaginta.

AN. V. P. M. II. Annis Vixit Plus Minus Duobus.

A. O. Amico Optimo. Alii Omnes.

AP. Appius. Appia *tribu.*

AP. CONS. Apollini Conſervatori.

A. P. F. Auro (Argento) Publico Feriundo.

A. P. P. V. F. Ad Populum Plebem Ve Ferant.

A. P. R. C. Anno Poſt Romam Conditam.

AQ. Aquilifer.

AR. DD. Aram Dedicavit.

ARG. P. X. Argenti Pondo Decem.

ARM. Armeniacus. Armiluſtria.

ARN. Arnienſi *tribu.*

AR. VV. D. D. Aram Votivam Dono dedit.

A. S. L. Animo Solvit Libens.

A. S. L. F. Amico Suo Libens Fecit.

A. T. A Tergo.

A. U. C. Ab Urbe Condita. [Anno Urbis Conditae.]

AUG. Augur. Auguſta. Auguſtalis. Auguſtus.

AUG. LIB. Augusti Liberalitas (Libertus). [Augustae Liberta.]

A. V. L. Animo Vovit Libens. Annos Vixit Quinquaginta.

AVR. Aurelia. Aurelius. Aurum.

B.

B. Balbus. Beatus. Bene. Bonus.
B9. bus *terminatio*, ut OMNIB9: *pro* Omnibus.

B. A. Bonis Avibus (Auguriis. Auspiciis).

BASC. Basilica.

B. D. S. M. Bene De Se Merito. (Meritae. Merenti).

B. E. Bona Ejus.

B. F. (BF.) Beneficiarius. Benefecit. Beneficium. Bona Fide (Fortuna). Bonum Factum.

B. F. P. Bonae Fidei Possessor.

B. H. M. Bene Hic Maneat.

B. M. Beatae (Bonae) Memoriae. Bene Maneat (Merenti). Bonis Manibus.

B. M. H. E. Bene Merenti Hoc Erexit. *&c.*

B. M. M. P. Bene Merenti Monumentum Posuit.

B. M. P. (S.) C. Bene Merenti Poni (Sepulcrum) Curavit (Condidit).

B. O. Bene Optime. Bono Omine. Bona Omnia.

B. P. Bono Publico. Bonorum Possessor.

B. P. D. Bono Publico Datum (Dedit).

B. Q (RE). Bene Quiescat. (Requiescat).

B. R. (R.P.) N. Bono Rei Publicae Natus.

B. S. Bona Sua. *&c.*

B. V. Bene. Vale. (Valeat. Vixit).

B. V. A. Bene Vixit Annis. Boni Viri Arbitratu.

NB. B in sequioribus potissimum monumentis pro V occurrit, ut BIAR. BIX. pro *Viarum*, *Vixit*.

C.

C. Cajus. Caja. Caussa. Censor. Centum. Centuria. Civitate. Clarissimus. Cohors. Collegium. Colonia. Comitialis *dies*. Condemno. Conjux. Consul. Cornelius. Cum. Curavit.

Ɔ Caja. Centuria. *&c.*

9 Con *principio vocis.* Contra.

CA. Camillus. Cato. Caussa.

C. A. Caesar Augustus. Caesarea Augusta.

CAES. AUG. PON. MAX. COS. V. DICT. PERP. Caesar Augur Pontifex Maximus

Maximus Consul quintum Dictator Perpetuus.

CAR. Carissimus. Carissima. Carmentalia.

C. B. M. F. Conjugi Bene Merenti Fecit.

C. C. Cajis *duobus*. Caussa Cognita. Conjugi Carissimo, mae.

C. C. C. Censa Civium Capita. [Calumniae Cavendae Caussa.]

C. C. ɔ L. L. Cajorum *duorum*. Con Liberti.

C. C. S. Curavit Cum Suis. Curaverunt Communi Sumtu.

C. D. Cajus Drusus. Collegium Decurionum. Communi Dividundo.

C. E. Curavit Erigi.

C. E. C. Coloni Ejus Coloniae.

CEN. Censor. Centum. Centuria. Centurio.

CEN. P. Censor Perpetuus (Primus).

CER. Cerealia.

C. F. Caji Filius (Filia). Carissimus Filius. Clarissima Femina. Conjux (Conjugi) Fecit. Curavit Fieri.

C. F. C. Clavi Figendi Caussa.

C. F. M. Curavit Fieri Monumentum.

C. H. Curavit Heres.

C. H. M. Consecravit Hoc Monumentum. Curavit Hanc Memoriam.

CHO. Cohors.

C. I. C. Cajus Julius Caesar.

CL. Claudius. Claudia *tribu.* Clarissimus. Colonia.

CL. V. Clarissimo Viro.

C. M. Caesar Maximus. Cajus Marius. Caussa Mortis. Curavit Monumentum. Conjux Marito.

C. M. D. Conjux Marito (Conjugi Maritus) Dedit.

C. M. F. Conjux Marito (Conjugi Maritus) Fecit. Curavit Monumentum Fieri. Clarissimae Memoriae Femina.

C. M. S. Condidit Monumentum Sibi.

C. M. T. Curavit Monumentum Testamento.

C. M. V. Clarissimae Memoriae Viro. Curavit Monumentum Vivens.

C. MUN. Curator Municipii.

CN. Cnaeus. Cnaea.

C. O. Civitas Omnis. Conjugi Optimo, mae.

CO. Conjux. Conjugi.

COACT. A. CONL. ABD. J. E. L. F. E. Coactus A Conlega Abdicavit. In Ejus Locum Factus Est.

COER. Coeravit, i. e. *Curavit.* Coeravere.

COH. Coheres. Cohors.

COH. I. PR. P. V. Cohors Prima Praetoria Pia Victrix.

COL.

COL. Collega. Collegium. Coloni. Colonia. Collocatum.

COL. AA. PATR. Colonia Augusta Patrensis.

COL. DED. Colonia Deducta. Colonis Dedit.

CO. M. Communi Matri.

COM. AS. ROM. ET. AUG. Commune Asiae Romae Et Augusto.

COM. HAB. C. Comitiorum Habendorum Caussa.

COMM. Commilitones. Commodus. *&c.*

COMM. CONS. Communi Consensu.

COMP. Compari. Compitalia.

[COM. R. P. Comes Rerum Privatarum.

COM. S. L. Comes Sacrarum Largitionum.]

CON. Congiarium. Conjux. Conlega. Consul. Consularis.

CONCORD. EXERC. Concordia Exercituum.

CONLAC. F. Con Lacrymis Fecit, i. e. *Cum Lacr.* [*Ego lego*, Conlacrumantes Fecerunt.]

CON. P. S. Consularis Provinciae Siciliae.

CONS. Consiliarius. Consualia. Consul. Consularis. Consulatu.

CONSEN. Consentibus *Diis.*

CON. SEN. ET. EQ. OR. P. Q. R.

Consensu Senatus Et Equestris Ordinis, Populi Que Romani.

CON. SOL. D. Condendo Solum Dedit.

CONS. S. Conservatori Suo.

C. O. P. Comites Ordinis Primi.

COR. Cohors. Cornelius. Cornelia *tribu*. Corona. Corvinus.

COR. VAL. II. Coronis Vallaribus Duabus.

COS. Consul. Consules. Consularis.

COS. DES. S. D. Consuli Designato Salutem Dicit.

COS. ORD. Consul Ordinarius.

COSS. PRAET. TRIBB PL. S. P. PL. Q. R. Consulibus Praetoribus Tribunis Plebis Senatui Populo Plebique Romanae.

COS. VIR. Consularis Vir.

COS. V. P. P. Consul quintum Pater Patriae.

C. P. Cinerarium Posuit. Curavit Ponendum.

C. P. S. Curavit Poni Sibi.

C. P. S. E. Curavit Pecunia Sua (Proprio Sumtu) Erigi.

C. P. T. Curavit Poni Titulum.

C. Q. S. S. E. Caussa Quae Supra Scripta Est.

C. R. Civis Romanus. Cives Romani. Curavit Refici.

CR. Creticus. Crispus.

CRAS. Crassus.

C. R. C. Cujus Rei Caussa.

CRUST.

CRUST. ET. SPORT. N. S. X. N. Crustulum Et Sportulas Nomine Suo Decem Nummos.

C. S. Communi sumtu. Consulum Sententia. Cum Suis. Curavit Sibi. Conjugi Suo. (Suae.)

CS. Caesar. Consiliarius. Consul

C. S. C. P. T. M. Cum Suis Curavit Poni Titulum Monumenti.

C. S. F. Communi Sumtu Factum. Curavit Sibi Faciendum. Cum Suis Fecit.

C. S. H. Communi Sumtu Heredum. Cum Suis Heredibus.

C. S. H. S. S. S. V. T. L. Communi Sepulcro Hic Siti Sunt. Sit Vobis Terra Levis.

C. S. H. S. T. T. L. Communi Sumtu Heredum. Sit Tibi Terra Levis.

C. S. S. Cum Suis Servis. Curavit Sibi Sepulcrum. Curavit Sibi Suis.

C. V. Centum Vir. Centum Viri. Clarissimus Vir. Consul quintum.

C. V. J. CELSA. Colonia Victrix Julia Celsa.

CU. MA. F. AN. XV. Cum Marito Fuit Annos quindecim.

C. V. M. P. Contra Votum Memoriam Posuit. Curavit Vivens Monumentum Poni.

C. V. P. V. D. D. Clarissimus Vir Praefectus

fectus Urbi DeDicavit (Dono Dedit.) Communi Voluntate Publice Votum Dederunt.

CUR. Cura. Curator. Curavit. Curia. Curio. Curulis.

CUR. AED. SAC. Curatori Aedium Sacrarum.

CUR. ANN. Curatori Annonae.

CURAT. OP. PUB. Curatori Operum Publicorum.

CUR. D. S. Curavit De Suo.

CUR. ET. SUB. ASC. DED. Curavit Et Sub Ascia Dedicavit.

CUR. II. FRUM. COMP. Curator Iterum Frumenti Comparandi.

CUR. P. P. Curator Pecuniae Publicae.

CUR. RP. Curator Rei Publicae.

CUR. SAC. PUB. P. R. Curator Sacrorum Publicorum Populi Romani.

D.

D. Data. Decimus. Decius. Decurio. Dedicavit. Dedit. Depositus. Devotus. Deus. Dictator. Dies. Diis. Divus. Donavit. Dominus. Domo.

D. A. C. Divus Augustus. Caesar.

DAC. Dacia. Dacius.

D. A. S. Divo Augusto Sacrum.

DAT. ET. PP. Data Et Proposita.

DAT. POP. Datum Populo.
D. B. I. Diis Bene Juvantibus.
D. B. M. Dedit Bene Merenti.
D. B. S. F. De Bonis Suis Fecit.
D. C. Divus Caesar. Decurio Coloniae. Decurionum Collegium.
D. C. A. Divus Caesar Augustus.
D. C. ND. L. De Caussa NonDum Liquet.
D. CP. Datum Constantinopoli.
D. C. S. De Consilii Sententia.
D. D. Decurionum Decreto. Dedicavit. DeDicatum. Dedit Donavit. Dedit DeDicavit. Dono Dedit. Deo Domestico. Dis Deabus. Diis Dantibus. Dotis Dictio.
DD. Dederunt. Dedicavit. Dedicaverunt. Dies.
D. DD. Dono Dederunt. *&c.*
D. D. D. Datum Decreto Decurionum. *&c.* Dono Dedit Dedicavit.
D. D. D. D. Dignum Deo Donum Dicavit. Dono Datum Decreto Decurionum.
DDD. NNN. FFF. Domini Nostri Felices *tres*.
D. D. D. S. Dono Dedit. De Suo.
D. D. L. Dono Dedit Lugens. (Libens).
D. D. L. M. Dono Dedit Libens Merito (Libero Munere).
D. D. M. Dedicatum Dis Manibus. Dono Dedit

Dedit Monumentum.

DD. NN. AUGG. Dominorum Nostrorum Augustorum.

D. D. O. P. Dis Deabus Omnibus Posuit.

D. D. Q. Dedit Donavit Que. &c. Dis Deabus Que.

D. D. S. Dis Deabus Sacrum.

DE. Decius. Defunctus.

DEC. Decessit. Decius. Decurio.

DEC. DEC. MUN. MAL. Decreto Decurionum Municipii Malacitani.

DEC. HS. XII. N. Decurionibus Sestertios Duodecim Numero.

DEC. * XIII. AUG. XII. POP. XI. Decurionibus Denarios Tredecim. Augustalibus Duodecim. Populo Undecim.

DED. Dedicavit. &c.

D. F. HS. C. Det Fisco Sestertios Centum.

DEN. Denatus.

DEP. EST. IN. PA. Depositus Est In Pace.

DE. P. S. P. De Pecunia Sua Posuit.

D. E. R. I. S. C. De Ea Re Ita Senatus Censuit.

DESS. Designati.

DE VIC. S. PORTIC. F. COIR. De Vicanorum Sententia Porticum Fieri Coiraverunt.

D. F. Decimi (Divi) Filius (Filia). [Det Fisco.]

D.F.

D. F. D. I. P. Decurionum Fide Dividenda In Publicum. [*Possit etiam exponi*, Inter Plebem.]

D. G. Dedit (Donavit) Gratis. [*Quidni* Gratus?]

D. H. Donavit Heredibus. Dono Habuit.

D. I. Dari Jussit. Diis Immortalibus. Dis Inferis.

DIAL. Dialis *Flamen.*

DIC. Dictator.

DICT. SEDIT. SEDAN. ET. R. G. C. Dictator Seditionis Sedandae Et Rei Gerundae Caussa.

DIG. M. Dignus Memoria. Digna Mulier.

DIL. S. Dilectissimus Servus.

D. I. M. Deae Isidi Magnae. Deo Invicto Mithrae. Dis Inferis Manibus (Malis).

D. IMM. S. } Diis Immotalibus Sacrum.

D. I. S. } Dis Inferis Sacrum.

DIS. D. Q. Dis Deabus Que.

DISP. ET. TABUL. Dispensator Et Tabularius.

D. L. Dedit Libens (Locum. Lugens.) Donavit Locum. Decimi Libertus.

D. L. A. P. Donum Libens Animo Posuit.

D. L. D. L. D. D. D. Dono Libens Dedit. Locus Datus Decreto Decurionum.

D. L. D. P. Dis Locum Dedit Publice.

D. L. M. Datus Locus Monumenti. Dedit Li-

Libens Merito.

D. L. S. Dedit Locum Sepulturae. Dis Laribus Sacrum.

D. M. Deae (Deum) Matris. Dedit Moerens. (Monumentum). Dis Manibus. Divae Memoriae. Divino Monitu. Dolus Malus. &c. Domus Mortui. [Dicatum Memoriae.]

D. M. A. Dolus Malus Abesto.

D. M. AE. Deo Magno Aeterno.

D. M. E. M. AE. Deo Magno (Dis Manibus) Et Memoriae Aeternae.

D. M. F. V. C. Doli Mali Fraudis Ve Caussa.

D. M. L. Datus [Dicatus] Memoriae Locus. Dedit Merito Libens.

D. M. M. I. Deae Magnae Matri Isidi, (Idaeae).

D. O. M. Deo Optimo Maximo.

D. M. P. Dis Manibus (Defunctae Monumentum) Posuit.

D. M. V. F. Dis Manibus Votum (Vivens, Universis) Fecit.

D. N. Dominus Noster.

DNA. Domina.

D. N. M. Q. E. Devotus Numini Majestati Que Ejus.

D. O. M. S. Deo Optimo Maximo (Diis Omnibus Manibus.) Sacrum.

DON.

DON. DON. Donis Donatus.

D. P. Dedit Publice. De Pecunia. Diis Patriis (Penatibus). Divus Pius. Donum Posuit.

D. PEC. R. De Pecuniis Repetundis.

D. P. M. V. Dies Plus Minus Quinque.

D. PP. Data Proposita. Data Publicata. Dis Perpetuis.

D. P. P. De Pecunia Publica (Propria).

D. P. S. De Pecunia Sua. Dedit Proprio Sumtu. Dis Penatibus (Perpetuis) Sacrum.

D. P. S. D. L. D. P. De Pecunia Sua Dedicavit. Locus Datus Publice.

D. Q. S. De Quo Supra. Dies Qui Supra.

DR. Drusus.

D. S. Data Subscripta. Deo Sancto. Deo Sacrum. De Suo.

D. S. B. H. S. S. De Suis Bonis Hoc Sibi Sumserunt (Suis).

D. S. D. D. De Suo Donum Dedit. *&c.*

D. S. I. M. Deo Soli Invicto Mithrae.

D. S. I. P. C. De Sua Impensa Poni Curavit.

D. S. P. Deo Sacrum Posuit. De Sua Pecunia. De Suo Posuit.

D. S. P. P. De Sua Pecunia Posuit. De Suo Posuere.

D. S. S. De Suo Sibi. De Sanatus Sententia. de Suo Sumtu.

D. S. V. S. L. L. M. De Suo Votum Sol-

vit Lubentissime Merito.

D. T. Dedit Testamento (Titulum. Tumulum). [DumTaxat.]

D. V. Dedit Vivens. Devota Vestae. Devotus Vester (Vir). Dies quintus. Dis Volentibus. Donec Vixit.

DVL. Dulcis. Dulcissimus &c.

D. V. S. Dedit Vivens Sibi. Dis Universis Sacrum.

DVVMV. Duum Vir. Duum Viratus.

E.

E. Ejus. Ei. Eorum. Eis. Erexit &c. Est. Ergo.

E. B. Ejus Bona.

E. C. Ejus Caussa. Erigi Curavit.

ED. Edicto.

E. D. Ejus Domus. (Dominus.)

EDU. P. D. Edulium Populo Dedit.

EE. Esse.

EE. N. P. Esse Non Potest.

E. F. Egregia Femina. Erigi Fecit. Ejus Filius.

EG. Egit. Egregius &c.

EG. S. B. M. F. Erga Se Bene Merenti Fecit.

E. H. Ejus Heres.

E. H. E. Ex Heres Esto.

E. H. L. N. R. Ejus Hac Lege Nihil Rogatur.

E. H. T. N. N. S. Extraneus Heres Tumulum Nunc Non Sequitur. Exterum Heredem Titulus Noſter Non Sequitur.

EID. MART. Eidus Martias.

E. I. M.'C. V. Ex Jure Manu Conſertum Vocavit.

E. L. Ea Lege. Ejus Locus. Edita Lex.

E. M. Ejus Mater. Egregiae Memoriae [Mulieri.] Erexit Monumentum.

EM. Emeritus. Emit.

EMP. Emptor. Empta.

EM. VR. Eminenti Viro.

EN. Endotercíſus *h. e. Interciſus dies*. Enim.

EOR. Eorum.

EP. Epiſtola. Epitaphium.

EP. M. Epiſtolam Miſit.

EPUL. INDICT. Epulum Indictum.

EQ. Eques. Equiria.

EQ. M. Equitum Magiſter.

EQ. M. P. Equum Meruit Publicum.

EQ. O. Equeſter Ordo *&c.*

EQ. P. Equus Publicus *&c.*

EQ. R. E. P. Eques Romanus Equo Publico.

EQ. SING. Eques Singularis.

ER. Erit. Erogator.

E. R. A. Ea res agitur.

E. S. ET. LIB. M. E. Et Sibi Et Libertis Monumentum Erexit.

E. S. S. PQ. R. Ex Sententia Senatus PopuliQue Romani.

ESQ. Esquilina *tribu*.

E. T. F. I. S. Ex Teſtamento Fieri Juſſit Sibi.

ET. L. L. P. Q. E. Et Libertis Libertabus PoſterisQue Eorum.

ET. S. A. D. Et Sub Aſcia Dedicavit.

ET. S. ET. S. LIB. L. P. Q. E. Et Sibi Et Suis Libertis Libertabus PoſterisQue Eorum.

E. V. Egregius Vir. *&c.* [Ex Voto.]

E. V. L. S. Ejus Votum Libenter Solverunt. Ei Votum Libens Solvit.

EVOC. Evocatus.

EXACT. TRIB. CIVIT. GALL. Exactor Tributorum Civitatum Galliae.

EX. A. D. C. A. Ex Auctoritate Divi Caeſaris Auguſti.

EX. A. D. K. ExAnte Diem Kalendas.

EX. A. P. Ex Argento Publico.

EX. C. C. Ex Civitatis (Coloniarum, Communi) Conſenſu.

EX. D. Ex. Decreto (Decuria, Domo Dono).

EX. E. Exheres Eſto.

EX. EA. P. Q. I. S. AD. AER. D. E. Ex

Ea

Ea Pecunia Quae Jussu Senatus ad Aerarium Delata Est.
EX. GER. I. Ex Germania Inferiori.
EX. H. L. N. R. Ex Hac Lege Nihil Rogatur.
EX. J. Q. Ex Jure Quiritium.
EX. M. D. Ex Monitu Dedit.
EX. NUM. FRUM. LEG. Ex Numero Frumentariorum Legionis.
EX. ORD. ARUS. Ex Ordine Aruspicum.
EX. PR. Ex Praetorio. Ex Praetoria *Nave*.
EXQ. Exquilina *tribu*.
EX. R. Exactis Regibus.
EX. S. C. P. Ex Senatus Consulto Posuit. Ex Suo Curavit Ponendum.
EX. S. D. Ex Senatus Decreto. Ex Suo Dedit.
EX. T. F. I. Ex Testamento Fieri Jussit.
EX. V. Ex quinta. Ex Visu. Ex Voto.
EX. V. S. P. Ex Voto Sacrum (Suo, Suscepto) Posuit.

F.

F. Faciundum. Factum. Fecit. Fieri. Familia. Fastus *dies*. Felix. Feliciter. Femina. Fides. Filius. Filia. Frater. Fronte. Fuit.
FAB. Fabius. Fabia *tribu*. Fabrûm.

FAL. Falerina *tribu*.

FAM. Familia. Familiaris.

F. C. Faciundum Curavit. Fidei Commissum. Fiduciae Caussa. Fraude Creditoris. Filio Carissimo *vel* Filiae. Fecit Conjux.

F. D. Fides Data &c. Factum Dedicavit. Flamen Dialis.

F. E. Factum Est. Fecit Erigi. Fides (Filius) Ejus.

F. E. D. Factum Esse Dicitur.

FEL. P. R. Felicitas Populi Romani.

FER. Feralia.

FER. LAT. C. Feriarum Latinarum Caussa.

FER. NEP. Feriae Neptuni.

F. E. S. Fecit Et Sacravit. Fecit Et Suis.

F. F. } Fabrefactum, Fabricaverunt. Fecerunt. Fieri Fecit.
FF. } Filii. Filius Familias. Fratres. Flando Feriundo.

F. F. F. Ferro Flamma Fame. Flavii Filius Fecit (Fuit). [Flando. Faciendo. Feriendo.]

F. FL. Fratris Filius.

FF. PP. FF. Fortissimi. Piissimi. Felicissimi.

F. F. Q. Filiis FiliabusQue.

F. H. Fecerunt Hoc. Fecit Heres &c. Filius Heres. Femina Honesta.

F. HC. Familiae Herciscundae.

F. I.

F. I. Fide Juſſor. Fieri Juſſit.
F. I. A. P. Felix Julia Auguſta Pia.
FI. B. Fide Bona.
FID. M. Fides Militum.
F. L. Favete Linguis. Fecit Locum. Feminae Lectiſſimae.
FL. Filius. Filia. Flamen. Flaminica. Flaminius. Flavia *tribu*. Flavius.
FLCA. Falcidia *lex*.
FLO. Floralia.
F. M. Fati Munus. Fecit Monumentum (Memoriam. Moerens. Merenti). Fieri Mandavit.
F. MART. CAR. MONET. Feriae Martis Carnae Monetae.
F. M. I. Fati Munus Implevit. Fieri Monumentum Juſſit.
F. N. C. Fidei Noſtrae Commiſit.
F. O. Fratri Optimo.
FONT. Fontinalia.
FOR. Forum. Fortuna. Fortis.
FOR. RE. EX. S. C. Fortunae Reduci Ex SenatusConſulto.
F. P. Faſtus primo. Fecit Patri (Publice). Filius Patri. Filio Pater (Poſuit). Fas Praetori. Feriae Publicae.
F. R. Finium Regundorum. *&c.*
FR. Forum. Frater. Fronte. Frumentarius.
FR. D. Frumenti Dandi.

FS. Familias. Fratres. Filiis.
F. T. C. Fieri Testamento (Titulum) Curavit.
F. V. C. Fidei Vestrae Commissum. Fieri Vivens Curavit. FraudisVe Caussa.
F. V. S. L. M. Fecit Vivens Sibi Locum Monumenti. Fecit Voto Suscepto Libens Merito.

G.

G. Gajus. Gaudium. Genius. Gens. Genus. *&c.* Gesta. Gratia.
GAL. Galeria *tribu*. Galerius. Gallus.
G. B. D. M. P. Genio Bono Dicavit Monumentum Publice.
G. D. Germanicus Dacicus. Gratis Dedit.
GEM. Gemina *Legio*. Gemellus.
GER. Germanicus.
GG. Gemina *Legio*. Gesserunt.
G. L. Genio Loci. Gaji Libertus. *&c.*
GL. E. R. Gloria Exercitus Romani.
GL. P. Gloria Parentum (Populi, Patriae).
G. M. Genio Malo.
GN. Gens. Genius. Genere. Gnaeus.
GN. N. T. M. D. D. Genio Numini Tutelari Monumentum (Merito) DeDicatum.
G. P. Galliae Procurator. Genio Posuit (Parentum).

GR. Gerit. Grex. Gratis.
GRAC. Gracchus.
GR. D. Gratis Dedit.
G. S. Genio Sacrum.
G. V. Genio Urbis. Gnaeus Valerius. Gravitas Vestra.
G. V. S. Genio Urbis Sacrum. Gratis [Gratus] Votum Solvit.

H.

H. Habet. Heres. *&c.* Hic. Hoc. Honestus. Honor. Hora. *&c.*
H. A. C. Heres Amico Curavit.
H. A. E. C. Hanc Aedem Ei Condidit. Hanc Aram Erigi Curavit.
H. A. I. R. Honore Accepto Impendium Remisit.
H. B. Heres Bonorum. Hora Bona.
H. B. V. P. Heres BonorumVe Possessor.
H. C. CU. Hic Condi Curavit.
HC. L. S. P. S. Hunc Locum Sepulturae Posuit Sibi.
H. D. D. Heredes Dono Dedere. Honori Domus Divinae.
HER. S. Herculi Sacrum.
H. E. S. Hic Est Situs (Sepultus).
H. ET. L. Heredes Et Liberti.

H. F. Heres Fecit. Hic Fundavit. Honesta Femina.

H. H. Heredes. Homo Honestus. [Hispaniarum.]

H. H. M. S. Heredes Hoc Monumentum Sequitur.

H. I. Hic Jacet.

HILAR. TEMP. Hilaritas Temporum.

H. K. N. Have Karissime Nobis.

H. L. Hac Lege. Hic Locus. *&c.* Hoc Legavit. Honesto Loco.

H. L. D. Heres Libens (Hoc Libens. Hunc Locum) Dedit.

H. L. H. N. S. Hic Locus Heredes Non Sequitur.

H. L. N. Honesto Loco Natus.

H. L. R. Hac Lege Rogatum.

H. M. Hoc Mandavit. Hoc Monumentum. Honesta Mulier. [Hanc Memoriam.] Honesta Missione. Hora Mortis.

H. M. AD. H. N. T. Hoc Monumentum Ad Heredes Non Transit.

H. M. D. M. A. Huic Monumento Dolus Malus Abesto.

H. M. E. H. N. S. Hoc Monumentum Exterum Heredem Non Sequitur.

H. M. E. N. R. Hoc Monumentum Exterum Non Recipit.

H. M. G. N. S. Hoc Monumentum Gentiles

les Non Sequitur.

H. M. IN. F. P. X. IN. A. P. X. Hoc Monumentum In Fronte Pedes Decem, In Agro Pedes Decem. *Vide Schol.* ad Horat. *Serm.* I. *Sat.* VIII.

H. M. S. M. Hoc Monumentum [Hanc Memoriam] Sibi Mandavit.

H M. S. S. E. H. N. S. Hoc Monum. Sive Sepulcrum Exteros Heredes Non Sequitur.

H. N. D. M. A. Heredi Non Datur Monumenti Actio.

H. O. Hostem Occidit. Hoste Occiso.

HO. Homo. Honestus. Honor. Hora.

HOR. Hora &c. Horatia *tribu.*

HOS. Hospes. Hostis.

H. O. S. Hic Ossa Sita.

[H. O. S. E. H. N. S. Haec Ollarum Schola (Series) Exterum Heredem Non Sequitur.]

H. P. Hasta Pura. Hic Positus. Hic Posuit. Hora Pessima.

H.R. Hic Requiescit. Honesta Ratio.

H. R. E. I. Q. M. E. A. Hanc Rem Ex Jure Quiritum Meam Esse Ajo.

[H. R. I. P. Hic Requiescat In Pace.]

H. R. I. R. Honore Recepto Impensam Remisit.

H. S. Herculi Sacrum. Heredem Solvi. Hic Situs. &c. Hoc Sepulcrum. Hora Secunda. [Hoc Solus.]

H-S.

H-S. Sive HS. Sestertius. Sestertiûm.

H. S. E. T. F. I. H. F. C. Hic Situs Est. Testamento Fieri Jussit. Heredes Faciundum Curaverunt.

H. S. F. H. T. F. Hoc Sibi Fecit. Heredes Titulum Fecerunt.

H. S. H. N. S. Hoc Sepulcrum Heredes Non Sequitur.

H. S. S. Hic Siti (Sepulti) Sunt.

H. S. T. N. E. Huic Sepulcro Titulus Non Est.

H. S. V. F. M. Hoc Sibi Vivens Fieri Mandavit.

H. T. V. P. Hunc Titulum Vivus Posuit.

H. V. Hispaniae Utriusque. Honestus Vir. Honore Usus. Horis quinque. Hoc Volens. Hoc Vivus. Hoc Votum.

I.

I. Immortalis. Imperator. In. Inferis. Inter. Invicto. Jovi. Iterum. Julius. Jussit. *Semel. Unum. Assis nota.*

IAN. Januarius.

IAN. CLU. Janus Clusus. Janum Clusit.

IA. T. C. Intra Tempus Constitutum.

I. B. In Brevi.

I. C. Intra Circulum. Julius Caesar. Juris-Consultus.

J C. E. V. Justa Caussa Esse Videtur.
I. D. Inferis Diis. Jovi Dedicatum. Isidi Deae. Juri Dicundo. *&c.* JurisDictio.
ID. Idus. *&c.*
I. D. P. Idemque Probavit. Juri Dicundo Praeest. *&c.*
I. D. T. S. P. In Diem Tertium Sive Perendinum.
I. E. Id Est. In Edictis. Judex Esto.
I. F. In Foro. In Fronte. InterFuit. Jussu Fecit.
I. F. P. R. E. A. D. P. In Foro Pro Rostris Et Ante Diem Pridie.
I. H. Jacet Hic. Justus Homo.
I. H. D. D. In Honorem Domus Divinae (Deorum Dear.)
II. *Iterum. Secundum. Duo.*
II. VIR. I. D. QQ. DuumVir Juri Dicundo QuinQuennalis.
I. L. Illius Libertus. (Liberta.) In Loco. Intra Limitem. Jure Legis. Justa Lex.
I. L. D. In Loco Divino. Ipse (Illi) Libens Dedit. *&c.*
I. L. P. (R. *vel* S.) In Loco Publico (Religioso. Sacro.)
IMM. II. HON. IIII. Immunis Iterum Honoratus Quartum.
IMP. Imperator. Imperatrix. Imperio.
IMP. RECEPT. Imperio [*Nonne praestat*, Im-

Imperatore?] Recepto.

IN. MAG. M. E. IN. E. L. F. E. In Magistratu Mortuus Est. In Ejus Locum Factus Est.

INF. AER. PP. R. H-S. M. N. Inferat Aerario Populi Romani Sestertios Mille Nummos.

IN. M. (PR.) O. E. In Magistratu (Praelio) Occisus Est.

IN. R. P. S. FUNC. In Re Publica Sua Functus.

INTEG. FAM. Integrae Famae.

I. O. M. C. Jovi Optimo Maximo Conservatori.

I. O. M. S. P. Q. R. V. S. PR. S. IMP. CAES. QUOD. PER. EU. R. P. IN. AMP. ATQ. TRAN. S. E. Jovi Optimo Maximo Senatus PopulusQue Romanus Votis Susceptis Pro Salute Imperatoris Caesaris Quod Per Eum ResPublica In Ampliore Atque Tranquilliore Statu Est.

I. P. In Pace. In Possessione. Indulgentiss. Patrono. Justus Possessor. Jussit Poni.

I. Q. Jure Quiritum.

I. Q. P. IdemQue Probavit.

I. R. Jovi Regi. Junoni Reginae. Jure Romano (Rogavit).

I. S. In Senatu. In Suis. (In Suos.) Jovi Sacrum. Judicatum Solvi. Judicium Solvit.

Ju-

Judicio Senatus.

I. S. C. In SenatusConſulto. Judex Sacrarum Cognitionum.

I. S. L. M. Ipſe Solvit Lubens Merito.

I. S. M. R. Juno Soſpita Magna Regina.

I. SN. R. In Senatu Romano.

I. S. S. Inferius Scripta Sunt.

I. S. V. P. Ipſi Sibi (Impenſa Sua) Vivi Poſuere.

I. T. C. Intra Tempus Conſtitutum.

IUD. Judex. Judicium.

IUD. CAP. Judaea Capta.

I. V. E. E. RP. F. S. V. C. Ita Ut Eis E RePublica Fideve Sua Videbatur Cenſuere.

IUG. Jugali.

IUL. Julius. Julia.

IURD. Juridicus. JurisDictio.

K.

K. Kaeſo. Kaja. Kalendae. Kalumnia. Kaput. Kariſſimus. *&c.* Kardo. Karthago.

K. C. Kalumniae Cauſſa. Kapite Caeſus (Cenſus). Karthago Civitas.

K. D. Kalendae Decembres. Kapite Deminutus.

K. F. Kal. Febr. Kardo Finalis. Kariſſ. Fil.

K. L. V.

K. L. V. Kaput Legis Quintum.
K. N. Kaesonis Nepos. Kal. Novembr. Karissime Nobis.
K. P. Karissime Parens. Kardo Positus. Kastra Posuit.
K. Q. (S.) Kalendae Quinctiles (Sextiles).

L.

L. Laribus. Latinus. Latum. Legavit. Legio. Lex. Libens. Libertus. Libra. Locavit. Locus. Longum. Lucius. Lustrum. quinquaginta. Ludus.
L. A. D. Libens Animo Dedit. *&c*. Locus Alteri Datus.
L. AG. Lex Agraria.
L. AP. Ludus Apollinis. *&c*.
L. B. M. D. Locum (Liberto, Libertae) Bene Merenti Dedit.
LB. S. Libens Solvit.
L. C. Latini Cives (Coloni). Lege Cavetur. Libertatis Caussa. Locus Concessus. Lucius Cornelius.
L. D. P. Libertus Domino (Liberto Dominus) Dedit. Locus Datus Publice.
L. D. S. C. Locus Datus SenatusConsulto (Sepulturae Caussa. Sententia Collegii.) Libens De Suo Curavit.
L. E. D. Lege Ejus Damnatus. Libens Ei De-

Dedit. Locus Ei Datus.

LEG. Legatum. Legatus. Legavit. Lege. Legio. *&c.*

LEG.I.ADI.P.F.ANT. Legio Prima Adjutrix Pia (Fidelis) Felix Antoniana.

LEG.V.M.P.C. Legio Quinta Martia (Macedonica) Pia Constans.

LEG.XIIII.G.M.V. Legio Decima Quarta Gemina Martia Victrix.

L.E.LI.M.C.S. Lubens Et Libens Merito Cum Suis.

L.EM. Locus Emtus.

LEM. Lemonia *Tribu* Lemuria.

LEP. Lepidus.

L.F. Libens (Libertus: Lugens. Lustrum) Fecit. Lucii Filius.

L.F.F.O.M.M.D.S. Libens Fieri Fecit Omni Meliori Modo De Suo.

LG. Legatus. Legavit. Legio.

L.H.F.C. Libertus Heres (Locum Hunc Libens, Libertus, Lugens Hoc) Faciundum Curavit.

L.I. Lex Julia.

LIB. Liber. Liberalia. Liberalitas. Libertus. *&c.* Libertas.

LIB.LIB.P.Q.E. Libertis Libertabus PosterisQue Eorum.

LIB.TABUL. Librarius Tabularii.

L.I.D.A.C. Lex Julia De Adulteriis Coërcendis.

L.JU.REP. Lex Julia Repetundarum.

L.L. Libens Lubens. Libentiſſime. Libertis Libertabus. Lucii Libertus. *&c.*

LL. Dupondius. Legibus. Liberti *Duo.*

L.L.Q.S.P.Q.S. Libertis LibertabusQue Suis PoſterisQue Suorum.

LLS. Seſtertius.

L.M. Legavit (Locavit) Memoriam (Monumentum.) Libens Merito. Libero Munere. Locus Monumenti. (Mortuorum). *&c.* Lucius Muraena.

L.M.E. Locum Monumenti Elegit. [Erexit.]

L O. Liberto Optimo. Libertis Omnibus.

L.P. Locus Proprius. (Propitius. Publicus.) Lege Punitus.

L.P.C.R. Latini Priſci Cives Romani. Libens Poni Curavit Requietorium.

L.P.F.F.V.A.VI. Lugens Pater Filio Fecit. Vixit Annos Sex.

L.PR. Locus Privatus. *&c.*

L.Q.S. Locus Qui Supra.

L.R. Lege Rogatur. Lex Romana. Locus Religioſus. Locavit Requietorium.

L.S. Laribus Sacrum. Libens Solvit. Liberto Suo. Locus Sacer. Locus Sepulturae.

L.S.M.C.P. Locum Sibi Monumenti Cura-

vit

vit Poni.

L.T. Legavit Teſtamento. (Titulum). Legem Tulit. Lucius Tatius (Titius.)

L.V. Lex Vetat. Libens Vovit.

LUD.PLEB.IN.CIRC. Ludi Plebeji In Circo.

L.VOC. Lex Voconia. Lucius Voconius.

LUPER.N.P. Lupercalia. Nefaſtus Primo.

LV.P.F. Ludos Publicos Fecit.

LUSTR.MISS. Luſtrum Miſſum.

M.

M. Magiſter. Magiſtratus. Magnus. Manibus. Marcus. Marca. Mars. Mater. Memoriae. Menſes. Miles. Militavit. Millia. Miſſio. Monumentum. Mortuus. Mulier.

M'. Manius.

MAC.AUG. Macellum Auguſti.

MAEC. Maecia *tribu*.

MAG.EQ. Magiſter Equitum.

MAG.QUINQ.COLL.FABR-TIG. Magiſter Quinquennalis Collegii Fabrum Tignariorum.

M.A.G.S. Memor Animo Grato Solvit.

MAI. Major.

MAM. Mamercus.

MAN. IRAT. H. Manes Iratos Habeat.

MAR. Marius. Maritus. Marmor.
MAR. ULT. Mars Ultor.
MATR. Matralia. (*Matris Matutae festum.*)
MAX. POT. Maximus Pontifex.
M. B. Memoriae Bonae. Merenti Bene. Mulier Bona.
M. B. M. F. Monumentum (Matri. Mulieri. Marito) Bene Merenti Fecit.
M. C. Marcus Cato. (Censor. Cicero.) Memoriae (Mortis) Caussa. Monumentum Condidit. (Curavit.) *&c.* [Matri (Mulieri) Carissimae.]
M. CS. Marcus Caesar.
M. C. T. Monumentum Curavit Testamento.
M. D. Manibus Dis. Matri Deûm. *&c.*
M. D. M. I. Magnae Deûm Matri Idaeae. (Isidi.)
M. E. Memoriam Erexit. Mortuus Est.
M. E. M. D. D. E. Municipibus Ejus Municipii Dare Damnas Esto.
MEN. Menenia (*tribu*).
MERC. Mercator. Mercurius. Mercurialis.
MERK. D. Merkedonius (Mercedinus) Dies.
M. F. P. Malae Fidei Possessor. Mater Filio Posuit.
M. H. Mulier Honesta Mandavit Hoc. *&c.*
M. H. AD. H. N. T. Monumentum Hoc Ad

Ad Heredes Non Transit.

M.H.E. Mihi Heres Esto.

M.H.E.N.R. Monumentum Hoc (Heredem) Extraneum Non Recipit.

M.H.H N.S. Monumentum Hoc Heres (*potius* Heredem) Non Sequitur.

M.H.S.M. Memoriam Hanc Sibi Mandavit. *&c.*

M.I. Matri Idaeae. (Isidi). Maximo Jovi. Monumentum Jussit.

MIL.COH.X.IU.URB. Miles Cohortis Decimae Juvenum Urbanorum.

MI.ME.H.DD.S. Mihi Meisque Hoc DeDicavi Sepulcrum.

MIN. Minervae. Minor. Minutia *tribu.*

M.L. Marci Libertus. Merito Lubens. Miles Legionis. Militis Locus. Monumentum Legavit. *&c.*

ML.CL.PR.RA. Miles Classis Praetoriae Ravennatis.

ML.PR. Miles Praetorianus.

M.M. Magnae Matri. [Moestae Memoriae.]

MM. Marci *duo.* Memoriae. Meritissimo. Milites.

M.M.D. Matri Magnae Deûm. Matri (Marito. Merenti) Monumentum Dedit.

M.N. Marci Nepos. Meo Nomine. Millia Nummûm.

M.P. Mille Passus. Millia Passuum. Memo-

riam (Moerens, (Mensam) Posuit &c.

M.R. Miles Romanus. Municipium Ravennas.

M.S. Manibus Sacrum. Merito Solvit. Municipi Suo.

MS. Majestati. Menses.

M.S.A. Moneta Sacra Augusti.

M.S.C. Monumentum Sibi Constituit. &c.

M.S.P. Memoriae Suae Posuit. &c.

M.S.S.H.N.S. Monumentum Sive Sepulcrum (Supra Scriptum) Heredem Non Sequitur.

M.T.C. Marcus Tullius Cicero.

M.V. Manibus Universis. Minerviae Victricis *Legionis*. Monumentum Vivens.

MUN. Munere. Municeps. Municipium. &c.

M.V.S. Merito Votum Solvit.

N.

N. Natione. Natus. Nefastus (*dies*). Nepos. Neptuno. Nobilis. Nomine. Nonis. Noster. Numerarius. Numerius. Numero. Nummus.

NAT. Natalia. Natus. Natione. Natta.

N.C. Nero (Nobiliss.) Caesar. Non Credo.

N.C.N.P. Nec Clam Nec Precario.

[N.D.D.

[N.D.D. Numini Dicatissimus. Devotissimus.]
N.D.F.E. Ne De Familia Exeat.
NEG.VIN. Negotiator Vinarius.
NEP.RED. Neptuno Reduci.
NEPT. Neptunalia.
N.F.C. Nostrae Fidei Commissum.
N.F.(G)N. Nobili Familia (Genere) Natus.
N.H.V.N.AUG. Nuncupavit Hoc Votum Numini Augusto.
N.I. Nomine Ipsius. Numinis Jussu.
N.L. Nominis Latini. Non Licet. Non Liquet. Non Longe. Numero Quinquaginta.
N.L.M.F.ET.TU. Nobis (Nostrum. Novum) Locum Monumenti Fecit Et Tumulum.
N. M. Non Minus.
N.M.N.S. Novum Monumentum Nomine Suo.
N.M.Q.E.D. Numini MajestatiQue Ejus Devotissimus.
N.P. Nefastus Primo. Nomine Proprio.
N.R. Natione Romanus. Non Restituerunt.
NR.CL. Nero Claudius.
N.S. Nomine Suo. Non Sequitur. Novum Sepulcrum. Numerii Servus.
N.T.M. Numini Tutelari Municipii.
N.TRAN.H.L. Non Transilias [Ne Transeas]

eas] Hunc Locum.

N.V N.D.N.P.O. Neque Vendetur Neque Donabitur Neque Pignori Obligabitur.

N.VV.H.INF.S. Neminem Volumus Hoc Inferri Sepulcro.

O.

O. Obtulit. Omnibus. Oportet. Optimo. Optio. Ordo.

OB.AN.L. Obiit Anno Quinquagesimo.

OB.C.S Ob Cives Servatos.

OB.M.E. Ob Merita Ejus.

OB.M.P.ET.C. Ob Merita Pietatis Et Concordiae.

OB.R.B.G. Ob Res Bene Gestas.

O.C. Omnis Civitas. Ope Consilio. Ordo Clarissimus.

OC. Occasus. Occisus.

O.D.M. Opera Donum Munus.

O.D.S.M. Optime De Se Merito.

O.E.B.Q.C. Ossa Ejus Bene Quiescant Condita.

O.E.R. Ob Eam Rem.

O.F. Opus Fecit. Omni Fide.

O.H.F. Omnibus Honoribus Functus. Ossuarium Hoc Fecit.

O.H.S.S. Ossa Hic Sita Sunt.

O.L. Operas (Ollam) Locavit.

OL.D.D. Ollam Dono Dedit.
O.L.O.C. Opere Locato. Opere Conducto.
O.M. Optime Merito. Optimo Maximo.
O.M.T. Optimo Maximo Tonanti.
O.P. Optimo Patri. (Principi. Patrono.)
OP. Opiter. Oportet. Oppidum. Optimo. Opus.
OP.ET.S.P. Optimo Et Sancto Patrono (Patronae).
OPIC. Opiconsiva.
OPIF. Opifera.
ORB. PAR. Orbati Parentes.
OR.M. Ordo Militaris. Ornamentis Militaribus.
OSS. Ossarium. Ossuarium.
O.V.F. Omnia (Omnibus) Vivens Fecit. Optimo Viventi (Viro) Fecit.

P.

P. Pace. Pactum. Passus. Pater. Pecunia. Pedes. Perpetuus. Pius. Plebs. Pontifex. Populus. Possessor. *&c.* Posuit. Potestas. Praetor. Princeps. Pro. Provincia. Publice. Publia. Publius. Puer. Pupillus.
P.A. Pius Augustus. Posuit Aram.
PAL. Palatina *tribu.* Palilia.
PAP. Papia *tribu.*

[P.A.P.B.M. Patri Avo Patrono Bene Merito.]

PAR. Parenti. &c. Parilia. Parthicus.

PAR.INF.P. Parentes Infelicissimi Posuerunt.

PATR. Patricius. Patronus.

PATR.COL.CUR.RP.II. VIR. MUNICIP. PROC. AUG. VIAE. OST. ET. CAMP. Patrono Coloniae Curatori ReiPublicae DuumViro Municipii Procuratori Augustali Viae Ostiae Et Campanae.

P.C. Pactum Conventum. Patres Conscripti. Patrono Coloniae. Pecunia Constituta. Pedes Centum. Ponendum (Publice) Curavit. &c. Praefectus Castrorum. (Corporis) ProConsul.

P.C.L. Publius Cornelius Licinius. Publii ConLibertus.

P.C.N. Posuerunt Communi Nomine.

P.C R. Ponendum Curavit Requietorium.

P.D. Patriciatus Dignitas. Publice Dedit. Ponendum Decrevit.

P.D.S. Proposita Data Scripta. Posuit De Suo.

P.E. Posteris Ejus (Eorum). Publice Erexerunt.

P.EQ.M. Publico Equo Meruit.

PER. Peregrinus. Permissu. Perpetuus. Pertinax.

P.EX.R. Post Exactos Reges.

P.F. Pia Fidelis. Pius Felix. Publice Fecit. *&c.* Pater Filio. *&c.*

P.H.C. Patrono Heres (Ponendum Hoc) Curavit. Provincia (Praetor) Hispan. Citerior.

P.I. Pater Indulgentiss. Poni Jussit. Princeps Juventutis.

P.I.A.V.P.V.D. Praetorem Judicem ArbitrumVe Postulo Uti Des.

P.I.R.P.Q.I.S.I.F.P.R.E.A.D.P. Populum Jure Rogavit PopulusQue Jure Scivit In Foro Pro Rostris Et Ante Diem Pridie.

P.I.S. Pius in Suis (Suos). Ponendum Jussit Sibi. Posteris Item Suis. Publica Impensa Sepultus.

P.K. Patens Karissime. Pridie Kalendas. Praetor Kandidatus.

P.L. Posuit Libens (Lugens). Publii Libertus.

P.L.C. Pecunia Lugduni Cusa.

P.M. Passus Mille. Plus Minus. Patronus Municipii. *&c.*

P.M.T.P.IMP.P.P. Pontifex Maximus Tribunitia Poteſtate Imperator Pater Patriae.

PO. Poblilia *tribu*. Populus. Posuit.

POM. Pompejus. Pomptina (*tribu*).

P.O.M.S. Parenti (Patrono) Optime Merito Sacrum.

POPLIF. Poplifugium.
PORT. Portumnalia.
POST. Poſtumus.
P.O.S.V.I.T Poſuit.
POT. Poteſtate.
P.P. Pater Patratus. (Patriae.) Parenti (Patrono. Populus. Publice.) Poſuit. PerPetuus. Praefectus. Praetorio. PraePoſitus. Propria (Publica) Pecunia. Propraetor. Publii *duo*.
PP. Papinia *tribu* PerPetuus. PraePoſita. PraePoſitus. Poſuere. PrimiPilus. ProPoſita.
P.P.F. Pia Pollens Felix.
P.P.L.V. Pro Praede Litis Vindiciarum.
P.PL.V. Populum PlebemVe.
P.P.O.C.V. Praefectus Praetorio Orientis Clariſſimus Vir.
P.P.P. ProPietate (Propria Pecunia) Poſuit. ProPraetor Provinciae.
P.P.P.C. PrimiPilo Praetoriae Cohortis. &c.
[P.P.P.P.P. Praefecto Praetorio Per Provinciam Pannoniam.]
P.P.R.U.P.I.C. Pace Populo Romano Ubique Parta Janum Cluſit.
P.Q.E. PoſterisQue Eorum.
P.Q.S.V.F. PoſterisQue Suis Vivens Fecit.
P.R. Populus Romanus. ProRoſtris. Poſuit Requietorium.

PR.

PR. Pater. Praeses. Praetor. Pridie. Princeps. Primigenia.
PRAE.AER. Praefectus Aerarii.
P.R.C.A. Post Romam Conditam Annis.
PR.CER. Praetor Cerealis.
P.R.E. Post Reges Exactos.
PRIM. Primipilus. Primo. Primus.
PRI.STIP.H.S.E. Primo Stipendio Hic Situs Est.
PR.M.S. Pro Merito Suo.
PR.N. Pro Nepos.
PRO.AUG. Providentia Augusti.
PROC. ProConsul. ProCurator.
PRO.MAG.L.D. ProMagister Larium Divinorum.
PRON. ProNepos.
PRO.PR. } ProPraetor.
PROPR. }
PROQ.P. ProQuaestor Provinciae.
PRO.S. Pro Salute.
PROT. Protector.
PROV. Provincia. Providentia.
PR.P. Praeses Provinciae. ProPraetor.
PR.PER. Praetor Peregrinus.
PR.PR. Praefectus Praetorio. ProPraetor.
PR.P.R.E.V. Procurator Privatae Rei Egregius Vir.
[P.R.Q. Populo Romano Quiritium.]

PR.

PR.Q.AER.ET.ALIM. ProQuaestor Aerarii Et Alimentorum.

PRR. Praetores.

PR.S. Praetoris (Pro) Sententia. Patri Suo.

PRS.P. Posteris Posuit. Praeses Provinciae.

PR.TUT. Praetor Tutelaris.

PR.UR. Praetor Urbanus.

P.R.V.X. Populi Romani Vota Decennalia.

P.S. Pecunia Sua. Plebliscitum. Posteris Suis. Posuit Sibi. Proprio (Privato. Publico) Sumtu. Proserpinae Sacrum. Pro Salute. Publicae Saluti.

P.S.O. Pecunia Sua Ordinavit. Posuit Suis Omnibus.

P.S.P.Q.P.(R.) Pro Se ProQue Patria (Republica.)

P.S.T.Q.H. Praecipito Sumito TibiQue Habeto.

PT. Pater. Praeter.

P.T.S. Posuit Titulum Sibi.

P.V. Pedes Quinque. Perfectiss. (Praestantiss. Primarius.) Vir. Pia Victrix. Praefectus Vigilum (Vrbi).

PV. Provincia. Publilia *tribu*.

PUBL.L. Publico Luctu.

P.V.D. Postulo Uti Des. Pro Voto Dedit.

P.V.F. Posteris Universis Fecit.

PU.HO. Publico Honore.

P.VI.S. Pedes Sex Semis.

PUP.

PUP. Pupillus. Pupinia (*tribu*).
P.U.U.L.S. ProUt Voverat Lubens Solvit.

Q.

Q. Quadrati. Quaesitus. Quaestor. Quantum. Quartum. Que. Qui. *&c.* Quinta. Quinctus. Quinquennalis. Quirites.
Q.A. Quaestor Aedilis.
Q.A.M. QuemAdModum.
Q.A.NQ.N. Quando Ais Neque Negabo (Negas.)
Q.B.F. Qui Bixit Feliciter.
Q.B.M.V. Quae Bene Mecum Vixit.
Q.C.M.P.I. Quintus Caecilius Metellus Pius Imperator.
Q.D.C. Qua De Caussa.
Q.D.E.R.F.P.D.E.R.V.I.C. Quid De Ea Re Fieri Placeret, De Ea Re Universi Ita Censuerunt.
Q.D.R.P.G.V. Qua De Re Peto Gravitatem Vestram.
Q.E.R.E.T.P.I.R.D.T.Q.DT.X.D.P.F. Quanti Ea Res Erit Tantae Pecuniae Judicium Recuperatorium Dabo TestibusQue Duntaxat Decem Denuntiandi Potestatem Faciam.
Q.F.E.I.S.F.D.C.S. Quod FactumEst In Senatu

natu Ferunt De Consulum Sententia.
Q.I.S.S. Qui Infra Scripti Sunt. &c.
Q.L.F. Quem Locum (Qui Libens) Fecit.
Q.N.A.N.N. Quando Neque Ais Neque Negas.
Q.N.T.S.Q.P. Quando Negas Te Sacramento Quinquagenario Provoco.
Q.P. Quaestor (Praetorius. Provincialis. Publicus.)
QQ. Quamquam. Quinquennalis. Quoque.
Q.Q.L.H.S. QuoQuo Vorsum Latitudo Huic Sepulcro. [Latum Hoc Sepulcrum.]
Q.Q.V.P.L. QuoQuoVorsum Pedes Quinquaginta.
QR. QuaRe.
Q.R.C.F. Quando Rex Comitiavit Fas.
Q.R.F.E.V. Quod Recte Factum Esse Videbitur.
Q.S.N.T.E.PR.TR.PL.Q.D.E.Q.E.V.A.P.PL.V.F. Quod Si Non Tulerit Eos Praetores Tribuni Plebis Qui Deinceps Erunt Quod Eis Videbitur Ad Populum PlebemVe Ferant.
Q.S.P.P.S. Qui Sacris Publicis Praesto Sunt.
Q.S.S.S. Qui Supra Scripti (Quae Supra Scripta) Sunt.
Q.ST.D.F. Quando Stercus Delatum Fas.
Q.V.A. Qui (Quae) Vixit Annis.
Q.V.F.COS.D.E.R.Q.F.P.D.E.R.I.C. Quod Verba

Verba Fecit Consul De Ea Re Quid Fieri Placeret De Ea Re Ita Censuerunt.

QUI. Quirina *tribu.*

QUI.LEGIS.T.V. Qui Legis Titulum Vale.

QUINQ. Quinquatria. Quinque. Quinquennalitas.

QUIR. Quirina *tribu.* Quirinalia. Quirites.

QUINQ.MAG.IV. Quinquennalitius Magister Juvenum.

QUOD.V.M.S.EX.EA.P.Q.I.S.AD.AE.D.E. Quod Viae Munitae Sunt Ex Ea Pecunia Quae Jussu Senatus Ad Aerarium Delata Est.

R.

R. Rationalis. Ravennas. Recte. Requietorium. Res. *&c.* Responsum. Respublica. Restituit. Retro. Rogavit. Roma. Romanus. Rostris.

RAP. Rapax *legio.*

RAT.S.R. Rationalis Sacrarum Rationum (Remunerationum).

R.C. Romani Cives. Romana Civitas.

R.CC. Remissio Ducentesimae.

R.D. Requietorium Dedit. Regis Domus. *&c.*

R.E.C.H. Requietorium Ejus Curavit Hic. [Ei Curavit Heres.]

REGIF. Regifugium.
R.G.C. Rei Gerundae Caussa.
R.G.F. Regis Filius. (Filia. Familia.)
R.L.P. Recte Legi Possit.
RO. Roma. Romani. Romilia *tribu.*
ROB. Robigalia.
R.P. Res Publica. (Privata.) Retro Pedes. Romae Percussa. Romana Pecunia.
R.P.C.C. Rei Publicae Constituendae Caussa. &c.
R.R. Recta Regione. Rejectis Ruderibus.
R.S. Romae Signata.
RS. Responsum. Rescriptum.
RVF. Rufus. Rufinus.
RVR. Rura. Rursum.
R.XL. Remissa Quadragesima.

S.

S. Sacellum. Sacrum. Salus. &c. Scriptus. Semis. Senatus. Sententia. Sepulcrum. Sequitur. Servus. Sibi. Sine. Sit. &c. Situs. Sive. Solvit. [Sodalis.] Stipendium. Sub. Suis.
SAB. Sabatina *tribu.*
SAC.VRB.S.P. Sacerdote Urbano Sibi Praeeunte.
S.A.D. Sub Asia Dedicavit.
SAR. Sarranus.

SARM.

SARM. Sarmaticus.
SAT. Saturnalia.
S.C. Senatus Consultum. *&c.* Sumtu Communi.
SCA. Scaptia *tribu.*
S.C.D.S. Sibi Curavit De Suo.
S.C.F.E. SenatusConsultum Factum Est.
SCL. Scilicet.
SC.L.CM. Sacrae Largitionis Comes.
SC.MM. Sanctae (Sacrae) Memoriae.
S.C.P.S. / SC.PS. } SenatusConsulto Plebiscitum.
SCR.ADF. Scribundo Adfuerunt.
SCR.SVL.P. Scriba Sulmonensis Populi.
S.D. Sacrum Diis. Salutem (Dedit.) Sententiam Dicit. Sibi (Soli) Dedit.
S.D.S. Sibi De Suo. Soli Deo Sacrum.
SEP. September. Septimius.
SER. Serratus *nummus*. Sergia *tribu.* Sergius. Servilius. Servius. Servus.
S.E.S.O. Sibi Et Suis Omnibus.
S.E.T.L. Sit Ei Terra Levis.
SEV. Severus. Sevir.
SEX. Sextus. Sexta.
S.F. Satis (Sibi. Suis.) Fecit. Sine Fraude. Sacris Faciundis.
S.H.L. Sibi Hoc Legavit.
SIGN.LEG. Signifer Legionis.

SIG.PR.SA. Signum Pro Salute.

S.I.M. Soli Invicto Mithrae.

SI.P.P.S.F. Signum Posuit Pecunia Sua Factum.

S.I.R. Sua Impensa Restituit. Sacrum Junoni Reginae.

SI.V.G.V. Si Vales Gaudeo. Valeo.

S.L. Sacrarum Largitionum. Sacrorum Ludorum. Senatus Legitimus. Solvit Libens. Suis (Liberis) Libertis.

S.L.M.N. Sibi Locum Monumenti Nuncupavit.

S.M. Sacrum Manibus (Memoriae.) Sine Malo. Solvit Merito. Sacra (Signata) Moneta.

S.M.A.G.S. Sacrum Memori Animo Gratis [Gratus] Solvit.

S.M.A.L.S. Sacrum Memori Animo Libens Solvit.

S.M.P.E. Sibi Monumentum Publice Elegit. [Erexit.]

S.M.T.S. Sacra Moneta Treviris Signata.

SN. Senatus. Sententia. Sine.

S.N.C. Sestertios Nummos Centum.

S.N.L. Socii Nominis Latini.

S.N.S.Q. Si Negat Sacramento (Sacramentum) Quaerito.

S.P. Sacerdos Perpetua. Sacri Palatii. Sacrum (Sibi) Posuit. Sua Pecunia. Sumtu Proprio.

SP.

SP. Spectatus. Spectavit. Sportula. Spurius. Stipendium. Supra.

S.P.C.S. Sibi Posuit Cum Suis. Sua Pecunia Curavit Sibi.

S.P.D. Salutem Plurimam Dicit. *&c.*

S̄P̄D̄. SupraDictus.

SPEC. Spectavit. Speculator.

S.P.EIUS.C.C Q.Q. Solo Privato Ejus Collegium Consensu QuinQuennalitiorum.

SPL. Splendidus. Splendidissimus.

S.P.P. Sibi Posteris Posuit. *&c.*

S.P.P.D.D. Sumtu Proprio Positum Dono Dedit. *&c.*

S.P.Q. Sibi PosterisQue. Senatus PopulusQue.

S.P.Q R.CL.V. Senatus PopulusQue Romanus Clypeum Vovit.

S.Q.D.E.R.A.P.P.V.L.O.E.COSS.PRR. TR.PL.Q.N.S.Q.E.V.A.P.P.V.F. Si Quid De Ea Re Ad Populum PlebemVe Latu Opus Est Consules Praetores Tribubuni Plebis Qui Nunc Sunt Quod Eis Videbitur Ad Populum PlebemVe Ferant.

S.Q.S.S.E.Q.I.N.S.R.E.H.L.N.R. Si Quid Sacri Sanctique Est Quod Jus Non Sit Rogari Ejus Hac Lege Nihil Rogatur.

S.R.L.E.E.I.C.Q.O.R.E. Si Rem Lex Ex Ejus Jussu CaussaQue Omnium Rerum Esto.

S.S Sacri Scrinii. Sanctiss. (Sententia) Senatus. Sibi Suis. Suo Sumtu. Supra Scriptus. *&c.*

SS. Sanctissimis. Sestertiis. Suavissimis. *&c.* Suis.

S.S.C.S.D.E.T.V. Secundum Suam Caussam Sicuti Dixi Ecce Tibi Vindictam.

S.S.S. Sancto Silvano (Soli Sanctissimo) Sacrum. SupraScriptae Summae (Scripta Sunt.

S.S.T.N. Supra Scriptorum Tantum Nomine.

ST. *Silentii nota.* Sententia. Stipendium. Stadium. Statuit. Statatus.

S.T.A. Sine Tutoris Auctoritate.

STE. Stellatina *tribu.*

S.T.T.L. Sit Tibi Terra Levis.

S.T.V.B.E.E.Q.V. Si Tu Vales Bene Est Ego Quidem Valeo. (*& similia similiter.*)

SUB. } Suburrana *Sive* Sucusaria *tribu.*
SUC. }

SUF. Suffectus.

S.V.F. Sibi Vivens Fecit.

S.V.G.E.V. Si Vales Gaudes Ego Valeo.

S.V.L.Q.V.V.B.E.E.E.Q.V. Si Vos LiberiQue Vestri Valetis Bene Est Ego ExercitusQue Valemus.

S.V.P.HAC F. Sponsione Utriusque Partis Hac Facta.

SUSC.

SUSC.EX.VIS. Susceptum Ex Visu.
S.V.T.L. Sit Vobis Terra Levis.

T.

T. Tantum. Tempus. Terra. Testamento. Testis. Tibi. Titus. Triarii. Tribunus. Tullius. Turma. Tutela. Tutor.

T. *Nomini militis adpositum* superstitem *notabat, uti* Θ, *ubicumque invenitur*, mortuum.

T.A. Tutoris Auctoritate.

TAB. Tabulae. Tabularius.

TB. Tiberius. Tibi. Tribunus.

TB.D.F.M.AD. Tibi Dulciss. Filio Meo Adoptato.

T.C. Testamento Cavetur. (Constituit.) Titulum Curavit.

TEMP.FEL. Temporum Felicitas.

TER. Terentina *tribu*. Terentius. Tercenarius. Terminalia. Tertia. Tertium.

TESS. Tesserarius.

T.F. Titus Flavius. *&c.*

T.F.I.EX.V.H. Testamento (Titulum) Fieri Jussit Ex Voluntate Heredis.

T.F.L. (M.) Testamento Fieri Legavit (Mandavit.)

T.H.R. Testamento Heredem Reliquit.

TI. Tiberius.

T.M. Titulum Monumenti. Teſtamento Mandavit. &c.

T.P. Terminum (Titulum) Poſuit. Tribunitia Poteſtate.

TP.B. Tempus Bonum.

T.P.I.EX.ARG.P.C. Teſtamento Poni Juſſit Ex Argenti Pondo Centum.

TR.AE. Tribuni Aerarii.

TR.CAP. Triumviri Capitales.

TR.CEL. Tribuni Celerum.

T.R.E.S.P.R. Terra Regeſta Ex Sua Pecunia Reſtituit.

TRO. Tromentina *tribu*.

TR.P. Treviris Percuſſa. Tribunus Plebis. Tribunitia Poteſtate.

T.R.T.H. Tuas Res Tibi Habeto.

TR.V.MON. TriumViri Monetales.

T.T.F.V. Teſtamento Titulum Fieri Voluit. Titulum Fecit Vivens.

T.V. Titulo Uſus. Teſtamento Vovit.

TVB. Tubiluſtrium.

TVL. Tullius. Tullus.

TVT. Tutela.

V.

V. Valeo. Vale. Veſta. Veſter. Veteranus. Vicit. Victor. Victoriatus *nummus*. Vir. Virgo. Vivens. Vivus. &c. Volero. Voluſus.

lusus. Vopiscus. Votum. Vovit. Urbs. Uxor. Quinque. Quintum.
V.A. Veterano Adsignatum. Vixit Annis. Votum Animo.
V.AET. Virtus Aeterna.
VAL. Valerius. Valeria. Valerianus.
V.B.A. Viri Boni Arbitratu.
V.C. Vale Conjux. Vivens Curavit. Vir Clarissimus (Consularis). Urbis Conditae.
V.D. Vir Devotus. (Doctus.) Vivus (Votum) Dedit. Volentibus Diis.
V.D.A. Vale Dulcis Amice (Amica Anima.)
V.D.N.V. Vale Deus Nostrae Urbis.
V.D.P.R.L.P. Unde De Plano Recte Legi Possit.
V.E. Verum Etiam. Vir Egregius (Excellens). Visum Est. Votum Ejus.
VEL. Velina *tribu.*
VE. Veflamen. Veteranus.
VESP. Vespasianus.
VEST. Vestalis. Vestalia.
VET. Veturia *tribu.* Veteranus.
V.F. Vale Feliciter. Verba Fecit. Vir Fortis, *&c.* Vivus (Notum) Fecit. Voluit Fieri. UsusFructus.
V.F.N.M.N.S. Vivens Fecit Novum Monumentum Nomine Suo.
V.G. Verbi Gratia.
V.I. Vir Illustris (Justus).

VI. Vixit. Sex.

VIC. Vicarius. Vicit. Victor. Victoria. Victrix. [*Potest quoque notare Nonaginta Quatuor.*]

VIN. Vinalia.

VIR. Virgilius. Virgo. Virtus.

V.L.P. (S.) Votum Libens Posuit. (Solvit).

V.M. Vir Magnificus. Vivens Mandavit. Volens Merito.

V.M.M. Votum Merito Minervae. (Magnae Matri).

V.M.S. Voto Merito Suscepto. Votum Merito Solvit.

V.MVN. Vias Munivit.

V.N. Quinto Nonas. Urbs Nostra.

VO. Voconius. Volero. Votinia *tribu*. Volusus.

VO.DE. Vota Decennalia.

VOL. Volcanalia. Voltinia *tribu*.

VOLT. Volturnalia. &c.

V.OP. Vir Optimus.

VOT.E. Voti Ergo.

VOT.QQ.MVLT.X. Votis Quinquennalibus Multis Decennalibus.

V.P. Vicarius Praefecti. Vir Perfectissimus. (Patritius. Primarius. Probus. Prudens). Urbis Praefectus. Votum (Vivus) Posuit. Utriusque Pannoniae.

V.P.R. Veteri Possessori Redditum. Vota

Pro

Pro Reditu.

V.PR. (Q.) Vir Praetorius. (Quaestorius).

V.R. Votum Reddidit. Urbs Roma. Uti Rogas.

V.S. Vice Sacra. Voto Solemni (Suscepto). Votum Solvit. Vir Sacer [Sanctus]. Uxor Sanctissima. Vivens Statuit.

V.S.C. Votui Sui Compos: *&c*.

V.S I. Vice Sacra Judicans.

V.S.L.D.B.P. Voto Suscepto Libens Deae Bonae Posuit (Dedit Bono Publico).

V.S.L.M. Vivens Sibi Locum Monumenti, *&c*. Votum Solvit Libens Merito. Voto Soluto Libero Munere.

V.S.S. Vivens Sibi Statuit. (Suis). Votum Sacrum [Susceptum] Solvit *&c*.

V.S.T. Voto Suscepto Tulit.

V.T.F.I. Usus Titulo. (Vivens Titulum) Fieri Jussit.

V.V. Virgo Victrix. Vestalis Valens. Votum Vovit. Voverunt.

V.V.C.C. Viri Clarissimi.

V.V.L. Virginum Vestalium Liberta (Libertus).

V.V.M. Virgo Vestalis Maxima.

VXO.C.L.B.P. Uxori Carissimae Locus Bene Positus (*Melius forte*) Uxori Conjux Lugens Bustum Posuit.

X.

X. Decem. Decimus. Denarius.
X.E. Decimae Erogator.
XV. Decem Vir. Quindecim.
XX.ANNALIB. Vicennalibus *Votis*.
XX.HER. Vegesima Hereditatum.

Z.

ZEN. Zenobius.

APPENDIX II.

Ad Pag. 390.

Quando non adolescentulos modo, sed & viros haesitantes vidimus circa dies, ex Romanorum more numeratos, quod eos ad nostram rationem sine Kalendario aegre redigere sciebant; excogitavimus praeceptum generale; quo id facillime potest confieri: modo hunc versiculum memoria teneamus:

Majus sex NONAS, *October*, *Julius & Mars.*

„ Scilicet Numerum Nonarum vel solum,
„ vel additis Idibus, vel denique numerum
„ dierum totius mensis auge binario: & ab
„ summa datum diei numerum subtrahe, sive
„ is dies Romanus est, sive hodiernus Euro-
„ paeus. Residuum dabit quod quaerebas.
„ *Ex. c.*

Quaeritur, qui dies Europaeis hodie sint (1) III. Non. Quinct. (2) V. Eid. Jun. (3) XII. Kal. Januar. & contra, (4) quo nomine 4. Januar. (5) 7. Maji, (6) 16. Maji Romani adpellaverint?

Haec

Haec Problemata sic solvuntur:

(1) Quinctilis VI. Nonas habet. Adde II. fiunt VIII. unde subtractis III. dato Nonarum numero, remanent V. Itaque III. Non. Quinct. nobis est dies *quintus* Julii.

(2) Junius IV. Non. & VIII. Id. numerat, quarum summa est XII. additis II. habes XIIII. hinc V. subtracta ostendunt XI. Junii.

(3) December diebus XXXI. constat. Itaque a XXXIII. subduc XII. habebis XXI. Decembris.

(4) Januarius IV. habet Nonas. Ergo a VI. subtractis IIII. remanent II. Non. i. e. *pridie* Non. Januar.

(5) Majus VI. Non. habet. Si igitur ab VIII. subducantur VII. relinquitur I. adeoque sunt ipsae Nonae Majae.

(6) Idem Majus VI. Non. & VIII. Idus numerat; ex quibus fiunt, additis duobus, XVI. unde si XVI. subducantur, remanet nihilum. Itaque dies hic in Kalendas incidit. Atqui Majus mensis numerat dies XXXI. adjice duo, & a XXXIII. subtractis XVI. habebis XVII. Kalendas Junias.]

IN-

INDEX

Rerum & Verborum

MEMORABILIUM.

Aedi-

——— Qua-

Ἀπη-

'Αστυ-

C.

Col-

Con-

Cu-

D.

De-

Di-

E.

Exau-

Flora

G.

H.

I.

Im-

K.

L.

La-

Lentuli

Λοχαγοὶ,

M.

More

O.

P.

Pontifi-

Praefectus

[*Proverbia, Formulae ac Notae, in hoc opusculo explicatae :*

Com-

Q.

R.

Susci-

T.

Templum

Tu-

V.

Velites

FINIS.

ERRATUM.

Pag. 78. hujus Edit. in notis (*e.*) *Vellilius Orat.* leg. *vel alius Orat.* seu potius epist. 2. ad Caes. c. 8. (al. 16.) vulgo Sallustio adscripta.